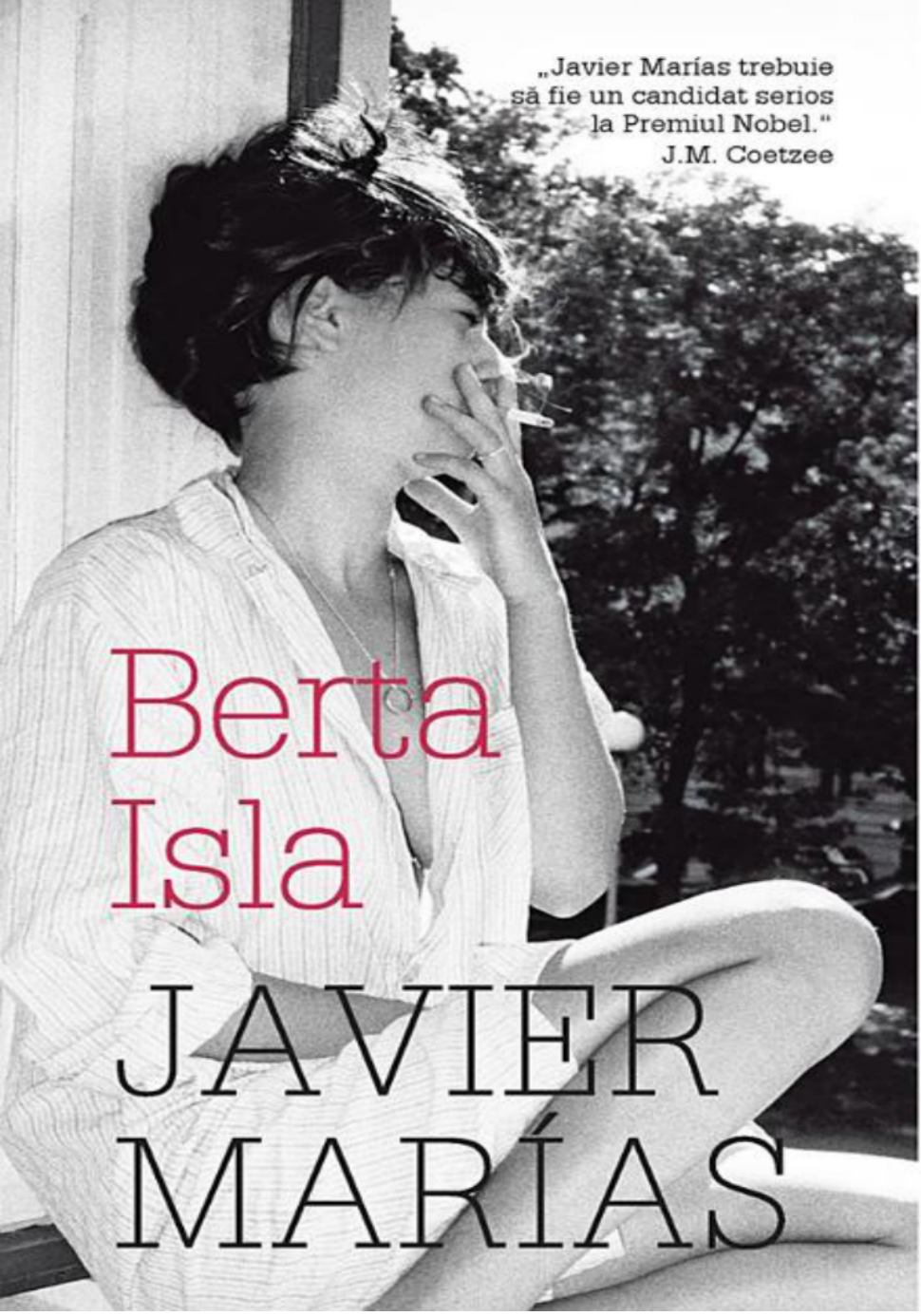

„Javier Marías trebuie
să fie un candidat serios
la Premiul Nobel."
J.M. Coetzee

Berta Isla

JAVIER MARÍAS

clasici contemporani LITERA

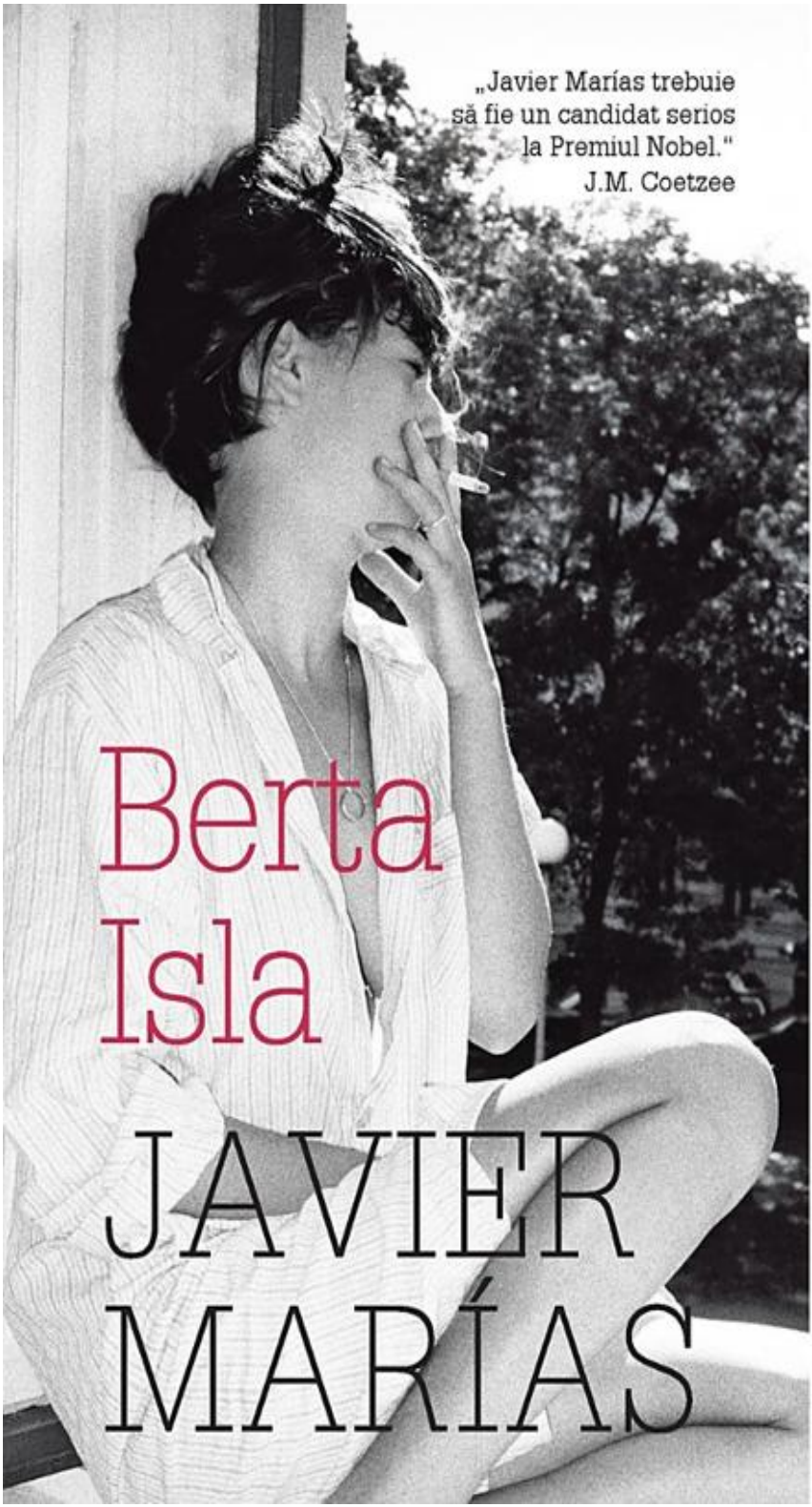

clasici contemporani **LITERA**

I

II

III

V

X

clasici contemporani
LITERA

Clasici contemporani Litera
pune laolaltă scriitori contemporani laureați
sau nominalizați ai unor prestigioase premii literare
care le prefigurează statutul de „clasici".
Operele de ficțiune cele mai noi, cele mai vândute,
cele mai iubite din zilele noastre –
cărți pe care abia aștepți să le citești.

Javier Marías, născut în anul 1951, la Madrid, este un prozator, eseist, traducător și jurnalist spaniol. Și-a petrecut copilăria în Statele Unite, unde familia lui se refugiase în timpul dictaturii lui Franco. Prin intermediul tatălui său, filosoful Julián Marías, profesor universitar, a venit în contact cu scriitori importanți ca Vladimir Nabokov sau Jorge Guillén. După revenirea în Spania, Javier Marías a studiat la Colegiul Estudio din Madrid, apoi a absolvit Facultatea de Filologie Engleză a Universității Complutense din Madrid. Din 1983, a predat cursuri de literatură spaniolă la Universitatea din Oxford.

A publicat romanele *Los dominios del lobo* (1971), *Travesía del horizonte* (1973), *El monarca del tiempo* (1978), *El siglo* (1983), *Bărbatul sentimental* (*El hombre sentimental*, 1986), Premio Herralde, *Romanul Oxfordului* (*Todas las almas*, 1989), Premio Ciudad de Barcelona, *Inimă atât de albă* (*Corazón tan blanco*, 1992), Premio de la crítica și IMPAC International Dublin Literary Award, *Mâine în bătălie să te gândești la mine* (*Mañana en la batalla piensa en mí*, 1994), Premio Rómulo Gallegos și Prix Femina Étranger, *Fața întunecată a timpului* (*Negra espalda del tiempo*, 1998), trilogia *Chipul tău, mâine* (*Tu rostro mañana*, 2009) formată din volumele *1. Febră și lance* (*1. Fiebre y lanza*, 2002), *2. Dans și vis* (*2. Baile y sueño*, 2004), *3. Venin și umbră și adio* (*3. Veneno y sombra y adiós*, 2007), *Îndrăgostirile* (*Los enamoramientos*, 2011), Premio Nacional de Narrativa, refuzat de autor, *Așa empieza lo malo* (2014), *Berta Isla* (2017), Premio de la crítica; mai multe volume de povestiri, printre care *Mientras ellas duermen* (1990) și *Când eram muritor* (*Cuando fui mortal*, 1996); eseuri, articole. În anul 1997 a primit Premiul Nelly Sachs, iar în 2000, Premiul Grinzane Cavour pentru întreaga operă.

JAVIER MARÍAS

Berta Isla

Traducere din limba spaniolă și note
LAVINIA SIMILARU

LITERA®
București
2020

Berta Isla
Javier Marías
Copyright © Javier Marías, 2017

Această carte a fost publicată cu o subvenție a Ministerului Culturii și Sportului din Spania.

MINISTERIO DE CULTURA Y DEPORTE
DIRECCIÓN GENERAL DEL LIBRO Y FOMENTO DE LA LECTURA

LITERA®
Editura Litera
O.P. 53; C.P. 212, sector 4, București, România
tel.: 021 319 6390; 031 425 1619; 0752 548 372
e-mail: comenzi@litera.ro

Ne puteți vizita pe
www.litera.ro

Berta Isla
Javier Marías

Copyright © 2020 Grup Media Litera
pentru versiunea în limba română
Toate drepturile rezervate

Editor: Vidrașcu și fiii
Redactor: Mihaela Serea
Corector: Cătălina Călinescu
Copertă: Flori Zahiu
Tehnoredactare și prepress: Ofelia Coșman

Seria de ficțiune a Editurii Litera este coordonată
de Cristina Vidrașcu Sturza.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Marías, Javier
Berta Isla / Javier Marías; trad. din lb. spaniolă:
Lavinia Similaru. – București: Litera, 2020

ISBN 978-606-33-4646-0

ISBN EPUB 978-606-33-4975-1

I. Similaru, Lavinia (trad.)

821.134.2

Pentru Carme López Mercader,
ochii atenți care văd,
urechile atente care ascultă
și vocea care dă cele mai bune sfaturi

Și pentru Eric Southworth,
care îmi oferă întotdeauna
involuntare și rodnice citate,
după o jumătate de viață de prietenie

I

O vreme nu era sigură că soțul ei era soțul ei, așa cum nu știi, când aștipești, dacă gândești sau visezi, dacă încă îți controlezi mintea sau ai rătăcit-o din cauză că ești epuizat. Uneori credea că da, uneori credea că nu, iar uneori hotăra să nu creadă nimic și să-și trăiască mai departe viața cu el, sau cu bărbatul acela care-i semăna, mai în vârstă decât el. Dar și ea devenise la rândul ei mai în vârstă, în absența lui, era foarte tânără când s-a căsătorit.

Acestea erau perioadele cele mai bune, cele mai liniștite, mai satisfăcătoare și mai domoale, dar nu durau niciodată prea mult, nu e ușor să ignori o chestiune ca aceasta, o îndoială ca aceasta. Izbutea să facă abstracție de ea timp de câteva săptămâni și să se cufunde în cotidianul nepremeditat, de care se bucură fără nici o problemă majoritatea locuitorilor de pe pământ, care se limitează să vadă zilele cum încep și cum trasează un arc ca să se scurgă și să se sfârșească. Atunci își închipuie că există o încheiere, o pauză, o despărțitură sau o graniță care marchează moțăiala, dar în realitate nu există: timpul continuă să înainteze și să lucreze, nu doar asupra corpului nostru, ci și asupra conștiinței noastre; timpului nu-i pasă câtuși de puțin dacă dormim profund sau suntem treji și în alertă, dacă avem insomnie sau ni se închid ochii împotriva voinței noastre, de parcă am fi recruți puși noaptea de strajă, plantoanele care în spaniolă se numesc *imaginarias*, cine știe de ce, poate pentru că ulterior, celui care a stat de gardă în timp ce lumea dormea, dacă a izbutit să stea de veghe și să nu fie arestat, ori împușcat pe timp de război i se pare că doar și-a imaginat. Un singur moment de picoteală invincibilă și ești mort, adormit pe veci. Ce riscant e orice lucru!

Când credea că soțul ei e soțul ei, nu era atât de liniștită, nici nu se scula din pat cu prea mult chef de a începe ziua, se simțea prizoniera îndelungilor așteptări, care se împliniseră și nu le mai aștepta, cine se obișnuiește să trăiască în așteptare nu-i acceptă niciodată pe de-a-ntregul finalul, e ca și cum i s-ar lua jumătate din aer. Iar când credea că nu e, își petrecea noaptea agitată și vinovată, dorea să nu se trezească, pentru a nu înfrunta neîncrederea în ființa iubită, nici reproșurile cu care se pedepsea pe ea însăși. Îi repugna să constate că s-a înăsprit ca o nenorocită. În perioadele acelea când hotăra sau reușea să nu creadă nimic, simțea în schimb imboldul îndoielii tăinuite, al incertitudinii amânate, căci mai devreme

sau mai târziu aceasta avea să revină. Descoperise că a trăi în certitudinea absolută e plictisitor și te condamnă să duci o singură existență, ori să se contopească cea reală și cea închipuită și nimeni nu scapă cu totul de cea din urmă. Și că suspiciunea permanentă la rândul ei e insuportabilă, pentru că e extenuant să te observi neîncetat pe tine însuți și pe ceilalți, mai ales pe celălalt, pe cel mai apropiat, și să compari cu amintirile care nu sunt niciodată demne de încredere. Nimeni nu vede limpede ceea ce nu se mai află în fața lui, chiar dacă tocmai s-a întâmplat sau încă mai plutesc în cameră mirosul sau mâhnirea celui care tocmai și-a luat rămas-bun. E de-ajuns ca cineva să iasă pe o ușă și să dispară pentru ca imaginea să înceapă să i se estompeze, e de-ajuns să încetezi să vezi ca să nu mai vezi clar, sau să nu mai vezi deloc; și cu auzul se întâmplă la fel, ca să nu mai spunem de pipăit. Cum poți, atunci, să-ți amintești cu precizie și în ordine ce s-a întâmplat cu mult timp în urmă? Cum poate să-și reprezinte cu fidelitate soțul de acum cincisprezece sau douăzeci de ani, cel care se culca în pat când ea dormea de mult și îi penetra corpul cu mădularul lui? Toate acestea își pierd contururile și se încețoșează, aidoma plantonului soldaților. Poate tocmai ele își pierd contururile cel mai repede.

Mâhnirea nu îl stăpânise întotdeauna pe soțul ei spaniol și în același timp englez, Tom sau Tomás Nevinson pe numele lui. Nu emanase întotdeauna un fel de iritare invadatoare, o indispoziție de fond pe care o ducea cu el prin toată casa și care, prin urmare, devenea de suprafață. Sosea cu el ca un efluviu, în salon, în dormitor, în bucătărie, ori ca și cum ar fi fost o furtună suspendată deasupra capului său, care-l urma peste tot și rareori se îndepărta de el. Aceasta îl făcea să se exprime laconic și să răspundă la puține întrebări, firește din cele grave, dar și din cele inofensive. La primele se apăra pretextând că nu este autorizat să facă dezvăluiri și profita de ocazie ca să-i amintească soției sale, Berta Isla, că nu le va obține niciodată: chiar dacă vor trece zeci de ani și va fi în pragul morții, nu va putea niciodată să-i povestească aventurile sale prezente, atribuțiile, misiunile, cum își trăia viața când nu era lângă ea. Berta trebuia s-o accepte și o accepta: exista o zonă sau o dimensiune a bărbatului ei care avea să rămână mereu obscură, mereu în afara câmpului ei vizual și a urechilor ei, relatarea refuzată, ochiul întredeschis sau miop, ori mai degrabă orb; ea putea doar să o intuiască ori să și-o imagineze.

– Și, pe de altă parte, e mai bine să n-o cunoști, i-a spus el la un moment dat, obligatoriul ermetism nu-l împiedica să-și mai dea drumul la gură câteodată, vorbind abstract și fără a face nici cea mai mică referință la locuri sau indivizi. Adesea nu e deloc plăcută, conține întâmplări destul de triste, condamnate la deznodăminte nefericite, pentru unii sau pentru alții; din când în când e amuzantă, dar aproape întotdeauna e urâtă, ori și mai rău, deprimantă. Și adesea, când se termină, mă hărțuiesc remușcările. Din fericire, îmi trece repede, e efemer. Din fericire, uit ce am făcut, e partea bună din episoadele de simulare, nu le simți pe propria piele, sau le simți ca un actor. Actorii revin la ființa lor după ce se încheie filmul sau piesa de teatru, iar în cele din urmă acestea dispar negreșit.

Pe termen lung lasă doar o amintire vagă, de lucru visat și neverosimil, în orice caz, îndoielnic. Ba chiar străin de tine și astfel îți zici: „Nu, eu n-am putut să mă comport așa, mă înșală memoria, era alt eu, și e o neînțelegere". Sau e ca și cum ai fi un somnambul care nici măcar nu-și dă seama de propriile-i acțiuni și pași.

Berta Isla știa că trăiește parțial cu un necunoscut. Iar unul căruia i se interzice să dea explicații despre luni întregi din existența sa sfârșește prin a crede că are dreptul să nu le dea despre nici un aspect. Dar pe de altă parte, Tom era, parțial, un om pe care îl știa de o viață, care se înțelege de la sine, ca aerul. Nu scrutezi aerul.

Se cunoșteau de când erau aproape copii, iar atunci Tomás Nevinson era vesel, cu cugetul ușor, fără ceață și fără umbre. Institutul Britanic de pe strada Martínez Campos, de lângă Muzeul Sorolla, unde învățase el de la început, își abandona elevii sau îi elibera la treisprezece sau paisprezece ani, după ceea ce se numea pe vremea aceea clasa a patra de bacalaureat. A cincea, a șasea și preuniversitarul, cei trei ani rămași înainte de facultate, trebuiau făcuți în altă parte și nu puțini treceau la colegiul Bertei, Estudio, chiar dacă numai pentru că era, de asemenea, mixt și laic, contrar normei din Spania franchistă și pentru că astfel rămâneau în cartier, Estudio își avea sediul în apropiere, pe strada Miguel Ángel.

Dacă nu erau îngrozitor de urâți sau complet lipsiți de farmec, cei „noi" aveau mare succes la sexul opus, tocmai pentru că erau noi, iar Berta s-a îndrăgostit foarte repede de tânărul Nevinson, s-a îndrăgostit sălbatic și orbește. Are un rol important hotărârea elementară și arbitrară, de asemenea estetică sau vanitoasă (te uiți în jur și îți zici: „Fac impresie cu ăsta"), în iubirile acestea care încep neapărat cu timiditate, cu priviri nesusținute, zâmbete și discuții frivole, disimulând pasiunea, care totuși prinde numaidecât rădăcini și pare imuabilă până la sfârșitul lumii. Bineînțeles că este o pasiune teoretică și deloc pusă la încercare, învățată din romane și filme, o proiecție fantezistă, în care predomină o imagine statică: fata se închipuie pe ea însăși căsătorită cu alesul și el cu ea, aidoma unui tablou fără evoluție și fără variație, nici istorie, viziunea se termină acolo, amândoi sunt lipsiți de capacitatea de a merge mai departe, de a se vedea la niște vârste îndepărtate care nu-i privesc și pe care li se pare că nu le vor atinge niciodată, de a-și reprezenta altceva în afară de apogeu, după care totul este imprecis și se oprește; sau este reușită, la cei mai clarvăzători și mai îndârjiți. Într-o vreme când încă se obișnuia ca femeile, când se măritau, să-și adauge un „de" după numele lor de familie, urmat de al soțului, pe Berta o influența în favoarea alegerii sale până și efectul vizual și sonor al numelui ei într-un viitor îndepărtat: nu era același lucru să devină Berta Isla de Nevinson, care evoca aventuri sau meleaguri exotice (într-o zi avea să posede o carte de vizită pe care să scrie exact aceasta; ce altceva, se va vedea), sau Berta Isla de Suárez, ca să menționăm numele de familie al colegului care îi plăcuse până la apariția lui Tom la colegiu.

N-a fost singura fată din clasă care a pus ochii pe el în felul acela înfocat și hotărât, aspirând să-l cucerească. De fapt, sosirea sa a făcut vâlvă în tot microcosmosul, care s-a prelungit două trimestre, până când a existat o proprietară evidentă. Tomás Nevinson arăta destul de bine și era ceva mai înalt

decât majoritatea, cu un păr bătând în blond, dat pe spate în mod demodat (ca de pilot din anii patruzeci, sau de feroviar, când îl purta mai scurt, de muzician, când îl purta mai lung, fără a se îndepărta niciodată prea mult de tendința care se impunea; aducea aminte de al actorului secundar Dan Duryea și se apropia de al actorului principal Gérard Philipe, când își dobândea volumul maxim: pentru cei care au curiozitate vizuală sau memorie), și toată persoana lui transmitea soliditatea celui imun la mode și prin urmare la ezitări, care adoptă atâtea forme spre cincisprezece ani, aproape nimeni nu scapă de ele. Dădea impresia că nu e supus epocii sale, ori că o survolează, ca și cum n-ar fi acordat importanță circumstanțelor hazardate așa cum este întotdeauna ziua în care te naști, chiar și secolul. În realitate, trăsăturile îi erau doar plăcute, nici nu se poate spune că ar fi fost un exemplu incontestabil de frumusețe juvenilă; trăsăturile îi erau aproape serbede, lipsa de farmec avea să pună stăpânire pe ele negreșit în vreo două decenii. Dar deocamdată îl salvau buzele cărnoase și bine conturate (care te invitau să le urmărești cu degetul și să le palpezi, poate mai degrabă decât să le săruți) și privirea de un cenușiu mat sau strălucitor tulbure, în funcție de lumină sau de zbuciumul incipient care se condensa în ea: niște ochi pătrunzători, neliniștiți și mai alungiți decât de obicei, care rareori se odihneau și care contraziceau ansamblul de seninătate al figurii sale. În ochii aceia se întrezărea ceva anormal, ori poate se anunțau anomalii viitoare, pe atunci doar la pândă sau ascunse, ca și cum nu le-ar fi venit încă timpul să se trezească și ar fi trebuit să se coacă sau să gesteze ca să-și atingă deplina capacitate. Nasul nu avea distincție, fiind mai curând turtit și parcă neterminat, sau cel puțin fără personalitate. Bărbia era viguroasă, tinzând spre forma de pătrat, ușor ieșită în afară, îi conferea un aer ferm. Întregul era atrăgător, avea farmec și la el se impunea nu atât înfățișarea, cât caracterul ironic și superficial, înclinat spre glumele delicate, nepăsător, atât în privința celor ce se întâmplau în exterior, cât și a celor ce se ventilau în capul lui și care nu erau ușor de ghicit nici măcar pentru el însuși și nici pentru apropiați: Nevinson evita introspecția și vorbea puțin despre propria-i personalitate și despre propriile-i convingeri, de parcă ambele practici i-ar fi părut un joc de copii și o pierdere de timp. Era contrariul adolescentului care se descoperă și se analizează, se observă și încearcă să se descifreze, nerăbdător să afle din ce clasă de indivizi face parte; fără a-și da seama că cercetarea e zadarnică, întrucât încă nu e complet format, iar pe deasupra cunoașterea aceasta nu vine – dacă vine, dacă nu se va modifica și contrazice – până când nu se iau hotărâri cruciale și se acționează din mers, iar când asta se întâmplă, e târziu să corectezi și să devii din altă clasă. Pe Tomás Nevinson, în orice caz, nu-l interesa prea mult să se facă cunoscut și cu siguranță nici să se cunoască, ori poate că dusese la capăt al doilea proces și pe primul îl considera un obicei narcisist. Poate din pricina jumătății engleze a originii sale, dar în ultimă instanță nimeni nu știa prea bine cum era. Sub aparența prietenoasă și senină, chiar binevoitoare, era o graniță de opacitate și de rezervă. Iar cea mai mare opacitate consta în faptul că ceilalți nu erau conștienți și abia îi remarcau pojghița impenetrabilă.

Era cu adevărat bilingv, vorbea engleza ca taică-său și spaniola ca maică-sa, iar faptul că locuise mai mult la Madrid de pe vremea când nu era în stare să articuleze nici un cuvânt, ori articula foarte puține, nu-i știrbea fluența și nici elocvența în prima dintre aceste limbi: se educase în ea pe vremea copilăriei și predomina acasă la el, iar toate verile de când avea ținere de minte și le petrecuse în Anglia. La aceasta se adăuga ușurința lui de a o învăța pe a treia și pe a patra, pe lângă o extraordinară abilitate de a reproduce moduri de a vorbi, ritmuri, dicții și accente, imediat ce auzea pe cineva vorbind câteva momente știa să-l imite la perfecție, fără repetiție prealabilă și fără efort. Cu aceasta își câștiga simpatiile și râsetele colegilor, care sfârșeau prin a-i solicita cele mai bune interpretări. Își domina desăvârșit corzile vocale, încât izbutea să emită vocile celor pe care îi imita, în anii de liceu, mai ales personaje de la televizor, cunoscutul Franco și câte un ministru care apărea la știri ceva mai des decât restul.

Parodiile în limba paternă le păstra pentru ședințele la Londra și în zona Oxford, pentru prietenii și rudele de acolo (din Oxford era originar domnul Nevinson); la Estudio, în cartierul Chamberí, nimeni nu le-ar fi înțeles și aclamat, cu excepția a vreo doi foști camarazi, bilingvi ca el, de la Institutul Britanic. Când se exprima într-o limbă sau în alta, nu i se percepea nici cea mai mică urmă de accent străin, în ambele vocea îi suna ca a unui nativ, încât n-a avut niciodată probleme, fiind acceptat de locuitorii Madridului ca unul dintre ei, în ciuda numelui său de familie, iar pe de altă parte cunoștea toate întorsăturile și jargoanele, iar dacă voia putea să vorbească la fel de urât ca tânărul cel mai vulgar din toată capitala, fără suburbii. De fapt era ca ei toți, în mult mai mare măsură un spaniol oarecare decât un englez oarecare. Nu excludea posibilitatea de a-și face studiile universitare în țara tatălui, după cum îl îndemna acesta, însă viața și-o concepea la Madrid, ca întotdeauna, iar de curând o concepea alături de Berta. Dacă era admis la Oxford, poate avea să plece, dar era sigur că la sfârșitul facultății avea să se întoarcă și să rămână.

Părintele său, Jack Nevinson, se stabilise în Spania de mulți ani, la început din întâmplare și apoi din neîndoielnică pasiune urmată de căsătorie. Tom n-avea amintiri despre asta, știa doar că așa fusese. Dar cele trăite de părinți înainte de nașterea fiilor sunt de obicei ignorate de aceștia. Sau și mai mult, nu-i privește până ce nu devin pe deplin adulți și de cele mai multe ori e prea târziu ca să mai întrebe. Domnul Nevinson își îmbina obligațiile de la ambasada britanică cu treburi la British Council, unde ajunsese prin intermediul reprezentantului său la Madrid timp de aproape cincisprezece ani, irlandezul Walter Starkie, care înființase Institutul Britanic în 1940 și fusese director al acestuia vreme îndelungată, hispanist entuziast, amator de călătorii și autor al câtorva cărți despre gitani, inclusiv al uneia intitulate cam ridicol *Don Gypsy*. Lui Jack Nevinson îi fusese extrem de greu să-și însușească limba soției sale și, cu toate că în cele din urmă izbutise sintactic și gramatical, cu un vocabular bogat, deși arhaic și livresc, n-a scăpat niciodată de accentul puternic, ceea ce îi determina pe copiii săi să-l vadă parțial ca pe un intrus în casă și să i se adreseze întotdeauna în

engleză, ca să evite râsetele nestăpânite și prostești, sau îmbujorările. Se simțeau stânjeniți când aveau oaspeți spanioli și nu avea încotro, trebuia să recurgă la castiliană; în gura lui aproape că suna a glumă, de parcă ar fi ascultat dublajele pe care, cu propriile voci și pronunții, le realizau Laurel și Hardy, Stan și Bran, pentru difuzarea în mediul hispanic a vechilor lor filme (la urma urmelor, Stan Laurel era englez, nu american, iar accentele lor erau foarte diferite când riscau să iasă din limba lor). Poate că nesiguranța aceasta orală a tatălui său în țara de adopție îl făcea uneori pe Tom să-l privească pe taică-său cu un paternalism nefiresc, de parcă talentul său indiscutabil de a învăța alte limbi și de a imita noi feluri de a vorbi l-ar fi încredințat că va putea să se descurce mult mai bine în lume – și s-o cuprindă, ori să tragă foloase de pe urma ei – decât ar fi putut vreodată s-o facă Jack Nevinson, om lipsit de autoritate și deloc dinamic în familie, probabil că ceva mai mult în afara ei.

Privirea aceea de superioritate prematură nu și-o permitea cu maică-sa, Mercedes, femeie drăgăstoasă, dar foarte vigilentă, pe care de altfel trebuise s-o respecte și s-o suporte ca profesoară la vreo două materii de la Institutul Britanic, din al cărui corp didactic făcea parte. „Miss Mercedes", așa o numau elevii, era, prin urmare, o bună cunoscătoare a limbii bărbatului ei și o utiliza cu mai multă dezinvoltură decât el pe a ei, deși nici ea nu se descotorosise de accent. Singurii care nu aveau nici unul erau cele patru odrasle: Tom, un frate și două surori.

În schimb, Berta Isla era neîndoielnic madrilenă (de a patra sau a cincea generație, lucru rar pe vremea aceea), o frumusețe brunetă, moderată sau dulceagă și imperfectă. Dacă îi analizai trăsăturile, nici una nu era năucitoare, însă chipul și înfățișarea ei în ansamblu deveneau tulburătoare, exercitau atracția irezistibilă a femeilor vesele și zâmbitoare, gata oricând să izbucnească în hohote; părea mereu bucuroasă, părea să se bucure cu foarte puțin, sau să încerce să se bucure cu orice preț și pentru mulți bărbați acesta este un element demn de a fi dorit: e ca și cum ar vrea să pună stăpânire pe râsul acela – sau să-l suprime, când au instincte rele –, ori să vadă că li se dedică lor, sau că ei îl provoacă, fără să-și dea seama că dantura care iluminează permanent fața, chemându-i cu putere pe cei care o întrezăresc, are să se ivească oricum, fără să fie invitată, de parcă ar fi o parte componentă invariabilă, aidoma nasului, frunții sau urechilor. Tendința aceasta a Bertei de a surâde mereu revela blândețea, chiar bunăvoința, dar era cam amăgitoare: bucuria îi era naturală, ușoară și rapidă, însă dacă nu găsea motiv, nu o risipea în van și nici nu o simula; găsea nenumărate motive, e adevărat; totuși, dacă nu existau, putea să devină sobră, tristă, sau să se îmbufneze.

Nimic din toate acestea nu dura mult la ea, de parcă s-ar fi plictisit de stările de spirit sumbre sau morocănoase, de parcă nu ar fi aflat în ele nici o recompensă sau evoluție interesantă și i s-ar fi părut că prelungirea lor ar fi fost monotonă și nu conținea învățături, o picurare insistentă, care doar ridica nivelul lichidului, fără să-l transforme; dar nu le evita prostește, când o năpădeau. Dincolo de aparența de seninătate, aproape de bonomie, era o tânără cu idei clare, ba chiar încăpățânată. Dacă voia ceva, se străduia să obțină; nu direct, nu provocând teamă, nu impunându-se, nici strângând cu ușa, ci încercând să convingă cu

abilitate și amabilitate, făcându-se necesară, și cu fermitate absolută, căci nu avem niciodată de ce să ne ascundem dorințele, atâta vreme cât nu sunt murdare și nici dușmănoase. Avea capacitatea de a strecura entuziasmul printre cunoscuți, prieteni și iubiți, în măsura în care pot fi numiți iubiți cei pe care îi alesese în adolescență: izbutea să-i facă să creadă că lucrul cel mai rău care li se putea întâmpla era s-o piardă pe ea, ori să-i piardă aprecierea sau joviala companie; și, în același fel, îi convingea că nimic în lumea asta nu era mai de preț ca apropierea ei, ca a împărți cu ea clasa, jocurile, proiectele, distracția, conversația sau viața întreagă. Nu că în asta ar fi fost șmecheră, un fel de Iago care călăuzește, manipulează și înșală cu persistenta șoaptă la ureche, câtuși de puțin. Ea însăși trebuia să creadă lucrul acesta cu spontaneitate și înfumurare și convingerea aceasta o ducea cu ea, zugrăvită pe frunte, în zâmbet sau pe obrajii îmbujorați, contaminându-i pe ceilalți fără a și-o propune. Nu avea succes doar la băieți, ci și la fete: să-i devii prietenă era ca o ispravă glorioasă, era o onoare să gravitezi pe orbita ei; în mod straniu, nu provoca invidie, nici gelozie, sau le provoca în mică măsură; ca și cum afecțiunea ei sinceră față de aproape toată lumea o proteja împotriva antipatiilor și necruțătoarei perversități de la vârsta aceea schimbătoare și arbitrară. Și Berta, asemenea lui Tomás, părea să știe de foarte devreme cărei clase de indivizi îi aparținea, cărei clase de adolescentă și de viitoare femeie, ca și cum nu s-ar fi îndoit niciodată că i-a fost hărăzit un rol de protagonistă și nu unul secundar, cel puțin în propria-i viață. Există, în schimb, oameni care se tem să se vadă în rol secundar, până și în propria lor poveste, de parcă s-ar fi născut știind că, oricât de unică ar fi fiecare poveste, a lor nu va merita să fie spusă de nimeni, ori va fi doar obiect de referință când se va spune povestea altora, mai furtunoasă și mai frapantă. Nici măcar pentru a omorî timpul la sfârșitul unei mese prelungite, sau într-o noapte, lângă foc, când somnul întârzie.

În al treilea trimestru din anul al cincilea de liceu, Berta și Tom au devenit un cuplu în văzul lumii, în măsura în care este cu putință la o asemenea vârstă, iar celelalte pretendente ale lui s-au conformat, cu un suspin de resemnare și de renunțare: dacă Berta era cu adevărat interesată, nu era straniu ca Tomás Nevinson s-o prefere, la urma urmelor, de vreun an sau doi, jumătatea masculină a colegiului Estudio întorcea capul ca s-o contemple îndelung, când se întâlnea cu ea pe enormele trepte de marmură sau în curte, în recreații. Atrăgea privirea celor din clasa ei, a celor mai mari și a celor mai mici, și au fost câțiva copii de zece sau unsprezece ani a căror primă iubire distantă și uluită – dragostea care încă nu se numește așa – a fost Berta Isla și de aceea n-au uitat-o niciodată, nici în tinerețe, nici la maturitate, nici la bătrânețe, cu toate că n-au schimbat cu ea nici o frază și pentru ea nici n-au existat. Până și băieți de la alte licee dădeau târcoale ca s-o vadă la ieșire și s-o urmărească, iar cei de la Estudio, cu un simț al proprietății exacerbat, se agitau la sosirea intrușilor și stăteau de pază ca să nu cadă în plasa cuiva străin de „noi“.

Nici Tom și nici Berta, care se născuseră în august și respectiv în septembrie, nu împliniseră încă cincisprezece ani, când au hotărât să „iasă împreună“ sau „să

fie logodnici“, cum se spunea pe atunci și și-au deschis sufletul. În realitate, ea și-l deschisese cu mult înainte, doar că se deranjase să-și disimuleze îndrăgostirea primitivă și înverșunată – ori să și-o stăpânească –, atât cât să nu pară sâcâitoare sau nerușinată, cât să fie educată – cu educația din anii șaizeci ai secolului trecut, ajunși deja la jumătate – și ca el să aibă senzația, când avea să se decidă să facă pasul, că n-a fost pur și simplu ales și condus, și că a avut o oarecare inițiativă.

Cuplurile atât de timpurii sunt condamnate să dezvolte un anumit element de fraternitate, deși doar pentru că în prima perioadă – perioada inaugurală, care marchează uneori profund întorsătura pe care o vor lua lucrurile în viitor – știu că trebuie să aștepte ca să-și împlinească dragostea sau ardoarea. În clasa aceea socială și pe vremea aceea cel puțin, în ciuda presiunii sexualității începătoare și adesea explozive, se considera imprudent și nerespectuos să forțezi lucrurile când relația era serioasă, iar Tomás și Berta au știut numaidecât că a lor era serioasă, că nu era vorba despre un flirt care să se sfârșească odată cu anul școlar, nici măcar peste doi ani, când aveau să termine liceul și să-l părăsească. Tom Nevinson era cam timid și complet lipsit de experiență în domeniul acesta, iar pe deasupra i s-a întâmplat ceea ce li se întâmplă multor băieți: o respectă prea mult pe cea pe care au ales-o ca dragoste a vieții lor prezente, viitoare și eterne, se feresc să întreacă măsura cu ea, cum nu se feresc cu altele, și adesea sfârșesc prin a exagera protecția și grija, din pricină că o văd ca pe un ideal, cu toate că este din întrebătoare carne, oase sănătoase și sex intrigat, din pricină că se tem s-o profaneze și o consideră aproape de neatins. Iar Bertei i s-a întâmplat ce li se întâmplă multor fete: conștiente că pot fi atinse fără rezerve și cu curiozitate pentru că au fost profanate, nu vor să pară nerăbdătoare și, cu atât mai puțin, avide. Astfel încât nu e de mirare că, de atâta abținut și privit cu pasiune și sărutat cu cumpătare, excluzând zone ale corpului; de atâta mângâiat cu prețuire și de atâta înfrânare când simt că prețuirea se duce când își împlinesc pentru prima oară dragostea, o fac fiecare pe cont propriu și prin substituire, adică, prin intermediul unor terți ocazionali.

Amândoi și-au pierdut virginitatea în primul an de facultate și nici unul dintre ei nu i-a spus-o celuilalt. În anul acela au fost relativ îndepărtați, în realitate mult, dacă facem comparație: Tom a intrat la Oxford, în mare măsură grație intervențiilor tatălui său și ale lui Walter Starkie, cu toate că, deopotrivă, mulțumită indiscutabilelor sale aptitudini lingvistice, iar Berta a început Facultatea de Filosofie și Litere la Universitatea Complutense din Madrid. Perioadele de vacanță sunt lungi la universitatea aceea engleză, ceva mai mult de o lună între Michaelmas și Hilary, tot atâta între Hilary și Trinity și trei întregi între Trinity și noul Michaelmas sau începutul anului universitar, cum se numesc acolo cei trei *terms* sau false trimestre, astfel că Tomás se întorcea la Madrid după cele opt sau nouă săptămâni de ședere și studiu sârguincios, ceea ce îi lăsa timp să-și reînnoade viața madrilenă, să n-o piardă pe de-a-ntregul din vedere, să n-o întrerupă complet și nici să n-o substituie, să nu uite niciodată nimic. Dar în aceste opt sau nouă săptămâni avea timp, fiecare dintre ei, să-l țină pe celălalt în așteptare, adică în paranteză. Și știau la fel de bine că ceea ce va rămâne în

paranteză aveau să fie perioadele de despărțire, odată ce se vor reîntâlni și totul avea să revină pe făgașul obișnuit. Distanțarea repetată permite aceasta, permite ca nici una dintre etapele alternative să nu fie cu adevărat reală, ci să fie ambele fantasmagorice, fiecare s-o estompeze și s-o nege pe parcursul ei pe cealaltă, aproape s-o șteargă; și, în definitiv, ca nimic din ce se întâmplă în decursul lor să nu fie real și nici visare, să nu conteze pe deplin ca întâmplat și nici să nu aibă prea multă importanță. Nu știau Tom și Berta că acesta avea să fie semnul unei mari părți din viața lor împreună, sau împreună dar cu prezență rară și fără a merge pe același drum, sau împreună și stând unul cu spatele la celălalt.

În 1969 două mode străbăteau Europa și afectau mai ales tinerii: politica și sexul. Revoltele pariziene din mai 1968 și Primăvara de la Praga strivită de tancurile sovietice au făcut să fiarbă – deși pentru scurt timp – jumătate de continent. În Spania, pe de altă parte, dăinuia o dictatură instaurată în urmă cu mai bine de trei decenii. Grevele muncitorilor și studenților au determinat regimul franchist să decreteze starea de excepție pe întreg teritoriul național, ceea ce nu era decât un eufemism pentru a limita și mai mult drepturile atât de reduse, de a mări prerogativele și omnipotența poliției, lăsându-i mână liberă să facă ce vrea cu cine vrea. Pe 20 ianuarie, studentul la drept Enrique Ruano, pe care cu trei zile înainte temuta Brigadă Politico-Socială[1] îl arestase pentru răspândire de manifeste, a murit în timp ce era în custodia acesteia. Versiunea oficială, schimbătoare și plină de contradicții, a fost că tânărul de douăzeci și unu de ani, dus într-o clădire situată pe strada numită astăzi Príncipe de Vergara ca să se efectueze o percheziție a locuinței, a scăpat de cei trei polițiști care îl supravegheau, ca, în final, să cadă sau să se arunce de la o fereastră de la etajul al șaptelea, unde se aflau. Ministrul Fraga și ziarul *Abc* s-au străduit să prezinte cazul ca pe o sinucidere și să-i atribuie lui Ruano o minte slabă și dezechilibrată, publicând pe prima pagină, în foileton, o scrisoare către psihiatrul său, pe care au trunchiat-o și au manipulat-o ca să pară extrase dintr-un presupus jurnal intim chinuit. Însă versiunea aceasta n-a crezut-o aproape nimeni și episodul a fost văzut ca un asasinat politic, întrucât studentul era membru al Frontului de Eliberare Populară sau „Felipe“, organizație clandestină antifranchistă neînsemnată, cum erau silite să fie aproape toate (neînsemnate și clandestine). Neîncrederea generală era justificată, nu doar de obiceiul înrădăcinat de a minți al tuturor guvernelor dictaturii: peste douăzeci și șapte de ani s-a dovedit, când a fost deshumat cadavrul cu ocazia complicatului proces împotriva celor trei polițiști – pe timpul democrației –, că i se tăiase cu fierăstrăul o claviculă, os prin care, cu certitudine aproape absolută, pătrunsese un glonț. La vremea ei, autopsia a fost falsificată, familiei nu i s-a permis să vadă trupul neînsuflețit, i s-a interzis să dea anunț la ziar; iar pe tatăl studentului l-a sunat în persoană ministrul informațiilor Fraga, să-l someze să nu protesteze și să tacă, printr-o frază asemănătoare cu aceasta: „Amintiți-vă că mai aveți o fată de care să vă ocupați“, referindu-se la sora lui Ruano, Margot, care intrase și ea în politică. Cu toate că după atâta timp nu s-a putut demonstra nimic și cei trei „sociali“[2] au fost

absolviți de acuzația de asasinat – Colino, Galván și Simón erau numele lor de familie –, tânărul fusese torturat probabil în zilele în care a fost deținut, inclusiv în ultima, când l-au dus, în sfârșit, în apartamentul de pe Príncipe de Vergara, l-au împușcat și l-au aruncat în gol. Asta au crezut colegii lui încă din 1969.

Indignarea studențească a fost atât de mare, că la mobilizările din zilele următoare au participat chiar și studenți care până atunci se menținuseră mai degrabă apolitici sau preferaseră să nu riște și să nu-și caute probleme, ca Berta Isla. Câteva prietene de la facultate au convins-o să meargă cu ele la o manifestație organizată într-o seară în Piața Manuel Becerra, nu departe de arenele pentru coride Las Ventas. Adunările acelea durau puțin, fiind ilegale toate: poliția înarmată, așa-numiții „cenușii" din pricina culorii uniformelor, erau de obicei la curent dinainte, împrăștiau orice grup îmbrâncindu-l și, dacă vreunul izbutea să se formeze, să devină compact și să mărșăluiască astfel câțiva metri scandând o lozincă, să nu mai pomenim de cazurile când ploua cu pietre în magazine și bănci, se năpusteau numaidecât pe jos sau pe cai cu bastoanele lor de cauciuc lungi și negre, flexibile (mai flexibile și mai lungi ale călăreților, aproape ca niște bice scurte și groase), iar întotdeauna era printre ei câte un șmecher sau câte un furios care punea mâna pe pistol ca să bage frica în protestatari, sau să simtă el mai puțină.

Când a început înfruntarea, Berta s-a trezit alergând în fața polițiștilor, împreună cu numeroși colegi și necunoscuți. A luat-o fiecare pe alt drum, încredințat că urmăritorii nu-l vor alege ca obiectiv și vor înclina să-i lovească pe ceilalți. Ea nu avea experiență în privința răzvrătirilor acestora și nu știa nimic, habar n-avea dacă era mai bine să intre la metrou, să se refugieze într-un bar și să se amestece cu clienții, sau să zăbovească pe stradă, unde exista mereu posibilitatea de a o lua iarăși la fugă și de a nu rămâne blocată într-un loc. Știa, în schimb, că a fi arestat la o manifestație politică presupunea o noapte și câteva palme peste față la Direcția Generală de Securitate, în cel mai bun caz, iar în cel mai rău, un proces și o condamnare de câteva luni, ba chiar de un an sau doi, în funcție de reaua voință a judecătorului de instrucție, pe lângă faptul că ți se făcea imediat dosar la universitate. Știa și că faptul că era fată și foarte tânără (era în anul întâi) nu avea s-o scutească de pedeapsa care i se hărăzea.

Și-a pierdut curând din vedere prietenii, a cuprins-o panica în noaptea adâncă și nu prea bine luminată de felinarele neputincioase, a alergat fără nici o noimă dintr-o parte în alta, și tot frigul de ianuarie a dispărut deodată, a simțit focul unui pericol necunoscut, instinctiv a vrut să se desprindă de tumult și s-a îndepărtat de piață în fugă pe o stradă alăturată, nu prea lată și fără mulți manifestanți, căci aceștia o luaseră pe alte drumuri, sau încercau să nu se împrăștie prea mult, ca să se regrupeze și să încerce din nou, zadarnic, cu teama și furia crescânde, cu spiritele exaltate, cu pulsul accelerat și lăsând la o parte calculele. Înainta ca un suflet posedat de diavol, îngrozită, fără să mai vadă pe nimeni, nici la dreapta, nici la stânga, cu coada ochiului în timp ce fugea de mânca pământul, intenționând să nu se mai oprească niciodată, sau până ce se va crede în siguranță, până va lăsa orașul în urmă sau va ajunge acasă la ea, iar atunci

i-a trecut prin cap să se uite în urmă fără să-și micșoreze viteza – poate a auzit un zgomot straniu, pufnitura sau trapul foarte vioi, un zgomot estival, de sat, de câmp, un zgomot din copilărie – și a văzut în spate, aproape deasupra ei, figura enormă a unui cenușiu pe cal, cu bastonul de cauciuc ridicat deja, gata să-i dea una la ceafă sau peste fese, sau într-o parte, ceea ce ar fi doborât-o fără îndoială la pământ, ar fi lăsat-o inconștientă sau năucită, incapabilă să reacționeze sau să fugă, sortită să mai primească a doua și a treia lovitură dacă polițistul era înverșunat, ori dacă nu era, să fie târâtă, să i se pună cătușe și să fie băgată într-o dubă, ca să-și vadă tot prezentul luând o turnură nefavorabilă și să-și piardă tot viitorul în doar câteva minute de nechibzuință și de ghinion. A văzut chipul calului negru și a crezut că îl vede și pe al bărbatului cenușiu, deși casca îi acoperea fruntea, iar bărbia era ascunsă de cureaua de la cască, puțin ridicată și întărită. Berta nu s-a împiedicat și nici n-a rămas paralizată de spaimă, ci a alergat și mai tare, zadarnic, cu ultimele puteri ale disperării, asta facem întotdeauna, chiar dacă suntem condamnați, cât să poată niște picioare de fată împotriva picioarelor unui patruped rapid, însă chiar și așa, picioarele acelea se grăbesc, ca ale unui animal ignorant, care încă mai crede că are să scape. Atunci s-a ivit un braț dintr-o alee laterală, o mână care a tras-o cu fermitate, făcând-o să-și piardă echilibrul și să cadă pe burtă, dar smulgând-o calului și călărețului și scutind-o de lovitura sigură a bastonului de cauciuc. Aceștia au trecut mai departe, cel puțin câțiva metri din inerție, e greu să oprești brusc un cal, era de așteptat să-i lase în pace și să caute alți răzvrătiți ca să-i învețe minte, erau cu sutele în jur. Dintr-o altă smucitură, mâna a ridicat-o în picioare și Berta a văzut un tânăr chipeș și care nu părea căutși de puțin student, nici participant la proteste: răzvrătiții nu purtau cravată, nici pălărie, iar tânărul acela da, pe lângă un palton care aspira la eleganță, lung, bleumarin și cu gulerul ridicat. Era un tip de modă veche, borul de la pălărie era prea îngust, de parcă ar fi fost moștenită.

– Hai de-aici, fetițo, i-a spus. Dar repede, ca vântul.

Și a tras din nou de ea, voia s-o scoată de acolo, s-o călăuzească, s-o salveze.

Înainte să se poată pierde pe străduța aceea, totuși, a reapărut polițistul pe cal, se grăbise să revină după pradă. Își întorsese animalul și venise în galop, de parcă l-ar fi înfuriat să nu dobândească vânatul pe care îl individualizase și pe care îl avea în bătaia bastonului sau aproape. Acum avea de ales între doi, Berta și tânărul care îndrăznise să i-o sufle, ori, dacă lovea repede și cu îndemânare, putea să-i prindă pe amândoi, mai ales dacă soseau colegi polițiști în ajutor, nu se vedeau pe acolo, grosul se spetea în piață cu zel, obișnuiau să altoiască în stânga și în dreapta fără cruțare, nu cumva să-i vadă vreun șef menajându-se și s-o încurce ei după aceea. Băiatul cu pălărie a strâns mâna Bertei, dar n-a părut să se sperie, ba chiar s-a proțăpit provocator, avea sânge-rece, disprețuind pericolul sau nefiind dispus să-și arate temerile. Cenușiul vântura încă bastonul lung, dar atitudinea nu-i era amenințătoare, îl ținea de-a curmezișul încheieturii de la mâna cu care susținea frâul, de parcă ar fi fost o undiță de pescuit sau o tulpină de trestie pe care o balansa. Și el era foarte tânăr, cu niște ochi albaștri și cu sprâncene stufoase închise la culoare, aceste amănunte atrăgeau cel mai mult atenția sub casca

îndesată pe cap, niște trăsături agreabile cu reminiscențe rurale, meridionale, andaluze probabil. Berta și demodatul au rămas neclintiți privindu-l, n-au îndrăznit să o ia la fugă pe aleea care poate avea o ieșire strâmtă, sau nu avea deloc. Sau, în realitate, și-au dat numaidecât seama că nu trebuiau să fugă de călărețul acela.

– N-aș fi dat în tine, fetițo, drept cine mă iei? i-a zis cenușiul Bertei; amândoi o numiseră în același fel, un vocativ deloc frecvent în Madridul vremii, mai ales între tineri. Voiam doar să te scot cu forța din hărmălaie. Ești prea copilă ca să te bagi în belele din astea. Haide, șterge-o. Iar tu, i s-a adresat demodatului, nu-mi mai ieși în cale, că te fac șuviță: îți croiesc la bastoane și pe urmă te trimit la răcoare cât ai zice pește. De data asta scapi. Cărați-vă de-aici. Am pierdut prea mult timp cu voi.

Tânărul, cu cravata sa bine înnodată și cu paltonul care-i ajungea până la jumătatea gambei, a rămas impasibil la auzul amenințării viitoare. A zăbovit drept, cu privirea rece, în alertă și ațintită în ochii călărețului, de parcă i-ar fi citit intențiile și ar fi fost convins că, dacă îl atacă, el, în picioare cum era, avea să știe să-l doboare de pe cal. Și, contrar celor spuse, polițistul n-a plecat numaidecât, ca și cum ar fi așteptat s-o facă mai întâi cei pe care îi iertase, ori să prelungească la maximum contemplarea fetei, să n-o piardă din vedere până ce dispărea din câmpul său vizual și ochii lui nu mai puteau s-o zărească, oricât ar fi încercat. Nici unul dintre ei nu i-a răspuns nimic, iar Berta Isla a regretat mai târziu că nu-i mulțumise. Însă în zilele acelea nimănui nu-i venea să mulțumească unui cenușiu, unui polițist al lui Franco, chiar dacă merita. Erau dușmanii aproape ai tuturor și erau demni de dispreț, erau cei care urmăreau, băteau și arestau, distrugeau vieți abia începute.

Berta își rupsese ciorapii, îi sângera un genunchi și era foarte speriată. Faptul că văzuse calul năpustindu-se asupra ei și bastonul în aer, gata s-o lovească pe ceafă sau pe spate, o prefăcuse într-un ghem de nervi, în ciuda deznodământului favorabil al incidentului, care, la rândul lui, o lăsase cu o stranie moleșeală fizică. Amestecul o epuizase momentan, nu mai avea simț de orientare și voință, n-ar fi știut încotro s-o ia în clipa aceea. Tânărul demodat, ținând-o mereu de mână, de parcă ar fi fost o fetiță, a scos-o din zona cea mai violentă într-un ritm accelerat, a condus-o spre Piața Las Ventas și i-a spus:

– Eu locuiesc aici, în apropiere. Urcă să-ți tratăm rana aia și să te calmezi puțin, vino. N-o să te duci așa acasă la tine, femeie. Mai bine te odihnești și te aranjezi puțin. Acum n-a mai numit-o „fetițo". Cum te cheamă? Ești studentă?

– Da. În anul întâi. Berta. Berta Isla. Și tu?

– Eu mă numesc Esteban. Esteban Yanes. Și sunt banderilier.

Berta a fost surprinsă, nu cunoscuse niciodată pe nimeni din domeniul luptelor cu tauri, iar pe figuranții din lumea aceea nu și-i imaginase în afara arenelor și îmbrăcați în haine de stradă.

– Banderilier de tauri?

– Nu, de rinoceri. Banderilier de ce aș putea să fiu? Spune-mi alt patruped

căruia i se înfig banderile.

Aceasta i-a distras atenția de la agitație și de la oboseala enormă, pentru câteva secunde; ar fi zâmbit dacă n-ar fi fost buimăcită.

A avut timp să gândească: „E obișnuit să înfrunte un animal mult mai periculos decât un biet cal supus; de aceea nici nu s-a speriat, nici nu s-a tulburat: ar fi știut să-l evite, poate chiar și să-l îndepărteze de mine". Și l-a privit cu coada ochiului, cu o curiozitate crescândă.

– Pălăria aia nu ți se potrivește, nu știu dacă îți dai seama, i-a venit să spună, chiar cu riscul de a părea impertinentă; îi trecuse prin cap de când îl văzuse ivindu-se pe străduță, una dintre observațiile superflue, dar persistente care rămân plutind în cap, așteptându-și rândul, în toiul unor treburi mult mai urgente.

Tânărul i-a dat drumul la mână, și-a scos numaidecât pălăria și a privit-o cu interes rotind-o în mâini, oprit în mijlocul străzii, dezamăgit.

– Da? Nu mai spune! Ce are? Nu-mi stă bine? Crezi? E de bună calitate, zău.

Avea o claie de păr des, pieptănat cu cărare înaltă pe stânga, încât în partea dreaptă aproape că i se forma breton, atâta păr era acolo, că părea greu să-l fi vârât pe tot sub pălărie, fără să iasă nimic în afară. Așa era mai atrăgător, părul eliberat îi așeza trăsăturile în locul cuvenit sau i le definea mai bine.

Ochii căprui, depărtați, aproape de culoarea prunei, confereau chipului său limpezime și candoare, era un chip lipsit de fățărnicie, fără ascunzișuri, deloc sperios sau chinuit, din acelea care, cum se spunea înainte, se citesc ca o carte deschisă (deși există cărți impenetrabile și insuportabile) și nu par să păstreze nimic în afară de ceea ce exprimă. Nasul îi era drept și mare, dantura puternică și puțin ieșită în afară, din cele care par să aibă viață proprie când se arată cu generozitate, un zâmbet african îi ilumina celelalte trăsături și ansamblul te invita să ai încredere în stăpân, când apărea dantura aceea, despre care unii gândesc când o văd: „Ce bine ar fi să mi-o poată împrumuta, ar fi altă mâncare de pește. Mai ales când ies la agățat".

– Nu, nu-ți stă deloc bine. Borul e prea mic pentru calota aia. Nu te avantajează. Îți face capul mic. Aproape ca un castravete, iar tu nu-l ai așa.

– Atunci nu se mai discută. La naiba cu pălărioara! Castravete, nu! a zis banderilierul Esteban Yanes și a aruncat-o fără șovăială într-un coș de gunoi din apropiere.

Apoi a zâmbit și a schițat un salut cu o mână, ca și cum tocmai ar fi înfipt cu succes două banderile.

Berta a tresărit și s-a simțit vinovată, nu se aștepta să condamne la moarte accesoriul prin comentariile ei. (Sau la lațele unui cerșetor, care cu siguranță avea s-o ia de acolo.) Poate că pălăria aceea nu era moștenită și îl costase mult pe tânăr. Era cu câțiva ani mai în vârstă decât ea, pesemne că avea vreo douăzeci și trei sau douăzeci și patru, însă nici la vârsta aceea nu îți prisosesc banii și cu atât mai puțin pe vremea aceea.

– Ascultă, nu trebuie să iei în seamă ce îți spun eu. Dacă ție îți plăcea, ce te interesează părerea mea? Nici măcar nu mă cunoști. Nu trebuie să fii atât de

drastic.

– Pe tine îmi e de ajuns să te văd, ca să te iau în seamă cu privire la orice mi-ai spune și cu drasticitate. Aceasta a sunat ca un compliment, dacă te luai după cuvinte (s-a îndoit că ultimul exista, dar cei care nu se preocupă inventează adesea cu mai multă bucurie și cu mai multă iscusință decât cei care se preocupă). Nici tonul și nici atitudinea, totuși, nu se potriveau cu ale unei galanterii. Sau poate era atât de învechită, încât Berta n-a recunoscut-o pe deplin: nici unul dintre colegii ei, nici măcar cei care îi făceau curte, nici Tom, nu-i spuseseră o frază ca aceea (începeau timpurile ursuze, cele în care educația aleasă trecea drept o rușine, iar lipsa de educație, drept un blazon). Haide, să mergem, că genunchiul ăla are nevoie de îngrijiri, să nu ți se infecteze.

Intrând în apartamentul lui, Berta a dedus că nu stătea deloc rău cu banii. Avea mobile noi, nu foarte scumpe (nu erau prea multe, e adevărat) și apartamentul era mult mai spațios decât cele pe care le închiriau puținii studenți care puteau să și-o permită. De fapt, rareori se întâmpla să nu fie închiriate în comun, cel puțin de doi, dacă nu de patru sau cinci. Aceea era o casă în regulă, deși neîndoielnic de burlac, de bărbat singur și nu complet instalat. Totul părea ordonat, chiar studiat, dar cu un aer de provizoriu. Pe pereți erau câteva fotografii cu scene de tauromahie, trei sau patru postere care făceau reclamă la coride, în unul a reușit să vadă numele, faimoase până și pentru ea, ale lui Santiago Martín „El Viti“ și Gregorio Sánchez. Din fericire, nu se vedea nici un cap de taur agățat și înrămat ca un altorelief exagerat, poate li se acordau doar matadorilor, nu și subalternilor, Berta ignora tot ce avea legătură cu această artă.

– Locuiești aici singur? l-a întrebat. Totul e pentru tine?

– Da, l-am închiriat acum câteva luni. În sezon nu-l voi folosi prea mult, abia voi trece prin Madrid și mă costă o avere. Dar, în sfârșit, în ultima vreme mi-a mers foarte bine ca independent, undeva trebuie să intri când nu e activitate. În America Latină nu mă cheamă. Și adevărul e că te saturi de pensiuni și hoteluri.

– Independent?

– Îți explic imediat, în timp ce îți curăț asta. Haide, așază-te acolo – îi arătă un fotoliu cu covor sub el – și dă-ți jos ciorapii. Sunt buni de aruncat. Dacă nu ai unii de rezervă, cobor eu după aceea să-ți cumpăr. Mă rog, va trebui să-mi spui de unde se cumpără, eu n-am habar. Mă duc după trusa de prim ajutor.

A ieșit din salon și Berta l-a auzit cotrobăind la distanță, deschizând și închizând dulăpioare și sertare, a presupus că din baie. Și-a dat jos paltonul, l-a lăsat pe o canapea din apropiere, s-a așezat pe fotoliul indicat și acolo și-a scos cizmele cu care era încălțată, cizme cu fermoar, până la genunchi, iar în continuare, ciorapii închiși la culoare, care în realitate erau ciorapi pantalon, adică ajungeau până la brâu, în anii aceia erau deja obișnuiți. A trebuit să-și ridice destul de mult fusta ca să iasă, căci era fustă dreaptă, aproape strâmtă, cam scurtă, acoperind două treimi din coapsă, poate chiar mai puțin, cum era, de asemenea, moda vremii. Hotărârea de a se duce la manifestație fusese atât de precipitată, că plecase de acasă îmbrăcată ca pentru ore, nicidecum pentru a fugi pe străzi în fața unui cenușiu pe cal. Dându-și-i jos, s-a uitat de vreo două ori spre ușa pe care

dispăruse amfitrionul, nu cumva să intre din nou când ea era parțial dezbrăcată (fără să stea să numere, cu naturalețe, renunțase la patru obiecte de îmbrăcăminte într-o clipă, dacă includem fularul; adică, la jumătate: îi rămăseseră fusta, un pulover fin cu decolteu în V, chiloții și sutienul). S-a uitat ca să se uite, în realitate a descoperit că nu-i păsa dacă o vede cu fusta ridicată câteva secunde, o recentă sperietură îngrozitoare și o imensă oboseală fac oamenii să lase garda jos, îi cuprinde un soi de indiferență, dacă nu de satisfacție pentru că au ieșit cu bine dintr-un necaz și pot începe să se relaxeze. Pe de altă parte, tânărul Yanes îi inspira încredere, era cineva cu care era comod să stai. Odată încheiată rapida operație (ciorapii mototoliți pe podea, a simțit că nu mai are putere să-i ia de acolo), s-a tolănit pe fotoliu, cu picioarele goale, cu tălpile desculțe pe covor, a aruncat o privire sângelui fără să se îngrijoreze, i s-a făcut numaidecât puțin somn, n-a fost timp s-o invadeze pe deplin și s-o poată birui, căci banderilierul s-a întors, la rândul lui își dăduse jos paltonul, haina și cravata și își suflecase mânecile de la cămașă. Într-o mână aducea un pahar de coca-cola cu gheață, pe care i l-a dat, iar în cealaltă, într-adevăr, o mică trusă sanitară de culoare albă cu mâner, poate toți toreadorii aveau una în casă, ca să-și schimbe pansamentele, din precauție. Yanes a luat un taburet scund și s-a așezat în fața ei.

– Să vedem, i-a spus, mai întâi ți-o spăl puțin, asta n-are să doară. Berta și-a pus instinctiv picior peste picior, în parte ca să-i ușureze mișcarea, ca să-i apropie genunchiul, iar în parte ca să-i îngreuneze lucrurile (să-i fie mai greu să vadă). Nu, nu sta picior peste picior, așa e mai rău. Sprijină-ți pulpa pe coapsa mea, are să fie mai ușor așa.

Cu multă grijă i-a spălat rana cu un burețel, apă și săpun, apoi i-a uscat-o cu atingerile ușoare ale unui prosopel, ca și cum ultimul lucru pe care l-ar fi dorit era să frece și să-i provoace durere. După aceea a suflat cu aer rece, calmant. Acum, datorită poziției joase, Yanes putea vedea bine priveliștea, fusta era suficient de scurtă și de strâmtă (cum nu mai stătea picior peste picior, era netedă, întinsă) pentru ca vârful chiloților să intre în câmpul său vizual, iar dacă avea nevoie de un unghi mai mare, în realitate nu trebuia decât să-și tragă coapsa spre stânga și pulpa Bertei, care era deasupra, s-ar fi supus fără cruțare. Și așa a făcut banderilierul, și-a dat coapsa imperceptibil într-o parte și râvnita imagine i s-a mărit, i s-au oferit întredeschise picioarele întregi, de la gleznă la zona inghinală ca să spunem așa (dar și labele desculțe), erau puternice, robuste fără a ajunge să fie groase, ca de americancă, ferme, cu mușchi bine formați și destul de lungi, picioare care te invitau să te recreezi și să pătrunzi adânc, mereu este perceptibil acolo ceva de munte, unde se termină (ori este mai degrabă deal lin, umflătură și palpitație). Acum am să-ți dau cu alcool, asta are să te usture la început, după aceea mai puțin. A stropit o bucată de bumbac, iar când a fost îmbibată bine, ca să nu se lipească fire pe rană, a trecut-o de câteva ori peste ea, cu delicatețe și îndemânare. Și a suflat iarăși, de fapt a suflat puțin mai sus de genunchi, ca și cum și-ar fi greșit ținta, ori ar fi vrut să aline unde nu era nici un foc.

Usturimea s-a reflectat numaidecât pe chipul Bertei (a strâns din dinți, și-a vârât buzele înăuntru), dar în realitate a durat puțin. S-a simțit ca în copilărie,

când vreun adult îi îngrijea o tăietură sau o zgârietură. Era plăcut să fii din nou pe mâna cuiva, ca cineva să te atingă și să-ți facă lucruri folositoare cu mâinile, nu conta prea mult ce: în primul moment nu era o senzație prea diferită de cea pe care o provoacă frizerul când trece briciul sau mașina de ras pe ceafa unui bărbat care atunci cade în letargie, ba chiar de cea pe care o provoacă dentistul când doar curăță sau face să vibreze și nu cauzează durere; și mai asemănătoare cu cea pe care o pricinuiește medicul când ascultă și palpează și atinge ritmic cu un singur deget, cel mijlociu, apasă și întreabă: „Doare aici? Dar aici? Dar aici?“ Este ceva agreabil în a te lăsa examinat și pipăit, chiar dacă nu sunt lucruri dezirabile, chiar dacă se învecinează cu stânjeneala, ba chiar cu teama (un bărbier poate oricând să taie fără să vrea, un dentist, să atingă o gingie sau un nerv, un medic, să-și schimbe expresia și să-și arate preocuparea, un bărbat, să-i iște durere unei femei, iar dacă ea n-are experiență, cu atât mai mult). Berta Isla s-a simțit în largul ei, apatică și îngrijită, a năpădit-o și mai mult moleșeala, în timp ce Yanes îi punea un plasture mare pe rană și încheia tratamentul. După ce l-a lipit, nu și-a retras mâinile numaidecât, cum ar fi fost normal să facă, ci și le-a sprijinit, cu aceeași delicatețe, pe amândouă odată, pe partea exterioară a coapselor tinerei, ca cei care și le sprijină pe umeri cu o atitudine protectoare, nimic altceva, sau cu un gest care ar spune: „Gata. Am terminat“. Dar coapsele nu sunt umeri, nici măcar partea exterioară, n-au nici o legătură. Berta n-a reacționat în nici un fel, l-a scrutat îndelung cu privirea tulbure, fiind somnoroasă sau intrigată, cu ochii întredeschiși, dorind să se alarmeze dar nereușind, chemându-și fără forță îmbujorarea care în general o năpădea cu atâta ușurință, ca cel care așteaptă sau nu știe dacă năzuiește ca mâinile acelea să nu se îndepărteze, ba chiar e curios să afle dacă își vor schimba poziția ori se vor deplasa spre altă zonă, de exemplu spre partea interioară a coapsei, care seamănă și mai puțin cu umerii, acolo atitudinea protectoare poate deveni amenințătoare pentru cine este atins, sau poate să declanșeze exasperarea, totul depinde de zi și de cine cu cine. Preț de un minut întreg – lung minut de tăcere absolută, căci nimeni nu vorbea –, mâinile lui Yanes nu se mișcară nici un milimetru, zăboviră liniștite acolo, fără măcar să mângâie sau să apese, așezate pur și simplu, aproape inerte, palmele acelea aveau să lase urmă roșie dacă mai stăteau mult și poate ar fi fost greu să și le dezlipească de piele. Banderilierul susținu privirea ochilor tulburi cu ai săi atât de depărtați, că îi dădeau un aer de curățenie și ingenuitate. Nu trădau nimic prin ei înșiși, nu anticipau pasul următor, doar transmiteau seninătate. Și totuși, chipul acela putea fi citit, iar Berta știu că mai devreme sau mai târziu are să încerce necunoscutul – ah da, era un necunoscut –, o știu cu atâta certitudine, că dacă s-ar fi întâmplat contrariul, ar fi fost dezamăgită. Se strădui să se gândească la Tomás Nevinson, pe care îl iubea cu convingere, necondiționat, deliberat și cu încăpățânare; dar nu i se păru că după-amiaza sau seara aceea ar fi avut vreo legătură cu el, sau că l-ar fi pus la îndoială, nu izbuti să vadă nimic în comun între iubitul îndepărtat, pe jumătate englez, și situația aceea, într-un apartament din apropierea Pieței Las Ventas, cu un tânăr care cu siguranță acționa sau dorea să acționeze acolo, nu-i explicase ce însemna „independent“. Își zise că încă nu-și recuperase nici simțul

orientării, nici voința; că era încă tulburată sau amorțită de sperietura ecvestră, ori clandestină, ori polițistă, ori toate în același timp. Nu există nimic mai bun decât să crezi că ți-ai pierdut voința, că ești la cheremul valurilor neîntrerupte și al pendulării, că poți să te legeni și să te lași în voia lor; ori da, e încă și mai bine să crezi că ți-ai oferit voința altcuiva, care trebuie să hotărască acum ce se va întâmpla.

Atunci Esteban Yanes, fără a-și schimba expresia, susținându-i mereu privirea, de parcă ar fi vrut să fie atent la orice sclipire de contrarietate sau respingere, ca să dea înapoi, după minutul acela își permise prea mult, bărbat hotărât și îndrăzneț. Însă îndată ce făcu mișcarea riscantă, izbucniră hohotele care erau atât de frecvente la Berta și care îi atrăgeau atâtea simpatii, poate i se părea ilar să se afle în punctul acela de neimaginat cu o oră în urmă, poate datorită unei mulțumiri neprevăzute, cea pe care o aduce de obicei împlinirea unei dorințe încă neformulate și nici mărturisite, căci se descoperă ca dorință doar când este pe cale de a se împlini. Râsul Bertei chemă la rândul lui zâmbetul african al banderilierului, care invita la intimitate imediată și părea să alunge orice pericol și care se prefăcu numaidecât în noi hohote. Astfel că râseră amândoi în clipa în care Yanes, cu încetineală, dar fără altă avertizare în afară de încetineala aceea, își duse o mână la îmbietoarea umflătură sau îmbietoarea colină, adică la vârful chiloților contemplat deja după bunul plac, pe care cu un deget îi dădu ușor la o parte, ca să-l pună sub pânza umedă. Niciodată nu ajunsese Tom Nevinson până acolo, în momentele de mare îndrăzneală degetul său arătător se oprise pe material, fără a cerceta dincolo de el și fără a se mișca, din respect sau de teamă, ori știind prea bine ce tineri sunt amândoi, ca să amâne, îngrozit de lucrurile ireversibile. Dar Berta era din carne întrebătoare, încât observă o diferență și dădu bun venit noutății. Din cele patru obiecte de îmbrăcăminte pe care le păstrase, fata pierdu curând încă trei, întinzându-se pe canapea; păstră doar unul, pe care nu era nevoie să și-l dea jos, nici nu avea chef să și-l dea jos.

Poliția secretă a regimului franchist

Membri ai Brigăzii Politico-Sociale

II

Din când în când, Berta Isla își amintea de Esteban Yanes, atât în perioada previzibilă și normală a mariajului său, cât și în cea anormală, cea în care n-a știut prea bine la ce să se aștepte, cea în care nu știa dacă soțul ei, Tom Nevinson, fusese admis sau nu printre morți, dacă respira același aer ca ea în vreun loc îndepărtat și tainic, sau dacă de mult nu mai răsufla, fusese expulzat de pe pământ sau primit de el, adică îngropat sub suprafața lui, la doar câțiva metri de unde ni se așază picioarele, de unde mergem cu nepăsare, fără a ne gândi nicicând ce ascunde. Ori poate aruncat în mare sau într-un estuar sau lac, într-un fluviu imens: când nu se cunoaște soarta unui corp, apar și reapar presupunerile cele mai absurde și nu e greu să-ți închipui întoarcerea sa. Întoarcerea celui viu, se înțelege, nu a cadavrului, nici a fantomei. Nu acestea consolează sau interesează, poate doar pe spiritele perturbate de incertitudine sfâșietoare sau de nonconformism.

Din după-amiaza aceea de ianuarie, nu l-a mai văzut pe banderilierul „independent". Acesta i-a explicat că așa erau numiți cei care nu erau stabili, cei care nu făceau parte din echipa fixă a nici unui toreador (sau doar ocazional, ca suplinitori), ci lucrau pe cont propriu, acceptând ofertele care se iveau și le conveneau, ici pentru patru coride, colo pentru două, dincolo pentru una singură, dincoace pentru toată vara. De aceea nu obișnuiau să acopere sezonul din America Latină, cel invernal, și n-aveau de lucru de la sfârșitul lui octombrie până în martie, aproximativ.

Esteban Yanes își petrecea lunile acelea antrenându-se și perfecționându-se câteva ore pe zi și ducând o viață inactivă în restul timpului, plimbându-se prin baruri și restaurante frecventate de colegii săi și de personalitățile și delegații care rămâneau pe partea aceasta a Atlanticului, lăsându-se văzut și străduindu-se să fie reținut de cei care puteau să-l angajeze mai târziu. Așa îi mergea bine, era solicitat și câștiga destul ca să „hiberneze", cum se spune, adică, pentru a-și distribui economiile și a-și permite să nu primească nici un *duro* până când activitatea taurină revenea, pe la Sfântul José, aproximativ.

Berta Isla înțelese numaidecât, când stătură de vorbă după pierderea deloc traumatizantă și nu tocmai spectaculoasă a virginității – puțin sânge, durere minimă, de scurtă durată și nebănuită plăcere pentru aduceri aminte –, că, oricât de mult ar fi putut Yanes s-o atragă fizic, ba chiar și datorită caracterului, căci era un bărbat sigur pe el și liniștit, cu umor, agreabil, nicidecum ignorant, cititor înverșunat, deși dezordonat și rătăcitor, cu o conversație ciudată, lumile lor erau

prea îndepărtate și nu era cu putință să le concilieze, nici măcar să le facă să coincidă în spațiu și timp. Posibilitatea de a reduce relația la sporadice întâlniri sexuale nu i se păru acceptabilă, nu doar că aceste reduceri sunt greu de gestionat și te trezești cu obligații tacite, și orare, și reclamații, ci pentru că, după seara aceea care îi adusese cele două sângerări, nu i s-au schimbat cu nimic sentimentele față de Tomás Nevinson, nici siguranța că locul îi era alături de el, când el avea să-și încheie studiile britanice și totul avea să reintre pe făgașul normal, adică, cel din Madrid. Tom era pentru ea ceea ce primește numele „dragostea vieții mele" în cugetul multor oameni, chiar dacă nu folosesc și nici nu pronunță numele acesta, nume pe care îl acordă adesea unui ales când viața e abia la început și nu au habar câte iubiri le va hărăzi și nici de cât de lungă va fi.

Totuși, Berta n-a uitat întâmplarea aceea, nimeni nu o uită, oricât de eterică ar fi. Nu i-a dat telefonul ei lui Esteban Yanes, nici el ei pe al lui. Nu a acceptat s-o însoțească în taxi până acasă, cum dorea banderilierul, cu toate că era destul de târziu când Berta și-a recuperat aproape toate obiectele de îmbrăcăminte și s-a îndreptat spre o gură de metrou, cu un plasture la genunchi și fără ciorapi, pentru că tânărul nu a coborât să-i cumpere unii noi. Astfel, Yanes nu a știut unde locuiește și, deși nu foarte comun, numele de familie Isla apărea de vreo cincizeci de ori în cartea de telefoane, nu avea cum să sune la fiecare Isla să-și încerce norocul. Doar ea putea încerca să reia legătura prezentându-se în apartamentul lui Yanes sau trimițându-i un bilet și, cu toate că era măgulitor să poată conta pe această posibilitate și pe această capacitate de inițiativă, s-a abținut să facă ceva de felul acesta. Iar după câțiva ani a presupus că nici nu mai locuia acolo, că probabil se mutase și poate se căsătorise, ba chiar plecase din oraș. Încât s-a limitat să păstreze amintirea ca pe un refugiu, ca pe un loc din ce în ce mai nebulos și mai îndepărtat, dar privilegiat și după care tânjea vag, unde să se transfere, când ar fi vrut, cu atotputernica minte, ca cel care se consolează spunându-și că, dacă a existat o vreme de nepăsare și de improvizație, de frivolitate și capriciu, trebuie să mai existe încă pe undeva, deși e greu să se întoarcă în ea altfel decât cu memoria care se diluează și cu gândul statornic care nu înaintează și nici nu dă înapoi: se întoarce, doar, la aceeași scenă care se repetă imuabilă de la primul până la ultimul detaliu, până când dobândește caracteristicile unui tablou, mereu identic, fără dezvoltare și fără alterare, exasperant. Așa vedea ea întâlnirea aceea din tinerețea ei timpurie, ca pe un tablou. Ciudat era că, pe măsură ce trecea timpul și toate trăsăturile se estompau în absență, trăsăturile tânărului banderilier, pe care îl văzuse doar atunci, se amestecau în mintea ei și se confundau cu ale la fel de tânărului polițist călare, pe care îl întrevăzuse o clipă când fugea și poate îl contemplase nemișcată un minut, când el își ținea bastonul de-a curmezișul pe încheietura mâinii, clătinându-se, și avea momente când nu mai știa cu cine se culcase, cu cenușiul sau cu banderilierul. Mai bine zis, știa prea bine că începutul vieții ei sexuale se produsese cu cel din urmă, dar îi distingea chipul din ce în ce mai puțin, sau al lui și al călărețului se ascundeau reciproc sau se juxtapuneau ca două măști interșanjabile: ochii albaștri și ochii depărtați aproape de culoarea prunei, dantura cu viață proprie și chipul de țăran meridional, sprâncenele groase

și nasul mare și drept, cascheta îndesată pe cap și pălăria cu bor strâmt care ascundea un păr des, toate acestea alcătuiau un ansamblu inclus în aceeași zi aventuroasă.

Își amintea, în schimb, limpede de degetul vârât sub pânza fină și de tatonările și mângâierile care au urmat, de săruturile mai degrabă sârguincioase sau nerăbdătoare decât pasionale, de rapida pierdere a tuturor obiectelor de îmbrăcăminte de către bărbat și pierderea alor ei în afară de fustă, care nu constituia un obstacol; de strania senzație bine-venită că sexul unui individ – al oricărui individ, dar, în plus, pe acela nu-l cunoștea decât de o oră și ceva – se introducea în al ei și zăbovea acolo un răstimp în largul lui după prima sforțare, abia s-a mai împotrivit protejându-și onoarea de pe vremuri. Pe atunci nu mai era prea multă, astăzi nici nu mai există onoare.

Cât despre Tomás Nevinson, și-a început viața sexuală așa cum se obișnuia în Anglia anului 1969. Fără să se gândească de două ori și cu naturalețe, aproape ca cel care îndeplinește o formalitate pe care nu e bine s-o agravezi amânând-o, cu o colegă de facultate în fața căreia nu s-a rușinat și căreia i-a urmat curând o fată din partea locului, muncitoare, el și ele se înverșunau să nu dea importanță acestor efuziuni și să nu se simtă afectați nici în sensul rău, nici în sensul bun, erau timpurile așa-numitei eliberări sexuale, când se răspândea ideea că abia dacă era vreo diferență între a se culca cu cineva și a bea o cafea în compania sa, erau activități de rang asemănător și nu avea de ce să lase una mai mult decât cealaltă urme și mâhnire. (Deși din una nu rămân amintiri și din cealaltă da, pentru totdeauna, oricât de vagi și de estompate ar deveni; sau cel puțin există certitudine despre faptă, sau poate înseamnă doar cunoaștere și conștiință.) Nici el nu a văzut vreo contradicție între întâlnirile acestea de cearșafuri și îndrăgostirea lui nestrămutată de Berta, nu i-au provocat nici cel mai insignifiant conflict interior. Pur și simplu l-au făcut să-și spună că în una din următoarele sale șederi la Madrid le va veni lor rândul să viziteze cearșafurile, era și timpul, Spania a fost mereu puțin în urmă în privința modei și îndrăznelii. Nu atât de mult pe vremea aceea: cunoscătorii se mândreau că sunt în pas cu vremurile, iar Tom și Berta se mândreau că se numără printre ei. A avut importanță pentru viitorul lui a doua dintre aceste întâlniri, pentru că fata din partea locului nu a fost niciodată pe de-a-ntregul prezentă, însă nici nu a dispărut vreodată pe deplin în anii petrecuți la Oxford, nici măcar nu a dispărut odată cu propria moarte: o vedea din când în când la librăria unde lucra ca vânzătoare și aproape de fiecare dată când se ducea, sfârșeau prin a-și da întâlnire pentru seara aceea sau pentru următoarea, motiv din care el prefera să-și rărească incursiunile în căutare de cărți vechi, cel puțin în magazinul acela. Tom abia dacă s-a întrebat care erau sentimentele ei, sau așteptările în privința lui, dacă le avea. Tindea să creadă că nu, așa cum nici el nu le avea în legătură cu Janet, acesta îi era numele. Știa că are un iubit sau ceva asemănător la Londra, se vizitau la sfârșitul săptămânii. Considera de la sine înțeles că, pentru ea, el era doar distracție, ușurare sau compensație pentru absențele altuia, așa cum era ea pentru el, ceva plăcut trebuie

să găsești prin locurile unde îți petreci cea mai mare parte a zilelor din obligație, chiar dacă temporar. El avea să se întoarcă la Madrid mai devreme sau mai târziu, era sigur, dar în nici un an de facultate n-a văzut-o pe Janet abandonându-și locul de muncă și mutându-se în capitală să locuiască cu iubitul acela, nici căsătorindu-se. Astfel că nu-i părea temporară șederea, la urma urmelor, Janet se născuse acolo și crescuse cu farmec și senzualitate.

Au contat totodată pentru viitorul și studiile lui relația cu câțiva profesori sau *dons*, mai ales cu titularul Catedrei Regele Alfonso al XIII-lea de Studii Hispanice, șeful Departamentului de Spaniolă, cum s-ar fi numit într-o universitate americană, detașat la Exeter College după ce fusese *fellow* al Universității Queen's, hispanistul și lusitanistul Peter Edward Lionel Wheeler, om cu spirit pătrunzător și cu prestigiu în creștere, deopotrivă afectuos și sarcastic, despre care se zvonea că făcuse parte din Serviciile Secrete în timpul războiului, ca atâția alții recrutați în vremurile acelea vitrege și care apoi menținuse o colaborare la distanță – cu MI5, sau cu MI6, sau cu ambele – în zilele de pace aparentă, aceasta, spre deosebire de atâția care la încheierea luptei se limitaseră să revină la posturile lor civile, păstrând tăcerea obligatorie sub jurământ despre crimele ocazionale, sau mai degrabă sezoniere, legalizate și justificate de situația de război; aceste paranteze ale țărilor, războaiele, aceste prelungite carnavaluri cu serioase riscuri mortale, sângeroase și lipsite de orice farsă, în care se dă mână liberă cetățenilor, ba chiar sunt îndemnați și instruiți – cei mai străluciți, cei mai inteligenți, cei mai abili și capabili, iar astfel li se întărește caracterul – să comită sabotaje, trădări, înșelătorii, să întindă capcane, să-și stăpânească sentimentele, să nu aibă scrupule și să ucidă.

Se spunea că Peter Wheeler se supusese unui dur antrenament în 1941 în centrul de comandouri și operațiuni speciale din Loch Ailort, pe coasta de vest a Scoției și că acolo suferise un grav accident de automobil care i-a afectat parțial structura osoasă a feței. Aceasta îi fusese reconstruită la spitalul din Basingstoke, unde a stat patru luni, însă ca urmare a feluritelor operații îi rămăseseră două cicatrice imposibil de șters (doar că i se albeau lent, pierzându-se în paloare), una pe bărbie și alta pe frunte, care nu-i știrbeau câtuși de puțin incontestabila înfățișare de cuceritor. Se povestea de asemenea că, aflându-se încă în convalescență, îi arseseră o bătaie strașnică, sub pretextul unui interogatoriu desfășurat de foști polițiști din Shanghai în Castelul Inverailort, rechiziționat de Marina Regală, de SOE sau Special Operations Executive, ca să-l întărească în eventualitatea că ar fi fost capturat într-o zi de inamic. În anul următor fusese numit director de securitate în Jamaica și apoi fusese trimis în Africa Occidentală, unde a profitat de zboruri secrete ale RAF[3] ca să inspecteze de la mare înălțime detalii geografice care aveau să-i fie de folos pentru cărțile sale, *Intervenția engleză în Spania și Portugalia în timpul lui Eduard al III-lea și Richard al II-lea*, din 1955, și *Prințul Henric Navigatorul: o viață*, începută în 1960; în Rangoon (Birmania), în Colombo (Ceylon), unde a obținut gradul de locotenent-colonel, și în Indonezia, după capitularea Japoniei în 1945. Se spuneau multe povești, dar Wheeler nu vorbea niciodată despre nici una, având fără îndoială gura închisă și

din pricina jurământului de confidențialitate pe care îl depun cei care se ocupă cu spionajul și cu activitățile sub acoperire, adică cei a căror existență nu va fi revelată nicicând, sau va fi negată întotdeauna. Știa că circulă fabulații și anecdote printre colegi și studenți, dar le lăsa să se răspândească, de parcă nu-l priveau. Iar dacă cineva îndrăznea să-l întrebe direct, făcea numaidecât o glumă, ori arunca o privire severă, după caz, și schimba subiectul discuției spre *Cantar de Mío Cid*, *La Celestina*, traducătorii iberici din secolul al XV-lea sau Eduard Prințul Negru. Toate legendele acestea făceau din el o figură extrem de atrăgătoare pentru puținii studenți la care ajungeau, iar Tom Nevinson, care trezise de la început interesul profesorilor săi pentru excelentele sale aptitudini, chiar admirația, în măsura redusă în care profesorii își permit să admire un discipol, a fost unul dintre cei care au beneficiat cel mai mult de șoaptele și bârfele rezervate în general doar „membrilor congregației", numiți astfel în stil clerical, altfel spus, corpului profesoral. În plus, Tom era tipul acela de individ căruia oamenii tind să-i povestească lucruri fără ca el să-i tragă de limbă – era simpatic fără să-și propună și înțelegător, și era un magnific ascultător, care cu atenția lui profundă își onora și încuraja interlocutorul, dacă nu dorea cumva să-l evite și atunci îl oprea brusc – și să-i acorde toată încrederea, fără măcar să se întrebe de ce vorbesc atâta despre ei înșiși, sau de ce dracu' fac confidențe nepremeditate fără să le smulgă sau să le ceară nimeni.

Remarcabilele calități lingvistice i-au alertat curând pe tutorii săi și, bineînțeles, pe fostul locotenent-colonel Peter Wheeler, care pe atunci nu împlinise încă șaizeci de ani și adăuga excepționalelor sale însușiri, minții curioase și ascuțite, îndelungata experiență. Când a intrat la Oxford, Tomás stăpânea la perfecție majoritatea registrelor, intonațiilor, varietăților, dicțiilor și accentelor celor două limbi familiare, vorbea o franceză aproape impecabilă și o italiană foarte fluentă. Acolo nu doar că și-a perfecționat extraordinar aceste două ultime idiomuri, ci, după ce a fost convins să se înscrie și la limbi slave, în anul al treilea, în 1971 și la nici douăzeci de ani, se descurca în rusă aproape fără șovăieli și greșeli și reușea să se facă înțeles în poloneză, cehă și sârbo-croată. S-a văzut că era supradotat în domeniul acesta, un geniu, ca și cum ar fi păstrat capacitatea de adaptare a copiilor mici, ca să învețe toate limbile în care li se vorbește, să și le însușească și să se lase pătrunși de ele, căci pentru acei copii toate sunt limba lor, sau oricare ar putea să fie, după cum îi poartă vântul și unde îi duce viața; ca să le rețină și să le deosebească, rareori să le confunde sau să le amestece. Talentul lui de a imita s-a dezvoltat și s-a diversificat când el și-a dat toată silința în aceste studii, iar o vacanță de Paște în care a renunțat să se întoarcă în Spania și a străbătut Irlanda i-a dat posibilitatea de a se familiariza fără probleme cu principalele feluri de a vorbi de pe insulă (vacanțele acelea durau aproape cinci săptămâni). Pe cele din Scoția și Țara Galilor, Liverpool, Newcastle, York, Manchester și alte locuri le cunoștea deja bine, după ce le auzise ici și colo, de asemenea la radio și la televizor, în timpul ședерilor estivale din copilăria cea mai fragedă. Orice îi ajungea la ureche înțelegea cu ușurință, memora fără efort, apoi

reproducea cu exactitate și artă.

Tomás Nevinson rămase la Oxford un al patrulea an și prevedea să se întoarcă în Spania pentru totdeauna la douăzeci și unu de ani sau aproape, cu examenele finale promovate cu cele mai bune note și *Bachelor of Arts* în buzunar. Atunci totul mergea mai repede și mai eficient decât acum, contrar a ceea ce se crede, iar tinerii se simțeau adulți la o vârstă fragedă, se simțeau gata să înfrunte probleme, să se antreneze din mers și să se cocoațe în spinarea lumii. Nu existau motive ca să aștepte sau să se lase pe tânjală, iar a încerca să prelungească adolescența sau copilăria, cu blajinele ei șovăieli, părea tipic fricoșilor și celor slabi de înger, de care pământul e astăzi atât de plin, încât nimeni nu-i mai vede ca atare. Sunt norma, o omenire protejată excesiv și leneșă, apărută într-un răstimp scurt, după secole caracterizate, dimpotrivă, de activitate, nelinişte, cutezanță și nerăbdare.

Wheeler era foarte competent în materie de spaniolă, cum era normal, ținând cont de specialitatea și eminența sa, însă se dovedea nesigur când trebuia să scrie, astfel că atunci când termina un text destinat să fie publicat în această limbă îi cerea lui Tom, ca vorbitor nativ din cercul său de apropiați, să-l citească, să-i semnaleze posibile imperfecțiuni sau stângăcii și să-i retușeze formulările care, deși corecte, erau lipsite de eleganță sau improprii castilienei. Tomás îl ajuta cu plăcere și mândrie: se deplasa până acasă la el, lângă râul Cherwell, unde Wheeler, văduv de multă vreme, locuia cu o menajeră care se ocupa cu gospodăria și împreună revizuiau scrierile. (O moarte misterioasă cea a îndepărtatei soții: pe ea o menționa uneori, Valerie se numea, dar despre moarte, despre circumstanțele și cauzele ei nu povestea și nu spunea nimic, nu avea nimeni habar de nimic, în mod straniu, în orașul acela, pe cât de înclinat să creeze și să păstreze secrete, pe atât de doritor să le descopere și să bârfească pe seama lor.) Tom le citea cu voce tare, tutorele său le asculta bucuros, se opreau de fiecare dată când ceva scârțâia, mai ales când primului i se părea astfel. Pentru el era o onoare să-l viziteze și să petreacă timp cu el în intimitate, ca să nu mai spunem că era cel dintâi care îi cunoștea contribuțiile noi, chiar dacă se refereau la chestiuni erudite, care îl interesau prea puțin.

Într-unul din cazurile acestea, când începea Trinity sau al treilea fals trimestru, au făcut o pauză și Wheeler i-a oferit de băut; în ciuda tinereții lui Tom, n-a ezitat să-l servească cu un gin tonic ca să-i țină companie. Wheeler și-a trecut câteva clipe unghia degetului mare pe cicatricea din bărbie, un gest obișnuit la el, era ca și cum și-ar fi mângâiat-o. Semnul începea aproape de colțul stâng al gurii și cobora vertical, sau puțin în diagonală, până la marginea bărbiei, ceea ce dădea senzația că partea aceea a feței nu zâmbea niciodată (deși o făcea) și îi dădea un aer ușor posomorât sau sumbru. Știind fără îndoială lucrul acesta, avea tendința să ofere profilul drept, dacă putea. De data aceasta nu i-a păsat, totuși; îl privea pe Tomás în față, de parcă nu s-ar fi putut abține să scruteze totul cu neîncredere, făcându-și mici ochii albaștri și atât de pătrunzători, că aruncau scântei, încât albastrul părea să se metamorfozeze în galben, de parcă ar fi fost ai unui leu moleșit de somn, dar în alertă, ori poate ai altei feline. Avea părul des, ondulat și

foarte alb, iar când zâmbea sau râdea i se vedeau dinții ușor spațiați, ceea ce îi dădea un aer maliţios. Nu-i lipsea maliţiozitatea, cu siguranță – a celui prea inteligent ca să nu perceapă frecventa comicitate a oamenilor, cu atât mai ilari cu cât sunt mai solemni, mai severi sau mai însufleţiți –, dar nici o blândeţe de fond. Probabil că făcuse destul rău în viaţa lui şi nu era dispus să continue, fără ca măcar să merite, folosul să fie mare şi să compenseze daunele. La urma urmelor, nu ştii niciodată dacă faci rău cuiva, până nu se încheie povestea, iar asta durează.

– Te-ai gândit ce-ai să faci, Tomás? Când termini. Înţeleg că vrei să te întorci în Spania. Îi plăcea să-i folosească numele spaniol, chiar dacă de cele mai multe ori vorbeau în engleză. Acolo nu vei avea prea multe opţiuni. Să lucrezi în învăţământ, la vreo editură, sau ce, să intri în politică? Mai devreme sau mai târziu, are să moară Franco şi presupun că vor exista partide, dar cine ştie când şi cum vor fi aceste partide. Fără tradiţie, va fi totul improvizat şi haotic. Asta dacă nu se iau la bătaie ca la Saint Quintin, cum spuneţi voi în spaniolă[4].

Această ultimă frază a rostit-o în spaniolă, firește.

– Nu ştiu, *professor*. La Oxford, acesta este un mod de adresare şi un titlu, li se spune „*professor*“ doar profesorilor universitari titulari, niciodată altor cadre didactice, oricât de extraordinare ar fi. Să intru în politică, atâta vreme cât e dictatură, nici nu-mi trece prin cap. Ce interes aş avea să devin marionetă, iar pe deasupra să-mi pătez mâinile? Iar să mă gândesc la timpurile când nu va mai fi aşa… E mai mult decât prematur, adevărul e că nici nu putem să ne închipuim. Când lucrurile se eternizează, te împiedică să-ţi imaginezi viitorul, nu? Nu ştiu, voi vorbi cu tatăl meu şi cu Mr Starkie. S-a întors la Madrid, după ce a petrecut câţiva ani în America şi, cu toate că s-a retras, îşi păstrează influenţa. Poate se iveşte ceva la British Council, apoi vom vedea.

Imediat apăru maliţiozitatea:

– Ah, bietul Starkie, a zis. Pesemne că îmi face încă voodoo, cu un păpuşoi pe care-l încărunţeşte treptat. El şi un important hispanist de la Glasgow, Atkinson, au concurat pentru postul meu în 1953, la moartea lui Entwistle. Catedra Alfonso al XIII-lea a încăput pe mâna unuia de treizeci şi nouă de ani, cu puţine publicaţii în comparaţie cu ei, şi nu s-au resemnat niciodată. Evident că bietul Starkie pierduse prea mult timp cu studiile despre gitani şi nu ştiu dacă lucrul ăsta era văzut cu ochi buni la Oxford pe atunci, ştii că era un loc exclusivist, cu clasă, a adăugat cu alt zâmbet, pentru că la începutul anilor şaptezeci era aproape ca în secolul al XVIII-lea, sau chiar ca în al XIV-lea. Măcar i-a fost de folos ca să înveţe voodoo, sau nu îl practică ei? Oricum ar fi, nu l-au ajutat prea mult în cazul meu blestemele, sau ce se obişnuieşte. Dar, în sfârşit, viitorul va fi plictisitor şi sărac, Tomás, dacă va depinde de ceea ce îţi oferă Don Gypsy. Ţi-ai irosi calităţile. (Se putea presupune că existau încă resentimente reciproce, între vechii adversari.) Dacă ai rămâne în Anglia, în schimb, ţi s-ar deschide toate uşile după ce ai trecut pe aici în mod atât de strălucit: finanţe, diplomaţie, politică, firme, ba chiar şi universitatea, dacă ai dori. Deşi eu nu te văd aici, ţinând cursuri şi cercetând. Tu eşti bărbat de acţiune, am eu impresia, năzuieşti să intervii în lume direct sau indirect. Ai dublă naţionalitate, nu-i aşa? Sau nu o ai? Dacă nu o ai, eşti

britanic, sper. Aici ai face carieră în orice ai dori. Ce ai studiat e secundar. Cu dosarul tău, vei fi bine primit peste tot. Se vor aștepta să fii pregătit în orice alegi.

– Vă mulțumesc pentru încredere, *professor*. Dar viața mea e acolo. Acolo m-am născut și acolo mă imaginez.

– Viața oricui este pe oriunde; este unde se duce; este unde cade, îi răspunse Wheeler concis. Îți amintesc că eu m-am născut în Noua Zeelandă și spune-mi ce importanță are asta. Dat fiind talentul tău la limbi străine și la imitație, continuă, te-ai gândit să te faci actor? Bineînțeles că e nevoie de ceva mai mult decât aceste abilități și nici nu cred că te atrage ideea de a te urca pe o scenă seară de seară, să repeți mereu același lucru, în schimbul unor ovații care ți s-ar părea curând monotone. Asta nu modelează lumea. Nici să-ți petreci viața turnând filme ici și colo, filmările sunt foarte lente. Și la urma urmelor, pentru ce: ca să fii un idol al unor oameni fără discernământ, care îl adoră în aceeași măsură pe Olivier sau pe un dobitoc de californian?

Da, exclusivismul de la Oxford ținea de trecut, era evident. Wheeler, în orice caz, făcea parte din vechea școală, rămăsese cu ideea că Laurence Olivier era cel mai mare actor în viață, când nimeni nu-l mai considera astfel, nici măcar în orgolioasa lui patrie.

Tom râse. Era fără îndoială agitat – o agitație nedeslușită, din cele care se domolesc cu timpul –, dar nu ca bărbații de acțiune, așa cum se înțelege expresia aceasta în mod normal. Nu era destul de aventuros, nici destul de ambițios, ori încă ignora că este și nu simțea nici tentația, nici necesitatea de a fi. Cel puțin, la vârsta pe care o avea atunci, nu credea că va avea posibilitatea de a interveni în lume, cum spusese Wheeler, din nici un loc. În realitate, nu credea că o va avea aproape nimeni, nici măcar marii specialiști în operații financiare, oamenii de știință sau guvernanții. Primii puteau să se confrunte cu vicisitudini și cu concurență brutală, să dea greș și să se ruineze; cei din a doua breaslă puteau să se înșele, iar destinul le era să fie combătuți sau depășiți mai devreme sau mai târziu; cei din a treia treceau, cădeau și erau uitați (adică, democrații; până și Churchill pierduse în 1945, după glorioasa sa ispravă), iar îndată ce lăsau fotoliul gol, veneau alții să le șteargă faptele și erau puțini cei care își aminteau de ei după câțiva ani sau după câteva luni (cu câte o rară excepție, ca însuși Churchill). Îl amuză că cineva atât de inteligent și cu atâta experiență ca Wheeler se folosea de acest concept; dădea dovadă de o oarecare naivitate, din punctul lui de vedere tineresc. Este caracteristic tinerilor să se creadă mai *blasés* și mai informați decât toți, inclusiv decât mentorii lor.

– Nu, nu mă văd actor, sincer. Cu atât mai puțin ca Olivier, celor din generația mea ni se pare învechit.

– Ah, da? E învechit? Scuză-mă, nu mă duc prea mult la cinema și la teatru. Era doar un exemplu, nu contează.

– Ce modelează lumea, *professor*? îl întrebă Tomás, căci fusese atent și la fraza aceea; se aștepta ca Wheeler să spună lucrurile arhicunoscute, marii specialiști în operații financiare, oamenii de știință și guvernanții, poate și militarii, capabili s-o distrugă cu armele lor. Nu actorii, nici profesorii universitari, de acord, se grăbi

să încuviințeze. Nici filosofii, romancierii sau cântăreții, presupun, oricât i-ar imita mulți tineri în mod isteric pe cei din urmă și oricât ar schimba ei unele obiceiuri, uitați-vă ce s-a întâmplat cu Beatles. O să ne treacă, și pe de-a-ntregul. Iar televiziunea e prea tâmpită în general, cu toată influența ei. Cine o modelează, atunci? Cine are posibilitatea s-o facă?

Wheeler își schimbă poziția pe scaun, își puse cu eleganță picior peste picior (era foarte înalt, extremitățile îi erau lungi) și își mângâie din nou cicatricea de pe bărbie cu unghia, părea că îi place să străbată șanțul care existase cândva și care nu mai exista, pesemne că era netedă și fină la pipăit, vechea fantasmă a unei tăieturi brutale sau a unei răni grave.

– Bineînțeles că nimeni n-o modelează singur, Tomás, și nici în companie. Dacă există ceva care caracterizează și unește majoritatea oamenilor (iar când spun asta, mă refer la toți cei care au trăit pe pământ din timpuri imemoriale), este faptul că pe toți ne influențează universul, fără ca noi să-l putem influența pe el deloc, sau foarte puțin. Deși credem că facem parte din el, deși suntem în el și ne trudim să schimbăm vreun detaliu de-a lungul vieții noastre, în realitate suntem alungați din univers, cum spune povestirea aceea celebră despre omul care s-a șters din lume doar mutându-se pe altă stradă și păstrând tăcere în privința asta.

„*Outcasts of the universe*“, aceasta a fost expresia pe care a folosit-o în engleză și a repetat-o, de parcă i-ar fi dat de gândit faptul că nu și-o mai amintise de mult. „*Outcasts of the universe*.“ Tomás nu știa la ce povestire făcea aluzie, dar nu vru să-l întrebe, ca să nu-l întrerupă. Într-un fel sau altul, expunerea îl interesa.

Cu nimic n-o alterează suprimarea sau nașterea noastră, parcursul nostru cumpătat, existența noastră, apariția noastră hazardată și nici inevitabila noastră nimicire. Nici o faptă, nici o crimă comisă, nici vreuna zădărnicită, nici un eveniment. În ansamblu lumea ar fi aceeași fără Platon sau Shakespeare, fără Newton, fără descoperirea Americii sau fără Revoluția Franceză. Nu fără toate în același timp, probabil, însă da fără unul singur dintre acești indivizi sau fără unul dintre aceste episoade. Tot ce s-a întâmplat ar fi putut să nu se întâmple și totul ar fi la fel, în esență. Ori s-ar fi întâmplat în alt mod, pe ocolite, indirect, ori mai târziu, ori cu alți protagoniști. Nu contează, nu putem duce dorul lucrurilor care nu s-au întâmplat, te asigur că europeanul din secolul al XII-lea nu regreta Noul Continent, nici nu-i simțea inexistența ca pe o amputare sau o pierdere, așa cum am simți-o noi după ce l-am avut cinci sute de ani. Ca pe un cataclism.

– Atunci? De ce îmi vorbiți despre a modela, dacă nimic și nimeni nu o face, *professor*?

– Nu, nimeni nu o face, în afară de criminalii în masă și nici unul dintre noi nu vrea să fie ca ei, nu? Dar există grade. Pe toți ne influențează universul, fără să putem interveni în el, nu-i putem răspunde nici cu o zgârietură. În plus, pe nouă sute nouăzeci și nouă la mie, îi poartă de colo până colo, îi zdruncină, îi tratează sau îi privește ca pe un balot, nici măcar ca pe un subiect dotat cu o minimă voință sau cu o vagă capacitate de decizie. Bărbatul din povestire a optat pentru a

deveni un balot, nici mai mult, nici mai puțin; nu încape îndoială că era dinainte, un londonez insignifiant. Sau poate, într-o mică măsură, a încetat să fie, exact când a renunțat la martori, s-a făcut invizibil și s-a șters: a luat hotărârea de a dispărea pentru soție și pentru apropiați, de a pleca și de a se sustrage. E ceva. Însă, fără a ajunge la extrema aceasta paradoxală, există măsuri: omul care stă în casă este mai exilat decât cel care iese; cel care acționează este mai puțin decât cel care zăbovește liniștit, cu toate că acela are să-și irosească efortul. Un actor sau un profesor universitar este mai mult decât un politician sau un om de știință. Aceștia încearcă măcar să-l tulbure puțin, să-i răvășească o șuviță de păr, să-i modifice expresia, să-l facă să-și arcuiască o sprânceană în fața îndrăznelii.

Și Wheeler își arcui sprânceana stângă cu ursuzenie, de parcă ar fi imitat un univers foarte rece, dar ușor ofensat.

– Ce îmi sugerați? Să intru în politică? Să devin om de știință? Nu am formația necesară pentru cea din urmă profesie, dumneavoastră știți; nici calități, nici răbdare pentru prima. Iar în Spania, pe deasupra, nu există politică, ci doar ordine ale generalisimului.

Wheeler râse arătându-și dinții puțin spațiați și îngustându-și ochii gălbui, și amabila maliționitate puse stăpânire pe chipul său.

– Oh nu, nu o lua atât de ad litteram. Nu îți sugerez asta, câtuși de puțin. Nu ei sunt cei care modelează cel mai mult, ca să continuăm cu verbul acesta exagerat. Modelează mai mult cei care nu sunt expuși, cei care nu sunt la vedere, ființe necunoscute și opace, despre care nu știe nimeni. Ca bărbatul acela ascuns din poveste, doar că în loc să vegeteze pasivi, uneltesc și trag fire din umbră. Toată lumea știe cine sunt guvernanții, ba chiar și posesorii marilor averi, militarii cu grade de comandă, oamenii de știință cărora li se datorează progrese năucitoare. Uită-te la îndepărtatul doctor Barnard, sud-african. A devenit o celebritate mondială de când a realizat primul transplant de cord uman. Uită-te la generalul Dayan din Israel, altă țară căreia nu i se acordă prea multă atenție, și totuși, acum tot globul îi cunoaște chipul, cu peticul pe ochi și cu chelia. Persoanele remarcabile sunt acum atât de expuse, că tocmai supraexpunerea le anulează, iar în viitor vor fi și mai expuse. Nu vor putea să facă nici un pas fără să fie urmărite de ziariști și cameramani, fără să fie supravegheate, iar astfel nu se poate modela nimic. Nimic nu are valoare fără mister, fără penumbre și ne îndreptăm spre o realitate fără tenebre, aproape fără clarobscururi. Tot ce este cunoscut este menit să fie înghițit și să devină trivial, în goana mare, și prin urmare să nu aibă adevărată influență. Ceea ce este vizibil, ceea ce este spectacol de domeniul public, nu schimbă niciodată nimic. Forma universului nu s-a modificat câtuși de puțin, contrar a ceea ce crede lumea, pentru că, acum vreo doi ani, trei astronauți s-au dus spre Lună. Totul continuă să fie identic după aceasta, n-a schimbat nimic în viața nimănui, să nu mai spunem în funcționarea și configurația universului. S-a retransmis la televizor isprava, iată dovada definitivei sale irelevanțe. Lucrurile decisive nu se arată niciodată, nici măcar nu se comunică, sau nu în momentul în care se petrec; dimpotrivă, se ascund și se trec sub tăcere pentru totdeauna, sau pentru mult timp: dacă cumva se

povestește, nu mai interesează, când este trecut îndepărtat, iar pe oameni îi doare în cot de trecut, cred că nu îi afectează și că nu poate să se schimbe, iar în acest ultim aspect au dreptate. Iată: operațiunile cele mai importante din război, cele care au fost fundamentale pentru a-l câștiga, sunt cele care se ignoră și care nu au ieșit niciodată la iveală, nu figurează în anale și nu există nici o urmă a lor. Cele care chiar se dezminte că s-ar fi efectuat, cu impasibil și recomandabil cinism, dacă apare vreun zvon în presă, ori își dă drumul la gură vreun înfumurat; încălcându-și jurământul, pe de altă parte. Cei care acționează în umbră și în spatele celorlalți nu cer și nici nu au nevoie de recunoaștere; aceștia sunt cei care tulbură mai mult universul. În măsură redusă, firește. Dar măcar îl fac să se simtă puțin incomod pe fotoliul lui și să adopte altă poziție. Este maximul la care poate aspira un individ, ca să nu ajungă un regretabil exilat total.

Wheeler se mișcă din nou pe fotoliu, își coborî piciorul de deasupra, schimbându-și poziția. Hotărâse să interpreteze rolul universului său imaginat.

– Îmi închipui că vorbiți din proprie experiență, observă cu prudență Tom Nevinson. Știți, probabil, că circulă povești despre activitățile dumneavoastră trecute, nu toate academice…

– Da, bine. Din fericire, nu toate academice. Imensa majoritate sunt false, nu-ți face griji. Legende de robă și tocă, pentru a face mai plăcute plicticoasele noastre *high tables*.

Așa se numesc la Oxford cinele cele mai pompoase din *colleges*.

– Da, dar tocmai mi-ați elogiat secretul, dacă nu înțeleg greșit. Secretul ca formă supremă de intervenție în lume. Și unul dintre lucrurile care se consideră sigure este că dumneavoastră ați lucrat pentru Serviciile Secrete.

Wheeler elimină aer printre dinți, cu un amestec de ironie și nerăbdare, de parcă ar fi spus „Ce chestie“ sau „Ce prostie“. Sau poate că perfectul compus folosit de Tomás nu i se părea timpul potrivit.

– Și cine n-a lucrat, pe vremea aceea când s-a recurs până și la ultimul bărbat, până și la ultima femeie, bineînțeles? Unii au plătit-o foarte scump. Păstră tăcere un moment, ca și cum și-ar fi amintit de cineva. Tom se întrebă dacă Valerie, soția moartă pe care o menționa foarte puțin, fusese una dintre ei, dintre cei care o plătiseră foarte scump. Nu e nimic extraordinar. Bine, ca să fim exacți: cine n-a lucrat, dintre cei care erau buni mai degrabă pentru asta decât ca să piloteze avioane sau să facă parte dintr-un echipaj, sau să lupte pe front. Eu nu aș fi fost prea util la aceste treburi. Și în schimb există persoane dotate pentru activități obscure și ascunse. Majoritatea nu sunt, de fapt: nu au cunoștințele necesare sau nu știu limbi străine, sunt transparenți și incapabili să se prefacă, ori au prea multe scrupule și le lipsește sângele-rece și răbdarea, iar în timp de război nu se pot irosi oamenii trimițându-i să se ocupe de ceva ce nu li se potrivește. Asta ați făcut voi, spaniolii, în mod tradițional. Deodată îl consideră spaniol pe Tom, în general îl lua drept britanic. Începând cu acordarea conducerii unor incompetenți absoluți, un obicei înrădăcinat, care persistă încă: dictatorul ăla al vostru e un inept, doar că o disimulează cu înverșunare, ca toți ceilalți. Dacă n-am fi fost noi în Războiul Peninsular, în sfârșit, ați fi încă invadați…

Așa este numit în Anglia Războiul de Independență împotriva lui Bonaparte. Tom nu se simți ofensat, la urma urmelor se considera din ambele țări.

– Ah da, talentul strategic al lui Wellington și toate alea, zise, pentru a evita un *excursus*.

Îl evită, pentru că Wheeler reveni la cele anterioare:

– Și acum e nevoie de voi, de cei dotați, să nu crezi că nu. Și pe timp de pace aparentă. Pacea, din nefericire, este întotdeauna doar aparentă și tranzitorie, o prefăcătorie. Starea naturală a lumii este cea de război. Adesea deschis, iar când nu, este latent, sau indirect, sau pur și simplu amânat. Există părți mari din omenire care încearcă mereu să facă rău altora, ori să le smulgă ceva, încât mereu domnesc ranchiuna și divergențele, iar dacă nu domnesc, se pregătesc și stau la pândă. Când nu e război, e amenințarea lui și ce puteți să faceți voi, dotații, este să-l mențineți în faza aceasta, în cea de amânare, în cea de simplă amenințare. În fașă și fără să se declanșeze. Sunteți capabili să-l preîntâmpinați, sau măcar să distrageți atenția și să-l întârziați pentru cei care sunt acum în viață, să faceți să izbucnească mai târziu, când alții l-ar îndura și poate vor fi alți noi dotați ca să-l devieze din nou. Și aceasta înseamnă să intervii în univers, Tomás. Ușor. E ca și cum l-ai obtura și l-ai opri… provizoriu, ți se pare puțin?

Tomás Nevinson era un băiat inteligent și simpatic, dezghețat, glumeț, ba chiar plăcut, dar nu pătrunzător, în tinerețe, când încă nu luase hotărâri importante și nu se preocupase să afle cărei clase de indivizi îi aparținea. Superficialitatea cu care privea în afara și înlăuntrul său îl împiedica, împreună cu opacitatea și reticența care se ascundeau în spatele ei. Cum am mai spus, nimeni nu vedea limpede prin el, nici măcar el însuși, iar pe deasupra, nimeni nu încerca. Era una dintre persoanele cu excepționale facultăți și calități, care nu știu ce să facă cu ele, dacă nu sunt instruite și nu li se spune la ce sunt bune. Dacă era îndrumat la studii, era un student excepțional și poate ar fi năzuit ca cineva să exercite aceeași funcție didactică pe celelalte terenuri ale vieții, mai ales pe cele personale și practice. Își dădu seama că Wheeler era gata să-și asume acest rol în seara aceea – poate încerca să vadă prin el, ori reușise și îi întrezărise viitorul – și îi făcu plăcere să-l poată avea drept călăuză; dar încă nu fu capabil să înțeleagă, nici măcar să ghicească ce îi propunea, ce drum îi sugera cu divagațiile acelea, pe unde îl invita să pătrundă.

– Nu vă înțeleg, *professor*. Nu știu despre ce îmi vorbiți. Știu că dumneavoastră, la Oxford, folosiți subînțelesuri și, prin urmare, puține cuvinte, ambigue, insinuări care sunt numaidecât captate în sensul lor. E adevărat că eu sunt de câțiva ani buni aici, tot vin și plec, dar țineți cont de originea mea. În Spania trebuie să vorbești clar, ori lumea nu pricepe nimic. Mă includeți între cei dotați, cum îi numiți, însă nu am habar la ce calități vă referiți, pe care vă imaginați că le posed. Nu știu cum aș putea să mă număr printre cei capabili să amâne un război, nici mai mult, nici mai puțin.

Wheeler scoase un oftat care trăda o oarecare nerăbdare. Credea, probabil, că fusese transparent și explicit, cu expunerea sa.

– Să vedem, Tomás. După părerea ta, ți-am elogiat secretul, iar tu mi-ai

amintit zvonurile care circulă despre trecutul meu. Ai un talent ieșit din comun la imitat și la limbi, te pot asigura că n-am mai văzut niciodată pe cineva cu o asemenea abilitate, și asta fără să fi făcut vreun antrenament specific, spre deosebire de mulți alții, pe care i-am cunoscut în timpul războiului și după aceea, da, chiar și după aceea. Ce crezi că îți sugerez? Aici ai fi foarte util. Ne-ai fi extrem de util.

Tom Nevinson izbucni în râs, în parte pentru că nu-i venea să creadă, în parte pentru că îl amuza cu adevărat și în parte pentru că se simțea măgulit. Râsul nu-i stătea bine, îi îngroșa nasul care era și așa lat, făcându-l să pară vulgar. Își pierdea expresia senină, iar în ochi i se accentua elementul care semnaliza anomalii. Era ca și cum trăsăturile sale ar fi dobândit o viață străină sau viitoare și nu s-ar mai fi putut controla.

– Trebuie să înțeleg că mai păstrați legătura cu Serviciile Secrete? Vreți să-mi spuneți că aș putea face parte din ele?

Wheeler îl privi cu răceală și neplăcere pasageră, poate din pricina hohotelor, poate a excesivei sincerități a întrebărilor. Ochii, făcuți mici, își recăpătară albastrul original și nu mai părură de leu. Bău din pahar ca să se liniștească sau ca să tragă de timp. În cele din urmă răspunse:

– Serviciile Secrete păstrează legătura cu un individ, odată ce a fost în ele. Au mai mult sau mai puțin contact cu el, după cum vor. Nu le abandonezi, ar însemna să comiți o trădare. Noi stăm și așteptăm necontenit. „*We always stand and wait*“, fraza fu rostită în engleză și sună ca și cum ar fi fost un citat sau o referință la ceva. La mine abia dacă recurg de ani buni, dar câteodată se produc schimburi reciproce. Nu te retragi, dacă încă poți să le slujești. Se slujește țara în felul acesta și așa nu devii exilat. E la îndemâna ta, să nu fii un complet exilat, pe viață. Asta ai fi dacă te-ai întoarce în Spania. Vreau să spun, dacă te întorci pe de-a-ntregul. Nimic nu te-ar împiedica să locuiești acolo parțial. Mai mult decât atât, ar fi chiar indicat, să ai o viață dublă, iar una dintre ele să se desfășoare în străinătate. Nu ar trebui să renunți la prea multe. Doar în anumite perioade, ca orice om de afaceri, toți petrec răstimpuri departe de familiile lor, călătorind sau înființând câte o firmă în alt oraș ori în altă țară, uneori sunt absențe de câteva luni. Nici unul nu renunță din cauza asta la a se căsători și la a avea copii, totuși. Pur și simplu vin și se duc. Ca orice om de lume.

Tomás nu mai râse. Tonul lui Wheeler era profesional, mai mult decât serios. Îi vorbea cu circumspecție, ca acela care îndeplinește o formalitate, ca acela care informează despre condițiile de lucru sau caracteristicile unui loc de muncă și avantajele acestuia. Munca de tentare fusese dusă la capăt înainte, sau poate era de recrutare. Tentația de a interveni oarecum în lume și în univers, chiar dacă minim, și de a nu trece prin el ca un cufăr, sau ca un container de gunoi, sau ca o mobilă. Așa trec prin el aproape toți bărbații și toate femeile, din negura vremurilor, după Wheeler: toată lumea aceasta care trudea zilnic și care nu avea răgaz de când se trezea și până când se culca, se ocupa de o mie de treburi și se spetea ca să aducă mâncare acasă, ori se juca de-a influențarea semenilor, ori dominarea, ori năucirea, era la fel de indiferentă ca proprietarul de magazin care

se limita la a-și deschide și a-și închide magazinul în fiecare zi la orele stabilite, toată viața, fără să-și schimbe niciodată rutina. Exilați cu toții încă de la naștere, ori de când fuseseră concepuți, ori chiar dinainte: de când fuseseră, pur și simplu, imaginați de părinții lor iresponsabili sau inconștienți, sau care nu aveau habar că fabricau a nu știu câta piesă de prisos cu faptele lor instinctive.

– Dar ce ar trebui să fac? Ce fel de sarcini mi s-ar da?

– Păi, cele ce ți s-ar atribui, odată ce ai obține un acord. În principiu, nu ți s-ar încredința nimic ce nu ai fi acceptat în prealabil. Evident că uneori se complică situațiile și trebuie să improvizezi, apar lucruri neprevăzute. Atunci nu poți decât să mergi înainte și să faci chestii care nu fuseseră luate în calcul. Pentru cineva ca tine ar fi multe activități posibile, ai fi de mare folos. Însă, cu geniul tău imitativ, cu aptitudinile tale ieșite din comun, ai fi un magnific infiltrat. Cu pregătirea cuvenită în fiecare caz, ai putea să treci drept nativ din multe locuri. Tom Nevinson se simți măgulit și acesta era cu siguranță scopul laudelor intercalate; tinerii sunt foarte sensibili la ele. Nu ar fi pentru perioade lungi. Cel mai periculos în aceste misiuni nu este ca agentul să fie demascat (și asta, firește), ci să sfârșească prin a-și lua rolul prea în serios; să piardă din vedere cine este în realitate și pe cine slujește. Nu se pot prelungi simulările. E greu să fii două persoane în același timp multă vreme. Mă refer la cineva zdravăn la cap, desigur. Avem tendința de a fi doar una, exclusiv, și există riscul de a te transforma în cea simulată, există riscul ca aceasta să o elimine pe cea originală și s-o înlocuiască. Ți-am spus: cel mult câteva luni, ca orice om de afaceri cu mai multe fronturi, sau cu sucursale pe care să le viziteze și să le supervizeze, de care să se ocupe. Nimic neobișnuit, nimic ciudat în raport cu propria familie, cu cei apropiați. Totul ar fi normal când te-ai afla în Spania. Când nu te-ai afla, nu, nu te mint: ai trăi vieți fictive, vieți care nu sunt ale tale. Însă doar temporar: mai devreme sau mai târziu le-ai lăsa mereu ca să te întorci la ființa ta, la vechiul tău eu. Și aici păru din nou să citeze, pentru că folosi un posesiv arhaic în engleză, sau care s-a păstrat doar în rugăciuni: „… *to thy former self*", spuse. Ai face foarte mult bine celorlalți, dar și ție însuți. Ai știi că trecerea ta pe pământ nu a fost întru totul sterilă. Vreau să spun că ceva ar fi adăugat sau înlăturat, adunat sau scăzut: un fir de iarbă, puțin praf, o viață, un război, cenușă, vânt, asta depinde. Dar ceva ar fi.

Lui Tomás nu-i venea să creadă ce auzea, laudele nu fuseseră suficiente pentru a accepta neverosimilul, pentru a-l transporta într-o lume de spioni, de romane și filme, oricât i-ar fi apărut în toiul cotidianului, într-o după-amiază senină lângă râul Cherwell, destinată șlefuirii unui text. El, un infiltrat, în cine știe ce grupuri, ce țări? El, prefăcându-se că e altul, trăind existențe străine, inventate, amăgitoare, inoculate, fictive, cum spusese Wheeler? Nu izbutea să înțeleagă cum îi trecuse prin cap acestuia, cum putea să-i pomenească de o asemenea posibilitate, cum ajunseseră să susțină conversația aceea, pentru el ireală și fantezistă. I se părea visată, dar nu era: acolo se afla mentorul său cu cicatrice pe bărbie, orientându-l, sugerându-i, propunându-i, conducându-l. Indicându-i un drum viitor, servindu-i de călăuză. Ceea ce dorea, până la un anumit punct. Și, totuși, găsea totul absurd, o fantezie, o imposibilitate. Îl privi pe Wheeler și văzu în el o expresie de

indiferență subită, de decepție, aproape de dispreț față de el, ca și cum ar fi știut deja că argumentele și eforturile sale de convingere nu avuseseră efect. Era un om extrem de perspicace, care știa să citească pe chipuri. Ale discipolilor nu au mistere pentru profesorii lor.

– Nici nu știu cum vă trece prin cap, *professor*. Aveți o încredere în mine pe care nu o merit. O idee greșită. Vă mulțumesc foarte mult, dar nu sunt pregătit pentru ceea ce îmi spuneți. Pentru aceasta e nevoie de simț al aventurii și de cutezanță, bineînțeles că și de caracter. Eu sunt destul de vulgar și de sedentar, probabil și laș, deși aceasta din urmă, din fericire, n-am avut prea multe ocazii s-o constat. Și bine-ar fi să nici nu le am. Astfel că ultimul lucru pe care l-aș face ar fi să provoc ocaziile, să mă expun voluntar. Mulțumesc, dar lăsați-o baltă, vă rog. Eu n-aș putea să fac parte din asta. Și mi se pare că nici n-aș vrea, dacă aș putea.

Wheeler îl privi un moment în ochi cu intensitate, aproape cu severitate, o privire rară în Anglia, de parcă ar fi fost vorba să deslușească dacă modestia lui Tomás era falsă și voia ca profesorul să insiste, să-i combată argumentele sau să mai adauge complimente. Hotărî, pesemne, că nu, întrucât după aceea își agită degetele într-un gest abia perceptibil de neplăcere sau de concediere, de parcă ar fi fost un monarh indicând unui consilier să plece, sau de parcă ar fi spus: „Suntem în total dezacord. Să nu mai pomenim de asta. Tu pierzi". Consideră terminată pauza și propuse să se întoarcă la scrierea lui. Tomás regretă că îl dezamăgise și că era decepționat sau supărat, însă nu vedea altă ieșire. Nu se imagina între conspiratori, delincvenți, spioni adevărați sau teroriști, trecând drept unul dintre ei, dacă nu interpretase greșit cuvântul „infiltrat". Înțelese că discuția aceea în formă de disertație se încheiase și că nimic din ce se spusese în ea nu avea să se mai menționeze vreodată, că era din acelea care se susțin o singură dată și atât. Poate nu știa că există persoane care, dacă pun ochii pe cineva și îl aleg, nu abandonează și nici nu se retrag pe de-a-ntregul, ci sunt ca vulturii: se îndepărtează, descriu cercuri, survolează, așteaptă și își încearcă din nou norocul. Reluase lectura textului cu voce tare, când îl auzi murmurând pe un ton gânditor, ca și cum cuvintele ar fi ieșit dintr-un coif:

– Mai gândește-te. Mă înșel atât de mult? Ar fi a doua oară în mulți ani. Nu cred. De obicei nu mă înșel.

Peste o săptămână, când încă nu se ajunsese la jumătatea falsului trimestru numit Trinity, Tom Nevinson făcu una dintre incursiunile sale la Waterfield's, anticariatul de câteva etaje unde lucra Janet de luni până vineri, probabil așteptând mereu să vină sfârșitul de săptămână, ca să se întâlnească cu iubitul stabil de la Londra, despre care ea nu îi povestise nimic, îi menționase existența și numele de botez, Hugh, și, în sfârșit, de când erau împreună. Bărbatul acela, spre deosebire de el, nu era, în mod sigur, o distracție, ci obiectivul sau recompensa celor cinci zile de lucru, adică singurul scop și singura rațiune a timpului ei, axul și iluminarea scurgerii acestuia. Tom și-l imagina căsătorit și în vârstă, un adevărat adult cu responsabilități, însă nu știa. Zilele treceau atât de încet, că poate Janet trebuia să-și omoare vremea recurgând la orice amuzament, luni și ani

dominați de date pustii sau în paranteză, din acelea care îți dorești să vină ca să facă loc celor care urmează și astfel să poată înainta de la disperantul „E încă marți“ la nerăbdătorul „Ce lungă e miercurea“ la încurajatorul „E deja joi“. Aproape că în viața tuturor se acumulează prea multe nopți de tranziție.

Nu încape îndoială că de aceea primea Janet cu plăcere vizitele lui Tomás, încununate după câteva ore cu efuziuni cam mașinale și pragmatice și el era cel care încerca să le rărească, am spus, în parte ca să nu devină pe nesimțite o rațiune măruntă a timpului său (a timpului care îi prisosea lui Janet), obiceiul face miracole și conferă rangul de necesitate capriciilor și lucrurilor inutile. Când se hotăra, obișnuia să se ducă la ea marțea sau miercurea, pentru că avea impresia că lunea ea era încă sub efectele încântării scurtei șederi la Londra, iar joia o anticipa deja pe următoarea: alegea, așadar, zilele când tânăra era cuprinsă cel mai mult de mâhnire, de lehamite și de disperare, sau chiar de ciudă față de amantul ei, când era cel mai mult înclinată să-l pedepsească fără ca el s-o știe și în tăcere, adică doar în sinea ei.

Miercurea aceea nu fu altfel. Stătură de vorbă la etajul al treilea al librăriei, unde erau cei mai puțini clienți și, protejați de rafturi, își oferiră un avans al serii: Tomás devenise foarte abil și își vârî mâna sub fusta ei un minut întreg, cu cotoarele câtorva cărți de Kipling în fața ochilor, amândoi în picioare, amândoi excitați sălbatic la primul contact, cum se întâmplă de cele mai multe ori la vârstele timpurii, amândoi tezaurizându-și senzațiile, ca să și le recupereze și să le retrăiască în restul zilei, până când aveau să se reîntâlnească în modestul apartament în care locuia ea, pe St John Street, aproape de Muzeul Ashmolean și de elegantul hotel Randolph. Nici măcar nu ieșiră să ia cina, ca să se amăgească singuri, căzură de acord ca el să vină pe la nouă, nu aveau nevoie de alte introduceri.

Stătură împreună ceva mai puțin de o oră, trecând în acest timp de la entuziasmul lucrului anunțat la ușoara melancolie a celui petrecut recent, care nu mai lasă amintire și firește că nici dor, iar în realitate a început să fie de prisos și să se dea uitării în vreme ce încă se întâmpla: sex igienic și neelaborat, sex prescris pentru că trebuie s-o faci la câteva zile, cel mult săptămâni și cine nu o face e un paria și pentru că e timpul – mai degrabă ideea decât practica –, sex plin de lehamite odată înfăptuit și când îl privești retrospectiv, după care predomină un gând supărător: „Am simțit nevoia imperioasă, dar adevărul e că aș fi putut foarte bine să mă lipsesc, acum, când s-a încheiat fără bucurie și mai curând cu milă; n-a meritat osteneala; dacă aș putea să mă întorc în timp, m-aș abține“. Și în clipa aceea știi că nu e adevărat: dacă ai putea să te întorci în timp, ai simți din nou nevoia imperioasă și ai merge înainte, evident.

Tomás o compătimea pe Janet și nu era sigur că ea nu-l compătimește deopotrivă pe el. Nici măcar nu se dezbrăcară, fu o adevărată prelungire a ceea ce începuseră dimineața la librărie, ca și cum amintirea ar fi durat prea mult și s-ar fi impus noilor și diferitelor circumstanțe, de parcă acestea s-ar fi supus gândurilor ce le trecuseră prin cap în timpul zilei, în valuri voluntariste și ocazionale. Tom îi dădu jos dresurile și chiloții, iar el își scoase doar pardesiul și haina. Își deschise

șlițul și era de ajuns. Când terminară, se duse repede în baie ca să nu murdărească nimic, iar când reveni în cameră, Janet era întinsă pe o parte în pat, cu capul sprijinit pe o pernă și cu o carte în mână, ca și cum ar fi trecut la altceva, ori s-ar fi grăbit să reînnoade o lectură întreruptă de sosirea lui. Avea fusta mototolită și ridicată până la jumătatea coapselor, ceasul la încheietura mâinii stângi și două brățări la cea dreaptă, Tomás le auzise zornăind, un factor de distragere, în timpul zgâlțâielilor, cum îi văzuse și cerceii balansându-se, erau creole destul de mari, în timp ce se sforțau în picioare, ea, înclinată cu pumnii pe cuvertură și el, în spate, drept, nu se preocupaseră să-și dea jos nimic din ce nu constituia un obstacol. Acum putea fi mai curând imaginea unei femei cufundate în lectură, într-o cameră de hotel, așteptând să i se facă somn, decât a uneia care tocmai consimțise în propria-i casă la o penetrare juvenilă: Janet era cu trei sau patru ani mai mare decât el, foarte blondă, probabil vopsită, cu trăsături fine, dar sălbăticite și ferme, cu niște sprâncene frumoase, care se arcuiau în sus pe măsură ce se îndepărtau de rădăcină, mai întunecate decât părul. Avea gura foarte roșie, incisivii spațiați care îi făceau zâmbetul să pară infantil și niște ochi iscoditori care străbăteau paginile acelea de parcă nimic altceva nu i-ar fi interesat pe lume. Nici măcar nu și-i ridică la întoarcerea lui, dar îi observă prezența și schiță un gest cu mâna stângă, de parcă i-ar fi spus: „Așteaptă un moment, să ajung aici". Nu-și dăduse jos nici inelele pe care le purta pe mâna aceea, un soi de verighetă pe degetul inelar și un fel de inel discret de onix pe degetul mijlociu. Amândouă puteau fi cadou de la amantul ei, Hugh, gândi Tom, primul, ca un simulacru de logodnă și al doilea, ca s-o răsfețe.

– Cum îți merge cu iubitul tău, Hugh? Aveți planuri să vă petreceți viața împreună, să te duci să stai cu el? o întrebă.

Nu obișnuia să se intereseze de nimic de felul acesta, cu atât mai puțin s-o întrebe atât de direct, însă faptul că Janet nu-i acorda deloc atenție îl descumpăni și îl irită. Nu se aștepta niciodată ca după partidele acelea sporadice de sex ea să se arate afectuoasă și nici să se ghemuiască lângă el și era ultimul lucru pe care îl dorea; dar să înceapă să citească atât de liniștită i se păru prea de tot, era ca și cum i-ar fi dat de înțeles că își îndeplinise funcția strict fizică și i-ar fi arătat ușa, ca să iasă. Nu-i trecură prin cap alte fraze, alt subiect, ca să-i ceară atenție.

Ea închise cartea, nu pe de-a-ntregul, lăsă un deget înăuntru în chip de semn și Tomás putu să vadă bine coperta: *The Secret Agent* de Joseph Conrad, o ediție Penguin cu cotorul gri. Îl surprinse în mod nejustificat: nu o mai văzuse niciodată citind, însă dat fiind că lucra între cărți, anormal ar fi fost să nu le deschidă și nici să nu pătrundă în ele niciodată.

– Cu el nu există niciodată planuri, doar obicei și repetare, răspunse. E prea ocupat ca să le facă, ba chiar să stea să reflecteze că viitorul înseamnă mai mult decât mâine, mai mult decât săptămâna viitoare. E din cei care trăiesc clipa. Pentru el, lucrurile sunt bune așa cum sunt. Preferă să nu se schimbe nimic.

– Dar pentru tine? E bine?

– Nu, pentru mine, nu. De mulți ani aștept o schimbare. Știu că nu se va produce.

– Și atunci?

Tomás se simți deodată invadat de curiozitate și își reproșă că nu pusese întrebări cu alte ocazii.

Janet își scoase degetul din carte, îndoi o foaie și o lăsă pe pernă. Se ridică puțin, sprijinindu-și cotul pe pat și ceafa pe o mână, iar cu cealaltă își mângâie părul, avea unghii lungi, date cu lac, poate se gândea dacă să mai răspundă sau nu. Pesemne că era blondă naturală, dar de o culoare mai pală decât cea pe care o etala. Părul îi era strălucitor, de un galben scandinav, atât de intens, că devenea inconfundabil dacă o zăreai din întâmplare pe stradă; uneori părea un coif de aur luminat de un soare ascuns, care o ajungea doar pe ea printre norii mișcători de la Oxford.

– Păi uite, tocmai i-am dat un ultimatum, zise cu răceală și i se ascuțiră toate trăsăturile, cum li se întâmplă bătrânilor, este un anunț al morții. Ca și cum nasul, ochii și gura i-ar fi devenit de gheață tăioasă, aidoma genelor arcuite și bărbiei. I-am dat termen până la sfârșitul săptămânii următoare ca să se schimbe situația.

– Și dacă nu, ce-ai să faci? Ai să-l părăsești? Presupun că știi că aproape întotdeauna ultimatumurile se întorc împotriva celor care le dau, ies rău.

– Bineînțeles că știu, iar în cazul acesta, cu atât mai mult. Nu aștept o reacție. Nu cea pe care aș dori-o eu.

– Nu? Și de ce să aștepți o săptămână, atunci?

Rămase tăcută câteva clipe. Luă o bomboană mare dintr-un borcan de sticlă pe care îl avea pe noptieră și și-o vârî în gură, iar Tom văzu numaidecât cum i se umfla un obraz și apoi celălalt, și-o trecea dintr-o parte în alta, de parcă nicăieri nu-i încăpea prea bine. Se gândi.

– Păi, adevărul e că întotdeauna aștepți ceva, oricât ai fi de convins de contrariu. Te aștepți ca celălalt să se sperie și să-și imagineze ce dor îi va fi de tine, cât de greu îi va fi să trăiască fără tine. Dar nimeni nu-și imaginează nimic și nici nu ia în serios ceea ce i se anunță. Firește că el e obișnuit să nu mă vadă cinci zile pe săptămână, așa a dorit de la bun început. Nu, nu va fi o surpriză pentru mine. Pur și simplu mi s-a părut că îi datoram asta, să-l anunț, să nu iau măsuri fără să-l anunț înainte și să-i spun care vor fi. Pentru că nu m-aș limita să-l părăsesc, asta se înțelege de la sine. I-aș distruge viața. Să plec ar fi prea puțin, după ani de promisiuni neîndeplinite, dacă nu false din prima zi. Ba poate chiar i-aș face o favoare. Eu i-am irosit, am investit mult timp, am suportat nopți și nopți de singurătate. I-am pierdut și nimeni n-are să mi-i dea înapoi. Să plec și atât nu m-ar despăgubi. Dacă pentru mine totul a fost irosire, dacă pentru mine a existat un prejudiciu, e corect să existe și pentru el.

– E căsătorit, remarcă Tomás.

Janet își schimbă poziția și, făcând-o, își agită brățările, ridicându-și-le până la antebraț și îl privi deodată uimită, ca și cum s-ar fi întrebat de ce vorbește prima oară despre asta cu el, după atâtea întâlniri. Mușcă o bucată de bomboană pentru ca volumul să nu-i fie atât de incomod și cu neputință de manevrat în gură. Își întredeschisese coapsele și nu își pusese din nou chiloții, erau tot pe jos (poate

nici măcar nu se curățase cât stătuse el în baie, poate era un semn de disperare, fără îndoială de delăsare). Și cu toate că Tom tocmai vizitase zona aceea, îl invadă impulsul de a reveni, simți iarăși o neașteptată nevoie urgentă la care nu putea rezista, deși era cu siguranță doar vizuală. În timpul vizitei nu se uitase, ea stătuse în picioare, cu spatele la el. Și prin cap îi trecu un gând fugace: „Cum e cu putință una ca asta? Doar ce îmi ziceam că ar fi fost mai bine să mă abțin de la ceea ce acum vreau din nou".

– Astăzi pui prea multe întrebări, îi răspunse Janet bănuitoare; și adăugă, nu neapărat pentru a-i satisface curiozitatea, cât pentru că nu se putu stăpâni: Dacă citești ziarele, ai să afli. În orice caz, contează cel mai puțin. Ce contează cel mai mult e că e Cineva.

Așa sună, ca și cum ar fi spus-o cu majusculă, ca și cum ar fi însemnat „un tip important".

– Iar eu pot să-l prefac în Nimeni, în unul care a fost. El o știe, dar nu crede. Crede că n-am să îndrăznesc, sau că am să mă resemnez și să mă calmez și totul va continua cum era. Că are să-mi treacă. Și că la sfârșitul săptămânii următoare am să mă duc să-l văd și are să mă mângâie puțin, spunându-mi câteva glume și am să uit de ultimatum. E unul dintre farmecele lui, e un optimist incorigibil. E convins că are să-i meargă mereu bine. În toate. În toate. De ce nu sunt și eu așa?

– Hugh e Cineva? o întrebă Tom fără a se putea abține. Și cine e? Îl cunosc?

– Asta înseamnă să vrei să știi prea multe. Haide, sunt obosită. E mai bine să pleci.

O spuse fără să se miște, fără să arate în nici un fel că ar avea intenția să-l conducă până la ușă, nici măcar să se scoale în picioare ca să-i dea un sărut de despărțire. Tomás vedea ce vedea, sexul încă umed și puțin bombat, i se părea că palpită și simți chemarea cu și mai multă putere. Dori să intre din nou în el, sau să-l contemple mai bine, și în cele din urmă, ce îl împiedica? Nimic. Se aplecă să-l observe cu nerușinare mai îndeaproape și la înălțimea adecvată și întinse două degete în direcția aceea, vizualul ca preludiu al tactilului, adesea, nu întotdeauna, unii aspiră să privească și detestă orice atingere.

– Ce faci? Janet îl întrerupse brusc pe un ton de neîncredere, aproape de jignire, strângându-și coapsele de parcă i-ar fi fost amenințate cu un pumnal și privându-l de priveliște. Ce ai în seara asta? Tocmai ți-am spus că sunt foarte obosită. Cum îți trece prin cap? Astăzi nu te grăbești s-o ștergi? Păi eu mă grăbesc să mă duc la culcare.

Tomás Nevinson își opri degetele în aer și se rușină. „Da, ce fac?", se întrebă. Improviză fără convingere o scuză neconvingătoare, din cele pe care nu te aștepți să ți le creadă nimeni, ci doar să le asculte și să le ignore:

– M-ai înțeles greșit, iartă-mă. Credeam că mi-a rămas tutunul în pat, pe aici, pe sub tine. Dar probabil că îl am în haină. Se ridică, se duse după haină, și-o puse, scoase din buzunar cutia metalică, marca Marcovitch, își duse o țigară la buze, dar nu și-o aprinse. Întrucât era în picioare, își îmbrăcă și trenciul, se

pregăti să plece, acolo nu mai avea nimic de făcut și în realitate nu mai voia să facă nimic. O să-mi povestești cum ți-a mers. Cu ultimatumul. Să ai noroc!

– Nu-l voi avea… Tăcu câteva secunde și apoi adăugă, mai degrabă pentru ea decât pentru el: Mi-e lene să pun totul în mișcare, răzbunarea presupune muncă și provoacă multă tensiune. Dar am s-o fac. Am s-o fac…

Janet rosti ultimele cuvinte cu privirea pierdută și ca dintr-o inerție a voinței. Deodată, vocea îi sună ca vlăguită cu adevărat. Apucă *The Secret Agent*, îl deschise și îl privi cu uimire. Se prefăcu că citește, ca și cum i-ar fi spus prin atitudinea ei: „Pentru mine, ai plecat deja". Dar pesemne că acum nu pricepea o iotă. Tom se apropie, o mângâie pe obraz de despărțire, ea ridică mâna mașinal ca să-i răspundă la gest, fără a-și lua ochii din carte, calculă greșit, îl răni ușor cu unghiile ei lungi și îi aruncă țigara pe care o ținea între buze. Tom își îndepărtă fața, dar nu se plânse și nici nu se duse să se uite într-o oglindă, trebuia să fie o zgârietură minusculă. Nici nu-și căută țigara, se rostogolise sub pat, cu siguranță. Ea nu-și dădu seama de mica stricăciune, nedezlipindu-și ochii de pe paginile cărții, de parcă ar fi studiat o hartă pe care ar fi trebuit s-o memoreze.

Tomás ieși în stradă, noaptea era răcoroasă. Se îndepărtă cu câțiva pași de portal, până la colțul străzii Beaumont, scoase altă Marcovitch și o aprinse, hotărî s-o fumeze acolo, privind spre ferestrele luminate ale apartamentului lui Janet, a doua și intempestivă dorință presantă nu i se spulberase complet, în ciuda mustrărilor, însă știa că noaptea e încheiată și că ea în nici un caz n-are să cedeze. Aștepta ca luminile să se stingă dintr-o clipă în alta, tânăra fusese invadată de o oboseală atât de bruscă, iar atunci n-ar mai fi simțit nici tentația. Unde se afla el, pe St John Street, nu era bec, în schimb era unul aproape de portal. De aceea văzu și nu fu văzut. Avea de gând să-și arunce chiștocul, când apăru un bărbat de statură medie și destul de robust. Se ivi dintr-odată, nu-l văzu coborând din nici o mașină și abia dacă îi auzi pașii înainte să intre în fascicolul de lumină. Avea părul ondulat și închis la culoare, purta un palton lung până la jumătatea gambei, negru sau bleumarin, ca și cum prin asta ar fi pretins să pară mai înalt și mai elegant, gulerul i se închidea cu un fular gri deschis, introdus cu grijă înăuntru și avea mănuși de aceeași culoare, ca de pilot de curse auto, aceste două accesorii erau asortate intenționat. Îi întrezări chipul câteva secunde, o rafală, un instantaneu mișcat: nas cu aripioare ample, ochi mici și înflăcărați, bărbie împărțită în două, combinația părea atrăgătoare la prima vedere, singura pentru el. Să fi avut vreo patruzeci de ani și se deplasa cu fermitate. Urcă treptele cu agilitate, toate trei dintr-un salt. Îl văzu sunând la interfon, îl văzu spunând ceva foarte rapid (ceva gen „Sunt eu, deschide-mi", mai mult nu se putea să fi rostit) și numaidecât i se permise intrarea. Își ridică gulerul paltonului și dispăru dincolo de ușă, care se închise din nou. Tomás Nevinson continuă să privească în sus cât fumă altă țigară. Ferestrele erau mai departe luminate, dar nu văzu nici o siluetă. Bărbatul acela se ducea în altă parte, iar acum el chiar că nu mai avea nimic de făcut acolo.

A doua zi, când se încheie unul dintre *tutorials* sau ore individuale în sălile

recent încorporatului și încă tânărului profesor sau *don* Mr Southworth, în St Peter's College, un polițist în civil aștepta afară, respectuos și răbdător, să se termine ora. Spuse că vrea să vorbească cu Tom și îi ceru inutil lui Southworth voie să intre. Acesta întrebă dacă poate să rămână, sau trebuie să plece, iar polițistul răspunse că aceasta este la latitdinea lui și a lui Mr Nevinson, deocamdată voia doar să verifice niște date și să facă niște investigații. Acel „deocamdată" nu suna prea bine. Se prezentă ca inspector sau sergent, ori ce o fi fost, își așeză înaintea numelui o abreviere sau două – DS sau DI sau CID sau DC – cu care Tomás nu era familiarizat și pe care fu incapabil să le rețină, iar prin urmare nu-i înțelese bine rangul, ci doar că făcea parte din Oxford City Police și că se numea Morse. Se așezară toți trei – la Southworth fu mai tare curiozitatea, sau un anumit instinct protector față de strălucitul său elev – și polițistul, un om serios de treizeci și ceva de ani, cu ochi umezi albaștri-deschis, nas puțin coroiat, gură arcuită de parcă ar fi fost un desen și trufie stăpânită, îi spuse, mai degrabă decât îl întrebă:

– Mr Nevinson, azi-noapte ați fost cu Janet Jefferys în apartamentul ei de pe St John Street, nu-i așa?

– Da, presupun că da. De ce?

– Presupuneți? răspunse Morse deschizând larg ochii, cu surprindere plină de dispreț. Nu sunteți sigur că ați fost acolo?

– Vreau să spun că, acum că stau să mă gândesc, nu i-am știut niciodată numele de familie, sau dacă mi l-a spus vreodată, a fost cu mult timp în urmă și l-am uitat. Pentru mine e doar Janet, lucrează la librăria Waterfield's. Dar probabil că e ea, îmi imaginez, dacă locuiește pe St John Street. Am fost acolo de mai multe ori, bineînțeles, iar azi-noapte de asemenea, de ce? Ce s-a întâmplat? Și dumneavoastră de unde știți?

Morse nu răspunse la întrebarea aceasta.

– Nu vi se pare puțin ciudat ca eu, care am văzut-o o singură dată, și nu în viață, să-i știu numele de familie, iar dumneavoastră, în schimb, nu? Atât de superficială vă era relația?

– Nu în viață? Ce înseamnă, nu în viață? întrebă Tomás, deocamdată mai degrabă neînțelegând decât alarmat.

– Firește, deduc că era în viață când ați plecat. Cât ați stat? Și la ce oră ați plecat?

Tomás începu să se obișnuiască cu ideea, ori să asimileze cuvintele ca și cum ar fi fost adevărate, pentru că le auzise limpede și, într-adevăr, erau de netăgăduit. Păli, simți o amețeală și un început de icnitură, dar și-o stăpâni.

– A murit? Ce s-a întâmplat? Cum e posibil? Eu am fost cu ea până la zece sau cam așa, și se simțea foarte bine. Am stat o oră întreagă cu ea, aproximativ de la nouă la zece, și nu s-a simțit rău nici o clipă.

Polițistul păstră tăcere câteva secunde și îl scrută cu o privire întrebătoare, de parcă s-ar fi așteptat să mai adauge ceva sau să descopere ceva în expresia lui. Fură suficiente ca să-l facă pe Tomás să se simtă stânjenit și să-l pună în gardă pe Mr Southworth, care ridică o mână și deschise gura, ca pentru a interveni. Nu o

făcu în cele din urmă, poate nu-și formulase fraza în minte și era un om de mare precizie. Astfel că se limită să întindă mâna cu palma în sus spre Morse, ca și cum i-ar fi dat cuvântul, sau l-ar fi îndemnat să continue. De parcă ar fi fost regizorul unei piese de teatru și ar fi fost nevoie urgentă să îndemne un actor distrat sau uituc să-și rostească replica. Și reuși:

– Nu avea de ce să se simtă rău, răspunse Morse cu un straniu amestec de duritate și delicatețe. Moartea i-au provocat-o ciorapii, cu care a fost strangulată. În măsura în care putem să știm, cam la ora la care ați plecat dumneavoastră. Puțin mai devreme sau puțin mai târziu.

Percepția pericolului se activează la fel de repede ca instinctul de supraviețuire, iar Tom Nevinson nu se mai gândi la ce i se întâmplase lui Janet, că era în afara lumii și pe deasupra fusese expulzată în cel mai rău mod posibil, fără prevenire și fără posibilitatea de a se pregăti, împotrivindu-se la hotărârea altcuiva și la propria suprimare, luptând zadarnic, fără a crede ce i se întâmpla, încercând să ceară ajutor și fără a putea să scoată un sunet. Nici măcar nu se gândi la cât de ciudat e să nu mai existi, la neîncrederea pe care trebuie să i-o producă celui care încă este conștient, până când conștiența se stinge, ca să spunem așa. În schimb, gândi: „I-am dat jos ciorapii aceia cu nepăsare și cine știe dacă nu i-am agățat și li s-a dus firul, sau i-am rupt fără să vreau; au rămas aruncați pe jos, ca și chiloții, nu i-a ridicat nimeni, evident că eu nu m-am deranjat, nu era datoria mea. Cui i-ar fi trecut prin cap că aveau să fie folosiți în scopul acesta, cineva i-a văzut acolo și i-a venit ideea, cineva macabru, asasin, cum este cu putință: un asasin. Prin urmare, ciorapii aceia pesemne că au amprentele mele și nu pe ale bărbatului robust care a sosit după aceea, nu încape îndoială că nu și-a scos mănușile sale gri de automobilist, probabil că nici o clipă nu și le-a scos, nici măcar nu e amprenta degetului arătător pe butonul soneriei pe care a apăsat de pe stradă, eu eram la distanță prea mare ca să văd dacă era soneria lui Janet și cu siguranță a fost, chiar dacă nu i-am distins silueta și nici pe a ei prin ferestre, ușa și patul erau departe, ea s-o fi ridicat să deschidă crezând că sunt tot eu, că am de gând să insist, și-o fi întrerupt din nou lectura sau contemplarea absorbită a rândurilor din *The Secret Agent*, romanul acela nu-l va termina nicicând…". Pentru că atenția omului se deplasează numaidecât spre el însuși și spre propria salvare, îndată ce își dă seama de amenințare, iar atunci trec pe planul al doilea până și morții nerăciți încă, la urma urmelor, nimic nu se mai poate face pentru ei, nimic pentru biata Janet cu viața ei irosită și secerată și, în schimb, trebuie să se ocupe de Tom.

– Trebuie să fi fost după aceea, se grăbi să răspundă cu naivitate. Vă asigur că era în viață când am plecat eu. Probabil că a fost bărbatul care a venit imediat după aceea.

– Ce bărbat? întrebă Morse.

Tom povesti ce văzuse de la colțul cufundat în umbră al străzii, spre Beaumont Street. Descrise individul și regretă că nu avusese ocazia să-și întipărească chipul în memorie, îl întrezărise doar o clipă și se estompa cu cât mai mult încerca să-l deslușească. Southworth, prudent, încercă să-l oprească și îi spuse lui Morse:

– Nu știu dacă studentul meu ar trebui să mai vorbească fără avocat. Înțeleg că în momentul acesta poate trezi suspiciuni, date fiind circumstanțele, nu-i așa?

Însă polițistul nu-l luă în seamă. Datoria lui era să investigheze și să întrebe, astfel că îi răspunse superficial:

– Atâta vreme cât nu există un suspect arestat, pot să existe suspiciuni în legătură cu toată lumea. Până și cu dumneavoastră, Mr Southworth, în afară de cazul în care aveți un alibi verificabil. Nu se știe niciodată cine pe cine cunoaște. Southworth îl fulgeră pe Morse cu privirea; strânse din buze cu putere, ca și cum și-ar fi luat avânt ca să le deschidă din nou, dar se stăpâni, sau poate consideră că nu e nevoie: expresia lui spunea limpede: „Comentariul acesta este impertinent și este de prisos". Spuneți mai departe, vă rog, Mr Nevinson. Toate acestea ne sunt de mare folos.

Suspectul nevinovat se grăbește să facă să se îndepărteze ochii de la el, să spulbere orice îndoială, încât colaborează cu entuziasm, cu exagerare, cu aviditate și menționează tot ce crede că poate să-l scoată din lumina reflectorului, fără a-și da seama că acesta este mobil ca o lanternă, vine și se duce. Astfel că Tom continuă și vorbi despre Hugh, despre puținele lucruri pe care le știa de ani de zile și despre ce îi mărturisise Janet în seara anterioară. Era Cineva, a zis. Îi dăduse un ultimatum, ea lui. Putea să-i distrugă viața, Janet lui Hugh, așa se exprimase Janet. Și pronunțase cuvântul răzbunare: răzbunarea cere efort și aduce multă tensiune, îi era lene s-o înceapă. Însă avea s-o facă, pentru a-l prejudicia. Dintr-o chestiune de echitate. Tomás fu surprins să se audă recurgând la acest cuvânt, care pe deasupra era al lui, chiar dacă nu contrazicea intențiile tinerei, i se părea neverosimil să nu mai trăiască, să nu mai respire și nici să nu mai vorbească, așa cum făcea el. „E moartă", gândi, „și n-ar trebui să-mi mai permit s-o doresc și, cu toate acestea, ultima mea amintire, ultima mea viziune, este a coapselor ei întredeschise și a sexului în care am vrut să mă introduc din nou. Poate când va trece timpul peste cadavrul ei am să dezvolt respectul acela care se datorează morților și cu atât mai mult celor care au avut o moarte violentă și erau tineri, anulând imaginea care ieri nu era nepotrivită și astăzi începe să fie. Nu știu de ce, dar simt că este, ca și cum a simți în continuare dorința ar fi un fel de profanare, ca și cum aș fi certat cu pietatea și cu mila pe care le-o datorăm morților. Și la urma urmelor, în gând nu e atâta diferență între vii și morți, iar Janet va fi doar moartă începând de acum, biata Janet, evocare și gând, atâta tot."

Morse zâmbi cu ironie și bunăvoință:

– Lăsați-mă pe mine să hotărăsc ce să fac. Toate acestea sunt supoziții, chiar dacă sunt plauzibile. Probabil că ar trebui să-l caut, da. Dar spuneți-mi trei lucruri. Dumneavoastră fumați?

– Da.

– Îmi permiteți să văd pachetul dumneavoastră de țigări? Dacă aveți unul la dumneavoastră, firește.

Tomás își scoase cutia metalică marca Marcovitch, mai degrabă lată decât înaltă: la stânga, dungi verticale albe și negre; la dreapta, o mică vinietă reprezentând un domn cu joben negru aprinzându-și o țigară, cu mâinile

înmănușate protejând flacăra, mănuși gri și la gât un *foulard* alb care i-l acoperă bine, osul nasului convex ca tăișul unui *tomahawk*, buzele fine și de un roșu intens gata să zâmbească, sprâncenele foarte groase și cu ochii tulburi și parcă machiați, mai curând o mască decât un chip, aproape sinistru în realitate. În spatele lui se ivesc niște flăcări înalte, cine știe dacă nu infernale. I-o întinse lui Morse.

– De ce vreți să-l vedeți?

Polițistul îl privi o secundă și i-l dădu înapoi.

– Păcat, răspunse. Dacă nu ați fuma marca aceasta, ar trebui să găsesc pe cineva care o fumează. Nu e prea răspândită. Însă văd că da, o fumați dumneavoastră. Și spuneți-mi, cum v-ați făcut zgârietura aceea pe bărbie? Și semnală pe el locul exact (aproximativ unde avea Wheeler vechea lui cicatrice), pentru a-i arăta lui Tomás locul la care se referea.

Morse avea mult spirit de observație. Tomás uitase pe de-a-ntregul de zgârietura aceea până și-o văzuse dimineața în oglindă, iar atunci începuse să i se formeze o mică crustă, doar se curățase în jurul ei.

– Asta? Se atinse. Janet mi-a făcut-o fără să vrea. Era întinsă în pat, a ridicat mâna să mă mângâie fără să se uite, a calculat greșit și m-a zgâriat. Avea unghii lungi, nu știu dacă ați văzut. Doar nu credeți altceva?

– Cred o infinitate de lucruri, răspunse Morse. Chiar dacă uneori nu pare, în parte pentru asta suntem plătiți, eu și colegii mei. Astfel că eu le gândesc pe toate, în măsura capacităților mele. Și o ultimă întrebare, care era exact natura relației dintre Janet Jefferys și dumneavoastră?

Tom îl privi interogativ pe Southworth. În ciuda tinereții acestuia, îi era tutore, unul dintre ei. Southworth încuviință mai degrabă strângând din buze decât înclinând bărbia, ca și cum l-ar fi aprobat, sau i-ar fi confirmat că e întrebat de gradul de intimitate fizică.

– Ne culcam împreună din când în când, dacă asta vreți să știți. Din an în Paște. Ea îl avea pe Hugh al ei la Londra și eu o am pe logodnica mea la Madrid. Săptămânile devin lungi, iar trimestrele și mai lungi.

– Și aseară?

– Și aseară, da.

– De fiecare dată când vă vedeați?

– Da, cam așa era, cu câte o excepție. Dar numai din când în când, v-am spus. Eu nu eram cel de care îi păsa ei, nici ea cea de care îmi păsa mie. Trăia pentru Hugh acela. Noi eram doar o distracție reciprocă, ceva superficial. Trebuie să căutați altundeva.

Morse nu luă în seamă recomandarea.

– De când erați asta, o distracție reciprocă?

– Păi, în primul meu an aici… s-a întâmplat din când în când.

Morse își înălță sprâncenele cu sinceră surpriză.

– Ceva ce se repetă, spuse, ceva ce durează câțiva ani, ciudat soi de superficialitate.

Atunci Southworth îi dădu o mână de ajutor pupilului său, simți în comentariul acela poate mai mult decât era, o suspiciune, neîncredere, o insinuare, deși cuvintele polițistului demonstrau doar lipsă de familiaritate cu obiceiurile celor care aveau atunci cu cincisprezece sau douăzeci de ani mai puțin decât el; cel mult, o abstractă dezaprobare a acelor obiceiuri sexuale care i se păreau lipsite de afecțiune, de delicatețe și de consecințe.

– Poți să te culci o viață întreagă cu cineva și să nu ieși din superficialitate, nu vi se pare? Pesemne că există nu puține cupluri căsătorite care se limitează exact la asta, aș spune eu.

Mr Southworth era un bărbat atât de corect, că îi era imposibil să tacă și să nu facă precizările necesare, în orice împrejurare. Era temut la seminarele erudite de la Departamentul de Spaniolă.

Morse ridică din umeri.

– Nu știu, nu sunt căsătorit, răspunse. Dar îmi e greu să-mi imaginez asta în cazul meu. Fraza sună puțin nostalgică, de parcă și-ar fi amintit de cineva anume, cu care nu se putuse căsători. Eu nu…

Avea de gând să mai adauge ceva, dar nu continuă. Deschise mâna și își privi palma, o făcu de două ori, poate simțea lipsa verighetei pe care nu o purta; fu un gest ca și cum ar fi spus: „Dar ce vă pasă dumneavoastră de asta? Sau ce contează părerea mea? S-o lăsăm baltă". Mulțumi, îi ceru lui Tom să nu plece din oraș fără să-l anunțe și nicidecum să nu părăsească țara fără a primi autorizație, îl anunță că probabil i se va solicita o declarație semnată în zilele următoare, la comisariat, nimic diferit de ce îi povestise lui. Și poate i se va cere colaborarea pentru ca un desenator să realizeze un portret robot plecând de la descrierea pe care o putea face el bărbatului care venise la portalul lui Miss Jefferys imediat ce plecase el.

– De ispravă, Morse ăsta, îi spuse Tomás tutorelui său când auzi pașii aceluia coborând treptele.

Dar Southworth nu părea ușurat cu aceasta, dimpotrivă. Îi făcu semn să se așeze din nou și îi vorbi cu multă seriozitate:

– Nu știu în ce măsură ești conștient, dar situația pare foarte urâtă pentru tine. Sunt sigur că nu-ți vor găsi nici cel mai mărunt motiv ca să-ți poată pune în cârcă fata, însă nu întotdeauna e nevoie de motive și deocamdată vei fi principalul suspect, până dau de individul acela și se demonstrează că s-a dus în apartamentul lui Janet și nu în altul, nici măcar nu știi unde s-a dus. Nu e însărcinată cu tine, nu-i așa? I se va face autopsia și vor vedea.

Southworth înlănțuia frazele cu rapiditate, chiar dacă tonul era senin: în aceasta i se simțea îngrijorarea.

– Lua pastila. Iar dacă n-ar fi funcționat, erau mult mai multe probabilități să fie însărcinată cu Hugh acela. Dar nu-mi cereți să-mi bat capul cu asta acum, să-mi fac griji pentru mine. Important e că cineva a ucis-o pe Janet, sunt încă îngrozit. Azi-noapte am fost cu ea, vă dați seama, Mr Southworth? M-am culcat cu ea și poate a fost omorâtă din cauza aceasta.

Tomás Nevinson își puse mâinile în cap cu disperare. Nu se gândise până în clipa aceea, până o spusese.

– Da, îmi dau seama, Tom. Te-am auzit adineauri, îi răspunse Southworth cel protector. Dar te înșeli. Tocmai de tine trebuie să te preocupi. Îți înțeleg groaza, suferința și stupefacția, însă ea nu mai contează pentru tine. Pentru cei vii, vreau să spun. Acum, tu ești în pericol. Vorbește cu avocatul tău. Să te sfătuiască, să-ți acorde asistență juridică. Să te apere de ce poate să se întâmple. E atât de urgent, că deja va fi prea târziu. Nu trebuia să vorbești atâta cu polițistul Morse. Atât de deschis și fără rezerve. A fost foarte abil purtându-se politicos și a profitat de naivitatea ta. Am încercat să te avertizez.

– Eu nu am nimic de ascuns.

– Nu fi naiv, Tom. Nu știi niciodată cât trebuie să ascunzi. Ceea ce crezi este irelevant, la fel și ceea ce s-a întâmplat, dacă nu coroborează nimeni. Contează ce înțeleg alții din ceea ce povestești și spui, sau ce hotărăsc să înțeleagă. Și cum se folosesc de ceea ce spui tu, mai ales dacă vor să răstălmăcească și să întoarcă în favoarea lor. Cum or fi aflat de vizita ta de azi-noapte? Te-a văzut cineva intrând sau ieșind?

– Da, m-am întâlnit cu o vecină când am ajuns, și nu era prima oară. Dacă nu mă înșală memoria, cu mult timp în urmă, Janet ne-a prezentat pe scară, când s-au oprit de vorbă. E posibil ca ea să-mi fi reținut numele, eu pe al ei, nu. Deși mă îndoiesc că atunci s-a rostit numele meu de familie.

– E totuna, pesemne că au întrebat la Waterfield's, sau printre prietenii tinerei. Tu nu știi nicidecum cât a vorbit ea despre tine, nici în ce termeni, nici cu cine. Nici dacă îți acorda mai multă importanță decât îți imaginezi. Dacă erai pentru ea mai mult decât o distracție. Dacă nu se aștepta ca tu într-o zi să faci un pas înainte și s-o salvezi de Hugh acela. Păstră tăcere un moment, apoi adăugă în franceză și sună de parcă ar fi citat dintr-un text: *Elle avait eu, comme une autre, son histoire d'amour…* Nu întotdeauna recunoaștem poveștile de dragoste ale celorlalți, nici măcar când suntem noi obiectul lor, scopul, finalitatea. Caută-ți repede un avocat. În realitate, nu ai habar de nimic.

– Și de unde să-l scot, Mr Southworth? Sunt scumpi și nu aș vrea să apelez la familia mea. Nu aș vrea s-o sperii, nici s-o oblig la cheltuieli, dacă nu e absolut necesar. Poate că în cele din urmă nu se întâmplă nimic, nu? Vreau să spun că mie nu mi se întâmplă nimic. O să-l găsească repede pe bărbatul acela și există probe împotriva lui.

Mr Southworth își purta întotdeauna roba neagră ca să acorde *tutorials* în sălile sale și în orele de la Tayloriana. Faldurile îi cădeau ca în cascadă și știa să și le așeze cu distincție, distribuindu-le ca valurile, părea pictat de Singer Sargent. Își împreună buricele degetelor de la ambele mâini și aceasta îi accentuă aerul clerical, ca și cum s-ar fi pregătit să rostească o rugăciune chiar acolo și în clipa aceea, între pereții acoperiți cu cărți deloc pioase. Deși nu împlinise treizeci de ani, câteva fire răzlețe îi albiseră, ceea ce îi conferea mai multă demnitate și respectabilitate decât cele care se cuveneau tinereții sale. De parcă ar fi preferat s-o lase pe aceasta în urmă fără întârziere.

– Hmm. Hmm, murmură gânditor, poate puțin teatral. Stătea picior peste picior, îl schimbă pe cel de deasupra de două ori, cu un remarcabil control artistic

al stofei negre care-l acoperea. Hmm. Vorbește cu Peter. În ciuda diferenței de vârstă și a ierarhiei dintre ei, Southworth îi spunea lui Wheeler pe nume. Vorbește cu profesorul Wheeler, se corectă; se adresa unui student la urma urmelor, oricât de strălucit ar fi fost și oricât l-ar fi apreciat toți profesorii săi. El va cunoaște, el va ști. El te va orienta mai bine decât mine. Mai bine decât familia ta și decât nașul tău, Starkie, mai bine decât oricine. Are nenumărate contacte, rareori se întâmplă să nu aibă pe cineva în vreun domeniu. Spune-i ce s-a întâmplat, deși, cel mai probabil, a primit deja vești. Că la ora asta – se uită la ceas fără să vadă cât arată – e la curent, ba chiar are mai multe date decât tine.

– Chiar așa? întrebă Tomás Nevinson surprins. Cum poate să fie în temă? Și să aibă mai multe date, dacă eu am fost acolo?

– Bine, nu despre ce ai făcut azi-noapte cu tânăra aceea, asta nici nu l-ar interesa. În afară de cazul în care ai ucis-o, firește; ceea ce nu cred și nici nu cred să creadă el. Însă e probabil, de exemplu, să știe cine era amantul ei de câțiva ani, să cunoască identitatea acelui Hugh. Și vizita aceasta a lui Morse; poate a știut din zori că se va produce. Și ce personalitate are, dacă e un om care să simplifice lucrurile sau nu. Își coborî ochelarii până la jumătatea nasului, ca să-l privească pe Tom pe deasupra lentilelor cu ceea ce acestuia îi păru un amestec straniu de ironie și de seriozitate. Lui Peter nu-i scapă mai nimic din ce se întâmplă în orașul ăsta. O crimă, cu siguranță nu.

Atât de informat era Wheeler, că nici măcar nu consideră necesar să se vadă cu Tom, să se întâlnească cu el. „Așteptam să mă suni", îi spuse la telefon, fără zarvă și fără să fie alarmat.

„În ce încurcături ai intrat", adăugă, nu în formă de întrebare, deși Tomás o luă ca atare și începu să-i explice cu lux de amănunte, defectul tinereții. Dar Wheeler îl întrerupse brusc: „Toate acestea le știu deja și nu am prea mult timp". Tomás se gândi că e jignit sau decepționat, distanțat din pricina refuzului său de acum câteva zile. De atunci fusese doar la o oră cu el și se întâlniseră întâmplător pe coridoarele de la Tayloriana; se salutaseră normal, dar fără să se oprească să stea de vorbă, nimic ciudat în realitate. Totuși, profesorul era dintre oamenii care socotesc că tot ce le trece prin cap și propun e cum nu se poate mai potrivit, nu înțeleg ca cineva să li se împotrivească și să nu vadă lucrurile cu aceeași claritate. Probabil că se simțea mai degrabă descumpănit decât mâhnit. „Ascultă-mă bine, fii atent. Mă tem că ai probleme mai mari decât îți imaginezi. Există elemente pe care nu le cunoști și îți vor îngreuna ieșirea, nu ai nimic în favoarea ta. Are să te ajute un cunoscut de-al meu de la Londra, Mr Tupra, să vedem ce poate să facă" și îi pronunță pe litere numele, care nu părea deloc englez. „Va fi la Oxford mâine. Te va aștepta la Blackwell's la zece și jumătate, sus de tot, la etajul cu cărți vechi. Vorbește cu el, fii atent, ceva îți va sugera. Tu vei vedea ce îți convine, dar îți recomand să ții seama cât mai mult de ce îți spune. E o persoană cu multe posibilități. Se va abține de la un optimism nefondat, nu-ți va da speranțe false. Dar te va sfătui cu mult tact." „Și cum ne vom recunoaște?", întrebă Tomás. „Da. Răsfoiește vreo carte de Eliot. La rândul lui, va răsfoi și el una." „T.S. Eliot sau

George Eliot?“ „Poetul, Tomás, poetul, tizul tău“, îi răspunse Wheeler cu o urmă de exasperare. „*Patru cvartete*, *Țara pierdută*, *Prufrock*, ce ai chef.“ „Și n-ar fi mai bine să ne prezentați dumneavoastră, domnule profesor? Să auziți ce are să-mi spună?“ „Nu e nevoie de mine și nici nu vreau să am vreo legătură. Asta va fi între tine și el. Între tine și el“, insistă. „Iar ce îți va spune va fi înțelept, chiar dacă n-are să-ți placă. Bineînțeles că, în situația ta, nu știu dacă poate să-ți placă ceva.“ Wheeler făcu o pauză. Vorbise în grabă, ca cel care vrea să considere cât mai repede încheiată o discuție, o însărcinare. Acum, totuși, își luă câteva secunde ca să reflecteze în treacăt: „Ar fi și mai rău să fii arestat cu o acuzație de omor în regulă, e adevărat. Un proces nu se știe niciodată cum se poate termina, oricât de nevinovat ai fi și ai crede că ai totul în favoarea ta. Adevărul nu contează, întrucât e vorba de ceea ce se decide despre el, de faptul că îl stabilește cineva care nu-l știe niciodată: mă refer la un judecător. Nu se pune problema să te lași pe mâna cuiva care nu poate decât să bâjbâie, cuiva care o să dea cu banul și care poate doar să ghicească sau să intuiască. În realitate, dacă te gândești bine, e absurd ca cineva să fie judecat. Prestigiul și persistența acestui obicei, faptul că este răspândit în toată lumea cu garanții mai mari sau mai mici, ba chiar cu nule garanții de imparțialitate…; că, în sfârșit, există, chiar și ca farsă…“. Se întrerupse și reîncepu fraza: „Faptul că nimeni nu-și dă seama de imposibilitatea acestei sarcini imemoriale și universale, lipsa ei de sens, este ceva ce n-am să pot nicicând să înțeleg. Eu nu aș recunoaște autoritatea nici unui tribunal. Dacă aș putea s-o evit, nu m-aș supune niciodată unui proces. Orice e preferabil unui proces. Ține cont de asta, Tomás. Gândește-te bine. Pot să bage la închisoare un om dintr-un capriciu. Doar pentru că le e antipatic“. În altă situație, Tom l-ar fi întrebat ce propune în locul lui, iar dacă nimeni nu e capabil să aprecieze ce e minciună și ce e adevărat, în afară de părțile interesate, cele cărora, tocmai pentru că sunt interesate, nu li se poate acorda încredere și nici nu pot fi luate în considerare, un paradox desăvârșit: singurii cunoscători ai celor întâmplate, acuzații, erau cel mai puțin demni de încredere și, pe deasupra, erau autorizați să mintă și să inventeze. Ar fi vrut să-l întrebe dacă îl credea nevinovat de moartea prin strangulare a lui Janet Jefferys. Din cuvintele lui presupunea că da, deopotrivă ca din atitudinea de ajutor, însă i-ar fi plăcut să-l audă spunând-o, pentru liniștea lui personală. Nimic din toate acestea nu fu cu putință, pentru că Wheeler închise imediat, fără să-i ureze noroc și fără să-și ia rămas-bun.

Tomás Nevinson ajunse la Blackwell’s la zece și un sfert, urcă până la ultimul etaj și se pregăti să aștepte. Nu era multă lume, cei mai mulți studenți și *dons* erau la orele de curs. Localiză raionul de poezie și constată că erau suficiente exemplare de Eliot de mâna a doua, dar hotărî să aștepte să se facă și jumătate ca să se proțăpească acolo în față, să ia unul și să-l răsfoiască. Dădu târcoale prin spațiul amplu, se uită cu curiozitate prin alte rafturi și aruncă priviri în jur. Nu avea habar cum arăta Mr Tupra, nici ce vârstă avea. Văzu un bărbat gras la raionul de istorie, care scotea volume, își îndepărta cotorul de ochi de parcă ar fi suferit de prezbitism și le punea la loc fără să deschidă nici unul, cu o rapiditate enormă, ca și cum ar fi controlat cine știe ce ordine, cronologică sau alfabetică, după autor.

Văzu o profesoară de la Somerville College pe care o cunoștea din vedere, ca tot orașul, o femeie pe cât de distinsă pe atât de mlădioasă, foarte atrăgătoare la cei patruzeci de ani ai ei, cu o gură mare și senzuală, care stârnea imaginația și niște forme izbitoare și neobișnuite în breasla ei, îi înnebunea pe toți colegii heterosexuali, care nu constituiau obligatoriu majoritatea indiscutabilă în universitatea aceea; citea cărți de botanică, poate specialitatea ei. Văzu un tânăr, aproape adolescent, slab și cu nasul proeminent, cu un trenci ponosit și prea lung, se mai întâlnise cu el prin celelalte anticariate, ca Thornton's, Titles, Sanders, Swift's, chiar Waterfield's, unde lucra Janet, scotocind prin puținele rafturi cu literatură fantastică sau supranaturală, un pasionat de lucrurile acestea și de câinele său, care îl însoțea veșnic, educat, tăcut și blând. Văzu un bărbat de vreo douăzeci și ceva de ani, care apăru exact la zece și jumătate, cu un costum în dungi, cu haină la două rânduri de nasturi, o cravată de mătase roșie pe cămașa albastră-deschis, cu gulerul alb și ținând pe braț un trenci foarte nou, avea un aer de funcționar de ambasadă sau de minister, o funcție mai puțin importantă, de recent promovat, care vrea să pară elegant și devine mai degrabă grosolan, tocmai din pricina efortului vizibil de a simula eleganța, când lipsesc obiceiul și experiența, când nu are vârsta și dezinvoltura care le conferă, în cel mai bun caz va trebui să aștepte câțiva ani. Purta un costum cu dunga stofei prea lată, stridentă cum doar în Anglia poate fi, și își striga în cele patru vânturi nerăbdarea aspirațiilor sociale. Nici unul dintre cei prezenți – profesoara de la Somerville scoasă din calcul, de asemenea, aproape adolescentul cu câine – nu îi dădu impresia că vine recomandat de Wheeler, nici că poate să-i dea o mână de ajutor în necazurile lui: grăsanul era prea gras și absorbit, funcționarul, prea tânăr și ca de carnaval, ca să fie un om cu multe posibilități.

Cu toate acestea, când trecuseră două minute de la ora stabilită, Tom se apropie de raionul de poezie, luă cărticica intitulată *Little Gidding* și începu s-o răsfoiască, citind câte un vers pe ici pe colo în vreme ce aștepta, fără a dori să priceapă ceva, unul sau două, sau trei, sau patru:

„Și ceea ce morții n-au avut grai să-ți spună, în viață, / Ți-o pot spune morți fiind"[5], citi și, întrucât nu înțelese nimic, trecu la alte rânduri:

„Scrum pe mâneca unui bătrân… / Pulbere-n aer suspendată / Locul unei întâmplări trecute-arată"[6]. Dădu vreo două pagini:

„Cuvântul dus e-al limbii vremii duse, / Iar cel de mâine-așteapt-o voce nouă"[7]. Se uită cu coada ochiului într-o parte și în alta, încă nu se apropia nimeni, deși observă siluetele a doi noi clienți la etajul acela, dar nu vru să-și ridice ochii și să-i privească deschis.

„Și gheara râsului de lucruri triste."[8] Nu, nimeni. Încă nu e târziu.

„Indiferența / Ce seamănă cu celelalte cum seamănă moartea cu viața, / Stare între două vieți…"[9] Și aici se opri, ca să se întrebe: „Moartea seamănă oare cu viața? Da, Janet moartă pesemne că seamănă cu Janet vie și că poate fi recunoscută, dar pentru câte ore? Timpul trece peste cadavre și le maltratează mai repede, iar acestea nu-ți povestesc nimic, în vreme ce ieri noapte Janet mi-a povestit ceea ce astăzi poate să mă salveze. Și cine-o fi identificat-o? Căci pe mine

nu m-au chemat s-o văd".

„Ceea ce numim început e adesea sfârșitul"[10], spunea alt vers, nu vru să continue, i se păru superficial, fără să-și dea seama că poate nu era așa în 1942, când s-a publicat pentru prima oară, în plin război.

„Și fiece faptă e un pas spre bloc, spre foc, spre gâtlejul mării ori către-o piatră ilizibilă…"[11] Se opri din nou, cu o rectificare a bilingvismului său și o presimțire funestă: „*block*" probabil că era acolo ceea ce în spaniolă se numește „tajo", butuc, adică blocul sau bucata de lemn pe care condamnații își sprijină docili capul, ca să li-l taie călăul; și poate tocmai aceasta – butucul, focul, gâtlejul mării care întotdeauna trage în adânc, textul care nu se mai poate citi și devine obscur – îl aștepta pe el, dacă acel Mr Tupra nu apărea și nu-l scotea din impas. „Situația pare foarte urâtă pentru tine", îl avertizase Mr Southworth, „tu ești cel care se află acum în pericol." Și nu se încheiau prezicerile nefaste ale acelui lung poem, din care citea frânturi răzlețe:

„Murim cu muribunzii: / Iată-i, se duc, și noi mergem cu ei. / Ne-am născut cu cei morți: / Iată-i, se-ntorc, și ne aduc cu ei"[12]. Și Tomás gândi nedeslușit, influențat de cuvintele din 1942, sau dinainte: „E adevărat că ne ducem cu ei, cel puțin în primele clipe. Vrem să-i însoțim, să zăbovim în dimensiunea lor și pe drumul lor, care este deja trecut; simțim că ne părăsesc, că au început altă aventură și că noi suntem cei care rămânem singuri, înaintând pe cărarea întunecată care nu-i interesează și pe care au abandonat-o; și, întrucât nu putem să mergem pe urma lor, sau nu îndrăznim, ne naștem din nou și facem câțiva pași șovăielnici, ne naștem de fiecare dată când supraviețuim cuiva apropiat, de fiecare dată când suferim o pierdere și aceasta trage de noi, însă nu reușește să ne târască în gâtlejul mării care a înghițit-o. Și ce apropiere mai mare decât cea pe care am avut-o eu ieri-noapte, când am fost înăuntrul unei femei vii, care astăzi e moartă, fantasmă ireversibilă și amintire ce pălește pentru restul zilelor mele scurte sau lungi, și am vrut să mai fiu încă. Cine știe dacă asta nu i-ar fi împiedicat uciderea, ar fi evitat ca bărbatul acela să urce și s-o găsească singură. Să-mi impun voința și instinctul".

„Istoria fiind un tipar de clipe atemporale"[13], văzu cu trei rânduri mai jos. Nu mai avea multe versuri până la sfârșit, făcuse doar un surogat de lectură, aruncase o privire superficială, sărind mult mai mult decât citea. Asta înseamnă a răsfoi, la urma urmelor.

„Repede-acum, aici, acum, mereu…"[14]

Asta spunea unul dintre ultimele versuri, iar atunci ieși din îngândurarea lui, își înălță fruntea și descoperi că erau nu unul, ci doi bărbați, care răsfoiau câte o carte de Eliot: *To Criticize the Critic*, avea în mâini cel cu costumul în dungi; *Ash Wednesday*, ținea altul, pe care nu-l zărise, un recent sosit. Nu vru să-și întoarcă fața ca să-l privească, se dădu puțin la o parte ca să-l poată scruta cu discreție, parțial: era un individ corpolent, lat și înalt, mult mai înalt decât el și decât vanitosul, cu un palton scurt sau *montgomery* și pe cap cu o beretă identică cu a celebrului mareșal Montgomery, care pe atunci trăia încă, înclinată pe o parte, exact ca a lui, dar fără însemne militare. Pesemne că era un imitator sau un

entuziast în copierea întregii sale ținute. Purta și o mustață blondă, asemănătoare cu a eroului de război, iar acolo se încheia inevitabil asemănarea: Montgomery of Alamein, cum i s-a spus când a fost numit viconte, era un tip uscățiv, osos și cu tenul zbârcit, iar bărbatul acela părea un turn de pază, după înălțime, soliditate și anvergură, cu obraji mari, îmbujorați și netezi. Nu avusese delicatețea de a se descoperi, deși se afla înăuntru, și se prefăcea neverosimil cufundat în celălalt poem, *Miercurea cenușii* („Scrum pe mâneca unui bătrân“[15], lui Tom îi rămăsese versul acesta în minte, la fel ca altele). Era în dreapta lui, iar funcționarul îngâmfat, în stânga (putea fi deopotrivă vreun director lipsit de experiență din City[16], încercând să se amestece cu veteranii prin ferchezuială), nu dădeau impresia că ar fi împreună și Tomás se întrebă care-o fi Mr Tupra, era ghinion ca unui al treilea bibliofil să-i treacă prin cap să frunzărească ceva de Eliot acolo și în momentul acela. Hotărî să aștepte ca unul dintre ei să i se adreseze, celălalt nu avea de ce s-o facă, iar el era singurul care avea o înfățișare inechivocă de student. Dar trecu o jumătate de minut fără ca nici unul să-i spună un cuvânt sau să-i facă semn. Din ce în ce mai înclinat să creadă că cele întâmplate nu contează, ci doar ce se decide sau se deduce că s-a petrecut, din ce în ce mai conștient de abisul spre care se îndrepta („Fiece faptă e un pas spre butuc, spre foc“) și de faptul că acel Mr Tupra era acum singurul sprijin pe care îl cunoștea, își pierdu răbdarea și optă pentru a se întoarce spre cel cu alură militară, la urma urmelor siglele celor mai faimoase servicii secrete, MI5 și MI6, însemnau „*Military Intelligence*“. Își închise cartea și îl întrebă cu timiditate pe masivul Montgomery, într-o șoaptă:

– Mr Tupra, presupun?

Turnul de pază, cu mâna stângă, îl arătă pe celălalt, pe aspirantul etern la eleganța pe care n-o va atinge niciodată și îi răspunse fără amabilitate:

– Îl aveți lângă dumneavoastră, Nevinson. De ceva vreme.

Cu toate că Tomás era foarte tânăr, nu-i plăcu faptul că insul acela nu pusese „Mr“ în fața numelui său de familie, era prima oară când își vorbeau și n-ar fi fost de prisos o dovadă minimă de respect. Și mai puțin îi plăcu faptul că Mr Tupra, când el se duse să-l salute cu mâna întinsă, schiță cu a lui un gest disprețuitor, cerându-i să aștepte, aproape dojenindu-l: „Acum nu, băiete, nu vezi că sunt ocupat cu altceva?“ Nici măcar nu se întoarse spre el, iar aceste două amănunte din partea necunoscuților îi intensificară senzația de dependență de ei: îl tratară ca pe un aiurit, ca pe cineva care vine să solicite un loc de muncă, sau să ceară o mare favoare; așa li se spune subalternilor, discipolilor și ucenicilor, pe numele de familie și atât. Acel Tupra care nu catadicsea să-l privească și îl lăsase cu mâna întinsă se balansa domol pe călcâie, cu mâinile împreunate la spate, în timp ce o contempla pe profesoara de la Somerville, care căuta mai departe cărți, dar acum nu de botanică, ci de artă: se apleca să cerceteze rafturile cele mai de jos și, cum pe vremea aceea fustele se scurtaseră considerabil, până și ale femeilor de patruzeci de ani, își arăta o bună parte a coapselor voluptuoase, învelite în niște ciorapi lucioși și asta admira Tupra, fără nici o urmă de pudoare, comportament mai potrivit unui străin, unui spaniol de exemplu, decât unui englez. Tom

observă scena și aceasta îl făcu să se uite mai bine la femeie, molipsindu-se de viziunea lascivă a lui Tupra și i se păru că profesoara nu doar că era la curent, dar se și preta la jocul acela, scoțând volume foarte mari și greu de manevrat, cu care accidental își ridica și mai mult fusta, sprijinindu-le pe robustele coapse; lansa priviri rapide cu coada ochiului spre bărbatul care nu disimula. Era destul de surprinzător: după câte știa Tomás, profesoara aceea cu rotunjimi ispititoare era arogantă cu legiunea ei de admiratori, avea faimă de inaccesibilă; și totuși, era acolo, lăsându-se de bunăvoie cucerită de trivialitatea unui individ bădăran și mai scund decât ea (cucerită la distanță, sau, ca să spunem așa, ipotetic).

Tomás îl privi în timp ce el privea. Avea un craniu proeminent, dar impresia provocată era atenuată de un păr voluminos și creț, încât la tâmple i se formau inele, sau aproape. Ochii îi erau albaștri sau cenușii, împodobiți de niște gene prea lungi și dese, feminine, părând false sau date cu rimel. Privirea stinsă avea un aer șmecheresc, poate fără intenție, și era destul de binevoitoare sau apreciativă, ochi cărora nu le este niciodată indiferent ce au în față și care îi fac să se simtă demni de curiozitate pe cei asupra cărora se ațintesc: de parcă ar avea un istoric ce ar merita deslușit. Tomás Nevinson se gândi că cine știe să privească astfel are mult de câștigat, cine încadrează cu precizie și de la înălțimea adecvată, care este cea a bărbatului; și cine prinde și captează, sau mai degrabă absoarbe imaginea pe care o are în față, probabil că devine irezistibil pentru multe femei, fără să conteze clasa, profesia, experiența, frumusețea, vârsta sau gradul de înfumurare. Deși cunoscutul lui Wheeler nu era tocmai chipeș și îndrăzneala îi era activul cel mai important, nu se putea tăgădui că în ansamblu era atrăgător și că ansamblul acela se impunea câtorva trăsături mai puțin atrăgătoare, sau chiar respingătoare din punct de vedere obiectiv: un nas cam butucănos și ca spart de o veche lovitură, dacă nu cumva de mai multe, ca și cum ar fi aparținut unui ins implicat din copilărie în bătăi și care poate practicase boxul, ori avusese grijă să-i altoiască pe alții și câteodată își primise partea; o piele tulburător de strălucitoare și de o culoare asemănătoare cu a berii, neobișnuită în Anglia, suspectă de origine meridională; niște sprâncene ca funinginea și cu tendința de a se uni, nu încăpea îndoială că își curăța cu penseta spațiul dintre ele; și mai ales o gură prea cărnoasă și afânată, sau pe cât de lipsită de consistență, pe atât de largă, buze slave, care când sărută cedează și se întind ca plastilina modelată îndelung și moale, ori măcar dau această senzație, cu o atingere ca de ventuză și de veșnic reînnoită și de neoprit umiditate. Dar obiectivitatea ține puțin, iar după ce se pierde nimic nu mai repugnă și se trece peste cât de dezagreabilă a fost prima impresie. Ba s-ar găsi și femeile cărora să le placă și pe care să le excite gura aceea de la început, sunt bărbați care trezesc porniri de primitivism și prin aceasta seduc fără nici o greutate, fără să trebuiască să se străduiască sau să trudească, de parcă le-ar fi de ajuns să emane o sexualitate nesănătoasă, pentru că e directă și elementară. Mr Tupra era tânăr ca vârstă, dar atitudinea sa insolentă și prefăcută arăta că în realitate nu avea vârstă, sau era instalat de câteva secole într-o vârstă invariabilă, unul dintre indivizii care au devenit adulți prematur, sau care sunt adulți de la naștere, își dau seama numaidecât care este stilul lumii, sau al tenebrosului

fragment de lume ce le-a fost menit lor și hotărăsc să sară peste copilărie, considerând-o o pierdere de timp și o școală de debilitate. Nu cu mulți ani mai în vârstă decât Tomás, părea să-l depășească cu o viață sau două.

„Așa că e din aceștia", gândi Tom, „din cei care sunt în stare să-și amâne sau să-și abandoneze sarcinile, ca să fure un moment cu cineva care le-a activat antenele, sau doar să se recreeze contemplându-l". Așteptă, sau era un fel de a se conforma, ca Tupra să-și considere încheiat flirtul vizual, iar aceasta se întâmplă doar când impresionanta profesoară de la Somerville (lui Tom i se părea din ce în ce mai impresionantă, sunt obscenități străine care se transmit ca o boală) se ridică, în sfârșit, își întinse și își netezi fusta cu grație (când stătea în picioare, îi ajungea până deasupra genunchiului, așadar i se ridicase mult când se ghemuise, prea mult ca să fie întâmplător) și începu să coboare scara cu cartea aleasă în mână, casele erau jos de tot, la nivelul străzii. Cu agilitate, Tupra luă de la raionul de poezie exact micul volum pe care îl răsfoise Tomás, *Little Gidding* și, încă fără să-l salute și fără să-i strângă mâna, aproape fără să-l privească, le făcu lui și lui Montgomery un semn ca să-l însoțească neîntârziat, de parcă ar fi fost membri ai unui alai. „Nu se poate", deduse și gândi Tom, „tipul ăsta are să-și vadă de ale lui, cine știe cât timp, fără să-i pese de prezența și necazul meu; are să cumpere volumașul ca să se întâlnească la case cu ea și poate să-i propună ceva; să sperăm că va fi o întâlnire nocturnă și că nu mă lasă acum cu ochii în soare, ori problema are să-mi rămână încă o zi nerezolvată și cu fiecare oră care se va scurge se va înrăutăți, va veni polițistul Morse și, cu privirea lui înțelegătoare și corectă, mă va aresta." Emulul lui Montgomery îi puse o mână de fier pe umăr și îl împinse ușor spre scări:

– Plecăm, Nevinson. Haide.

Din nou, numele de familie și atât. Ordinul prin persoană interpusă. Din nou se simți desconsiderat și se supuse, ce altceva putea să facă, nu avea pe nimeni altcineva pe moment, nimeni la care să poată apela. Odată aflat la coadă ca să plătească, îl văzu pe Tupra așezându-se chiar în spatele profesoarei, fără să păstreze distanța cuvenită. Era atât de lipit de ea, încât ea pesemne că îi simțea respirația în ceafă, dacă nu cumva și atingerea, marginea hainei lui pe partea posterioară a fustei, pardesiul și-l ținea pe braț, la fel ca el. Departe de a avansa o jumătate de pas și de a evita excesiva apropiere, profesoara de la Somerville rămase unde era, așteptând să termine clienții dinaintea ei. Tom se miră de abilitatea acelui bărbat: nu doar că nu provoca respingere și nici bănuieli prăzilor sale, conchise, dar acestea îl încurajau discret și fără cuvinte, nu încăpea îndoială că ochii aceia cenușii sau albaștri emiteau niște semnale calde și învăluitoare, care în principiu nu ajungeau să ofenseze și nici să intimideze, mai degrabă le invitau să renunțe la scut și să-și dea jos coiful, ca să se lase captate mai bine de atenția lor. Atunci Tupra îi strecură vreo observație despre cartea pe care ea urma s-o achiziționeze (*Tomb Sculpture*, de Erwin Panofsky, citi Tomás pe copertă, un volum cu format mare și greu, și se întrebă ce dracului putea să comenteze despre el insul acela, educat cu siguranță în săli de biliard, subsoluri rarefiate, case de jocuri de noroc, popicării, cinodromuri și cele mai îngrozitoare locuri care se pot imagina la

periferie: *Its Changing Aspects from Ancient Egypt to Bernini*, de-a dreptul, spunea subtitlul). În continuare glumi, pentru că ea râse cu mai puțină cumpătare decât ar fi fost previzibil la o persoană cultivată (era într-adevăr senzuală, sau contaminarea sporea, de la ochii care o sorbeau la cei care contemplau sorbirea, în aceasta nu era nici cea mai mică voalare). Tom auzea puțin, Tupra îi vorbea confidențial femeii, însă ajunseră până la el prezentările pe care și le făcură: „Ted Reresby, la dispoziția dumneavoastră", zise el. „Carolyn Beckwith", zise ea. „Reresby?", tresări Tomás în sinea lui, până ce își dădu seama că turnul de pază îi confirmase că acela era cu adevărat Mr Tupra. Așadar, deduse că acesta prefera să nu-și dea întotdeauna numele, dacă cel pe care îl menționase Wheeler era cel real. Poate că nu voia să alunge o posibilă cucerire remarcabilă cu un nume de familie atât de scandalos de străin, aceasta în Anglia încă provoca neîncredere, sau era obiect de condescendență, în anumite medii elitiste. Accentul și dicția, totuși, i se părură ireproșabile, cu un ton vag caracteristic Oxfordului, ceea ce îl făcu să presupună una din două: fie că Tupra trecuse prin universitatea aceea, în ciuda vestimentației cu ifose, fie că era, la fel ca el, un artist al imitației, un supradotat în adoptarea instantanee a vorbirii de care avea chef.

Voluminosul general Montgomery și el așteptau în spate ca doi polițiști, de parcă ar fi stat și ei la coadă, iar Tomás nu rezistă tentației de a-și spulbera îngrijorarea, la urma urmelor acela îi adresase câte un cuvânt sever și îi recunoscuse existența, spre deosebire de cel care părea șeful său.

– A spus Reresby? îl întrebă încet. Nu se numește Mr Tupra?

Robustul viconte avea bereta neagră îndesată pe cap și scurta pe el, ba chiar închisă la nasturi, îi lipsea doar să-și tragă gluga. Mustața era o imitație foarte reușită a mustății modelului său, dar din păcate constituția îi era opusă celei a faimosului general spartan, cum mai era poreclit. Se uită la Tom cu coada ochiului, atât de pieziș, că păru cu dispreț.

– Mr Tupra se numește cum i se pare mai potrivit cu fiecare ocazie, cum ne convine, îi răspunse tăios. Încă nu v-a venit rândul să puneți întrebări, Nevinson.

Nu renunța la asprime subordonatul, era ciudat să-i fie subordonat unui individ vădit mai tânăr, emulul învingătorului de la El Alamein împlinise cu siguranță treizeci și cinci de ani. Pe Tomás îl trata ca pe un pupil sau ca pe un inferior ierarhic, pesemne că era un militar, nu avu îndoieli, îmbrăcat doar în semicivil. Avea din ce în ce mai mult senzația că îi făceau o favoare, pur și simplu, întâlnindu-se cu el, oferindu-se privirii sale.

Impunătoarea profesoară Beckwith plăti și Tupra o făcu după aceea, ea nu se grăbi, ca să poată ieși împreună la lumină și în spațiul amplu de pe Broad Street. Tupra sau Reresby persista în atitudinea sa de a nu-l privi pe Tom și nici de a nu-i vorbi, era încă ocupat în sfera galanteriei. Montgomery și el îi urmară ca servitorii de odinioară, păstrând o distanță respectuoasă, în vreme ce protagoniștii flirtului schimbau telefoane sau cărți de vizită, râsete scurte și replici spirituale, apoi își luau rămas-bun, Tom presupuse că pentru câteva ore. Atunci Tupra își puse trenciul pe umeri cu un gest plin de grație, oarecum arogant și o luă cu pas ferm spre strada St Giles', fără a întoarce capul, ca să-i îndemne să vină după el, era o

capă plutind în vânt. Ajungând la pubul The Eagle & Child, pe unde mai călca din când în când Tolkien, aflat la sfârșitul vieții, intră cu hotărâre, iar cei doi urmăritori fideli se grăbiră să-l imite, studentul călăuzit de mareșal, dus mereu de ici colo de mâna sa mare pe umăr, o mână foarte decisă, dar care nu-l împingea.

Royal Air Force, Forța Aeriană Regală, în cadrul Forțelor Armate Britanice

Expresia spaniolă *armarse la de San Quintín* face aluzie la bătălia de la Saint Quintin, Franța, din data de 10 august 1557, în care s-au înfruntat Spania și Franța. Spania a obținut o victorie zdrobitoare.

T.S. Eliot – *Patru cvartete*, *Little Gidding*, traducere de Sorin Mărculescu, Editura Univers, 1971, p. 69. Toate citatele din acest poem sunt luate din această ediție.

Idem, p. 71

Idem, p. 73

Idem, p. 75

Idem, p. 75

Idem, p. 79

„Iar fiece faptă e un pas spre butuc, spre foc, jos, în gâtlejul mării ori către-o piatră ilizibilă…“ (T.S. Eliot – *Little Gidding*, p. 81)

Ibidem

Ibidem

Ibidem

Idem, p. 71

Zona centrală a Londrei, cartierul tradițional al finanțelor și afacerilor

Așezați la o masă de lângă fereastra imensă, cu trei beri, Tupra i se adresă, în sfârșit, lui Tom, însă fără a considera necesară o prezentare oficială preliminară. Socotea vădit că fiecare dintre ei știa cu cine vorbește și avea aerul de a nu suporta lucrurile superflue. În momentul acela, Tomás Nevinson era timorat și copleșit, era un ghem de nervi, sau poate mai degrabă de temeri: de când se trezise în dimineața aceea, trecuse în revistă cu imaginația sa înverșunată cele mai rele lucruri care i se puteau întâmpla, de la arestarea iminentă până la condamnarea definitivă, o viață într-o închisoare engleză (era legendară duritatea din aceste instituții), întreaga-i existență distrusă aproape înainte de a începe. Comportamentul disprețuitor al lui Tupra și neașteptata prezență a asprului său însoțitor nu făcuseră decât să-l intimideze și să-l înfricoșeze. Urma de seninătate pe care i-o insuflase la telefon Wheeler dispăruse. Își repeta superstițios și se agăța de frazele sale cele mai promițătoare („Are să-ți dea o mână de ajutor", „Ceva are să-ți sugereze", „Îți recomand să ții seama cât mai mult de ce îți spune", „Te va sfătui cu mult tact", „E om cu multe posibilități"), și tot așa, cu cât mai puțin îl luau sub ocrotire cei doi necunoscuți, cu atât mai mult se convingea că soarta îi depinde de ei și în sinea lui se arăta mai înclinat să-i asculte și să le accepte instrucțiunile. Îi zdruncinaseră încrederea cu amânarea și indiferența lor, iar el sfârșise agățându-se de ei de parcă nu ar fi mai existat nimeni pe pământ.

Mult întârziase Tupra, dar în cele din urmă își ridică privirea, și-o menținu ațintită asupra lui în vreme ce bea încet din halbă, cu înghițituri mici. Și, după ce o lăsă pe masă, îl examină cu mai multă luare aminte, uitându-se la el cu atenția aceea măgulitoare pe care le-o acorda tuturor celor ce-i cădeau în fața ochilor; Tomás se simți numaidecât protejat și prin urmare predispus favorabil spre acela care, până atunci, nici nu permisese siluetei sale să ocupe spațiu, nici măcar ca obstacol. Cu versurile din *Little Gidding* încă în minte, Tom reuși să-și zică: „Am fost pentru individul ăsta ca un mort care ar fi plecat, un exilat din univers. Acum pesemne că sunt ca unul care revine și îl aduce cu el".

– Panorama e sumbră, Nevinson, îi spuse Tupra fără introduceri; vocea îi era mai gravă decât atunci când vorbea cu profesoara, poate și-o prefăcuse, sau poate și-o prefăcea acum. Ați avut ghinion. Domnul profesor Wheeler mi-a povestit. Am văzut și raportul polițistului aceluia cinstit, Morse. Nu i-ați făcut pe de-a-ntregul impresie proastă, dar asta aici nu servește la mare lucru. Asta aici nu e de ajuns. Așa că sunt la curent cu versiunea dumneavoastră, nu e nevoie să mi-o repetați. Am să vă arăt niște portrete, să vedem dacă vă spun ceva. Blakeston.

Își întinse o mână spre general, care își păstrase în pub bereta eroică, poate că nu și-o dădea niciodată jos, poate nu se spăla pe cap sau poate nu avea nici un fir de păr, imposibil de știut. Așadar se numea Blakeston, dacă nu cumva se numea și el după cum i se părea oportun în fiecare situație sau context. Deschise o mapă pe care o purta sub braț, ca de studentă; îi înmână un plic lui Tupra, iar acesta scoase din el opt fotografii de mărimea unui sfert de coală. Cu un gest de jucător de cărți le depuse pe masă în două rânduri, ca și cum ar fi fost cu adevărat cărțile unui pocher descoperit.

– Uitați-vă fără grabă și cu grijă. Să vedem dacă e printre bărbații aceștia cel

care a sosit acasă la Janet Jefferys după ce ați plecat dumneavoastră. Mă rog, după cum susțineți. Cine știe dacă a sosit cineva?

Lui Tomás nu-i plăcu bănuiala aceea, dar de ce trebuia să-l creadă oricine, dacă te gândești bine? De ce ar fi trebuit să-l creadă un judecător sau o curte cu juri care nu avea habar de nimic, cum precizase Wheeler? Tăcu și scrută chipurile. Aveau cu toții o înfățișare mai degrabă distinsă, sau nu chiar, respectabilă, sau nu chiar, de oameni înstăriți. În orice caz, nu păreau delincvenți, nici periculoși, nici necioplți, nici îngrozitori, erau bine îmbrăcați și pieptănați. Iar fotografiile nu erau de poliție, făcute într-un comisariat. Li se potrivea mai mult cuvântul pe care îl folosise Tupra, portrete. Nu de studio, dar poate de presă. Câte unul purta veșnicul costum de lână în dungi, o manie între cei puternici din Anglia. Nu-i trebui mult ca să-și concentreze atenția asupra a doi dintre ei, ceilalți șase nu-i păreau deloc cunoscuți.

– Ar putea să fie unul din aceștia, zise arătând două chipuri, ale căror trăsături coincideau destul de mult cu ce întrevăzuse la distanță: nas cu aripioare late, unul cu ochi mici, dar adormiți și altul cu ochi vii, dar mari, sau orbiți de un *flash*; amândoi cu bărbia ușor despicată, deși a unuia era mai alungită decât a celuilalt (ca a actorului Christopher Lee, care în anii aceia îi interpreta pe Holmes și pe Dracula) și în instantaneu despicarea putea fi o umbră, o iluzie; părul închis la culoare, totuși mai puțin ondulat decât cel pe care și-l amintea el la lumina felinarului, îi scăpa imaginea pe care nu și-o fixase în minte. Este exasperant, cu cât mai mult încerci să reții niște trăsături și să ți le reprezinți, cu atât mai mult se spulberă, și se confundă, și fug. Se întâmplă și cu ale morților iubiți, pe care i-ai văzut zilnic atâția ani; se întâmplă cu ale celor absenți, care tind să încremenească într-o singură expresie sau privire; i se întâmpla lui Tomás cu ale Bertei, îndată ce se despărțeau, îi apăreau mereu neclintite în evocări, ca și cum ar fi aparținut unui tablou și nu cuiva care respira și se mișca. Da, eu aș zice că e acesta, adăugă alegând unul, cel cu ochi vii și cu bărbia mai scurtă. Cine e? Cum se numește? Și dori ca Hugh să-i fie numele, oricine ar fi fost.

Tupra adună cele șase portrete excluse, le luă numaidecât și le introduse la loc în plic.

– Sunteți sigur, Nevinson? Uitați-vă bine. L-ați văzut pe insul acesta? Acesta fu termenul pe care îl utiliză, *bloke*, nu prea respectuos. Căci, dacă l-ați văzut, de mare necaz ați dat, vă anunț. Ar fi mai bine să vă convingeți.

– Eu? Ce vină am? Absolut sigur nu pot să fiu. Țineți cont că l-am văzut noaptea, o secundă. Asta e doar o fotografie, și nu știu dacă recentă. Poate că, dacă l-aș vedea în persoană, l-aș recunoaște mai bine, sau dimpotrivă: după statură, constituție, mers. Dacă tipul ăsta are unu nouăzeci, nu e el, cum să vă spun.

– Nu cred că are mai mult de unu șaptezeci și cinci.

– Păi atunci probabil că da, înclin să cred că e acesta. De ce mare necaz?

Mareșalul Blakeston își netezi mustața de parcă ar fi avut nevoie de o pregătire mașinală, manuală, nervoasă, înainte de a interveni în prezența șefului său și fără indicația sa prealabilă și interveni lovind cu degetul arătător fotografia tipului

aceluia. Va trebui s-o curețe conștiincios, de amprente și poate de sudoare și de vreo picătură de bere.

– Nu l-ați mai văzut niciodată, Nevinson? Vreau să spun la televizor sau în presă. Nu că ar apărea prea mult, dar câteodată apare. Omul ăsta e Cineva. Și sună așa, cum pronunțase și Janet în ultima ei noapte sau mai degrabă oră, cu majusculă. Utilizase exact aceeași expresie. Poate de aceea vă pare cunoscut, și nu din portalul amantei dumneavoastră? Gândiți-vă bine.

Pe Tomás îl descumpăni cuvântul „amantă", pe atunci era învechit și niciodată nu se gândise la vânzătoarea de la Waterfield's în felul acela pompos. Era pur și simplu o fată cu care se culca din când în când, fără intenția de continuitate, fără reflectare ulterioară și fără transcendență. Asta se întâmpla mereu printre cei de vârsta lui, studenți sau nu. Dacă era „amanta" cuiva, era a acelui Hugh de la Londra: erau împreună de câțiva ani, ea era nemulțumită, obosită din pricină că nu se produceau schimbări și tocmai îi dăduse un ultimatum.

– Nu, abia mă uit la televizor, iar presa o răsfoiesc superficial. Habar n-am cine poate fi, nu de acolo mi se pare cunoscut. Doar pentru că l-am văzut azi-noapte pe St John Street, apăsând pe o sonerie care nici măcar nu știu dacă era a lui Janet, ăsta e adevărul. Nici n-aș putea să jur că e el. Mi se pare foarte probabil, da, însă ce vreți să vă spun, certitudine nu am. Cine e? Cum se numește? întrebă din nou, iar acum nu știu dacă să dorească să-l cheme Hugh sau altfel, după ce auzise anunțul, „Mare necaz".

Tupra luă iar cuvântul, după ce îndepărtă cu mână imperativă degetul lui Blakeston fără a ajunge să-l atingă, de parcă ar fi speriat o insectă. Acesta și-l lăsase înfipt în fotografie, într-un exces de emfază.

– E un MP, zise.

Lui Tomás, care nu trăise atât de mult timp în Anglia, îi trebuiră câteva secunde ca să-și amintească de unde veneau inițialele acelea: „*Member of Parliament*". Sunt din limbajul colocvial utilizat frecvent.

– Se numește Hugh Saumarez-Hill și ar fi verosimil ca pe el să-l fi văzut dumneavoastră, întrucât știm de ceva timp că are o relație sexuală cu Janet Jefferys. Are sens să o fi vizitat, prin urmare.

– Știați? Cine? Dumneavoastră doi? E clar că e el, atunci.

– Noi doi suntem mai mulți de doi, și mai mulți de o sută, ce știu eu câți?

– Sigur mai mulți de o mie, Bertram, observă vicontele Blakeston cu mândrie, după ce își duse repede mâna la mustață.

Însă Tupra continuă fără să-l ia în seamă:

– Iar cei mai mulți de o sută știm destule. Nu tot, dar destul. Unii, unele lucruri și alții, altele, dar toți știm aproape tot, cel puțin despre MPs și despre cei care au funcții de răspundere. Cu aceste date, devine verosimil să fie vorba despre aceeași persoană, însă nu se poate, pentru că Mr Saumarez-Hill e în afară de orice bănuială. Harnicul nostru Morse a stat de vorbă cu el și cu câteva persoane din cercul lui, s-a deplasat la Londra chiar ieri. Mr Saumarez-Hill nu a negat relația pe care o avea cu Janet Jefferys, asta ar fi fost o prostie. A văzut-o pentru ultima oară la sfârșitul săptămânii trecute, ca de obicei, și nu are habar cine ar fi putut

să-i dorească răul acelei tinere, pe care nu o vizita aici niciodată, ea se ducea întotdeauna acolo, se întâlneau într-un mic apartament proprietate a familiei sale, pe care el îl folosește ca birou ocazional și pentru întâlniri informale de lucru. Mr Saumarez-Hill recunoaște că are o relație rece cu soția sa, nu au multe activități comune, nici măcar sâmbăta și duminica. Politica îi ocupă tot timpul, un pretext răsuflat, dar mai mult sau mai puțin credibil, sau pe care ne putem preface că îl credem.

– Dacă aș fi eu nevastă-sa, nu l-aș crede, precizează Blakeston și din nou Tupra continuă de parcă nu l-ar fi auzit.

– Așadar, tipul nu știe ce viață ducea Jefferys în cursul săptămânii, cine îi erau prietenii. De dumneavoastră nu auzise, nici măcar numele; firește că asta este explicabil. Era ciudat să treacă de la a i se adresa cu respect la a se referi la el cu dispreț, în felul acela; părea ceva deliberat, nu o neglijență. Nu manifesta prea multă curiozitate în privința ei, după cum se vede, dar în sfârșit, sunt oameni care își fac o treabă și restul e superfluu. Cert este că noaptea de miercuri și-a petrecut-o în întregime la Londra și dispune de martori. N-a putut să se afle la Oxford, decât dacă martorii săi se înșală, sau mint. Prima variantă e improbabilă, azi-noapte e foarte aproape; a doua nu ar avea nimic ciudat, se întâmplă adesea, în toate mediile. Însă, întrucât nu există o dovadă a acestui fapt, mărturiile sunt valabile. De aceea vă spun că, dacă acesta era tipul pe care l-ați văzut, e mare necaz, pentru că a fost exclus și dumneavoastră rămâneți ca principal suspect, aproape singurul. Totul are să vă acuze, pentru că nu mai e nimeni, înțelegeți? Să dai vina pe un hoț sau pe un maniac, păi, la asta se recurge doar în cazuri de derută extremă, sau când a trecut mult timp și se merge tot pe bâjbâite. Astăzi e prematur.

– Astăzi ar fi inadmisibil, având un ins care a întreținut relații sexuale cu ea în jurul orei la care a fost omorâtă, întări Blakeston, de data aceasta după ce își îndreptă bereta, deși nu avea nevoie să fie îndreptată.

– Cum a spus Blakeston într-un mod simplu și sugestiv, Mr Saumarez-Hill e Cineva. E influent și important și e protejat de partidul lui. Un *whig* cu viitor, știți? Poliția n-are să caute să-l prindă cu mâța-n sac fără să aibă motiv și fără indicii. Dimpotrivă, chiar și dacă ar avea vreunul ar tinde să aștepte, să investigheze prin alte părți, să se abțină, pentru că e cine e. Dumneavoastră, în schimb… Tupra făcu o pauză și îl privi pe Tomás de sus în jos cu ochii lui cuprinzători, ca și cum ar fi privit teama și descurajarea, deopotrivă cu iminenta capitulare care vine după aceea. Dumneavoastră, în schimb, sunteți nimeni.

„Un exilat din univers“, gândi Tom Nevinson numaidecât, făcându-se ecoul cuvintelor lui Wheeler, copiindu-i-le mintal, „doar că exprimat într-un mod și mai crud și fără sprijin literar. O spun de parcă n-ar fi acesta destinul nostru, aproape al tuturor, ca și cum n-ar fi ceea ce așteaptă pe toată lumea de la naștere, să treacă pe pământ fără ca prezența sa să-l altereze câtuși de puțin, de parcă n-am fi decât ornamente, figuranți ai unei drame sau figuri de fond, imobile pe veci într-un tablou, masă nedeslușită, buni de aruncat și zadarnici, mutabili și

invizibili toți, toți nimeni. Excepțiile sunt atât de rare, că se poate considera că nu contează, ba chiar nu mai rămâne nimic din ele după puțin timp, un secol sau zece ani: majoritatea se contopește cu cei care n-au contat niciodată și e ca și cum nici unul n-ar fi existat, sau poate ca un fir de iarbă, un pic de praf, o viață, un război, cenușă, vânt, ceea ce pentru Wheeler este ceva și, totuși, nimeni nu-și amintește. Nici măcar războaiele nu se țin minte, odată curățat câmpul de bătălie". Nu vru să se adâncească în gânduri, trebuia să se ocupe de situația lui, de el însuși, urgent. Mai avu o sclipire, în chip de puerilă compensație: „Până și Saumarez-Hill acela are să fie totuna, în ciuda a ceea ce cred ei: și el va fi nimeni, dacă își împărțea amanta cu mine și se asemuia cu mine prin intermediul ei, știind sau neștiind".

– Ar tinde să se abțină? întrebă cu sinceră surpriză și o oarecare dezolare intempestivă. Asta ar fi fost normal în Spania, o țară dictatorială, cu o poliție arbitrară și înrobită, coruptă în origine. Dar nu mi-aș fi imaginat-o în Anglia. Poate sunt sectoare, sfere, în care toate țările seamănă, indiferent cum se guvernează. Și Morse? Nu mi s-a părut că ar fi din cei care întorc privirea și stau cu mâinile în sân.

– Poate el nu, răspunse Tupra și bău iar din bere fără să-și ia ochii de la el, dar cântărește puțin, e un pion și n-are importanță. Nu va avansa niciodată prea mult, dacă nu se dă după împrejurări. Depinde de superiorii lui și ascultă de ordine, cu cât sunt mai sus, cu atât mai sensibili. Sensibili la favoruri, vreau să spun. Nu atât la a le primi, cât la a le face. Să facă favoruri e lucrul care place cel mai mult oamenilor, Nevinson; pesemne că ați observat-o, în ciuda tinereții dumneavoastră, asta o știe până și un copil, îi e de ajuns să fie în contact cu adulți ca s-o perceapă. Să le primești te coboară, să le faci te înalță.

– Te simți genial când le faci, remarcă Blakeston, care nu era în dezacord cu tânărul lui șef, după cum se vedea. Cu toate că nu ți le vor înapoia. Unii nu mulțumesc și nici nu țin seama de ele, iar aceia nu sunt coborâți. Ingrați și înfumurați, care consideră că totul li se cuvine. Sunt destui. Dar te simți genial, chiar și în aceste cazuri fără folos. Probabil că vorbea din experiență, poate era unul dintre oamenii fără inițiativă, pe care trebuie să-i îndrumi și să-i ghidezi ca pe jucăriile cu cheiță, care nu sunt buni decât ca să slujească și nu așteaptă nimic în schimb, doar noi instrucțiuni și misiuni, care să-i mențină în mișcare. Fără un stimul extern ar hiberna, din leagăn până în mormânt, întruna.

– Mda, zise Tomás. Și atunci ce? Ce îmi recomandați? Îmi veți face o favoare, deduc, cu toate că eu sunt nimeni, și am mare nevoie. Fără ea sunt deja condiționat, încă puțin nu mai contează, dacă așa ies din încurcătura asta. Domnul profesor Wheeler mi-a spus că dumneavoastră mă veți sfătui, Mr Tupra, să țin seama de sugestiile dumneavoastră, dar încă nu mi-ați sugerat nimic, nu? Doar îmi prezentați o perspectivă foarte întunecată, și mai întunecată decât era înainte să vă văd. Speram ca Hugh acela să mă salveze, privirile să se ațintească asupra lui cu puțin noroc, iar acum îmi spuneți că, tocmai pentru că el e bărbatul pe care l-am văzut, sau așa cred, acuzarea îmi este și mai aproape și condamnarea mai probabilă, nu e așa? Își aduse aminte că și Wheeler îl avertizase: „Ești într-o

încurcătură mai mare decât îți imaginezi. Sunt elemente pe care nu le cunoști și care îți vor îngreuna ieșirea". Se referea la condiția de MP a iubitului lui Janet, așadar era la curent cu aceasta, pesemne că era fluidă și constantă comunicarea între el și Tupra, ce relație o fi între ei. Cei doi indivizi tăcură, un fel de încuviințare; sau când ceva e evident, nu trebuie să risipești nici un cuvânt. Tupra îl privea cu o sclipire de ironie, ca și cum situația l-ar fi captivat, mai degrabă decât să-l amuze cu adevărat. Trebuie să fi fost obișnuit să provoace descumpănire sau disperare, să facă oamenii să creadă că nu au scăpare, sau că scăparea lor depinde de el (poate aceasta îi era datoria, să-și încolțească interlocutorii și să-i forțeze să-i ceară o soluție, un aranjament, o mediere, o fugă; să-i forțeze fără bruschețe, de parcă el nu ar impune nimic, prețul își face treaba, descurajează și macină). Blakeston încerca să-și imite superiorul, însă nu izbutea: privirea ațintită asupra lui Tom era neutră, sau și mai rău, de nepătruns. Berea nici nu și-o gustase, se limitase să-i sufle spuma de câteva ori, chiar și când nu mai era. Tom se frecă la ochi cu degetul mare și cu arătătorul, nu suporta iscodirea la care îl supuneau cei doi, de parcă s-ar fi cuvenit ca el să propună ceva, în locul lor. Scoase o țigară, ceața în care era învăluit îl făcu să uite de politețe și să nu-i servească, Tupra luă una din ale lui, un pachet cu figuri egiptene colorate, faraoni, marca era Ramses al II-lea; fiecare și-o aprinse pe a lui, Tomás, o Marcovitch ca cea pe care i-o smulsese Janet, zgâriindu-l în același timp. „Ce ciudat că degetele acelea nu mai pot să mângâie, nici să zgârie, nici să apuce nimic", gândi, „azi-noapte puteau să facă tot ce voiau și acum nimic, asta nu are sens și moartea nu seamănă cu viața, nu are nici un sens ca una să-i urmeze celeilalte și cu atât mai puțin s-o înlocuiască." Zgârietura și chiștocul găsit de Morse aveau să lucreze, de asemenea, împotriva lui, își pipăi zgaiba minusculă. Se enervă văzând totul atât de întunecat în mod stupid, viitorul distrus, sau atât de înnorat. Și, la urma urmelor, cine sunteți dumneavoastră? Pe cine reprezentați? Își dădu seama că nu avea habar. Presupunea, însă nici Tupra, nici Blakeston, nici Reresby, nici Montgomery nu i se prezentaseră de fapt, nici nu îl informaseră care le sunt competențele, nici din ce organism făceau parte, dacă făceau parte din vreunul (poate erau particulari, mafioți cu capacitate de tranzacție, de șantaj, Wheeler cunoștea oameni din toate mediile, după Southworth), bineînțeles că nu-i arătaseră vreun carnet sau vreo insignă, nu știa câtă influență au și, mai ales, cine erau, dacă puterea lor avea anvergură, dacă era mai mare decât a poliției, a justiției, a guvernului chiar. Își făcu iluzii că sunt atotputernici și vor șterge episodul în întregime, ba chiar și moartea prin strangulare și o vor aduce pe Janet înapoi; însă asta îl ținu doar o secundă. Nici măcar nu se oferiseră să-l ajute, încă. Mai degrabă îi expuseseră neajunsurile, deocamdată aceasta era totul. Adevărul era că nu avea habar cu cine stă de vorbă. Totuși, se lăsase în seama lor, le încredințase soarta lui.

Atunci Tupra izbucni într-un râs scurt, fermecător. Era un bărbat simpatic în ansamblu, în ciuda ursuzeniei sale: deși obișnuia să încolțească și să descurajeze, să înnegrească perspectivele și să-i facă pe ceilalți să-și piardă orice speranță, poate să-i terorizeze pe cei care-i ieșeau în cale, o făcea cu delicatețe și spiritual. Sigur

putea să devină violent cu răceală și metodic (nasul acela grosolan și spart, craniul proeminent, oricât l-ar fi atenuat cârlionții), dar atâta vreme cât nu era, prevala la el o oarecare cordialitate (genele acelea dese, gura veșnic umedă). Blakeston izbucni și el în râs, cu întârziere. I se dăduse permisiunea sau exemplul.

– Pe cine reprezentăm, întreabă băiatul, îți dai seama, Bertram? Ne întreabă pe cine reprezentăm, întrebarea cea mai absurdă, exclamă în glumă, iar aceasta îl făcu să râdă și mai tare, începu să râdă năvalnic și strident, un râs infinit mai ascuțit decât vocea lui și care se întețea, o criză în toată regula, hahaha, hahahaha, hohote din ce în ce mai scandaloase și mai prelungite, încât clienții pubului The Eagle & Child se întoarseră spre masa lor, cu gâtul ridicat și deranjați, toată conversația se desfășurase până atunci încet, nici unul nu voia să atragă atenția, iar acum Blakeston ieșea în evidență cu țipetele lui și, cum nu era prea normal nici să umbli deghizat în erou de război, cu mustață cu tot, toată lumea avea să-l rețină începând din clipa aceea, un viconte isteric. Pe nimeni, Nevinson, pe nimeni. Tocmai asta e nostim, că nu reprezentăm niciodată pe nimeni, izbuti să intercaleze în toiul ilarității sale exagerate.

Râsul acela era contagios și în același timp stânjenitor, un râs de felul acela Tom îl auzise doar la niște homosexuali candizi și joviali, adevăratul mareșal Montgomery l-ar fi dezaprobat, s-ar fi indignat dacă s-ar fi văzut asociat cu el, chiar și doar printr-un imitator nereușit interpus. Nasturii de la palton, introduși în bridele lor, îi împiedicau lui Blakeston expansiunea deplină a hohotelor. Tomás crezu că i se vor rupe, dar îl apucă un acces de tuse în vreme ce râdea întruna, cele două lucruri amestecate.

– Ajunge, Blakeston, îi zise Tupra. Nu mai râde și bea ceva. Ai să te îneci dacă nu încetezi.

Dar se contaminase puțin de râsul dezinvolt și nu sună autoritar.

Și Tom, de asemenea, în ciuda angoasei.

Montgomery își puse gluga, și-o așeză peste bereta îndesată pe cap, își astupă gura cu două sau trei șervețele și încetul cu încetul se calmă. În sfârșit, bău din bere, jumătate dintr-o singură înghițitură.

– *Pardon, pardon*, spuse în franceză. Mi s-a părut o întrebare excelentă ca să ne-o pună nouă.

Și fu cât pe ce să reînceapă să râdă în condiții și mai dificile (strâns cu gluga acum, și mai rigid). Din fericire se stăpâni.

– Are dreptate Blakeston în ce spune, conchise Tupra adresându-i-se lui Tomás, deși nu e de râs în halul ăsta. Prietenul Blakeston câteodată devine atât de vesel, din fericire i se întâmplă din an în Paște. Îl amuză atât faptul că noi nu figurăm nicăieri, nici oficial, nici neoficial. Suntem cineva și nu suntem nimeni. Suntem, dar nu existăm, sau existăm, dar nu suntem. Facem, dar nu facem, Nevinson, sau nu facem ceea ce facem, sau ceea ce facem nu face nimeni. Pur și simplu se întâmplă. Frazele acelea îi sunară lui Tomás a Beckett, care în acei ani era la modă printre intelectuali și ale cărui opere se puneau în scenă la Londra, cu venerație elitistă; la urma urmelor, i se acordase Premiul Nobel de curând. Tom înțelegea dar nu înțelegea, ca să continuăm în același stil. Putem să schimbăm

lucrurile, însă nu e nici urmă de noi, încât schimbările nu ni se pot imputa. Nimeni nu ne-ar cere socoteală pentru ceea ce facem, dar nu am făcut. Și nici nu ne dă nimeni ordine, nici nu ni le trimite, întrucât nu existăm.

– Nu sunt sigur că vă înțeleg, Mr Tupra.

Blakeston își revenise complet, astfel că își dădu jos gluga, iar când o făcu trase și bereta, lăsându-și un moment capul descoperit și arătându-și un neașteptat păr nu prea lung și roșcat, pe care și-l strânsese în creștet scrupulos și care îl transformă deodată într-un soi de indian și mai înfricoșător. Dobândi o înfățișare sălbatică, își pierdu toată marțialitatea timp de câteva secunde, doar secunde, căci, cu mare dexteritate, își ridică din nou părul cu o mână și cu cealaltă își puse bereta generalului (fără însemne), căruia i-ar fi repugnat o asemenea chică și mai mult decât hohotele ascuțite. Rezultatul operației fu că șervețelele cu care Blakeston își înăbușise tusea îi ajunseră în gluga de la *montgomery*, fără ca el să-și dea seama. Tom nu putea să-și ia ochii de la ele, erau mototolite, dar se iveau ca niște căpățâni de conopidă într-un coș.

– Suntem ca naratorul la persoana a treia dintr-un roman, ceva de felul ăsta, Nevinson, dumneavoastră ați citit romane, continuă Tupra didactic: el hotărăște și povestește, dar nu poate fi interpelat și nici pus la îndoială. Nu are nume, nici nu este un personaj, spre deosebire de cel care relatează la persoana întâi; este crezut și este în afara bănuielilor, prin urmare; nu se cunoaște de ce știe ceea ce știe și de ce omite ceea ce omite și trece sub tăcere ceea ce trece sub tăcere și de ce are capacitatea de a determina destinul tuturor creaturilor sale, însă chiar și așa nu este pus sub semnul întrebării. E evident că este, dar în același timp nu există, sau invers, e evident că există, dar în aelași timp e cu neputință de întâlnit. Ba chiar e indetectabil. Vorbesc despre narator, atenție, nu despre autor, care stă acasă la el și nu răspunde de ce istorisește naratorul său; nici măcar nu poate să explice de ce acesta știe cât știe. Altfel spus, naratorul la persoana a treia, omniscient, e o convenție care se acceptă, iar cine deschide un roman nu obișnuiește să se întrebe de ce și nici pentru ce ia cuvântul și nu-i dă drumul sute de pagini, vocea aceea a omului invizibil, vocea autonomă și exterioară care nu vine de nicăieri. Făcu o pauză, își răsuci un melcișor pe tâmplă, bău fără grabă o înghițitură de bere. Păi noi suntem ceva asemănător, o convenție care se acceptă, cum se acceptă fără obiecții hazardul, cum se acceptă și nu se discută faptele și accidentele, bolile, catastrofele, șansele și nenorocirile. Noi putem să prevenim o nenorocire, dar ca o rafală de vânt, care își schimbă direcția și salvează un vapor, sau ca o ceață care, când se lasă, îi ascunde pe urmăriți de urmăritori, sau ca o ninsoare care șterge urmele acelora, dezorientându-i pe ceilalți și pe câinii lor, sau ca noaptea care te împiedică să înaintezi și să vezi ceva. Sau aidoma mării, care se desparte permițând să treacă israeliții, ca să se închidă apoi asupra armatei faraonului care se duce după ei, să-i anihileze. Așa suntem noi și, într-adevăr, nu reprezentăm pe nimeni.

„Iar am ajuns aici", gândi Tomás: „sunt un fir de iarbă, un pic de praf, o viață fără origine și un război fără temei, cenușă, fum, o insectă, ceva și în același timp nimic". Dar mesajul pe care îl reținu fu acesta: „Putem să oprim o nenorocire".

Poate era adevărat, poate erau în stare s-o oprească pe cea care se prăvălea peste el, însă tot nu-i spuneau cum, de ce aveau nevoie ca să se prefacă în rafală de vânt, în zăpadă, în ceață, sau în noapte, sau în mare care se deschide. Nu se putu opri să-i facă lui Tupra o observație, totuși:

– Dumneavoastră ați făcut studii de literatură, nu, Mr Tupra? Din moment ce gândiți asta.

Tupra râse din nou, cu un soi de condescendență ce părea să-i spună lui Tom: „Drept cine m-ai luat? Drept un simplu om de acțiune, care nu reflectează? Da, sunt capabil să intru în acțiune lăsând la o parte orice scrupul, dar o fac cu bună știință, o fac gândind". Părea să fie mai în vârstă cu douăzeci și cinci de ani, nu doar cu câțiva.

– Eu am studiat multe lucruri, răspunse, chiar aici, aici la Oxford, dar și în alte locuri. Învăț de o viață întreagă. Specialitatea mea a fost istoria medievală, dar am avut câțiva profesori comuni și ei vor fi cei care poate vă vor salva indirect, Nevinson.

Aceasta explica vagul accent de Oxford pe care îl remarcase Tomás. Se întrebă cum o fi fost admis la universitatea aceea elitistă cineva care, de fapt, putea foarte bine să provină dintr-un cartier mizer ca Bethnal Green, situat în estul Londrei, sau chiar din locuri și mai rele ca Streatham, Clapham sau Brixton. Pesemne că avea multe virtuți, multă șiretenie sau multe mijloace, cum spusese Wheeler. Pesemne convingea lumea, sau lumea se temea de el.

– Indirect?

– Da, prin intermediul nostru, zise Tupra zâmbind. Prin intermediul ceții care se lasă. Dumneavoastră știți cine a mediat.

Atunci Tomás îndrăzni să-l întrebe pe șleau:

– Dumneavoastră puteți să-mi opriți nenorocirea?

Da, aceasta era fraza de care se agățase.

– Poate. Depinde. Poate reușim să vă facem să nu mai fiți un nimeni și să deveniți de asemenea Cineva, nu, Blakeston? Blakeston încuviință pe jumătate, cu îndoieli. În cazul acesta ați putea fi blindat, ca Hugh Saumarez-Hill. Nu în același fel și nu din aceleași motive, dar într-un grad asemănător. Firește că ar fi o problemă să extragem ambii indivizi care s-au aflat în apartamentul lui Janet Jefferys în cea mai nefastă noapte pentru a o vizita, să nu spunem pentru a se culca cu ea. Bine, dumneavoastră sigur și Mr Saumarez-Hill doar poate, sau poate nu. Oricum ar fi, amândoi, afară din cadru deodată. Da, asta ar fi o mică problemă, însă are soluție. În sfârșit, asta acum depinde de dumneavoastră, Mr Thomas Nevinson. Să ne recompensați pentru ninsoare, sau pentru schimbarea direcției vântului.

Și pentru prima oară nu i se adresă sec pe numele de familie, puse înainte „Mr", ca și cum astfel l-ar fi tentat, ca și cum astfel i-ar fi anunțat considerabila diferență dintre a fi nimeni și a fi Cineva.

– Și dacă ne-ați extrage pe amândoi, ce s-ar întâmpla? N-ar fi scandalos? Ce-ar zice Morse acela? Ce explicație s-ar da?

– Da, omul acela s-ar supăra și ar protesta, poate și superiorul său imediat,

dacă ar fi din același aluat. Însă plângerile lor n-ar ajunge prea departe. S-ar lovi numaidecât de un zid, ca în toate organismele cu ierarhie. Janet Jefferys ar rămâne un caz nerezolvat, deocamdată: lipsă de probe, lipsă de temei pentru o acuzație solidă; nimeni nu vrea să înceapă un proces pe care n-o să-l câștige. Multe cazuri rămân așa. Uneori se așteaptă ani de zile ca să se descopere un vinovat, alteori nu se descoperă niciodată. Uitați-vă la arhivele de acum o jumătate de secol, de acum douăzeci de ani, de acum zece ani. În țara asta publicul acordă multă atenție crimelor și face o pasiune pentru ele. Dar după aceea le uită pe de-a-ntregul, dacă nu există continuitate și nici deznodământ, în afară de vreun smintit care trimite întruna scrisori la poliție până obosește. Dacă ar ști lumea numărul cazurilor nerezolvate, ar striga până la cer și ar trăi veșnic înspăimântată. Dar se îmbată cu cele rezolvate, sunt destule procese și condamnări ca să dea o impresie de eficiență. Dacă se întreabă populația, majoritatea e probabil convinsă că poliția și sistemul nostru judiciar funcționează mai bine decât oriunde și că aici unui ucigaș îi e greu să scape nepedepsit. Însă lumea nu ține socoteala celor ce se uită cu timpul. Sau a celor ce plutesc într-un limb spre care nu-și îndreaptă nimeni privirea. Această ultimă frază pesemne că îi plăcu lui Tupra, pentru că o rosti după o pauză, ca o addenda. Peste șase luni nu-și va mai aduce nimeni aminte de Janet, cu excepția apropiaților. Nu-și vor mai aduce aminte nici măcar locuitorii din Oxford, care astăzi fac revoluție și așteaptă vești și care o vor ține așa câteva săptămâni. Apoi se vor potoli, o lună sau două fără noutăți, fără ca cineva să fie acuzat.

– Dar se va zvoni că eu am fost cu ea. Vecina care m-a văzut o fi povestit deja multora. Se vor uita urât la mine, mă vor bănui pe mine, se vor întreba de ce nu sunt arestat și mă vor izola. Sau și mai rău, îmi vor arăta ostilitate.

– Se poate, săptămânile astea, zise Tupra liniștit. Apoi vor deduce că nu sunteți implicat, că sunteți nevinovat, tocmai pentru că nu ați fost arestat și nici acuzat. Ba poate chiar vor gândi: „Bietul băiat, i-au omorât prietena în noaptea când fusese cu ea, cât o fi suferit. El a mângâiat-o și după aceea a fost strangulată". Pe de altă parte, nu mai aveți mult și terminați anul, iar cu el, facultatea, nu? Nu veți mai sta aici multă vreme. Vă veți întoarce în Spania sau veți fi trimis temporar altundeva, ca să vă perfecționați. Și când veți veni în vizită la Oxford, nimeni nu-și va aminti de dumneavoastră și nu vă va asocia cu nimic.

– Toate acestea, bineînțeles, dacă vă oprim nenorocirea. Vreau să spun dacă vi se oprește, preciză Blakeston.

„În schimb, dacă nu mi se oprește, e posibil să rămân aici mulți ani", reflectă Tomás rapid. „După gratii și în spatele unui zid, conviețuind cu criminali."

Observă că Blakeston își lăsase în afara beretei o șuviță din chica sa roșie, îi cădea pe partea stângă a occipitalului și îi conferea un aer absurd de mongol sau de tătar, și pe deasupra erau enervante lațele acelea lungi. Îi făcu semn ca să-l avertizeze și vicontele se grăbi să și le ascundă. Tomás profită ca să-i vâre mâna în glugă și să-i scoată șervețelele, pe care le lăsă pe masă cu silă, spre uimirea celor doi bărbați.

– Spuneți că de mine depinde. Cum, mai exact? Ce ar trebui să fac?

Tomás știa deja, însă avea nevoie s-o audă. Hotărârea prea era vitală ca s-o ia după presupuneri, cu toate că în realitate nu erau simple presupuneri, ci certitudini.

– Nu cu mult timp în urmă, zise Tupra, unul dintre profesorii noștri comuni v-a făcut o propunere atrăgătoare pe care ați respins-o, așa am înțeles. Să fiți de folos țării și s-o serviți cu capacitățile dumneavoastră excepționale. A noastră este recunoscătoare și demnă de încredere, spre deosebire de cealaltă țară a dumneavoastră, după câte știu eu, deși am petrecut în ea perioade scurte. Dumneavoastră nu ați avea încredere în ce v-ar promite un spaniol, nu-i așa, Nevinson? Sau în mică măsură. Cu atât mai puțin dacă ar fi unul cu putere și funcție de conducere, mă refer la unul care ar putea să grăbească noaptea, să despartă apele ca să treceți… Nu ați avea niciodată siguranța că nu le-ar închide peste dumneavoastră înainte de vreme, sau că nu ar ridica ceața când vă veți simți salvat și, totuși, v-ați afla încă sub ochii urmăritorilor. Aici, în schimb, ne ținem de cuvânt. Dacă ați accepta să colaborați cu noi, ați deveni Cineva, iar sărmana Janet Jefferys ar trebui să aștepte ceva vreme ca să i se facă dreptate. În fond, avem superstiția că morților le pasă de asta, să fie pedepsit cine i-a ucis. Și da, poate că de asta le-a păsat cel mai mult exact înainte de a-și da ultima suflare, când încă încercau să trăiască și luptau și se zbăteau sau se împotriveau asasinilor; dar momentul acela rămâne repede în urmă, se preface în trecut îndepărtat îndată ce nu mai respiră. Le atribuim din superstiție calități și reacții ale celor vii, imaginația noastră nu e în stare de mai mult, dar abisul e prea adânc și acum nu le mai pasă de nimic din ce au vrut în timpul vieții, nici măcar de ultimul lucru pe care l-au vrut. Sunt dispuși să aștepte până la sfârșitul timpurilor dacă e nevoie, pentru că nici măcar nu știu că așteaptă și nici nu mai înțeleg acest concept, cel de așteptare. De fapt, nu mai știu nimic. Nu pot să fie nerăbdători, nici să aibă dorințe.

„Nu asta gândește poetul“, reflectă Tom repede. „Și ceea ce morții n-au avut grai să-ți spună, în viață“, își aminti, „Ți-o pot spune morți fiind“. Firește că versurile acestea îi păruseră de nepătruns, iar pe deasupra se grăbea să precizeze ceva:

– Janet ar trebui să aștepte oricum să i se facă dreptate, chiar dacă eu aș fi arestat și acuzat, dacă am înțeles bine ce îmi oferiți. Pentru că eu n-am omorât-o, credeam că asta vă e clar. Măcar profesorului nostru comun îi e clar. Și pesemne că v-a spus-o.

Tupra ridică din umeri și zâmbi, din nou cu farmec, aproape cu îngâmfare. Era un tip satisfăcut de el însuși, de personalitatea lui și de înfățișare, li se întâmplă adesea celor care au succes la femei. Era fără îndoială convins că acel costum cu dungă lată constituie culmea bunului-gust.

– Nu contează ce crede el. Nu contează ce credem noi. Nu contează ce spuneți

dumneavoastră. Nimeni nu poate avea vreo certitudine, în afară de moartă, iar asta dacă și-a văzut asasinul, putea să nici nu-l vadă, dacă a prins-o cu spatele; iar ea e incapabilă să mai spună ceva. Dumneavoastră ați fi putut s-o ucideți, asta nu știm și nu este exclus, asta va fi întotdeauna o posibilitate, iar unui judecător și unei curți cu juri li se va părea probabil sau chiar dovedit. Contează doar ce se consemnează în registre și ce hotărăște legea. Acolo unde legea se pronunță și există consemnări, evident, pentru multe lucruri nu există, noi o știm prea bine. O parte din munca noastră este să nu lăsăm probe ale muncii noastre. Dar dacă continuați să fiți nimeni, Nevinson, riscați să vă expuneți opiniei unui judecător sau a unei curți cu juri, să vă lăsați pe mâna lor și să sfârșiți rău. Se lega cu ce îi spusese protectorul Mr Southworth, se lega și cu disprețul lui Wheeler față de justiție. În orașul acela nimeni nu o considera indispensabilă, nici nu o aprecia prea mult. Sau poate așa era în ambianța în care se mișcau Tupra, Blakeston și Wheeler (iar influența acestuia asupra lui Southworth era puternică); poate ei o ocoleau, sau treceau peste ea, ca și cum ar fi fost într-adevăr vânt, noapte, zăpadă sau ceață și nu ar fi trebuit să dea socoteală, iar activitățile nu le-ar fi fost supuse legii și nu ar fi existat dovezi despre ele. Sunteți atât de tânăr, că ar fi păcat, adăugă Tupra pe un ton de circumstanță. Abia v-ați început viața, abia sunteți un debutant.

– Și cine se ține de cuvânt? întrebă Tomás deodată. Cine, dacă dumneavoastră nu reprezentați pe nimeni? Dacă sunteți dar nu existați, sau existați dar nu sunteți, e același lucru? Nu știu cum ați spus. Dacă faceți dar nu faceți, dacă sunteți cineva și în același timp sunteți nimeni? Țara asta e recunoscătoare și de încredere, după părerea dumneavoastră, însă eu nu știu cu cine din țara asta stau de vorbă, cine îmi face promisiunea asta de a mă scoate din cadru. Cum vreți să vă răspund, dacă dumneavoastră nimeni n-o să vă ceară socoteală, nici nu vă trimite, nici nu vă dă ordine? Cu cine vorbesc, așadar, cu o fantomă?

– Ce înseamnă toate acestea, Nevinson? interveni Blakeston cu exasperare. Vorbiți cu Mr Bertram Tupra, și de aceea ați venit la întâlnirea asta, ca să vă ajute.

Și pronunță numele șefului său pe un ton vecin cu idolatria, ca și cum pentru el ar fi fost un fel de instituție, un totem. Era frapantă atâta admirație pentru cineva vădit mai tânăr.

– Ah, da? replică Tomás ușor iritat. Poate se dovedește că vorbesc cu Mr Ted Reresby, cum a crezut Beckwith aceea. Nici măcar numele nu pare prea cert.

Tupra avu aerul amuzat, sau bucuros, datorită capacității de atenție a lui Tomás Nevinson. Pesemne îl distra că își ciulise urechea în momentul în care el se prezentase explozivei profesoare de la Somerville. Însă îi ignoră observația.

– Încă nu știți, Nevinson? Chiar nu știți cu cine stați de vorbă? Haide, haide, profesorul nostru comun a fost explicit, așa mi-a spus. Cum ați fost și dumneavoastră refuzând, ce decepție i-ați provocat! Dar ca să continuăm cu exemplele: dacă ceața vă scoate dintr-o încurcătură, nu-i veți cere garanții și nici nu-i veți fixa un termen dinainte. Veți profita și gata, nu-i așa?, având încredere că va persista și vă va ascunde timp suficient ca să vă puneți la adăpost. Mai mult decât atât, vă veți învălui în ea, vă veți contopi și vă veți amesteca, iar începând de

atunci vă veți preface și dumneavoastră în ceață. Ceața englezească, faimoasă pentru grosimea ei secole întregi. Și veți avea încredere deplină, cred și eu că veți avea încredere, căci acum veți face parte din ea și o veți însoți oriunde va merge. Dumneavoastră veți face parte din accidente, din hazard, din boli, din șanse și din nenorociri. Și cu timpul veți fi la fel ca noi: survenind, pur și simplu. Ceva cu neputință de distins din dumneavoastră nu va putea să vă părăsească la ananghie, nici să vă abandoneze. Pentru că dumneavoastră nu vă veți abandona pe dumneavoastră înșivă, nu știu dacă mă urmăriți.

Îl urmărea și nu îl urmărea. O făcea în sensul general al discursului său, dar nu în expunerile acelea metaforice în care detecta urma profesorului comun, a lui Wheeler, era foarte posibil ca și Tupra să fi fost discipolul său favorit, ba chiar era posibil și ca însuși Wheeler să-l fi recrutat la vremea lui pentru treburile nedeslușite și fantasmagorice cu care se ocupa acum. Dacă a fost așa, profesorului nu i-ar fi fost greu să-l convingă pe Tupra sau Reresby, întrucât viața sa dinaintea studiilor la Oxford fusese pesemne o viață nu doar de acțiune și improvizație și de zdruncinături, ci și de delincvență. Cu cât mai mult vorbea cu el, cu atât mai mult băga de seamă pe chipul lui – grosolan la origine, încetul cu încetul, cizelat – și în accentul lui – poate din cartierele mizere la început, acum artificial rafinat – un trecut de lipsă de scrupule și de soluții drastice, ba chiar violente, la care nu ar fi renunțat cu totul, în ciuda procesului de civilizare și a perfecționării îndârjite, încă nu desăvârșite. Era cu siguranță un om care se sforțase să evolueze nu din convingere, ci din interes, ca să fie mai prezentabil în lume și să-și ușureze o ascensiune; pricepuse cumva că trebuia să învețe să calce pe mochete și covoare ca să-și atingă scopurile, dar nu-și domolise disprețul profund față de ele și față de birouri și saloane. Se formase pe stradă și știa fără îndoială că strada se impune și contează, la ea trebuie să recurgi în cele din urmă ca să te descurci, să rezolvi problemele și să învingi greutățile, mai ales când situațiile sunt nefavorabile. Tupra nu avusese o viață anterioară comodă, o viață îndreptată pe făgașul cel bun, pe care s-o lase în urmă sau s-o dea la o parte. Să se bage în ce se băgase, să se contopească cu ceața, după cum spunea el, ar fi însemnat un soi de salvare pentru el, sau de redresare, un punct și de la capăt sau legitimarea impulsurilor sale strâmbe.

„Eu am cu adevărat o viață îndreptată pe făgașul cel bun", gândi Tomás, „și se vede că în orice caz am pierdut-o, mi-a scăpat deodată și nu se poate recupera, e deja distrusă. Ce absurde sunt zilele, ce absurdă poate fi orice zi, nu ai habar care, și pătrunzi cu veselie în cea pe care ar fi trebuit s-o eviți, nu ai cum să ghicești care va fi blestemată, cu butuc și foc, cea cu gâtlejul mării și cea care frânge totul… Și ce absurzi, ce futili sunt pașii din ziua aceea în care n-ar fi trebuit să faci nici unul, nici măcar să treci pragul. Te scoli de parcă n-ar fi nimic, te duci la o librărie, te exciți cu o amantă ocazională, care nu are importanță, și îți dai întâlnire cu ea pentru seară, din plictiseală sau din dorință controlabilă și trivială, sau ca să nu te simți un solitar și un paria, nici n-ar fi fost foarte grav să nu ies în seara aia din casă și să mă scutesc de gândul supărător care m-a năpădit *a posteriori*: «N-a meritat osteneala, acum că s-a terminat fără bucurie și mai

degrabă cu amărăciune; dacă aș putea să mă întorc în timp, m-aș abține». Întâlnirea prostească și regularea zadarnică îți năruiesc traiectoria prevăzută, stabilită. Ce aveam de gând nu mai e posibil, viitorul mi-a dispărut sau a fost înlocuit, poate va trebui să renunț la Berta sau la viața firească alături de ea, mai mult sau mai puțin armonioasă și fără secrete extreme; sau acestea, în loc de excepția obligatorie a oricărei existențe, vor fi fundamentul și regula și ceea ce ne va domina. Mi se oferă în locul ei două opțiuni și pe nici una din cele două nu o vreau (dar s-a terminat, nu mai pot să aleg ce vreau). O arestare și un proces incert, cu o posibilă condamnare și ani de închisoare în cel mai rău caz, sau o însărcinare inimaginabilă și tulbure, de durată indefinită și pentru care nu sunt pregătit: să mă dau drept cine nu sunt și să tratez cu indivizi necunoscuți și îngrozitori, de fapt cu dușmani cu care ar trebui să mă împrietenesc pentru ca apoi să-i trădez, ceva de felul acesta mi-a sugerat Wheeler, a menționat cuvântul «infiltrat», așa cred, n-am visat. «Ai fi un magnific infiltrat»; «ai putea trece drept nativ din multe locuri», a spus, iar apoi a încercat să îndulcească: «nu ar fi pentru perioade lungi»; «nimic neobișnuit, nimic ciudat în raport cu propria familie, cu cei apropiați. Totul ar fi normal, când te-ai afla în Spania. Când nu te-ai afla, nu, nu te mint: ai trăi vieți fictive, vieți care nu sunt ale tale. Însă doar temporare: mai devreme sau mai târziu le-ai lăsa mereu ca să te întorci la ființa ta, la vechiul tău eu». Da, a fost clar și explicit, iar eu am încercat să uit, nu e același lucru o propunere făcută de el când totul era în ordine, o propunere ce putea fi respinsă, cu una aproape obligatorie a acestora doi, Blakeston și Tupra sau Montgomery și Reresby sau cum s-or fi numind… Dar închisoarea ar fi și mai rea, mai rea decât orice altceva, iar pe deasupra viața mi-ar fi distrusă și după ce aș ieși din ea, la ce vârstă, cu ce așteptări, cu ce energie: cine m-ar vrea, cine ar angaja un vinovat de crimă, un ciumat? Berta se va fi îndepărtat și se va fi căsătorit cu altul, ca să aibă copii, ai lui, nu ai mei, poate n-ar vrea să mă mai vadă și nici să știe nimic de mine, nici măcar să-mi audă numele, doar să mă șteargă așa cum te scuturi de un coșmar care te înăbușă sau de o greșeală care te umple de rușine. Dacă accept, n-o pierd încă, deși asta presupune o conviețuire confuză și obscură, presărată cu tăceri, și minciuni, și absențe, sau jumătăți de adevăr în cel mai bun caz, deopotrivă cu imense zone de umbră; dacă o resping, aș putea să fiu declarat nevinovat și absolvit, ba chiar să nici nu ajung la proces și să-mi văd de drumul meu ca și cum ziua stupidă nu ar fi existat niciodată, la urma urmelor nu am omorât-o nici pe Janet, nici pe nimeni. Însă riscul e prea mare și cine știe, cine știe, mi-e frică, iar frica încețoșează vederea și rațiunea, frica e insuportabilă și vreau doar să scap de ea…“

– Mă gândesc, izbuti să rostească, și în aer simți nerăbdarea crescândă a celor doi bărbați. Mă gândesc puțin.

– Păi ar cam fi timpul, îi răspunse Tupra bătând darabana pe masă ca să-și întărească spusele și agitându-și genele feminine. Nu avem la dispoziție toată ziua. Vă oferim o ieșire, Nevinson, v-ar prinde bine să profitați de ea. Dumneavoastră decideți, dar decideți repede.

„Repede-acum, aici, acum, mereu…“, gândi Tomás, amintindu-și acel vers

lapidar din partea finală a poemului *Little Gidding*. „Ce va fi acum va fi mereu și e ciudat: orice hotărâre aș lua, cel mai probabil e că mă voi preface odată cu ea într-un exilat din univers; ce mă îndemna Wheeler să evit e tocmai ce mă așteaptă. Voi fi cine nu sunt, voi fi fictiv, voi fi un spectru care se duce și vine, se îndepărtează și se întoarce. Și voi surveni, cum zice Tupra, voi fi mare, și zăpadă, și vânt.“ Își dădu seama că luase deja hotărârea, dar prefera să n-o recunoască deocamdată cu voce tare, prefera s-o treacă sub tăcere câteva secunde și s-o mențină doar pentru sine, putea încă să dea înapoi atâta vreme cât nu o rostea. „Pulbere-n aer suspendată / Locul unei întâmplări trecute-arată“, îl năpădiră din nou aceste două versuri. „Aici a trecut întâmplarea mea. Ce mă așteaptă, pentru că sunt acum aici, iar acum e mereu. Iată moartea aerului.“ Văzuse din zbor rândul acesta. „Dar supraviețuiești. Ce noroc și ce nenorocire.“

III

M-am căsătorit cu Tomás Nevinson în mai 1974, în biserica San Fermín de los Navarros, foarte aproape de liceul unde fuseserăm elevi, unde ne cunoscuserăm și unde el ajunsese târziu, la paisprezece ani. Încă nu aveam douăzeci și trei când am ieșit din biserica aceea ținându-ne absurd de braț (nu merseserăm niciodată așa, și n-am mers nici după aceea), eu îmbrăcată în alb, cu un buchet în mână, cu voalul ridicat și un zâmbet de triumf pe buze. Presupun că a fost împlinirea unei hotărâri vechi, unul dintre țelurile pe care ți le stabilești în copilărie sau în adolescență și care sunt greu de eradicat, ba chiar de domolit, oricât de mult s-ar fi schimbat circumstanțele. Și sentimentele, însă pentru a vedea și a admite lucrul acesta din urmă trebuie să treacă mult mai mult timp și, mai ales, pare necesar să-ți încununezi proiectele de odinioară înainte de a te gândi să renunți la ele. Trebuie să treci de o linie de la care nu mai poți să faci cale întoarsă ca să înțelegi și să te căiești, ca să vrei să dai înapoi și să accepți că ai făcut-o de oaie; trebuie să comiți o greșeală până la capăt ca să constați că era o greșeală și atunci să încerci să ieși din ea, când e deja târziu ca s-o faci fără suferințe sau fără stricăciuni. Pentru mine era de neimaginat să mă despart de Tomás înainte de a mă fi unit cu el așa cum se cuvine și cu toate consecințele, care se vedeau ca semidefinitive într-o țară în care încă nu exista divorțul, cu toate că multe cupluri se distanțau; câteodată era nevoie să înnozi ceva cât se poate de strâns ca să îndrăznești să deznozi, dacă e cazul. De parcă am avea o slăbiciune pentru sarcinile epuizante și imposibile, iar unii își petrec viața în ele pentru că nu concep alt mod de a și-o petrece, în afara agoniei, zbaterii, conflictului și dramei: se încurcă doar ca să se descurce și așa străbat ocupați tot timpul care li se hărăzește.

Nu m-am căsătorit cu această intenție, firește, asta ar fi fost cinism. Dimpotrivă, am crezut că nunta va pune capăt anomaliilor, ciudățeniilor pe care le percepeam de ceva vreme, de când el și-a terminat studiile la Oxford și s-a întors la Madrid, nu complet, sau nu cum speram eu. Lucrurile îi mergeau ca pe roate, aparent: era evident că un titlu acordat de universitatea aceea oferea mari avantaje, căci, fiind tânăr cum era, obținuse numaidecât un post la ambasada britanică, în subordinea atașatului cultural, cu un salariu acceptabil, care ne-ar fi permis să trăim cu îndestulare, cu atât mai mult cu cât eu am început să am la rândul meu un venit modest, dar complementar, ca profesoară, chiar la colegiul Estudio, unde recurgeau adesea la foste eleve conștiincioase când aveau pe neașteptate catedre neacoperite la începutul anului școlar. Tomás era foarte

apreciat la ambasadă sau poate în locuri și mai importante și de aceea îl trimiteau periodic în Anglia, pentru șederi de o lună întreagă, uneori și mai mult, pentru ca acolo să-și desăvârșească o formație deopotrivă de diplomat sau de om de afaceri, să-l familiarizeze cu protocolul, gestionarea crizelor și urgențelor, conducerea personalului, mânuirea bugetelor și chestiuni de felul acesta, a căror înșiruire mă plictisea și care, pe de altă parte, nu mi se păreau foarte necesare pentru funcția pe care o ocupa și nici pentru cele pe care în principiu avea perspective să le ocupe mai târziu. Asta mi-a povestit el, cel puțin. Dacă îl instruiau așa, totuși, era pentru că îl considerau de viitor și prevedeau să-l promoveze și să beneficieze de calitățile lui, însă dat fiind că nu făcuse studii de diplomație, înclinam să cred că poate, după un timp, îl vor chema la vreun minister în Anglia, de exemplu la Foreign Office: un funcționar inteligent și eficace, superdotat la limbi străine și care era de obicei simpatizat de oameni. Să ne mutăm acolo era, prin urmare, o posibilitate mereu deschisă, ca și aceea de a-l destina altei țări în care putea fi de folos, una latino-americană poate.

Singura care specula pe tema aceasta eram eu, în mod straniu. Tomás se limita să-și îndeplinească sarcinile când era la Madrid, fără să-și pună niciodată întrebări legate de viitor sau să întoarcă problema pe toate fețele, de parcă n-ar fi avut viitor, sau de parcă ar fi fost deja scris și el doar ar fi citit textul acela. Nu părea intrigat de ce avea să-i rezerve viața, îi lipseau obiectivele, ambiția, frământarea, nici măcar nu era curios. Câteodată aveam senzația că locuiesc cu cineva al cărui destin era deja trasat, ori care se simte captiv și fără scăpare și prin urmare își privește zilele cu indiferență, conștient că surprize mari sau plăcute nu-i vor aduce. Într-un fel, cineva îmbătrânit, care nu mai așteaptă decât trecerea zilelor ca să vadă noaptea lăsându-se, trecerea nopților ca să vadă așternându-se lumina zorilor. Și asta o spun literal: de fiecare dată când eu deschideam ochii, în toiul nopții sau dimineața, îl găseam treaz, ca și cum gândurile lui necontenite nu l-ar fi lăsat să doarmă sau l-ar fi lăsat s-o facă numai iepurește, încât cea mai mică schimbare de postură sau atingere a mea i-ar fi alungat somnul imediat. Din când în când, îl întrebam încetișor și nu obișnuia să-mi răspundă, iar eu nu insistam, temându-mă că mă înșel și că îi alung somnul, dacă o fac. Dar simțeam necontenit respirația cuiva care veghează, a cuiva care se zbuciumă sau își blestemă soarta în tăcere, cu conștiința mereu în alertă, emanând un amestec trist de nemulțumire și de resemnare. În câteva nopți am văzut jăraticul țigării lui în întuneric, ca și cum ar fi fost al unui soldat în tranșee, atât de epuizat și de dezgustat, că nu-i mai pasă dacă își dezvăluie poziția și moare dintr-un glonț călăuzit cu precizie de lumina persistentă. Atunci îndrăzneam să ridic mai mult vocea, sigură că e treaz, și îl întrebam:

– Nu poți să dormi? La ce te gândești?

– La nimic. Nu mă gândesc la nimic, doar fumez.

Îi puneam mâna pe umăr sau îl mângâiam, nădăjduind ca atingerea să-l liniștească.

– Pot să te ajut cu ceva? Vrei să stăm de vorbă?

Uneori îmi răspundea „Nu, dormi“, iar alteori își strivea chiștocul în

scrumieră, mă trăgea spre el, îmi dădea la o parte cămașa de noapte și intra numaidecât în mine într-un fel aproape animalic, fără introduceri, cu o erecție subită, sau poate că aceasta îl însoțea pururi în insomniile lui, la urma urmelor era foarte tânăr. Eu aveam senzația că încearcă să se obosească sau să-și descarce tensiunea mai degrabă decât orice altceva, că îi era totuna dacă eram eu sau orice altă femeie care s-ar fi nimerit acolo, doar că, firește, eram eu cea care din fericire se afla acolo, acela era și patul meu, iar pe mine nu trebuia să mă tatoneze și nici să-mi ceară voie, ori considera că am acceptat, cum cred îndeobște mulți bărbați, odată ce au ajuns să fie soți. Poate că era unul dintre puținele mijloace de care dispunea Tomás ca să-și golească mintea, ca să se odihnească de straniile-i supărări nocturne sau matinale, sau măcar să le facă să conviețuiască cu o necesitate sau o înfiorare fizică, poate voia doar ca trupul să amăgească preț de câteva momente spiritul, sau să-l zăpăcească, să-l reducă la tăcere acoperindu-l cu elementaritatea sa (sexul e întotdeauna rudimentar, oricât rafinament s-ar dori să i se adauge; nu era acesta cazul). Când terminam, eu mă duceam la baie și, când mă întorceam în cameră, îl găseam ațipit. Dacă nu era încă ora să ne sculăm, mă vâram din nou în pat, cu multă grijă, și zăboveam atentă câteva minute, interpretându-i chipul și respirația. Și dacă nu erau ale cuiva complet adormit, îl mângâiam ușor pe ceafă și îi șopteam:

– Stai liniștit, iubire. Nu te mișca și nici nu te întoarce, așa are să te cuprindă somnul profund fără să-ți dai seama și încetul cu încetul n-o să te mai gândești. De mi-ai spune la ce te gândești! Atâtea ore. Chiar dacă tăgăduiești, te gândești fără încetare la ceva care nu te lasă să dormi. Ceva e cu tine și nu știu ce.

Dar lucrul acesta din urmă îl spuneam mai mult pentru mine decât pentru el.

Ziua lucra cu sârguință și se străduia să dea senzația de normalitate. Continua să-și spună glumele amabile și foarte apreciate, zâmbea cu generozitate și nu se zgârcea cu imitațiile amuzante când i se cereau, la numeroasele cine și evenimente sociale la care trebuia să ne ducem. Distrau la fel de mult ca la liceu, doar că acum pe adulți, mai zgomotoși și exagerați. De atunci și le perfecționase, ajunsese la o mare virtuozitate, nu era accent, voce, personaj public sau individ particular pe care să nu-l poată imita și nu erau puțini cei care-i sugerau să se ocupe cu asta, să se ofere la televiziunea britanică sau la cea spaniolă ca profesionist. Dar în toiul vieții noastre cotidiene mai degrabă frivole și agreabile, eu simțeam indiferența aceea de fond față de propria-i existență, enigmatica lipsă de curiozitate pentru ce va veni, care-l împiedica să se bucure de prezent. Apoi, starea de spirit i se schimba de fiecare dată când se apropia una dintre ședințele în Anglia: atunci alternau momentele de nervozitate și de tulburare cu altele, în care se posomora și îi creștea vechea indispoziție cu care se întorsese de la Oxford. Tânărul care a revenit cu studiile încheiate nu era același băiat care plecase, ceea ce nu avea nimic ciudat, dar nici cel care tot venise de-a lungul anilor în lungile perioade de vacanță și pe care eu îl văzusem mereu și cu care mă culcam la fiecare vizită, cu dorință și pasiune crescânde, după prima oară decepționantă și târzie. Nici măcar nu era același de data trecută, din cele cinci săptămâni petrecute cu mine la

Madrid între finalul lui Hilary și începutul lui Trinity, nepăsător față de el însuși, chiar dezinteresat, personalitatea fiindu-i dominată încă în întregime de seninătate. Se transformase în cineva cu o fațetă sumbră și sperioasă, cu momente de mutenie, iar în timpul șederilor lui între două trimestre la Oxford fusese cel dintotdeauna, mai mult sau mai puțin. În ochii lui alungiți și cenușii se intensificase neliniștea care îi caracterizase întotdeauna și care contrasta cu generala lui bunăvoință: nu părea să se mai odihnească nici o clipă, de parcă ar fi reflectat o neîntreruptă vijelie, cea a unui singur gând fix, care nu avansează și nici nu evoluează, nu ajunge nicăieri. La început, eu o puneam pe seama descumpănirii celui care a încheiat definitiv o etapă, a inadaptării temporare, dar foarte lungi uneori, a celui care revine la punctul de plecare ca să rămână neclintit în el, după ce a petrecut câțiva ani de provizorat și forfotă necontenită, fără a fi niciodată cu totul aici, nici cu totul acolo. Însă m-a trezit numaidecât din amăgirea mea, povestindu-mi că de fapt călătoriile nu se sfârșiseră, că va trebui să petreacă perioade la Londra pentru cursurile de perfecționare în vederea slujbei promise sau tocmite, avea să înceapă probabil în septembrie sau octombrie. Eu l-am întrebat, bineînțeles, de tristețea lui intermitentă:

– Ți s-a întâmplat ceva în aceste ultime luni? Te simt diferit, ca și cum deodată ai fi îmbătrânit cu zece ani. Ca și cum ai duce o povară care până de curând nu exista.

M-a privit perplex, de parcă l-ar fi surprins că percepusem schimbarea pe care încerca s-o disimuleze cu faze de lejeritate, glume și bună dispoziție. Și-a dat de două ori părul spre spate, când îl avea deja spre spate ca de obicei, poate un mod de a întârzia răspunsul. Apoi ochii i-au devenit opaci și am avut impresia că șovăie dacă să-mi povestească ceva sau nu. Însă, dacă așa a fost, în cele din urmă a optat pentru un răspuns evaziv:

– Nu, mi-a spus, absolut nimic, ce să mi se fi întâmplat? Presupun că e din cauză că mi-am terminat facultatea. Că petrecerea a ajuns la final, deopotrivă cu lipsa de responsabilitate. Că pașii pe care îi voi face de acum înainte îmi vor determina restul vieții. Că nu vor mai fi perioade de probă. Că s-a epuizat timpul rectificării. Senzația că ce voi face acum va avea consecințe peste douăzeci de ani și, totuși, nu mă simt mai capabil să aleg decât atunci când aveam cincisprezece, sau ce spun, opt ani. Că drumul acesta duce într-adevăr în vreun loc din care nu te mai poți întoarce, iar de pe calea pe care o apuci va fi greu să te abați, nu știu. Ți se va întâmpla și ție la fel anul viitor, cu siguranță.

Facultatea în Spania dura cinci ani, iar eu îl mai aveam pe ultimul când s-a întors el; era adevărat că tot amânasem să decid ce voi face după aceea, în afară de a mă căsători cu el, asta era hotărât din vremuri imemoriale, era ceva ce trebuia să văd împlinit și care se apropia, în sfârșit. Nu așteptasem, nu luptasem cu dorul din toate puterile, nu suportasem lunga despărțire în zadar; și dacă aceasta trebuia să continue din când în când, era bine, chiar dacă ar fi ținut toată viața. În momentele acelea nu aveam să-mi permit nici o ezitare, nu, absolut nici una. Tomás n-avea decât să se întoarcă schimbat, n-avea decât să îmbătrânească dintr-odată, n-avea decât să acumuleze zbucium sau tulburare, că eu aveam să

convieţuiesc cu toate acestea şi să mă maturizez în marş forţat, dacă el pretindea să fiu la nivelul lui; dar nu aveam să dau înapoi. Nu doar din pricina investiţiei, dar eram ferm îndrăgostită de el, iar dacă utilizez acest adverb o fac cu bună ştiinţă: nu doar că eram îndrăgostită de el din adolescenţă, ci hotărâsem cu fermitate să fiu şi aprobasem hotărârea aceea şi nu există nimic mai imuabil decât unirea sentimentului şi a voinţei. Mai avusesem câte o aventură sexuală în absenţa lui, cum altfel la vârsta mea de atunci şi în epoca aceea de incitare ambientală, însă nici una nu-mi pusese la îndoială, nici măcar nu-mi ştirbise hotărârea şi certitudinea, dragostea necondiţionată pentru el. Îl arătasem de foarte tânără cu tremurătorul meu deget (tremurător din cauza emoţiei) şi era definitiv, nimic nu avea să mă facă să şovăi. Dar, el? Consideram de la sine înţeles că avusese şi el aventuri lipsite de importanţă, dar nu observasem niciodată vreo variaţie în relaţia lui cu mine, nici cea mai mică răceală sau scădere a entuziasmului. Frământarea lui putea să mă afecteze, dar nu eu eram originea, de aceasta eram aproape sigură. Şi ideea iniţială era să ne căsătorim după douăsprezece luni, când îmi voi fi luat licenţa. Şi Tomás a adăugat, ca pentru a-şi întări negarea: Pe de altă parte, ce să mi se întâmple la Oxford? Ştii că acolo nu se întâmplă nimic. Vreau să spun nimic grav, nici măcar nimic neprevăzut. E un loc protejat şi guvernat de ceremonial, unde totul e mumificat sau conservat în formol. Cu ce are bun şi rău, sau ireal, e un loc… A ezitat, a făcut o pauză, ca şi cum i-ar fi displăcut expresia pe care era gata s-o utilizeze. E un loc exilat din univers.

– Mă incluzi şi pe mine, în ceea ce te temi că nu vei putea rectifica? În ceea ce poate îţi va fi o povară peste douăzeci de ani, în ceea ce ai putea dori să nu existe, să nu se fi produs? Mă vezi aşa, ca pe un posibil pas fără întoarcere, ca pe un drum obligatoriu din care nu mai poţi ieşi? Nu ştiu, nimic nu e sigur şi nimeni nu poate răspunde cum va fi în viitor, iar eu nu-ţi cer asta, nu pot să ţi-o cer. Însă nu aş vrea să mă simţi ca pe o ameninţare în plus. Dacă nu te simţi mai capabil să alegi decât atunci când aveai opt ani, nu voi fi atât de naivă încât să cred că asta nu mă include şi pe mine. Însă ultimul lucru pe care l-aş dori este ca acum să mă vezi ca pe o piedică. Atât de repede. Să mă priveşti cu teamă.

– Nu, Berta, nu, a răspuns simplu, neliniştindu-mă şi mai mult. Şi întrucât eu n-am replicat nimic şi am rămas uitându-mă la el cu îngrijorare, şi-a dat din nou părul spre spate cu gestul lui nervos şi superfluu, iar după câteva secunde a zis: Bineînţeles că nu. Bineînţeles că tu eşti exclusă. În realitate, faci parte din puţinul care nu este pentru mine o obligaţie, pe care l-am putut alege liber. În alte aspecte am senzaţia că soarta mi-a fost pecetluită, că n-am ales eu, ci mai degrabă eu am fost ales. Tu eşti singurul lucru care este cu adevărat al meu, singurul pe care ştiu că l-am vrut eu.

Cuvintele acelea mi s-au părut exagerate şi oarecum criptice. Nu înţelegeam ce vrea să spună când spunea că soarta îi fusese pecetluită şi libertatea limitată. Nimic nu îl obliga să accepte slujba pe care i-o oferiseră; mai mult decât atât, era un privilegiu să dispună de una atât de bună atât de repede, doar ce absolvise, pe cei mai mulţi tineri de vârsta noastră îi aştepta o perioadă de angoasă, de locuri de muncă provizorii şi de supravieţuire cu chiu cu vai, ba chiar de şomaj inevitabil,

pe cei mai nepricepuți. Nu înțelegeam nici sentimentul acela de a fi fost ales, mai degrabă decât să fi ales el. „Ceva i s-a întâmplat fără îndoială, ceva straniu și dezamăgitor, pe care deocamdată preferă să nu mi-l povestească", am gândit. „Bine, are să-mi spună el. Avem atâția ani înainte și până la urmă toată lumea povestește totul cui doarme alături noapte de noapte; față de persoana aceea e dificil să păstrezi secrete pe veci." Cum se întâmplă în momentele de nesiguranță și de teamă, a prevalat egoismul și am rămas doar cu ceea ce se referea la mine, cu ceea ce semăna cu o ratificare, aproape cu o declarație de dragoste. Am respirat ușurată și am alungat restul, nu am zăbovit prea mult reflectând. M-am gândit și mai puțin când m-a tras spre el și m-a îmbrățișat cu un singur braț, un mod oarecum disperat de a îmbrățișa, strângându-mi chipul la pieptul lui cu delicatețe, încât am încetat imediat să-l mai văd și m-am concentrat asupra mirosului său de parfum proaspăt, de tutun și de stofă englezească de calitate. M-am simțit reconfortată și la adăpost, l-am mângâiat pe ceafă ca să-l liniștesc, iar mai târziu, amintindu-mi scena și discuția aceea, m-am întrebat dacă în parte nu m-am simțit așa pentru că expresia lui chinuită dispăruse deodată din câmpul meu vizual: cu fața cufundată în haina lui, nu-i mai vedeam buzele cărnoase pe care îmi plăcea întotdeauna să le pipăi și să le sărut, nici părul blond ca de aviator, nici ochii tulburi, pe care nu i-am mai văzut niciodată senini și limpezi, nici odihniți pe de-a-ntregul.

Însă a trecut mult până mi-a povestit și nu mi-a povestit niciodată totul, eu m-am obișnuit să nu cer detalii și el a fost extrem de capabil să le ascundă, la aceasta ajută în mod decisiv interzicerea categorică de a le revela. De fiecare dată când simți tentația de a mărturisi, îți amintești represaliile la care te supui și riscul la care îi expui pe alții, iar pe de altă parte îți dai seama că ai deschide ușa întrebărilor fără sfârșit. Mai bine să fii ermetic, să nu scoți un cuvânt, mai bine să inventezi minciuni și, dacă se aduce vorba, să negi.

Eram căsătoriți de doi ani și ni se născuse primul copil, când n-a avut încotro și a trebuit să-mi dezvăluie câte ceva. Nu prea multe, doar cât a fost autorizat și a trebuit să ceară permisiunea în ciuda presiunilor mele, în ciuda aparentului pericol la care ne expusese cu activitățile lui din deplasare. Măcar am știut atunci în ce constau. Sau mai degrabă mi-am imaginat în ce puteau consta și e clar că imaginația este adesea mai sălbatică decât realitatea, chiar dacă e lipsită de caracterul concret și de îngrozitoarea forță a acesteia, astfel că întotdeauna poți să respingi ce plăsmuiește și să-ți spui: „Dar asta se poate să nu se fi întâmplat, iar ce s-a întâmplat nu știu și de fapt nici nu voi ști. De ce să mă torturez cu presupuneri?" Din momentul acela am început să trăiesc cu o teamă nedeslușită, mai ales pentru el, dar deopotrivă pentru băiat și pentru mine, mai târziu și pentru fată, evident. Mi-a jurat că ceea ce se întâmplase nu se va mai întâmpla și bineînțeles că nu se va întâmpla nimic rău și m-am gândit că unii fac cu atâta ușurință jurăminte despre lucruri care nu depind de ei, pe care ei nu au posibilitatea de a le preveni sau îndeplini. (Sunt de obicei oameni nerușinați sau încolțiți.) Și, totuși, l-am crezut în mod stupid, sau am făcut-o de nevoie. Nu

aveam alternativă, trebuia să-l cred dacă voiam să continui să duc o viață pe jumătate normală. Bine, după aceea nimic n-a mai fost prea normal. El jura în van ca să salveze situația (apoi pesemne că se simțea hăituit), eu îl credeam în van, pentru ca teama să fie doar așa, nedeslușită, tranzitorie și latentă, nu acută și cuprinzătoare.

Da, se scurseseră vreo trei ani de la întoarcerea lui când a avut loc acel episod care l-a obligat să-mi povestească atât cât i-au permis să-mi povestească din tot adevărul. Tomás, cum era prevăzut, își ocupase postul la ambasadă și își alterna perioadele petrecute la Madrid cu altele la Londra sau în alte locuri din a doua sa țară, care dădea semne să devină prima, întrucât lucra pentru ea și era cea care îi plătea un salariu care a crescut repede, contribuțiile mele la economia familiei au ajuns curând să fie simbolice prin contrast, iar în felul acesta dispuneam de ele pentru mine sau pentru cheltuielile copilului, copiii presupun o scurgere de bani neîncetată și fără limite. Cursurile lui de formare s-au prelungit atât, că a venit o zi în care Tomás a trebuit să-și născocească un pretext mai solid: datorită condiției sale de bilingv, talentului de a cuceri mulțimile și capacităților sale (în general tindea să intre în grațiile lumii, iar aceasta avea o slăbiciune pentru el), Foreign Office dorea să poată conta perioade întregi la Londra pe serviciile sale de consultații, mediere și convingere, la fel ca BBC Radio pentru emisiunile în spaniolă și în engleză despre chestiuni spaniole și latino-americane; așa încât ședările sale în Anglia aveau să continue pe termen nedeterminat, iar uneori aveau să fie mai lungi, alteori mai scurte, fiind dificil să se știe dinainte durata.

Am devenit un cuplu cu viață în comun intermitentă, dar cu aceasta eram deja obișnuiți și nu ne-a fost greu s-o acceptăm. Mai mult decât atât, iubindu-ne cum ne iubeam sau credeam că ne iubim (vorbesc mai ales pentru mine), până la un punct ne-am bucurat să putem menține privilegiul dorului, să ne acordăm timp pentru condensarea dorinței (a dorinței fizice și a dorinței de a ne vedea), să ne scutim de agreabila rutină a prezenței, care totuși, neavând limită și nici întreruperi, poate sfârși prin a părea o povară, sau, dacă nu într-atât, ceva ce consideri de la sine înțeles, ceva ce nu te străduiești niciodată să obții; păi e acolo în fiecare zi, chiar și în cele în care năzuiești să fii singur cu gândurile și amintirile proprii, sau să iei mașina, să te pierzi și să rătăcești în ea, să dai raite fără țel de ici până colo și să-ți petreci noaptea într-un hotel dintr-un oraș pe care nu l-ai văzut niciodată, ales doar din hazardul înserării: să te prefaci că ești necăsătorit și fără responsabilități, fără nimeni la care să te întorci. Eu întâmpinam lunile pe care le petrecea la Madrid cu entuziasm și bucurie reînnoite, ca pe un cadou, ca pe ceva care la început era mereu excepțional, golul umplut și totul la locul lui, corpul lui în pat pe timpul nopții, emanând căldură mai multă sau mai puțină: când îl știam treaz sau ațipit, eu întindeam mâna și îi atingeam spatele cu buricul unui deget ca să mă asigur că e acolo și să simt desfătarea, nevenindu-mi să cred că e acolo, atât de aproape, lângă mine, după luni întregi în care găseam doar aer pe perna lui și pe cearșafuri și mă gândeam pe jumătate visând: „Când are să vină? N-a fost închipuirea mea, cândva a ocupat golul acesta, cândva a fost aici".

Să știu că această conviețuire va ajunge la capăt, că el va pleca din nou după

un timp și că atunci va începe altă perioadă de dor și de așteptare, mă făcea să sărbătoresc ca pe o mare reușită fiecare dimineață în care ne trezeam împreună și fiecare seară în care ne reuneam ca să cinăm acasă sau ca să ieșim, evenimentele sociale nu încetează niciodată pentru cine lucrează la o ambasadă. Nu, nu mai era tânărul care fusese și eu observam la el o amărăciune despre care nu vorbea niciodată decât ca să-i nege existența și care pentru mine nu avea explicație; dar tânărul frivol și ironic nu dispăruse cu totul și revenea câteodată, așadar nu era pierdut pentru totdeauna, nu fusese suprimat de bărbatul din ce în ce mai adult, ba chiar îmbătrânit misterios în dezinteresul său pentru viitor; dacă dăinuia în vreun loc, era fără îndoială în el. Astfel, când era cu mine, nu conta că se schimbase, și că se arăta chinuit sau morocănos, și că suferea de o insomnie pe care de cele mai multe ori eu nu puteam să i-o vindec; important era să-i văd zâmbetul când zâmbea, privirea cenușie în alertă, să-i ascult glumele și imitațiile când se îndupleca să le facă, să-l sărut pe buze cu grijă, sau fără grijă, și să-l am lângă mine zi de zi, chiar dacă era incomplet sau desfigurat, ca să spun așa, față de Tomás cel dintâi și cel de mulți ani.

Odată fixate șederile sale într-un loc sau în altul, pe deasupra, revenea la Madrid foarte tulburat și epuizat, ca și cum ar fi scăpat dintr-un coșmar sau dintr-o tensiune prelungită și excesivă, însă după câteva zile părea să se calmeze și să-și recupereze energia, de parcă ar fi izbutit să se elibereze când și când de ce trăise și să se bucure de răgazul de care dispunea până la următoarea plecare. Era cufundat în mâhnirea lui, dar pe măsură ce treceau săptămânile petrecute în compania mea, se însenina și i se îmbunătățea starea de spirit, își acorda o oarecare relaxare, se obișnuia iarăși cu familia, cu prietenii și cu viața de rutină a orașului, în care se includeau atentatele comise de ETA și de vreun alt grup, crimele ocazionale ale extremei drepte, conflictele, altercațiile și amenințările de lovitură de stat militară, permanenta incertitudine care ne dădea speranță și ne neliniștea pe toți după sfârșitul nesfârșitului Franco. Toate acestea îl afectau prea puțin, ca și cum n-ar fi avut legătură cu el, sau ar fi fost deprins cu lucruri mai rele, ceea ce nu prea avea sens dacă în Anglia se limita să calce pe mochete și să lucreze în birouri, să asiste la recepții și să facă pe interpretul sau pe mediatorul. Nu pot să afirm că eu n-am bănuit niciodată nimic, că nu mi-a trecut prin cap că se mai ocupa cu ceva, mai ales când, după o absență de două luni și ceva a revenit marcat, vreau să spun cu o cicatrice vizibilă pe un obraz, o tăietură produsă nu de o lamă de bărbierit, ci de un briceag, sau de un pumnal. Când i-am văzut-o eu, rana era închisă. Nu fusese adâncă, dar avea să lase cu siguranță semn multă vreme, sau poate pentru totdeauna, dacă știai să privești, în afară de cazul în care s-ar fi supus unei operații estetice, cum m-a anunțat că va face și cum fără îndoială a făcut, pentru că la venirea următoare nu mai era nici urmă din ea, incredibil: ca și cum n-ar fi fost nicicând tăiat, era opera unei eminențe, a unui profesionist versat. Dar când i-am văzut-o, m-am speriat:

– Ce-ai pățit? Cine ți-a făcut aia, cicatricea aia?

Și-a trecut unghia degetului mare pe obraz, de parcă ar fi fost un gest dobândit și frecvent, și l-a mângâiat.

– Ah, o întâlnire nefastă de acum ceva timp. Am fost atacat într-o seară, când am ieșit de la lucru foarte târziu și am decis să merg pe jos până acasă, curând după ce am sosit la Londra. Doi tipi cu cuțite, n-am vrut să le dau portofelul. I-am aplicat un șut în piept unuia și am luat-o la fugă, dar celălalt m-a agresat cu cuțitul și m-a zgâriat. Din fericire, a fost cu vârful și nu cu tăișul. O tăietură superficială, înspăimântător a fost sângele, până am reușit să-l opresc. E vindecată, după cum vezi.

– Poate e superficială, dar e destul de lungă. Îi cobora de la începutul perciunelui până aproape de mandibulă; firește că pe atunci se purtau perciunii lungi, porneau foarte de jos. Semnul ăsta o să-ți rămână. Cum de nu mi-ai spus nimic când s-a întâmplat? Și acum i-am mângâiat eu cicatricea cu compasiune și am avut senzația că mi se strepezesc dinții. Vorbeam la telefon când era posibil și nici măcar nu-mi pomenise de atac, nici când se produsese, nici după aceea. Probabil că te-a durut rău.

Am simțit o constituție asemănătoare cu a buzelor lui, suavă și cu pliuri.

– De ce să te fi alarmat? Ai fi vrut să vii. Cât despre semn, nu-ți face griji: când se va reduce la maximum, mă vor trimite la un specialist care mi-l va elimina. După părerea șefilor mei, ar face impresie proastă un tip cu fața tăiată în anumite medii, ar inspira neîncredere. Ar părea un ins fără căpătâi, un delincvent. Mă asigură că nu se va vedea nici cea mai mică urmă și voi avea pielea netedă. Ca și cum atacul nu ar fi avut niciodată loc.

Și așa a fost, într-adevăr. Nu i-am mai văzut niciodată pe chip vreun rest din incidentul acela, cu toate că, uluită, l-am căutat și m-am uitat bine, m-am uitat conștiincios, în vreme ce el dormea sau se prefăcea că doarme și intra deja lumina în cameră. A păstrat, în schimb, în mod straniu, gestul de a-și trece unghia pe obrazul gol, de parcă i-ar fi făcut plăcere să și-l atingă: la urma urmelor, în timp, cicatricea aceea durase puțin. Totuși, în pofida explicației sale verosimile (pe vremea aceea abundau tot felul de *muggers* la Londra, cum erau și sunt numiți acolo, în parte drept consecință a detestabilei *Portocale mecanice*, film care a fascinat mulțimile), nu m-am putut opri să mă gândesc că poate e implicat, din când în când, în treburi mai riscante decât se presupunea. Când lucrezi pentru stat, acesta cere și cere fără limită, întinde coarda, își stoarce slujitorii și pe cetățeni în general („Asta din patriotism, asta din lealitate, aceea din solidaritate cu cei slabi și cealaltă pentru binele comun“) și niciodată nu se știe ce va ajunge să pretindă sau să extragă, de ce aberații sau sacrificii îi va convinge. Dar am fost întotdeauna discretă, de asemenea am știut mereu că e mai bine să nu pui întrebări la care nu ți se va răspunde nicidecum, ori nu ți se va spune adevărul. Asta nu aduce decât frustrare. E preferabil să aștepți ca celălalt să povestească atunci când nu mai are încotro, când situația îi va fi disperată sau va fi descoperit, ori nu va mai suporta să tacă (și aproape nimeni nu suportă să tacă până în mormânt, nici măcar în legătură cu ceea ce îl dezonorează și îi va întina amintirea). Eu, dacă știu asta, o știu și din proprie experiență, din practică: aproape niciodată nu am răspuns sincer la nimic din ce n-aș fi dorit să se afle.

Totuși, a venit ziua în care a trebuit să întreb, deși știam bine că nu voi obține decât o fărâmă de adevăr pe care Tomás s-a văzut obligat să mi-o spună, să-mi dea satisfacție cu un crâmpei, o firimitură, o bucățică, un flash, sau poate n-a fost atât de puțin, pentru el a fost, fără îndoială, cu mult mai mult, a fost excesiv și a detestat să-mi aducă atâta la cunoștință. Cum am spus, a trebuit să treacă doi ani de la nunta noastră și trei de la întoarcerea sa definitivă de la Oxford, destul timp ca să păstreze aproape tăcere absolută, ca să ascundă complet adevărata natură a activităților sale în a doua sau prima țară, cu siguranță și în altele, am înțeles că nu voi ști niciodată cu certitudine unde e în fiecare noapte și nici în compania cui, unde își petrece zilele, săptămânile și lunile. Dacă am întrebat, în ciuda obiceiului și discreției mele, a fost pentru că m-am speriat, m-am alarmat, mi-a fost teamă, ca să iau măsuri de precauție și să cercetez care ar fi acelea, ca să știu în ce măsură trebuie să mă îngrijorez. Dacă ești amenințat, e necesar să fii la curent, pentru că cel mai periculos e să nu ai habar. După aceea, poți să nu iei în seamă, dacă îndrăznești și ești în stare, dar e mai bine să nu ignori.

Episodul a început în Grădinile Sabatini, unde încercam să mă duc în fiecare dimineață pe la zece-unsprezece cu copilul în cărucior, în concediul de maternitate, să luăm aer și să ne plimbăm; locuiam în apropiere, pe strada Pavía, prelungire a Pieței Orientului, în fața Palatului Regal, lângă biserica Encarnación. Mergeam prin părculeț și apoi mă așezam puțin pe o bancă, aproape întotdeauna pe aceeași, ținând într-o mână o carte și cu cealaltă legănându-l pe Guillermo, numele fusese un capriciu al lui Tomás, care mie mi s-a părut frumos: un omagiu adus idolului său literar din copilărie, Guillermo Brown sau Guillermo cel Poznaș, sau Guillermo cel Proscris, cum se numea în Spania personajul lui Richmal Crompton, ale cărui aventuri, deși era bilingv, el le citea în traducere, ca să le poată comenta adecvat cu colegii, ei n-ar fi știut la cine se referea dacă le-ar fi vorbit despre *Just William* sau *William the Outlaw*.

În Grădini, nu citeam niciodată mai mult de zece rânduri fără să mă întrerup. Pentru o mamă, sau pentru mama care eram eu, e aproape imposibil să nu verifice cu privirea, neîncetat, că pruncul ei e tot acolo, oricât de bine ar ști că e tot acolo, emițând sunete sau tăcut și adormit, sau tăcut și treaz. Și, în locul acela din secolul al XVIII-lea, nu foarte mare și nici prea frecventat (de turiști mai ales), cu modestele labirinturi de gard viu și micul lac cu câteva rațe, de fiecare dată când auzeam pași pe pământ, sau apărea cineva în câmpul meu vizual, ridicam ochii numaidecât și controlam, ca să spun așa, care era noua și pacifica situație. Încât am văzut venind în depărtare perechea aceea, bărbat și femeie, păreau să fie căsătoriți, ea îl ținea pe el de braț și aveau înfățișare inofensivă, ba chiar bonomă, aceasta este impresia pe care convențional și stupid o transmit grașii în primă instanță, de parcă un gras n-ar putea fi la fel de rău precum extrem de zvelții Dracula și Fu Manchu. Grasul era el (un gras sprinten, cu pași mari și rapizi), ea, nu; însă cei voluminoși îi contagiază pe cei pe care îi au alături, făcându-i să pară la fel.

Au luat loc pe o bancă de piatră, chiar în fața celei de lemn pe care o ocupam eu, la umbra unui copac, dar ei au rămas la soare, era o dimineață călduță de mai.

Am văzut imediat că amândoi se uitau la mine cu o intensitate disimulată, de parcă m-ar fi recunoscut sau ar fi încercat să mă recunoască, de parcă chipul meu le-ar fi evocat pe cineva și s-ar fi străduit să-și aducă aminte. Pentru mine erau noi, complet necunoscuți. Mi-au zâmbit și eu le-am zâmbit cu politețe la rândul meu. Bărbatul purta un trenci de culoarea obișnuită a trenciurilor, care îi prisosea indiscutabil la ora aceea, pesemne că avea vreo patruzeci de ani, părul creț, șaten și scurt, niște ochelari cu montură groasă, prea mari pentru ochii săi normali spre mici; avea trăsături mărunte, ori i le micșora carnea abundentă, nasul mic și buzele fine, zâmbetul deschis, fermecător și simpatic, cu niște dinți ordonați și regulați ca tastele de mașină, o figură binevoitoare. Femeia atrăgea atenția prin ochii ei albaștri și strabici, un om rău intenționat i-ar fi considerat sașii; de vârstă apropiată de a soțului ei, i se ghicea o piele mai puțin netedă sub un strat de fard poate exagerat sau cam învechit, buzele date cu mult ruj și părul blond, proaspăt ieșit de la coafor, sau de la o migăloasă sesiune în fața oglinzii. Ea părea străină, iar el putea să fie sau nu: dacă și-ar fi lăsat să-i crească părul acela creț (sau mai degrabă să i se umfle orizontal), ar fi avut un cap de dansator de rumba sau de cântăreț de flamenco, însă tenul îi era prea alb și nebronzat, aproape ca de pistruiat fără pistrui, deși de foarte bună calitate: nici un semn de viitoare riduri, avea să îmbătrânească mai târziu decât jumătatea lui. Femeia avea o alură mai elegantă și mai îngrijită decât el, o doamnă fină și bine îmbrăcată, cu zâmbet, de asemenea, cordial și bust nu atât provocator, cât matern: nu era grasă deloc, dar nici slabă, iar taiorul nu reușea să-i estompeze sânii proeminenți și rotunjiți (ascuțiți, totuși, la vârf), aproape irezistibili pentru un bărbat adult, primitori pentru un copil sau un tânăr și poate pentru altă femeie. Ochii strabici, însă, provocau o strângere de inimă, nu știai exact unde se uită în fiecare clipă, deși fără îndoială toți patru, ai ei și ai lui, au fost îndreptați spre mine, spre căruciorul cu capota ridicată (erau curioși în privința copilului, asta e normal), ba chiar spre cartea pe care o țineam eu în mână, probabil încercau să distingă titlul și numele autorului. Mă scrutau și zâmbeau cu atâta insistență, că am început să mă simt stânjenită și tentată să mă întorc acasă. Atunci grasul mi s-a adresat:

– Doamna Nevinson, nu-i așa? S-a sculat și s-a apropiat, lărgindu-și zâmbetul și mi-a întins o mână ca să i-o strâng.

I-am dat-o mașinal pe a mea, e aproape cu neputință să nu răspunzi acestui gest prietenos.

– Ne cunoaștem? l-am întrebat. Nu-mi amintesc…

– E firesc să nu vă amintiți. Noi nu atragem atenția, un cuplu matur și obișnuit. Spre deosebire de soțul dumneavoastră și de dumneavoastră, atât de tineri și de frumoși amândoi. Ne-am văzut la un cocktail de la ambasadă acum câteva luni, vreau să zic, la ambasada lui Thomas. Era ciudat ca în Spania să fie numit astfel Tomás, întotdeauna era Tomás sau Tom. Am stat de vorbă câteva momente, dar bineînțeles, e imposibil să-ți amintești de toată lumea cu care schimbi câteva fraze în asemenea ocazii. Iar noi nu lăsăm urme, a stăruit cu modestie și lipsă de naturalețe, plescăind din limbă ca să-și întărească negația: de

fapt erau de neuitat, el, din pricina obezității și ea, a strabismului albastru. Miguel Ruiz Kindelán, la dispoziția dumneavoastră. Soția mea, Mary Kate.

Doamna s-a apropiat și ea și mi-a ștanțat două pupături pe obraji, după obiceiul spaniol între femei („Nu, nu te mișca, draga mea", mi-a spus punându-mi o mână puternică și grea pe umăr, ca să mă împiedice să mă ridic, cu tendința feminină de a ne tutui între necunoscute), deși după nume și după accent am constatat că era într-adevăr străină, chiar dacă spaniola îi era foarte corectă și fluentă, pesemne că locuia de mult timp aici. El, în schimb, vorbea ca Tomás sau ca mine, mai degrabă precum Ruiz decât precum Kindelán. Acum i-au văzut amândoi fața lui Guillermo și au schițat nenumărate gesturi de admirație. Cam exagerate („Dar e ca un vis, e o scumpete", a exclamat Mary Kate), lumea obișnuiește să exagereze cu bebelușii, chiar și cu cei urâți, pentru că sunt și din aceia.

– Kindelán? Îmi suna cunoscut numele acesta de familie, nu pare spaniol și, totuși, nu e foarte rar în Spania, îl mai auzisem fără îndoială, sau îl mai văzusem scris, și nu doar o dată. Cineva celebru se numește așa, nu? Însă nu-mi dau seama.

– Păi, a fost un general care a murit acum câțiva ani, Alfredo Kindelán. A fost primul spaniol care a avut titlul de pilot aviator și a scris câteva cărți. Poate de aceea vă pare cunoscut, de la generalul Kindelán. Cred că a participat la insurecție și nu știu dacă n-a fost ministru al aviației în timpul Războiului Civil. Mi se pare că e o stradă cu numele lui; nu, s-a corectat, aceea e General Kirkpatrick. Numele irlandeze, știți doar, sunt câteva aici, datorită catolicismului, nu? Lui O'Donnell i-au dat o stradă impunătoare, chiar în centru, corect? Nici General Lacy nu e rea, au avut mai mult noroc decât O'Farrill, O'Ryan, Wall, și O'Donohue, și alții, cu toate că cel din urmă a fost vicerege al Mexicului; bineînțeles că a sprijinit independența și demersurile lui nu au plăcut. Știți că a devenit O'Donojú, scris așa, cu *j* și cu accent pe *u*? Ce amuzant, Juan O'Donojú, acesta îi era numele oficial. Sevilian trebuia să fie. Era, de asemenea, un renumit mason.

Toate numele acestea le pronunța ca un vorbitor de engleză (în afară de O'Donojú), nu ca un spaniol, poate era bilingv ca Tomás.

Nu mi-a scăpat termenul „insurecție", putea arăta că nu dezaproba revolta militară împotriva republicii în '36, deși unora le ieșea din gură involuntar, din obișnuință sau imitație, zeci de ani auziserăm propaganda referindu-se în felul acesta la lovitura de stat mai întâi învinse și triumfătoare peste trei ani. (Bine, încă se folosea mult în 1976.) Măcar nu-l însoțise de tradiționalul adjectiv franchist, „glorioasă".

– Kindelán este irlandez?

– Așa se pare, cu toate că în Spania există dintotdeauna, din secolul al XI-lea sau al XII-lea, după câte am înțeles. La origine era O'Kindelan, cine mai știe. Cavaleri ai Ordinului Santiago, mulți dintre membrii săi.

– Și dumneavoastră faceți parte dintr-o familie atât de veche și de ilustră? l-am întrebat cu o urmă de ironie, el nu avea deloc aer de aristocrat sau de descendent de familie nobilă, deși era îmbrăcat cu multă îngrijire, cu excepția pantofilor,

murdari de pământul din Grădini și a cămășii, care din vina burții îi cam fugea din pantaloni.

Trebuia să poarte cămăși cu poalele mai lungi, ca să nu-i iasă de tot, adevărate cearșafuri. Mă distra grasul acela sprinten, deopotrivă cu conversația sa inițială. Știa multe lucruri, despre atâția spanioli irlandezi (eu nu auzisem decât de O'Donnell), și e captivant să auzi despre nume și fapte stranii și necunoscute, cel puțin pentru mine. În ciuda familiei și prietenilor mei, petreceam mult timp singură. Când ai un copil mic, stai mereu singură cu el.

– Oh nu, țț-ța. Plescăia din limbă ca să tăgăduiască. Să vedem, vreo relație îndepărtată am, presupun; dar vai, aparțin unei ramuri rupte de toate acestea, cavaleri medievali, Santiago și restul. Poate vreun strămoș de-al meu a căzut în dizgrație sau a comis vreun fapt reprobabil și a fost îndepărtat și repudiat, ostracizat, exilat pentru totdeauna din universul Kindelán. De acolo pesemne că mă trag eu. În viața mea n-am cunoscut grandori. Sunt din clasa de mijloc, clasa de mijloc în cel mai bun caz.

Din nou modestia aceea. A râs cu poftă, deși Mary Kate l-a mustrat:

– Nu știu de ce trebuie să spui mereu prostiile astea. Tu nu știi ce s-a întâmplat. Sigur ești rudă cu cavalerii și cu generalul aviator. Miguel e foarte glumeț, Berta dragă. Te numești Berta, nu-i așa? Dacă îmi amintesc bine.

– Da, ce memorie, am răspuns cu uimire.

Ei își aminteau până și numele meu de botez, iar eu tot nu-mi aduceam deloc aminte de ei, în vreme ce, cu cât îi vedeam și ascultam mai mult, cu atât îmi ziceam că nu i-aș fi uitat, nu mi s-ar fi șters din minte, dacă aș fi stat un moment de vorbă cu ei la o recepție. Privirea femeii aproape că te speria când ochii îi rămâneau imobili și sașii ca în transă, în schimb devenea naivă și neajutorată când îi mișca încoace și încolo.

– Bine, bine, s-a apărat bărbatul. Să zicem că s-a îndepărtat el, acel nobil strămoș al meu. Lumea își reneagă uneori, nu-i așa, până și privilegiile, sau fericirea, până și lucrurile cele mai bune, bineînțeles că și liniștea. Sunt oameni care călătoresc și nu se mai întorc, dispar, se duc, în toate familiile sunt nerecunoscători, indivizi cu nemulțumiri profunde, care nu vor să fie cine sunt sau sunt meniți să fie. Hotărăsc să ducă viața care nu li se cuvine, nici prin naștere, nici prin educație. Câteodată nu lasă urme și rudele lor exclamă „*Good riddance!*", cum se zice în engleză, cunoașteți expresia? „Ce ușurare să nu-l mai avem în fața ochilor", ar fi. Din nou i-a ieșit ca unui vorbitor de engleză, sigur era bilingv ca Tomás. Nu e totuna cu „Dușmanului care se duce fă-i pod", pentru că nu e în principiu un dușman, dimpotrivă, dar cam acesta este sensul. Și firește, dacă într-o zi devine dușman, nu sunt dușmani mai răi decât cei cu același sânge, sau decât soțul sau soția. Dar scuză-mă, a reacționat, sunt înclinat să vorbesc prea mult. Spuneți-mi, ce mai face Thomas? De o veșnicie nu m-am întâlnit cu el.

– E la Londra. Petrece perioade întregi acolo, din cauza serviciului.

– Cum? a zis oarecum indignată Mary Kate. Și te lasă aici, singură cu comoara asta mică, cu scumpetea asta?

Și l-a alintat pe Guillermo, agitându-și mâinile ca să-i atragă atenția. I-au

zornăit brățările, de parcă am fi fost într-un magazin de oale la cutremur. Pe copil l-a atras zgomotul și Mary Kate a insistat, dând din mâini ca o nebună, o dată sau de două ori.

– Păi, ce să facă? Munca e pe primul plan, știți. Iar pe Tomás îl solicită mult acolo. Când mă adresam amândurora, păstram adresarea politicoasă, la urma urmelor Ruiz Kindelán mă tutuise o singură dată, îi scăpase și se corectase imediat. N-aveam să-mi iau nasul la purtare, eram mult mai tânără decât ei. Dar mă descurc bine. Am o bonă pentru o parte din zi și câteva seri, când ies, iar pe deasupra îmi dau o mână de ajutor mama, soacra mea, soră-mea și o prietenă. Copiii își petrec între femei primii ani din viață, suntem universul lor, singurul lor sprijin și aproape tot ce simt și văd. Depind de noi pentru tot, ca să supraviețuiască. E ciudat că asta le lasă multora atât de puține urme, nu? Mă refer la bărbați. Poate se răzvrătesc împotriva începuturilor, împotriva lumii mai delicate decât cea pe care o descoperă apoi. Poate îi enervează să se fi aflat la cheremul nostru. Sper ca Guillermo să nu fie așa.

– Nu te amăgi, dragă Berta, a răspuns Mary Kate cu accentul ei puternic, posibil irlandez. Spun psihologii că primele lor luni și primii ani sunt fundamentali pentru personalitate și noi suntem cele care îi controlăm. Suntem civilizatoarele, să nu te îndoiezi (aici a greșit conjunctivul, unii străini nu-l învață niciodată), și nu încerca să-ți imaginezi cum ar fi copiii cei mai rebeli dacă n-ar fi trecut prin îngrijirile noastre la început de tot. Abia s-ar deosebi de animale. Tu nu știi ce copii sunt în Irlanda, mai răi decât cei din Spania și Italia, care nu sunt nici ei îngerași.

– Mici bestii jegoase, a intervenit Ruiz Kindelán. Și-a dat seama numaidecât că observația îi fusese exagerată și crudă, a încercat s-o dreagă, deși era greu în prezența unei mame recente. Vreau să spun că unii sunt foarte sălbatici, foarte sălbăticiți, mai ales în populațiile mici. Spaniolii și italienii sunt foarte răsfățați și prost crescuți, dar irlandezii sunt mai fioroși. E multă înapoiere pe acolo. Mi-a trecut prin cap că poate îl făcuseră să sufere, sau trăseseră în el cu praștia, lovindu-l cu pietricele, pentru că e gras, în copilărie, dacă și-o petrecuse acolo, sau chiar și în vizitele făcute ca adult, un obez e mereu ținta favorită a răuvoitorilor, peste tot. Preoții fac ce pot, dar nu e de ajuns, a adăugat spre surpriza mea, eu aș fi zis că preoții contribuiau din plin la înapoierea generală.

– Mai înapoiați decât în satele de aici?

A cumpănit o secundă.

– Aveți dreptate. În satele de aici, copiii sunt adevărați dobitoci. Care vor fi adulți bădărani, nu-i va salva vârsta.

– Dumneavoastră sunteți irlandezi? Abia atunci l-am întrebat. Aveți copii?

Până în momentul acela îmi spuseseră doar numele lor, fără nume de familie în cazul lui Mary Kate. Nu știam cu ce se ocupau și nici de ce ne întâlniserăm la un cocktail de la ambasadă. Acestea nu erau foarte restrânse, dar nici nu se deschidea ușa oricui. Se așezaseră amândoi lângă mine, pe banca mea și trebuise să mă trag la o margine ca să le fac loc, eram cam înghesuiți. Erau oameni invadatori, deși în mod agreabil și cordial.

Mary Kate era într-adevăr irlandeză, iar înainte de căsătorie se numise Mary Kate O'Riada („Precum compozitorul, fie-i țărâna ușoară", a spus; „unii îl pronunță O'Reidy, alții nu". Eu nu aveam habar cine era compozitorul acela). Ruiz Kindelán nu, era spaniol, dar locuise o parte din viață la Dublin și călătorise prin toată țara, o cunoștea la perfecție. Lucrau amândoi la ambasada irlandeză, de aceea erau colegi cu Tomás, de aceea erau invitați la petreceri și cine diplomatice din când în când. Și nu, nu aveau copii. Acum era târziu să-i mai facă, puțin cam târziu.

– Nici nu ne-am străduit prea mult să-i avem, stai liniștită. Am fost mereu prea ocupați. Și Mary Kate a rămas contemplând cu ochii ei absolut sașii o pereche de rațe tinere, care înotau pe lac, de parcă i-ar fi evocat copiii pe care nu îi avuseseră, sau de parcă pentru ea copiii nu s-ar deosebi prea mult de niște animale stupide, cărora trebuie să le dai de mâncare. Ne dedicăm unul celuilalt, a conchis fără tristețe. Miguel are grijă de mine și eu am grijă de Miguel. Nu doar că suntem un cuplu căsătorit, dar formăm o echipă și nu ne despărțim niciodată. Până când moartea ne va despărți și bine-ar fi să ne ia în același timp pe amândoi, nu e adevărat, Miguel?

– Adevărat. Cât se poate de adevărat.

În următoarele patru sau cinci săptămâni – cât a durat episodul, ca să continui să-l numesc așa; fără îndoială, a fost mai mult – a fost sperietură și a fost panică, am avut senzația că, într-adevăr, formau o echipă și nu se despărțeau niciodată. Nu l-am văzut niciodată pe unul fără celălalt. Aparițiile lor în Grădinile Sabatini au devenit frecvente (poate că erau dinainte, însă eu nu îi remarcasem), iar dacă nu acolo, îi întâlneam în alte zone ale cartierului, au spus că locuiesc aproape, fără a specifica unde, la un moment dat, au indicat spre aleea Pictor Rosales, cu un gest vag. Cum se cuvine acestui tip de cuplu fără copii, m-au „adoptat" cu ușurință, ba chiar cu veselie. Se arătau zâmbitori și amabili, protectori și grijulii, se ofereau să mă ajute cu ce am nevoie, și să stea cu copilul, dacă era necesar (asta nu era necesar și nici nu l-aș fi încredințat unor recent cunoscuți care se prezentaseră singuri, oricât de afectuoși ar fi fost, oricât s-ar fi declarat prieteni necondiționați). Eu m-am lăsat răsfățată până la un punct. Uneori mă simțeam foarte singură, când Guillermo era prea mic ca să-l las o clipă nesupravegheat, la început e îngrozitor de greu să te îndepărtezi un moment de ei, să nu-i ai permanent lângă tine, să nu-i îmbrățișezi, să nu-i miroși și să nu-ți dorești ca lumea să se oprească acolo, pentru ca ei să nu crească niciodată, totul să încremenească și situația aceea să devină eternă, eu și ei, ei și cu mine, iar restul să dispară. Totuși, te simți izolată și era plăcut să am companie și conversație la dispoziție, e bine să te știi ocrotită de niște vecini cu sentimente paterne, la care ai putea recurge dacă ai avea probleme. Mi-au lăsat telefonul lor, eu li l-am dat pe al meu, iar de atunci au început să mă sune adesea cu dezinvoltură, ca să întrebe cum merg lucrurile și dacă am nevoie de ceva, să-mi facă vreun comision, vreo favoare sau vreun serviciu, să-mi aducă ceva ce uitasem sau nu putusem să cumpăr. Câteodată mă mira că nu se aflau la ambasada lor la zece dimineața,

exact când toată lumea are mai multă treabă; din acest motiv îmi era imposibil să contez la orele acelea pe mama, pe soacra, pe sora mea sau pe vreo prietenă, toate femei active și cu multe îndeletniciri. Într-o zi i-am întrebat, au spus că au orare flexibile, nu am acordat mai multă importanță detaliului.

Într-una din rarele dăți când mă suna Tomás, întotdeauna pe fugă, i-am pomenit de soții Ruiz Kindelán, i-am povestit că îi cunoscusem, l-am întrebat dacă și-i amintea, ținând cont de familiaritatea cu care grasul îndesat se referea la el, la „Thomas", la fel ca Mary Kate, deși ea poate o făcea prin imitație.

„Numele nu-mi spune nimic, nu-mi amintesc", mi-a răspuns. „Poate dacă le-aș vedea fețele… Dar nu e deloc ciudat. Sunt atâtea cocktailuri și reuniuni, și întâlniri de tot felul, că ajungi să saluți sute de persoane într-un an. Vorbești câteva minute cu fiecare și îi uiți numaidecât pe toți, în afară de cazul în care sunt importanți sau năucitori și te impresionează."

„Nu-s chiar năucitori. Dar, dacă îi vezi o dată, devin inconfundabili, de aceea mă surprinde că nu mi-i amintesc absolut deloc dinainte. El e nemaipomenit de gras și ea suferă de strabism. Frumoasă, dar cu un strabism care te tulbură."

„Nu știu, habar n-am, poate am fost cu ei la vreo activitate de la AHMBI. Trebuie să te las, stau prost cu timpul."

„AHMBI?" Inițialele acestea le pronunțase în engleză. „Niciodată nu ai timp, nu-i așa? Nu știu ce te pun să faci pe acolo."

„Asociația Hispaniștilor din Marea Britanie și Irlanda, se organizează evenimente cu ei, unii vin în vizită în Spania și nu pierd ocazia de a trece pe la British Council, pe la ambasadă, mai ales dacă li se dă câte un păhărel. De pe vremea lui Starkie, irlandezii au tot venit pe acolo. Nu uita că el e irlandez. E foarte mândru că a fost primul profesor de spaniolă la Trinity College din Dublin și l-a avut pe Samuel Beckett student. Întreabă-l, dacă ești curioasă. El sigur cunoaște cuplul acela."

Walter Starkie fusese fondator și director al Institutului Britanic, unde a învățat Tomás până a intrat la liceul meu. Bun prieten cu socrul meu, Jack, îl ajutase cât putuse pe Tomás, eu presupuneam că în parte acesta îi datora funcția obținută atât de repede. Acum, după o etapă îndelungată în care predase în California, Starkie locuia din nou la Madrid, unde avea să moară dintr-un grav atac de astm cronic peste câteva luni.

„Nu, nu vreau să-l deranjez, e bătrân. Și nici nu sunt atât de curioasă. Adevărul e că sunt foarte afectuoși cu mine. Alintă copilul. Alaltăieri au venit pe la noi și au adus o grămadă de cadouri pentru el. Sunt foarte plăcuți și atenți."

Ar fi trebuit să fiu mai curioasă, poate așa aș fi fost scutită de incident, de sperietură și de panică. Deși asta mi-a permis să aflu câte ceva despre Tomás.

Soții Ruiz Kindelán, sau Miguel și Mary Kate (curând am început să ne tutuim cu toții, în Spania era deja greu să te adresezi mult timp cu „dumneavoastră" în 1976) mă întrebau frecvent de el cu un interes cam insistent, pe care eu îl luam drept politețe, tentative de consolare, solidaritate și preocupare pentru mine.

– Ce noutăți ai de la Thomas? Știi ceva nou de el? Cu ce se ocupă acum la

Londra? Sau nu e la Londra? În funcție de îndatoririle pe care le are, îl trimit în călătorie, probabil. Ce face exact la Foreign Office? Pentru cine lucrează? În ce departament e? Și în subordinea cui? Noi avem cunoștințe acolo, poate e cu Gathorne, bun prieten de-al nostru, întreabă-l dacă a lucrat cu el, Reggie Gathorne. Dar stă prea mult timp departe de tine, nu ți se pare? Dacă colaborează cu ei pe anumite perioade, sunt perioade prea lungi, nu? Ar trebui să țină cont de situația lui, cu bebelușul mic, nu au nici o scuză. Înțelege-mă, nu că aș vrea să-l critic și munca e muncă, da; însă ar trebui să stea mai mult cu tine, primul an al unui copil e cel mai dificil și cere cele mai multe îngrijiri și cel mai mult efort, se vede că ești epuizată, oricât de mult ajutor ai. Și, pe de altă parte, nu e bine ca el să piardă asta, copiii se schimbă foarte repede și Guillermo nu va mai fi niciodată cel care e astăzi. Dacă se poate ști, ce îl solicită atât de mult acolo? Când prevede să se întoarcă? Ce îl reține? Pesemne că e o treabă complicată, o misiune. Și probabil că vă duce dorul îngrozitor, nu? Moare de dorința de a vă vedea, mai ales pe tine.

Eu abia puteam să răspund, cu precizie sau cu imprecizie. În realitate, ignoram aproape totul, până și data întoarcerii lui. Nu auzisem numele lui Reggie Gathorne și niciodată nu-mi relatase pe îndelete ce face zi de zi la Londra. El, când venea, avea aerul că se plictisește povestindu-mi și pe mine evident că m-ar fi plictisit să-l ascult. Nu fusesem nicicând iscoditoare și el a avut întotdeauna, de foarte tânăr, de când ne-am cunoscut în adolescență, un element de opacitate care i se accentuase cu anii. Singura sferă pe care o împărtășeam într-adevăr, și era cea maximă și esențială, cea care conta și la orice cuplu ar trebui să conteze, era a casei, a patului și a copilului, a râsetelor, a săruturilor și a conversației fără rapoarte și fără detalii monotone despre treburi, a plăcerii de a sta și de a ieși împreună, de a ne vedea unul lângă celălalt, sau în față, sau deasupra, sau de a ne simți respirațiile în spate. Îmi închipui că cineva mai puțin rușinos ar spune „a dragostei noastre". Și da, îmi era foarte dor de el și îmi imaginam că și lui de mine. Însă sentimentele celuilalt aparțin întotdeauna acestui teren, al imaginației. Nu știi niciodată cu certitudine, nici măcar nu ai habar dacă declarațiile cele mai fierbinți sunt adevărate, sunt teatru sau obicei, sunt simțite, ori sunt ceea ce crede celălalt că se cuvine să simtă și e dispus să spună. Eu muream de dorința de a-l vedea. Dacă el se chinuia la rândul său, nu pot să știu sigur. Cum am mai spus, o povară tăcută îl înstrăina, o ducea, și-o pusese pe umeri când își terminase studiile la Oxford, povara care îl alesese pe el. Dorințele se domolesc, adorm când soarta e pecetluită și nu ai libertatea de a alege. Într-un anumit sens, nu mai e loc pentru ele, sau apar doar ca himere și visări, sunt menite să fie date la o parte după câteva momente de slăbiciune.

Trecuse o lună aproximativ de la prima întâlnire cu soții Ruiz Kindelán, când au venit la mine acasă într-o zi, pe la zece-unsprezece. Guillermo petrecuse o noapte îngrozitoare cu febră și preferam să nu-l scot din casă, să nu-l expun la nimic. Astfel că ne-au vizitat, ca să ne vadă și să se intereseze de el, temperatura îi scăzuse în zori, dar încă era vădit somnoros și obosit, plânsese mult, pesemne că nu dormise suficient. Eu abia închisesem ochii.

Miguel, care era un om glumeț, însuflețit și bun de gură, n-a scos o vorbă și avea o expresie contrariată în primele minute. S-au așezat amândoi pe canapea și eu pe un fotoliu la stânga lor, după ce am adus copilul în coșul de bebeluș, ca să-l pot vedea, și a rămas între ei și mine, la picioarele noastre. În anii aceia se fuma până și în prezența bebelușilor, iar soții Ruiz Kindelán fumau. Nu exagerat, dar fumau, la fel ca Tomás și ca mine, eu reluasem obiceiul, suspendat timp de nouă luni sau zece. Ruiz Kindelán a scos o țigară din tabachera de piele, dar nu și-a aprins-o încă, s-a jucat cu ea în mână, trecându-și-o din una în alta, sau chiar punându-și-o după ureche, ca un mecanic sau vânzător de odinioară.

– Berta, trebuie să vorbim ceva, mi-a spus deodată, încheind flecăreala preliminară despre mărunțișuri.

I-a dispărut expresia contrariată și a încercat să zâmbească, arătându-și dinții mici și pătrați, ca niște taste în miniatură, purtându-se cordial și simpatic ca de obicei, utilizând un ton de frivolitate, care nu m-a îngrijorat, în pofida cuvintelor introductive, care nu anunță niciodată nimic bun, ci nenorociri, părăsiri, conflicte și vești proaste.

– Te ascult. Despre ce e vorba?

– Păi, sunt două lucruri în realitate. Unul e că venim să ne luăm rămas-bun, cu toată durerea inimii noastre. Ne transferă, imaginează-ți. După atâta timp aici. E nedrept. Îți încropești viața încetul cu încetul într-un loc, te adaptezi și deodată trebuie s-o ștergi și să începi în alt loc, unde n-ai ce să cauți. Asta se poate întâmpla în orice clipă, știi bine, în profesia noastră; ne temeam, dar până acum am evitat-o an de an. S-a întors norocul și cine știe când vom putea să revenim, sau dacă vom putea să revenim. Măcar am reușit să fim trimiși amândoi, oriunde o fi. Nu am putea să ne despărțim. Și exista acest pericol. Vag, dar exista.

– Miguel are grijă de mine și eu am grijă de Miguel, a intervenit Mary Kate, repetând aceeași frază pe care mi-o trântise în prima zi.

– Vai, ce rău îmi pare, pentru voi și pentru mine! Ăsta chiar că e motiv de tristețe. Era adevărat că regretam și pentru mine, te obișnuiești repede cu cine e de partea ta, cu figurile protectoare și care îți ușurează lucrurile. Încă nu știți unde vă trimit?

– Sunt vreo două posibilități, a răspuns Ruiz Kindelán. Uneori ți-o comunică în ultima clipă și îți organizează o mutare în cea mai mare grabă. Poate fi Italia, unde am mai fost, dar poate fi la fel de bine Turcia. Asta nu ne-ar plăcea deloc. Majoritatea nu sunt catolici, nici creștini măcar, sunt doar câțiva. Limba e dată dracului, că mai bine n-aș putea spune, și nu seamănă cu nici o altă limbă. Cu maghiara, de departe, se zice, închipuie-ți ce consolare. Măcar în Ungaria am fi între creștini, deși se pare că au rămas destui evrei, sau nu știu dacă s-au descurcat să se întoarcă. Cu toate că nu vorbeau direct de religie, observasem, din referințe mărunte, importanța pe care i-o acordau. Se duceau duminica la slujbă, asta da, menționaseră cu naturalețe; și poate nu doar duminica. Pe scurt, la Ankara n-am prea fi de folos, dar acolo e lipsă de personal. În sfârșit, cei care conduc conduc, asta nu înseamnă neapărat că o fac bine. În orice caz, este iminent, transferul e aproape.

– Chiar așa? Cât de iminent?

Am simțit o oarecare dezolare superficială.

– Peste o săptămână, credem. Zece zile maximum. Dar, pe lângă asta, dragă Berta, trebuie să ne despărțim pentru că nu încape îndoială că nici tu nu vei mai dori să ne vezi. Nu după cealaltă chestiune.

N-a spus-o cu gravitate, a continuat să zâmbească. Și-a scos bricheta Zippo, neagră, pe care obișnuia s-o folosească. Nici măcar nu i-a deschis capacul, s-a limitat să se joace cu ea în mână. Erau încă la modă, pentru că le utilizaseră soldații americani în timpul Războiului din Vietnam, terminat în urmă cu un an. Se spunea că incendiau cu ele așezări și sate, erau mult mai eficiente decât torțele.

În momentul acela chiar m-am îngrijorat puțin.

– Ce altă chestiune? De ce să nu vreau să vă mai văd?

Atunci a întrebat din nou de Tomás:

– Spune-mi, tu ești sigură că se ocupă la Londra cu ce îți zice că se ocupă? Și încă ceva, ești sigură că la Londra se află? Că acolo e acum?

– Păi, știu doar ce îmi povestește el. V-am spus că nu e mult, nu intră în detalii care pe mine nu mă interesează, iar pe deasupra nu le acord atenție. Am cumpănit o secundă. Despre ce ți se povestește, nu poți avea niciodată certitudine, cum e posibil să ai, nu-i așa? Dar haida de, chiar dacă cel mai adesea mă sună el, am două numere de telefon de-ale lui de la Londra, pentru urgențe. De ce n-ar fi unde zice?

– La telefoanele alea răspunde întotdeauna el? s-a alăturat interogatoriului Mary Kate. Sunt de acasă de la el, de la un apartament, sau de la locul de muncă, de la un cabinet, de la un birou, de la Foreign Office?

Mi se părea ciudată atâta insistență din partea celor doi; dar încă n-am văzut nimic anormal în întrebările lor. Cert e că erau curioși și puneau multe întrebări, în general.

– Păi uite, i-am răspuns, nu l-am utilizat decât o dată pe fiecare și niciodată nu mi-a răspuns el; logic, pe de altă parte: unul e de la lucru, unde își petrece mai mult timp decât acasă, iar celălalt, de la o clădire de apartamente cu centrală, aproape de Gloucester Road. Acolo locuiește, sau mai degrabă doarme. Cele două persoane care mi-au răspuns m-au asigurat că îi vor transmite mesajul și, într-adevăr, el m-a sunat curând după aceea. Nu știu dacă cel de la lucru e chiar de la Foreign Office sau din alt loc. De ce? De ce mă iscodiți atâta?

– Ne-au ajuns vești cum că nu acolo lucrează, ci mai degrabă la MI6. Văzându-mi expresia de surprindere, Ruiz Kindelán a considerat că e bine să-mi explice, pentru orice eventualitate, deși surprinderea mea nu reflecta ignoranță, știam ce sunt MI6 și MI5, măcar acestea două, ca oricine a citit romane sau a văzut filme cu James Bond. Serviciul Secret pentru informații externe. Și, întrucât am rămas în tăcere (asta provoacă uluirea amuzată, când bănuiești că cineva își bate joc de tine, sau nu vorbește tocmai serios), a adăugat, ca să mă facă să înțeleg mai bine, ca și cum aș fi fost proastă, sau mai tânără decât eram: Spioni, într-un cuvânt.

Acum am râs scurt, cu neîncredere. Mă distrase inutila lămurire. Într-atât, încât păream naivă.

– Nu mi-a spus niciodată nimic. Bineînțeles că, dacă sunt spioni, dacă serviciul e secret, n-o s-o spună cu una cu două, am glumit. Soții Ruiz Kindelán continuau să zâmbească și își menținеau tonul amabil, deși pe chipurile amândurora se ivise o umbră de involuntară duritate când înlănțuiau întrebări. Dar, și ce, dacă ar fi așa? Ideea nu mi-ar plăcea prea mult, însă în sfârșit, presupun că nu e greu să treci de la Foreign Office la asta, ocazional. Poate i-au cerut să interogheze pe cineva străin, să facă pe interpretul din când în când. Are talent la limbi străine, știe câteva, pe majoritatea le vorbește la perfecție. Sigur că îl folosesc, dacă e util pentru MI6.

– Nu atât de ușor, nu atât de ușor. MI înseamnă *Military Intelligence*, dacă cumva nu știi, dar pesemne că știi. E un corp militar, nu diplomatic, nu civil. Depinde de armată, e mai presus de poliție și de aproape orice autoritate. Agenții lor posedă rang înalt, grade, și sunt supuși disciplinei. Aparțin, pe scurt… Pe chip i s-a reflectat mânia și s-a corectat. Sunt ofițeri, sunt responsabili de o armată invadatoare.

– Invadatoare? Invadatoare a cui?

– A Irlandei, evident. A țării noastre, s-a grăbit să răspundă Mary Kate cu accentul ei, iar când a spus-o, ochii i-au rămas ficși și iritați, ațintiți asupra mea, sau așa mi s-a părut.

Li s-a intensificat din nou strabismul, iarăși mi-au stârnit o frică momentană și ușoară, era o frică irațională cât dura, câteva secunde în mod obișnuit. Acum m-a ținut puțin mai mult. Abia într-un târziu și i-a retras, prefăcându-se iar în versiunea cea mai benignă a ființei sale și ochii aceia, ficși și în același timp privind altundeva, aveau aerul de a-mi reproșa cu acreală: „Nu-ți dai seama, fată cretină? Așa străină ești de lume, așa pe dinafară? O armată invadatoare a țării noastre“.

Mi-am plecat fruntea, ca să mă uit la copil, cred că am căutat refugiu în el. Privirea îi era candidă și eratică, încă nu fixa bine persoanele și nici obiectele, rătăcea fără busolă și nu putea să se fixeze, era contrariul privirii lui Mary Kate. De ceva timp stătea liniștit cu ochii deschiși, fără urmă de indispoziție. Gângurea distrat la picioarele noastre.

M-am aplecat, l-am mângâiat pe un obraz cu un singur deget, era copilașul meu cel atât de nou, atât de delicat și de rotunjor, atât de proaspăt. Oricât de absurd ar părea, vederea lui mă însenina, ca și cum lângă el nu mi se putea întâmpla nimic și restul s-ar fi estompat; ca și cum ne-am fi protejat reciproc și, bietul de el, cum să mă protejeze el pe mine? Zgomotul brichetei Zippo m-a făcut să-mi ridic privirea. Ruiz Kindelán își dusese în sfârșit țigara la buze, deschisese capacul cu o mișcare a degetului mare și încercase să aprindă, însă nu se aprinsese. A agitat-o cu putere și a încercat din nou, dar nu a reușit. M-am uitat la pantofii lui, întotdeauna erau cam murdari, sau măcar nu erau niciodată strălucitori, pesemne că îi neglija, multor bărbați le este teribil de lene să

folosească peria, cârpa și crema, de aici tradiția lustragiilor, mi-a trecut prin cap; contrastau cu costumele lui destul de bune și de îngrijite, câte unul poate chiar lucea. Trenciul, pe care încă îl purta în iunie, pe braț, îl lăsase lângă el pe canapea, îl trântise nepăsător.

– Uite, Berta dragă, a spus, și îndată ce a spus-o a râs fără motiv, de parcă ar fi vrut să imprime un ton festiv acelei discuții. Ne-au ajuns veşti cum că există un individ de la MI6 care face mult rău la Belfast, sau pe care îl vor amplasa acolo sau în alt loc, ca să facă rău, încă nu știm dacă e pe drum sau e deja la destinație. Numele capitalei l-a pronunțat ca oxiton, cum nu ar fi făcut-o aproape nici un spaniol; aproape nici un spaniol neaoș, vreau să spun. Și din nou formula dinainte, „Ne-au ajuns veşti"; de la cine veneau? Și cine erau „noi"? Doar el și Mary Kate, sau încă cineva? O organizație, un guvern, toată țara? Nu știm cu certitudine cine e și nici drept cine se dă, nu-i cunoaștem prea bine înfățișarea, pentru că e posibil să și-o fi modificat o dată sau de două ori. Poate era blond și acum e brunet, iar între timp a trecut prin roșcat. Poate avea o claie de păr, iar acum se tunde foarte scurt. Acum poate și-a lăsat barbă, iar înainte obișnuia să se bărbierească și între timp și-a lăsat perciuni lungi, care i se uneau cu o mustață, mustață în stilul lui Crosby și perciuni ca ai lui Stills sau Neil Young. Atunci încă se auzeau ecourile acelui supergrup muzical, Crosby, Stills, Nash & Young. Cu toate acestea, m-a surprins că un tip ca Ruiz Kindelán era familiarizat cu el. Nu purta ochelari și acum și-a pus unii la fel de mari ca ai mei. Și i-a atins, și i-a reașezat cu degetul mijlociu; a profitat ca să-și netezească părul creț. E normal să-și ascundă adevăratul chip, sau să încerce să afișeze mai multe, ca să pară persoane diferite și să deruteze, să semene confuzie. A râs din nou, aparent cu spontaneitate, ca și cum toate acelea ar fi alcătuit un joc sau o ghicitoare. Bănuim că poate fi un agent destul de nou, antrenat recent, neutilizat, neconsumat, probabil ca să execute misiuni de informator, de infiltrat, știi tu. Și că poate fi vorba despre Thomas, în sfârșit. Cum îi iese lui Thomas accentul irlandez? Crezi că ar putea trece drept unul dintre noi? Se pare că face minuni imitând accente, dialecte și voci. Se pare că lumea moare de râs auzindu-l, noi nu am avut ocazia de a-l admira, se spune că e fantastic. A râs a treia oară ca și cum ar fi asistat la reprezentație și în continuare și-a dus mâna la trenci și a început să caute prin buzunare cu încetineală, era o haină din acelea cu o grămadă de buzunare, în timp ce vorbea aproape pe ton de glumă, fără urmă de dramatism. Atenție, nu afirmăm că e el, nu avem dovezi, e foarte greu să verifici chestia asta, firește: sarcina superiorilor lui e s-o facă să fie cât mai dificil de verificat. Nici măcar nu suntem complet siguri că lucrează la MI6. În realitate sperăm că nu, dorim să nu fie așa, totul să fie o greșeală. Ar fi foarte neplăcut ca cineva pe care îl stimăm atât să prejudicieze Irlanda, aceasta ne-ar descumpăni îngrozitor. Soțul unei femei pe care o adorăm, pe deasupra. Imaginează-ți.

– Nimeni altul decât tatăl acestei minuni. Al scumpetei acesteia, a insinuat Mary Kate, era cuvântul ei favorit pentru bebeluș; s-a aplecat ca să-și zornăie brățările în dreptul feței copilului, lui mereu îi atrăgea atenția zgomotul, erau un înlocuitor de jucărie.

– Dar circulă zvonuri urâte, știi? a continuat Ruiz Kindelán. Și unele nu dau greș de obicei, nu ne-au indus în eroare cu alte ocazii, bine-ar fi să ne inducă de data asta. Își ținea țigara mai departe între buze, bricheta Zippo într-o mână, cu capacul închis, iar cu cealaltă tot scotocea prin trenci extrem de calm, fără nici o grabă și fără să-și dea silința, neatent, de parcă nu s-ar fi îndoit că ceea ce caută va apărea mai devreme sau mai târziu. Ar fi bine să investigăm, ca să excludem posibilitatea. Cu cât mai repede, cu atât mai bine, pentru noi și pentru voi. Pentru toți, nu-i așa? Cred că ai putea, Berta, tu trebuie să cercetezi și să vorbești cu el despre asta. Și să-l convingi să se abțină, dacă e adevărat zvonul acela urât, pe tine nu te-ar minți, nu? Într-o chestiune gravă, care te-ar privi și pe tine, și pe copil, pe toți trei. Măcar în Irlanda. Să se abțină în Irlanda, ori vom avea cu toții de pierdut și ne va merge îngrozitor, nu știu dacă înțelegi.

Și a scos, în sfârșit, obiectul dintr-un buzunar interior: un tubușor de benzină sau gaz, tot marca Zippo, negru ca bricheta, terminat cu un dop roșu de plastic, finisat la rândul lui cu un soi de cioc care într-o poziție îl menținea închis, iar în alta, îl deschidea și permitea combustibilului să iasă printr-un orificiu minuscul, când trebuia reîncărcată bricheta. Nu că piatra ar fi fost de nefolosit, că i s-ar fi terminat, în cele două ocazii când Ruiz Kindelán încercase să aprindă sunase normal și sărise scânteie, dar flacără nu, flacăra aceea exagerată și care inițial dansa, caracteristică brichetelor Zippo, părând mai greu de controlat decât altele, poate de aceea vântul nu o stinge atât de ușor, uneori nici măcar o rafală ușoară, pesemne că de aceea erau mai eficiente decât torțele, când se dădea foc la ceva, când se incendia. Rămăsese fără gaz și Kindelán era pregătit s-o umple, toată lumea cunoștea mecanismul în anii aceia, orice fumător: se extrăgea bricheta din suportul metalic și se injecta benzina printr-o găurică din partea de jos în bumbac, cauciuc spongios sau ce-o fi fost, până se impregna și gata, funcționa iarăși.

– Ce dilemă, dacă nu s-ar lăsa convins, a adăugat cu un zâmbet, simpatic și frumos, cum erau zâmbetele lui, iar atunci mi-am dat seama că ciocul tubușorului era ridicat și nu coborât cum ar fi trebuit, iar imediat, când Ruiz Kindelán a agitat tubușorul acela înainte de a-l folosi, ca și cum ar fi conținut suc, au căzut câteva picături din lichidul inflamabil pe coșul lui Guillermo (sau a fost un mic șuvoi), pe cearșafurile mici și pe pijamaua copilașului.

Totul a părut involuntar, o neglijență, tubușorul s-a ivit prost închis din buzunar și totul a fost atât de rapid, de la apariție până la căderea combustibilului în cel mai rău loc (s-a produs dintr-o singură mișcare a brațului, în realitate), că n-am avut timp să fac nimic ca să previn imprudența. Primul meu impuls a fost să scot copilul de acolo, să-l iau în brațe și să-l duc la baie, să-i dau jos hainele, să-l curăț, să-l ud, să-l scald, să-l îndepărtez de cuplul acela care într-un răstimp foarte scurt trecuse de la a-mi inspira încredere și a mă proteja la a-mi provoca groază. Însă tocmai groaza aceea m-a împiedicat să mă clintesc, pentru că înainte ca eu să pot apuca pruncul, Ruiz Kindelán a deschis din nou capacul brichetei cu degetul mare, ca și cum ar fi vrut să încerce încă o dată să obțină o flacără pentru țigara lui, deși încă nu injectase benzina în spumă; și nici n-a coborât ciocul

dopului, cum ar fi făcut imediat oricine după pocinog. Țigara era tot între buzele lui, într-o mână ținea tubușorul și în alta bricheta deschisă. M-am oprit brusc, am înțeles ce aș fi preferat să nu înțeleg, m-am oprit brusc și am rămas liniștită pe fotoliul meu, nu cumva să fie și mai rău, cu efect contrar și mai grav, iremediabil mai grav. „Piatra funcționează", am gândit cu toată viteza și am început să gâfâi cu angoasă, astăzi s-ar spune hiperventilație, „dacă încearcă din nou, e posibil ca de data asta să iasă flacără. Iar dacă iese flacără, poate s-o arunce pe coșul de răchită, pe cearșafuri și pe pijama, cât de puțin ar dura până să ardă totul. Sau, dacă nu o face dinadins, poate să-i alunece bricheta cu focul ei, care nu se stinge atât de simplu." Am rămas încremenită, oricât de greu mi-a fost, voiam să fug, să mă duc cu copilul meu, dar nu îndrăzneam, m-am obligat să paralizez. L-am implorat de parcă n-aș fi înțeles încă nimic și situația ar fi fost normală. M-am prefăcut, i-am vorbit cu aplomb și naturalețe, deși mă trădau gâfâiala și o vibrație de panică în voce. M-am purtat de parcă nu era nimic, dar în realitate l-am implorat:

– Te rog, Miguel, închide capacul, nu aprinde acum. Ai stropit coșul, nu știu cum îți trece prin cap să manevrezi asta aici, deasupra copilului. Și închide tubușorul acela. Cum îl ții deschis? Ți-o fi udat trenciul. O să miroasă urât.

De unde eram eu mirosea petrolul, Guillermo probabil că îl mirosea mult mai mult, vaporii aveau să dăuneze plămânilor lui mici. Ce puteam să fac? Mi-a venit ideea să-i smulg una dintre cele două arme, sau pe amândouă, cu un gest energic și rapid, orice lucru se poate transforma în armă, ingeniozitatea umană e atroce cu celeritatea ei. Dar le ținea bine, am observat, îmi asumam un risc enorm dacă dădeam greș. „Nu poate să facă nimic", m-am străduit să mă conving, ca să-mi alung frica. „Dacă arde un copil, o să-l bage la pușcărie, nu va putea să scape, doar dacă m-ar arde și pe mine. Dar mie la ce-mi folosește să se ducă apoi la pușcărie, dacă face asta, răul va fi făcut și nu se va mai desface." El și-a încruntat sprâncenele de parcă n-ar fi fost nimic, de parcă n-ar fi existat nici o primejdie și l-ar fi surprins spaima mea. A râs.

– Femeie, nu fi exagerată. N-o să se întâmple nimic rău, ţţ-ța, mi-a zis cu stilul lui obișnuit de a-și întări negarea.

A coborât ciocul tubușorului, dar nu și capacul brichetei. „O amenințare în minus", am mulțumit în minte, dar imediat mi-am dat seama că nu era așa, combustibilul căzuse deja, nu era nevoie să mai cadă. „Cât îi trebuie să se evapore?", mi-am zis, nu aveam habar. Din fericire, copilul nu plângea și nu se lamenta, era în largul lui, cu pumnii mici strânși și ridicați, rătăcind cu ochii în tavan, fără țintă, emițându-și sunetele guturale, gângurind din când în când. În ciuda mirosului pătrunzător, poate amețitor pentru el.

I-am aruncat o privire lui Mary Kate, în căutare de ajutor, de sprijin, poate de solidaritate feminină și nu m-a liniștit nicidecum. Se uita la bărbat, la stânga ei, fix și în expectativă, ca și cum ar fi așteptat să facă ceea ce trebuia să facă, sau ce stabiliseră să facă. Și strabismul ei natural mi s-a părut acum o trăsătură fanatică, de iluminată, ca și cum ochii de un albastru nemaipomenit ar fi izgonit din ei nu doar ingenuitatea și neputința pe care o arătau uneori în mișcare, ci și orice

fărâmă de pietate și așteptau contrariul a ceea ce așteptam eu, adică, iremediabilul și ce e mai rău. Copiii pe care nu-i avea erau pentru ea ca o pereche de rațe proaste înotând, mi-am amintit. Iar pentru el, mici bestii jegoase, mi-am amintit de asemenea.

– Nimic rău, Berta dragă, sigur, a repetat Mary Kate abia îndepărtându-și ochii de Kindelán, doar cât i-a trebuit ca să-mi capteze privirea de implorare disimulată jalnic. Nimic rău, căci depinde de tine și tu ești cea mai bună mamă. Nu torn gogoși, a adăugat, într-un limbaj cam prea neaoș ca să fie străină.

Mi-am îndreptat privirea spre bustul ei proeminent și masiv, nu știu de ce: pur și simplu ca să nu-i mai contemplu strabismul înspăimântător, ori ca să mă conving că o femeie cu sân atât de primitor n-ar putea să facă rău nimănui și cu atât mai puțin unui bebeluș. Sau de parcă astfel aș fi apelat la instinctul matern pe care ea cu siguranță nu-l cunoscuse niciodată. Eram din ce în ce mai buimacă și, pe deasupra, nici o considerație optimistă nu-mi era de folos: în fond eram încredințată că femeia aceea era capabilă să facă rău oricui, dacă o cerea cauza ei, intuiam care era, sau țara ei. Prea mulți oameni se consideră exponenți ai nevoilor țării lor, în orice țară și cu timpul pun stăpânire pe ea cu vehemența lor contagioasă.

– Bineînțeles, am răspuns, și m-am simțit ca cineva care dă dreptate unor nebuni ca să-i liniștească, iar nebunii își dau întotdeauna seama de asta și nu le place, adesea îi irită și îi înfurie și mai mult, dar nu știam ce altceva să spun, ce alt ton să utilizez. Bineînțeles că da, am insistat, voi vorbi cu Tomás cât mai repede posibil, îl voi întreba și îl voi convinge, nu vă faceți griji. Dacă e ceva real; poate că nu e, poate că e un zvon fals, totul e o confuzie și el nu e el.

Ultima frază nici n-avea sens, dar m-au înțeles, am presupus. Frica prelungită te face să gândești și să te exprimi nedeslușit.

– Da. Și dacă neagă? a zis Mary Kate.

– Dacă neagă, înseamnă că nu e adevărat.

– Cum ai putea să știi? Ar putea să nege și dacă e adevărat. Dacă lucrează pentru MI6, l-au instruit, probabil, să nege și ceea ce nu se poate nega, așa merg lucrurile. Va fi într-un loc și chiar de acolo va jura că el nu e acolo.

Mintea îmi era incapabilă să continue schimbul acela, oricât de scurt ar fi fost. Eram preocupată pe de-a-ntregul de copilul meu cel neajutorat și de bricheta deschisă, dacă Ruiz Kindelán dădea cu degetul și se aprindea flacăra de data aceasta, o singură dată, următorul pas ar fi putut să fie catastrofal, accidental sau cu intenție. Angoasa de a ști că nu am posibilitatea de a-l proteja pe Guillermo, de a-l salva, îmi devenea insuportabilă. Urmăream degetul acela, respirația îmi era din ce în ce mai zgomotoasă și mai accelerată, mă trăda și, într-adevăr, eram dispusă să fac orice, cuplul acela ar fi putut să-mi ordone lucrurile cele mai umilitoare, indecente sau abjecte, iar eu le-aș fi îndeplinit și m-aș fi supus. Firește că mi-aș fi trădat țara, pe care nu o stimam prea mult, era greu după patruzeci de ani de dictatură; sau părinții, sau pe Tomás, n-aș fi șovăit nici o clipă, ca să-mi îndepărtez copilul de foc. Nu-mi permiteam să mi-l imaginez arzând, pentru că,

dacă o făceam, mi-aș fi pierdut conștiența și n-aș mai fi putut nici măcar să-l supraveghez.

Ruiz Kindelán zâmbea în continuare, cu ușurătatea lui obișnuită, ba chiar a chicotit, ca și cum l-ar fi amuzat ultima frază a lui Mary Kate.

– Cum i-a trecut lui Thomas prin cap să se bage în asta, a zis de parcă l-ar fi interesat sau l-ar fi distrat să speculeze; și, apropo, nu pe ton interogativ, ci considerând că e cert. Întrucât și-a petrecut cea mai mare parte din viață aici, nu poate fi un mare patriot englez. Din asta se iese întotdeauna rău, dragă Berta, dacă se iese. Eu am cunoscut vreo doi dintre ei și am studiat alți câțiva, și, în mod normal, ies tulburați sau morți. Iar cei care nu sunt executați și nici nu înnebunesc cu totul, ajung să nu mai știe cine sunt. Își pierd viața, ori li se rupe în două și aceste părți sunt imposibil de alăturat, se resping. Își pierd identitatea, ba chiar și memoria anterioară. Unii încearcă să revină la normalitate peste câțiva ani și nu sunt capabili, nu știu să se reîncorporeze în viața civilă, ca s-o numim așa; în viața pasivă, fără tresăriri și tensiune, în pensionarea forțată. Nu contează vârsta pe care o au. Dacă nu mai sunt de folos, ori s-au lăsat descoperiți, sunt retrași fără menajamente; sunt trimiși acasă, ori să vegeteze într-un birou și există indivizi care, înainte de a împlini treizeci de ani, lâncezesc conștienți că vremea lor a trecut. De parcă ar fi jucători de fotbal. Tânjesc după zilele de acțiune, de mârșăvie, de înșelăciune și de falsitate. Rămân prinși în trecutul lor cel mai tulbure, iar câteodată îi năpădesc mustrările de cuget: când se opresc își dau seama că ceea ce au făcut a fost murdar și că n-a servit la prea multe, ori n-a servit la nimic. Că nu erau absolut necesari, în cel mai bun caz. Că oricine altcineva ar fi putut s-o facă în locul lor și totul ar fi fost la fel. Că strădaniile și riscurile pe care și le-au asumat s-au dovedit indiferente, aproape zadarnice, o singură persoană nu poate fi niciodată decisivă și nici nu schimbă nimic esențial. Și descoperă că nimeni nu le mulțumește pentru efort și nici pentru talent, viclenie sau răbdare, nici urmă de gratitudine în domeniul acesta, ca să nu mai pomenim de admirație. Ce a fost important pentru ei nu mai este important pentru nimeni altcineva. Ce spun: ceea ce pentru ei a fost crucial… Cum a putut Thomas să fie atât de prost încât să se bage în asta? Și atât de imprudent? Din asta se iese întotdeauna rău, îți spun eu. Foarte rău.

Nu acordam prea multă atenție, dar am izbutit să gândesc: „Cât timp perorează, totul va fi bine. Va fi distrat și își va uita țigara, nu va încerca să și-o aprindă". Iar apoi mi-am zis: „Dar el ce e, ei ce sunt? Poate se referă la el însuși când spune toate astea, pentru că știe ce îl așteaptă într-o bună zi, sarcinile pesemne că îi sunt asemănătoare cu cele pe care i le atribuie lui Tomás, căci dacă nu, nu m-ar avertiza, nu m-ar obliga să-l îndepărtez pe el de ale lui. Eu nu cred că sunt, sigur e o greșeală și l-au confundat cu altul. Dar cât de puține știu, în realitate".

– Și vă pune în pericol pe voi, ceilalți. Sau ce crezi, dragă Berta? Că cei pe care îi prejudiciază nu vor încerca s-o prevină? Că nu îl vor neutraliza prin toate mijloacele? Sau că nu se vor răzbuna?

„Aici chiar că vorbește de el însuși“, am reflectat, „de el și de Mary Kate, pentru că alcătuiesc o echipă, nu sunt doar un cuplu căsătorit, dar o face ca și cum cei însărcinați să descurajeze sau să se răzbune ar fi alții și nu ei. Vorbește atât de calm, după ce a vărsat benzină pe coșul bebelușului și a ținut îndelung în mână o brichetă Zippo deschisă, o brichetă fără benzină, dar în care poate să mai fie o picătură care să se aprindă în orice clipă, ceva pare complet uscat și totuși nu e, am văzut la cinema cu bidoanele, sunt goale și li se dau câteva lovituri, iar în final cade domol o picătură de parcă ar fi de sudoare…“

Guillermo a început să tușească, n-am mai suportat.

– Voi face ce vrei, Miguel. Te rog, închide capacul acela și lasă-mă să iau copilul, lasă-mă să-l curăț și să-l spăl, pesemne că îl înăbușă mirosul pătrunzător, uite cum tușește. Dacă ajunge până la mine, imaginează-ți cum îl simte el. Și e atât de mic, totul e atât de mic în el. Lasă-mă, te rog.

„Mai bine să menționez mirosul și nu focul, mai bine să nu-i dau idei“, am gândit stupid, era clar care era de la bun început scopul acelui accident simulat, trebuia să mă înspăimânte, ca să cedez la orice exigență, să promit ceea ce nici măcar nu-mi era în putință să promit și nu depindea de mine. M-am aplecat și am întins mâinile, hotărâtă să-l scot pe Guillermo de acolo, indiferent dacă îmi dădea sau nu voie. Dar nu mi-a dat, întrucât chiar atunci, văzându-mi gestul ferm, pe care n-am izbutit să-l duc la capăt, degetul lui mare s-a mișcat și a acționat rotița de la Zippo ca s-o aprindă, țigara o ținea tot între buze. N-a ieșit flacără nici de data aceasta. Dar n-am avut timp să respir ușurată, îmi ținusem răsuflarea o fracțiune de secundă, ori pulsul mi-a sărit peste o bătaie, căci Kindelán a închis capacul ca să-l redeschidă numaidecât și să amenințe din nou. Eu îmi oprisem brusc mișcarea, atât de brusc, că mâinile mi-au rămas întinse, paralizate la jumătatea drumului, ca și cum n-ar fi putut să ajungă la copil, despărțite de el printr-o barieră invizibilă, de niște gratii, un geam, de cea mai mare forță care poate exista, cea a fricii. Kindelán m-a privit schițând unul din zâmbetele lui, a râs scurt cum obișnuia, amuzându-se de unul singur.

– Ce sperioasă ești, femeie, mi-a spus cu bunăvoință. Ți-am spus că nu se va întâmpla nimic rău. Vezi?

Și atunci a întors din nou rotița cu degetul și acum, poate spre surprinderea lui, s-a ivit o flacără minusculă și oscilantă, care nu avea să dureze, ceea ce eu prevăzusem că se putea întâmpla.

Am făcut ce presupun că ar fi făcut orice mamă. Am suflat-o instinctiv cu putere și am stins-o. Am luat imediat copilul în brațe, n-am mai așteptat. Văzusem o flacără slabă preț de o clipă și era suficient. Am fost sigură că Ruiz Kindelán își încheiase sesiunea, la fel ca Mary Kate. Am fost sigură că pericolul din ziua aceea trecuse, dar și că putea reveni, acela era un pericol inaugural. El a închis bricheta cu țăcănitul corespunzător, inconfundabil, apoi și-a pus-o într-un buzunar de la haină. „Da, pot să mă odihnesc astăzi“, am simțit, „însă începând de acum nu voi mai putea să mă odihnesc niciodată, ăștia sunt în stare să vină iar. Sau poate totul e o glumă proastă și mâine așa o voi vedea.“ E incredibil cu câtă ușurință ne scoatem din minte ceea ce ne îngrijorează și ne înspăimântă, ceea ce

ne împiedică să trăim normal; între un bombardament și altul, în războaie, lumea profită de răstimp și se poartă de parcă pericolul n-ar exista, iese în stradă, se întâlnește în cafenele, probabil că eu aveam nevoie să cred că nu se întâmplase ceea ce încă se întâmpla, încă nu-i pierdusem din vedere pe soții Ruiz Kindelán, m-am întrebat cine erau în realitate și deodată mi s-a părut imposibil ca niște funcționari de la ambasadă să se comporte așa, deși avuseseră grijă ca totul să pară întâmplător, eu știam că nu este, dar cum s-o demonstrez, nu puteam să-i denunț, nici să trimit un protest superiorilor lor, puteam doar să vorbesc cu Tomás, să-i povestesc și să-l întreb cât adevăr e în spusele lor, dacă era ceva adevărat. Eu gâfâiam în continuare, deși mă simțeam în siguranță, nu se oprește dintr-odată o respirație agitată, nici nu se micșorează grozăvia.

După aceea, Kindelán a făcut același lucru cu tubușorul de benzină, și l-a vârât bine închis într-un buzunar al trenciului, cele două arme au dispărut. A luat pardesiul șifonat și l-a aruncat pe braț cum îl adusese, s-a ridicat în picioare aproape dintr-un salt – mișcările îi erau întotdeauna agile, în contradicție cu obezitatea – și nevastă-sa l-a imitat. Ei i se scursese puțin rujul, îi depășise marginea buzelor, a observat atunci, și-a deschis poșeta, a scos o oglinjoară și un șervețel, ca să se curețe pe îndelete (și-a examinat și dinții, nu cumva să i se fi mânjit de ruj) ca și cum acolo nu s-ar fi întâmplat nimic. Cu toate acestea, ochii neliniștiți nu se ațintеau asupra oglinzii, rătăceau de colo colo prin toată încăperea, însă acum evitau să se oprească asupra lui Guillermo, de parcă scumpetea n-ar mai fi existat. Eu îl îmbrățișam cu toată puterea, acoperindu-i capul cu o mână ca să i-l protejez și îndepărtându-l cât mai mult de cei doi. Lipit de mine, îi percepeam cu mai multă intensitate mirosul de petrol distilat, sărăcuțul, mă temeam pentru plămânii lui, deși tusea i se oprise când îl ridicasem din coș, aveam să-l duc în graba mare la pediatru, pentru orice eventualitate, la doctorul Castilla sau la doctorul Arranz.

Era clar că soții Kindelán își luau rămas-bun, plecau, bine-ar fi fost să plece cu adevărat în Turcia sau în Mongolia Exterioară, odată ce își îndepliniseră însărcinarea, repugnanta misiune. S-au îndreptat calmi spre ieșire, eu nu i-am însoțit, cu cât mai multă distanță era între noi, cu atât mai bine. Am așteptat să se afle de cealaltă parte a ușii și m-am repezit să trag zăvorul, o simplă superstiție. De pe palier, înainte de a trage de mâner, grasul a zâmbit din nou și și-a lansat încă o dată râsul scurt:

– Vezi, dragă Berta, că aveam dreptate? Ți-am spus-o înainte. După ziua de astăzi, n-o să mai vrei să ne vezi.

IV

În după-amiaza aceea, îndată ce a plecat doctorul Castilla (care a venit repede și s-a arătat amabil, să mă liniștească cu bălmăjelile lui obișnuite), l-am sunat pe Tomás la cele două telefoane, fără rezultat. Centralista blocului se limita să mă conecteze cu apartamentul său, în care nu răspundea nimeni. Am format din nou și am rugat-o pe telefonistă să-i transmită lui Mr Nevinson mesajul că îl caută soția, urgent, de la Madrid. La slujbă îmi cereau să aștept, mă conectau de asemenea cu o extensie, iar soneria suna și suna inutil, până când se întrerupea legătura. Mi-am dat seama atunci cât de izolată eram de el. Nici măcar nu știam cine îi erau colegii sau prietenii cei mai apropiați. Făcând un efort de memorie, mi-am amintit că menționase pe un oarecare Mr Reresby de vreo două ori, altă dată pe Mr Dundas (de fapt spusese „Dundás", însă în engleză nu există accente) și deopotrivă pe Mr Ure, nume de familie pe care eu nu știusem să mi-l imaginez scris (îl pronunțase „Iuah", sau ceva asemănător) și el mi-l spusese pe litere, spre uimirea mea. „E de origine scoțiană", mă lămurise referindu-se la nume, nu la om, și același lucru îl precizase când venise vorba de „Dundás". Astfel că am format iarăși și am întrebat de Mr Reresby, acolo nu era nimeni care să se numească așa; am încercat să mă interesez de Mr Dundas și am primit același răspuns. „Atunci pot să vorbesc cu Mr Ure, vă rog?", am insistat și m-am străduit să pronunț cum o făcuse Tomás (engleza mea era destul de acceptabilă, dar nu se compara cu a lui, firește). M-am simțit ridicolă spunând „Iuah" și pronunțând pe litere după aceea, ca să mă asigur că se va înțelege ceea ce pentru mine era interjecție, dar oricum nu mi-a folosit la nimic, acolo nu lucra nici vreun Ure. Disperarea provoacă fulgere în gândire și m-a făcut să-mi aduc deodată aminte că auzisem din gura lui „Montgomery" o dată, am întrebat de Mr Montgomery, cu toate că putea fi în egală măsură un nume de botez, cel puțin în Statele Unite, dar nu eram în țara aceea. Persoana de la celălalt capăt al firului s-a impacientat politicos: „Nici un Mr Montgomery, doamnă. Sunteți sigură că sunați unde trebuie, doamnă?". „Acolo este Foreign Office, nu-i așa?", am răspuns. „Iar Mr Nevinson lucrează acolo, nu?" A urmat o surprinzătoare tăcere la prima întrebare, de parcă n-ar fi fost prevăzut sau nu se cuvenea să-mi satisfacă o asemenea curiozitate; și adevărul este că atunci când ridicau receptorul nu recitau numele instituției, salutau cu un simplu *Hello?*, ca la un domiciliu particular. „Da, Mr Nevinson se numără printre angajații noștri, vă fac legătura cu extensia sa." „Nu, ați făcut-o înainte și nu răspunde", am întrerupt. Atunci mi-a trecut prin cap să strecor încă un nume, cel al presupusului prieten bun al soților Ruiz

Kindelán, Reggie Gathorne, și cu el am avut mai mult noroc, dar insuficient. „Îmi pare rău, Mr Gathorne lipsește de o săptămână și nu știm când se va întoarce la lucru." Într-o privință, cuplul nu minținse, iar dacă acolo era un Reggie Gathorne, pesemne că era Foreign Office sau un departament al acelui minister. Am rugat să i se transmită lui Mr Nevinson mesajul că trebuie să vorbesc cu el cât mai repede posibil. „S-a întâmplat ceva foarte serios. Sunt Mrs Nevinson, soția lui", am adăugat ca să mă învestesc cu o vagă autoritate (nu se prea ține cont de autoritatea conjugală). „Trebuie să vă avertizez că și el lipsește de câteva zile, doamnă", mi-a spus individul care îmi vorbea, „și nici în privința lui nu știm când va reveni; mă îndoiesc că îi voi putea comunica mesajul dumneavoastră cu promptitudine." „Și nu știți unde pot să-l găsesc, unde este?" „Îmi pare rău, doamnă, eu nu dețin acest tip de informație."

Am zăbovit uitându-mă îndelung la telefonul pus cu neputință în furcă. Din când în când încercam celălalt număr, iar și iar, mereu fără succes. Pentru „absent", telefonistul acela spusese *away*, ceea ce, dacă te gândeai bine, suna mai degrabă ca „afară", „în afara orașului". Dacă Tomás nu era la Londra, nu aveam cum să-l localizez și adevărul este că aveam nevoie să vorbesc cu el, să-i povestesc ce se întâmplase, să-l întreb ce dracului făcea și în ce probleme ne băgase, cu ce se ocupa în realitate, dacă aveau dreptate acei Kindelán, care speram, într-adevăr, să nu se mai ivească, nici în Grădinile Sabatini și nici în vreun alt loc. Trebuia să-i cer să rezolve lucrurile, vizita aceea nu trebuia să se repete.

Mă uitam încă la telefon când a sunat, după o jumătate de oră de frustrare. M-am năpustit asupra lui. „Îi vor fi transmis mesajul, probabil că e Tomás." Dar o voce englezească a întrebat în limba ei de Mrs Nevinson, adică de mine. „Sunt Ted Reresby", s-a prezentat. Din primul moment tonul îi era degajat și intim, nu avea nici o legătură cu rigiditatea funcționarului anterior. „Scuzați-mă că vă deranjez, însă se pare că l-ați căutat pe soțul dumneavoastră și apoi ați întrebat de mine și de alte persoane, iar interlocutorul dumneavoastră s-a înșelat în ceea ce mă privește, v-a spus că eu nu lucrez aici. Bine, este evident că îmi ignora existența până acum câteva minute; acum nu o va mai uita. Nu-l învinuiți, e destul de nou și nu cunoaște pe toată lumea aici." „Aici", spunea. Aș fi vrut să-l întreb dacă „aici" era Foreign Office, ca să mă lămuresc măcar din acest punct de vedere, însă a început cu o perorație torențială și nu m-a lăsat, iar eu mă concentram să-l înțeleg, vorbea cam gângăvit și de parcă ar fi cântat, nu tocmai deslușit pentru cineva obișnuit să asculte doar diplomați la evenimente oficiale sau sociale, iar telefonul, care nu-ți permite să vezi gura celui care îți vorbește, sporește dificultatea. „Tom nu este la Londra", a continuat fără a-mi da voie să intercalez vreun cuvânt, „e cu o delegație aproape de Berlin și se va întoarce abia peste câteva zile. Sper să fie doar câteva zile, să nu apară complicații care să-i întârzie întoarcerea, în lucrurile acestea nu se știe niciodată. Mi s-a spus că trebuie să vorbiți urgent cu el și de aceea vă sun, Mrs Nevinson, să văd dacă pot să vă ajut eu cu ceva, întrucât acum nu există nici o posibilitate de a comunica cu Tom."

„Nu există nici o posibilitate de a comunica?", am intervenit în sfârșit. „Cum e posibil? Nu puteți să-l anunțați?"

„Nu, doamnă, mă tem că nu e cu putință. Delegației îi este interzis să ia legătura cu exteriorul cât durează negocierile, discuțiile. Uneori așa se întâmplă. Sunt condiții cam absurde, extreme. Nu ne acuzați pe noi, ni le impune cealaltă parte, când există. Aici nu suntem atât de susceptibili."

„Îmi spuneți că delegația aceea este izolată și că dumneavoastră nu puteți să vă puneți în contact cu ea zile întregi?"

„Nu chiar. Putem să ne punem în contact cu șeful delegației și el cu noi, dar nici unul dintre membri nu este autorizat să comunice pe cont propriu cu exteriorul. Am putea să-i transmitem problema dumneavoastră, mesajul dumneavoastră putem să-l transmitem șefului delegației, iar acesta poate să i-l comunice lui Tom, ceea ce ar avea efect contrar și poate ar fi neliniștitor pentru el, ținând cont că ar putea face prea puțin sau nimic atâta vreme cât e acolo, îmi pare rău. Spuneți-mi, vă rog. Dacă e ceva cu adevărat grav sau urgent, vom vedea ce putem face de aici. Ați vorbit cu ambasada de la Madrid?"

Nu avea sens să-i relatez cele întâmplate unui necunoscut, la telefon și în engleza mea limitată. Nici nu știam cine e acel Ted Reresby, îi auzisem numele în gura lui Tomás de vreo două ori, dar nu-mi aminteam să-mi fi explicat nimic despre el, sau eu nu acordasem destulă atenție. Nu știam dacă erau prieteni sau simpli colegi, ori cine era la ordinele cui. Era posibil să-l fi auzit doar într-o discuție cu altcineva.

„Nu", am răspuns. „Încă nu. E ceva ce trebuie să-i povestesc mai întâi lui Tom."

„Vă sugerez să vorbiți cu ambasada, Mrs Nevinson. Va fi mai ușor să vă ajute de la Madrid, dacă aveți nevoie de ajutor. Vreți să mă ocup eu de formalități? Pot să-i sun de aici." Am păstrat tăcere câteva secunde, surprinsă de atâta bunăvoință. „Vă rog, spuneți-mi, sunteți bine? Aveți un copil mic, nu? E bine copilul?"

Adevărul era că da, că eu eram bine și Guillermo de asemenea. Nu aveam nevoie de ajutor imediat, nu era asta, în dimineața aceea am fi avut, dar nu mai aveam. În dimineața aceea aș fi avut mare nevoie, fusese cât pe ce să-mi văd copilul arzând, „Și fiece faptă e un pas spre foc", îl auzisem câteodată recitând pe Tomás, dintr-un poem pe care îl știa, îl murmura pentru sine în engleză. Pesemne că totul putea să aștepte, trebuia să aștepte. Nu era cazul să-i spun acelui Reresby de soții Kindelán, de apropierea lor disimulată, de bricheta Zippo și de benzină, de acuzațiile lor, de bănuielile lor cu privire la Tomás. Dacă acesta era pe lângă Berlin, atunci nu era în Irlanda, nici în Irlanda de Nord, nu putea să facă rău acelei țări. Toate acestea, presupunând că bărbatul acela îmi spunea adevărul.

„Da, amândoi suntem bine acum, nu e asta."

„Acum? Înainte nu?" Am păstrat tăcere, m-a deranjat ca interlocutorul meu să fie atât de atent la fiecare cuvânt de-al meu, astfel că a trecut la altceva: „Îmi permiteți o întrebare, sau mai bine zis două? Dacă nu e o indiscreție prea mare. E vorba de o problemă personală, sau are legătură cu munca lui Tom? Motivul nevoii urgente de a comunica cu el, vreau să spun".

Întrebarea mi s-a părut ciudată, venind de la un complet necunoscut, care pe deasupra era englez, în anii aceia, oameni în general rezervați. Urgența mea putea

să se datoreze oricărui capriciu, dorului, unui atac de gelozie la distanță, unei incertitudini, dorinței de a-i asculta vocea.

„Nu văd ce importanță are aceasta, Mr Reresby", i-am răspuns, un mod politicos de a-i spune că nu era de competența lui. „Dacă nu pot să vorbesc cu el, nu pot să vorbesc cu el. Vorbesc când se întoarce. Când va putea comunica. Și când nu-i va fi interzis să aibă vești de la soția lui, de la copilul lui. E straniu că nu m-a avertizat că se poate ivi situația aceasta. Zile întregi, pe deasupra."

„Desigur, desigur", s-a scuzat, neținând seama de ultimele mele comentarii, aproape reproșuri. „Vă întrebam pentru că, în al doilea caz, poate reușeam să vă fiu eu de folos."

Nu am insistat.

„Și a doua întrebare?" Eram obosită să-mi tot ciulesc urechile ca să-l înțeleg. Începeam să mă impacientez și să mă gândesc că poate soții Kindelán aveau dreptate. Că Tomás nu lucra la Foreign Office și că nu vorbeam cu nimeni de la ministerul acela, ci cu cineva de la MI6.

„A, nimic. O simplă curiozitate. După cum spune telefonistul, dumneavoastră ați întrebat de mine și apoi de Mr Dundas, Mr Ure, Mr Montgomery și Mr Gathorne. Pot să vă întreb de unde ați scos numele acestea? Pură curiozitate. Mr Gathorne și eu existăm într-adevăr, dar ceilalți, nu. Nu există aici, e limpede. În vreun alt loc din regat, îmi imaginez că da." Ultima propoziție se pretindea o glumă, însă eu nu aveam dispoziția necesară ca să râd de vorbele de duh, nici măcar din politețe.

„Nu știu prea bine", am răspuns. „Sunt numele pe care mi s-a părut că le-am auzit de la soțul meu la un moment dat. Telefonistul nu știa să-mi spună unde se află, astfel că m-am gândit că vreunul dintre dumneavoastră putea să mă informeze, cum s-a și întâmplat. Mr Reresby, spuneți-mi, vorbesc cu Foreign Office, nu-i așa?"

„Sigur, normal", a spus Reresby. „*Of course, naturally*", i-au fost cuvintele. „Scuzați-mă că nu am precizat-o când m-am prezentat. Am considerat de la sine înțeles că știați. Unde credeați că ați sunat, dacă nu aici, când ați sunat?"

„Sigur. Sigur. Bine, vă mulțumesc mult pentru că m-ați sunat, Mr Reresby. Ați fost foarte amabil. Acum măcar știu unde e Tom și că trebuie să aștept câteva zile."

„Poate și mai mult, Mrs Nevinson, poate și mai mult."

„Da. Anunțați-l că am nevoie să vorbesc cu el cât mai repede. Spuneți-i dacă aveți ocazia, vă rog."

Și cu asta am încheiat convorbirea. Da, trebuia să aștept. Trebuia să aștept să revină de la negocierea aceea strictă de la Berlin. Și atunci mi-am dat seama că Reresby spusese „aproape de Berlin", nu „la Berlin". Poate eu eram prost informată, dar mi-a trecut prin cap că pe acolo, adică, în afara Berlinului de Vest, era doar teritoriu al Germaniei comuniste, de Est, al RDG. De aceea, credeam eu, trebuia să te duci în orașul acela cu avionul, sau poate pe o șosea-coridor, pe care mașinile nu se puteau opri și de pe care nu puteau să iasă. Cum era atunci cu putință ca Tomás să fie „aproape de Berlin"? La fel ca tot ceea ce se afla dincolo

de așa-numita Cortină de Fier, Republica Democrată Germană era o țară foarte ermetică, fără prea multe relații cu occidentalii. Dar cine eram eu ca să știu dacă nu existau contacte la nivel diplomatic sau guvernamental? „Sau de altă natură", m-am gândit. „Pe ascuns. De altă natură, și mai secretă." Mi se părea extrem de straniu că Tomás nu mă avertizase de plecare, de faptul că nu voi putea să-l localizez.

A doua zi dimineață am telefonat la ambasada Irlandei în Madrid și am întrebat de Don Miguel Ruiz Kindelán. Îmi asumam riscul ca ei să mi-l dea la telefon și ultimul lucru pe care îl doream era să-i aud din nou vocea glumeață și acum odioasă în amintire, dar puteam oricum să închid fără a scoate o vorbă. Și să spun un nume fals dacă mă întrebau „Din partea cui?" N-a fost nevoie de nimic din toate acestea, pentru că o femeie cu accent în spaniola ei excelentă mi-a răspuns că acolo nu era nimeni care să se numească așa. Am întrebat-o dacă nu fusese înainte, știam că urma să fie transferat în curând și poate de aceea nu mai apărea în lista de personal.

„Nu, aici n-a fost niciodată nimeni cu numele acesta, domnișoară. Nici cu vreunul asemănător." Pesemne că vocea și tonul meu îi păruseră tinerești. Am întrebat atunci de Mary Kate O'Riada, iar numele l-am pronunțat în ambele feluri, în spaniolă și „O'Reidy", pentru orice eventualitate. „Nici ea", a fost răspunsul. „Cine v-a spus că aceste persoane lucrează în ambasada noastră?"

„Chiar ele", am precizat cu candoarea provocată de descumpănire.

„Mă tem că v-au mințit, domnișoară. Niciodată nu am avut în această ambasadă vreun O'Riada sau vreun Ruiz Kindelán. Ca generalul Kindelán, nu? Probabil că au vrut să-și dea importanță în fața dumneavoastră."

L-am sunat atunci pe Jack Nevinson, socrul meu. Nici lui și nici soției sale, Mercedes, nici măcar părinților mei, nu obișnuiam să le povestesc nimic despre prieteniile și peripețiile mele: rămășițe din adolescența generației mele, înclinată să treacă sub tăcere, să-și păzească strașnic lumile proprii. Nu le relatasem nimic despre întâlnirile mele cu cuplul, însă acum l-am întrebat pe Jack dacă auzise vreodată de ei, dacă știa cumva cine sunt.

„N-am auzit în viața mea de ei", mi-a spus. „De ce?"

„Nimic. I-am cunoscut și sunt curioasă." Primul care să afle cele întâmplate trebuia să fie Tomás. N-aveam să alarmez pe nimeni în van și nici nu voiam să fac vreo gafă: pentru toți, presupuneam, Tomás lucra unde lucra și asta era tot.

Ba am îndrăznit chiar să-l deranjez pe Walter Starkie, acum am făcut-o, în ciuda vârstei avansate. El știa pe toată lumea din mediul diplomatic și din alte câteva medii, îi cunoscuse pe toți de-a lungul unor zeci de ani și, pe deasupra, poseda o memorie extraordinară. Dar răspunsul lui a fost același:

„N-am mai auzit până acum numele acestea, dragă Berta". El nici măcar nu m-a întrebat de ce.

„Ce ușor e să stai în obscuritate, ori e starea noastră naturală", am gândit în zilele și săptămânile care au urmat, așteptând răbdătoare ca Tomás să dea un

semn de viață, sau să se iveească la Madrid fără să anunțe. De fiecare dată când auzeam pași pe scară sau auzeam ascensorul urcând, îmi făceam în mod nesăbuit speranțe că e el, că hotărâse să nu vorbească la telefon, ci să vină pur și simplu să mă vadă, să ne vadă pe mine și pe copil, la întoarcerea din misiune, cine știe, poate alertat de angoasa mea de către Reresby și direct de la Berlin. „Despre ce nu ni se povestește nu știm nimic și nici despre ce ni se povestește, nici măcar despre ce ni se povestește. Avem tendința de a lua de bun ce ni se povestește, de a crede că lumea spune adevărul și nu acordăm prea multă atenție și nu ne obosim să ne îndoim, viața ar fi de netrăit dacă am face-o, dacă am pune sub semnul întrebării afirmațiile cele mai banale, de ce ar trebui cineva să mintă cu privire la numele său, la locul său de muncă, la profesie, la origine, la gusturi și obiceiuri, la enorma cantitate de informație pe care o schimbăm unii cu alții gratuit, adesea fără să fim întrebați, fără ca nimeni să-și fi manifestat interesul de a afla cine suntem și nici ce facem, nici cum ne merge, aproape toți spunem mai mult decât s-ar cuveni, ori și mai rău, impunem altora date și povești de care nu le pasă și socotim de la sine înțeleasă o curiozitate care nu există, de ce ar trebui ca cineva să simtă curiozitate față de mine, față de tine, de el, puțini ne-ar duce dorul dacă am dispărea și cu atât mai puțin și-ar pune întrebări. «Da, nu știu ce s-a întâmplat cu femeia aceea», ar spune. «Avea un copil mic, a locuit o vreme în clădire, soțul venea câte o perioadă, deseori era absent, ea stătea aici. S-o fi mutat, nu știu dacă ea singură sau amândoi, nu m-ar surprinde să se fi despărțit, părea cam solitară, de felul ei, mai mulțumită când venea el. În orice caz, copilul pesemne că s-a dus cu ea, așa se întâmplă.» Da, crezi ce ți se povestește, e normal și totuși Tomás poate să nu fie ceea ce mi-a spus că e și poate să nu fie unde îmi zice că e și nu există numele pe care le-am reținut de la el, nu-mi amintesc cu ce ocazie, nu există Dundas, nici Ure, nici Montgomery la Foreign Office, în vreme ce Reresby da, deși cine știe dacă ce mi-a explicat acela e adevărat, habar n-am dacă Tomás e în Germania de Vest sau de Est, sau în nici una dintre ele, dacă se află la Belfast sau în orice alt loc; soții Ruiz Kindelán nu au fost niciodată văzuți la ambasada Irlandei, prin urmare nici nu vor fi transferați la Ankara, nici la Roma, nici la Torino, toate acestea sunt ficțiune și cel mai probabil nici măcar nu se numesc O'Riada, nici O'Reidy, nici Ruiz Kindelán, nici Miguel, nici Mary Kate, e posibil să fi ales numele acestea de familie după faimă și după rezonanță, pentru muzicianul pe care eu nu-l cunoșteam și pentru aviatorul general franchist." Ea probabil că era într-adevăr irlandeză sau nord-irlandeză, poate membră a Armatei Republicane Irlandeze (IRA), era ciudat că vorbea atât de bine spaniola, deși respectiva organizație avea poate colaboratori și sprijin în multe locuri, în țările catolice fanatice, cu siguranță, iar a mea era încă. Dar el? Poate făcea parte din ETA, sau îi era apropiat, cele două grupări erau în contact și se ajutau, asta se știa, un membru al ETA care la rândul său vorbea perfect engleza, pesemne că erau puțini, dacă era vreunul, poate că era bilingv cu adevărat, pe jumătate basc și pe jumătate irlandez. O fi fost preot, Biserica a avut un rol important în crearea, protecția, avântul și nesancționarea acestor grupuri teroriste, un om instruit, cu cultură vastă. Sau pe jumătate american, din Statele Unite se trimiteau Armatei

Republicane Irlandeze mulți bani.

„Ce ușor e să nu știi nimic, ce ușor e să mergi pe bâjbâite, ce ușor e să fii înșelat, ca să nu spunem să minți, lucru lipsit de merite și la îndemâna oricărui prost, e straniu că șarlatanii se cred deștepți și abili, când pentru asta nu e nevoie de nici o abilitate. Ceea ce ni se spune poate la fel de bine să se dovedească absolut decisiv sau total indiferent, complet inofensiv sau realmente crucial, ceea ce ne afectează existența sau ceea ce nici măcar nu o atinge în treacăt. Putem să trăim într-o continuă greșeală, să credem că avem o viață ușor de înțeles, stabilă și accesibilă și să descoperim că totul e nesigur, mlăștinos, incontrolabil, fără temelie solidă; sau totul e o reprezentare, ca și cum am fi la teatru, convinși că trăim în realitate și nu ne-am da seama că s-au stins luminile și s-a ridicat cortina, iar pe deasupra noi suntem pe scenă, nu sus, nici jos între spectatori, sau pe ecranul unui cinematograf fără a putea ieși, prinși în film și obligați să repetăm totul la fiecare proiecție, transformați în celuloid, fără a fi capabili să schimbăm faptele, subiectul, planul, nici punctul de vedere, nici lumina, nici povestea care cineva a hotărât că va fi pentru totdeauna aceeași. Pricepi, în viața proprie, că sunt lucruri ireversibile la fel ca o poveste văzută sau citită, adică, povestită deja; lucruri care ne duc pe un drum de care nu mai e cu putință să ne îndepărtăm, sau pe care poate ni se permite cel mult să improvizăm un gest sau un semn cu ochiul neobservate; pe care trebuie să-l urmăm chiar și pentru a încerca să evadăm, căci ne aflăm pe el chiar dacă n-am vrut și ne condiționează mișcările și pașii otrăviți, indiferent dacă înaintăm pe el sau dacă fugim de el. Cert e că trecem pe el împotriva credinței și a voinței noastre, cineva ne-a adus pe el și acest cineva este soțul în cazul meu, bărbatul pe care-l iubesc de o veșnicie și cu care m-am unit pe veci, sau aceasta mi-a fost intenția, acest cineva e Tomás."

În zilele și săptămânile de așteptare m-am simțit într-o ceață densă, făcând presupuneri, alternând optimismul cu cel mai profund pesimism, gândind că încă se putea întâmpla orice: Tomás să fie el, să fie cel care era și să se înșele soții Kindelán; sau ca Tomás să mă fi mințit de la bun început și să ducă o viață atât de diferită și de secretă, că trebuia să mi-o ascundă până și mie. În pendulările acestea mă simțeam atât de înăbușită, că în cap îmi suna neîncetat altul din versurile pe care Tomás le recita uneori distrat, de exemplu în timp ce se bărbierea, câteodată fredona și alte dăți murmura versurile memorate, multe și lungi, nu eram sigură că erau toate din același poem sau de același poet, știam că unele erau de Eliot, asta da, pe care îl citea mereu, cu voce tare și uneori cu toată viteza, trebuia să-l întreb îndată ce aveam să-l revăd și când dracu' aveam să-l revăd. Versul acela îmi răsuna acum în minte: „Iată moartea aerului"[17], spunea. Și, într-adevăr, mi se părea că nu lipsește doar pentru mine, ci mult mai rău; era de parcă n-ar mai fi fost nicăieri, ca și cum n-ar mai fi fost în univers și ar fi încetat să existe. Și după alte câteva versuri, pe care eu nu le înțelegeam și, prin urmare, nici nu mi le aminteam, Tomás adăuga: „Iată moartea pământului"[18], *This is the death of earth*. Mai jos venea condamnarea celorlalte două elemente: „Asta e moartea apei și a focului", bine ar fi fost ca focul să fie mort în dimineața cu benzina și bricheta. Dar pe mine mă obseda primul, *This is the death of air*, așa

îl recita el în engleză.

Și totuși. Eu știam, în ciuda speculațiilor și incertitudinilor, în ciuda speranțelor de a greși, în ciuda îndoielilor necesare pentru a trece dintr-o zi în alta și a trăi. Ceea ce sugerase, ceea ce bănuiau soții Kindelán explica prea multe lucruri ca să nu fie adevărat. Explica schimbarea de caracter și starea de spirit atât de variabilă a lui Tomás, de când își terminase studiile în realitate. Deopotrivă cu neputința de a dormi și nervozitatea sau mâhnirea crescândă de fiecare dată când se apropia una dintre ședințele la Londra. Explica faptul că într-un timp atât de scurt devenise mult mai matur decât mine, având aceeași vârstă, strania îmbătrânire a minții și muțenia ocazională; felul său de a face dragoste cu mine în nopți sau zori de insomnie, de parcă eu aș fi fost simplul receptacul al tensiunilor sale mintale acumulate sau al blestemului destinului său trasat deja, și descifrat, și citit, de care aspira să se elibereze momentan, scuturându-se și golindu-și trupul, îngăduindu-i preț de câteva minute, ori sunt secunde pentru bărbat, prevalența pe care o dobândește de obicei asupra spiritului doar în boală și în durere și, desigur, așa cum era cazul acum, în plăcere. Explica lipsa lui de curiozitate cu privire la viitor, indiferența față de ziua de mâine și de cea de poimâine și de cea de peste un an în egală măsură, scepticismul său în raport cu lucrurile neașteptate, ca și cum lucrurile neașteptate nu s-ar mai putea întâmpla, sau nu lui. Ba chiar explica în parte ceea ce îmi spusese cândva, cu ceva timp înainte de a ne căsători: „În realitate, faci parte din puținul care nu este pentru mine o obligație, pe care l-am putut alege liber. În alte aspecte am senzația că soarta mi-a fost pecetluită, că n-am ales eu, ci mai degrabă eu am fost ales. Tu ești singurul lucru care este cu adevărat al meu, singurul pe care știu că l-am vrut eu.“ Trecuseră anii și încă păstram cuvintele acelea ca pe o comoară, poate pentru că nu mai fuseseră multe altele atât de explicite, cu valoare identică. Reținusem doar aspectul măgulitor, de parcă ar fi fost doar o declarație de convingere, de reafirmare, de exceptare și de dragoste. Acum vedeam limpede că în ele fusese mult mai mult, mai întâi de toate, o antiteză. O percepusem numaidecât, e adevărat, dar după aceea o ignorasem, rămânem cu semnificațiile care ne favorizează și respingem sau reducem importanța celorlalte, mai ales în memorie, în ecou și în repetare.

Dacă Tomás se afla sub disciplină militară, putea avea senzația, pe atunci, că soarta îi era pecetluită și că în viața sa viitoare nu va mai fi loc pentru surprize, că va fi mereu obligat să îndeplinească ordine și să ducă la capăt misiunile care i se vor încredința, că nu va avea libertatea de a alege. Întotdeauna când revenea în Anglia va fi la dispoziția superiorilor săi pe teren, fără amânări și nici mediere, iar aceasta bineînțeles că îl întrista sau îl scotea din fire, nu-l lăsa să doarmă. Cel mai rău lucru care se poate imagina este să nu poți să te împotrivești, abia să poți discuta, raționa sau argumenta, să trebuiască să te supui la tot ce i se năzare oricăruia cu grad mai înalt, ba chiar și la ceea ce dezaprobi, îți provoacă repulsie, să trebuiască să înghiți vinul grețos pe care altcineva ți-l dă să-l bei. Cu mai multe sau mai puține nuanțe, asta ne este menit aproape tuturor, oricare ne-ar fi activitatea, din leagăn până în mormânt: aproape întotdeauna este cineva mai

presus de noi, care ne indică ce să facem și pe care nu putem să-l contrazicem, însă într-un corp militar toate acestea sunt și mai vădite, ierarhiile sunt mai vizibile și constituie marea temelie. Avea dreptate cuplul diabolic, MI5 și MI6 nu depindeau de Ministerul de Externe, nici de cel de Interne, ci de armată, cu toate că, probabil, membrii săi nu purtau niciodată uniformă, chiar niciodată. Însă, dacă soții Kindelán spuneau adevărul și Tomás lucra pentru Serviciile Secrete, ar fi existat voință și acceptare din partea lui și, îmi închipuiam, se putea retrage, putea să dea înapoi. Firește că, după Kindelán, „din asta se iese întotdeauna rău, foarte rău. În mod normal, ies tulburați sau morți. Iar cei care nu sunt executați și nici nu înnebunesc cu totul, ajung să nu mai știe cine sunt." Cum intrase în asta Tomás, dacă era într-adevăr în asta? Și ce însemna fraza aceea enigmatică, din cuvintele lui vechi și atât de dragi mie, „Am senzația că n-am ales eu, ci mai degrabă eu am fost ales"?

După vreo două săptămâni de tăcere absolută, văzând că el nu apare, am îndrăznit să-l sun din nou pe Ted Reresby, chipurile la Foreign Office. Am întrebat direct de el, nu de Tomás. Nu a venit la telefon, era cu neputință de găsit, însă m-a sunat după o jumătate de oră, aproximativ ca data trecută. Vocea aceea îmi devenise singura legătură cu soțul meu.

„Mr Reresby", i-am spus, „de când am vorbit, n-am primit nici un semn de viață de la Tom. Știți dacă e tot în străinătate, dacă se află încă în Germania? Ați putut să-i transmiteți în vreun fel mesajul meu? Știe că trebuie să vorbesc cu el, sau nu are habar că îl caut de cincisprezece zile, așteptând vești de la el?" Și am adăugat, poate cu imprudență: „Ah, un lucru nu mi-e clar. Este în Germania de Vest sau în Germania de Est? Dacă se poate știi".

Reresby n-a mai fost la fel de politicos și de atent, de parcă întrebările mele l-ar fi deranjat și mi-ar fi considerat al doilea telefon cu totul nelalocul lui. Mi s-a părut că nu mă mai respecta. Sau poate că nu-l mai respecta pe Tomás, pentru că nu era în stare să-și facă nevasta să aștepte cum se cuvine, păstrând tăcere. Ori poate, m-am întrebat, Tomás dădea greș și în momentele acelea nu se dovedea de importanță vitală. Reresby avea un ton de nedeslușită decepție.

„Mrs Nevinson", mi-a spus, fără a răspunde la nici una dintre întrebările mele, „sunteți prea nerăbdătoare și astfel nu vă ajutați soțul. V-am spus că treaba se poate prelungi. Dacă Tom nu v-a contactat, pesemne că încă nu poate, nu-i așa? Ce sens are atunci să insistați? Lăsați-l să termine. Se întoarce el."

De data aceasta am hotărât să-i povestesc ceva, ca să poată cântări însemnătatea celor întâmplate, dar și pentru a-l alarma puțin și a-i suscita curiozitatea.

„Mr Reresby, copilul nostru a fost pus în pericol de moarte. Înțelegeți și dumneavoastră că asta nu e un fleac. Înțelegeți că trebuie să vorbesc urgent cu el. Trebuie să ia măsuri, trebuie să facă ceva pentru ca asta să nu se repete. Nu știu ce se întâmplă și nici ce face cu adevărat Tom. Știu doar că munca lui e motivul din care copilul nostru putea să moară ars. Cineva mi-a spus că e în serviciul MI6. Dumneavoastră trebuie să știți. E adevărat?"

Însă Reresby nu era din cei care se lasă impresionați de cuvinte, sau de o

mânie bruscă, poate simțise că a mea era calculată, artificială, normal ar fi fost să mă fi năpădit la prima convorbire, când faptele tocmai avuseseră loc, nu peste două săptămâni. Nu era nici din cei care mușcă momeala și se lasă trași de limbă, nici din cei care răspund la ce nu vor să răspundă. Nu m-a întrebat ce se întâmplase, nici cine amenințase viața copilului, nici ce însemna să moară ars, nici cine îmi pomenise de MI6. Abia dacă s-a tulburat.

„Regret să aud acestea, Mrs Nevinson", s-a limitat să spună. „Poate că Tom nu trebuia să-și permită un copil în această fază a vieții sale aflate în plină construcție. Nu pot să vă spun mai multe. În ceea ce mă privește, pot preciza că Tom lucrează alternativ la Foreign Office și la ambasada noastră de la Madrid, este foarte eficient în ambele locuri, are un viitor foarte promițător, credeți-mă. Iar dacă l-ar fi recrutat Serviciul Secret, vă asigur că eu n-aș putea să știu. De obicei, nu are nimeni habar cine face parte din el, îmi imaginez că înțelegeți, e normal. Altfel, ce sens ar avea cuvântul «secret»? Când va reveni la Madrid, vorbiți cu el, întrebați-l ce mă întrebați pe mine. Eu nu pot să vă răspund la ceva ce n-am cum să știu."

„Ce ușor e să crezi că știi și să nu știi nimic", am gândit. „Ce ușor e să stai în obscuritate, ori poate asta e starea noastră naturală. În ea, fără îndoială, probabil că e și Tomás, nu doar eu, nu, nu doar eu. Și el, în lumea lui antagonică, tulbure, zbuciumată și, evident, în raport cu mine."

Tomás a reapărut abia peste patru săptămâni de la episod, de la incident, de la imensa sperietură din care nu mi-am revenit niciodată, uneori încă mai visez scena și mă trezesc gâfâind și scăldată în sudoare, de parcă aș trăi mereu în ziua aceea și nu s-ar fi scurs anii. A sunat cu o zi înainte și a amânat orice discuție până la sosirea sa.

„N-are sens să-mi povestești acum nimic, în grabă. Nici să ne certăm. Nici să-mi reproșezi. Mâine vom cina împreună. Mâine-seară voi fi acolo."

„Dar eu nu mai pot să aștept", i-am spus. „Ce s-a întâmplat e foarte grav, nu-ți poți închipui. Nu știu ce faci, dar asta nu poate continua așa. De ce n-ai fost sincer cu mine? De ce nu mi-ai spus adevărul? De-a ce te joci, Tomás? Ai pus în pericol viața copilului, tu îți dai seama? L-au amenințat pe el."

„Mi s-a spus ceva aici, la Londra, când m-am întors. Îmi pare rău. Am venit ieri, lasă-mă măcar să respir azi."

„De unde? De unde ai venit? Ai lipsit atâta timp fără să mă anunți. Cum ai putut?"

„De pe-aici", mi-a răspuns de parcă ar fi fost un adolescent întrebat de părinți de unde vine atât de târziu. Asta mi-a arătat că nu era prea dispus să fie dojenit și nici să intoneze un *mea culpa*. A adăugat, totuși, nu pe ton de scuză, ci mai degrabă de simplă explicație: „A fost totul extrem de precipitat, o călătorie neprevăzută. Așa e munca. N-am putut să te anunț".

„De unde ai venit?", am insistat eu. „Din Germania, cum mi-a spus prietenul tău Reresby, sau ai fost la Belfast?" Și am pronunțat cum pronunțase Miguel, când încă era „Miguel". „De unde ai venit?", am insistat eu.

„Ți-am spus că de pe-aici“, a repetat, iar de data aceasta a sunat de parcă mi-ar fi trântit „Asta nu e treaba ta, Berta, și oricât te înverșunezi, n-o să afli“. „Mâine vorbim, mâine îți explic până unde pot să-ți explic. Încă nu știu cât, am întrebat, se gândesc, astăzi îmi vor spune. Și bineînțeles că poți să aștepți. E doar încă o zi. În orice caz, nu-ți face griji: orice s-a întâmplat, nu se va mai întâmpla, asta îți promit, asta e sigur.“ Oamenii promit mereu lucruri care nu le stau în putere.

Din fericire pentru mine, în timpul nesfârșitei așteptări, nu și-au mai făcut apariția soții Kindelán. La multe zile de la incident, am îndrăznit să ies din nou singură cu Guillermo, ba chiar să mă duc în Grădinile Sabatini și să mă plimb prin ele, cum obișnuiam. Însă eram în alertă și tresăream îndată ce zăream o siluetă umană, până și statuile de regi m-au făcut să sar ridicol în sus. N-au apărut, nu i-am mai văzut pe acolo și nici prin împrejurimi, încercam să nu înaintez pe aleea Pictor Rosales, pe unde locuiau, cine știe dacă era adevărat, poate că nu era adevărat nimic din ce îmi povestiseră într-o lună de prietenie, sau și mai mult. Nu, spre ușurarea mea, nu i-am văzut, dar într-o după-amiază, spre groaza mea, puțin înainte ca Tomás să dea semne de viață, și-a permis să-mi telefoneze Mary Kate. S-au ivit în fața mea ochii ei strabici și albaștri, în cele mai rele momente, imediat ce i-am recunoscut vocea. Și buzele rujate, ca o pată de sânge pe chipul ei.

„Nu închide, Berta dragă“, m-a implorat numaidecât, deși în tonul ei se simțea o notă de autoritate. „Te sun de la Roma, suntem aproape instalați. În măsura în care poți fi instalat în Italia, bineînțeles, nu știi cât de prost funcționează lucrurile practice în țara asta. În cele din urmă, ne-au trimis aici, e preferabil, bine că a fost așa.“ M-a surprins că încă încerca să susțină o asemenea ficțiune, când în nici un caz nu mai putea pretinde că mi-e prietenă și cu siguranță nu lucrase niciodată la o ambasadă. Evident că poate îi repartizaseră acolo, aproape de papa și de curie, cei care le dădeau ordine și mi-i trimiseseră înainte mie, ca să mă înspăimânte. Fără îndoială, aveam nevoie să cred că era într-adevăr o convorbire la mare distanță, că se aflau cu adevărat departe și nu mai puteau ajunge la mine.

„Cum îndrăznești, Mary Kate, dacă așa te cheamă, pentru că nimeni n-a auzit de voi la ambasada Irlandei, nimeni nu vă cunoaște acolo.“

Ea n-a luat în seamă și a continuat:

„Nu puteam lăsa să mai treacă o zi fără să știu ce faceți, scumpetea și tu. Îmi aduc mereu aminte de voi și vă duc dorul. Toate bune?“

Am fost tentată să închid. Pesemne că ar fi trebuit să schimb numărul, iar cel nou să nu figureze pe numele Nevinson, ci pe numele Isla, astfel încât oamenii indezirabili să nu ne poată găsi prea ușor, sunt destui Isla în cartea de telefon. Dar n-am căzut în ispită numaidecât, m-am gândit că e mai bine să văd ce vrea, sigur că nu să se intereseze de sănătatea noastră.

„Da, toate bune. Când sunteți voi departe, totul e infinit mai bine.“

„Vai, cum te încăpățânezi să ne învinuiești de un accident fără consecințe. A fost o stângăcie de-a lui Miguel, e din ce în ce mai distrat și neîndemânatic, nu știi câte gafe a făcut pe aici“, a răspuns cu nepăsare. „Dar nu s-a întâmplat nimic,

Berta, ai văzut. Pariez că Guillermo e sănătos tun și frumos foc, nu-i așa? Și spune-mi, ai vorbit cu Thomas? S-a întors? După calculele noastre, trebuie să se fi întors, ori e pe cale să apară. Știi cât de mult dezaprobăm că te lasă atât de singură."

„Calcule? Ce calcule? Voi știți ceva despre el, unde e?" Prelungita lui tăcere și imposibilitatea de a vorbi cu el, deopotrivă cu disperarea mea m-au făcut să mușc momeala.

„Ah, nu s-a întors încă", s-a limitat să răspundă Mary Kate. „Interesant."

„Nu, nu s-a întors și nici nu m-a sunat de când ați fost aici, Mary Kate. Nu știu absolut nimic despre el." Am avut prudența de a nu menționa conversațiile cu Mr Reresby. „Mi-ar plăcea să fi putut vorbi cu el și să-i spun ce ați făcut cu copilul lui, ce ați fost pe cale să faceți. Nu cred că el se înfricoșează ca mine."

Abia a reacționat și la asta, doar în prima frază, din nou micșorând importanța faptelor:

„Ce exagerată ești, Berta! Ca mama cea mai vulgară". Iar după aceasta, ceea ce la început fusese doar o aluzie a răzbătut fățiș la suprafață. Tonul a fost de autoritate, de avertizare, de recomandare sau de ordin: „Când sosește, nu uita să vorbești cu el. Faptul că noi suntem departe nu înseamnă că problema e rezolvată. Și trebuie să se rezolve după cum năzuim. Dă-i mulți pupici copilului, haide, fă asta pentru mine. Și Miguel vă transmite amândurora afecțiunea sa stângace. Îți vine să crezi că s-a îngrășat și mai mult?"

Nu m-am dus să-l întâmpin pe Tomás la aeroport. Ajungea cam târziu ca să mai cer cuiva din familiile noastre să stea cu copilul, fără să deranjez. Aș fi putut să recurg la baby-sitter, însă mi-am zis că ar fi mai bine pentru el să nu-mi vadă expresia de angoasă de pe chip îndată ce cobora din avion și nici să nu vadă apoi cum îmi mușc buzele, neputând să-i pun întrebări în prezența unui martor și să dispună de încă un moment în singurătate și fără interogatoriu, la Madrid, pe drumul în taxi de la aeroportul Barajas până la casa noastră de pe strada Pavía, chiar lângă Teatrul Regal și cu priveliștea atâtor copaci înalți, ce noroc aveam, uneori îi contemplam fascinată ore în șir și le ascultam freamătul în zilele cu vânt. Să aibă timp să se obișnuiască cu ideea că e din nou aici, să se familiarizeze cu peisajul dintotdeauna, să vadă clădirea Torres Blancas anunțându-i pe Avenida de América intrarea definitivă în oraș, să înainteze până la Castellana pe coasta arcuită a străzii Hermanos Bécquer, apoi să se îndrepte spre centru, însuși centrul capitalei; să-și dea seama că ceea ce poate i se păruse extrem de îndepărtat, un vis dintr-un trecut imposibil de recuperat, se afla iarăși în fața ochilor săi, indiferent unde fusese și în ce se băgase. Am hotărât să-l aștept acasă, cu o cină rece, să aștept să-i aud cheia, ori soneria dacă o pierduse, e ușor să pierzi sau să uiți o cheie pe care n-o folosești și nu-ți servește la nimic două luni sau chiar mai mult, nu-mi aduceam aminte exact când plecase, absența lui mi se păruse eternă, din pricina circumstanțelor, a fricii, a bănuielilor din ce în ce mai întemeiate, acum eram aproape sigură că soții Kindelán spuseseră adevărul, sau o parte de adevăr. Am hotărât că va avea o amânare, ca să-și concretizeze și să-și ordoneze, ba chiar

să-și repete în minte ce avea să-mi mărturisească, ceva trebuia să-mi mărturisească. Se consultase cu superiorii, oricine ar fi fost aceia, iar ei se gândeau, zisese, „Îmi vor spune astăzi ceva“, iar asta însemna ieri, așadar avea să-mi povestească cu acordul lor, ori poate nu și avea să tacă, avea să-mi răspundă doar: „Nu mă întreba, Berta, și să n-o mai faci niciodată. Dacă mai vrei să rămâi alături de mine, va trebui să ignori mereu tot ce e legat de Tomás care pleacă și nu e aici. Acum bine, dacă nu te mulțumești cu cel care va reveni și va fi aici, pe-aci ți-e drumul, ești liberă și eu n-am să ți-o reproșez. Mi se va frânge inima, nu voi mai avea nici un ungher ales de mine și toată viața îmi va fi ipotecată. Dar nu va fi vina ta și eu am să înțeleg. Și nici n-am să protestez“.

Dar pe măsură ce cobora înserarea, n-am mai fost în stare să aștept liniștită. Înainte să se facă ora mai mult sau mai puțin calculată pentru sosirea sa pe Pavía (dacă nu avea întârziere; calculată în mod optimist de mine), am început să mă duc pe balcon și să mă uit pe stradă, cel mai probabil era ca taxiul să-l lase lângă biserica Encarnación, astfel că privirea mi se îndrepta spre dreapta de fiecare dată când deschideam ferestrele mari, dar nu numai, de asemenea spre Plaza de Oriente, spre străzile Lepanto și Bailén, în toate părțile în realitate, câmpul vizual era prea vast. Nu știu de câte ori am făcut-o, dar știu că furtuna care s-a dezlănțuit când lumina se împuținase (zilele interminabile de iunie, iulie și august în țara noastră) nu m-a descurajat să le deschid iarăși și să mă uit pe una, apoi pe cealaltă și pe ultima, aveam trei. Cu toate că au fost ieșiri de scurtă durată (intram îndată ce se întețea ploaia), m-am udat pe păr și pe față, mi-am umezit bluza și fusta, mi-am îmbibat pantofii cu toc, care nu mai erau buni de nimic, nu mi-a păsat. Nu m-am gândit să mă schimb, rufele uscate aveau să mi se ude în același fel la următorul atac de nerăbdare pe care nu știam să-l controlez, nu puteam să stau liniștită, nu puteam să nu-l chem, să nu încerc să-l atrag cu iraționala mea prezență pe balcon, cum avea s-o califice el. După atâta timp despărțiți, n-aș fi acceptat să mă vadă cu altceva în afară de fustă și pantofi cu toc: așa îi plăceam, mai ales așa, deși nu numai, și îmi dădeam seama că, dincolo de neliniște și de teamă, de descumpănirea generală de după fulgerele de revelație, pe lângă spaima care îmi revenise uneori cu putere, din cauza telefonului recent al lui Mary Kate, îmi păsa de dorința lui, de reînnoirea privirii lui celei mai apreciative și superlative, a sentimentelor celor mai elementare. După absența îndelungată și după mulțimea de vicisitudini fără legătură cu mine pe care mi le imaginam, privirea aceea poate că se pierduse, sau se vitrificase, ori devenise indiferentă, ori căzuse în letargie, poate că nu avusese capacitatea de a o recupera, poate nici nu fusese interesat să o facă și trebuia să i-o reînvii numaidecât, fără întârziere. După o perioadă în care nu ne-am văzut, de prima clipă a revederii depindea tot ce avea să urmeze. Chipul pe care ne străduim cu zel să ni-l amintim la început e foarte deslușit și omniprezent, însă pe măsură ce trece timpul – și cu siguranță din pricina înverșunării, care îl estompează, îl mistuie și îl deformează – începe să se șteargă, iar în cele din urmă e cu neputință ca ochii minții să-l mai cheme și să și-l reprezinte cu fidelitate. Deodată ne surprindem uitându-ne la o fotografie ca să reușim, însă chiar și așa: fotografia neclintită va înlocui chipul real, cu expresiile și

mișcarea lui, trăsăturile înmărmuresc și mai există doar cele instantanee, care de atâta privit înlocuiesc persoana și o suprimă, sau o exilează, sau o expulzează, de aceea e greu să ne amintim cu adevărat morții care se îndepărtează de noi. Dacă asta mi se întâmplase mie, ce nu i s-o fi întâmplat lui Tomás în legătură cu mine, lui, care fusese ocupat în locuri aflate la mare distanță, poate în misiuni care îi ceruseră toată atenția și persistenta uitare a vechiului său eu.

Nu mă amăgeam: era foarte posibil ca el să fi fost cu alte femei, din plăcere, din oboseală sau pentru relaxare, ori din obligație. Poate trebuise să câștige încrederea vreuneia vârându-se în patul ei, ori adresându-i cuvinte de nesinceră pasiune; ori nu avusese încotro și trebuise să se înduplece la capriciul alteia, poate o urâtă, o grasă respingătoare, o solitară care nu mai era tânără, o disprețuită foarte ușor de mulțumit, pentru a-și atinge scopurile, ori doar pentru a obține o informație, două. Dar știm cu toții că ceea ce se începe cu lehamite, chiar cu aversiune, poate sfârși seducându-ne prin puterea obișnuinței și o neașteptată dorință de repetare. Poți să descoperi că cine nu te atrăgea la început te-a captivat în final, în pofida tuturor previziunilor și a voinței inițiale. Ca atunci când ne invadează un vis sexual cu cineva de neimaginat și, data viitoare când îl întâlnim, nu ne putem stăpâni să-l contemplăm cu o vagă, reticentă și chiar vinovată voluptate, de parcă ni s-ar fi inoculat un virus în vreme ce dormeam fără griji; oricât o respingem în stare de veghe, persoana aceea a dobândit în conștiința noastră o dimensiune pe care n-o avea și pe care, cu simțurile noastre treze, era condamnată să nu o aibă niciodată. Cu atât mai mult poate s-o dobândească cine ne-a pus la încercare și ne-a învins, cine a știut să ne stimuleze, în ciuda lipsei noastre de dorință, a împotrivirii și a pasivității, cine ne-a făcut să ne rușinăm și să ne căim de plăcerea consimțită, împotriva oricărui pronostic și *à contrecœur*. Cine nu a cunoscut asta vreodată…

Astfel că nu eram doar indignată pentru că Tomás îmi ascunsese adevărul și ne pusese în pericol pe copil și pe mine, pentru că dispăruse când aveam mai mare nevoie de el o perioadă suficient de lungă încât să nu-mi mai amintesc limpede trăsăturile lui. Mă și temeam de reacția lui când avea să mă vadă din nou – recunosc, dintre cele mai lascive, dintre cele mai vulgare –, ca și cum ar fi trebuit să-l recuceresc, ca și cum ar fi trebuit să alung numaidecât parfumul sau mirosul urât, curățenia sau murdăria, amintirea pielii suave sau aspre, a cărnii ferme sau flasce, farmecul sau urâțenia altei femei, sau altor femei care poate fuseseră cu el și cu care se obișnuise cu chiu cu vai, aceasta în cel mai bun caz pentru mine. M-am udat toată și pantofii s-au stricat, aveau să reziste în seara aceea, dar va trebui să-i arunc după aversele intermitente și frenezia de a deschide și închide ferestrele mari și de a mă duce întruna pe balcoane chemându-l, gândind „Vino, vino odată, unde ești? Nu se poate să ți se fi refuzat autorizația în ultima clipă, nu poți să fi pierdut avionul, nici nu poți să te fi hotărât să-ți amâni sosirea, nu poți să dispari din viața mea încă o zi, abia dacă îmi mai amintesc de tine“. La un moment dat, m-am dus în dormitor, unde era o oglindă mare, și m-am privit. Într-un atac de nesiguranță sau de vanitate (adesea sunt același lucru, ori conviețuiesc, ori mai degrabă se luptă), am judecat că îmi convine să fiu atât de

udă și că îmi stă bine, reflecta ceea ce mă domina deodată, lascivitatea și vulgaritatea. Bluza devenise străvezie, fusta mi se mototolise, mi se ridicase puțin și mi se lipise de coapse și de fesele pe care mi le-am observat din profil cum le-ar fi contemplat un bărbat, ceva asemănător cu obscenitatea. Părul era cel mai afectat, dar nu-mi păsa, îmi dădea un aer stângaci, sălbăticit, poate așa rivalizam mai bine. Acum m-am temut să nu mă usuc înainte de vreme și să nu mai plouă, iar atunci m-am simțit înjosită și ridicolă, iar cel mai mult m-a deranjat cuvântul acela (sau a fost idee), a rivaliza. De ce aveam acest sentiment, de ce mă simțeam amenințată în privința aceasta, când amenințarea adevărată era alta și infinit mai gravă, nu mă includea doar pe mine, ci pe toți trei? Și cu toate acestea, cu toate acestea, era lucrul cel mai stringent și care mă preocupa, obiectivul principal.

În clipa aceea am auzit cheia, ușa, am tresărit, nu izbutisem să-l văd de sus sosind și coborând din taxi, nu apucasem să mă hotărăsc dacă mă schimb sau nu. Acum era prea târziu, am ieșit în graba mare din cameră așa cum eram și l-am văzut depunând valiza la intrare, cu un gest de resemnare sau istovire și cu o înfățișare diferită, mi-a trebuit o secundă să-l recunosc, își lăsase o barbă scurtă de culoare deschisă, părul îi crescuse, nu chiar până la umeri, și mi s-a părut de asemenea mai blond; slăbise câteva kilograme și era ca și cum și-ar fi pierdut în timpul absenței orice urmă de tinerețe, ca și cum ar fi făcut pasul ireversibil care ne introduce într-o maturitate din care nu mai e cale de întoarcere. Da, acela era un bărbat în toată firea și era un bărbat atrăgător, care acum părea definitiv și pe de-a-ntregul străin, de parcă i s-ar fi șters jumătatea din țara noastră, adică, a mea, singura pe care o aveam eu, spre deosebire de el.

M-a privit cu surprindere, de parcă nu și-ar mai fi amintit bine de mine, sau cel puțin ar fi uitat cum eram în carne și oase, iar în lunile acelea cu cine știe ce aventuri și însărcinări, sau ce servituți, ar fi prevalat în memoria sa o imagine statică, înghețată, fără privire, vorbire sau intensitate, fără palpitație, o imagine a mea fără viață, poate de femeie mamă, câteodată bărbații dezvoltă un pernicios respect față de soțiile lor, odată ce au născut, sau chiar înainte, odată ce le văd deformându-se, conștienți că nu mai sunt singure, ci atașate de o ființă invadatoare care crește și pretinde neîncetat. De la toate acestea trecuse destul timp, însă pesemne că Tomás luase cu el stampa sarcinii mele și apoi a alăptării, a cuiva care deodată are altă prioritate și se ocupă puțin de ceilalți. Eu îmi recuperasem complet silueta, nimeni care m-ar fi văzut pentru prima oară nu ar fi fost în stare să-mi atribuie un copil mic, cu siguranță că nu. Tomás a părut să fie unul dintre aceștia, unul care mă zărea sau mă descoperea întâia oară și m-am simțit măgulită prostește constatând că privirea îi era de surpriză apreciativă, adică, de inconfundabilă admirație sexuală, aproape de parcă și-ar fi spus cu cea mai mare grosolănie: „Ia te uită ce noroc pe mine! Nu-mi mai aduceam aminte". Multe femei se plâng că sunt privite cu lăcomie, ceea ce se numește astăzi „ca obiect sexual" și aproape nici una nu admite ce anost este, ca să nu spun jignitor, și deprimant, și descurajant, să nu fii privită niciodată așa, sau să nu fii de către cine ai decis că are această obligație. Ori pretindem să alegem în mod afectat și să triem: acesta să mă privească, și acesta, acesta, în schimb, nu. Însă eu îl alesesem

pe Tomás Nevinson cu mulți ani în urmă și pe deasupra, îl așteptasem, de când eram tineri alesesem lăcomia lui și apoi pe el întreg, care se afla în sfârșit din nou în fața mea.

– Ce faci așa, udă? m-a întrebat.

Înăuntru, probabil că atrăgea mult atenția.

Eu n-am răspuns, e posibil să fi roșit. Mi-am dus mâna dreaptă la bluză și la fustă, m-am pipăit, ca și cum n-aș fi fost conștientă și ar fi trebuit să verific ce vedea el, iar cu stânga am schițat un gest imprecis, arătând spre balcon, unul dintre balcoane.

El a venit spre mine, a făcut patru pași – unu, doi, trei; și patru –, m-a îmbrățișat. Dar îmbrățișarea n-a durat deloc, pentru că a făcut imediat ce îi indicasem, vrând sau poate fără să vrea, nu știu, mi-a pipăit bluza și fusta, ori carnea sub bluză și fustă. Numaidecât m-a întors și m-a îmbrățișat pe la spate, cu mâinile pe sânii mei și corpul său strivindu-mi fesele, poate avusese timp să le observe de asemenea din profil, cu ceva asemănător obscenității. (Nu i-a trecut prin cap să întrebe de copil, care dormea de mult; ar fi fost nepotrivit și așa am preferat, acesta este adevărul.) Mi-a ridicat fusta și mi-a dat jos chiloții dintr-odată, iar eu am recunoscut stilul obișnuit din numeroasele sale nopți de insomnie, aproape animalic, fără preludii, fără să tatoneze, când îmi transmitea senzația că în angoasa lui eu îi eram de folos la fel ca orice altă femeie care s-ar fi nimerit acolo, doar că, firește, eram eu cea care, din fericire, eram acolo, mereu fusesem acolo până în ziua de astăzi. Astăzi era din nou aici și astăzi eram din nou eu.

S-a străduit ca noaptea aceea să fie doar de descărcare și de răgaz, de reîntâlnire și de oboseală fizice; s-a străduit să nu vorbim încă, să nu-i povestesc, nici să nu-l întreb și, de aceea, a vrut să repete după câteva clipe, când eram uscată, după ce am făcut duș, fără haine ude și în dormitor, în patul care era din ce în ce mai mult al meu și mai puțin al lui, prea mult timp nu-l vizita și mi-l prefăcea într-un „pat pustiu“[19], cum a spus clasicul care nu era Eliot. Și pe acesta îl citeam în limba lui, după puterile mele și cu dicționarul alături, din curiozitate, ca să știu ce îi spunea și să-l înțeleg mai bine pe Tomás. „Se lumina de zi. Pe strada slută / Mă părăsi, c-un soi de bun-rămas, / Și se topi în urletul sirenei.“[20] Știam și eu câteva versuri răzlețe, pe care nu le înțelegeam pe de-a-ntregul, nici nu aveam nevoie în realitate, mi se repetau ca fragmentele unei rugăciuni, la fel cum i se întâmpla lui, asta era și nimic altceva. „Rostește-o rugă iar și-n numele / Femeilor ce și-au văzut feciorii sau soții / Pornind în larg și nemaiîntorcându-se.“[21] Dar tu te-ai întors în sfârșit, măcar de data asta. „Găsesc și eu cuvinte negândite / Pe străzi ce nu gândeam să le mai văd / Când trupul mi-l lăsai pe-un țărm departe.“[22] Dar data viitoare? Ai să te întorci? Sau îți vei lăsa trupul pe țărmul îndepărtat? Fraze izolate și versuri la întâmplare, cu siguranță cele pe care ni le amintim nu sunt complet la întâmplare.

Eu îmi pusesem un halat după duș și nu mă culcasem lângă el, nici măcar nu mă întinsesem pe cuvertură, ci mă așezasem pe marginea patului, cu spatele

drept – mă cuprinsese din nou supărarea, nu atât ca indignare –, la cea mai mare distanță posibilă, dar împărțindu-l cu el, dacă aș fi luat loc pe un scaun ar fi părut o remușcare imediată, un regret pentru cele întâmplate recent și nu era așa; el s-ar fi ambiționat, ori ar fi găsit o pasageră justificare ca să fugă de orice obligație și să nu-i pese de nici o relatare până a doua zi, până dimineață, până după-amiază, până seara sau până în zori.

– „Pe strada slută mă părăsi", i-am spus de acolo și am făcut o pauză. „c-un soi de bun-rămas", am adăugat și am făcut altă pauză.

N-a putut rezista să nu completeze, dar a făcut-o în engleză, limba în care știa el poemul:

– „*And faded on the blowing of the horn.*"

– De câte ori m-ai părăsit până acum, Tomás, și de câte alte ori mă vei mai părăsi? Așa va fi mereu, nu? De fiecare dată, pentru mai mult timp și cu mai multă incertitudine.

Se vârâse sub cearșaf, un singur cearșaf, din pricina căldurii, dăduse cuvertura la o parte pe latura pe care o ocupa el; și-a ascuns o clipă chipul cu cearșaful acela, ca și cum ar fi înțeles și ar fi admis că nu mai putea să amâne, că eu nu aveam să mai consimt a doua oară, acum când se sfârșiseră nerăbdarea, emoția și nesiguranța și îmi fusese satisfăcută vanitatea cea mai superficială. (El schițase gestul când mă văzuse ieșind în halat, mă trăsese de cordon și mi-l desfăcuse, eu mi-l înnodasem la loc.) Sosise nedoritul moment de a explica ce îl autorizaseră să explice.

– Da, Berta, e adevărat. Da, Berta, e adevărat, a repetat și s-a ridicat din pat, și-a încheiat nasturii de la cămașă, și-a pus pantalonii pe care și-i dăduse jos și s-a încălțat, cu șosete, cum se cuvine, ca și cum ar fi trebuit să fie complet îmbrăcat, protejat pentru conversație. Și da, așa va fi mereu, deși „mereu" e mereu doar o inexactitate, un mod de a vorbi. Odată protejat, s-a întins din nou, cu ceafa pe pernă și pantofii pe cearșaf, ce mai conta, nu aveam să-l cert pentru asta. Dacă tu vrei să rămâi lângă mine, e clar. Dacă nu, așa va fi mereu pentru mine, dar nu și pentru tine. Bine, haide, spune-mi. Spune-mi exact ce s-a întâmplat.

Atunci am început să-i povestesc cele întâmplate cu soții Kindelán, apropierea ipocrită, prietenoasă, cum îmi câștigaseră încrederea, cum se interesaseră de activitățile lui și ce spuseseră în cele din urmă despre el, veștile pe care le primiseră și zvonurile urâte despre el. Episodul cu bricheta și frazele, poate cele mai îngrozitoare: „Și vă pune în pericol pe voi, ceilalți. Sau ce crezi, dragă Berta? Că cei pe care îi prejudiciază nu vor încerca s-o prevină? Că nu-l vor neutraliza prin toate mijloacele? Sau că nu se vor răzbuna?" La care eu răspunsesem cu supunerea mea necondiționată: „Voi face ce vrei tu, Miguel". Miguel voia să cercetez – multe erau deja cercetate –, și apoi, după cum era cazul, să-l conving și să-l descurajez pe Tomás. Acum trebuia să-l descurajez și, dacă reușeam, ar fi fost fără îndoială cel mai bine pentru toți. Inclusiv pentru dușmani, inclusiv pentru soții Kindelán.

– Cum ai putut? Unde ai fost de fapt în tot timpul acesta? Tu îți dai seama ce ai făcut?

Cu aceste trei reproșuri senine (voiam să-mi păstrez cu orice preț seninătatea, să nu disper și să nu mă înfurii înainte ca el să-mi confirme ceva) mi-am încheiat relatarea.

El mi-a răspuns ce a putut, presupun, ce i-au permis și ce nu îl punea pe el într-o lumină proastă. Eu intercalam întrebări, însă acestea mi s-au șters din memorie, îmi amintesc doar fraze de-ale lui, unele de parcă le-ar fi învățat pe dinafară sau i-ar fi fost dictate, câteodată mi se părea că nu Tomás vorbea, ci altcineva, deasupra sau în spatele lui. M-am gândit de asemenea că nu se îmbrăcase din nou ca să se protejeze, ci ca să domine și să comande: e mai sigur cel cu hainele pe el și încălțat decât cel care, pe sub halat, e dezbrăcat.

– Ajunși în punctul acesta, a spus, ceva trebuie să știi, ori, dacă nu, va fi și mai rău. Ceva. Cât mai puțin posibil, strictul necesar. Nu pot să-ți povestesc prea multe. Și obișnuiește-te cu ideea că niciodată n-o să-ți povestesc tot. Nu se poate, și, pe de altă parte, ce rost ar avea? Trebuie să te mulțumești cu asta: da, nu lucrez doar pentru Foreign Office, ci și pentru Serviciile Secrete, ocazional. De mult timp o fac, nu e ceva nou, cu toate că pentru tine este. Dar vine de departe, așadar nu se schimbă nimic cu privire la viața pe care am dus-o și care te-a satisfăcut, pe care o ducem eu și cu tine. Mă trimit în diferite locuri, da, iar uneori nu se știe cât voi sta acolo, sunt doar calcule aproximative, care de cele mai multe ori nu se împlinesc. Adevărul e că atunci când plec de aici, nu am habar când mă voi întoarce, ba chiar nu am habar unde va trebui să mă duc, depind de ce mi se cere, de urgențe și nevoi, de unde pot fi mai util. Nu te speria, nu e întotdeauna așa, sunt perioade în care nu mă mișc, în care stau liniștit la Londra. Nu trebuie să mă întrebi ce voi face, pentru că asta n-am să știu. Nici ce am făcut, pentru că în realitate nu voi fi făcut nimic, ce fac eu nu se va fi întâmplat, nu e menționat nicăieri, nu e consemnat nicăieri și nici nu trebuie să fie. Orice s-ar întâmpla, nu va fi datorită mie, pentru că cei care participăm la asta suntem dar nu existăm, ori existăm dar nu suntem. Facem dar nu facem, ori nu facem ceea ce facem, ori ceea ce facem nu face nimeni. Pur și simplu se întâmplă, ca un fenomen atmosferic. Nimeni nu ne va cere socoteală pentru asta. Nu ne dă nimeni ordine, nici nu ne trimite. De aceea, dacă te hotărăști să rămâi lângă mine, nu trebuie să-mi pui întrebări, nu trebuie să-mi pui niciodată întrebări, o parte din viața mea nu te privește, asta e așa, întrucât, chiar dacă ocupă timp, nu există, nici măcar pentru tine. Nici pentru mine. Dar nu trebuie să-ți faci griji. Soții Kindelán… Nu se va mai întâmpla ceva de felul acesta. Nu încape îndoială că a fost o greșeală, m-au confundat cu altul, sau cu cineva care nu există. Oamenii ca ei cred că este ceea ce nu este. Acum probabil că știu. Nu te vor mai deranja.

– Ah, nu? Îmi amintesc bine că i-am spus asta, cu iritare. Atunci, de ce m-a sunat acum câteva zile Mary Kate, de la Roma, sau de unde-o fi fost? De ce m-a întrebat iarăși de tine? Și de unde știa că ești pe cale să te întorci? Și cine sunt „oamenii ca ei“? Sunt din IRA, sau cine sunt? Ai fost la Belfast?

Mai presus de orice, această posibilitate nu mă încânta deloc, din alt fel de

motive. Cu doar patru ani înainte, în 1972, avusese loc ceea ce s-a numit „Duminica sângeroasă" în orașul Londonderry, în Irlanda de Nord. Nu putea să-mi placă ideea că Tomás ar fi acolo, ajutându-i pe englezi, a căror armată deschisese focul împotriva participanților neînarmați la o manifestație pașnică și ucisese treisprezece persoane și rănise alte câteva, fără ca responsabilii să fie pedepsiți, sau măcar admonestați. De fapt, au fost decorați de regină curând după aceea. Dacă IRA era demonul înainte, vărsarea aceea de sânge a legitimat-o în ochii populației și a întărit-o.

Însă Tomás mi-a răspuns doar la prima întrebare, respectând întocmai ceea ce îmi spusese: „Nu trebuie să-mi pui niciodată întrebări".

– Nu le sosise încă vestea că s-au înșelat. Te asigur că acum o vor primi. Ceva de felul acesta e imposibil să se mai întâmple. Nu trebuie să te temi pentru Guillermo și nici pentru tine. Nimic din toate acestea nu are legătură cu voi, nu vă privește și nici nu va ști nimeni de mine. Asta a fost o coincidență. Așa că nu se mai poate întâmpla încă o dată. A fost doar un exces de zel, ca să spun așa. Cine trăiește hărțuit și bănuind permanent, bănuiește pe toată lumea, astfel pot s-o nimerească parțial fără să vrea. Ca polițistul care nu exclude pe nimeni ca autor al unei crime. Dacă nu exclude pe nimeni, e sigur că printre suspecții săi se va afla criminalul, ceea ce nu înseamnă că știe cine e. Oamenii aceia probabil au suspectat întregul Foreign Office, iar asta mă includea și pe mine. Poți să stai liniștită, îți jur că nu se va mai întâmpla.

– Da, am zis, iar iritarea mi-a crescut. M-am ridicat în picioare, am aprins o țigară și am făcut o tură de cameră. Mergând, mi s-au ivit picioarele din halat, am știut-o pentru că am captat din nou o privire apreciativă a lui Tomás, e de necrezut că unii bărbați sunt atenți la asta în orice moment, chiar și în toiul unei explicații importante sau al unei certe. Ori poate că nu fusese de mult timp cu nici o femeie, m-am gândit și m-am rușinat descoperind că gândesc asta cu o dorință puerilă ca așa să fie, într-adevăr. Nici nu aveam s-o știu, nu aveam să știu absolut nimic, nici unde fusese, nici ce făcuse și am început să mă obișnuiesc cu ideea că așa va fi mereu, dacă rămâneam alături de el. Însă eu nu aveam alt proiect în viață decât să rămân alături de el și deodată trebuia să mi-l analizez. Da, tu erai singur între o mie și de aceea s-au deranjat să piardă o lună cu mine. Vrei să-mi spui că pesemne au existat alții ca soții Kindelán, care au făcut același lucru cu familia fiecărui funcționar de la Foreign Office? Nici o organizație nu are atâția oameni. Haida de, te rog, nu mă face să râd.

El a râs inoportun, ca și cum l-ar fi amuzat reacția mea, sau felul meu de a argumenta.

– Nu, nu e asta, Berta, era un mod exagerat de a vorbi. Pesemne că au bănuit oamenii relativ noi, cu anumite calități, neutilizați încă, iar între aceștia eram eu. După cele ce mi-ai povestit, sunt la curent cu talentul meu de a imita. Nu e nimic ciudat, e la curent jumătate din Madrid și jumătate din Oxford, ba chiar și unele cercuri de la Londra. Și așa cum noi avem infiltrați, îi au și ei, în măsura posibilităților lor. Nu m-am putut opri să nu remarc acel „noi", a fost prima oară când mi-a sunat de un patriotism străin, nu știu cum să spun. Deși cu puțin

înainte folosise expresii ca „cei care participăm la asta“, era asemănător și totuși nu („Astfel, dragostea de țară începe…“[23], și versul acesta apărea în Eliot, dar nu-mi aminteam cum continua). Ascultă, am să-ți spun ceva ce n-ar trebui să-ți spun, dar să rămână ca o excepție, pentru că ceva trebuie să știi. Astăzi, mâine sau poimâine nu mai e cazul. Dacă te asigur că vor avea vești despre faptul că s-au înșelat, că voi fi eliminat din toate bănuielile și că acei soți Kindelán nu te vor mai deranja, e pentru că săptămâna asta a căzut individul care credeau că pot fi eu; cel care, după cum ți-au spus, făcea mult rău, sau era pe punctul de a-l face la Belfast. Din fericire, înainte de a cădea, îndeplinise ce era mai important. Dar acum, ei știu cu certitudine că nu sunt eu.

– A căzut? Ce vrei să spui? L-au omorât?

– Nu. Pur și simplu l-au descoperit, sau el s-a dat de gol, nu știu. În orice caz, nu mai e util, nu mai poate continua, nu mai poate face nimic, e compromis acolo. Dacă ar putea, l-ar ucide, presupun, dar probabil că e foarte departe, cu alt nume și cu altă înfățișare, cu alt chip, poate.

– Cum ți-au înlăturat ție cicatricea. Nu l-am întrebat, am afirmat. El și-a dus la obraz unghia de la degetul mare, n-a răspuns. Dacă bărbatul acela a căzut, am adăugat, atunci există ceea ce nu există, nu? M-a privit fără să înțeleagă. Ai spus că oamenii ca ei cred că există ceea ce nu există. Însă există. Întotdeauna există, nu-i așa? Iar tu te ocupi cu asta, ești amestecat în asta, ești acolo. În ceea ce există.

Acum nu mă temeam atât pentru mine și pentru copil, cât pentru el: poate alții, dacă nu IRA, voiau să-l omoare dacă puteau, din pricina îngrozitorului rău cauzat.

S-a ridicat, s-a apropiat de mine, eu mersesem de colo colo neîncetat prin cameră în timp ce vorbiserăm. Mi-a luat din nou capătul cordonului de la halat, acum de parcă mi-ar fi cerut voie să tragă și să mi-l desfacă. Cum putea să se gândească iarăși la asta? Dar, dacă unul o face și o lasă să se vadă, îl determină pe celălalt s-o gândească și el. M-am simțit din nou măgulită în mod stupid, n-am putut să mă stăpânesc. Însă i-am dat mâna la o parte și m-am împotrivit.

– Mai bine să zicem invers, Berta, a răspuns, făcând un pas înapoi și ridicând mâinile în semn de renunțare (eu nu voiam să renunțe, ci doar să amâne): chiar și ce există, nu există.

A urmat o pauză, un răgaz, de mult nu mă dusesem la copil, nu-l auzisem gângurind și nici plângând, își avea camera lui cu ușa mereu deschisă, zi și noapte, iar Tomás nu-l văzuse de câteva luni, a vrut să-l vadă imediat. „Ce schimbat e“, a spus, cu toate că îl lumina doar becul din coridor și avea ochii închiși, mai bine să nu-l trezim, dacă nu e nevoie. Vreo două minute l-am privit împreună, așa cum l-am fi privit în fiecare seară înainte de a ne culca, ușor aplecați deasupra pătuțului, dacă nu aș fi fost singură în cele mai multe din serile acelea și el undeva departe, cine știe cu cine și dându-se drept cine știe cine, altcineva. Mi-a trecut brațul peste umăr, ca să completeze imaginea de care fusese frustrat atât timp, ca și cum cu gestul acela mi-ar fi spus: „Uită-te la el, e al tău și

al meu, l-am făcut amândoi". A îndrăznit să-l mângâie pe obraz, delicat, ca să nu-l trezească, cred că nu cu unghia pe care și-o rezerva sieși, ci cu buricul degetului mare. „Începe să semene mai mult cu tine, nu?", a mai zis. În plus, nu cinase, era obosit de drum și îi era foame, pesemne că era obosit de încă ceva, de infinit mai multe lucruri, prin care trecuse, acum trăirile îi erau opace, impenetrabile pentru mine, iar cele viitoare aveau să fie deopotrivă, dacă o parte din viața lui nu mă privea. Da, se vedea că e obosit, tocmai se întorsese din Germania sau de unde o fi fost, abia făcuse o escală la Londra, poate își petrecuse două luni îndeplinind lucrul cel mai important, ca individul de la Belfast, poate îl descoperiseră, ori se dăduse el de gol, era compromis, nu mai putea continua. Își lăsase barbă și părul mai lung, dar chipul era încă al lui. Poate chiar venea din Germania, poate de la o negociere diplomatică și nimic altceva, dacă Mr Reresby mi-o fi spus adevărul. Și dacă într-o zi își schimba chipul, ce?

– Reresby acela cu care am vorbit, Reresby acela pesemne că ți-a spus de nevoia mea urgentă de a discuta cu tine. E șeful tău? Și el se ocupă cu ce te ocupi tu, cu ce nu există?

Nu trebuia să-i pun niciodată întrebări, dar instrucțiunea aceea, măcar la început, îmi era imposibil s-o respect. Și înțelegeam că seara aceea era o excepție, trebuia să profit de ea. Nu pierdeam nimic încercând, el avea să mă oprească și nu avea să-mi răspundă la ce nu voia.

Ne așezaserăm la masă, îi scosesem pepene cu șuncă, muguri de sparanghel, niște scoici „cuțit", puțină brânză, paté, pâine prăjită, gutuie, niște nuci, avea să spună el dacă mai voia și altceva. Era tot îmbrăcat, iar eu, înfășurată în halatul de baie.

Cum era de prevăzut, la asta n-a vrut să-mi răspundă.

– Ce nu este nu se povestește, a zis. Dacă nu e nimic, ce se poate povesti?

– Măcar spune-mi de ce.

– Cum de ce?

– De ce te-ai băgat în asta. Când, de când. A fost la Oxford sau după aceea? Nu-mi spune că a fost înainte de a ne căsători. A fost după aceea? Nimic nu te obliga, nu? Nici măcar nu ești englez pe de-a-ntregul, iar viața ta era aici. Mi-am dat seama că repetam sau îmi însușeam argumentele lui Ruiz Kindelán. Ce mai conta, dacă în fond grăsanul avea dreptate: nu avea sens un angajament atât de ferm, atât de riscant al lui Tomás. Kindelán, oricine ar fi fost în realitate, mi-a spus că el cunoscuse câțiva și că toată lumea iese rău din asta. Tulburați sau morți, a spus, nebuni sau executați. Își pierd viața și identitatea, sfârșesc prin a nu mai ști cine sunt. Nimeni nu-i admiră și nici nu le mulțumește pentru nimic, nici măcar pentru sacrificiile lor. Iar când nu mai sunt de folos, îi retrag fără menajamente, ca pe niște mașini uzate. Dădea impresia că știa bine despre ce vorbește, de parcă el ar fi fost unul dintre ei. Presupun că pericolele sunt asemănătoare pentru cei care fac parte dintr-o organizație, legală sau ilegală, clandestină sau oficială. De ce te-ai băgat în asta? Nu pot să înțeleg.

Tomás și-a ridicat privirea din farfurie, mânca foarte cumpătat, de ici și de colo. S-a uitat la mine cu un fel de superioritate morală, aproape cu milă, cum te

uiți la unul complet ignorant sau la cineva foarte superficial.

– Tu n-ai auzit niciodată de apărarea regatului?

– Ce apărare? Ce regat? Despre ce vorbești?

– Regatul, cel din fiecare caz, din fiecare epocă și din fiecare loc. Regatele au avut întotdeauna nevoie de apărare. Cum altfel crezi că am ajuns până aici? De ce crezi că oamenii trăiesc liniștiți, își văd de ale lor, inclusiv de suferințe și de necazuri, se îngrijesc de ei înșiși și de ai lor, care sunt întotdeauna foarte puțini, își blestemă soarta potrivnică, fără să se intereseze de nimic altceva? De ce crezi că lumea trăiește liniștită, ocupându-se de propria-i neliniște, fiecare de a sa în particular? Nimic din toate acestea nu ar fi posibil fără apărare. De ce crezi că în fiecare dimineață totul e în ordine, mai mult sau mai puțin în ordine, iar oamenii se duc la treburile lor, sosesc poșta și curierii, se aprovizionează piețele, funcționează autobuzele și metroul, trenurile și aeroporturile, bancherii își deschid băncile și cetățenii întocmesc formalitățile și își pun economiile la adăpost? De ce e pâine la brutării și sunt prăjituri la cofetării, de ce se sting becurile de pe stradă și noaptea se aprind iarăși, de ce urcă și coboară Bursa, iar fiecare își primește salariul, mare sau mic, la sfârșitul lunii? Toate astea ni se par normale, dar în realitate este extraordinar, este incredibil să se pună în mișcare și să continue zile de-a rândul. Dacă se întâmplă, e pentru că există o apărare permanentă și discretă a regatului, despre care aproape nimeni nu află și nici nu trebuie să afle. Și, spre deosebire de a armatei, care devine foarte zgomotoasă și vizibilă doar în timp de război, a noastră e mereu activă și tăcută, bineînțeles în război, dar și la vreme de pace. Cel mai probabil e că, fără ea, nici măcar n-ar exista pacea, sau pacea aparentă. Nu este regat care de-a lungul istoriei să nu fi fost atacat, jefuit, invadat, subminat, destabilizat din afară sau dinăuntru, și asta, fără încetare; ba chiar, când pare că nu sunt amenințări, sunt. Europa e plină de castele, ziduri, turnuri și fortărețe, sau de resturile și ruinele lor. Faptul că nu le mai construim nu înseamnă că nu există și că nu sunt necesare. Noi suntem foișoarele de observație, tranșeele și parafocurile; suntem telescoapele, străjile, santinelele care stau necontenit de gardă, indiferent dacă sunt sau nu primejdii în noaptea respectivă. Cineva trebuie să fie atent pentru ca ceilalți să se odihnească, cineva trebuie să detecteze amenințările, cineva le anticipează înainte de a fi prea târziu. Cineva trebuie să apere regatul pentru ca tu să poți să ieși cu Guillermo la plimbare. Și mă întrebi de ce?

Nu mă așteptam să aud de la el un astfel de discurs, atât de convins și de rațional, în fond atât de nepotrivit cu el, care fusese prea distrat și lipsit de interes pentru a se cunoaște, aproape indescifrabil pentru el însuși și pentru ceilalți. În asta îi consta farmecul, în mare parte, în faptul că era în lume fără să se preocupe prea mult de lume, iar de prezența lui în lume, și mai puțin. Apoi avusese perioade în care devenea posomorât și înnegurat, acum înțelegeam de ce, dar niciodată nu dăduse dovadă de convingere. „Nu încape îndoială că l-au instruit, l-au lămurit asupra importanței misiunii sale“, mi-am zis. „Aproape tuturor ne place să credem că suntem absolut necesari, că prin existența noastră contribuim cu ceva, că aceasta nu este zadarnică și nici cu totul indiferentă. Eu însămi, de

când sunt mamă, mă consider un soi de eroină pentru aceasta și merg pe stradă simțindu-mă demnă de respect și gratitudine, cum le-am văzut făcând pe alte mame. Acum cred că am contribuit la ansamblu: am adus pe lume pe cineva care poate se va dovedi fundamental. Biet copil, bieți copii, dacă ar ști câtă credință abstractă punem în ei! Aproape tuturor ne place să credem asta, însă majoritatea știm că nu este așa. Tot ce a enumerat Tomás, totul ar funcționa la fel fără noi, pentru că suntem interșanjabili și substituibili, de fapt e o coadă interminabilă care așteaptă să lăsăm locul liber, oricât de modest ar fi. Dacă dispărem, nu ni se va simți lipsa, golul va fi umplut fără amorsă, ca un țesut care se regenerează rapid, precum coada unei șopârle care crește la loc și cine-și mai aduce aminte de cea care i-a fost tăiată? El, în schimb, are posibilitatea de a gândi că este transcendent, tocmai a spus-o, santinela mereu de gardă, cel care înlătură pericolul și apărătorul regatului, cel care permite celorlalți să dormiteze. Cum poate să fie atât de naiv și de maleabil, cum s-a lăsat amăgit de vorbăria deșartă? Toate acestea sunt vorbărie patriotică, deși acestui tip de vorbărie nu-i lipsește o oarecare doză de rațiune, pentru că se inspiră întotdeauna dintr-o jumătate de adevăr: firește că există capcane, dușmani, riscuri. De aceea atrage adesea masele doritoare de simplificări și de aparențe de adevăr. Dar Tomás nu e masă, sau nu a fost, încât poate a trebuit să-și procure un alibi pentru hotărârea lui și a trebuit să se justifice față de el însuși, nimeni nu e în stare să se cufunde în tipul acesta de viață fictivă, în renunțarea la cea proprie, la cea pe care o dorea și și-o trasase, fără să creadă că face un serviciu esențial celorlalți, adică, celor pe care i s-a năzărit să-i numească regatul, țara lui. Și de când e Anglia țara lui?

N-a mai mâncat și a făcut o pauză ca să fumeze o țigară. S-a sculat de la masă, s-a dus pe unul dintre balcoane ca să contemple furtuna și copacii agitați prin geam. Ploaia se oprise cât stătuserăm în dormitor, dar acum se întețea din nou. L-am urmat, m-am dus la el, m-am așezat lângă el și i-am spus:

– Și cum de ai fost dispus să faci parte din asta, când ai crescut aici? Nu-mi veni cu povești, ești la fel de spaniol ca mine. Mereu ai fost. Când te-a apucat patriotismul ăsta englez? De când nu mai e ăsta locul tău? Fiul tău și eu suntem aici.

– Nu, atât de spaniol ca tine, nu, Berta, mi-a răspuns. Tu ești madrilenă get-beget, eu nu. Și de aceea m-au căutat. De aceea mi-au văzut posibilitățile și mi-au cerut să particip. Mi-au apreciat capacitățile, iar un om este în mare măsură din locul care îl prețuiește, și mai ales din cel care îl cheamă, din cel care îl atrage spre el. Nimeni nu m-a chemat niciodată aici: tipic pentru țara asta, care irosește întotdeauna ce are folositor, când nu-l expulzează sau nu-l urmărește. Și, pe deasupra, ce vrei? Aici nu știm ce se va întâmpla. Presupunând că s-ar fi interesat de mine, nu m-aș fi pus la ordinele unei dictaturi. Asta nu ți-ar fi plăcut deloc, te-ar fi surprins și mai mult, sigur că nu mi-ai fi iertat-o. În urmă cu patru zile, prim-ministru era încă Arias Navarro. Cu Suárez ăsta nu se știe. Ne e clar că vrea să facă o schimbare adevărată, însă vom vedea dacă e așa, ori dacă i se permite, oricât îl sprijină regele.

N-a spus-o de parcă ar fi fost zvonul care circula, ci de parcă ar fi posedat

informații demne de crezare („Ne e clar“, din nou acel „noi“). Dacă era în Serviciile Secrete engleze, cum să nu, am gândit. Într-adevăr, pe 1 iulie, nu trecuseră multe zile de atunci, regele Juan Carlos îl obligase pe Arias Navarro să demisioneze, un om al lui Franco și desemnat de Franco, de fapt omul care, pe un ton tânguitor și cu lacrimi exhibiționiste, îi anunțase moartea la televiziune, cu doar șase sau șapte luni în urmă, părea că trecuseră ani de zile, în ciuda continuității acelui adept. Fusese poreclit „Măcelarul din Málaga“, dacă îmi aduc bine aminte, din cauza implacabilei represiuni pe care o desfășurase în provincia aceea, unde fusese procuror, la sfârșitul Războiului Civil: sute de oameni executați fără proces sau cu simulacre, procese măsluite, un tip sanguinar și sentimental ca atâția alții de-a lungul istoriei, cât de frecvent se întâlnește amestecul acesta și cât de periculoși sunt cei exagerat de sensibili, cu emoțiile lor particulare veșnic incitate și cu sălbăticia lor față de ceilalți. În data de 3 fusese numit Adolfo Suárez, care a schimbat într-adevăr lucrurile mai târziu, dar atunci era un mister și prea multă încredere nu putea să inspire. Nici Anglia nu era într-un moment foarte favorabil. Prim-ministrul Harold Wilson demisionase de câteva luni și îl înlocuise James Callaghan, laburist ca el. Callaghan a fost destul de vinovat de ascensiunea și victoria rivalei sale Margaret Thatcher peste trei ani, însă nu știam nimic despre ea în momentul acela, în anul 1976, care mi-a marcat viața pentru totdeauna, când am aflat cum era viața aceea în realitate, mai presus de orice pentru că am știut. În noaptea aceea am înțeles că am în față o dilemă și trebuie să iau o hotărâre, să rămân sau nu alături de Tomás, mai intermitent decât o făcusem, ignorându-i jumătate din existență sau și mai mult, neavând habar ce face în jumătate din timp sau și mai mult, fără a ști în ce e amestecat, nici cât de mult își mânjește mâinile și sufletul, dacă înșală considerabil, dacă îi trădează pe cei care îl consideră coleg sau prieten, dacă îi trimite la pușcărie sau la moarte, și toate acestea, fără să pun întrebări. Cu riscuri pentru mine și pentru copil, chiar dacă îmi va jura că nu vor mai fi niciodată, și cu enorme riscuri pentru el. Am început să reflectez chiar acolo, privind ploaia în Plaza de Oriente din spatele balconului, lipiți unul de altul, nu aveam decât să-mi mișc mâna ca s-o ating pe a lui, nu aveam decât să-mi plec capul ca să mi-l sprijin pe umărul lui, nu aveam decât să mă întorc ca să-l îmbrățișez și să fiu îmbrățișată de el: „Poate că într-o zi n-o să mai revină, poate se prelungește o absență și trec lunile, apoi anii, fără să am vești de la Tomás. Poate mă instalez pe timp nelimitat în așteptare, fără măcar să știu dacă e viu sau l-au omorât pe undeva, dacă l-au descoperit și executat cum a spus Kindelán. Sau poate că el hotărăște să dispară și să nu se întoarcă, să-și refacă viața altundeva, transformat în cineva care nu este. Ce sens are asta, să-l am dar să nu-l am și să-mi petrec timpul așteptându-l, întrebându-mă de fiecare dată dacă va reveni lângă mine ori se va spulbera într-o ceață, într-o zăpadă sau într-un fum, în noaptea adâncă sau într-o furtună, dacă va fi unul dintre soții care pleacă fără să lase scrisoare, nici cadavru, nici urmă, dintre cei pe care îi înghite gâtlejul mării? Cealaltă posibilitate este să renunț acum la el, să ne despărțim și să-l uit încetul cu încetul, ori să-l fac să pălească, pentru a-mi căuta încetul cu încetul alt bărbat, altă iubire, foarte încet ar trebui să fie. (Sunt tânără, aș avea timp

berechet, se spune că uiți până și lucrurile de neuitat, o spun cei mai în vârstă.) Să nu-mi mai pese de peregrinările lui și de unde se află, să nu stau cu gândul la reaparițiile lui și să nu mă preocupe cum îi merge în porțiunea lui de lume aleasă și secretă, care nu este a mea și nici nu poate fi; să nu știu nimic, dacă nu e cu putință să știu suficient, să închid pe de-a-ntregul ceea ce nu va fi niciodată larg deschis, ceea ce va fi mereu mototolit și încețoșat, sau nici măcar așa: va fi întuneric beznă. Dar în realitate, de mult nu mai e nimic clar, ci totul e întredeschis, în parte din pricina lipsei mele de interes. De multă vreme șederile lui la Londra, sau cele pe care eu le credeam acolo, pentru mine nu existau și erau doar paranteze dezagreabile, cu care mă obișnuisem de când era student, adevărul e că de ani buni trăiam pe bucățele și, trăind așa, ce diferență e? Oh da, e diferență mare, una e să ai sarcini diplomatice la Foreign Office și alta să fii cârtiță, un infiltrat, un impostor, să-ți schimbi înfățișarea și să te folosești de limbile pe care le vorbești, de talentul de a imita desăvârșit și de accentele perfecționate ca să treci drept un dușman al regatului, să fraternizezi cu aceștia și să te prefaci unul dintre ei, să gândești ca ei și să conspiri poate, să fii expus la o demascare sau la un denunț și la fireasca reglare de conturi, un spion este tot spion și pe timp de pace, sau de aparentă pace, trebuie să fie executați deopotrivă și bineînțeles că în Irlanda de Nord a soților Kindelán nu există pace…“

– Tomás, nu asta e problema, i-am spus. Problema e că nimic nu te obliga să te implici în așa ceva, nici în Spania, nici în Anglia, nu reușesc să mi-o explic la tine. Ai fi putut să nu intri în asta și nimic nu s-ar fi întâmplat, cuplul acela nu ar fi apărut în viața mea și nu ar fi amenințat că dau foc copilului, îți dai seama ce grozăvie, îți dai seama prin ce am trecut? A tăcut de parcă și-ar fi recunoscut vina indirectă, îndepărtată. Nici nu ar trebui să ne gândim acum dacă rămânem împreună sau nu. Ori, după cum spui, nu ar trebui să mă gândesc eu. Înțeleg că tu vrei, în ciuda a tot, în ciuda a ceea ce îmi anunți, în ciuda anomaliei pe care mi-o propui. Fără ca eu să-ți pot pune întrebări, impunându-ți regulile tale, într-un mod foarte neobișnuit. Atât de nemulțumitor pentru mine. Nu știu cum nu ai calculat, cum nu ai cântărit consecințele.

Și-a plecat capul, m-a privit. Eu am continuat să privesc în față, spre copaci și spre furtună, spre exterior; dar cu coada ochiului i-am captat expresia. De data aceasta, nu era de superioritate morală. Dimpotrivă, era de inferioritate. A cuiva prins cu o greșeală, sau care a aruncat pe apa sâmbetei ceva prețios. A cuiva care regretă profund niște fapte imposibil de anulat.

– Nu aș fi autorizat să-ți povestesc, Berta, aș putea să sfârșesc la închisoare. Și sigur că vreau să rămân cu tine. Nu-ți imaginezi. Ești singurul motiv care îmi permite uneori să-mi amintesc bine cine sunt. Dar tu nu știi ce mă obligă. Nu știi ce lucruri mă obligă, a repetat.

– Păi spune-mi.

A păstrat tăcere destule secunde, ca și cum ar fi cumpănit oportunitatea sau simpla posibilitate de a-mi spune, ca și cum s-ar fi simțit tentat s-o facă și ar fi știut că nu trebuie, că se va căi câte zile va trăi dacă ar cădea în ispită. Apoi și-a înseninat expresia de tânguire și a răspuns:

– Mă obligă puterea de a preîntâmpina o nenorocire, Berta, ți se pare puțin? Și asta facem noi. Noi preîntâmpinăm nenorociri. Iar și iar. Nenorociri fără sfârșit.

Am fost convinsă că nu la asta se referea, dar am luat-o de bună în seara aceea, a sunat bine. A încetat din nou ploaia. Acum eu eram obosită, iar el trebuia să fie frânt, cine știe ce trude și ce amărăciuni adusese cu el, de unde și de cât timp. La urma urmelor, venise, era acasă, avea să doarmă lângă mine, aveam să-i văd corpul în pat, fața sau ceafa pe pernă, cu barbă. Părea neverosimil după toate cele întâmplate, dar asta mă liniștea. A doua zi aveam să mă gândesc ce fac. Mi-am rezemat capul de umărul lui. Nu încape îndoială că mi-a interpretat greșit gestul.

T.S. Eliot – *Little Gidding*, *ed.cit.*, p. 71

Ibidem

Shakespeare, *Richard al III-lea*, traducere de Dan Duțescu, în *Opere complete*, vol. 1, Ed. Univers, București, 1992, p. 488

T.S. Eliot – *Little Gidding*, *ed.cit.*, p. 75

T.S. Eliot – *Patru cvartete*, traducere de Sorin Mărculescu, Editura Univers, București, 1971, p. 39

T.S. Eliot – *Little Gidding*, p. 75

T.S. Eliot – *op.cit.*, p. 77

V

În seara aceea chiar nu știam, dar firește că am rămas alături de Tomás, multe trebuie să pierzi până să renunți la ceea ce ai, cu atât mai mult cu cât ceea ce ai răspunde la un țel vechi, la o hotărâre cu elemente de încăpățânare. Îți reduci zelul și expectativele, te mulțumești cu versiunile deteriorate a ceea ce ai vrut să obții sau ai crezut că ai obținut, în toate fazele vieții se admit deprecieri și imperfecțiuni, se lasă la o parte exigențele: „E în regulă, n-a fost să fie", recunoști în sinea ta; „dar mai e încă destul, mă despăgubește și mă pot preface, ar fi și mai rău să nu am nimic și să se fi dus totul pe apa sâmbetei". Când află cineva de o infidelitate (de ceea ce se numește colocvial așa, cu o oarecare lipsă de imaginație), își permite să se înfurie în primă instanță, să-l ia în șuturi pe infidel, să-l dea afară din casă și să-i închidă ușile. Există persoane foarte orgolioase, ori poate sunt puritane și foarte virtuoase, care mențin atitudinea aceasta până la final. Dar majoritatea, după accesul de furie, încep să se roage în sinea lor ca lucrul să fi fost venial, o ușurătate, un capriciu, un moment de plictis, o vanitate, o obnubilare temporară; să nu fie ceva serios, care să amenințe să-i spună adio și n-am cuvinte părții înșelate, cum se spune de obicei, s-o înlocuiască și să-i uzurpe locul. În reacția aceasta nu intervine doar o tendință de conservare a ceea ce s-a obținut și încă se posedă – teama de gol și lenea infinită de a face din nou primii pași –, ci și avantajul ca celălalt să-ți fie îndatorat. Dacă-i rămâi alături, dacă treci cu vederea greșeala, vei putea mereu să arăți cicatricea și să reproșezi, chiar dacă doar cu privirea, sau cu modul de a merge, sau cu felul de a respira. Sau cu felul de a tăcea, mai ales dacă nu se cuvine să taci și partenerul se va întreba: „De ce nu răspunde, de ce nu zice nimic, de ce nu-și ridică privirea? Pesemne că retrăiește ce s-a întâmplat".

Nu era acesta cazul meu, sau măcar infidelitățile probabile se datoraseră în principiu necesității, muncii, ba chiar supraviețuirii, poate erau mai apropiate de săruturile și scenele sexuale pe care trebuie să le interpreteze actorii și actrițele. Se presupune că sunt prefăcătorie, că în momentul când regizorul spune „Tăiați", actorii și actrițele se opresc, se despart și se tratează de parcă n-ar fi existat între ei nici cea mai mică intimitate. Sau doar a corpului, dar nu și a sufletului, poate că e una dintre puținele ambianțe în care se păstrează separarea. Bineînțeles că la reprezentațiile lui Tomás nu există nici un regizor, nici camere, nici o echipă, nu sunt martori de nici un fel, și nimeni nu spune „Tăiați!". Dimpotrivă, totul ar trebui să pară foarte sincer și real, și ar trebui să i se pară astfel celeilalte persoane, cea care poate se îndrăgostește atât de prostește, că îi povestește prea multe cui ar

trebui cel mai puțin, cui caută s-o distrugă, unui dușman care stă la pândă, unui impostor, unui trădător. Îi povestește ca să se arate informată și de folos, ca să-l copleșească cu amabilități, să-i ofere o dată și un nume și dă de gol fără să vrea, ca să-și dea importanță și să se laude. Pe terenul acesta amoros e inevitabil să te lauzi puțin, înainte sau după aceea, să te pui în valoare, ca să fii mai iubit. Iar pe terenul acesta se povestește, se povestește fără încetare, ca și cum ar fi cel mai minunat dar cu putință, să satisfaci curiozitatea și să pui la dispoziție informație, nici măcar cerută uneori. Sunt cadouri irosite, deoarece majoritatea oamenilor uită numaidecât cum au ajuns să știe cutare sau cutare lucru și, prin urmare, nu simt recunoștință, nici admirație față de cine li le-a dezvăluit. Curând cred că le-au investigat cu propriile mijloace, odată ce posezi o informație sau o dată, ultimul lucru de care îți amintești este proveniența lor și modul în care le-ai dobândit, iar figura mesagerului se estompează cu rapiditate.

Într-o zi am încercat să obțin de la Tomás un modest cadou de felul acesta. Întrucât îi erau interzise, m-am străduit să nu fie deloc concret și să nu-l compromită, și am îndrăznit să-l întreb direct:

– Dacă te dai drept altcineva când ești pe acolo, îmi imaginez că uneori trebuie să te culci cu vreo femeie, fie și numai ca s-o descoși, sau să-i câștigi încrederea, ca să creezi o legătură favorabilă confidențelor. Așa e? Poți să-mi spui, am să înțeleg. N-o să ți-o reproșez.

Nu era imposibil să mă creadă, să creadă că voi înțelege, la urma urmelor anii șaptezeci au fost foarte îngăduitori și înțelegători pe terenul acesta: nimeni nu era proprietatea nimănui, contractele și piedicile erau demne de dispreț, dacă sunt cu tine și mă abțin să fiu cu alții nu va fi din obligație, ci din dorința și voința mea, suntem liberi și fiecare zi e un nou început, toate acestea erau obișnuite între numeroase perechi de pe vremea aceea, oricât ne-am fi căsătorit cu ideea dăinuirii. În plus, eu și Tomás stătuserăm mult timp despărțiți de foarte curând și de foarte tineri, când se cedează cu mai multă ușurință. Nici măcar el nu fusese primul în viața mea și nici eu prima pentru el, asta ne-a devenit clar când am fost în sfârșit împreună, eu și el, vreau să spun până la sfârșit, până în adânc, sau ceea ce în mod învechit și legal se numea înainte consumare. Nu ne mărturisiserăm detalii, nici măcar întâlniri și nume, însă amândoi consideram de la sine înțeles că fuseseră și că ale unuia nu erau treaba celuilalt. Erau trecut; și, până la un punct, drept consecință, deveniseră ficțiune. Și apoi, se presupunea că avuseseră loc înainte de nunta noastră. Cu toate că aceasta nu schimbase prea mult lucrurile pentru noi – poate ceva mai mult pentru mine, care cu naivitate am trăit-o ca pe un fel de realizare –, există o mistică a căsătoriei, moștenită și stranie, la care aproape nimeni nu este imun și nici nu scapă pe de-a-ntregul, așa cum există o mistică a maternității. Sentimente atavice, cu siguranță. Femeia care s-a căsătorit, bărbatul care s-a căsătorit, nu vor mai fi niciodată identici cu cei care n-au făcut-o niciodată. Chiar dacă nu crezi în ele, chiar dacă sunt simple și li se dă aparența de formalitate, ceremoniile își fac efectul și de aceea s-au inventat, bănuiesc: pentru a marca o linie de despărțire, pentru a stabili un înainte și un după aceea, pentru a transforma în ceva serios ceea ce nu era, pentru a sublinia și a conferi solemnitate.

Pentru a da o veste, care să fie asumată, aprobată de comunitate. Nu se știe oare întotdeauna cine este noul rege (în afară de cazul în care lipsește descendentul și se succedă disputele dinastice)? Și totuși nu a fost niciodată un monarh care să fi renunțat, care să fi sărit peste ceremonia de încoronare. Poate că întrebarea aceea a mea era mai gravă decât o estimam eu însămi când o puneam.

Eram așezați la o terasă de pe Rosales între copaci, la sfârșitul verii, în septembrie, și eram singuri, copilul fiind acasă la bunicii dinspre tată. Tomás m-a privit surprins și întrucâtva iritat, ceea ce mi-a dat în parte răspunsul, sau asta am crezut.

– Ce-mi vii cu asta acum? mi-a replicat. Am stabilit că nu-mi vei pune întrebări, nu?

– Da, dar nu te întreb nimic concret, nici unde ai fost, nici de ce, nici cu cine și nici împotriva cui, nici ce ai făcut sau n-ai făcut. Doar dacă asta se întâmplă. Așa, în general. E o curiozitate naturală. Tu n-ai fi curios în situația mea, dacă eu aș fi în locul tău, dacă eu ar trebui să mă dau drept altcineva și să mă amestec cu necunoscuți, ca și cum n-aș fi căsătorită și nici n-aș avea un copil? Recunoaște că da, că ai simți toată curiozitatea din lume. Ori, dacă nu, am să mă supăr.

Am încercat să atenuez întrebarea cu o glumă, am zâmbit când am rostit ultimele cuvinte. Dar gluma nu mi-a ieșit.

Acum și-a îndepărtat privirea, a rămas pe gânduri. A băut din bere, a lăsat-o pe masă și, fără pauză, a băut din nou.

– Și ce câștigi dacă știi? O să te preocupe asta de fiecare dată când plec? Dacă mă culc cu vreo femeie pentru binele misiunii? Nimic din ce se petrece în ele nu te privește, credeam că e clar și că accepți. Nimic din toate astea nu există pentru tine. N-ar trebui să existe nici pentru mine. De fapt, nu există, cum vrei să-ți spun? Nu se întâmplă, nu are loc. Tu n-ai auzit de soldații care, când se întorc acasă, nu povestesc niciodată ce au trăit în război și nici ce au trebuit să facă? Că nu spun o vorbă despre ce au văzut și că mor fără să fi spus după cincizeci de ani, sau și mai mult? Ca și cum n-ar fi intrat în luptă în viața lor. Păi asta e la fel, cu diferența că ei aleg să tacă și noi nici măcar nu putem să alegem. Suntem obligați. Pentru totdeauna. În caz contrar, ne-ar acuza că revelăm secrete de stat, iar asta nu e nici o glumă, te asigur.

Apărea necontenit acel „noi", era neîndoielnic că se simțea membru al unui corp, ori poate al unui club și aceasta îl reconforta.

– Tot nu înțeleg de ce te-ai băgat în asta, i-am spus. Nu numai că apărați regatul, după cum te-ai exprimat tu, dar nimeni nu trebuie să știe și prin urmare, nici nu se pune problema să vă lăudați. Nu e acesta un preț prea mare? Pricep că toate, absolut toate activitățile voastre sunt ceea ce numiți *classified* în engleză, secrete, confidențiale și că așa vor fi până muriți și după aceea. Nu reușesc să văd ce câștigați, în afară de un salariu considerabil, îmi închipui că trăim din asta în mare măsură. Însă nimeni nu vă va socoti în veci eroi, nici măcar patrioți. Ce fațeți va fi dat uitării, sau nu se va cunoaște. Oricât de important ar fi fost, oricât de mari ar fi nenorocirile pe care ați izbutit să le preîntâmpinați. Dacă nimeni nu află de ele… O amenințare zădărnicită, o nenorocire oprită, asta se reduce la un

moment de teamă. Iar oamenii sfârșesc prin a vedea temerile care nu se adeveresc ca temeri nejustificate, adică exagerări și manifestări paranoice, aproape ca pe un subiect de glumă, *a posteriori*. Toți cei care în anii cincizeci și șaizeci și-au instalat refugii antinucleare, mai ales în Statele Unite, pesemne că le consideră ridicole. Nu știu, ceea ce nu se întâmplă e lipsit de prestigiu, sau cam așa ceva. Iar ceea ce nu se cunoaște cu atât mai mult, bineînțeles. Prăpastia între ceea ce are loc și ceea ce nu are loc este atât de mare, că al doilea se dizolvă și își pierde importanța și abia este luat în seamă. Ne supunem forței lucrurilor și ne călăuzim după ea, nimic mai mult. Gândește-te la ce am pățit eu. Dacă Kindelán i-ar fi dat foc lui Guillermo și eu mi-aș fi văzut copilul arzând, dacă ar fi mort, viețile noastre ar fi distruse pentru totdeauna, eu n-aș fi putut să ți-o iert. Probabil că aș fi înnebunit pe loc, ori poate că aș fi dat fuga la bucătărie, aș fi pus mâna pe un cuțit și i-aș fi înjunghiat pe amândoi, pe Miguel și pe Mary Kate. Acum aș fi la pușcărie după asta, sau în cel mai bun caz tulburată, internată. Însă, cum a fost doar o amenințare și o sperietură, căci nu s-a întâmplat, am putut să ți-o povestesc după ce se petrecuse, cu un calm relativ, pentru că esențialul nu s-a modificat, copilul e viu și nevătămat, crește și va avea o existență normală, sau așa sper, și cine știe dacă într-o bună zi n-o să-i relatez, ca pe o anecdotă frapantă, ba chiar cu puțin umor, imensul pericol prin care a trecut când era încă în leagăn. Distanța între ceea ce se poate întâmpla și ceea ce se întâmplă cu adevărat e atât de gigantică, încât primul se uită în cele din urmă, chiar dacă a fost cât pe ce să se petreacă. Să nu mai pomenim de cazul în care nici nu se știe că s-a putut întâmpla, atunci nici măcar nu mai intervine uitarea, e și mai rău. Imaginează-ți că lovitura de stat a lui Franco ar fi eșuat la câteva zile. Ar fi rămas ca o notă de subsol în cărțile de istorie, ca încă un incident din perioada republicii. Sau că ar fi existat teama și zvonul, dar n-ar fi ajuns să se producă. Nimeni nu ar ști numele celor care au zădărnicit-o, nu-i așa? Ale celor care ar fi preîntâmpinat un război civil și aproape un milion de morți. Întrucât nu ar fi existat morții aceia, lichidarea răzmeriței ar fi rămas ca ceva fără consecințe dramatice, prin urmare fără prestigiu, minor. Am păstrat tăcere câteva clipe, în vreme ce Tomás mă privea surprins de vorbăria mea, apoi am adăugat: După câte îmi spui, tu le aparții și le vei aparține mereu. Acelora de al căror nume lumea nu-și aduce aminte, sau îl ignoră. Și, pe deasupra, ești mulțumit.

Tomás a schițat acum un gest cu mâna șovăitoare în sus, ca și cum ar fi susținut în ea un împovărător glob terestru, sau poate țeasta ușoară a lui Yorick, cu cotul sprijinit pe masă. Nu știu de ce, am remarcat bunăvoință în gestul acela.

– Nu înțelegi pentru că nu poți să înțelegi, Berta. Dar, cum nu te privește, nu are nimic particular. Dovada că nu îți e accesibil e că ai greșit timpul verbal, gândești în termeni care nu există. Ai spus că ceea ce facem va fi dat uitării, sau nu se va cunoaște. Corect este să spui că ceea ce facem e *deja* dat uitării, chiar în momentul în care facem. Și firește că nu e cunoscut. Ca tot ceea ce ar face acela care nu s-a născut, de exemplu. E ceva de felul ăsta. Chiar înainte să facem un lucru, e deja uitat. În realitate, nu e diferență între înainte și după. Când nu s-a făcut nu s-a făcut, iar după ce se face, tot nu s-a făcut, încât totul e mereu cum

era și continuă exact la fel. Nici măcar în timp ce se face nu s-a făcut, sau, mai bine zis, nu se face. Admit că nu e prea ușor de înțeles.

„Nici nu e atât de greu. Asta l-au învățat", am reflectat. „Asta i-au inculcat și el a ajuns să învețe. Acum se laudă în fața mea, fiindcă i-au dat voie să-mi spună ceva, strictul necesar, și în sfârșit poate să se laude. Fie și doar în fața mea, a soției lui, sunt mai mult decât nimeni, sunt cineva. Toată lumea se laudă puțin, e inevitabil, chiar dacă a renunțat la asta și e satisfăcut, ba chiar și dacă i s-a interzis și e dispus să se supună."

– Nici atât de greu nu e, am zis și am revenit la ceea ce declanșase discuția aceea de sub copaci: cu cât mai mult refuza să-mi răspundă, cu atât mai mult îmi sporea curiozitatea. Cu privire la femeile necunoscute și probabil străine, spune-mi măcar dacă ne aflăm înainte sau după ce nu s-a întâmplat, nici nu se întâmplă și evident că nici nu se va întâmpla. În timpul, îmi imaginez că nu.

De data aceasta mi-a ieșit gluma, ceva mai bine. Mi-a zâmbit cu globul terestru încă în mână și s-a înduplecat să răspundă. Evident că răspunsul lui nu avea de ce să fie adevărat și cu siguranță nu era adevărat. Și-a băut berea și a spus cu o oarecare plăcere:

– Asta nu a survenit până acum. Însă ar putea surveni.

– Iar dacă survine, nu va fi survenit, după tine.

Și-a dat seama că vorbise prea mult și că se contrazisese într-o clipă de neglijență. Cu doar două fraze scurte și nepregătite – ori poate erau îngâmfate –, căzuse în contradicție și îmi deschisese o ușă pentru viitor, o portiță spre alte întrebări, îmi dăduse ceva de care să mă agăț. Era ca și cum, din nebăgare de seamă, într-o rătăcire, ar fi aprins scurt un chibrit în beznă. Era ca și cum cel care nu se născuse ar fi început să se nască. Admisese că ceva, „asta", putea surveni. A vrut s-o dreagă, sau s-o rectifice, dar era prea târziu. Chiar și așa, a încercat, a răspuns:

– Asta e, nu va fi survenit, pentru că de fapt nu va surveni, chiar dacă va surveni.

Și așa au trecut un an, doi, trei, patru, cinci și șase. De când Tomás a putut să-mi spună cu ce se ocupa parțial în realitate, l-am văzut mai nepăsător, cu cugetul mai ușor, într-o stare de spirit mai bună când era la Madrid; negurile și insomniile nu-i mai erau necontenite, ci doar temporare, îi apăreau sau i se agravau exact înainte de a pleca la Londra și de asemenea le aducea cu el când se întorcea, de parcă ar fi avut nevoie de timp ca să se elibereze de cealaltă viață a lui, de celelalte vieți pasagere, dar probabil trăite cu mai multă intensitate; ca să se obișnuiască cu ideea că cea anterioară, oricare ar fi fost în fiecare caz, rămăsese în urmă și nu mai avea cale de întoarcere și că singura reiterativă, singura care se repeta și se recupera, era cea pe care i-o ofeream eu în orașul nostru. Încetul cu încetul la început, apoi din ce în ce mai repede, se liniștea și părea că izbutește să se desprindă de orice ar fi făcut în timpul lungilor absențe, de orice ar fi simțit și de oamenii cu care ar fi avut legături cine știe unde, pe care îi amăgise cu siguranță prefăcându-se că este unul din ei săptămâni sau mai curând luni de-a

rândul, prefăcându-se un coreligionar, un concitadin, sau un compatriot cu capacitatea lui incredibilă de a imita și de a interpreta roluri, de a îmbrobodi și de a face farse, la urma urmelor, despre asta era vorba. Căci eu consideram de la sine înțeles că pleca la Londra și că după aceea, de acolo – deși nu întotdeauna –, era trimis în vreun alt loc. Am învățat să știu, sau mai bine zis să presupun, când era în vreun alt loc, deoarece în vreme ce stătea la Londra, pesemne că la Foreign Office sau în departamentele de la MI5 sau de la MI6, dacă erau cumva diferite, suna cu o oarecare regularitate, mai ales de când s-a născut Elisa, fetița noastră, pentru care a nutrit mereu o slăbiciune masculină, tipică aproape tuturor bărbaților în fața unei fetițe, le văd mai grațioase și mai lipsite de apărare și niciodată ca pe niște viitori rivali, ca pe indivizi care într-o bună zi se vor crede superiori lor, îi vor disprețui și îi vor da la o parte, cum își văd, în schimb, adesea, fiii, de când se nasc aceștia.

Frecvența convorbirilor se reducea când se afla undeva în Marea Britanie, la vreo instruire specifică, după cum am dedus, sau mi-a dat de înțeles. În meseria aceea ciudată, se pare că niciodată nu încetau să se instruiască, să studieze, să învețe, să se șlefuiască și să se perfecționeze, cel mai probabil era că fiecare misiune cerea un antrenament sau pregătire *ad-hoc*, impecabila însușire a unei limbi sau a unui accent, dezinvoltura și naturalețea absolute într-un anumit grai, cunoștințe precise de istorie, să se familiarizeze cu date, toponime, geografie, obiceiuri și tradiții. În imaginația mea mi se părea posibil ca cineva, Tomás sau cine ar fi fost, să treacă cu succes drept altcineva, dar imposibil să treacă drept mai multe persoane, în diferite locuri și circumstanțe, oricât de mult și-ar schimba înfățișarea și s-ar deghiza, atât de numeroși sunt factorii care intervin în memoria cuiva și de care trebuie să se țină seama când îl întrupează sau îl interpretează, îl inventează sau îl înlocuiește. Oricum ar fi, conchideam că începuse altă însărcinare, sau misiune „pe teren", cum îl auzisem referindu-se la ele, când nu mai suna. Iar când contenea, contenea cu totul, tăcerile i se prelungeau cel puțin o lună, în general două sau trei și ceva mai mult într-un caz, iar eu le trăiam inevitabil plină de zbucium, îngrijorare și teamă. Treceau perioadele acestea fără un rând, fără un cuvânt și fără să știu dacă e viu, întrebându-mă dacă l-or fi descoperit și ce măsuri se vor lua atunci împotriva lui, dacă va reuși să iasă de unde se vârâse și să revină vreodată alături de mine; dacă avea sprijin, ori vreo posibilitate de salvare când lucrurile se înrăutățeau, sau era luat prizonier, dacă acel Reresby sau vreun alt coleg de-al lui aveau să-i dea o mână de ajutor, ori aveau să-l lase la voia întâmplării și aveau să-l dea dispărut, pierdut în altă regiune.

De aceea, nu doar că mă temeam pentru soarta lui, ci și pentru natura activităților sale. Doream să-i iasă bine în abstract, din toată inima și eram de partea lui, cum era firesc: era soțul meu și tatăl copiilor mei, era Tomás cel dintotdeauna, chiar dacă se schimbase și alesese o viață extremă și obscură, care scăpa înțelegerii mele, căreia nu-i vedeam necesitatea. Dar uneori nu mă puteam opri să mă gândesc că făcea cu siguranță rău, în mod intrinsec rău: câștiga prin ipocrizie încrederea bărbaților și femeilor care îl întâmpinau ca pe un frate, sau ca

pe un amant, ba chiar ca pe un iubit, iar el apoi îi trăda, îi dădea de gol, furniza numele lor, descrierea, fotografiile, dacă reușea să li le facă pe ascuns, informa despre planurile și faptele lor, împingându-i poate spre moarte prin asta („Iar fiece faptă e un pas spre butuc, spre foc, jos, în gâtlejul mării ori către-o piatră ilizibilă…"), și cum îi poți cauza sau favoriza moartea celui care ți-a fost prieten afectuos sau coleg credincios, celui care te-a îmbrățișat în pat, contopindu-și pielea cu a ta, celui care a fost gata să moară ca să te salveze, toate acestea se puteau întâmpla, Tomás era dintre cei care se făceau iubiți, până și oamenii cei mai nemiloși și duri se atașează fără să vrea, sau au momente de slăbiciune, simpatia nu se cotrolează și cu atât mai puțin îndrăgostirea, nici măcar nu se controlează întotdeauna o simplă dorință sexuală. Ce puțin contează voința noastră! Tomás pesemne că facilita arestarea sau eșecul naivilor care își depozitaseră încrederea în el, iar în unele țări și organizații nu se iartă eșecul, ca să nu mai vorbim de faptul că te lași înșelat de o cârtiță, de un agent inamic, căruia i-ai oferit prea multe date despre cele făcute deja sau care urmează să fie făcute.

Înțelegeam că aceasta îi era munca și că, pe de altă parte, astfel preîntâmpina nenorociri, dar în dușmănii și în înfruntări totul depinde de punctul de vedere, iar ceea ce pentru o tabără este o nenorocire, pentru cealaltă este o binecuvântare. El era devotat cauzei Angliei, țării care îl alesese, indiferent dacă scopurile îi erau juste sau nu, presupuneam că el nu le judeca, ci doar și le asuma și se supunea. Însă eu nu eram pregătită să-i împărtășesc patriotismul, ca să spun așa, nu puteam să fiu. Și, în anii aceia, majoritatea spaniolilor (mă rog, cei care nu fuseserăm franchiști) simțeam o insurmontabilă aversiune față de poliția secretă și un dispreț imens față de infiltrați. Existaseră doar de o parte, a dictaturii, doar într-o direcție, și fuseseră detestații membri ai Brigăzii Politico-Sociale, așa-numiții „sociali", ca să abreviem, care se dăduseră drept muncitori în fabrici, mineri în mine și lucrători pe șantierele navale, sindicaliști în sindicatele ilegale, militanți sau conducători în partide (clandestini cu toții), drept deținuți politici în închisori și drept studenți în universități. Ba chiar i-au determinat pe alții, cu radicalismul lor prefăcut, să comită delicte pe care, fără presiunea și îndemnul lor, fără discursurile lor înflăcărate, persuasiunea și extremismul lor exhibiționist, nu le-ar fi comis niciodată. Erau numeroși cei care sfârșiseră la închisoare din vina acelor impostori, care nu doar că acționaseră ca denunțători, ci și ca instigatori, cu scopul de a agrava pedepsele aplicate „subversivilor": nu era același lucru să împarți manifeste și să dai cu pietre în vitrinele unei bănci sau ale unui mare magazin, să alergi înaintea cenușiilor la o manifestație și să te năpustești asupra unui jandarm ca să-l dobori de pe cal cu o bară de fier, să fii afiliat la un partid, și să-i pui o bombă în mașină, ori să împuști un colonel din armată. Pe sociali îi interesa ca oamenii pașnici să nu rămână pașnici, ca cei care erau pe cont propriu să se organizeze și să se asocieze, să nu se limiteze la a afla și a da nume, ci să dea pinteni ca să-i înverșuneze pe cei care cădeau sub influența lor și astfel să-i poată acuza de infracțiuni mai grave. Mai erau și cei care torturau și cei care aruncau deținuții pe scări sau pe fereastră, cum s-a întâmplat cu studentul din vremea mea, Enrique Ruano, și cu alții, care, după ei, încercau întotdeauna să scape pe

unde nu era scăpare și cădeau sau „săreau“, deși aveau mâinile încătușate la spate și erau permanent supravegheați. Iar detașamentul acela sinistru încă nu fusese dizolvat sau desființat pe de-a-ntregul, în orice caz nici unul dintre membrii săi nu fusese pedepsit, nici suspendat, nici măcar judecat, cel mult li se căutaseră destinații și treburi mai bine acoperite și în conformitate cu noile timpuri ale democrației.

Mă străduiam să cred că Anglia era altceva, că acolo nu existaseră dictaturi niciodată și că Serviciile Secrete respectau legi stricte și erau controlate de oameni politici aleși și de judecători corecți și independenți, era o națiune cu separarea puterilor și cu presă liberă, lucruri de care noi abia începeam să ne bucurăm. Că probabil nu comiteau abuzuri și nici crime comparabile cu ale socialilor și că, dacă le comiteau, nu scăpau nepedepsiți, cum au scăpat cei care l-au servit pe Franco timp de aproape patruzeci de ani, fiecare la postul său, mai benign sau mai nociv. Dar nu aveam certitudine absolută. Am luat câteva cărți de la biblioteca Institutului Britanic de pe strada Almagro și am citit episoadele din al Doilea Război Mondial, operațiuni crude ale SOE, ale SIS, ale PWE (m-am familiarizat cu siglele acestea), care mi-au făcut părul măciucă. Mă căzneam să cred că în războaie totul e diferit și exagerat, că în ele totul e permis și că se face tot ce e nevoie pentru a învinge inamicul și mai ales pentru a supraviețui și a nu fi zdrobit; că excesele acelea țineau de trecut și de circumstanțele atroce ale luptei. Însă îmi spuneam deopotrivă că atunci când se încearcă ceva, chiar dacă obligat de o situație extremă – și e totuna dacă cel care încearcă e o țară sau un individ; ori dacă țara adesea o ignoră și preferă să nu știe –, ceva rămâne mereu și se recurge la același lucru cu mai multă ușurință decât ne imaginăm. Dacă încălcăm o dată regulile cu succes, nu ni se mai pare foarte periculos să le încălcăm din nou, chiar dacă nu ar fi neapărat necesar. Pur și simplu e calea cea mai eficientă și mai scurtă, despre care nu trebuie să dăm explicații și nici socoteală nimănui. E ceea ce se spune despre criminali: odată ce au făcut primul pas, odată ce au injectat otrava sau au înfipt primul cuțit și descoperă că trăiesc mai departe cu mustrările acestea de cuget, sau că, pe zi ce trece, ele sunt mai ușor de îndurat, că de fapt nu e atât de greu s-o facă și că izbutesc aproape să uite de viața curmată, pentru că, într-adevăr, e mai bine fără povara, obstacolul sau amenințarea aceea, ori de-a dreptul fără prezența aceea, că respiră mai bine fără cealaltă viață în lume și constată că îi ajută să și-o conducă mai ușor pe a lor, odată ce toate acestea au trecut, au întrecut măsura și au văzut că urmările nu sunt atât de împovărătoare, atunci criminalul se teme mai puțin să recidiveze și să comită o a doua, o a treia, ba chiar și o a patra crimă. E aproape un clișeu să gândești asta, însă pesemne că e mult adevăr în gândul acesta, ca în toate clișeele.

Nu, nu eram absolut sigură, iar în vreuna dintre cărțile pe care le-am răsfoit sau le-am citit pe jumătate, cu engleza mea fluentă deja, poate în cea intitulată *Trail Sinister*, autobiografia lui Sefton Delmer, principalul însărcinat sau creierul PWE sau Political Warfare Executive, un organism clandestin dedicat războiului murdar și așa-numitei „propagande negre“ în timpul conflictului cu Germania nazistă, am dat de niște paragrafe care mi-au adus în minte ecouri a ceea ce

spunea Tomás despre a face și nu a fi făcut, despre ceea ce nu se întâmpla chiar dacă s-ar fi întâmplat, despre inexistența a ceea ce există și – acest imposibil pe care îl dorim cu toții – faptele șterse. (Ori era cu siguranță invers, iar cuvintele învățate de Tomás erau un ecou al acelora.) Germanilor care se încorporau în echipa lui (vechi brigadiști internaționali[24], emigranți, refugiați, câțiva prizonieri de război dispuși să colaboreze, dezertori), îndată ce ajungeau la cartierul general secret al PWE, situat într-un loc numit Woburn, Delmer le înșira discursul acesta, sau altul asemănător: „Am dus împotriva lui Hitler un soi de război total și ingenios. Orice e de folos, atâta vreme cât servește la a grăbi sfârșitul războiului și la înfrângerea completă a Reich-ului. Dacă aveți cumva scrupule cu privire la ceea ce vi se poate cere aici să faceți împotriva compatrioților voștri, trebuie să o spuneți acum. Eu voi înțelege. În cazul acesta, totuși, nu ne veți fi utili și nu încape îndoială că vi se va găsi altă însărcinare. Dar, dacă vreți să vă uniți cu mine, trebuie să vă avertizez că în unitatea mea suntem gata de orice mârșăvie pe care putem să o concepem. Nu există nici o cale oprită dinainte. Cu cât mai mârșavă, cu atât mai bine. Minciuni, ascultări, deturnări, trădări, falsificări, defăimări, vrajbă, mărturii false și acuzații, tergiversări, orice. Până și asasinat, nu uitați". Îmi amintesc și acum expresia în engleză, *sheer murder*.

Întâmplător, în anii aceia, apăruse în presă un articol în legătură cu cazul Watergate, care a avut oarecum consecințe în lumea anglo-saxonă, la care eu, din motive evidente, eram din ce în ce mai atentă, și în el autorul, un oarecare Richard Crossman, ministru în guvernul lui Harold Wilson în anii șaizeci și la vremea lui om important al PWE, la fel ca Delmer sau aproape, recunoștea că, între 1941 – când se crease acest organism implacabil și fără limitări – și sfârșitul războiului, existase în Anglia „un guvern intern" cu niște norme și coduri complet diferite de ale guvernului public și vizibil; adăuga apoi că era un aparat necesar în războiul total. Întrucât fusese un demnitar de rang foarte înalt, nu era ușor să-l contrazici și nici să-l dezminți pe acel Crossman, care a admis de asemenea că propaganda neagră, aidoma bombardamentelor „strategice" împotriva orașelor și populației civile germane – Dresda, Hamburg, Köln, Mannheim și celelalte –, era „nihilistă în scopuri și doar distructivă în efecte".

Am citit de asemenea, nu știu dacă în același volum *Trail Sinister*, în continuarea sa, *Black Boomerang*, sau în altul, că unitatea lui Sefton Delmer nu exista oficial și că membrii săi aveau ordin s-o nege față de toată lumea, inclusiv de alte organizații aproape la fel de ermetice și cu care de fapt colabora în practică (nu în teorie, bineînțeles, întrucât ea nu era consemnată), ca SOE, însărcinată cu comandourile și cu atacurile violente și MI6, însărcinată cu spionajul. Nici numele, nici siglele n-au fost cunoscute de populație multă vreme. Numeroși indivizi care lucrau la PWE nu aveau habar că lucrau acolo, credeau că servesc PID sau Political Intelligence Department din Foreign Office, în principiu o mică secție a ministerului care nu era secretă. Cei care se ocupau cu propaganda albă (emisiunile de la BBC pentru Germania și Europa invadată, de exemplu) ignorau de obicei complet că exista și propaganda neagră pe care o desfășurau colegi de-ai lor, în departamente aparte și în cel mai mare secret. Enormul avantaj

al acesteia și al îngrozitoarelor daune pentru care nu existau limite era că nu i se recunoștea niciodată originea britanică; și se nega cu fermitate provocarea tuturor grozăviilor și tuturor exceselor, când transpirau și era nevoie. Ceea ce le permitea să opereze având mână liberă, adică fără scrupule și îngrădiri.

PWE s-a considerat atât de anormal chiar și cât a funcționat (și nu încape îndoială că a ajutat în mod crucial la câștigarea războiului), încât nu doar că s-a dizolvat îndată ce s-a semnat capitularea necondiționată a Germaniei pe 7 mai 1945, ci formula de rămas-bun și instrucțiunile finale ale membrilor săi au fost aproximativ acestea: „Ani de zile ne-am abținut să vorbim despre munca noastră cu orice persoană străină de unitatea noastră, inclusiv cu soții, soțiile, părinții și copiii. Dorim să continuați la fel, totul să rămână așa. Nimic și nimeni să nu vă facă să vă lăudați cu misiunile pe care le-am îndeplinit. Dacă începem să ne împăunăm cu ingeniozitățile noastre pentru că au ieșit bine și au fost superioare celor ale creierelor mai rele, cine știe unde am ajunge cu asta? Așa că să vă țineți gura". Citind toate aceste lucruri, câteodată pe fragmente și sărind, era greu să-mi dau seama dacă unitatea aceea se desființase atât de repede din prudență sau de rușine, ca să nu ofere informații inamicilor viitori, sau ca să ascundă ce se văzuse obligată să săvârșească, ori poate nu obligată. Poate că a fi superior creierelor celor mai rele implica, într-un sens, să fii și mai rău. Oricum ar fi fost, PWE fusese ocultat în viață și deopotrivă în moarte. Ori, altfel spus, nu a existat cât a existat și când a încetat să existe nu existase. Presupun că până când, peste mult timp, a vorbit cineva. Până când cuiva, rău sau nu, i-a fost cu neputință să nu se laude.

Tomás a suportat destul de bine, abia a căzut în ispita de a se lăuda. Vreau să spun că a îndeplinit ordinele de a nu dezvălui nimănui natura călătoriilor sale, nici locurile unde îl duceau, nici adevăratul motiv al absențelor sau al unora dintre ele, nici numele persoanelor cu care relaționa, probabil pentru a le distruge și a le ruina. Afirm că nu le dezvăluia nimănui, întrucât nici măcar mie nu mi le mărturisea, iar în ultimă instanță eu trebuia să fiu singura informată despre activitățile lui, la Madrid cel puțin; singura care, din forță majoră și pentru a-mi evita suspiciunile și alte probleme – poate până și spionajul meu, sau controalele domestice prin lucrurile lui –, fusese înștiințată de dublele activități. Stabilim că eu nu-i voi pune întrebări despre partea din viața lui care se desfășura departe, unde nu puteam să văd și să aud și care nu mă privea, însă existau momente în care mă rodea curiozitatea și nu puteam rezista să nu-l întreb, deschis sau sibilinic. (Dorința de a ști, un blestem și cea mai mare sursă de nenorociri; oamenii sunt la curent sau intuiesc și nici așa nu se înăbușă dorința aceea.) Atunci el mă oprea numaidecât, cu cuvinte puține și previzibile: „E mai bine să nu afli", sau „Știi că asta nu trebuie să știi", sau „Trebuie să mulțumim că nu sunt autorizat să-ți răspund. Că există Official Secrets Act și eu îi sunt supus" (prin aceasta îmi spunea că ce se întâmplase sau ce făcuse era sumbru sau nu-i oferea motive de mândrie), sau pur și simplu „Nu întreba. Amintește-ți ce ne-am înțeles". Sau uneori mă speria, modul cel mai eficient și vulgar de a descuraja pe

oricine, inclusiv masele: „Dacă ți-aș spune ceva despre asta, v-aș pune în pericol, pe tine și pe copii. Și nu vrem asta, nu-i așa? Nu vrem alți Kindelán. Ori pe cineva și mai rău, cineva capabil să arunce bricheta în loc să și-o pună în buzunar. La urma urmelor, ei și-au pus-o în buzunar, nu? Iar copiii cresc fără griji și sunt în siguranță".

Însă există multe feluri indirecte de a te lăuda, deși, pe bună dreptate, e mai bine să renunți. Tomás era integru, era discret, dar câteodată făcea pe interesantul, își dădea importanță în mod voalat sau poate căuta puțină compasiune și apreciere, în definitiv el era cel care se străduia cel mai mult și suferea, cel care aducea mai mulți bani în casă, mulți bani, îl plăteau din ce în ce mai bine, de asta îmi dădeam seama, trăiam cu toată îndestularea posibilă. Poate la întoarcerea din vreo misiune extenuantă sau periculoasă, sau care ar fi presupus multă ingeniozitate, ori care ar fi ieșit după pofta inimii, îi scăpa un comentariu sau două, cu neputință să nu le pomenesc. „Nu-ți imaginezi cât m-am chinuit de data asta", de exemplu. Sau „Sunt frânt. Am nevoie de trei zile de somn necontenit, în primul rând ca să nu-mi mai amintesc lucrurile pe care le-am văzut, să nu le mai văd treaz". Sau „Habar n-ai ce greu e să distrugi pe cine trebuie să distrugi, chiar dacă e vital pentru noi și ei o merită. Și o meritau cu vârf și îndesat, viermii împuțiți". Iar eu cădeam mereu în cursa inițială, cum altfel: „Cum te-ai chinuit? Ce ai văzut? Pe cine trebuia să distrugi? Ce viermi împuțiți? Dacă nu-mi povestești nimic, n-am să pot să te consolez. Nici măcar n-am să pot să te înțeleg vreodată". Dar Tomás se închidea numaidecât, ca să nu-și mai permită decât cugetări despre natura muncii sale, și le permitea măcar în fața soției, poate singura ființă din lume cu care era posibil, în afară de colegi; dar ei nu l-ar fi admirat niciodată și nici n-ar fi rămas intrigați sau cu gura căscată. „Nu, scuză-mă că m-am ușurat, Berta. Nu, e mai bine așa, să nu știi nimic despre partea vieții mele la care nu asiști. Adesea nu e deloc agreabilă, conține povești destul de triste, condamnate la finaluri nefericite, pentru unii sau pentru alții", spunea, iar atunci diserta câteva momente.

Nu, Tomás era disciplinat și n-a scos niciodată o vorbă, deși simțeam că ar fi vrut, cu siguranță trebuia să-și rememoreze jurământul și să se muște de limbă după fiecare întoarcere (ce trist să nu poți relata cele întâmplate și trăite, pericolele trecute și subtilitățile puse la cale, dilemele formulate și deciziile luate, multe vicisitudini se îndură doar ca să le povestești mai târziu, iar eu îmi imaginam că profesia lui e plină de asemenea neplăceri) și apoi la intervale de câteva zile, cât timp stătea lângă mine. Pentru că dezinteres sau resemnare la mine nu vedea, dimpotrivă. Eu îl trăgeam de limbă, de fapt, vorbindu-i de lecturile mele și de isprăvile de altădată ale îndepărtaților săi predecesori. Îi vorbeam despre PWE în timpul celui de-al Doilea Război Mondial și despre MI6 și despre SOE cu incursiunile lor îndrăznețe, de SIS, de SAS și de NID și de micul PID, toate siglele cu care mă familiarizasem. (Până și de romanele lui Fleming și le Carré îi vorbeam, care erau ficțiune și contemporane.) Nu era nimic rău în a investiga vremea dinainte, cu atât mai mult una dintre perioadele cele mai pasionante ale istoriei, iar toate acestea se aflau în cărți, la îndemâna oricui. Era

evident că interesul pentru toate acestea mi se trezise ca urmare a descoperirii pe care o făcusem, a mărturisirii lui atât de laconice și autorizate: dacă nu puteam să știu nimic despre aventurile lui, măcar îmi făceam o idee cercetându-le pe ale predecesorilor lui în epoca cea mai glorioasă și activă, cu trei sau patru decenii înainte. Și totuși, aveam un alibi care-mi permitea să mă prefac că motivele mele nu aveau legătură cu el și cu existența pe care o alesese și în care eu nu intram: de-a lungul acelor ani de acceptare și răbdare mi-am luat doctoratul, m-am dedicat specializării pe care o studiasem în ultimii trei ani de facultate, care de altfel coincidea cu domeniul care îmi era mai la îndemână, vreau să spun din punct de vedere biografic. Am obținut un post de profesoară pe termen limitat în Departamentul de Filologie Engleză de la Universitatea Complutense, și ca urmare m-am văzut folosită drept om bun la toate: aveam de predat la fel de firesc literatură engleză, fonetică engleză sau istoria Angliei, depinzând de disponibilitatea sau indisponibilitatea profesorilor universitari și conferențiarilor, adesea leneși, pasivi sau oficial bolnavi, continua delăsarea din timpurile franchiste. Am putut să-mi îmbin studiile și orele cu creșterea copiilor, cum au făcut atâtea femei din generația mea, pionieră. Dar e adevărat că, mulțumită remunerației substanțiale a lui Tomás (în teorie, provenea în întregime de la Foreign Office și i-o depuneau în lire), nu-mi lipseau ajutoare consistente, pe care cei mai mulți nu le aveau. Engleza mi s-a îmbunătățit peste măsură în mod inevitabil, dar eram departe de bilingvismul înnăscut al soțului meu, să nu mai pomenim de faptul că el era supradotat pentru limbi străine. Astfel că a trebuit să-mi înnoiesc și să-mi lărgesc cunoștințele, iar îndelungata istorie a Angliei mă obliga la multe.

– Cum se face că te ocupi atât de mult de al Doilea Război Mondial? m-a întrebat Tomás odată bănuitor, după ce m-a ascultat vorbind despre Vivian, Menzies, Cowgill, Crossman și însuși Delmer, așa îi demonstram că sunt la curent; știam până și că Menzies se pronunța „Minguiss", cel puțin așa se pronunță numele acelui șef al Serviciilor Secrete. Sigur că studenților tăi trebuie să le explici și despre Alfred cel Mare și William Cuceritorul, Războiul celor Două Roze și Cromwell. Probabil că nu ai timp pentru toate într-un curs.

– Păi, întrucât nu-i pasă nimănui ce fac și nici nu mă controlează, eu îmi impun preferințele, i-am răspuns. Și mi se pare mai important să cunoască evenimentele relativ recente, care ne-au adus unde suntem. Ceea ce în mare măsură e încă în vigoare. Sau nu sunt încă în vigoare și active MI6 și orice ar fi înlocuit Political Warfare Executive? Căci nu mă îndoiesc că ceva l-a înlocuit. Mai mult decât atât, nu m-ar mira să-și fi extins practicile obscure și supersecrete în celelalte țări democratice. Țările nedemocratice le au deja pe toate, se știe.

Tot ce spuneam credeam cu adevărat, dar încercam deopotrivă să-l înțep, ca să-și dea drumul la gură, dacă nu despre lucruri concrete, să relateze în mod abstract. Iar pe terenul acesta, e drept că el mă contrazicea, și încă cum!

– De ce spui asta? Pe ce te bazezi? Se simțea deranjat de observațiile mele. Dacă ai tocit atât de mult, știi pesemne că PWE a fost lichidat îndată ce s-a sfârșit războiul. Că a durat cât a fost indispensabil, nici un minut mai mult, și că a fost

ceva excepțional, din perioada aceea. Atunci chiar că a fost pe viață și pe moarte. Ori înfrângeam Germania, ori ne lăsam doborâți de ea, ce vrei? Există circumstanțe în care nu e posibil să acționezi în conformitate cu legea și nici să ceri voie pentru fiecare inițiativă. Dacă inamicul nu o face, cel care-și păstrează scrupulele pierde, e condamnat. Așa e în războaie de secole întregi. Conceptul modern de „crime de război" e ridicol, e stupid, pentru că războiul constă mai ales în crime, pe toate fronturile și din prima până în ultima zi. Astfel că una din două: ori nu duci războaie, ori trebuie să fii dispus să comiți crimele care se ivesc, cele care se impun pentru a obține victoria, odată ce s-au început.

– Inclusiv asasinatul? *Sheer murder*, cum am citit că pretindea Delmer subalternilor și acoliților?

Nu pierdeam nici o ocazie de a-i arăta neîncetat ce informată sunt despre trecut; lecturile mele din strada Almagro erau dezordonate, incomplete și dezordonate, dar era de ajuns să trântesc nume și vreo faptă ca să las să se creadă contrariul: eu chiar că mă lăudam. Și nu aveam habar cât studiase el; probabil că îi predaseră niște cursuri, însă poate că nu era curios și nu avea timp.

– Vreau să spun în ariergardă și împotriva civililor, doar ca să demoralizeze și să stârnească panică, încât nimeni să nu se mai simtă în siguranță. Nu în luptă și nici în misiuni, nu în atacuri de mică anvergură. N-o să-mi spui că asta nu mai există.

– Evident că nu. Și acest „Evident" emfatic m-a făcut să cred că mințea. Acum nu suntem în război; sau nu în război deschis. De unde scoți toate astea?

– Dintr-o convingere foarte simplă. Una dintre caracteristicile omului este că nu renunță la nimic din ce a încercat, dacă a încercat fără să fie sancționat sau cu succes, totuna. Ce se face o dată se face de mai multe ori, pe plan individual și colectiv. Ce se inventează se pune în practică, mai devreme sau mai târziu, chiar dacă nu e nevoie; pur și simplu pentru că e realizabil și s-a inventat. Ce se poate face se face, știința nu-și face griji în legătură cu materializarea descoperirilor și progreselor sale, sau și mai mult, o dorește și o așteaptă cu nerăbdare. Totul se acumulează și nimic nu se dă la o parte. Cu toată groaza obligată și retorică pe care o inspiră, lecțiile naziștilor sunt bine învățate și asimilate, până și de către dușmanii lor; cum sunt și ale sovieticilor. Și cum să nu se păstreze, cum să nu se folosească ceea ce a contribuit la depășirea și înfrângerea naziștilor, nici mai mult nici mai puțin? Dacă nu în mod continuu, ca atunci, cel puțin ocazional, sporadic, pentru a elimina drastic pe cineva sau pentru a îndepărta o amenințare serioasă. Nimic nu se abandonează pe de-a-ntregul, este totul în rezervă. Ce s-a testat și s-a exclus pentru că e excesiv, criminal sau nedrept, în realitate nu s-a exclus, e doar în așteptare, latent, adormit, numește-l cum preferi, și cere să revină, să fie trezit, așteptând timpuri mai puțin contemplative, mai josnice, care sfârșesc întotdeauna prin a se întoarce. Și de fiecare dată când e nevoie, se apelează la el, sunt sigură. Chiar tu mi-ai spus că ceea ce faceți tu și prietenii tăi nu ați făcut, nu s-a întâmplat. Cineva ca mine poate înțelege asta într-un singur fel: că nu e consemnat, că se neagă, nu se recunoaște niciodată și trebuie să rămână ascuns, exact doctrina pe care o aplica PWE-ul existenței și activităților

sale.

Nu i-a plăcut că mă refeream la el și la prietenii lui, a strâmbat numaidecât din nas. Nici comparația atât de directă cu unitatea lui Delmer și Crossman, sau a cui o fi fost. L-am observat foarte nervos, a fost cât pe ce să dea un pumn în masa scundă, eram în salon, așezați pe canapeaua pe care stătuseră soții Ruiz Kindelán în ziua pe care n-o puteam uita, ziua pe care nu am uitat-o niciodată. S-a stăpânit, nu l-a dat. A devenit din ce în ce mai încordat, voia să mă opresc.

– Las-o baltă. Ajunge. Și a sunat ca un ordin, spre care Tomás nu era înclinat, rareori dădea unul. Ți-am spus că astăzi asta nu se mai întâmplă. A încetat să se întâmple în 1945. N-o să-mi explici tu mie ce se petrece la locul meu de muncă. Ar fi culmea. Ce poți tu să știi? Poate eu știu mai bine, nu crezi?

Tonul i-a fost iritat și disprețuitor, de asemenea neobișnuit la el, trebuia să-mi atragă atenția. Însă eu mă ambalasem și nu aveam să mă opresc pentru că o spunea el:

– Ai dreptate că aceea a fost o perioadă pe viață și pe moarte. A fost cu adevărat, iar lumea ar fi un infern dacă ar fi pierit Anglia. Păi, aici am trăit asta într-o versiune mai puțin crudă; și mai puțin crudă pentru noi decât pentru părinții noștri. Dar fiecare epocă este exagerată și are nevoie să se împăuneze și toate simt că conflictele lor sunt de această gravitate și de această natură, pe viață și pe moarte. Toate consideră că circumstanțele lor justifică măsurile extreme și că pericolele care le pasc sunt incomensurabile; sunt incapabili să nu-și dea importanță. Nu există nici una care să nu creadă că e expusă la cele mai mari riscuri, nici una care să nu încalce regulile stabilite de ele înseși, nici una pe care să n-o încurce propriile-i restricții și care să nu găsească formule ca să scape de ele, iar dacă nu, scurtături, ca să se fofileze. Oamenii ca tine trăiesc în frică. Mi-ai spus și: „Noi oprim nenorociri", iar cine se ocupă cu asta le va vedea plutind în aer peste tot și în fiecare zi, iar cel mai probabil e că depășește limitele în zelul de a le preveni. Din orice va face un munte, orice mișcare ciudată îl va determina să declanșeze alarmele, să se pună în gardă și să pornească, să supravegheze mișcarea aceea și apoi s-o strivească. Este versul dragului tău Eliot: „Și pe scurt, mi-a fost frică".

L-a intercalat în engleză numaidecât, ca activat de un resort. Câte știa oare pe dinafară? Și, cu toate că intervenția i-a fost laconică, vocea i-a sunat răgușită și străină, de parcă n-ar fi fost a lui, sau de parcă i-ar fi ieșit dintr-o armură și nu din piept:

– *And in short, I was afraid*.

Eu am continuat de parcă n-ar fi fost nimic:

– Dacă mergi mai departe pe calea asta, dacă nu te retragi, acesta va fi rezumatul vieții tale, versul acesta. Iar frica trece peste aproape orice, nu ține cont de bine și de rău, de ce se cuvine și ce nu se cuvine, de crime, de consecințe și firește că o doare-n cot de justiție. Mi-e frică de ceea ce faci de frică, Tomás, de tot ce ignor și se pare că voi ignora mereu. Nu pot decât să-mi imaginez și, din câte îmi imaginez, cred că abia se deosebește de ceea ce făceau aici socialii, exceptând distanțele. Și ei erau instalați în frică și vedeau dușmani pretutindeni.

Și ei preîntâmpinau ceea ce pentru regimul lui Franco erau nenorociri. Și ei se dădeau drept alții, se infiltrau și demascau. Și apoi, acțiunile nu se șterg.

Acum chiar a dat cu pumnul în masă, au sărit scrumierele și obiectele care se aflau pe ea – o lupă, un ceas mic, o busolă, a căzut o figurină de plumb care reprezenta doi dueliști cu sabia –, paharele de whisky din care beam, s-a auzit clinchetul gheții în ele, m-am temut că se scoală copiii, culcați recent în camera lor, la lăsarea serii. Chipul său, în general amabil, chiar și când era zbuciumat, s-a transformat, adoptând o expresie de mânie, cu ochii fulgerând descumpăniți. Dar cel mai greu de recunoscut i-a fost din nou vocea, mi s-a părut a unui bătrân. Coleric, dar un bătrân:

– Nici să nu-ți treacă prin cap să mă compari cu socialii. Să n-o mai faci niciodată. Ce dracului de legătură are un regim dictatorial care a ieșit dintr-un război groaznic și a fost împotriva compatrioților câteva zeci de ani? Ce legătură are cu o democrație veche care a luptat împotriva a ceea ce a fost mai rău în istorie, de fapt împotriva aliaților și protectorilor lui Franco? De acolo vine Anglia: de la războiul împotriva acelor inși, din tabăra opusă. Nu îndrăzni să mă compari. Ce știi tu? Ce știi tu despre ce împiedicăm, binele pe care îl facem și câtor oameni? Ce știi tu despre ce se pune la cale în lume, în orice pivniță sau tavernă, în orice gospodărie? Ce știi tu?

Am avut senzația că e la un pas de a deveni violent, ceva neobișnuit la el, vreau să spun din punct de vedere fizic. „Așadar, e în stare", mi-a trecut prin minte ca un flash, „o fi învățat la antrenamente". Acum mie mi-a fost puțin frică, însă era alt tip de frică, era frica de clipă, cea subită, frica de țipăt și de lovitură, de tonul aspru și furios; nu a lui, silențioasă și statornică, cea mereu de veghe, cea nemiloasă, cea răzbunătoare, cea care stă neîncetat în gardă și scrutează orizontul căutând o amenințare ca s-o zdrobească, în care sălășluia de ani de zile și din care nu știa cum să iasă. Și vocea era neverosimilă, cum spuneam, mă înspăimânta cel mai mult, mult mai mult decât pumnul în geamul gros de pe masă și expresia de sălbăticie de pe chip: vocea de bărbat bătrân și totuși viguros, cum corespundea vârstei pe care o avea. Dar dacă avansasem, nu aveam să tac cu una cu două, la prima sperietură. Îi respectasem condițiile ani în șir și rămăsesem alături de el, e adevărat că de bunăvoie și pentru că eu continuam să-l iubesc, nu e ușor să încetezi să iubești pe cine ai hotărât să iubești de foarte timpuriu, se plăsmuiesc la vârste fragede cele mai mari persistențe; poate că și din interes, viața aceea era acceptabilă la urma urmelor, ba chiar privilegiată uneori; cu toate te obișnuiești, iar cu despărțirile eram obișnuiți de la început și nerăbdarea se domolea, nu era în creștere, cum să n-o suport acum, la treizeci de ani împliniți? Nici nu-i puneam întrebări concrete despre călătorii, misiuni sau posibile crime cu aprobare, despre ce nu era autorizat să-mi povestească. Presupun că doar îl dojeneam și îl descurajam vag, bineînțeles că sunt două dintre lucrurile cele mai iritante pentru oricine. Însă da, am încercat să vorbesc cu blândețe și să pronunț cu calm:

– Nu, eu nu știu, Tomás, ai dreptate, nu pretind și nici nu aspir să știu. Aici

am mințit, câteodată muream de dorință și voiam să aflu ce făcea în detaliu; al cui prieten se prefăcea, ca după aceea să-l trădeze, cum și cui zădărnicea planurile și ce îngrozitoare nenorociri preîntâmpina; ce femei îmbrobodea, ce văduve, tinere sau fete bătrâne, de la care obținea informații ca să le condamne apoi părinții sau frații, și dacă nici una nu-i lăsa vreodată urme sau nostalgie. Dar știu un lucru, pentru că se întâmplă pretutindeni: tu crezi că lucrezi pentru un guvern democratic și pe care îl presupui ireproșabil și crezi că îi aperi siguranța și valorile, discutabile, cum sunt. Dar pe responsabilii acestui guvern nu-i vezi niciodată, nici nu-i auzi decât la televizor și în presă, niciodată în privat, iar prin asta nu te deosebești de cel mai neînsemnat cetățean. Tu vei fi în legătură cu locotenenții și cu sergenții, ca să spun așa; niciodată cu generalii. Iar locotenenții și sergenții decid ce le vine pe chelie, cel puțin în fața inferiorilor. Și asta le convine generalilor, ca să nu mai pomenim de miniștri. Le prinde bine să nu trebuiască să dea ordine și să se limiteze să fie interpretați, să nu se vadă angajați și să poată spune într-o zi, dacă e nevoie: „Eu nu aveam habar de nimic, asta s-a făcut fără știrea mea și, evident, fără încuviințarea mea". Tu crezi că lucrezi acum pentru Mrs Thatcher, halal politician căruia să-i aduci servicii: nu tu lovitură de stat, nici război civil, nici dictatură, ceea ce e destul de mult, dar nu știu dacă în alte privințe e foarte diferită de Franco. Am exagerat ca să-l oftic și să-i văd gradul de patriotism. N-a reacționat, totuși. Cum credeai înainte că lucrezi pentru Callaghan, Wilson sau cine-o fi fost, nici măcar nu mi-ai spus când ai început, sper că nu când erai student.

– Heath, a spus.

– Cum?

– Edward Heath a fost premierul dinaintea lui Wilson.

Asta mi-a spus-o în engleză, în mod ciudat (oricât de bilingv ar fi fost și oricât aș fi progresat eu, nu vorbeam niciodată în limba aceasta), iar pe deasupra mi s-a părut că percep un accent american, ca și cum l-ar fi imitat. Își păstra vocea de bătrân.

– Cine-o fi fost. E totuna, am continuat eu. Cel mai sigur e că nici unul dintre acei prim-miniștri nu este și nici nu a fost la curent cu ce faceți voi, tu și prietenii tăi, trupa, deși poate că tu ești deja sergent sau locotenent. Cu atât mai puțin v-a dictat să faceți. Iar ceea ce numiți Coroana, ca să nu spunem regina, pesemne că nu știe nimic și nici nu e dispusă să afle, biata femeie, e mai bine. Și probabil că nimic nu s-a schimbat în privința aceasta de la al Doilea Război Mondial, Tomás, nici în Anglia, nici în altă parte. Lumea care lucra pentru PWE credea că lucrează pentru Churchill, pentru patria întruchipată de el atunci; dar făceau asta doar tangențial, dacă o făceau cumva. Lucrau pentru Lockhart, sau Crossman, sau Delmer – îi tot lansam nume, pe lângă sigle, ca să-l impresionez cu falsele mele cuonoștințe –, sau pentru alții de sub ei. Iar cei de la MI6, pentru Menzies sau Vivian, sau pentru subordonații mai apropiați sau mai îndepărtați; nu conta că Menzies discuta zilnic cu Churchill, lucru pe care nu îl știu, dar e posibil: față de Churchill trupa era la distanță de o mie de leghe, cum poate că ești tu de Thatcher și de cine vă conduce astăzi, și așa e peste tot și în toate

privințele. Responsabilii supremi ai hotărârilor deleagă și se spală pe mâini, se acoperă cu un văl. Vălul are avantajul că se vede și nu se vede, ori nu se vede clar dacă vrei, e de ajuns să-l îndoaie o dată ca să-i dubleze grosimea când le convine, sau de două ori ca să-l împătrească și să nu se mai vadă nimic. Astfel că aproape nimeni nu știe pentru cine lucrează, nici de la cine provin în realitate ordinele pe care le execută. E absurd: toată lumea crede că știe ce sau pe cine servește… și de fapt bâjbâie sau chiar e în beznă. Însă chiar și dacă ar ști…

Am tăcut, am făcut o pauză ca să-i tatonez starea de spirit, ca să văd dacă mai era furios, sau mă asculta, oricât de puțin. Mi s-a părut că răbufnirea i se domolise și că era mai mult sau mai puțin atent.

– Dick Franks, am înțeles. Am bănuit că era individul care îi conducea atunci. Continuă. Ce-ar fi, chiar dacă ar ști?

Nu renunța la engleză și nici la accentul american, iar aceasta mă descumpănea și mă făcea să mă simt nesigură. Dar frazele îi erau atât de scurte, că nu m-am oprit prea mult, am continuat:

– Tu îți amintești scena aceea din *Henric al V-lea* de Shakespeare?

Orele de literatură engleză de la facultate mă obligaseră să-l citesc în profunzime, dacă trebuia să-l explic.

– Ce scenă?

– În noaptea dinaintea bătăliei, regele se acoperă cu o capă și se amestecă cu trei soldați care n-au somn și așteaptă să se facă ziuă cuprinși de teamă și cu armele pregătite, la îndemână. Se prezintă ca prieten, se dă drept unul dintre ei, ia loc lângă focul lor și stau de vorbă. Soldații se adresează cu dezinvoltura obișnuită între egali, ba chiar sunt doi care îl tratează cu aroganță la un moment dat, căci pentru ei nu e rege, cum nici ei nu sunt supușii lui în clipa aceea, pot să-l contrazică sau să-i spună ce vor, regele e deghizat și s-a ascuns.

– Da, e celebră scena, sigur că e celebră. Îi urmează monologul despre ceremonial, cred. Ce e cu ea?

Tomás se calmase în aparență, dar vocea aceea aproape decrepită și accentul nelalocul lui mă speriau mai mult decât strigătele ofensate și pumnul în masă. Nu știam de-a ce se joacă și nici de ce o face, nu avea legătură cu imitațiile festive de o viață, nu era momentul pentru ele. Deodată aveam senzația că îmi vorbește un necunoscut, cineva îndepărtat, altcineva. Îl vedeam pe el și era el, în ciuda schimbărilor de înfățișare cu care revenea de fiecare dată după una dintre absențele îndelungate: părul mai lung sau mai scurt, ori tuns aproape la zero, mai deschis sau mai închis la culoare, barbă, mustață sau perciuni în formă de secure, fața bine bărbierită, kilograme în plus sau în minus, chipul și silueta mai subțiri sau mai groase, aproape umflate, nasul lărgit și cearcăne mai adânci; o cicatrice nouă în spate, urmare a unui accident de automobil, o nimica toată, spusese. Dar puținele lui fraze mă nelinișteau, mai mult decât atât, îmi provocau un început de panică, de parcă ar fi fost posedat de spiritul unui bătrân actor de westernuri sau ceva asemănător, Walter Brennan de exemplu, care apăruse în o sută de filme și câștigase premii Oscar pentru cel mai bun actor în rol secundar; vorbea de parcă ar fi mestecat tutun sau n-ar fi avut dinți și adesea nu-l înțelegeam în

versiunea originală, îl văzusem așa la Filmotecă, în pelicule clasice precum *Draga mea Clementine*, *Râul roșu* și *Rio Bravo*, amândurora ne plăceau. Disocierea între Tomás și vocea lui cu accent mă făcea să mă simt nesigură, sau în pericol, ca și cum aș fi călcat pe pământ mișcător: dacă putea să se transforme în felul acela, ar fi fost în stare de orice, am gândit, chiar să nu fie el însuși nici în acțiunile lui. Dar m-a îndemnat cu un gest nerăbdător și energic, de bărbat tânăr cum era și m-am grăbit să-i răspund:

– Soldații aceia știu că îl slujesc pe rege, cu toate că nu l-au văzut niciodată în persoană și sunt bucuroși s-o facă, așa cum ești tu de atâția ani să-ți slujești iubita Anglie, pe neașteptate iubită. Însă până și oamenii aceia simpli își pun întrebări în legătură cu cauza bătăliei pe care o vor duce în zori și în care poate își vor pierde viața. Iar unul dintre ei anunță: „Dar dacă pricina nu-i dreaptă, chiar și regele o să dea strașnică socoteală în Ziua de Apoi, când s-or aduna laolaltă toate brațele și picioarele și capetele tăiate într-o bătălie și or începe să strige: «Am pierit în cutare loc»“[25], asta spune. Și într-adevăr, nimeni nu știe niciodată dacă sunt drepte cauzele altora, chiar dacă sunt ale propriei țări, și țara nu este ea însăși o rușine, cum era a noastră până acum patru zile; sau bine, ar trebui să spun a mea. Cauzele sunt doar ale reprezentanților ei, ține cont, care sunt întotdeauna temporari și se discreditează unii pe alții pe măsură ce se succedă. Uită-te la moda de acum, toată lumea cere iertare pentru ce au făcut compatrioți care au ajuns oale și ulcele de câteva secole, e ridicol. Astfel că spune-mi cum poți tu să-ți consideri cauzele juste, dacă îți parvin prin intermediari, și locotenenți, și sergenți, cu siguranță denaturate și deformate sau măsluite, poate nici explicate; mă îndoiesc că se deranjează să-ți justifice ce îți ordonă. Pe tine pesemne că te trimit ici și colo și îți spun „O să faci asta“, sau „Trebuie să termini cu ăia“, nu mult mai mult, pun pariu pe orice. Dacă adesea ne e greu să hotărâm dacă sunt bune cauzele noastre, ori ne înșelăm cu privire la ele, imaginează-ți când sunt ale altora. Nici măcar nu le cunoaștem.

Aveam de gând să continui, pentru că ce mă interesa cel mai mult să-i semnalez nu era asta, asta era doar un preambul. Însă el a profitat de pauza mea ca să mă întrerupă și de data asta a spus mai multe fraze, încă – în mod exasperant – cu vocea lui Walter Brennan, care-mi suna mai sinistră cu fiecare secundă care trecea. Mă scotea din sărite să izvorască din gâtlejul și de pe buzele lui.

– Dacă nu mă înșală memoria, se mai spune în scena aia celebră și că „dacă pricina lui e nedreaptă, ascultarea noastră față de rege ne spală de orice vină“[26], ceva de felul ăsta spune alt soldat, să nu crezi că nu-l studiem pe Shakespeare în munca noastră. Nu e asta doctrina actuală a lumii, desigur, care îl trage la răspundere și îl acuză până și pe bietul mus de pe un vapor al cărui căpitan comite o trădare. Poate acest modest soldat al lui Henric al V-lea avea mai multă dreptate decât lumea asta a noastră, mai ipocrită decât toate cele anterioare, cu aerele ei optimiste. Dar nu știu unde vrei să ajungi și nici ce îmi tot spui, fetițo. „*Girlie*“, m-a numit, de parcă ar fi fost cu adevărat un bătrân cowboy și eu o fetiță, ori, cine știe, o iapă. Așa a fost mereu totul, de când există șefi și ierarhii: e

un lanț de conducere și fiecare primește instrucțiuni de la cel care se află imediat deasupra și i le transmite celui de jos. Dacă fiecare verigă le-ar pune sub semnul întrebării și ar face considerații morale ca soldații lui Shakespeare, nimic n-ar mai funcționa și totul ar fi imposibil, un haos total. În armate, la fel ca în întreprinderi, ca în magazinele de coloniale, sau în orice afacere. Și nimeni n-ar fi eficient și n-ar mai câștiga niciodată un război, nici măcar o încăierare. Dar e adevărat că în Spania este o îndelungată tradiție în sensul acesta: trupe indisciplinate și cu idei crețe – a trecut la spaniolă ca să trântească expresia aceasta: orice limbă tânjește după altele –, care comentează neîncetat și aspiră să-și impună criteriile, iar dacă nu reușesc, face fiecare ce îl taie capul. Evident că asta au favorizat-o niște șefi incompetenți și dezastruoși din vremuri imemoriale. Anglia se guvernează altfel, nu e atât de straniu că am ales-o. Deși, de-a lungul istoriei, a avut și ea câțiva neisprăviți la conducere…

De la jumătatea peroraței sale, fetița plângea și mă chema, dar Tomás nu se oprise, continuase ca și cum n-ar fi auzit-o, sau poate se gândea că probabil nu e atât de urgent, încât să-l împiedice să-și termine expunerea. Și cu siguranță nu și-o încheiase, cum nu mi-o încheiasem nici eu pe a mea, însă în faza aceea n-am mai suportat, m-am ridicat și m-am dus la ea, nu fără ca înainte să-i spun lui:

– Încetează cu asta, vrei? Ce ți-a venit să-mi vorbești în engleză ca un bătrân din Vest? De-a ce te joci? Mă calci pe nervi și mă sperii. Vocea îți sună de parcă ai fi altcineva, ce știu eu, Walter Brennan. Nici măcar nu te înțeleg bine și nu te recunosc. Las-o baltă, gata cu glumele.

Am luat fetița în brațe. Îi era sete, i-am dat să bea, apoi am adus-o în salon cu noi, am ținut-o cu capul pe umărul meu, am legănat-o stând în picioare ca să se calmeze și să adoarmă la loc cu zvonul vocilor noastre și cu pașii mei mărunți. N-ar fi fost prea ușor dacă Tomás nu revenea la vocea lui normală. Relația lui cu Guillermo și Elisa era contradictorie. Nu încape îndoială că îi iubea foarte mult și îl înduioșau, iar după fetiță era mort. Dar încerca să păstreze o ușoară distanță față de ei când era la Madrid. Se stăpânea în mângâieri și îi înfrâna pe ei în mângâierile lor instinctive, ca și cum nu ar fi vrut să se obișnuiască prea mult cu efuziunile, pentru ca după aceea să nu le ducă dureros dorul, în timpul inevitabilelor sale absențe viitoare. Chiar dacă stătea aici câteva luni, știa că va fi chemat din nou și că din nou se va îndepărta, că șederile sale acasă erau provizorii și nu se putea exclude posibilitatea ca vreodată să nu se mai întoarcă. Asta mă întrista și dezaprobarea mi se domolea. Tomás era conștient că într-o zi putea să fie alungat din universul nostru, iar ca urmare se străduia să nu se atașeze de el niciodată pe de-a-ntregul, să fie în vizită până la un punct, pe cât posibil. A întins mâinile cerându-mi fata, i-am dat-o și și-a lipit-o de umăr, în vreme ce o lovea ușor cu palma pe spate și o legăna cam stângaci. Fetița și-a întrerupt scâncetele și le-a înlocuit cu niște gemete scurte, care anunțau revenirea somnului, moment pe care el l-a folosit ca să-mi răspundă, încă fără să schimbe limba, dar cu o voce și un accent complet diferite: acum a sunat ca vocea unui englez needucat, din cei

care tind să apropie de *o* mai toate vocalele, iar în loc de „laik“ sau „maind“ pentru „*like*“ sau „*mind*“, pronunță ceva asemănător cu „loik“ și „moind“, ca să dau două exemple. Firește că eu nu distingeam prea mult. Vocea îi era puternică, de bărbat tânăr și bădăran, nu mai era de bătrânel.

– Mai degrabă Charley Grapewin, a spus. Nu știam cine era acela, am dedus că alt actor secundar. Poate îi puneau filme la instruiri, recente și vechi, ca să învețe să imite tot felul de voci, dicții și accente. Pe lângă benzi înregistrate cu diferite limbi și graiuri, presupuneam. Dacă te scoate din sărite în halul ăsta, să vedem dacă-ți place mai mult asta.

Aceea mă descumpănea deopotrivă, mă enerva și mă speria să-l văd pe el și să nu-l aud pe el, ci pe niște necunoscuți care s-ar fi strecurat în casa mea și ar fi pus stăpânire pe Tomás, ori l-ar fi suplantat: dacă ar fi făcut-o în alte epoci, s-ar fi chemat un exorcist. Imitațiile îi erau acum de o perfecțiune tulburătoare, ca să nu spun înspăimântătoare, putea să se dea drept oricine ar fi vrut. Îl învățaseră bine, în anii aceia îi șlefuiseră capacitățile cu conștiinciozitate, îl transformaseră într-un actor cameleonic sau într-un imitator profesionist, din cei care interpretează la radio și își fac ascultătorii să creadă că cel care vorbește este chiar prim-ministrul, regele sau papa. Încarnările acelea verbale nu mai erau concepute pentru a distra și a desfăta, ca înainte, ci erau serioase și în seriozitatea lor deveneau perfide; erau o falsificare în regulă, cum este o pictură falsă care se prezintă și se vinde ca autentică, cum este seducătorul care în atâtea piese de teatru clasice se strecoară în patul unei femei, profitând de întunericul unei nopți fără lună și se dă drept iubitul ei și o penetrează: aceea era materie de înșelăciune. Cineva capabil de asemenea farse putea să-și bată joc de oricine și era foarte periculos, am gândit, și mi-a displăcut gândul acesta, ideea că soțul meu, iubirea mea veche, era dotat în asemenea măsură pentru simulacru și pe deasupra punea în practică și se folosea de această abilitate când era departe, în partea din viața lui la care eu nu aveam acces. Un motiv în plus ca să revin la ale mele, în ciuda neliniștii, la ce mă interesa cel mai mult să-i spun și lăsasem la jumătate. Pe fetiță nu părea s-o supere vocea artificială și sonoră a tatălui ei, adormea în brațele lui, fără îndoială mirosindu-l, poate că orice voce îi liniștește pe copii, oricare ar fi, le e de ajuns să știe că nu sunt singuri și că e aproape cineva care veghează.

– Ascultă, Tomás, spune-mi ce crezi despre asta. Unul dintre soldații din scena aceea, cel care se numește Bates, dacă îmi aduc bine aminte, sau nu, e Williams, se ia la harță cu regele mascat sau cu fața acoperită cu capa, nu știu, în orice caz capul îi e pe jumătate ascuns și pe deasupra e noapte. Williams se exprimă disprețuitor despre monarhul său și regele îl apără (adică, se apără pe sine de parcă ar fi altul), amândoi se înfurie și promit să-și încheie socotelile după bătălie, dacă scapă cu viață. Și schimbă o mănușă pentru a se recunoaște, în chip de zălog: unul o va purta la pălărie și celălalt la căciulă până ce se vor reîntâlni, dacă se mai întâlnesc. Și așa se întâmplă peste câteva scene. Henric al V-lea a supraviețuit, desigur, și îl vede pe Williams trecând în vreme ce primește bilanțul pierderilor dușmanului francez și ale sale. Regele se arată ca atare acum, înconjurat de aghiotanți, și el este cel care se adresează soldatului când îl vede cu mănușa lui

prinsă la căciulă. Îl întreabă de ea, de ce o poartă așa, iar el îi povestește cele întâmplate în noaptea anterioară cu un englez sau galez necunoscut. „Și dacă insul ar fi un nobil?“, îi trântește cu maliţiozitate Henric. La care Williams răspunde, cu încuviințarea unui căpitan care este prezent, că, chiar dacă ar fi de neam mare cel cu care și-a amânat încăierarea, chiar și așa ar trebui să-și onoreze jurământul și să-i tragă un pumn dacă îl vede viu și întreg. Urmează niște replici care nu au prea multă legătură, dar în cele din urmă regele îi arată perechea mănușii, a celei pe care i-o dăduse pe întuneric lui Williams când umbla incognito. Și atunci îndrăznește Henric să-i reproșeze că l-a jignit pe el, pe regele lui, procedând cum a procedat: „Pe mine chiar ai spus c-ai să mă bați, / Pe mine m-ai jignit cu vorbe grele“[27], îi spune. Ba o dată chiar recurge la pluralul maiestății ca să-l intimideze, am remarcat ultima oară când am citit pentru cursuri: „Pe noi ne-ai jignit“[28]. Căpitanul care asistă la dialog se răzgândește rapid și îl îndeamnă pe Henric să-l pedepsească: „Cu foia măriei foastre, o să răspuntă cu capul“, îl sfătuiește, „tacă mai este pe lume freo lege de respel“[29].

– Nu-mi amintesc nimic din toate astea. Îmi aduc aminte cealaltă scenă celebră, dar asta nu, deloc, a zis Tomás, și a spus-o în spaniolă și cu vocea lui normală sau adevărată, ca și cum deodată ar fi revenit la ființa lui, poate interesat, intrigat, de ce îi povesteam eu. Și ce face regele? Poruncește să fie executat? Ar fi nedrept, ar comite un abuz. Ce știa soldatul cu cine vorbea în noaptea aceea, pentru el era alt combatant, era un egal cu care putea să se certe și să se ia la harță.

– Asta îi răspunde Williams: „Măria ta n-a venit el însuși. Mi s-a arătat ca un om oarecare; ca dovadă noaptea, straiele și înfățișarea smerită. Și tot ce a avut de suferit înălțimea voastră sub chipul ăsta o rog să creadă că e din vina sa, nu dintr-a mea, fiindcă dacă-ar fi fost cine credeam eu că este, nu era la mijloc nici o jignire; de aceea, rog din suflet pe măria ta să mă ierte“[30]. Citez din memorie, firește, am adăugat, însă aceasta îi este argumentarea în esență.

– Nici măcar n-ar trebui să ceară iertare acest Williams, a zis Tomás cu o oarecare vehemență (cea pe care o simt cititorii și spectatorii cei mai inocenți, copiii și cei foarte tineri). E evident că nu a existat ofensă. Dacă regele nu acționează ca atare, dacă se suplantează pe el însuși și se deghizează, nu e regele în nici o situație cât timp menține farsa asta. Ce i se spune sub falsa înfățișare nu contează, chiar dacă e ofensiv, subversiv, până și insurgent; e ca și cum nu s-ar fi spus niciodată, trebuie să nu ia în seamă, trebuie să uite. Și ce face atunci Henric? Îl execută sau îl iartă?

Se grăbea să afle deznodământul episodului, dacă Henric al V-lea profită de investigarea sa înșelătoare, de faptul că știe că soldatul îl disprețuiește (de aici plecase cearta, încăierarea, intriga), sau dacă îl exonerează pe Williams de vină, indiferent ce gândea și indiferent pe cine provocase, întrucât nu avusese habar cu cine se ia în gură și în fața cui se manifestă.

Am rămas privindu-l pe Tomás un moment, nu știu dacă cu perplexitate sau cu duioșie și milă, ori cu ironie involuntară, pesemne că pe cea din urmă nu mi-o

puteam stăpâni. O legăna mai departe pe Elisa cam stângaci, deși ea dormea profund, respirația îi era uniformă și liniștită. Am fost tentată să i-o iau ca s-o duc înapoi în pătuț, însă am așteptat, n-am făcut-o încă.

– Ai toată dreptatea, cred, cum are și soldatul, așa vedem lucrurile acum. Ca să zic așa, în ajunul bătăliei, regele s-a infiltrat între ai săi, între cei care îl slujesc și sunt dispuși să moară pentru el sau pentru țara lor, care pe vremea aceea erau totuna, pentru trupă erau același lucru. Dacă destui politicieni de astăzi pretind să nu se facă diferență între țară și ei, și nu puțini izbutesc să convingă mulți oameni de o asemenea idee infatuată, în ciuda infinitelor schimbări ale lumii, imaginează-ți în 1415. Soldații puneau sub semnul întrebării cauza războiului, bună sau rea, dar nu aveau să-l evite, nici să comită un act de nesupunere față de șeful lor. Tocmai de aceea, ca infiltrat, regele nu ar avea dreptul de a folosi ce aude, ceea ce fără teamă și cu bună credință i se spune. Dacă obține avantaje din aceasta, dacă pedepsește din pricina aceasta, abuzează de încrederea pe care i-a acordat-o unul dintre supuși, neștiind că vorbind liber se expune la a-și pierde viața din porunca propriului interlocutor prietenos, fără egalitate de condiții și fără posibilitatea de a se apăra. Așa judecăm acum, nu? Și cu siguranță tot așa se vedea pe vremea lui Shakespeare, la două secole după bătălia aceea. Comportamentul lui Henric ni s-ar părea viclean, aberant. Însă regele era atotputernic și voința lui nu se discuta, probabil de aceea căpitanul nestatornic îl îndeamnă să-l învețe minte fără menajamente pe soldat, să-i ia viața pe care nu i-a luat-o dușmanul în lupta recent terminată, cu victorie. Ce contează, după acest căpitan, cum a aflat regele de lipsa de considerație a lui Williams, ce contează pe cine credea acesta că amenință cu un pumn și duelul de rigoare: îl amenința pe rege în orice caz, regele e tot rege, chiar dacă se îmbracă în cerșetor, ca în povești. Acesta este raționamentul căpitanului, sau mai degrabă convingerea sa, credința. Fluellen se numește…

M-am întrerupt, mi-am dat seama că Tomás era în alertă, oarecum în gardă, după ce auzise cuvântul pe care poate trebuia să-l păstrez mai mult timp. „Cuvântul «infiltrat» l-a făcut să se simtă cu musca pe căciulă“, am gândit; „e posibil ca acum să știe sau să bănuiască încotro mă îndrept, de ce am adus vorba de scena asta și ce intenționez să-i spun și să nu mai fie de părerea pe care tocmai și-a exprimat-o, cum că soldatul e nevinovat și că regele ar fi nedrept dacă l-ar condamna; că de fapt consecințele spuselor și faptelor, chiar și gravitatea lor, depind de asemenea de corectitudinea sau șarlatania cu care se investighează, de bunele sau relele metode care se utilizează“. N-a răspuns la discursul meu, nu imediat, ci s-a interesat din nou de soluția dilemei:

– Nu mă obliga să mă duc să caut textul, Berta. Actul cutare, scena cutare. Spune-mi odată ce face regele. Ți-am mărturisit că nu-mi amintesc deloc episodul acesta, de parcă nu l-aș fi citit niciodată. Pune să fie spânzurat, presupun. Sau nu, îl lasă să plece, a câștigat asta în luptă. Nu se cuvine să fie sever cu cei care au luptat pentru el și i-au dăruit o neașteptată victorie, care va dăinui în analele eroice.

Am hotărât, totuși, să-l fac să aștepte încă puțin, ca să lase din nou garda jos.

M-am apropiat, am luat fetița, „Dă-mi-o, se va simți mai bine în pătuțul ei“, am dus-o în camera ei, am verificat dacă între timp nu se trezise Guillermo, am așteptat ca să mă asigur că mutarea nu tulburase somnul Elisei, m-am întors în salon, am luat loc, am băut o înghițitură din paharul meu și i-am lămurit îndoielile:

– Nu, Henric nu-l ia în seamă pe căpitanul Fluellen. Îi ordonă ducelui de Exeter, unchiul său, să umple de coroane mănușa pe care Williams a păstrat-o timp de o noapte și o zi foarte lungi. „Băiete, s-o păstrezi!“, îi spune, „S-o porți la cușmă ca pe-o mare cinste / Și până ți-o voi cere înapoi.“[31] Cam ciudat îndemnul acesta, însă nu înțeleg în alt mod fraza. Nu știu tu, engleza ta e infinit mai bună decât a mea, tocmai te-ai lăudat de două ori. Dacă te deranjezi să te uiți.

Eram convinsă că îi suscitasem curiozitatea și că se va duce să consulte cartea când va fi singur.

– Și cum reacționează căpitanul la asta? Henric l-a discreditat cu martori.

– Ah, se schimbă din nou, vede dincotro bate vântul. Recunoaște curajul soldatului și adaugă doisprezece bănuți din buzunarul său, sfătuindu-l cu paternalism să-l slujească pe Dumnezeu și în viitor să evite certurile și bătăile, căci așa îi va merge mai bine în viață. Însă Williams îi refuză. „Nu-mi trebuiesc gologanii dumitale“, îi zice.

– Un tip orgolios, consecvent, infanteristul Williams.

– Da. Însă Shakespeare, cu iscusința lui, nu-i lasă ultimul cuvânt al întâlnirii, ar fi fost banal. Căpitanul insistă, îl încredințează că e mânat de bunăvoință și chiar și așa tot îl mai jignește: „au să-ți printă pine ca să-ți tălpuiești cizmele: hai, ce tot faci atâtea nazuri? Cizmele nu prea este în pună stare“.[32] Să te uiți la încălțămintea cuiva, s-o faci obiect de comentariu. În fine, știi și tu. Indicațiile scenice păstrează tăcere în privința asta și nu lămuresc nimic, dar se presupune că Williams în cele din urmă primește șilingul, pomana celui ce cu doar un minut înainte voia să-l trimită pe eșafod. Încălțările lui Williams erau cu siguranță făcute praf.

Tomás m-a luat de bărbie și m-a privit în ochi, treizeci de secunde sau poate șaizeci, fără să scoată o vorbă, în privire avea un zâmbet a cărui semnificație mi-a scăpat, dacă avea vreuna. Poate că îl amuzase ultima mea observație, nu știu. Sau poate că ghicea ce avea să urmeze, ce aveam să aduc în discuție. După aceea și-a retras privirea, îndreptându-și-o spre balcon și dincolo de el, spre coroanele copacilor înalți din Plaza de Oriente, amândoi îi contemplam adesea, împreună sau separat, noaptea sau ziua, eu mult mai mult, eu eram la Madrid aproape întotdeauna și el nu, el pleca departe fără a ști când se va întoarce, sau dacă se va întoarce. Într-o clipă s-a retras în sinea lui, s-a cufundat în meditație („Pe strada slută / Mă părăsi, c-un soi de bun-rămas“) și a murmurat de parcă ar fi vorbit singur:

– Încălțări din 1415, imaginează-ți. Trupele mărșăluiseră până în Franța. Ce mai drum! Nu știu cum suportau armatele secole de-a rândul, la câte aveau de cărat. În aproape toate secolele. Și unii se plâng în zilele noastre de ceea ce au de făcut, pe naiba!

El nu se plângea de ceea ce avea de făcut, era adevărat, poate nici nu era autorizat, întrucât, dacă s-ar fi văicărit, i-ar fi scăpat date concrete, detalii. Și făcea fără îndoială parte dintr-o armată, *Military Intelligence* îi era numele, deși nu ducea niciodată bătălii deschise, ca Williams și Fluellen și ceilalți soldați de acum șase secole, sau aproape. Mă întrebam ce grad avea oare, cu timpul poate că avansase; o fi fost ofițer, măcar. De când îmi povestise ce i se permisese să-mi povestească, cu câțiva ani în urmă, i se răriseră până și lamentările înăbușite sau angoasele neexprimate. (Nu se plânsese niciodată, sau în orice caz, nu cu cuvinte.) Cu toate se obișnuiește omul, da, cum se zice în mod vulgar, și mare adevăr vulgar este acesta. Pesemne că își acceptase însărcinările, ori cine știe dacă le adoptase cu ceva asemănător înflăcărării sau entuziasmului intermitent. Dacă alegi un drum cu îndoieli sau scrâșnind din dinți, e probabil ca în cele din urmă să ți se pară că ai apucat-o pe calea cea bună, ba mai mult decât atât, poți să descoperi că nu ești capabil să te îndepărtezi de el și nici nu o dorești câtuși de puțin, iar dacă te-ar elibera din funcție sau te-ar pensiona, n-ai avea aer („Dacă asta se dovedește a fi viața mea, o s-o duc, o s-o cred, utilă și bună în mod necesar, chiar de neînlocuit"). După anii aceia, cinci, șase sau mai mulți, câți or fi fost, Tomás trebuie să se fi convins de treburile lui, poate devenise dedicat cauzei. Dacă nu cumva fusese de la început: niciodată nu-mi explicase suficient, nici eu nu izbutisem să înțeleg pe cont propriu de ce se băgase în asta atât de tânăr și nu refuzase oferta, atunci nu era supus disciplinei militare și nici unei alta; de ce optase pentru o existență duplicitară și secretoasă, cel puțin incomodă, dacă nu de-a dreptul chinuitoare. Pe mine mă făcea să sufăr faptul că el ducea existența asta. Alteritatea, penumbra, caracterul tulbure, nebulos. Ambiguitatea morală, ca să nu spun ceva mai rău. Trădarea ca principiu, călăuză și metodă.

– Ție ți se pare rău ca Henric să se infiltreze, să se dea drept cine nu este și să se folosească de înșelăciune, i-am spus. Sau bine, ți s-ar părea rău să profite de trucul acesta și să-i pedepsească pe naivi. Cum se potrivește asta cu ceea ce faci tu, Tomás? Cum ți-o justifici?

S-a ridicat și s-a dus spre balcon cu pași rapizi, iritați, de parcă l-ar fi dezgustat să stea lângă mine, să mă atingă, după ce îmi ascultase reproșul. A deschis ușa, a ieșit, a aprins o țigară, a tras de două ori din ea înainte de a vorbi.

– Iar faci comparații odioase și necuvenite, Berta. E rău ca regele să se infiltreze între ai lui tocmai de aceea, pentru că sunt ai lui. De cei care își riscă viața pentru tine nu trebuie să te îndoiești, celor credincioși nu le întinzi curse. Regele în fond o știe și de aceea nu trece la represalii când Williams îl disprețuiește și îl umilește. Cum să nu știe? Nu e cumva chiar acolo, în piesa aceasta, celebrul discurs de înflăcărare înainte de bătălie? Nu le spune trupelor sale, inferioare numeric, chestia cu „Noi, cei puțini, / Puțini și norocoși, legați ca frații"[33]?

– Da, m-am grăbit să-i răspund. În ziua de Sfântul Crispian. Și adaugă: „Că toți ce-și varsă sângele cu mine / Sunt frații mei"[34]. Câți nu te-or fi considerat pe tine fratele lor, ca să se trezească peste noapte cu un Iuda, sau a doua zi, sau peste o lună. Din punctul lor de vedere, bineînțeles.

Vocea i s-a alterat și mai mult, dar acum nu îi suna înfuriată, ci mai degrabă disperată, cu disperarea celui care nu e înțeles și se vede obligat să explice ceea ce este evident.

– Ce legătură or avea toate astea cu ceea ce nici măcar nu știi dacă fac? Doar îți imaginezi, deduci.

– Nu, nu știu cu certitudine. Mi-ai spus întotdeauna clar că tu nu poți să-mi povestești și nici eu nu pot să te întreb și ne-am ținut de cuvânt, fără doar și poate. Nu-mi rămâne decât să fac presupuneri, merg pe bâjbâite, ce altceva să fac? Sau pe deasupra pretinzi să nu-mi pun întrebări în privința asta? Să nu mă gândesc unde ești și ce faci, ce pericole te pasc și ce rău faci, și cui, când lipsești o jumătate din viață? Nu-mi place, nu-mi place ce îmi imaginez, din orice parte m-aș uita, nu-mi place. Iar dacă tu nu-mi mărturisești nimic, dau frâu liber închipuirilor. Nu le aleg, te asigur. Ce îmi trece prin minte îmi trece. Aidoma temerilor și prejudecăților. Și geloziei, întrucât o simt, chiar dacă știu, știu că în teorie asta nu trebuie să conteze sau nu contează, exigențe ale rolului, sau cum se zice… În realitate nu aveam habar ce să spun, n-am încheiat fraza, am abandonat-o pur și simplu, sau am amânat-o pentru altă ocazie, altă zi. Închipuirile îmi sunt așa cum sunt, ce vrei să fac? Spune-mi că trebuie să fie de altă natură, dă-mi alt conținut, oricare ar fi, și atunci, cine știe, poate reușesc să le modific. Nu pot să o fac dacă am în față doar ani de mistere și un gol complet.

– Presupunând că mă infiltrez, așa cum spui, mi-a răspuns, acum cu încetineală deliberată, cu dorința de a se arăta răbdător, aproape didactic. Presupunând că mă infiltrez în modul romanesc în care crezi, n-ar avea nici o legătură cu părerea mea despre rege și Williams. Ar însemna să mă infiltrez între dușmani, nu între ai mei, nu între frați. Ca și cum ai condamna un soldat că ucide în luptă un adversar care, la rândul lui, încearcă să-l ucidă pe el prin orice mijloc.

– Nu, nu e același lucru. Spionul, infiltratul, stabilește o relație cu dușmanul acela, îi câștigă încrederea și se preface prietenul său, iar după aceea, dacă poate, îl înjunghie pe la spate. Nimic din toate acestea nu face soldatul, care fățuiește pe față și nu-și ascunde scopul. Nu trage de limbă, nu seduce, nu trădează. Nu e fățarnic.

Tomás a izbucnit într-un râs defensiv sarcastic. Nu i-a ieșit prea spontan.

– Dar ce critici, Berta? Spionajul? Ce ți se pare rău, că se încearcă să se anticipeze mișcările celui care vrea să ne cauzeze prejudicii sau să ne anihileze? Că se află și i se zădărnicesc planurile și atentatele, crimele premeditate? Că e împiedicat să le comită? Asta face parte din apărare…

– Ce apărare? A regatului? Era posibil să nu-și aducă aminte că folosise expresia aceasta cu mine. Regatele care nu atacă niciodată, doar se apără toate.

– Da, apărarea. A evitat s-o repete în întregime, pesemne că i s-a părut deodată pompoasă. Exact la fel ca bătăliile în câmp deschis și războiul pe mare și bombardamentele care nu se prevăd și nici nu se așteaptă. Crezi că în aceste acțiuni nu e înșelăciune, nu e mârșăvie? Există un lucru numit strategie și altul numit tactică, iar în ambele sunt fundamentali factorul surpriză, ambuscada,

manevra de diversiune, camuflajul, disimularea, ascunderea, perfidia după tine atât de condamnabilă. Nimeni nu mai utilizează cuvântul acesta, nici nu mai știe ce înseamnă. De ce crezi că există submarine, Dumnezeule? Nu-i așa că nu sunt la vedere? Vreun motiv or avea, nu ți se pare? Așa e și așa a fost totul de la începutul istoriei. Până și la Termopile a fost un infiltrat sau un trădător, cum preferi. Și cum crezi că s-a câștigat războiul troian? Ce a fost calul, dacă nu o stratagemă, un cadou înveninat, o înșelăciune? Vina n-a fost a cui l-a abandonat pe plajă, ci a celor care l-au băgat înăuntru. Vina e a celui care se lasă batjocorit, nu a celui care batjocorește, pentru că obligația lui e să o facă. Cele două tabere o știu și cele două tabere o au. În război ești întotdeauna fățarnic, în asta constă a duce războaie.

Preț de un moment m-am simțit naivă. Nu-i lipsea dreptatea în ceea ce spunea. Însă chiar și așa nu-mi plăcea, mi se părea mizerabil ce făcea el sau îmi imaginam eu. Mai mizerabil decât războiul.

– Insist că nu e același lucru. Echipajul unui submarin nu stabilește o relație *personală* – și am subliniat cuvântul acesta – cu al vaporului pe care îl scufundă, care nici măcar nu l-a detectat. Nu vorbesc, nu-și văd fețele, nu-și inspiră afecțiune, nu se consideră colegi și nici frați. Poate că într-un război în regulă e totul mai justificat, nu știu; apoi se dovedește că nu, nu este, după părerea celor care vin după aceea, cei care nu l-au îndurat și au beneficiat de el și de faptul că a fost câștigat prin orice mijloace… Însă nu văd că acum ar fi război pe mare, nici bătălii în câmp deschis, nici bombardamente. Nu la care să participe Anglia. Îmi vorbești de parcă al Doilea Război Mondial ar fi în curs. S-a încheiat acum aproape patruzeci de ani. Înainte ai spus că ce aude regele mascat de la soldații săi, ori insolența acestora la adresa figurii lui, când figura lui nu e a lui (mă înțelegi), nu ar trebui să conteze și nici să fie pasibile de pedeapsă, chiar dacă ar fi ofensive sau subversive. Chiar și insurgente, asta ai spus.

– O susțin, a răspuns; și totuși, mi s-a părut că ar fi preferat să nu fi făcut afirmația aceea atât de categorică. Acei bieți soldați speriați și luați prin surprindere, în ajunul unei bătălii, a morții lor, nu au nici o legătură cu indivizii pe care îi spionăm, cei care sunt astăzi spionați. Chiar dacă nu există război manifest sau declarat, sunt dușmani. Dușmani înverșunați. În plus, întotdeauna e război. E altă mâncare de pește faptul că lumea nu-l vede, nici nu află și astfel trăiește mult mai liniștită. Noi lucrăm ca să fie departe de ochii ei. Nu știi cât bine facem. Și-a stins țigara și a aprins alta numaidecât. Nu mai fuma vechile Marcovitch, nu se mai fabricau, cred. A privit îndelung pe balcon și a adăugat: Sunt niște viermi indivizii aceia.

M-a uimit adjectivul dur, spre care Tomás nu era înclinat. Deodată introdusese o apreciere personală, subiectivă. El avusese de-a face cu ei, la urma urmelor. Îi cunoscuse îndeaproape, oricât s-ar fi refugiat uneori în ipoteze absurde, după cum îi venea, ca și cum ar fi crezut posibilă ambiguitatea în privința activităților sale.

– Pesemne că același lucru îl gândesc ei despre tine, despre voi. Același lucru pesemne că îl gândeau socialii despre cei pe care îi arestau și torturau, sau îi

aruncau pe fereastră. Într-un cuvânt, viermi cu toții.

– Iar confunzi. Eu n-am amenințat niciodată că dau foc unui bebeluș în fața mamei lui, asta pot să-ți jur. Sunt întotdeauna limite care nu se depășesc, sunt întotdeauna grade.

Să mi-i amintesc pe soții sinistri îmi dădea de fiecare dată frisoane. Din fericire, nu reapăruseră de câțiva ani, după telefonul acela al lui Mary Kate de la Roma, chipurile. Din pricina acelei convorbiri la mare distanță (dacă așa fusese), nu ridicam niciodată receptorul fără o oarecare frică, ținându-mi o secundă respirația, până auzeam vocea cui ar fi fost.

– Ai lămurit vreodată cine erau? S-a confirmat că erau de la IRA?

– Nu știu, se poate. Nu am aflat niciodată. Mai bine așa, e mai ușor ca cineva să uite de tine dacă și tu uiți de acel cineva și nu-l cauți, nici nu-l hărțuiești. Te asigur că ne-au uitat pentru totdeauna.

Nu era prima oară când se arăta categoric. Cândva îmi spusese: „Ceva de felul ăsta e imposibil să se întâmple din nou". Atunci nu, dar acum mi-a trecut prin cap că poate le făcuseră felul, lui Miguel și lui Mary Kate. Poate îi identificaseră cu precizie, îi localizaseră și îi eliminaseră. Nu Tomás personal, am vrut să cred, firește (deși cine știe, cu absențele sale atât de îndelungate, de care nu dădea socoteală, ar fi putut să se deplaseze la Roma oricând), ci vreunul dintre acei „noi", vreun coleg dintre cei care preîntâmpinau nenorociri. În realitate, era inexplicabil că soții Ruiz Kindelán sau alții din preajma lor nu mai dăduseră semne de viață, ținând cont de cum se terminase convorbirea aceea, pentru mine era ca și cum ar fi avut loc în urmă cu trei zile: „Când sosește Thomas, nu uita să vorbești cu el", mă instruise Mary Kate pe un ton pe jumătate frivol, dar imperativ. „Faptul că noi suntem departe nu înseamnă că problema e rezolvată. Și trebuie să se rezolve după cum năzuim." Iar după aceea îndrăznise să-i trimită pupici copilului, ca un dezagreabil aviz de aducere aminte. După cum năzuiau ei, era de prisos s-o spună. Și, întrucât nu credeam că Tomás sau superiorii lui se speriaseră și renunțaseră la ce puneau la cale în Irlanda de Nord (dacă operau într-adevăr acolo), mi-am zis că Miguel și Mary Kate rămăseseră în afara jocului pentru că erau morți, „asasinat" ca în vechile timpuri. De aceea, Tomás era sigur că ne uitaseră „pentru totdeauna".

M-a surprins nu atât ideea aceasta, la care nu mă gândisem nici măcar o dată în acei ani, cât reacția mea la ea. Am descoperit că nu-mi păsa dacă perechea aceea fusese eliminată de pe fața pământului, cu violență, înainte de vreme. Mai mult decât atât, îmi părea bine, simțeam o ușurare. Îmi câștigaseră încrederea, mă înșelaseră și mă folosiseră, ca să pună cu premeditare în pericol viața copilului meu lipsit de apărare, lucrul cel mai rău care i se poate face unei mame și care o determină să devină nemiloasă. Iar posibilitatea ca însuși Tomás să se fi ocupat nu-mi provoca groaza și nici greața pe care mi le-ar fi cauzat să-l știu capabil de a ucide personal și cu sânge-rece orice altă ființă umană, chiar dacă ar fi fost un dușman vierme și necunoscut. Dacă era vorba de soții Ruiz Kindelán, era acceptabil și poate legitim; poate chiar lăudabil. O meritau din plin, o căutaseră ei înșiși în dimineața aceea eternă acasă la mine, e adevărat că există limite peste

care nu se trece și ei le trecuseră, cu un zâmbet ipocrit, în bătaie de joc. Și apoi, la urma urmelor, fiece faptă e un pas spre butuc, spre foc, doar pentru că suntem în lume riscăm să ne ducem într-acolo, nici nu putem să protestăm. Câți pași făcuseră oare Miguel și Mary Kate în viața lor de crimă, sau cum s-or fi numit în realitate. „Poate că Tomás mi-a transmis viziunea lui asupra lucrurilor, cum și lui i-au transmis-o alții. E de ajuns să asculți ca să te expui", am gândit. Însă n-am vrut să menționez ce-mi trecuse prin cap, sau nu încă. Mai aveam ceva din *Henric al V-lea*:

– Ia spune-mi, ce ar fi trebuit să facă regele dacă cuvintele soldaților săi ar fi fost conspirative? Dacă ceea ce ar fi descoperit în noaptea aceea ar fi fost un plan pentru a-l asasina înainte să se crape de ziuă și astfel să zădărnicească bătălia în care aveau să-și piardă capete, picioare și brațe. Nici atunci nu ar fi trebuit să ia măsuri, să aplice pedepse, să folosească ce aflase la adăpostul capei? Sub falsa înfățișare trebuie să ignore ce aude, să șteargă, așa ai spus. Ce s-ar cuveni în acest caz, după tine? Să se lase omorât în cortul lui pasiv, să se culce ca să nu se mai trezească, să aștepte venirea soldaților cu pumnale?

Tomás a surâs, de data aceasta cu simpatie, ca și cum l-ar fi amuzat elucubrațiile mele, sau îl stimulau. Presupun că se simțea bine cu mine, așa fusese de la început și senzația nu se epuizase. Ne simțeam bine împreună, în ciuda negurilor și fumului în care eram învăluiți. În ciuda viziunii mele atât de reduse, în ciuda a tot. Era ca și cum aș fi asistat la viața lui cu un singur ochi, iar pe celălalt l-aș fi avut lipsit de vedere. Uneori îmi era greu să suport, dar suportam. Chiar și așa, continuam să-l iubesc, imperfect și amestecat, ca toată lumea. Nu, ca cei care iubesc cel mai bine. Preferam să am o parte din el decât să-mi iau adio, să-l pierd definitiv, să nu mai știu de el și să se prefacă în amintire.

– Nu, asta ar schimba situația radical. Dacă așa ar sta lucrurile, Williams și ceilalți doi n-ar mai fi ai lui, ar înceta să mai fie, devenindu-i dușmani. Dacă regele ar bănui în seara aceea o conspirație ca să-l ucidă și astfel să suspende bătălia și să se predea, ar avea tot dreptul să se deghizeze și să-și spioneze soldații, ofițerii și nobilii, de la primul la ultimul. Ar fi viermi și nu li s-ar datora menajamente. Iar căpitanul care se întoarce după cum bate vântul ar avea dreptate să recurgă la legea marțială și să-i ceară capul. Să-i execute n-ar fi un abuz, ci recomandabil și pertinent, ca să nu mai facă rău regatului.

Mi-am amintit din nou de socialii lui Franco. Totul se justifică din propriul punct de vedere și fiecare îl are pe al său, să-ți găsești justificare e foarte ușor. Dar am lăsat-o la o parte, pentru că am avut ocazia desăvârșită de a aduce în discuție ce îmi trecuse prin cap:

– Asta ați făcut cu soții Kindelán? I-ați executat? De-asta ești atât de sigur că ne-au uitat pentru totdeauna? Și am adăugat cu lejeritate, ca să-i dau de înțeles că nu-l condamnam pe de-a-ntregul (dacă soții aceia erau cadavre, aveau să fie mai în siguranță copiii mei și nimic nu era mai important, mai ales când erau mici): Nu ne vor fi uitat doar pe noi. Vor fi uitat totul, dacă le-ați făcut felul. Până și chipurile proprii. Și numele.

Întrebarea mea l-a luat pe nepregătite (se scursese mult timp și nu i-o pusesem

niciodată), ori s-a străduit ca așa să pară. Mi-a răspuns fără să răspundă cu totul, firește:

– Ce idei, Berta! Bineînțeles că nu, noi nu facem asta, ce absurditate! Drept cine ne iei? Drept KGB, drept Stasi, Mosad, sau DINA? Drept James Bond, drept CIA? Dacă toate aceste servicii secrete suprimau dușmanii fără judecată, nu vedeam de ce nu aveau să facă același lucru ai lui. A fost un gând fulger. Sau și mai rău, drept Mafia? Ți-am spus că nu știu nimic despre ei, din fericire. S-a întrerupt, și-a mângâiat cicatricea ștearsă, nici urmă; era doar în memoria lui. Apoi a spus: Și, pe deasupra, de ce îmi pui întrebări, dacă nu poți? Nici eu n-aș putea să-ți răspund la ele.

Membri ai unităților militare internaționale numite brigăzi, care au luptat de partea Republicii Spaniole în Războiul Civil, între 1936 și 1939

Shakespeare – *Henric al V-lea*, actul IV, scena 1, traducere de Ion Vinea, în *Opere complete*, vol. 4, Editura Univers, București, 1985, p. 394

Idem, p. 394

Idem, p. 414

În traducerea română nu se păstrează acest plural.

Traducere de Ion Vinea, *op.cit.*, p. 414. Personajul, căpitanul Fluellen, este galez. Aici este parodiat accentul stereotipic galez.

Idem, pp. 414–415

Idem, p. 415

Idem, p. 415

Idem, p. 402

Idem, p. 402

VI

Tomás a mai avut încă timp să mă cicălească repetându-mi ce îmi spusese în după-amiaza aceea, peste o lună, când militarii dictaturii argentiniene au invadat în mod nesăbuit și cu patriotism fals Insulele Malvine sau Falkland, după tabăra sau limba care se referea la ele, posesiune britanică din 1833. Cum era normal, pe bună dreptate sau nu, Marea Britanie nu avea să stea cu mâinile în sân la o asemenea însușire prin forță, în fața faptului consumat, cu atât mai mult având-o pe Margaret Thatcher cea Necruțătoare în fruntea guvernului și chiar dacă pomenitele insule se aflau la dracu-n praznic, cum se spune adesea: la est de Strâmtoarea Magellan și la nord-est de Țara de Foc, adică nu prea departe de Antarctida.

Faptul că țara invadatoare era o dictatură justifica și mai mult, formal, previzibila reacție războinică britanică, deși vecinul dictator Pinochet, din Chile, se bucura de simpatia doamnei, atunci și până la sfârșitul vieții, a lui sau a ei, nu-mi amintesc cine a murit mai întâi: majoritatea politicienilor ignoră contradicțiile dacă ei sunt cei care le provoacă. Se vedea apropiindu-se un război absurd și de neimaginat până cu o zi înainte de debarcare și ocuparea orașului Stanley, capitala Insulelor Falkland, între două națiuni îndepărtate între ele geografic și nu atât de mult ideologic, fără doar și poate militarii argentinieni erau de șase ani la putere, comițând atrocități, fără ca așa-numita „lume liberă" să se tulbure sau să le arate o ostilitate vădită. Însă o agresiune era o agresiune, de fapt un act de război și nu putea să rămână fără răspuns dacă se epuiza, cum avea să se epuizeze, scurta cale diplomatică a amenințărilor.

– Uită-te la asta, mi-a spus Tomás indicându-mi coperta unui ziar englez beligerant. Nu vedeai că ar fi război pe mare, nici bătălii în câmp deschis și nici bombardamente, până mai ieri. Păi mă tem că o să le vezi foarte curând, mai ales primul, pe acolo nu-i decât ocean, Insulele Falkland sunt la trei sute de mile de continent. Forța principală vor fi vapoarele: fregate, distrugătoare, submarine, portavioane, crucișătoare, transportatoare de trupe, bărci și șalupe de debarcare. Vei vedea bătălii navale în largul mării cu participarea Angliei, cum altfel? Mereu sunt războaie, ți-am spus, deși doar din când în când devin vizibile. Acesta va fi vizibil pentru toată lumea, ca să nu se dea uitării pe de-a-ntregul. Însă nu prea mult timp. Nu va dura, te asigur. Militarii ăștia fanfaroni și-au săpat propriul mormânt cu acțiunea asta disperată.

„Pe gâtlejul mării", mi-a venit în minte această parte a versului, acum cu un motiv întemeiat.

Avea un aer satisfăcut, lăudăros. Nu doar că îmi striga câtă dreptate avusese, ci părea să se bucure de iminentul început al unui conflict armat în care aveau să fie morți în ambele tabere; poate nu în număr foarte mare, dacă se rezolva repede, însă aceasta nu avea să-l facă mai puțin regretabil. Nu era prea ciudat nici valul de entuziasm, plutea în aer, întețit de Thatcher și Galtieri, generalul argentinian și președinte uzurpator, iar Tomás, deși de departe, o servea pe prima, de la ea plecau toate ordinele, în afară de cele pe care era mai bine să le ignore; se fac interpretați cei care sunt blindați, fără a fi nevoie să se pronunțe. În mod absurd, după secole de experiențe, mai ales engleze, atât populația argentiniană, cât și cea britanică se înflăcăraseră și cereau o pedeapsă exemplară, unul dintre lucrurile care plac cel mai mult oamenilor – oameni lipsiți de scrupule, dar întotdeauna cu milioanele și care pe deasupra cred că nu sunt – este posibilitatea unui bun război golănesc. Posibilitatea, desigur, atâta vreme cât n-a început încă.

Următoarea idee m-a năpădit curând după aceea: dacă aveau să lupte împotriva unei țări de limbă spaniolă, era chestiune de zile ca Tomás să fie chemat la Londra pentru sarcini de interceptare, traducere, poate interogatoriu și lucruri similare. Nu credeam că avea să se infiltreze nicăieri, părea improbabil să fie nevoie de spionaj, se juca cu cărțile pe față de la invadarea insulelor, nu erau multe de cercetat, presupuneam, nici evenimente pe care să le anticipeze, iar forța militară britanică era incomparabil superioară celei argentiniene, încât năucirea și iresponsabilitatea sinucigașe ale celei din urmă provocau stupefacție. În orice caz, nu mă îndoiam că, dacă era nevoie, Tomás avea să fie capabil de o simulare impecabilă: dacă putea să imite în engleză acele dialecte, alterându-și vocea până mă speria și se transforma, nu-i va fi greu să treacă drept argentinian, accentul de Buenos Aires al multora sună deja a caricatură a accentului de Buenos Aires, cel puțin în urechile noastre spaniole, iar cineva cu abilitățile lui avea să-l reproducă fără să trezească suspiciuni. Și firește, în orbirea mea absolută, eu nu excludeam niciodată nimic, am spus că mă vedeam condamnată să fiu sclava supozițiilor și speculațiilor mele. Puteau să-l trimită la Buenos Aires, la Río Gallegos sau chiar în Țara de Foc, totul era cu putință în fanteziile mele.

Dacă am spus că Tomás a mai avut încă timp să mă cicălească, strigându-mi ceea ce el a trăit ca pe un triumf, este pentru că totul s-a întâmplat cum am prevăzut îndată după aceea. Pe 3 aprilie 1982, ziua când Consiliul de Securitate al ONU a cerut fără succes încetarea imediată a ostilităților și retragerea tuturor forțelor argentiniene din Insulele Falkland (m-am obișnuit să le numesc cum le numea el) și a îndemnat cele două guverne să caute o soluție diplomatică a disputei, Tomás mi-a comunicat că trebuie să plece în Anglia fără întârziere, a doua zi. Și peste doar încă o zi, pe 5, Task Force, trupele de elită britanice, au pornit în larg din Portsmouth, conduse și aclamate de o mulțime războinică și surprinzător de însetată de sânge, care protesta, dorind restaurarea onoarei știrbite, raportându-se la atâtea fapte de vitejie și rezistență din trecut. La urma urmelor, în ultimul secol și jumătate, sau mai bine, națiunea ținuse piept lui Napoleon, țarului, Kaiserului și lui Hitler, între mulți alții, prea mulți.

Pe 4 m-am dus să-mi iau rămas-bun la aeroport. Rareori o făceam, când pleca.

Eram obișnuită cu plecările lui și, deși nu se știa niciodată când se va întoarce, încercam să le consider aidoma călătoriilor de afaceri ale unui director neliniștit, nevrotic, dacă vreți, din cei care își prelungesc în mod imprevizibil periplele prin lume, de parcă s-ar simți în largul lor fiind mereu absenți și în perpetuă mișcare. Dar de data aceasta exista un război adevărat în germene, unul vizibil, cum spunea el și, cu toate că în principiu nu mă temeam să-l trimită pe front, la bordul vreunui vapor ca ajutor lingvistic sau ceva asemănător, adevărul e că era la vârsta înrolării și pentru mine totul era posibil. Vizualizam tipul de risc la care putea fi expus, spre deosebire de alte dăți învăluite în ceață: am văzut cu toții filme cu bătălii navale groaznice, nave arzând și scufundându-se, echipaje pierind în apă sau dezmembrate. L-am însoțit cu seninătate și naturalețe, abia schimbând câteva vorbe, evident că fără să-l întreb ce misiune i se încredințase, poate nici el nu știa, încă. El se arăta înflăcărat în sensul bun al cuvântului (pentru cel care simte înflăcărarea, se înțelege), nu atât pentru ce avea să facă personal, cât pentru atmosfera de război, pe de-a-ntregul molipsit de nepotrivita fanfaronadă care pusese stăpânire pe Anglia. Trebuie să mărturisesc că pe mine mă scotea din sărite și îmi repugna atmosfera aceea, nu cu mult mai puțin decât a argentinienilor care în data de 2 organizaseră o manifestație masivă la Buenos Aires, în Plaza de Mayo, ca să sprijine recuperarea Malvinelor prin forță și să-și aclame generalii care de ani buni comiteau crime și acum erau gata să-și sacrifice tinerii soldați, fără nici un beneficiu și fără posibilitatea victoriei, adică pentru o cauză cât se poate de greșită. Nu era bună nici a lui Mrs Thatcher, spre deosebire de a lui Henric al V-lea la Agincourt, conform istoriei sau conform lui Shakespeare, însă nu ea trăsese prima săgeată și asta contează oarecum la început, până când se uită și se răspunde în mod disproporționat, cu lovituri de tun și cu *gurkhas*, cumpliți în lupta corp la corp cu *kukri*-urile lor din Nepal, cu înspăimântătoare lame curbate.

– Nu ai habar când te vei întoarce, desigur, a fost unul dintre puținele lucruri pe care i le-am spus, în taxi spre aeroportul Barajas. Ba chiar mai puțin decât alteori, îmi imaginez. Nu se știe niciodată cât durează războaiele, chiar dacă par ușor de câștigat, nu-i așa?

– Cine ți-a spus că mă duc la război? mi-a răspuns cu o urmă de cochetărie, ca și cum s-ar fi desfătat îngrijorându-mă și mai mult decât de obicei. Eu nu, bineînțeles. Se poate prea bine ca de data asta să nu trebuiască să părăsesc Londra.

Nu a adăugat dacă știa deja sau nu. Se ferea să dea vreo informație.

– E adevărat, nu mi-ai spus-o. Dar nu e nevoie să fii Sherlock Holmes. Dacă te convoacă de urgență când se pregătește o flotă pentru a recuceri insulele acelea împotriva unei țări în care se vorbește limba noastră, haida de, vreo legătură o avea chemarea cu asta, pesemne. Nu spun că te bagă într-un distrugător spre Insulele Falkland (asta sper), însă într-un conflict de felul acesta vei fi foarte util, cu siguranță. Sau nu vei fi util?

– Eu întotdeauna sunt foarte util, Berta, a replicat cu un zâmbet de vanitate, uneori era incapabil să reziste.

„Ce mult s-a schimbat“, mi-am zis, „ce diferit e de cel care a fost cu ani în

urmă, cu viața asta absurdă și clandestină pe care o duce, cu care probabil că poate să se laude doar în fața mea și e atât de puțin. Pesemne că se simte adesea frustrat, bietul de el, măcar își permite înfumurarea asta conjugală, domestică. Dar cum de e atât de convins, că a devenit un patriot englez fără fisuri și fără criteriu propriu, ori dacă îl are, îl ține ferecat bine; să manifeste dezacord cu Coroana ar însemna să-și pună sub semnul întrebării activitățile și traiectoria, drumul drept, existența. I-a rămas aceeași doar lipsa de interes pentru a se cunoaște și a se analiza, absolutul refuz al introspecției, face ce trebuie să facă și gata, sau ce hotărăște, întotdeauna i s-a părut o pierdere de timp să se asculte. La nivelul acesta știe ce fel de individ e și de ce e în stare, se acceptă și e mulțumit, poate mândru câteodată, sau nu tocmai, satisfăcut de propria-i utilitate bine dovedită. Mă îndoiesc că își mai pune vreo problemă, serviciul și abilitatea sunt ceea ce contează. Bineînțeles că duc dorul celui dinainte, se înțelege de la sine, dar continui să-l iubesc și ultimul lucru pe care l-aș dori este să-l pierd, chiar dacă acum am doar fragmente. La urma urmelor, cel care a fost e conținut de cel de acum, cel care este și nu este și cel care se duce și vine, nimeni altcineva nu poate să-l adăpostească. Umblă prin lume, pe jumătate adormit, sau victimă a unei vrăjitorii îndelungate. Bine-ar fi să se întoarcă în curând. Bine-ar fi să nu i se întâmple nimic în insulele acelea. Bine-ar fi să nu țină mult războiul ăsta stupid."

Și a adăugat:

– Există mereu alte conflicte, nu te îndoi. Din păcate, nimic nu stă în loc pentru că un fapt mai bătător la ochi, un act de război, acoperă restul în aparență. Dușmanii nu se odihnesc niciodată, nici o clipă. Cât dormim, sunt activi. Și când dorm ei, visează mașinații fructuoase, care le sunt de folos apoi. Și dimpotrivă, profită de deschiderea altui front, de distragerea și de diversificarea energiilor noastre, ca să-și sporească ostilitățile și să dea lovituri cât mai nepermise. Sau crezi că problema Irlandei, de exemplu, a stat liniștită ori ne-a dat un răgaz în timpul celui de-al Doilea Război Mondial? Nicidecum. Irlanda s-a declarat neutră. Ca să fie neutră, e nevoie de tupeu. Și în 1944, în 1944 (de cinci ani sufeream războiul și asediul, dă-ți seama), a refuzat să expulzeze reprezentanții Axei stabiliți acolo, cum îi ceruserăm nu doar noi, ci și Statele Unite. Acel „noi" îl extindea în trecut, aplicându-l unor epoci în care el nici nu se născuse, era incredibil; presupun că îl extindea până la bătălia de la Agincourt din 1415, cel puțin. N-au fost puțini irlandezii care de fapt au colaborat ca spioni și sabotori cu germanii, pentru că aceștia, în final, voiau să ne distrugă pe noi și asta li se părea minunat. Nu se gândeau, însă, ce s-ar fi întâmplat cu Irlanda dacă ar fi câștigat naziștii. În comparație, cizma noastră, subjugarea din partea noastră, cum o consideră ei, ar fi fost doar bunăvoință și politețe. Așa că totul merge mai departe, când pare că se oprește. Merg mai departe țările de după Cortina de Fier, teroriștii internaționali, și Ulsterul, și alți dușmani cu care nici presa nu e la curent. Sunt multe în lume. Astfel că nu deduce după circumstanțe unde mă duc. Poate nici nu ies din Foreign Office, ți-am spus.

– Bine, nu voi face supoziții. De-ar fi ultima oară.

Simpla menționare a provinciei Ulster mi-a provocat o strângere de inimă,

aproape preferam să-l vâre și să-l scufunde în HMS *Conqueror*, un submarin nuclear pe care poate aveau să-l trimită în Insulele Falkland, după cum citisem. Învățasem să mă tem de conflictul acela din proprie experiență, niciodată n-am putut să-i uit pe blestemații soți Kindelán. Mă obișnuisem să urmăresc știrile din Irlanda de Nord, nu obsesiv, însă dacă un ziar spaniol publica ceva, nu treceam niciodată cu vederea. În mod absurd, mă preocupau mai puțin țările din Est și teroriștii extrem de activi, precum celebrul „Carlos", când poate, cine știe, Tomás îl hăituia pe acesta din urmă, originar dintr-o țară de limbă spaniolă, se credea că era venezuelean.

Am tăcut un răstimp, i-am luat mâna, el mi-a strâns-o pe a mea cu putere un moment și apoi mi-a lăsat-o, ca să scoată și să-și aprindă o țigară. Mi-a făcut impresia, totuși, că mi-a dat drumul atât de repede mai degrabă din pricina agitației, ca și cum contactul i-ar fi distras atenția de la gândurile lui. Era absorbit, cufundat în ale lui, mi-a trecut prin cap că trebuia să știe cu exactitate care îi era rolul, ce îl aștepta imediat, a doua zi sau chiar în seara aceea, ce sarcină îi revenea și unde avea să se ducă; în mintea lui, se afla deja acolo, era concentrat asupra pașilor următori. Nu îndrăznesc să spun că îl entuziasma, dar aproape. Împărtășea nerăbdarea națională de a intra în acțiune, ca flota britanică să atingă marginea aceea a globului și să le dea o lecție pe cinste argentinienilor insolenți și dictatoriali, ce își închipuiau, că pot să provoace vechiul Imperiu fără a fi pedepsiți? Da, deodată Anglia a recuperat în mod pueril memoria și s-a crezut în veacuri trecute, o fantasmă a Imperiului pierdut.

– La revedere, ai grijă. Să-mi dai de veste când poți, te rog. Ca întotdeauna. Sau când vei putea din nou, dacă pleci departe. Sper să nu țină mult.

Acestea mi-au fost ultimele cuvinte înainte să se îmbarce. I-am atins buzele, mi-am trecut degetul peste ele, l-am mângâiat pe obrazul neted, ne-am îmbrățișat cu normalitate, vreau să spun cu imensa afecțiune de odinioară, în ciuda nemulțumirii mele.

– Bineînțeles, a răspuns el. Ca întotdeauna. Dacă nu te sun, înseamnă că nu pot să o fac, știi tu. Dacă trece timpul, nu te impacienta. Oricât de mult. Ca întotdeauna. În orice caz, va dura puțin războiul ăsta, ai să vezi. Și poate nici nu mă privește. Nici nu mă atinge.

Războiul de două luni și jumătate l-am urmărit zi de zi, în detaliu, de pe 5 aprilie când Task Force a pornit în larg din Portsmouth, până pe 14 iunie, când generalul Menéndez, numit guvernator al Malvinelor, a capitulat în fața generalului Moore, comandant al forțelor britanice, cu multe proteste și dezordine ale unei părți a populației din Buenos Aires, în noaptea aceea.

Cumpăram două sau trei ziare englezești și le devoram. Uneori îmi ziceam că e zadarnic, că poate pe Tomás conflictul acela nici nu-l atingea, cum insinuase. Dar nu eram în apele mele, firește că nu puteam, cu atâta dezorientare, secret și tăcere. Am înclinat să cred că da, că plecarea lui subită pe 4 aprilie era legată de invadare, într-un fel sau altul, pentru că nu m-a sunat nici măcar o dată de la Foreign Office, de la MI6 sau de oriunde, cum ar fi făcut cu siguranță dacă ar fi rămas

acolo, așteptându-și destinația, chiar dacă ar fi stat doar câteva zile. Am dedus că îndată ce a aterizat la Londra l-au trimis altundeva și urgența erau atunci insulele pierdute, noutatea și ceea ce trebuia să-i preocupe pe Thatcher cea Intransigentă și cabinetul său, armata, RAF, marina militară, diplomația și Serviciile Secrete, aproape tot timpul, pe ei toți. Însă era adevărat că restul nu se oprește, nu există motive pentru ca dușmanii să se domolească (mai curând ca să-și amplifice atacurile) la o problemă a adversarului și îmi imaginez că nu trebuie să se neglijeze nici un front, oricât de secundar sau minor ar părea. Ignoram totul, în definitiv, de asemenea ca întotdeauna, exact ca întotdeauna. Am hotărât să urmăresc războiul pas cu pas, cum făcea, pe de altă parte, lumea întreagă, era destul de insolit ca s-o țină în alertă și să atragă toate privirile, începând cu ale lui Reagan și ale papei călător Wojtyła.

Pe 2 mai am simțit multă milă și o mare ușurare. Submarinul nuclear *Conqueror* a torpilat și a scufundat crucișătorul argentinian *General Belgrano*, în care au murit mai bine de trei sute de membri ai echipajului. M-a consternat numărul acesta exagerat, dar m-am gândit că și mai rău ar fi fost ca pierderile să fie britanice. Nu excludeam posibilitatea ca Tomás să se afle la bordul oricărei ambarcațiuni, de orice tip.

Pe 4 mai n-am putut să simt ușurare: avioane navale argentiniene, echipate cu rachete Exocet, au scufundat distrugătorul *Sheffield*, iar de data aceasta cei care au pierit au fost douăzeci de marinari militari englezi. Cine știa dacă nu era cu ei și un mediator, un interpret, un spion detașat în zonă?

Pe 10 mai fregata *Alacrity* a scufundat *Isla de los Estados*, provocând moartea căpitanului și a douăzeci și unu de marinari. Pe atunci îmi prevala în mod evident ușurarea asupra compătimirii. Mai mult decât atât, începeam să doresc ca Anglia să zdrobească Argentina aceea sinistră aflată în mâinile militarilor, oricât de mulți bieți soldați își pierdeau viața, ca să nu și-o piardă toți în curând și pacea să se restabilească. Acordam mai multă atenție insucceselor decât înaintărilor, situațiilor nefavorabile pentru „ai noștri“ decât celor triumfale, acelea mă alarmau cel mai mult.

Pe 20, 24 și 25 mai m-am speriat îngrozitor: britanicii au văzut cum li se scufundă fregata *Ardent* și le sunt doborâte trei avioane Harrier și două elicoptere, asta în prima zi, și m-am gândit numaidecât că pe Tomás puteau să-l ducă de ici până colo în elicopter; în a doua, s-a dus la fund fregata *Antelope*, în apele nu știu cărei strâmtori, iar în a treia, avioanele argentiniene au scufundat distrugătorul *Coventry* și transportorul greu *Atlantic Conveyor*. Numărul de morți era imprecis, sau poate Thatcher, căreia nu-i plăcea să audă „povești triste“, după cum am citit de curând – și îmi imaginez că nici să le spună –, a preferat să rămână în ceață deocamdată.

Războiul îl câștigau englezii și aveau să sfârșească prin a-l câștiga, totul era chestiune de timp, însă nu fără pagube majore. Am devenit fanatică a marinei de la distanță, de la televizor și din ziare, cu paradoxul unei crescânde antipatii față de Thatcher și față de Anglia aceea durificată și abrutizată, transformată, lipsită de cumpătare. Fiecare manifestație sau celebrare pe străzile din Marea Britanie mi se

păreau jenante și aproape că mă rușinam, poate pentru că eram europeană (americanii obișuiesc să fie mai teatrali și mai exaltați, exagerarea nu surprinde atâta la ei). Ceea ce nu m-a împiedicat să blestem pe 8 iunie scufundarea transportatorului de trupe *Sir Galahad*, sau pe 12, să mă descurajez când am aflat că o rachetă Exocet de pe coastă scosese în afara luptei *Glamorgan*, lichidând treisprezece membri ai echipajului.

Toate aceste pierderi aveau să se dovedească la sfârșit simple riscuri ale meseriei, pe care aveau să le uite cu toții, în afară de familiile morților, eșecuri minore în ansamblul războiului, dar, atâta vreme cât acesta persista, orice era o dare înapoi mă demoraliza, orice nu era o plimbare militară netulburată mă dispera. Papa Ioan Paul al II-lea s-a dus la Buenos Aires pe 11, ca să se roage pentru pace cu fervoare, alături de masele de credincioși care în ziua dinainte și în cea următoare s-au arătat beligeranți și răzbunători. Pe 28 mai se dusese la Londra, unde n-a prea fost luat în seamă (oricum, în Argentina fusese luat în seamă doar aparent). Mă extenua să urmăresc zilnic evenimentele, două luni și jumătate de atenție și spaimă devin interminabile. Singurele mele momente de relaxare veneau când mă agățam de ambiguitatea lui premeditată și gândeam – biată consolare – că poate e altundeva, într-o țară baltică, în una arabă, în Germania de Est sau în temuta Irlandă de Nord. Cel din urmă loc, totuși, încercam să mi-l scot repede din minte, nu doar din cauza a ceea ce am spus. Nu știu cu cât timp în urmă (sau poate a fost după 1982, dar eu am situat-o înainte), apăruse pe coperta mai multor ziare una dintre fotografiile cele mai înspăimântătoare pe care le-am văzut. M-am uitat în grabă și am întors ziarul, iar înainte să se înnopteze l-am aruncat fără să-l citesc; chiar și așa, cu imprecizia unei singure priviri, amintirea confuzei imagini dăinuie, mi-a reapărut de multe ori și încă îmi reapare. Nu știu dacă la Belfast, la Derry sau într-un sat, o gloată atacase un soldat englez și îl jupuise, am sperat mereu că nu de viu, m-am scutit pe cât posibil de împrejurările întâmplării, n-am vrut să citesc prea multe (doar ce scria sub fotografie, presupun), am preferat să ignor detaliile. Am o vagă idee, cadavrul soldatului era cu fața în jos și crucificat ca Sfântul Andrei, logic că dezbrăcat sau aproape și sprijinit de ceva, un perete, o grămadă de pneuri, poate niște butoaie de bere, habar n-am și n-am de gând să recuperez fotografia, acum că există internetul, totul revine și nimic nu se șterge. Însă în jurul lui erau oameni, nu apărea singur, abandonat. Oameni cu înfățișare normală, cum se pot întâlni la Madrid sau în orice alt oraș european, ori în satele noastre, oameni care se apropiau să-l contemple și poate nu interveniseră în atrocitate, sau poate că luaseră parte, o duseseră la capăt și își observau fără tristețe opera – pesemne că asta a fost după aceea, ori n-a fost niciodată –, dacă nu cumva cu stupoarea care urmează anumitor acțiuni, odată terminate și ireversibile. În orice caz, oamenii aceia scrutau, scrutau corpul de o culoare mai închisă decât cea obișnuită la un bărbat alb – corpul fără piele probabil că era roșu, mai bine să nici nu mă gândesc, imaginea era reprodusă în alb și negru –, cam așa cum se contemplă tabloul *Ecce Homo* într-un muzeu, doar că pe Hristos l-au lăsat cum l-au lăsat acum două mii de ani și într-o zonă îndepărtată a globului, iar pe deasupra e tot

timpul acolo, pictat, fără volum și plan, nu e niciodată real și nici recent ca acel tânăr soldat.

Majoritatea am simțit ură concretă sau abstractă la un moment dat în viață; o simțim, dar aproape niciodată nu o vedem, arareori se întâmplă; iar reprezentarea rezultatelor sale e greu de privit, de admis, de acceptat, ne devine insuportabilă, cu toate că în Europa suntem obișnuiți cu forța, forța prea multor secole de care ne amintim. Unii militari britanici în Ulster se comportau ca animalele uneori, dar cine știa de băiatul acela, poate nu făcuse decât să îmbrace o uniformă detestată, poate era nou sosit. Oricum ar fi fost, cel mai mult impresionează (vorbesc pentru mine, desigur) gloatele furioase și dezlănțuite și să constați de ce sunt în stare. Peste câțiva ani am văzut altă secvență (s-a arătat la televizor parțial) care mi-a adus din nou aminte de fotografia din Irlanda de Nord, fiind cea din țara mea mai puțin gravă și groaznică: niște *abertzales*[35] basci îi călcau în picioare cu nesaț capul unui *ertzaina*[36] căzut la pământ, incapabil să se apere, în plină stradă și în fața unor martori impasibili, sau care mai degrabă îi îndemnau pe cei care comiteau isprava. Nici măcar nu era un polițist „invadator", ci unul de acolo, local, din aceeași comunitate autonomă, la fel de basc ca agresorii. Omul nu a murit, din fericire, însă cred că a fost spitalizat vreme îndelungată și nu știu dacă nu i-au rămas sechele ireparabile. Sigur că nu va uita nicicând ziua aceea, spre deosebire de „patrioții" înfumurați, imitatori ai irlandezilor fără a avea fărâma de dreptate a celor din urmă. Ceva sau cineva i-a întrerupt; altminteri l-ar fi ucis fără probleme pe *ertzaina*, cu șuturi aplicate de toți, în mare larmă.

Astfel că alungam gândul: mai bine ca Tomás să se afle în Atlanticul de Sud, pe o fregată, într-un elicopter, într-o vizuină din Buenos Aires, decât în Irlanda de Nord. Ce nu puteau să-i facă, dacă era acolo și îl descopereau, unui infiltrat englez, unui trădător, unui spion? Asupra lui ar fi căzut toată ura concretă și cea abstractă, cea mai feroce: a celor înșelați.

Da, Războiul Malvinelor s-a terminat oficial pe 20 iunie cu restituirea insulelor și toată lumea a început imediat să nu se mai preocupe de el. Ceea ce tocmai s-a întâmplat, dar nu se mai întâmplă, nu interesează, atenția oamenilor se îndreaptă spre următorul eveniment, orice e gata să se producă sau se produce, care încă mai ascunde un mister sau nu a oferit un deznodământ, în fond se dorește să se trăiască în mod substitutiv în instabilitate perpetuă și sub amenințare constantă, sau măcar știind că există alții care o duc și mai rău decât noi în vreun loc de pe glob, alții care ne amintesc câte pericole ne pasc. Așa era deja atunci, cum continuă să fie acum, dar ridicat la puterea a treia, ne-am obișnuit ca mereu să se abată asupra noastră vreo catastrofă și cu ideea că ne va afecta direct sau indirect, s-au dus vremurile (au durat veacuri și veacuri, aproape toată istoria, ba chiar și o parte din propria-mi viață, eu am asistat la această schimbare) în care nu ne priveau problemele din Afganistan, din Irak sau din Ucraina, din Siria, Libia, Etiopia sau Somalia, nici măcar cele din Mexic sau din Filipine, care la urma urmelor ne-au aparținut cândva, vreau să spun spaniolilor.

După ce au tras toate foloasele posibile, până și ziarele englezești au început

încetul cu încetul să ignore un conflict pe care îl consideraseră ispravă de eroism și măguliseră în mod josnic orgoliul național al celor care stătuseră cu mâinile în sân acasă, uitându-se la BBC, fără a mirosi praful de pușcă, nici carnea arsă sau distrusă, fără a-și asuma riscuri nici un minut. Eu, în schimb, nu am putut să-l ignor. Am continuat să fiu atentă zi de zi, la lenta repatriere a trupelor, la progresiva lor primire, din ce în ce mai rece, la dispozițiile luate pentru viitoarea apărare a Insulelor Falkland și ca să nu se mai întâmple ce se întâmplase; laolaltă cu discreditarea militarilor argentinieni și imediata demisie a lui Galtieri: ceva bun a adus acest război națiunii învinse, începutul sfârșitului dictaturii. Ba am urmărit și ulterioara anchetare a generalului în 1985 sau '86, acuzat fiind de neglijență și alte infracțiuni, vinovat de a fi condus la moarte atâția și țara la dezastru, drept care a fost închis mai mulți ani. Nu i s-a iertat războiul pe care numeroși compatrioți de-ai săi îl aclamaseră și îl încurajaseră, se caută un țap ispășitor la înfrângeri – chiar dacă există unul care merită pe drept cuvânt să fie – și nimeni nu-și mai asumă responsabilitatea, poporul iese întotdeauna nevinovat. Poporul, care adesea e mârșav, laș și nesăbuit, nu îndrăznesc niciodată politicienii să-l critice, nu îl dojenesc și nu îi reproșează comportamentul, ci îl proslăvesc neîncetat, când dă dovadă de puține lucruri demne de proslăvire, poporul de oriunde. Doar că s-a erijat în intangibil și joacă rolul vechilor monarhi despotici și absoluți. La fel ca ei, posedă prerogativa veleității nesancționate, nu răspunde de ce votează și nici pe cine alege, ce sprijină, ce trece sub tăcere și acordă sau impune și aclamă. Ce vină a avut de franchism în Spania, de fascism în Italia sau de nazism în Germania, în Austria, în Ungaria și Croația? Ce vină a avut de stalinism în Rusia sau de maoism în China? Nici una, niciodată; întotdeauna e victimă și nu e pedepsit în veci (firește, nu se va pedepsi pe sine însuși; pe sine însuși se compătimește și de sine se milostivește). Poporul nu este decât succesorul acelor regi samavolnici, nestatornici, doar că are milioane de capete, adică nu are cap. Fiecare dintre ele se privește în oglindă cu indulgență și argumentează ridicând din umeri: „Ah, eu nu aveam habar. Pe mine m-au manipulat, m-au instigat, m-au înșelat și m-au abătut de pe calea cea bună. Și ce știam eu, biată femeie de bună credință, biet om naiv". Crimele îi sunt atât de împărțite, că se încețoșează și se diluează, iar astfel autorii anonimi sunt gata să le comită pe următoarele, îndată ce trec câțiva ani și nimeni nu-și amintește de cele anterioare.

A venit august și m-am dus cu familia mea la San Sebastián, împreună cu copiii, evident; unde mă duceam eu, mergeau și ei. Părinții mei mă luau discret sub ocrotirea lor când mă vedeau prea singură, prea mult timp. Erau obișnuiți cu absențele lui Tomás și abia îmi puneau întrebări. Acum, în plus, exista o explicație simplă pentru întârzierea lui: Foreign Office, după un război pe care nu știuse să-l prevină, trebuia să se reorganizeze, era multă treabă și delicată; aveau să cadă capete și poate Tomás fusese obligat să ocupe locul vreunuia căzut, am adăugat eu din mintea mea, ca să insinuez că avansa, că întârzierile îi erau justificate de binele nostru prezent și viitorul mai bun.

În fața lor, în fața prietenilor și cunoscuților, în fața colegilor de la facultate,

mă prefăceam că am mai mult contact cu soțul meu decât aveam în perioadele pe care le petrecea în străinătate. Îndată ce părăsea Londra (sau presupuneam eu că o părăsea), firesc era să nu am nici unul, cel puțin de când îmi povestise fragmentul său de adevăr, cu ani în urmă, cel autorizat. Fragmentul acela, fiind esențial, era mic, dar fusese de-ajuns ca să mă transforme în complicea secretului său și a dublei sale vieți, acum mințeam și eu, ca să nu trezesc suspiciuni și nici să nu-l dau de gol fără să vreau, pentru ca nimeni la Madrid să nu se mire mai mult decât s-ar fi cuvenit sau să ne vadă situația anormală prea anormală. Nici măcar nu aveam certitudinea că la ambasada britanică erau la curent cu activitățile sale reale, poate că era ambasadorul, ca maxim responsabil, sau poate nu: dacă era cerut de Londra un angajat de-al său, pesemne că el îndeplinea ordinele și nu obiecta nimic, nici nu își băga nasul.

Și așa a fost de data aceasta, din nou: la întoarcerea mea, în septembrie, n-am primit nici un telefon, nici o scrisoare, nici o vedere sau telegramă, nici măcar o veste indirectă de la Mr Reresby, sau de la vreun alt superior ori coleg de-al lui. „Nu încape îndoială că e altundeva", gândeam, „și m-am îngrijorat pentru Insulele Falkland în van, două luni și jumătate de conflict, chiar mai mult, cu urmările. M-a avertizat că poate războiul nici nu-l atingea. Unde dracului o fi fost atunci, unde l-or fi trimis? Lumea e largă și se poate să existe fronturi peste tot, în țări necunoscute." Îmi spuneam asta, dar nu puteam fi sigură, iar faptul că tocmai se desfășurase un război vizibil cu morți vizibili schimba totul, aveam nevoie să mă conving că acolo nu i se întâmplase nimic, că nu se număra printre pierderile de nemărturisit, cele care nu se comunică oficial, nici nu se fac publice, nu apar în dosare, nici nu li se aduc omagii, din pricina naturii clandestine și josnice a misiunilor, care trebuie să fie negate până la sfârșitul lumii de cei care au luat parte la ele, le-au cunoscut și încredințat (o vedeam pe Margaret Thatcher capabilă să dezmintă orice faptă notorie, să omită sau să ignore orice „poveste tristă"), ca pe vremea PWE-ului, probabil că acesta a continuat cu alte sigle și de atunci nimic nu s-a schimbat în esență; pierderile ale căror nume nu vor figura niciodată pe plăcile cu interminabilele liste, care plac atât de mult în Anglia – sau cel mult cu misterioase inițiale –, din cauza morților mișelești pe care le provoacă și caracterului josnic al sarcinilor lor.

Am fost tentată să sun iarăși la numărul vechi al Foreign Office sau ce-o fi fost, să-l întreb pe Reresby (dacă mai era acolo, dacă nu fusese transferat sau aruncat pe fereastră), sau pe cine mi-ar fi răspuns la telefon, să-l întreb pe Reggie Gathorne, era neîndoielnic că el exista în locul acela, spre deosebire de Dundas, Ure și Montgomery. Totuși, Tomás îmi spusese să nu mă impacientez, oricât timp s-ar fi scurs, acestea îi fuseseră penultimele cuvinte la aeroport. Trebuia să țin seama, trebuia să suport ca atâtea alte dăți, deși acum era diferit, stăpânirea de sine devenea mai dificilă și neliniștea insuportabilă când se lăsa seara și mă vâram singură în pat, pipăindu-i corpul care nu era, golul subliniat de teama că acum era definitiv. Ca să rezist tentației îmi aminteam și îmi repetam, de fiecare dată când ridicam receptorul, iar aceasta mi se întâmpla zilnic (îmi repetam cu voce tare, ca să dau cuvintelor mai mult aplomb): „Dacă nu te sun, înseamnă că nu

pot să o fac, știi tu“. Iar eu acceptasem: „Să-mi dai de veste când poți, te rog. Ca întotdeauna. Sau când vei putea din nou, dacă pleci departe“. Trebuia să respect acest acord.

Dar de data aceasta n-a fost ca întotdeauna. Au trecut septembrie, octombrie și noiembrie în tăcere. Decembrie mi s-a părut o lună potrivită pentru întoarcerea sa și i-am numărat zilele cu superstițioasă speranță: de Crăciun toată lumea își ia o pauză, gândeam, nici cărțițele și nici teroriștii nu mai au treabă, acțiunile se amână, se produce un fel de armistițiu ambiental și toți trebuie să petreacă undeva perioada aceasta; până și călăii sau victimele au familii care îi cheamă, ori poate primii nu doresc să dea de bănuit, să atragă prea mult atenția, iar cele din urmă își duc viața normală, aproape niciodată nu-și imaginează că vor fi victime. Evident că există solitari pretutindeni, persoane pe care nu le așteaptă nimeni, care nu se deplasează și nici nu primesc vizite, pentru care zilele acestea sunt la fel cu restul anului, indivizi care se ascund într-un hotelaș de provincie izolat, ca să disimuleze, care se prefac că se duc acasă și revin. Am nădăjduit că Tomás nu se transformase în unul din ei și că nu face asta, oriunde ar fi fost, în Irlanda, în Scoția, în Israel, în Palestina, în Siria, în Rusia sau în Cehoslovacia sau poate în Argentina, de unde, din motive de securitate, nu îndrăznise încă să iasă. Nu erau decât conjecturi, sau mai bine zis năluciri.

Mi-am zis că măcar va telefona ca să salute, ca să mă liniștească, pentru a ști ce fac copiii și pentru ca Guillermo să nu-l uite pe de-a-ntregul, Elisa încă nu avea amintiri. Dar pe măsură ce trecea luna și nu dădea nici un semn de viață, am început să disper. Dacă nu-l dădea atunci, când avea să-l mai dea, puteau să treacă iarna și primăvara fără vești de la el, vara și toamna, de ce nu? Nu mă mai limitam să scrutez telefonul cu dorința de a suna la numărul de la Foreign Office, ci am ajuns să-l formez de multe ori. Totuși, după ce a sunat de două sau de trei ori – chiar după ce am auzit cuvântul „*Hello?*“ în mai multe ocazii –, închideam fără să spun nimic și fără să întreb de nimeni, speriată și cu mustrări de cuget. În cap îmi răsuna atunci pomelnicul, sau era un descântec împotriva celor mai rele temeri: „Dacă nu te sun, înseamnă că nu pot să o fac. Dacă trece timpul, nu te impacienta. Oricât de mult“. Cât mai trebuia să treacă? Câteodată, rugămintea avea un efect contrariu: poate nu putea să sune pentru că nu mai era printre cei vii, poate și asta vrusese să-mi spună.

Walter Starkie, care știa totul, murise cu ani în urmă, dar Jack Nevinson, tatăl lui Tomás, socrul meu, trăia, deși se retrăsese din activitățile sale, atât de la ambasadă, cât și de la British Council, avea vreo șaptezeci de ani, Tomás era cel mai mic fiu al său. Ca să lupte cu inactivitatea, acceptase cu plăcere să țină ore de fonetică engleză în departamentul meu, cel de filologie engleză de la Complutense, cu prilejul unui concediu temporar sau unui an sabatic al titularului, nu sunt sigură, alt englez spaniolizat, excelentul Jack Cressey White, care îmi fusese profesor. Astfel că în anul acela universitar mă întâlneam cu socrul meu mai mult pe coridoarele de la facultate decât în propria-mi casă sau în a lui, unde îi lăsam adesea nepoții, însă nu rămâneam prea mult, tocmai ca să evit să

vorbesc despre Tomás, cea mai puternică legătură a noastră. Însă acum voiam să vorbesc cu el despre Tomás, înainte de a ceda și a-l deranja pe acel Reresby, care pesemne că nu-și amintea de mine, înainte de a-mi vârî nasul. Într-o zi l-am întrebat pe Jack dacă putem sta de vorbă, mai bine fără copii și fără ca Mercedes, soția lui și mama madrilenă a lui Tomás, să fie prezentă. M-a condus în biroul lui Mr White, la dispoziția sa câtă vreme îl înlocuia, și m-a invitat să iau loc, de parcă aș fi fost o simplă colegă, sau o studentă și nu nora sa, adică, cu circumspecție sau timiditate. Era un bărbat cu ochi albaștri, cam bulbucați și piele rumenă, păr alb cu un pronunțat început de chelie și un chip plin de gropițe – una frapantă pe bărbie – care inspira încredere, un chip ce vădea ingenuitate și bunătate naturale, neștirbite de ani. Părea incapabil să înșele, chiar și să mintă. Își făcuse studiile la Oxford (Pembroke College) și acolo, se împrietenise oarecum cu Tolkien, prietenul său Lewis și Isaiah Berlin, în ciuda diferenței de vârstă dintre el și primii doi, însă nu obișnuia să povestească anecdote despre ei și nici să se laude.

– Te ascult, dragă Berta, mi-a spus în spaniolă, limbă pe care nu o dominase niciodată pe de-a-ntregul, în ciuda îndelungatei vieți la Madrid și pe care o vorbea cu un puternic accent, de care nu izbutise să se debaraseze.

– Jack, te rog, spune-mi adevărul. Tu ce știi despre Tomás? l-am întrebat.

A părut sincer surprins și mi-a răspuns în engleză. Profita de neîncetatele mele progrese în această limbă, ca să se odihnească de cea care îi punea atâtea probleme.

– Cum ce știu? Ce ne spui tu, Berta. La Londra e atât de ocupat, că nu-i rămâne timp, presupun, decât să te sune pe tine. Pe noi nu ne sună niciodată, când e în străinătate. Îl înțelegem, nu i-o luăm în nume de rău. Tu ești soția lui și părinții se cuvine să rămână pe planul al doilea. Nu ia legătura nici cu surorile și nici cu fratele lui, după câte știu eu. Ne-a anunțat de mult că atunci când e în Anglia comunică prin intermediul tău, mai ales prin intermediul tău.

– Nu vorbește niciodată cu tine? Nu-ți face niciodată confidențe și nu-ți cere sfatul?

– Sfatul? A râs puțin. Nu, eu cred că pe mine m-a privit mereu cu o oarecare condescendență. Un tată destul de ineficient în funcțiunile de tată. El e un bărbat total diferit de mine. Mai sigur și mai hotărât decât mine. Îndoielile, dacă le are, mie nu mi le împărtășește de când era foarte tânăr. Dacă mă informează, o face după ce le rezolvă.

– Și despre ce te-a informat, Jack? De când a plecat ultima oară, la începutul Războiului Malvinelor, nu am aflat o vorbă de la el, absolut nimic. Tot ce v-am spus în perioada asta, vagile vești despre el, scurtele telefoane, totul era minciună, invenție. Ca să nu vă îngrijorez. Și ca să nu pară că ne-a părăsit, pe mine și pe copii. A plecat pe 4 aprilie. Acum opt luni. În nici o împrejurare n-a trecut atâta timp fără să știu de el. Două, trei luni da, poate mai mult, nu știu, e mai bine să nu ții socoteala zilelor cu exactitate, cu asta sunt obișnuită și am învățat să nu mă frământ prea mult și să aștept. Dar firește, de data asta s-a dus când începea un război și nici nu mi-a spus nimeni nimic de când s-a încheiat, nimeni de la

Foreign Office, nici de la ambasadă, nici de altundeva. Dacă i s-ar fi întâmplat ceva grav, aș fi fost informată, nu? Și voi de asemenea. Sau nu? Tu știi mai multe? Știi cu ce se ocupă în realitate?

Jack Nevinson a făcut ochii mari, era atât de ingenuu, că deschidea ochii ca să privească cu intensitate. Am înțeles cauza acelei intensități, încerca să descifreze ce știam eu. Cu siguranță nu voia să mă mintă, dar nici să-și pună fiul într-o situație stânjenitoare, ori să-i încalce instrucțiunile.

– Ah, asta era, s-a limitat să rostească.

– Da, asta, Jack. Asta. Mi se pare că ceva știm amândoi. Spune-mi ce știi tu, te rog.

Socrul meu a zăbovit în picioare, momentan fără cuvinte. Căuta un mod de a spune fără să spună. Mi-a oferit un ceai, am refuzat din cap, a murmurat ceva de neînțeles și, în sfârșit, și-a dat drumul:

– Probabil nu mai multe decât tine, Berta. Probabil că ție ți-a spus mai multe. Dar nu sunt atât de distrat cum par și mi-am văzut băiatul înapoindu-se după lungi absențe din călătorii cu o expresie care nu se dobândește în îndeletnicirile diplomatice, oricât de anevoioase și de complicate ar fi. E o expresie pe care am văzut-o la alții, pe vremea războiului și am văzut-o la mulți, mă refer la al Doilea Război Mondial. O expresie în același timp de mândrie și de spaimă, ambele lucruri amestecate până alcătuiesc un tot imposibil de distins. Spaimă pentru ce au contemplat și mândrie pentru că au zădărnicit grozăvia, pentru că nu și-au pierdut mințile și nici n-au fugit. Spaimă și mândrie laolaltă pentru temeritatea de care au dat dovadă, pentru ce au fost capabili să facă. Cu expresia aceea se revine de pe front și din alte activități oculte. Și întrucât războaie deschise nu au fost până acum, mă rog, cred că știu în ce e băgat de ani buni.

– Nu ți-a confirmat-o niciodată?

– Asta înseamnă să vrei să știi multe, Berta. În orice caz, nu mi se pare plauzibil să fi fost în Insulele Falkland, ar fi fost o irosire să-l trimită acolo.

– Mie mi-a confirmat-o, Jack, am mărturisit cu prudență, șovăind. Și nu cred că fac o gafă spunându-ți-o ție. Nici măcar n-a clipit și am înțeles că era la curent, chiar dacă nu recunoștea. Știu că lucrează pentru Serviciile Secrete, MI5 sau MI6, care-o fi. Dar n-am știut niciodată unde se duce, nici ce face, nici ce a făcut, nici ce riscuri își asumă. El nu-mi spune și eu nu-l întreb. Ăsta e acordul nostru.

– O fi MI6 de cele mai multe ori, cred eu, acolo pesemne că e mai util, a zis Jack, de parcă ar fi corectat o inexactitate. Cu toate că nu sunt rare împrumuturile de la unul la altul, în funcție de misiune.

Vorbea cu seninătatea care mie îmi lipsea din ce în ce mai mult. Chiar atunci, prin contrast, am disperat. Mi-am dus mâinile la frunte, cu coatele sprijinite pe masa lui Mr White. Mă podidea plânsul.

– Nu știu ce să fac, Jack. Am fost răbdătoare cum mi-a recomandat Tomás, dar am nevoie să aflu dacă e viu sau nu.

– Nu are de ce să nu fie. Lucrurile acestea iau uneori mult timp. Uneori sunt operațiuni de ani, nu de luni. În realitate, ați avut noroc până acum, trei sau

patru luni nu e prea mult. Și ultimul lucru care se poate face e un pas greșit, ca a suna acasă, poate să te audă cineva. Sau să trimiți o telegramă, și mai rău. O poate citi cineva.

Nu voiam să ascult asta, nu voiam să-mi imaginez scene concrete, pe Tomás ducându-se la poștă sau căutând o cabină pe ascuns, temându-se pentru viața lui, dacă îl descopereau în acțiuni naturale pentru restul omenirii. Voiam să mă scutesc de grozăvie.

– Opt luni chiar e prea mult. Pentru mine. Nu mai suport, Jack, cumva trebuie să mă încredințez. Odată, cu ani în urmă, am vorbit cu un oarecare Ted Reresby la Londra. Se întâmplase ceva alarmant aici, nu v-am povestit, și nu reușeam să dau de Tomás. Dacă tu nu știi unde e acum, îi voi telefona din nou acelui Reresby. Sau în sfârșit, voi încerca.

– Ted Reresby? a repetat socrul meu. N-am auzit niciodată de el. Pentru mine, numele-cheie ar fi Tupra, Bertram Tupra. Cel de care m-aș agăța în caz extrem, cel pe care aș încerca să-l localizez. Mi l-a prezentat Tom într-o călătorie pe care am făcut-o la Londra, când era el acolo. Adevărul e că i-am întâlnit pe stradă, a fost întâmplător, pe Strand. Mi-a făcut impresia că îi era superior, că era la ordinele lui directe. În orice ar fi fost, în privința asta nu am certitudine. „Lucrăm împreună", mi-a spus. Un tip simpatic, un tip de temut, îmbrăcat într-un costum în dungi prea late, cu vestă și tot, prea ferchezuit ca să fie diplomat adevărat sau funcționar ministerial. De temut, vreau să spun foarte dinamic, foarte capabil, a rectificat gândindu-se că adjectivul acela m-ar fi speriat și mai rău. Dezinvolt, cu aplomb. Uite, Berta, nu sunt sigur de nimic. Am convingeri, dar nu siguranță. Sunt convins că știu ce face Tom – el îl numea Tom –, însă n-aș putea să demonstrez. Orice ar fi, i s-a consacrat cu trup și suflet, asta intuiesc, izbutesc să văd. Cel puțin când nu e aici. Când nu e aici, uită de aici, nu există. Tu, eu, maică-sa, până și copiii, cu toții încetăm să existăm. Se instalează, pesemne, în altă viață, se transformă în altă persoană și uneori se crede persoana aceea. Și așa trebuie să fie, pentru ca totul să iasă bine. Dar după aceea revine, nu? Și, pe cât posibil, redevine cel dintotdeauna, revine la ființa lui.

Jack Nevinson era la curent, ori îi era de ajuns să bănuiască faptele, ca să le considere înțelese de la sine. O lua cu un calm remarcabil, ca și cum ar fi știut că, atunci când cineva a ales o cale, nu-ți mai rămâne decât să-l observi cu binoclul, să-i dorești noroc și să aștepți să se întoarcă.

– Știi cum aș putea să iau legătura cu acel Tupra? Ce nume ciudat, nu?

– Englez nu e, fără doar și poate. Însă el era englez, neîndoielnic, vorbea la perfecție. Nu știu. Sunând la Foreign Office, presupun. Sau la MI6, dar să suni acolo ar fi ca și cum ai intra într-un labirint și vor sfârși prin a-ți pune ție întrebări. Cred că trebuie să mai aștepți încă. Încă puțin. Ți-am spus, operațiunile de doi sau trei ani nu sunt excepționale. Așteaptă să se împlinească un an, cel puțin.

– Până în aprilie? Cum să aștept atât, Jack?

– Până în aprilie, mai, iunie. Să nu-ți închipui că eu nu sufăr pentru el, că nu mă cuprind îngrijorarea și teama că se duce din ce în ce mai departe și nu știu

unde, e mezinul meu. Dar îndur, ce altceva aș putea să fac? Nici nu pot să-l critic pentru că a hotărât să slujească țara mea, cu ce știe, cu ce are. Nici să încerc să-l conving să renunțe. Mai mult decât atât, mă simt mândru de el. Te asigur că în chestiunile acestea o soție sâcâitoare și care vrea să investigheze e o piedică serioasă. Ar putea să-i îngreuneze manevrele lui Tom, ba chiar să mărească pericolul care-l paște. La fel ca un tată sau o mamă, sau un soț față de soție, e totuna.

Când a pomenit de o mamă, mi-am dat seama.

– Și Mercedes? Nu se miră? Nu se impacientează, nu se sperie? Știe ceva?

Jack și-a dus degetul arătător la buze, ca și cum mi-ar fi cerut tăcere. A fost un gest amabil, însoțit de privirea sa limpede. Era o rugăminte și nu un ordin.

– Ea preferă să nu se întrebe. Se mulțumește cu minciunile pe care ni le spui tu. E bine să continui cu ele, te rog. Să continui să inventezi telefoane, fără să intri în detalii. Cum ai făcut până acum. Poate că tu nu știi, dar te prefaci perfect.

Astfel că l-am ascultat și am așteptat încă puțin, ba chiar mult. Am așteptat până în aprilie și mai și iunie, am continuat să aștept fără să mișc un deget – literalmente: fără să formez numărul de la Foreign Office și nici alt număr englezesc – în iulie, august și septembrie 1983, iar când aștepți prea mult ți se creează un sentiment ambivalent sau contradictoriu: descoperi că te-ai obișnuit să aștepți și că poate nu mai dorești altceva. Nu mai vrei ca starea aceea să se întrerupă sau să se încheie cu telefonul așteptat, cu sosirea așteptată, cu reapariția năzuită, și cu atât mai puțin vrei contrariul, să ți se anunțe că asta nu se va produce, să ți se spună că soțul nu va mai da niciodată semne de viață și nici nu se va întoarce. Cea din urmă este mai gravă și mai dramatică, firește, dar ambele posibilități presupun același lucru: încetarea expectativei și incertitudinii, la care te adaptezi în asemenea măsură, că preferi să nu mai ieși din ele, să nu-ți înlăture motivul pentru care te trezești și nici gândul cu care te culci, să nu-l miște de acolo. „Dacă Tomás revine, va fi aici", îmi spuneam fără a mi-o spune deschis, era mai degrabă o senzație decât o reflecție, „și totul va fi din nou ca înainte, fără schimbări, la fel; da, va fi trecut mai mult timp și eu mă voi fi zbuciumat îngrozitor, dar în fond va fi doar încă un capitol din această viață absurdă pe care o ducem, cu plecări și veniri și opacitate din partea lui, se va suprapune peste absențele anterioare și va exista un moment în care nu voi mai distinge dispariția aceasta de celelalte, mai ales dacă cele viitoare se prelungesc la rândul lor, dacă nu sunt de două sau trei luni, ci de un an și jumătate ca aceasta, sau cine știe cât va mai dura. Aproape un an și jumătate despre care nu va scoate o vorbă și despre care eu nu-l voi întreba, cum a fost întotdeauna și continuă să fie. Și așa vom petrece o nouă perioadă de aparentă normalitate, până îl vor chema și va pleca din nou. E mai bine ce am acum, poate. E iluzia celor ce vor veni, cărora pot să le dau orice formă, cele ce vor veni se pot modela. Pot să visez că în ziua când va reapărea mă va anunța că se retrage, că misiunea aceasta s-a dovedit atât de lungă pentru că voia să-și ia adio cu un serviciu crucial și este ultima pe care a acceptat-o; că i s-au dus cei mai buni ani din existență și că nimic nu durează veșnic, că

tânjește să se oprească și să rămână aici; că a cunoscut suficient din lumea cea mai tenebroasă, cea pe care majoritatea cetățenilor nu ne vedem niciodată obligați și nici nu îndrăznim să punem piciorul sau să o întrezărim. Pot să visez că îmi mărturisește că e istovit și sătul, că e teribil de dezgustător atât ce a făcut, cât și ce a văzut făcându-se, că nu dorește să păstreze doar viziunea urâtului, dezagreabilului și neîncrederii, dezamăgitorului și cruzimii, nici să locuiască la infinit în înșelătoarele margini ale universului. Ideea aceasta pot s-o nutresc atâta vreme cât Tomás nu se întoarce, întrucât știu că, îndată ce o va face, ideea se va spulbera și va fi dezmințită de inerția evenimentelor, adică de obicei. „Orice ar fi, i s-a consacrat cu trup și suflet, asta intuiesc, asta izbutesc să văd", mi-a spus Jack, iar Jack e tatăl lui și îl știe bine, l-a cunoscut cu mult înaintea mea. Tomás nu va fi capabil să se elibereze de ce a ales, de ce a întreprins, pesemne că e deja captiv. La nivelul acesta, trebuie să aibă nevoie să nu se afle aici, să înceteze să fie el și să fie altul, sau să fie mai mulți, cu siguranță nu ar suporta să fie inechivoc și unic necontenit. „Când nu e aici, uită de aici, nu există. Tu, eu, maică-sa, până și copiii, cu toții încetăm să existăm", a mai zis Jack și, nu mă înșel, probabil că are dreptate: Tomás are nevoie să ne facem nevăzuți și să ne evaporăm periodic, să ieșim din câmpul său vizual, mai mult decât atât, din câmpul imaginației sale și din câmpul memoriei, așa cum Hyde nu și-l amintește pe Jekyll și nici Jekyll nu și-l amintește pe Hyde, sau își amintesc unul de altul doar când se abandonează, în momentul transformării. Se va retrage doar dacă e forțat, dacă alții îl pensionează pentru că nu mai e de folos și e compromis, pentru că l-au stors cât au putut; dacă Tupra sau Reresby îl concediază, sau cine îl comandă pe el, poate însuși șeful Serviciului Secret de Informații, SIS, înainte de a pleca mi-a spus că era sau va fi unul nou cu nume de familie ciudat, Figures, se pare că îi schimbă pe toți la câțiva ani, poate pentru ca ei să nu-și piardă mințile, doar subordonații lor. Asta se va întâmpla mai devreme sau mai târziu, se vor lipsi de el, și atunci ce va fi?"

Mă deranja să-mi aduc aminte de Ruiz Kindelán, însă acesta îmi schițase panorama agenților retrași, poate nu era prea diferită de a teroriștilor retrași și de aceea el o cunoștea direct, accepta că acesta va fi destinul său și al lui Mary Kate. „Tulburați sau morți", spusese, așa ies majoritatea. „Iar cei care nu sunt executați și nici nu înnebunesc cu totul, ajung să nu mai știe cine sunt. Nu contează vârsta pe care o au. Dacă nu mai sunt de folos, ori s-au lăsat descoperiți, sunt retrași fără menajamente; sunt trimiși acasă, ori să vegeteze într-un birou și există indivizi care, înainte de a împlini treizeci de ani, lâncezesc conștienți că vremea lor a trecut. Rămân prinși în trecutul lor cel mai tulbure, iar câteodată îi năpădesc mustrările de cuget. Faptele pe care le-au comis le estompează prezentul cu atrocitatea lor, iar ce a fost pentru ei important nu mai este pentru nimeni altcineva." Nici perspectiva aceasta nu era atrăgătoare sau consolatoare, să primesc un nostalgic de treizeci și doi de ani, care ar crede că a trăit șaptezeci, cineva conștient că perioada de plenitudine i s-a încheiat, cineva nemulțumit și poate veșnic plin de amărăciune, jignit pentru că nu mai e util. Nu, nici o soluție nu era bună, nimic nu putea să mi-l aducă înapoi pe Tomás de care m-am

îndrăgostit foarte tânără (întotdeauna dorisem să fiu Berta Isla de Nevinson, pe când era la modă ca femeile să-și adauge numele de familie al soțului cu acel „de", care în spaniolă indică proprietatea), cel care nu se ausculta pe sine însuși și nici nu era interesat să se înțeleagă. Dacă îl pensionau, în schimb, avea să se privească retrospectiv fără încetare și tot ce ar fi trăit cu mine avea să i se pară monoton și palid, palid și decepționant, un perpetuu declin și motiv de insatisfacție. „Prin urmare, e mai bine să aștept mai departe", îmi spuneam fără să mi-o spun deschis; „va fi rău să se întoarcă, sau ca într-o zi să găsesc o scrisoare de la el în cutia poștală; și va fi înspre rău să aflu că nu se întoarce și nici nu se va întoarce, că a murit într-un loc îndepărtat și că mie nu-mi rămâne decât procesul pierderii și uitării. Mai bine ca totul să dăinuie așa cum e: indecis și plutind în absoluta indefinire."

De aceea am avut senzația de dezastru când am auzit soneria de la ușă în noiembrie 1983, luna umedă și ploioasă căreia îi cad pradă sufletele zbuciumate sau melancolice, și care pune stăpânire pe ele ca o gheară și le umple de nesăbuință, ca să nu le permită să o înfăptuiască pe cea mai mare și mai ispititoare dintre toate; și așa le îndeamnă să găsească ceva care să înlocuiască „pistolul și glonțul"[37], cum spun Melville și naratorul său la începutul romanului *Moby Dick*, pe care a trebuit, de asemenea, să-l predau, nu doar o dată, la cursuri. Pe atunci nu mai izbuteam să-mi stăpânesc momentele de tulburare, sau nu întotdeauna, și ochii mi se încețoșau prea adesea. Încă preferam să nu survină nimic, nimic să nu-mi schimbe starea de așteptare și fiecare zi să fie identică cu cea anterioară, dar aceasta alterna cu răstimpuri de dezechilibru, chiar de discontinue exasperări, în care năzuiam să închid lungul capitol al primilor mei treizeci și doi de ani, spunându-i adio, până aici; să mă scuture ceva și să mă oblige să plec fără să mă uit în urmă, să mă mișc, să iau mașina și să rătăcesc cu ea pe șosele fără țel, sau să mă pierd în orașe de provincie necunoscute, să fiu eu cea care dispare ca Tomás. Încât, dacă el se întorcea, să fie la fel de descumpănit ca mine și la fel de temător, să întrebe pretutindeni: „Dar unde e Berta? Cum se poate ca nimeni să nu știe de ea, cum nu s-a anunțat poliția ca s-o caute, cum nu avem nici măcar certitudinea că e ascunsă și vie din voință proprie sau ascunsă și moartă din voința altora, cum a putut să nu lase nici o urmă, nici un bilet de rămas-bun, nici cuvinte de avertizare, ori suspecte, care să-i trădeze hotărârea?"

Totuși, copiii le opresc pe cele mai multe dintre femei și de aceea, nu o mărturisim, dar adesea am dori să nu existe și să ne lase în pace libere, să nu se fi născut, sau să se descurce singuri de la început, să nu ceară fără încetare și nici să nu întrebe fără încetare, să nu depindă de noi întru totul, până și pentru a se îmbrăca dimineața, să nu mai pomenim de a se deplasa și a se alimenta, ca să-și alunge frica și să se simtă veseli, cum este înclinația lor naturală. (Nu dorim nicidecum să moară, asta niciodată.) Eram legată de Guillermo și de Elisa, și nu era cale de întoarcere, iar câteodată mă răzvrăteam împotriva acestei determinări. Erau ai mei și deopotrivă ai lui Tomás (nu, în practică erau mai mult ai mei, doar ai mei), însă el furniza grosul câștigurilor din casă și pe deasupra aducea servicii

vitale țării sale, nu există alibi comparabil, părăsirea permanentă era justificată de datorie. Măcar nu lipseau banii: în acele nouăsprezece luni, variabilul său salariu (pesemne că erau bonificații în funcție de merite, durată, neajunsuri și riscuri ale misiunilor) fusese transferat cu punctualitate în contul pe care îl împărțeam, așa se întâmpla de ani buni, indiferent dacă el era la Madrid, la Londra sau în vreun loc secret și ignorat de mine. Știam că nu era toată suma pe care i-o plăteau, că mai exista o parte, poate gratificații care nu erau supuse declarației de venit, plăți la negru, care nu ieșeau din Anglia și i se trimiteau direct într-un cont de acolo, la care eu nu aveam acces și despre care nu știam nimic, în afară de faptul că există, nu aveam habar de cuantum, vreau să spun de cât adunase în el. „E mai bine să avem fonduri în străinătate", mă asigura Tomás, „e mai bine să dispunem de lire, din Spania nu știi niciodată când trebuie s-o ștergi și nici cât de repede. Poți să te saturi, sau te pot izgoni, o țară cu vocație sinucigașă, care de atâtea secole și-a obligat cei mai buni oameni să se exileze, cei care puteau s-o schimbe în bine sau s-o salveze; asta când nu i-a asasinat; e nemaivăzut, nu se compară."

Sunetul soneriei a fost destul de energic la jumătatea dimineții, la unsprezece, într-o zi în care eu nu aveam ore și copiii erau plecați, ca de obicei, Guillermo la școala unde am fost eu de mică și Tomás din adolescență, iar Elisa la grădiniță. Pregăteam chiar o lecție despre *Moby Dick* pentru cursul de literatură americană pe care îl predam în anul acela („partea apoasă a lumii"[38], ce ciudat mod de a numi oceanul, tocmai mă uitasem la cuvintele acestea, tocmai mă gândisem la ele), mi-am înălțat capul tresărind ca un animal, nu așteptam pe nimeni, m-am apropiat cu prudență de vizor, pentru ca tocurile să nu mă dea de gol că sunt acasă (de când cu soții Kindelán nu aveam încredere în vizitatori), am privit și am văzut un individ cu un craniu bombat, păr creț și voluminos, pe care încerca să și-l disimuleze, nu-l văzusem în viața mea. Imaginea apărea deformată de minusculul geam convex, era posibil ca bombarea să nu fie reală. La acea primă privire mi s-a părut englez, nu atât din pricina trăsăturilor, cât pentru că am reușit să-i disting un costum gri-închis cu haină încheiată la două rânduri, cu croială neîndoielnic englezească, paltonul îl purta aruncat pe umeri ca un fanfaron sau cu cochetărie, de parcă ar fi fost un gangster nu știu dacă din Soho, din East End sau un fițos din Madrid. Înfățișarea nu-i era inofensivă, însă dacă era englez, putea să-mi aducă vești despre Tomás, mi-am zis. Fără a deschide ușa, am întrebat:

– Cine e?

– *Mrs Nevinson? Mrs Berta Nevinson?* Era englez, fără putință de tăgadă. Mă numesc Bertram Tupra și aș vrea să vorbesc cu dumneavoastră, dacă sunteți amabilă. Sunt un coleg de-al soțului dumneavoastră și sunt în trecere prin Madrid. Dacă ați fi bună să-mi deschideți…

Toate acestea le-a spus în limba lui, firește, nu știa un cuvânt în spaniolă.

Auzind numele pe care îl auzisem în gura lui Jack Nevinson, n-am mai șovăit și i-am deschis, au fost mai puternice panica – sau era groază – și curiozitatea. Și a fost suficient timp să-mi treacă fulgerător prin minte: „Dacă a venit personal șeful

lui Tomás, o fi ca să-mi dea vestea cea mai proastă", și am acceptat ideea neverosimilă că soțul meu murise. „Tomás e mort", am reflectat și în același timp n-am crezut. „Și acum ce fac? Acum ce fac?" Și tot n-am crezut, ca și cum n-ar fi putut să fie decât o minciună gogonată sau o greșeală.

Tipul a zâmbit contemplându-mă, ceea ce m-a făcut să-mi corectez momentan deducția: nimeni nu zâmbește când vine să comunice o nenorocire, când urmează să-i spună unei femei căsătorite că a rămas văduvă și copiii ei orfani, atât de mici încă. În zâmbetul acela cam batjocoritor și în privirea sa albastră sau gri pal am observat un soi de apreciere virilă nelalocul ei într-o împrejurare lugubră, în pregătirea unor condoleanțe. Dar știu că unii bărbați nu și-o pot stăpâni, chiar dacă observă victima unui accident, trântită în plină stradă și se pregătesc să-i dea ajutor, dacă de exemplu acesteia i s-a ridicat fusta sau nasturii de la bluză i-au sărit din pricina impactului. Nu pot să se stăpânească și să nu evalueze. Bertram Tupra putea să fie dintre aceștia. Nu abundă în Anglia, e adevărat, dar individul acela avea o piele lucioasă și mai arsă de soare decât în mod obișnuit acolo, un nas lat care probabil că primise lovituri, o gură rusească și niște gene lungi, meridionale. Era din aceștia, nu încăpea îndoială, unele femei știu să-i distingă la prima vedere, nu sunt imune la examinarea lor rapidă și ei captează asta, la rândul lor, imediat. I-am calculat treizeci și destui ani, poate cu vreo cinci mai mult decât mine, dar fizicul îi era atât de neliniștitor și evaziv, că putea să aibă sau să adopte aproape orice vârstă.

– Mr Tupra, poftiți, vă rog. Cred că știu cine sunteți dumneavoastră. Aveți vești despre Tom? E bine? E în viață, nu-i așa?

A înălțat o mână ca să-mi oprească întrebările, ca și cum prin atitudinea aceasta m-ar fi avertizat: „Răbdare, răbdare. Încă nu e momentul să vorbim despre asta. Totul la timpul potrivit". Nu era alt subiect despre care să vorbim, dar gestul i-a fost atât de poruncitor, că m-am controlat imediat, mi-am amânat angoasa și m-am supus. Presupun că seninătatea lui m-a calmat doar provizoriu, efectul nu avea să dureze.

– Ah, da? a replicat de parcă nici nu mi-ar fi auzit întrebările. Tom v-a pomenit de mine?

– Nu, adevărul e că nu. Socrul meu, Jack Nevinson. V-ați salutat o dată.

– Într-adevăr. Tatăl lui Tom, a zis dându-și jos paltonul de pe umeri cu o grație de toreador și întinzându-mi-l de parcă aș fi fost garderobiera unei discoteci. Părea un om foarte sigur pe sine și deloc înclinat spre ocolișuri. Unde ne așezăm?

L-am invitat în salon, a luat loc unde stătuse Miguel Kindelán în dimineața coșmarurilor mele, iar eu pe fotoliu la stânga lui, ca atunci, dar acum nu aveam leagăn. L-am întrebat dacă vrea să bea ceva, o răcoritoare, o cafea. A negat din cap și, unduindu-și o mână aproape cu dispreț, ca și cum m-ar fi dojenit: „Lăsați, lăsați, asta nu e o vizită de curtoazie".

Angoasa mea și-a permis să revină parțial, atât de curând. Dar am ținut-o la distanță. „Dacă vorbim pe șleau, să vorbim pe șleau", am gândit. Mă simțeam

încă pe jumătate domolită, ca cel care consideră totul pierdut și a anticipat ce e mai rău. Nu e același lucru să auzi și să anticipezi, totuși, iar eu încă nu auzisem.

– Spuneți-mi, ce vești există despre Tom? De pe 4 aprilie anul trecut n-am mai aflat nimic despre el. Puteți să vă imaginați în ce stare sunt. Spuneți-mi adevărul, vă rog. E în viață?

M-a privit în față cu ochii săi prietenoși sau în realitate acaparatori. În ei nu era atâta seriozitate ca pentru a-mi anunța o moarte, dar nici nu erau liniștitori. Era o oarecare insolență, poate involuntară, poate în ciuda intenției lui, o purtau cu ei cum se poartă culoarea irisului. A scos un pachet de tutun ciudat, o cutie înzorzonată, m-a întrebat dacă poate să fumeze, i-am spus că da, m-a servit, am luat o țigară, el a luat alta, iar în timp ce mi-o aprindea pe a mea (și eu eram atentă la flacără), mi-a trântit:

– Sper că da, însă nu știu. Asta a fost cât a ținut flacăra; când a reluat (și nici măcar n-a făcut o pauză), eu mă îndepărtasem și simțisem aroma picantă a acelui tutun (mă apropiasem puțin, ca să îmi aprindă țigara, mirosea a mentă și a o apă de colonie proaspătă de ierburi, Tupra mirosea bine). Asta am venit să vă spun, ne-am grăbit cât am putut ca să v-o aducem la cunoștință și vă suntem foarte recunoscători pentru sângele-rece și pentru răbdarea dumneavoastră. Sunt soții care ar fi întors pe dos cerul și pământul la o tăcere atât de prelungită, ar fi investigat zilnic, perturbându-ne activitatea. Pe scurt, vreau să vă spun că nici noi nu știm nimic despre el. Nu de atâta timp ca dumneavoastră, asta nu. Dar sunt câteva luni de când nu știm. Nimic. A dispărut fără urmă. Nu s-a întors când trebuia s-o facă, în măsura în care se știe când trebuie să se întoarcă cineva, asta variază mult și nu e niciodată prea clar, apar lucruri neprevăzute, întârzieri, complicații și obstacole. Nu s-a pus în contact cu cine ar fi trebuit. Nu a cerut ajutor și nici să fie înlocuit, nu a avertizat de greutăți, nu a anunțat nici un pericol iminent. De aceea, sunt încredințat că e în viață, un agent știe de obicei dinainte când îi convine să se dea la o parte, când e recomandabil să părăsească terenul. Evident, n-a apărut nici mort pe undeva, iar lucrul acesta este fundamental pentru a nu ne alarma din cale afară și pentru a nu ne gândi la ce e mai rău, întrucât cadavrele sunt mai ușor de găsit decât oamenii vii. Acelea, la urma urmelor, nu fug și nici nu se mută, rămân neclintite unde se află și asta ne permite să dăm de ele mai devreme sau mai târziu, în afară de câte o excepție. Totul e posibil. Nu doresc să vă răpesc speranțele și nici să vi le dau. Totul este posibil încă. Se poate să fi dezertat, ca să utilizez un termen militar; se poate ca dispariția să-i fie voluntară, să se fi săturat de noi, de viața asta care te macină, fără îndoială, să nu mai fie dispus să colaboreze. Nu ar fi primul caz. Modul cel mai eficient de a ieși din ceva este s-o ștergi fără să spui adio, să nu informezi, să nu răspunzi. De fapt, noi numim asta a face pe mortul, când se întâmplă, așa spunem. Am avut oameni pe care i-am dat drept pierduți ani de zile și apoi au reapărut, ori s-a constatat că tot timpul acesta au stat ascunși în cutare sau cutare loc. Sub o identitate falsă și exercitând o profesie nebănuită, care n-avea nici o legătură cu aptitudinile și cu formația lor, înveți orice dacă e vorba să scapi; să păstorești oi, să mulgi vaci, sau ce trece mai neobservat. În sfârșit, dacă chiar noi

o facilităm câteodată, când trebuie să retragem câte un agent din circulație și să-l punem la adăpost de represalii, nu trebuie să subestimăm capacitatea agenților înșiși de a-și plănui și organiza ostracizarea și de a o executa. Se poate, de asemenea, să fi căzut prizonier. Dacă acesta este cazul, poate ar dura ca să aflăm, e posibil să nu știm până când cealaltă parte e interesată de un schimb. Nu rareori se întâmplă ca după câțiva ani să scoată din mânecă un nume și să-l pună pe tapet, un nume pe care noi îl consideram definitiv dispărut și pierdut, chiar mort. Și mai e o ultimă posibilitate, aceea ca din vreun motiv să fie blocat, ascuns și dat la fund, așteptând să iasă la suprafață. N-a avut încotro și s-a prefăcut adormit, fără perspective de a se trezi pe termen scurt. Astfel că încă e posibil ca într-o zi să se ivească pe nepusă masă. Aici, la Londra, sau în orice alt loc care-i oferă anumite garanții că e în siguranță. Oricum ar fi, recomandarea mea este să nu-l așteptați pe Tom, Mrs Nevinson, nu pe moment, nu mult timp. Nici nu vă spun să disperați, bineînțeles că nu. Dar trebuie să vă obișnuiți cu ideea – s-a întrerupt o clipă, pentru ca eu singură să mă obișnuiesc cu ideea că trebuie să mă obișnuiesc cu ideea; a fost mai degrabă asta decât șovăială – că s-ar putea să nu se întoarcă.

Atunci mi-a venit din nou în minte un vers din cele pe care le recita Tomás de atâția ani și pe care, fără să vrea, mi-l transmisese; și deodată mi s-a părut plin de sens: „Cum seamănă moartea cu viața“, de exemplu, descria situația pe care tocmai mi-o expusese Tupra. Nu erau prea diferite acum posibila moarte a lui Tomás și posibila viață. Putea să nu se întoarcă niciodată, în orice caz, chiar dacă încă respira undeva, departe. Eu puteam opta pentru a nu-l mai aștepta, sau pentru a continua să-l aștept, mi se îngăduia să-l „declar“ mort cu tot ce decurgea de aici, sau să „hotărăsc“ că încă mai calcă pe pământ și străbate lumea; totul în interior, în sinea mea, pentru felul meu de a mă guverna, ca să spun așa. Și la exterior, ce se întâmpla?

– Unde era ultima oară când ați avut vești de la el? Unde a plecat? Unde l-ați trimis?

Tupra și-a deschis mâinile cu un gest universal expresiv, care denota neputință în fața iremediabilului.

– Îmi pare rău, dar asta nu pot să v-o spun. Nu până când se scurge mai mult timp și totul e mai îndepărtat. Până când vom afla ceva cert.

– Nu puteți să-mi spuneți nici măcar asta? am întrebat, deopotrivă surprinsă și indignată. Indignarea mă ajuta să-mi păstrez cumpătul, se întâmplă adesea. Nu izbutisem să asimilez vestea și nici s-o cred (eram încă pe terenul irealității), dar simțeam concomitent că îmi curg lacrimile, că îmi tremură bărbia și că, dacă nu mă stăpânesc o clipă, mă va podidi un plâns neconsolat, care nu mă va lăsa să vorbesc, să susțin o conversație, să înțeleg ce avea bărbatul acela să-mi spună. Dacă plângeam, îl obligam să mă îmbrățișeze și englezii nu fac asta, cel mult mi-ar fi dat câteva palme ușoare pe umăr; deși cine știe, nu era un englez prea tipic, privirea îi era cuprinzătoare, nu voalată. În principiu, nu eram dispusă să cedez la asta, la suspinele nestăvilite, nu înainte de a rămâne singură, mi-am mușcat buza

inferioară. Tupra părea respectuos, dar rece și expeditiv. Îmi spusese clar: nu voia să-mi răpească speranțele, dar nici să mi le dea. Nu îndulcea informația și nici nu o înăsprea. Îmi spunea adevărul, povestea ce știa, ce era autorizat să-mi povestească. Nu aveam să mă prăbușesc în prezența lui. Am presupus că mai era un răstimp îndelungat de dialog, chiar despre chestiuni practice. Cred că aș avea dreptul să știu unde a murit, dacă a murit. Sau unde poate să fie prizonier. Mă veți condamna să speculez tot restul vieții mele? Spuneți-mi măcar dacă l-ați trimis în Insulele Falkland. A plecat când începea războiul acela.

Nu mi-a luat în seamă ultima întrebare, ca și cum n-ar fi existat.

– Vă înțeleg foarte bine, Mrs Nevinson, să nu credeți că nu. Dar Tom nu era singurul care se afla unde se afla el, unde poate se află încă, împotriva voinței sale sau din precauție, sau poate eschivându-ne. Sunt alții care stau acolo și pe care orice filtrare i-ar pune în pericol. Nu că nu aș avea încredere în dumneavoastră, dar regula noastră este să nu avem niciodată încredere în nimeni și să nu dezvăluim nimic nimănui. Însă nu veți specula tot restul vieții dumneavoastră, vă asigur. Mai devreme sau mai târziu vom avea vești, într-un sens sau în altul. Nu vom descoperi totul, însă vom descoperi destul. Iar Tom poate să intre pe ușa aceea mâine, nu e exclus. E posibil și să nu-l mai vedeți, v-am spus-o. Mă împiedica să cad în pesimismul absolut și în egală măsură avea grijă să nu-mi reteze optimismul. Dacă acesta este cazul, și sper că nu, atunci vă vom anunța tot ce ne va sta în putință despre pierderea sa. Nu înainte, îmi pare foarte rău.

– Și ce trebuie să fac eu între timp? Mă îmbrac în doliu sau continui să aștept? Mă consider văduvă, sau încă sunt căsătorită? Copiii mei au tată, sau au rămas orfani? Cât timp va mai trece? Nici dumneavoastră nu știți. Nu știu dacă vă dați seama ce greu e, Mr Tupra. Ce… Nu-mi ieșea cuvântul. Ce insuportabil! Ce imposibil!

– Puteți să-mi spuneți Bertram, dacă doriți. Pot să vă spun Berta?

Astfel, unul după altul, mi s-a părut ridicol că prenumele noastre semănau atât. „Ascultă, Bertram.“ „Spune-mi, Berta.“ Aproape că era mai bine să nu trecem la ele.

– Spuneți-mi cum preferați, am reușit să-i răspund.

Mă durea în cot în momentele acelea și, la urma urmelor, în Spania se spune tu oricui, cu prima ocazie.

– Totul e suportabil, Berta, totul e suportabil, sau sfârșește prin a fi. Gândiți-vă la soțiile marinarilor care se întorceau după ani buni, sau nu se mai întorceau și despre care nu se știa nimic în veacurile trecute. La ale soldaților ale căror corpuri nu se recuperau din locul ambuscadei, sau de pe câmpul de bătălie, puteau fi dezertori cărora le convenea să treacă drept decedați. La ale prizonierilor care nu erau răscumpărați. La ale sechestraților. La ale exploratorilor care nu mai reveneau. Cadavrele nu se găseau, nu exista, așadar, certitudinea morții lor. Era foarte probabilă, dar nu sigură. Ceva le spunea acestor femei dacă trebuie să-și păstreze speranța ori să și-o piardă. Când, până când. Ceva le-o spune și astăzi, deși cazurile acestea sunt mult mai rare. Nevoia lor, fără îndoială; sau lipsa lor de nevoie, lehamitea, răceala crescândă, ranchiuna față de cel dispărut, din cauză că a

plecat și s-a expus, precum Ulise. Chiar și dacă cel care a plecat a făcut-o obligat, ranchiuna aceasta se naște deopotrivă. Astfel că se uită când se dorește să se uite, când omul e pregătit, sau când amintirea nu aduce plăcere, nici consolare și este doar o povară care nu-ți permite să faci un pas, nici măcar să respiri. Acum nu sunteți capabilă să o concepeți, Berta, însă o veți descoperi. Bineînțeles că este un proces îndelungat, nu este ca o săgeată care se duce drept spre țintă fără a se abate din drum, ci înaintează și dă înapoi și se rătăcește la colțurile de stradă. Până ce se află ce s-a întâmplat, dacă se află vreodată. Atunci săgeata ajunge la destinație, sau se rupe în aer, îmi imaginez. „Iată moartea aerului", am gândit. Cu toate că în engleză nu există acest mod de adresare, am presupus că, dacă Tupra mi-ar fi vorbit în spaniolă, nu ar fi renunțat la „dumneavoastră" încă, deși îmi spusese Berta pentru prima oară. În privința posibilei văduvii, a continuat după ce și-a schimbat tonul, adoptând unul mai oficial, legea engleză e variabilă în funcție de circumstanțe și probabilități, dar când cineva dispare fără dovadă incontestabilă și definitivă a pieirii sale, în general trebuie să treacă șapte ani și o zi de la ultima oară când a fost văzut ori s-a știut ceva despre el cu certitudine, înainte să fie declarat oficial mort. Doar atunci pot moșteni moștenitorii, iar văduvul sau văduva se pot recăsători. Doar dacă nu s-a pronunțat divorț *in absentia*, încă nu am studiat dacă această posibilitate există, scuzați-mă, pe dumneavoastră ar putea eventual să vă intereseze. În sfârșit, după această perioadă se declară încetarea legală din viață, cu toate urmările. Moarte *in absentia*, aceasta este denumirea. De prisos să vă spun că, dacă dispărutul reapare viu mai târziu, respectiva declarație își pierde valabilitatea de cele mai multe ori.

Absurditatea aceea m-a interesat, inopinat. Nimic nu este mai bun decât curiozitatea și comicul ca să ne îndepărteze, fie și pentru o clipă, de amărăciunile și angoasele noastre.

– De cele mai multe ori? Vreți să spuneți că sunt cazuri în care un viu de netăgăduit este considerat mort? Chiar dacă vorbește și respiră, merge și protestează, legea îi spune „Tăceți, dumneavoastră nu puteți să argumentați sau să reclamați nimic, întrucât sunteți oficial mort și așa este consemnat în documentul acesta"?

Tupra a zâmbit cu un zâmbet simpatic, a sesizat numaidecât că faptul acela mă amuza, în măsura în care mi-o permiteau dezolarea și năucirea cele mai profunde care cuprindeau totul, de fapt, cu excepția acelui scurt dialog.

– Sigur n-ați citit *Colonelul Chabert*, de Balzac. Acelui nefericit militar toată lumea îi neagă existența și îl ia drept impostor, pentru că în analele armatei figurează căzut și decedat în bătălia de la Eylau, în timpul războaielor napoleoniene. Chiar dacă e vorba despre o operă de ficțiune, așa poate fi uneori birocrația; sau și mai rău, nu vă mirați. Lumea nu-și dă seama și crede că are drepturi și garanții de neatins, însă puterea statului trebuie să fie și este absolută: doar așa funcționăm, chiar și în democrațiile noastre, oricât am proclama separarea puterilor. Și e de ajuns să modificăm legile, sau să inventăm unele noi, pentru ca oamenii să rămână fără bani, fără loc de muncă și fără casă, sau să se decidă că nu există; sunt privați de naționalitate, de cetățenie, sunt declarați

intruși și apatrizi, sunt exilați sau expulzați; sunt declarați nebuni, incapabili sau defuncți. Oamenii sunt extrem de temerari când ne sfidează și cât se poate de naivi. Nu mi-a scăpat acel „ne", diferit de cele anterioare. Cele anterioare se refereau la MI6, sau la SIS, care îl îngloba, iar în statul atotputernic căruia îi aparținea el și pe care îl slujea, ca Tomás de multă vreme, influența lui Tupra era palpabilă. Dar ce v-am spus mai degrabă înseamnă că, dacă moștenitorii și-au împărțit moștenirea, nu se văd forțați s-o înapoieze, mai ales dacă au cheltuit-o, cel mai probabil. Ori dacă văduvul sau văduva s-au căsătorit din nou, nu este anulată automat a doua nuntă, întrucât toți au acționat de bună credință și legal, după ce un judecător și-a dat avizul. Sunt cazuri foarte rare, oricum. Nu este comun *Contele de Monte-Cristo*, iar în Anglia cu atât mai puțin. „Așadar citește romane, Tupra ăsta", am gândit într-o clipă. Pe măsură ce vorbea, vocea și tonul mi se păreau cunoscute, de parcă n-ar fi fost prima oară când le auzeam. Mă uitam la buzele lui fragede, cărnoase, care se mișcau cu toată viteza acum și eram sigură că nu le mai văzusem, nu erau dintre cele care se uită. În toiul buimăcelii, remarcam că era un bărbat cu câte un element nu tocmai agreabil, dar ciudat de atrăgător (și la necaz, și când suntem tulburați, observăm asta, fără a fi conștienți și fără a o dori). Chipul său singular era un magnet; genele lungi și ochii cenușii. Cred că a profitat de curiozitatea mea ca să mă distragă mai departe de la ce era mai important; sau ca să asimilez gradual, fără a mă îneca în ea, vestea că nu știa nimeni nimic despre soțul meu de câteva luni bune, nici măcar cei care-i dădeau ordine și îi determinau pașii; și era posibil să-l fi văzut pentru ultima dată pe 4 aprilie 1982. Cetățenii sunt convinși că îi protejează statul, și așa este în mod normal, este fundamental, prioritatea noastră, o afirm. Ignoră, însă, că, dacă protecția o cere, sau ei o refuză (dacă greșesc îngrozitor), sunt împiedicați să deranjeze și sunt anulați. Cum? Sunt deposedați: cine nu are nimic, nu poate să facă nimic. Li se confiscă bunurile, li se expropriază pământurile și imobilele, li se smulge averea pe bază de impozite și amenzi, există întotdeauna prilej pentru orice, se ocupă guvernele și parlamentele de orice, toate. Indiferent ce propovăduiesc înainte, toți deschid ochii când le vine rândul să guverneze și să legifereze. Dar să ne oprim aici, înțeleg că sperie și, totuși, așa se întâmplă pentru binele mai mare, în situații dificile nu ai încotro. Vă imaginați hărmălaia, haosul, dacă s-ar consulta oamenii la fiecare hotărâre vitală? Ar însemna paralizare, pentru că hotărârile vitale se iau zilnic, nu din când în când. „*For the greater good*", asta a spus, „pentru binele mai mare" sau „al celor mai mulți". În unele momente se înflăcăra, și eu, cu engleza mea, mai curând învățată din cărți decât vorbită, îl urmăream cu chiu cu vai. Am citit puțin și legislația spaniolă, de care depindeți dumneavoastră. În privința presupușilor morți, mă refer, și oferă avantaje, dacă e corectă informația care mi s-a dat. Nu se așteaptă atâta timp când cel mai verosimil este ca cel dispărut să fi pierit. Doar doi ani – și a ridicat două degete de parcă ar fi fost semnul victoriei, gest nelalocul lui în contextul acela – când a avut loc un naufragiu sau un dezastru aerian într-o zonă deșertică sau nelocuită, lucruri de felul acesta. Ori nu știu, poate trei. Acum a ridicat trei degete. Oricum ar fi, există o stipulare foarte clară, care ar putea conveni în cazul nostru, o am

aici, tradusă și în spaniolă. Și-a scos dintr-un buzunar al hainei două foi scrise la mașină, apoi mi-a întins-o pe cea care era în limba mea, ca s-o citesc. Zice cam asta, nu-i așa? „Vor fi declarați decedați cei care, aparținând unui contingent înarmat, sau uniți cu el în calitate de funcționari auxiliari voluntari, sau în funcțiuni informative, au luat parte la operațiuni de campanie și au dispărut în ele, după ce au trecut doi ani" – nu s-a abținut să-l imite pe Churchill –, „calculați de la data tratatului de pace, iar, în cazul în care nu s-a încheiat, de la declararea oficială a sfârșitului războiului." Doamne sfinte, a adăugat; „*Good gracious*", a zis, proza administrativă este îngrozitoare pretutindeni. E ceva dacă reușești s-o înțelegi.

O înțelesesem, deși era încâlcită. De aceea i-am spus:

– Singurul război care a existat este cel al Insulelor Falkland și nu mi-ați răspuns dacă Tomás a fost trimis acolo.

– Asta nu contează, a spus, tot așa, fără să mi-o spună. Ca să vă obținem cât mai curând posibil văduvia legală, noi vom adeveri că a fost acolo și că a dispărut acolo. Totuși, a continuat, legea spaniolă stabilește o perioadă mai îndelungată pentru deschiderea succesiunii. A scos o a treia hârtie. Să vedem, e aici: „Până nu trec cinci ani de la declararea decesului" – și de data aceasta a ridicat toată mâna –, „moștenitorii nu sunt puși în posesie și nici nu li se permite să facă acte cu titlu gratuit (cadouri, donații etc.) din bunurile care le-au fost atribuite". Fiindcă încetarea ostilităților în Războiul Malvinelor a avut loc pe 20 iunie 1982, așadar pe 20 iunie, peste vreo opt luni, Tom ar putea fi declarat legal mort în Spania, conform acestei legi. Și nu cred că ar exista pretenții din partea țării noastre să-și impună legislația, vom vedea că nu. Problema, Berta, este că dumneavoastră nu ați moșteni în realitate până în 1989, peste cinci ani. Dar nu vă faceți griji, ne-am gândit și la asta. Nu veți trăi doar din micul salariu de la universitate, nu ar fi just. Nici măcar dacă Tom ar fi dezertat. Atâta vreme cât nu o știm, nu a făcut-o.

Toate acelea mi s-au părut lipsă de tact. Sau poate nu era, poate era un mod delicat – delicat pentru că era obiectiv, gradual și pragmatic – de a mă sfătui să pierd orice speranță și să nu mai aștept; să-l consider pe Tomás mort și niciodată înmormântat. Mi s-au umplut ochii de lacrimi, dar nu voiam ca Tupra să mă vadă. M-am ridicat, m-am întors cu spatele la el, m-am dus pe unul dintre balcoane, mi-am sprijinit fruntea și obrazul în mână ca să îndur mai bine lacrimile (trei degete pe frunte, iar pe obraz degetul mare), am privit statuia urâtă din piață, dincolo de copaci, știam pe dinafară inscripția: „Din inițiativa unor femei spaniole se înalță acest monument în onoarea soldatului Luis Noval. Patrie, nu-i uita niciodată pe cei care mor pentru tine". Era din 1912, și nu mă deranjasem niciodată să cercetez cine era soldatul a cărui efigie se bucurase de patronajul reginei Victoria Eugenia și al scriitoarei Emilia Pardo Bazán, care figura drept „Contesa de Pardo Bazán", printre altele. Nu aveam habar nici în ce război murise, pesemne în al Cubei, cu paisprezece ani înainte, pe cealaltă parte a oceanului, poate la fel ca Tomás: „spre gâtlejul mării ori către-o piatră ilizibilă".

Îmi fusese întotdeauna indiferent, patria noastră e expertă în a uita și în a face ca inscripțiile și pietrele să i se estompeze și să devină de necitit, se străduiește în acest sens fără răgaz, o doare în cot cine moare pentru ea și nu cunoaște gratitudinea, ori mai degrabă o detestă. Luis Noval e o umbră, un nume gol, un spectru; cu toate că are un monument, nimeni nu-și amintește de el și nu se uită la el. O umbră și mai întunecată avea să fie Tomás, o fantasmă, nu viu, nici mort, de care nici măcar copiii lui nu aveau să-și aducă aminte, și cine atunci, dacă ei nu? Un fir de iarbă, puțin praf, o ceață risipindu-se, o zăpadă căzând fără să se aștearnă, cenușă, o insectă, o rafală de vânt, o fumăraie care în cele din urmă piere.

„Unde i-o fi cadavrul?“, m-am întrebat și mi-am stăpânit cu greu plânsul. „Nimeni nu l-o fi plâns și nici nu i-o fi închis ochii, poate nimeni nu l-o fi îngropat, ori poate că da, însă în grabă, pe fugă și fără să pară, netezind pământul și neînălțând nici un tumul, ca să-l ascundă și să nu-l găsească nimeni, dacă ar vrea cineva să-l caute.“ Mi-am suspendat o clipă gândurile, căci Tupra mi-a vorbit din nou, fără a-mi respecta tăcerea, nici spatele întors, cu siguranță nu voia să-mi dea prilejul să mă frământ și cu atât mai puțin să mă las copleșită, dorea să am mintea ocupată de chestiuni practice, aspecte legale și curiozități.

– Privește, Berta, a spus, aici, în legislația voastră, se specifică ce se întâmplă dacă decedatul revine după aceea. Ascultă asta: „Dacă ulterior declarării decesului, apare absentul, sau i se dovedește existența, își poate recupera bunurile, însă și le va recupera în stadiul în care acestea se află în momentul apariției sale“. Îmi închipui că vrea să spună „reapare“ și „reapariție“. „Are, de asemenea, dreptul“, așa continuă, „să i se înmâneze contravaloarea obținută din vânzarea bunurilor sale, sau să i se înmâneze bunurile care au fost cumpărate cu banii respectivi. Totuși, poate pretinde doar roadele sau beneficiile pe care le produc bunurile din momentul apariției sale.“ Iarăși ar trebui să spună „reapariție“, cred eu; mai exact, a adăugat cu pedanterie, dând o lovitură ușoară de reproș hârtiei. Pe scurt, dacă moștenitorii au cheltuit tot, nu vede nici un sfanț din vechea sa avere, nu recuperează nimic. Din ce are să trăiască omul, bietul reapărut (sau femeia, firește)? După ce că e declarat decedat, mai e și deposedat. Din mila prietenilor? Nu știu dacă prietenia durează atât, vreau să zic dincolo de moarte. Din a odraslelor sale? Nu trebuie să excludem posibilitatea ca ei să se simtă îngroziți, amenințați când îl văd reînviind și în adâncul inimii să dorească să-l bage la loc în mormânt. Nu pare că statul prevede să-l compenseze în vreun fel, sau să-i acorde vreo pensie. Eu sunt de părere că, dacă cineva a fost dat drept mort ani de zile, ar trebui să fie tratat ca un pensionar la întoarcere, cel puțin. Chiar mai bine.

Adevărul e că abia dacă îl ascultam. „Una caldă, alta rece, dar Tupra ăsta îmi tot spune de ceva vreme să mă obișnuiesc cu ideea: se preocupă doar de problemele legale și de viitoarea mea întreținere, în realitate îmi vorbește de parcă aș fi deja văduvă. O văduvă aparte, căreia îi convine să fie recunoscută ca atare cât mai repede posibil, pentru că aș putea să am greutăți, dacă nu facem lucrurile bine. Deopotrivă ca să-mi refac viața, ca să mă pot recăsători dacă doresc, fără

îndoială gândește că nu mi-ar lipsi pretendenții la vârsta mea și cu înfățișarea mea, am observat cum mă privește, e o apreciere sexuală înăbușită, dar pentru mine evidentă, lui Tupra îi plac mult femeile și e obișnuit să aibă succes cu ele, asta sare în ochi și reiese din atitudinea lui, pesemne că blesteamă faptul că m-a cunoscut în aceste circumstanțe triste sau pesimiste, ca purtător al unei vești care împovărează și mâhnește, care acaparează spiritul și atenția, excluzând orice înaintare, astăzi ar fi sortit eșecului, întrucât ar fi nepotrivit, lipsit de respect și nelalocul lui. Asta îl înfrânează și îl împiedică, nu faptul că sunt soția unui colaborator apropiat, pe indivizii de felul acesta nu-i reține scrupulele, contează pe ascunderea și tăinuirea lucrurilor ce trebuie ascunse și trecute sub tăcere, e mediul lor natural, trăiesc în el. Da, bărbatul acesta mă imaginează căsătorită din nou îndată ce o voi dori, nu vede ca pe un obstacol povara pe care o duc și o voi duce mereu cu mine, doi copii mici, e foarte generos în opinia lui. În orice caz, vine să mă ajute chiar dacă Tomás e un dezertor sau a trecut la inamic, un transfug, se poate să se fi întâmplat și asta. Pesemne că e sigur că nu e așa și prin urmare îl dă drept mort, îl socotește mort, îl dă drept expulzat din lume, deși oficial e obligat să lase o urmă de speranță, o crăpătură întredeschisă. Nimic nu e definitiv fără cadavru, nimic fără mărturie directă, iar Tomás s-a evaporat fără ca nimeni să vadă cum și fără să asiste la momentul dispariției sale."

Nu mă clintisem de pe balcon, stăteam tot în picioare, cu spatele la el, îmi stăpâneam lacrimile care-mi încețoșau privirea, mi le înghițeam, ca să zic așa, iar și iar. În cele din urmă mi le-am înfrânat cu totul, sau așa am crezut. L-am auzit aprinzându-și una dintre țigările din pachetul ornamentat și egiptean.

– Dacă Tomás ar reveni într-o bună zi, și-ar găsi banii întregi, vă asigur. Eu nu-i voi atinge atâta vreme cât există o posibilitate, cât de mică, să fie viu. Chiar dacă în ultimul colț de lume, am spus fără să-l privesc, peste destule secunde.

– Nu mă îndoiesc de intențiile tale, Berta. Dar nu fi naivă, intențiile pot să se îndeplinească în măsura posibilităților, nu mai mult. Pentru aceasta vei avea nevoie să încasezi, să trăiești din ceva. 1989 e foarte departe, iar 1990 și mai departe, când legea engleză l-ar declara mort pe Tom și tu ai putea beneficia de o pensie de văduvie de la Foreign Office. Nu ar fi corect, între timp, ca posibila văduvă a unui om de-al nostru să treacă prin necazuri financiare. Ne străduim ca aceasta să nu se întâmple, noi nu abandonăm familia unui căzut, noi îi furnizăm mijloace.

L-am întrerupt. Cuvântul „căzut" s-a prăvălit ca un bolovan pe spiritul meu, ca o constatare. Dar nu despre el i-am vorbit.

– 1990? am repetat. Asta înseamnă că ați avut contact cu Tom anul acesta, în 1983? N-a dispărut în 1982? Atunci n-a fost în Războiul Malvinelor, adevărat? Unde a fost? Spune-mi măcar asta, te rog.

Acum mă întorsesem și făcusem câțiva pași spre Tupra. A zâmbit ca și cum l-ar fi amuzat rapiditatea cu care am calculat, sau poate propria-i neglijență: era avertizat că nu putea să și le permită. Nu i-a păsat prea mult, era uns cu toate alifiile și știa să nu răspundă.

– Mai încolo, Berta. Când vom fi reconstruit faptele. Ți-am spus. Și a continuat de parcă nu s-ar fi întâmplat nimic: Astfel că am plănuit următoarele pentru tine: vei figura pe statul de plată, ca traducătoare, lucru perfect verosimil, al unuia dintre organismele internaționale cu sediul la Madrid, CICMOU sau OMT. Cei care lucrează pentru ei, la fel ca pentru ONU, FAO și celelalte, sunt scutiți de plata impozitelor, încât salariul îl încasează integral și nu e rău deloc, nu e rău deloc. Un privilegiu pentru felul acesta de funcționari, care adesea locuiesc în afara țărilor lor de origine, o compensație. Nu ar fi cazul tău, dar te-ai bucura deopotrivă de el. De fapt, vei figura pe statul de plată, însă nici nu va trebui să apari pe acolo. Vei putea să-ți vezi de ore, de viața obișnuită, și am socotit că abia ți s-ar reduce veniturile, vei primi aproximativ suma cu care contribuia oficial Tom. În practică, ceva mai puțin, firește, dar nu vei simți prea mult diferența. Știi, el era retribuit cu bonificații în numerar din când în când, bani inexistenți în ultimă instanță, dacă ducea la capăt vreo sarcină merituoasă, dificilă, lungă sau specială. Asta, evident, nu se va mai acorda.

– Nu știu ce sunt CICMOU și nici OMT.

– În spaniolă, Consiliul Internațional pentru Cultivarea Măslinilor și Obținerea Uleiului și Organizația Mondială a Turismului, respectiv. A pronunțat cele două nume cu stângăcie în limba mea, mai ales cuvântul „măslinilor", incapabil să pună accentul cum trebuie. Ambele organisme au sediul la Madrid, îți spun, iar în ce le privește nu există obiecții, și-au dat consimțământul. Noi avem trecere în multe locuri, vezi, este un mare avantaj. Oamenii doresc să ne facă pe plac când cerem o favoare.

Acel „noi" niciodată explicit, iar și iar. Din el făcuse parte Tomás și continua să facă parte după moartea sau dispariția lui, după dezertare sau trădare. Îi acordau beneficiul îndoielii, sau al sincerei necunoașteri, am presupus că trebuia să le fiu recunoscătoare. Ar fi putut să se spele pe mâini, un căzut nu mai e în veci un activ, nu e bun de nimic, ba chiar o povară, ghinion pentru el. Dar poate, dacă nu era căzut, la întoarcere va fi de mare valoare.

– Vrei să spui că mă veți plăti pentru o muncă pe care nu o voi depune?

– Asta e o întrebare superfluă, Berta. Nu-mi spune că ți-ar fi jenă. Dacă ai și câți oameni în lume primesc bani ca să nu facă nimic, pentru că figurează într-un consiliu de administrație sau sunt membri ai unui patronat, pentru că asistă la două ședințe pe an, pentru că oferă consultanță fără să ofere consultanță! În realitate, primesc bani ca să stea liniștiți și să tacă. Statele întreține paraziți și o fac cu plăcere. Scapă de multe probleme, potolesc nemulțumirea, se consideră o investiție. Și uite, în cazul tău e mai mult decât justificat. E o chestiune de justiție. Măcar asta, dacă ți-ai pierdut soțul; soțul tău a slujit țara. E cel mai bine, crede-mă. Modul cel mai simplu, cel mai bun.

I-am întors din nou spatele și m-am îndreptat spre balcon. De data aceasta l-am deschis, m-am uitat. O umbră cu statuie, soldatul Luis Noval. „Dacă ți-ai pierdut soțul", spusese. Și într-adevăr îl pierdusem, fie că era încă în viață, fie că era mort de mult. Nu avea să se mai întoarcă, trebuia să mă gândesc că nu. Stătusem mai bine de un an și jumătate fără el, nouăsprezece luni, mi-am zis. Și

toată viața obișnuită cu absența lui, cu intermitența, dar acum era diferit. „N-o să-l mai văd niciodată, e cel mai probabil, e sigur“, am reflectat. „Niciodată.“ Și atunci, fără să mă pot stăpâni, am izbucnit în plâns pe tăcute, fără suspine sau gemete. Lacrimile mi s-au revărsat din ochi și numaidecât mi-am simțit obrajii umezi, bărbia, ba chiar și bluza, n-am mai fost în stare să mi le țin. (Da, pe strada slută mă părăsi, fără măcar un soi de bun-rămas.) Tupra a observat imediat, tip atent și, în loc să rămână unde se afla, așteptând să-mi revin, cum ar fi făcut aproape orice englez, am auzit că se ridică și vine cu pași domoli, cumpătați, fără îndoială îi număra – unu, doi, trei, patru; și cinci. Erau pași de avertizare, de parcă ar fi vrut să-mi dea ocazia de a-i opri cu un cuvânt sau un gest, gestul de „Așteptați“, sau „Lăsați-mă“, sau „Stați unde sunteți“. Însă eram prea neajutorată în momentul acela, nu puteam respinge nici o vecinătate umană, oricare ar fi fost. I-am simțit respirația ușoară în ceafă și apoi mâna pe umăr, mâna dreaptă pe umărul meu stâng, cu brațul prin fața gâtului meu, ca o falsă îmbrățișare din spate. Mi-am cufundat chipul în brațul acela, căutând refugiu, sau ceva pe care să mi-l sprijin, umezindu-i într-o clipă mâneca. Nu cred că i-am stricat costumul din pricina aceasta.

Partizani ai mișcării naționaliste din Țara Bascilor

Membru al poliției autonome din Țara Bascilor

Herman Melville – *Moby Dick*, traducere de Petre Solomon, Editura Minerva, București, 1973, vol. I, p. 25

Idem, vol. I, p. 25

VII

Au trecut anii rând pe rând. Anii au tot trecut, iar eu am devenit nu foarte tânără mai întâi, apoi matură și poate am început să îmbătrânesc. Nu mult, se pare, înfățișarea mea n-a ținut pasul cu vârsta, în asta sunt norocoasă și nu mă plâng, încă mi se dau cu zece ani mai puțin decât am împlinit. Poate m-am împotrivit să mă îndepărtez de anii pe care îi avea Tomás când a dispărut, ca și cum mărirea diferenței ar fi fost o formă de abandonare, sau de trădare.

Asumarea probabilei, din ce în ce mai sigurei sale morți n-a fost imediată. Asta nu se întâmplă niciodată, nici măcar când vezi cu propriii ochi pe cineva murind și îi contempli cadavrul liniștit și tăcut, îl veghezi și îl îngropi cum se cuvine, pas cu pas și nu mai încape îndoială. Chiar și în cazurile acestea, care sunt cele obișnuite, este o perioadă îndelungată în care absența se simte ca tranzitorie, ca ceva care se va termina mai devreme sau mai târziu. Avem senzația – și e de durată, uneori maladivă – că sfârșitul unei persoane apropiate și iubite, care face parte din viața noastră la fel ca aerul, e un fel de falsă alarmă, de glumă sau ficțiune, o presupunere sau un produs al imaginației noastre temătoare, și de aceea somnul ne buimăcește mereu: visăm decedatul, îl vedem mișcându-se și poate atingându-ne și penetrându-ne, îl auzim vorbind și râzând, iar când ne trezim credem că e ascuns și are să se ivească, nu poate să fi pierit pentru totdeauna, că prohodul ne-a indus în eroare. Că va întârzia, dar mai devreme sau mai târziu se va întoarce. Rațiunea nu prea e capabilă să accepte ideea stingerii, nici conceptul de „pentru totdeauna", pe care îl utilizăm cu atâta nepăsare în vorbirea colocvială. „Pentru totdeauna" se referă la viitor, în judecata noastră comună, dar „întotdeauna" include în realitate trecutul, deopotrivă, iar acesta niciodată nu se evaporă și nu se șterge cu totul. Ce a existat va exista și ce s-a aflat lângă noi se va afla. Ce s-a întâmplat se va întâmpla și se va repeta. Iar dacă rațiunii îi e greu să admită și să înlănțuie aceste concepte, să nu mai pomenim de sentiment. Mâna se duce instinctiv spre partea patului pe care o ocupa soțul când era acasă și crezi că percepi corpul care nu e acolo, simți atingerea piciorului și auzi respirația neadormită pe pernă a celui care nu mai respiră nicăieri. Nu le e deloc ușor să înțeleagă, sentimentului și rațiunii, că ființa aceea atât de apropiată s-a transformat nitam-nisam într-un exilat din univers.

Însă totul sosește, dacă i se dă timp și stăruința își obține roadele, iar dintr-odată vine o zi în care încetează, absența își pierde prelungita senzație de provizoriu și se impune ca definitivă și ireversibilă, și nici măcar visele nu ne mai buimăcesc: sunt surghiunite în sfera lor de iluzie și irealitate, când ne trezim sunt

puse în paranteza care nu mai contează și pe care poți să o sari și o sari, iar pentru figura mortului trec de asemenea anii, care ni-l îndepărtează și ni-l estompează; îmbătrânește și întinerește în același timp, îmbătrânește pentru că moartea i se învechește, nu mai e noutate și nu mai constituie o catastrofă, întinerește pentru că, pe măsură ce noi, cei vii, ne maturizăm, mortul ni se pare mai naiv și mai pueril, chiar dacă doar din pricina vârstei la care s-a oprit sau congelat, pe care noi o lăsăm în urmă neașteptat de repede; și, de asemenea, pentru că nu are habar de ce s-a întâmplat după aceea. Vine o zi când începem să ne întrebăm dacă a existat vreodată, dacă a fost vreodată prezent și nu doar trecut, dacă vreodată nu a trebuit să ne amintim de el, întrucât era alături, era aici. („Iată moartea aerului", acum a murit cu adevărat.)

N-am știut niciodată cu siguranță. Promisiunea lui Tupra nu s-a împlinit nicidecum. „Nu veți specula tot restul vieții dumneavoastră, vă asigur", îmi spusese. „Mai devreme sau mai târziu, vom avea vești. Nu vom descoperi totul, însă vom descoperi destul. Atunci vă vom comunica tot ce ne va sta în putință despre pierderea sa. Nu înainte, îmi pare foarte rău. Nu înainte de a afla cu certitudine."

Înainte de a pleca din nou la Londra a mai venit o dată să mă viziteze, sunându-mă în prealabil ca să se încredințeze că voi fi singură, iar la telefon vocea mi s-a părut aidoma vocii lui Reresby, cu care vorbisem cu ceva vreme în urmă, nu m-am gândit prea mult la asemănare, poate le predau cursuri tuturor, la Foreign Office sau la MI6, învățându-i cum să trateze rudele neliniștite. În acea a doua vizită, peste două zile, „m-am dăruit", cum se spunea despre femei în romanele scrise vreme de câteva secole și nu despre bărbați. Nu era prea ciudat, nici măcar neobișnuit: nu mai fusesem cu nimeni de mai bine de un an și jumătate, din zorii zilei de 4 aprilie 1982, acum era noiembrie '83, prea mult timp fără căldură umană, unii simțim lipsa, alții nu au nevoie și trăiesc liniștiți fără ea. Bărbatul îmi păruse atrăgător din primul moment, în ciuda costumului pretențios și a câte unui element care îmi repugna, dar și ceea ce repugnă la început poate sfârși prin a fermeca, după deprinderea rapidă, sau după acceptare, după ce ne hotărâm. Mă simțisem tentată inconștient (vreau să spun că tentația fusese amânată) chiar în toiul tristeții, lacrimilor reținute și apoi vărsate, al stuporii, și cu cât mai multă tristețe, cu atât mai multă stupoare, cu cât mai multă dezolare, cu atât mai multă buimăceală și abandonare a sinelui, mai puțină apărare și stânjeneală, seducătorii profesioniști o știu bine și stau la pândă să prindă nenorocirile. Absențele lui Tomás avuseseră un efect cumulativ de-a lungul anilor și cântăreau din ce în ce mai mult, alimentându-mi resentimentul, poate nu mai era oportun să-l țin în frâu. Absența actuală dădea semne neîndoielnice să devină definitivă, *sine die* cel puțin și, la urma urmelor, ce mai conta, el nu avea să afle niciodată. Tupra mă luase de gât cu o zi înainte și îmi pusese mâna pe umăr într-un gest de afecțiune pentru care i-am fost recunoscătoare, eu îmi cufundasem fața în mâneca lui și îi simțisem mirosul, existase contact și acesta este întotdeauna primul pas, chiar dacă pare că nu are importanță și nici nu este de natură sexuală, că e vorba doar de consolare și de

sprijin, de a susține chipul și de a ajuta pe cineva să se țină pe picioare.

Intimitatea de o singură dimineață mi-a dat dreptul, ca să spun așa, de a nu aștepta pasivă și la nesfârșit, de a-l suna eu la Londra din când în când, ca să întreb dacă avea noutăți cu privire la Tomás, dacă se găsise ceva, chiar dacă nu era încă „destul" ca să-mi telefoneze și să-mi comunice. El, când putea sau era acolo (nu dădeam întotdeauna de el la prima încercare, era călător și dispuneam doar de numărul de la locul lui de muncă), îmi răspundea cu o politețe ușor impacientată, nerăbdarea i se percepea în tonul replicilor, mai circumspecte cu trecerea timpului, mai istovite. Mă trata cum tratezi pe cineva față de care ai contractat o datorie hazardată și imaterială, ori e doar o legătură de conștiință: cu respect și bunăvoință, dar nu cu familiaritate, firește că fără a-și manifesta dorința de a mă revedea, sau de a repeta experiența carnală. Poate că eu m-aș fi dus la Londra, poate, dacă mi-ar fi propus-o el. Pesemne că era unul dintre indivizii cărora le ajunge o singură dată (probabil dintre cei care trasează în minte o liniuță și, după ce o trasează, se duce tot farmecul) și, cu toate că nu regretă și nici nu încearcă să o șteargă, se străduiesc să n-o transforme într-un soi de salvconduct pentru a ajunge la ei și nici pentru a le cere tratament privilegiat. La Madrid îl întrebasem dacă e căsătorit și el lăsase întrebarea să se piardă în aer fără să răspundă, iar eu dedusesem în mod naiv că da. Unii bărbați se prefac căsătoriți, ca să nu-i bată la cap vreo amantă ocazională.

„Nu, Berta, nu sunt vești, absolut nimic. Dacă le-aș fi avut, te-aș fi sunat. Parcă l-ar fi înghițit pământul, un pământ mut până la exasperare. Tot nu știm ce s-a întâmplat cu el."

Atunci, invariabil, eu îndrăzneam să întreb: „Și asta ce arată, cum o interpretați? Cresc probabilitățile ca el să fi murit, sau să fie viu pe undeva? Iar dacă ar fi mort, sigur l-or fi omorât? O fi avut o moarte violentă? Nu poți să-mi spui unde era? A trecut timp și mi-ar plăcea să știu măcar asta, ce pământ l-a înghițit. Și dacă o fi suferit mult, sau nu".

Iar el răspundea asta, cu variații: „Cu cât mai mult timp trece, cu atât mai probabil e să fi murit, n-am să te mint. Însă, dat fiind că nu știm nimic, a putut să aibă un accident sau un infarct, nu putem exclude nimic. Și nu, încă nu pot să-ți spun unde i s-a pierdut urma, unde a dispărut. Nu avem certitudine absolută, pentru început. Tomás se deplasa, dar nu eram la curent cu data exactă când o făcea, nu dinainte. Depindea de mulți factori. În fine, dacă mai trec câteva luni fără vești, vom da publicității o versiune oficială ca să poată fi declarat legal decedat. Versiunea internă, a noastră, cea pe care o folosim aici pe moment, e că a dispărut la Buenos Aires în mai 1982. Cu tot ce decurge din asta. Ți-am spus, e mai ușor să se elibereze un certificat de deces *in absentia* dacă cineva a dispărut într-un război, într-un naufragiu, într-un accident aviatic sau într-o catastrofă. Misiuni de spionaj în cazul lui. Când va deveni pe deplin oficială versiunea aceasta, totuși, când o vor accepta părinții lui și ceilalți, să n-o iei drept adevărată, tu nu. Pe cea adevărată am să ți-o spun eu, dacă o aflăm vreodată". Și data viitoare când am vorbit, vreau să spun când l-am sunat, riscând să devin sâcâitoare, mi-a răspuns răbdător același lucru, pentru că nu existau niciodată

noutăți. Dar a adăugat: „Acum sunt pesimist, încep să cred că nu vom ști nimic. De aceea, contrar a ceea ce ți-am recomandat alteori, poate te ajută să crezi și tu versiunea oficială, dacă îți e de folos. Măcar vei avea o poveste. Incompletă sau superficială, dar una pe care să o spui și să ți-o spui. Vreo explicație va trebui să le dai copiilor tăi, când vor fi mari". A făcut o pauză. „Cu timpul, una pe care să ți-o amintești. E foarte probabil să nu existe niciodată alta. Să nu știm niciodată mai mult."

Și într-adevăr, n-a existat alta, n-a existat nimic, n-a mai existat absolut nimic altceva, iar la un moment dat nu l-am mai deranjat pe Tupra, nu avea sens, a dispărut și el din viața mea, cu naturalețe. Birocrația și-a urmat pașii mari, iar după un timp Tomás Nevinson a devenit un mort în conformitate cu cerințele legii, în Spania și în Anglia, și am presupus că în orice altă țară; iar eu am devenit văduvă și copiii mei orfani de tată, vreau să spun copiii noștri, el fusese atât de puțin prezent în scurtele lor existențe, că adesea uitam că erau și ai lui. Copiii au fost mereu cu mine și mi-au aparținut, doar cu mine.

Am început numaidecât să primesc salariul lunar de la OMT pe care Tupra mi-l pregătise și mi-l propusese, scutit de impozite, ca să nu trec prin lipsuri așteptând să fie declarat mort *in absentia*, în vreme ce veneau încet 1989 și 1990, cu moștenirea pe care se cuvenea să o primim eu și copiii. În Anglia nici măcar n-a trebuit să aștept cei șapte ani regulamentari: se admiteau excepții – adică, scurtări ale termenului – date fiind circumstanțele și probabilitățile de deces, care în cazul lui Tomás erau foarte mari: oficial dispăruse într-o scenă de război, în măsura în care, cu timpul, confruntarea pentru Insulele Falkland a fost văzută ca un război în miniatură. Care lasă în urmă cadavre, aidoma celor grandioase, chiar dacă li se acordă mai puțină importanță și sunt date uitării. Astfel că, începând cu decesul său legal, guvernul britanic mi-a alocat o pensie de văduvie, eram văduva unui angajat al ambasadei de la Madrid, a unui *civil servant*, cum sunt numiți acolo funcționarii din administrație. Și complementul acesta mi-a ușurat și mai mult (mi-o permiteau deja nemeritatul salariu împreună cu cel pe care îl câștigam pe bună dreptate la facultate, iar acum eram titulară sau cu contract pe termen nelimitat) îndeplinirea scopului de a nu mă atinge de banii lui Tomás, cel puțin nu de cei pe care-i păstra în contul englez, cu siguranță de proveniență neoficială sau obscură și pe care poate însuși Tupra i-i dădea în mână îndată ce își ducea la capăt o misiune, o prefăcătorie, o infiltrare, o mârșăvie.

În toată lumea există un element de superstiție în privința trupurilor neînsuflețite: atâta vreme cât nu apar, nimeni nu îndrăznește să le considere cadavre, nu întru totul. Cu atât mai puțin dacă nu există mărturii orale și nici scrise ale celor care l-au văzut murind, iar pe Tomás nimeni nu-l văzuse murind. După ce îl menționase Tupra, citisem *Colonelul Chabert* și nu doream să i se întâmple lui Tomás, dacă reînvia într-o zi, același lucru ca acelui biet militar, a cărui supraviețuire era negată până și de propria-i soție, îngrozită de revenirea lui, căci se recăsătorise cu un conte și avea copii de la al doilea soț, mai realizați, cu rang mai înalt și cu viitor mult mai bun; acel colonel, întorcându-se cu

înspăimântătoarea cicatrice lăsată de o lovitură de sabie în craniu, putea s-o transforme în bigamă și pe odraslele ei, în bastarzi; cel care fusese privat de avere și acum, în mod necesar și logic, deopotrivă de identitate; cel care era acuzat de impostură și care era înșelat, sfârșea rău, delirând într-un azil, sau fără memorie, cum convenea celor vii (celor vii fără întrerupere) și, în cele din urmă, nu mai stăruia. Vă spun că era o superstiție. Adevărul e că nu credeam sincer că Tomás avea să reapară vreodată, micul roman al lui Balzac era ficțiune.

Nu era, în schimb, ficțiune subiectul unui film francez pe care l-am văzut curând după aceea și care s-a bucurat de popularitate, *Întoarcerea lui Martin Guerre*. Era din 1981 sau 1982, dar pesemne că l-am văzut prin 1984, când mi-am învins șovăielile și mi-am făcut curaj: mai multe persoane îmi vorbiseră despre el și tema mă speria. Era bazat pe o poveste reală, petrecută în sudul Franței, foarte aproape de Spania, în secolul al XVI-lea și, de asemenea, am aflat după aceea, pe un excelent roman din 1941, *Soția lui Martin Guerre*, scris de o autoare americană pentru mine necunoscută până atunci (în ciuda cursurilor și a specialității mele), Janet Lewis. Procesele la care a condus au dobândit o asemenea faimă la vremea respectivă, că până și un tânăr Montaigne s-a dus la Rieux sau la Toulouse ca să asiste la sesiuni, referindu-se la ele într-unul dintre *Eseurile* sale. Relata dispariția voluntară a unui soț înstărit din lumea rurală, fără nici o explicație. Și cum, după câțiva ani, bărbatul acela se întorsese, sau unul care nu doar că îi semăna mult, dar își mai și amintea cu lux de amănunte trecutul lui Martin Guerre, încât nu putea fi decât el. Ca atare l-au acceptat surorile lui, unchiul, capul familiei și soția, Bertrande de Rols pe numele de fată, care acum avea cu el un al doilea fiu, după primul născut, zămislit de Martin înainte de misterioasa lui plecare. Nu mai știu dacă toate acestea le nara filmul, romanul publicat cu patruzeci de ani în urmă sau o carte de „microistorie" posterioară, scrisă de o profesoară de la Princeton, pe care de asemenea m-am deranjat s-o citesc odată ce am trecut pragul fricii și mi s-a trezit curiozitatea. Probabil că le povesteau toate cele trei opere, nici una nu se îndepărta în aspectele fundamentale de celelalte, nici una nu încălca adevărul. Cert este că, după prima reacție de bucurie și de bun venit (îndelungată a fost reacția aceasta), pe Bertrande au început s-o roadă încetul cu încetul îndoielile și remușcările, ca să se încredințeze în cele din urmă că al doilea Martin era un șarlatan care o determinase să comită adulter (sau o violase mințind-o, în cazul cel mai rău), să conceapă și să nască un copil nelegitim și să dea bunurile celui absent unui aventurier, unui escroc. De aici denunțul și procesele, primul, în mica localitate Rieux și cel definitiv, în orașul Toulouse. Paradoxal și revoltător în cazul acesta era că presupusul impostor fusese mai amabil și mai afectuos, mai binevoitor și mai muncitor decât tânărul morocănos, cam stângaci, nemulțumit, care o părăsise cu ceva timp în urmă. Și da, povestea aceea era reală, se întâmplase, iar pe lângă reconstituirile și reelaborările artistice existau cronici din epoca respectivă, ba chiar și actul de la unul dintre procese; prisosea documentația. Însă secolul al XVI-lea era atât de departe, că pentru mine era la fel de ireal ca cele imaginate de

Balzac. Nu încape îndoială că amintirile erau mai ezitante pe atunci, era pesemne mai greu să recunoști un chip, o piele sau un miros.

Astfel că au trecut ani și ani, apoi alți ani, iar în fiecare lună care se scurgea îl consideram din ce în ce mai mult decedat pe Tomás, înainte și după certificatele care îl condamnau să fie astfel în ochii lumii, care îl consacrau ca atare. Însă îți este cu neputință să nesocotești ce vezi, ce citești și ce asculți. Uiți repede peripețiile, ca să nu mai pomenim de amănuntele oricărei povești, ale celor adevărate și ale celor fictive, care tind să se niveleze pe măsură ce le sedimentează timpul. Totuși, ce ni se povestește rămâne încolăcit prin ascunzișuri tainice sau prin colțuri, la granițele sau pe marginile imaginației. Face parte din cunoștințele noastre, prin urmare din posibilitate. Și, cu toate că eram sigură că Tomás n-o să reapară, nici ca Chabert, nici ca Martin Guerre, nu mă puteam opri să brodez vag pe tema aceasta, mai ales în momentele când eram mai singură. „Cum seamănă moartea cu viața, stare între două vieți", îmi aduceam din nou aminte, așteptând-o pe a doua. Și recitam de asemenea, în șoaptă sau în sinea mea, aceste versuri mai potrivite visărilor desperării: „Ne-am născut cu cei morți: Iată-i, se-ntorc și ne aduc cu ei".

N-am stat liniștită în anii aceia, nu m-am prăbușit și nici nu m-am împietrit. Am cochetat ocazional cu desperarea, niciodată din plăcere, ci pentru că atacă fără să anunțe; dar nu m-am lăsat nicidecum pradă ei și nici nu mi-a trecut prin cap să fiu fidelă cuiva care nu avea să se mai întoarcă. N-am lăsat să treacă mult timp ca să mă consider văduvă cu toate consecințele; mai mult decât atât, așa m-am simțit. Am alungat ceața, mi-am ridicat privirea și m-am uitat în jur, dispusă să-mi refac viața, cum se spune în mod curent despre cine vrea să-și găsească din nou pereche, după o pierdere, sau o experiență neplăcută, după o căsătorie nefericită sau ca o închisoare, de rutină, chinuitoare sau apăsătoare. Nu era cazul meu. Cazul meu era al unei femei convinse și mulțumite de la început, dar al cărei soț se comportase ca o fantomă sau ca un doctor Jekyll, cu doze prea mari de umbră și de vijelie, de otravă necunoscută și acumulată departe de mine, cu reiterate despărțiri până la cea finală. N-am îngăduit ca patul să mi se transforme într-un „pat pustiu", ori dacă mi s-a transformat câteodată, a fost împotriva voinței mele. Prin el au trecut câțiva bărbați, dintre care Tupra a fost primul și timpuriu, acea singură dată, ar fi putut să-l frecventeze mai mult, în ciuda distanțării sale, nu știu dacă spontane sau deliberate, și a obscurității ușor de intuit. Nici unul n-a zăbovit prea mult acolo, nici unul n-a rămas pentru totdeauna, dintr-un motiv sau altul, cine știe de ce, nici unul nu l-a înlocuit pe Tomás. Un coleg tâmpit de la universitate, un prieten al unei prietene, prea devotat și adorator, pediatrul copiilor mei, un englez de la ambasada unde fusese angajat Tomás, cu toți am avut relații pe care mi le-am dorit îndelungate, dar nu s-au dovedit de durată, dacă socotim durată un an sau mai mult, la atât n-am ajuns niciodată, în mod obișnuit au fost câteva luni, iar lunile se termină și se succedă în viteză, deopotrivă cele solitare, cele care dor și se eternizează și se pare că nu se vor sfârși, și acelea se duc și devin numaidecât trecut.

Unul dintre acei tipi a fugit de mine îndată ce l-am tratat cu afecțiune și puțin sentimentalism: s-a speriat, a crezut că am nevoie de dragoste și vânez bărbați, ca să zic așa; copiii mei l-au speriat, s-a temut că va trebui să se ocupe de ei dacă stă prea mult alături de mine, chiar dacă doar din obișnuință; și, după ce i s-a domolit dorința fizică, sau a considerat-o pe jumătate satisfăcută, după ce mă întâmpinase cu entuziasm, a ajuns la a mă saluta cu o înclinare a capului când ne întâlneam pe coridoarele de la facultate. Un cretin. De altul m-am plictisit repede, unul dintre admiratorii tăcuți, cărora nu le vine să creadă ce noroc au când sunt luați deodată în seamă și se trezesc în locul năzuit și de neatins. Îi înspăimântă atât de mult să piardă miracolul, că devin susceptibili și posesivi, în realitate se așteaptă să fie expulzați din clipă în clipă, știu că nu merită și trăiesc mereu în alertă, în orice văd simptome de lehamite și anunțul rupturii. Prin aceasta o precipită, firește, este insuportabil fricosul, cel prea nesigur, cel înfocat, cel care are senzația că a avut acces la un loc privilegiat, sau că locuiește într-un vis. Nu voiam să fiu un vis, nici să mă simt observată cu evlavie în orice împrejurare, până și în cele mai comune, ba chiar și în cele vulgare, dacă i-aș fi dat ocazia. I-am spus adio cu tact și cu cuvinte potrivite, nu făcuse nimic grav, doar că fusese prea mieros, doar că se culcase cu mine cu emoție și ceremonial, ca și cum eu aș fi fost de sticlă, sau și mai rău, un soi de divinitate.

Pediatrul copiilor mei era un om vesel și lingușitor, care inspira încredere imediată, simțeai că ești pe mâini bune și nu mi-a fost greu să-mi transfer mie însămi această convingere, există perioade când ai nevoie de un simulacru de protecție. Spre deosebire de idolatru, era dezinvolt și glumeț, probabil afemeiat, nu o dată am bănuit cu maliției că nu eram singura mamă de pacienți de-ai săi cu care stabilea felul acela de legătură comodă, vizitele se prelungeau un moment și erau încununate de un premiu în natură, un premiu discret și rapid (nu ne-am dat niciodată jos hainele), destul de rapid pentru ca cei mici să nu se întrebe unde eram. Știau când pleca de acasă (venea acasă pentru avantajul pe care-l avea, presupun), pentru că înainte de a pleca intra întotdeauna în camera copilului bolnav ca să-și ia rămas-bun cu vreo vorbă de duh sau vreo mică orație improvizată (pe copii îi încântă rimele) și să-l liniștească. Era un om prea alunecos ca să rămână undeva. Tocmai divorțase și voia să se bucure de un răstimp de absolută libertate. Eu am hotărât să întrerupem întâlnirile acelea, am spus că aspiram la o anumită stabilitate. A trebuit să-i cer să mă recomande unui coleg, singurul mod de a ieși din cerc, dacă apărea nu eram în stare să-i spun că nu, cu stetoscopul pe piept și cu servieta. Nu i-a picat bine, dar a acceptat, a înțeles. „Dacă te răzgândești", mi-a spus, „voi fi la dispoziția voastră. Zi și noapte, la orice oră, cu copil bolnav sau fără el".

Cât despre englez, a durat mai mult decât oricare altul, unsprezece luni bătute pe muchie. Un tip senin și cam rezervat, respectuos și atent fără să asfixieze, nu foarte interesant, nici prea vorbăreț și totuși, cu o stranie capacitate de a transmite pasiune în intimitate, ca să mă facă să uit momentan de ce mi se întâmplase și de aproape tot trecutul, pentru ca de fiecare dată să pară prima. Nu cu el, ci în general, ca și cum m-aș fi întors la vremurile când nimeni nu intrase în mine.

Problema e că în afara acestui teren contribuia exact la contrariu: locul de muncă îi coincidea cu al lui Tomás. De fapt, era cel care îi ocupase postul, cel de la ambasadă, care în cazul soțului meu fusese mai degrabă nominal, atât lipsise, atât își neglijase însărcinările în vederea unui serviciu mai important. Englezul acela nu îmbina cele două servicii, pe celălalt front nu îl înlocuise pe Tomás, era sigur, pesemne că nu avea caracterul și calitățile necesare, nu era nicidecum de folos (ca să nu mai spunem că nici măcar nu învăța cu ușurință spaniola; de ce l-ar fi recrutat?). Dar și așa călătorea la Londra și în alte locuri, era chemat din când în când, iar de fiecare dată când îmi anunța o plecare, de fiecare dată când îi spuneam la revedere, chiar dacă doar pentru un sfârșit de săptămână, retrăiam nenumăratele despărțiri de Tomás: obscure și fără dată de întoarcere, învăluite în ceață înainte și în tăcerea lucrurilor inexistente după aceea. Aceasta nu mă ajuta să-l îngrop. Nu exista și nu avea să existe cadavru, dar măcar să-l îngrop în imaginația mea. Singurul mod de a o face era să nu-mi mai amintesc. Să mă instalez într-o viață atât de diferită, încât în ea să nu intervină niciodată lucrurile neterminate, pierdute, anterioare. Pediatrul ar fi fost, poate, ideal, dacă nu ar fi semănat cu o rafală care biciuiește fața cu putere și imediat se duce. Lumea lui nu avea nici o legătură. Englezul îmi provoca reminiscențe constante, avea să mă împiedice să mă eliberez de Tomás. Cu adâncă mâhnire a corpului meu, l-am îndepărtat puțin câte puțin, puțin câte puțin l-am lăsat să plece. Și astfel n-am văzut nicicând pulberea-n aer suspendată, cea care, conform poemului, arată locul unei întâmplări trecute.

Părinților mei li s-ar fi părut mulți bărbați, dacă ar fi fost la curent, să nu mai pomenim dacă i-aș fi enumerat deodată, cum tocmai am făcut acum. Dar în realitate nu erau, și cine s-o știe mai bine decât mine? Au defilat de-a lungul anilor și au fost infinit mai numeroase zilele de singurătate decât cele petrecute în companie, iar nopțile și mai multe, în nici una nu a rămas pediatrul să doarmă, ceilalți da, sau eu m-am dus să dorm în paturile lor, ori în ale câtorva hoteluri din împrejurimile Madridului (El Escorial, Ávila sau Segovia, Aranjuez sau Alcalá), rareori, când puteam să las copiii cu părinții mei sau cu ai lui Tomás, pretextând un congres sau simpozion de specialiști în domeniul meu. Nu erau escapade vesele, erau caracterizate de provizorat, excepție și artificialitate, ca și cum am fi fost amanți care hotărăsc să interpreteze rolul de amanți din când în când, aproape ca pe o obligație: să se îndepărteze de oraș, să petreacă ziua împreună, fără a ști la ce s-o folosească, în afară de a se plimba, a mânca și a profita de cameră, a dormi alături, fără o dorință adevărată de a se atinge în vise cu corpul străin, poate invadator și agasant, în fond așteptând să se încheie sfârșitul de săptămână, ca să revină la normalitate și la Madrid.

Și de fiecare dată când dădeam greș sau se răcea o relație, ori când se vedea că nu va ajunge departe, și mai multă forță dobândea sau redobândea fantasma lui Tomás, ori poate era fantezia mea. Nu e ciudat, e normal: dacă ne dezamăgește cineva în care am crezut, sau se spulberă o iluzie, tindem să ne refugiem în povestea care nu mai poate să ne dezamăgească, pentru că i-a trecut timpul. Și nu

mai contează dacă la vremea ei a fost un eșec colosal, că ne-a provocat neplăceri, frustrare și neînțelegere, că ni s-a părut opacă și demoralizantă, că ne-a cufundat în permanenta insatisfacție. Ceea ce este pierdut și rămas în trecut este întotdeauna mai confortabil decât prezentul călduț și improbabilul viitor. Durerea pe care ne-a pricinuit-o se distanțează și devine ireală. Ce s-a întâmplat nu ne mai amenință și nici nu ne adâncește în zbucium, nici în marea disperare anticipată. O trăim cu tristețe, da, dar fără teamă. În temeri, odată domolite întrucât s-au împlinit, poți să te refugiezi, pentru că nu se pot împlini din nou.

Astfel că după fiecare eșec, în mod instinctiv, dacă se dorește irațional (dar cine nu recurge uneori la iraționalitate?), mă agățam de speranța ultimei îndoieli: nu existase cadavru și nici o relatare definitivă, previziunile inițiale ale lui Tupra fuseseră greșite: „Nu veți specula tot restul vieții dumneavoastră", mă asigurase. Poate că restul vieții mele avea să fie foarte lung, dar se scurgeau anii și eu continuam să speculez. Nu încontinuu, dar din când în când, mai ales după decepții. Atunci mă năpădeau celelalte cuvinte ale lui, cele pe care le pronunțase ca să mă salveze din pesimismul extrem și să-mi îndulcească situația: „Iar Tom poate să intre pe ușa asta mâine, nu e exclus". După mâine vine alt mâine, există mereu altul, asta e partea cea bună și cea rea: bună pentru că ne ajută să ne trezim și să ne ridicăm, rea pentru că ne paralizează și ne conduce de-a lungul zilelor, așteptându-le sfârșitul. Ba chiar îi luam în seamă sfaturile interesate și recunoșteam că mă precedaseră mii, cazul meu nu era excepțional: mă gândeam la soțiile marinarilor care se întorceau după câțiva ani, la ale dezertorilor, care nu puteau risca să se întoarcă; la ale prizonierilor și sechestraților, la ale naufragiaților și exploratorilor pierduți. Istoria e plină de femei care rămân acasă și așteaptă, care privesc spre orizont în fiecare zi, pe înserat, încercând să zărească o figură familiară și care își spun exact asta: „Astăzi nu, nici astăzi; dar poate mâine da, mâine poate".

Într-o privință avusese Tupra dreptate: ceva le spunea acestor femei dacă trebuiau să-și păstreze speranța, ori s-o alunge. Nevoia lor sau lipsa de nevoie, lehamitea, indiferența lor crescândă, ciuda față de cel dispărut, pentru că a plecat și s-a expus, nu doar ca Ulise, ci ca toți cei care se îmbarcaseră să se ducă la Troia și asediaseră ani în șir orașul, inaugurând astfel lungile absențe din literatură și prin urmare din realitate (există numai ce ni se povestește, ce ni se poate povesti). „Așa că se uită când se dorește să se uite." Însă și mai multă dreptate avusese spunând: „Bineînțeles că este un proces îndelungat, nu este ca o săgeată care se duce drept spre țintă fără a se abate din drum, ci înaintează și dă înapoi și se rătăcește la colțurile de stradă". Și așa era, într-adevăr: de fiecare dată când atenția îmi era distrasă, ori mă entuziasma un proiect, de fiecare dată când mi se ivea un amant promițător, săgeata uitării dobândea forță și viteză, părând să se înfigă în țintă fără s-o poată abate nimic din drumul ei. Tomás se estompa și în mine creștea resentimentul: de ce alesese existența aceea absurdă, de ce optase pentru o viață dublă, care-l îndepărta de mine, până se prefăcuse într-o frunză de toamnă, care se clatină și cade? Atunci îl respingeam, îl detestam, îl blestemam. Atunci îl înmormântam. Și în schimb săgeata se îndrepta în direcția contrară când amantul

nu mai promitea și eu mă simțeam din nou singură; făceam cale întoarsă, reveneam pe vechiul drum și îl începeam pe cel opus, cel al amintirii, cel al nostalgiei, cel al răbdării și al speranței fără cauză. Și mă copleșea această îndoială ultimă: „Și dacă n-ar fi murit? Și dacă într-o zi reapare, pentru că nu mai are unde să se ascundă, ori nu știe unde să se ducă? Doar atunci te întorci, când nu știi unde să te duci". În răstimpurile acestea mă străduiam să-i recuperez chipul și descopeream consternată că, cu cât mai mult încercam să mi-l reprezint, cu atât mai nedeslușite îmi erau trăsăturile lui, cu atât mai mult îmi scăpau, îmi era greu să le vizualizez și trebuia să mă uit la fotografii ca să le văd cu claritate, cu amăgitoarea claritate a ceea ce reflectă doar o lumină, un unghi și o clipă. Îndată ce închideam albumul, iar nu mi-l mai puteam imagina, și nimic nu există fără imaginație. Chiar și când lucrurile se întâmplă și sunt prezent, e indispensabilă imaginația, întrucât este singura care dă relief faptelor și ne învață să distingem, în vreme ce se întâmplă, ce este memorabil din ceea ce nu este.

Din obișnuința sau din melancolia dobândite, intram zilnic în biroul lui și mă uitam în jur. Acolo lucra el când era acasă, acolo își nota, făcea schițe sau pregătea rapoarte, ori scria lucruri pe care nu mi le dădea să le citesc; și, cu ușa închisă, vorbea la telefon în engleză. Nu folosea prea mult încăperea aceea, dar nimeni nu o folosea mai mult decât el. Nu mă hotărâsem s-o golesc, sau s-o reamenajez, o păstram exact ca în ultima zi a șederii lui, pe 3 aprilie 1982. Ce departe îmi suna data aceea – mai mult data decât amintirea sau decât momentul în care ne-am luat rămas-bun – când eram în 1987, 1988 sau 1989 și mai târziu, atâția ani trecuseră deja. Curățam puțin biroul, ștergeam praful inexistent, aruncam o privire la globul pământesc întrebându-mă în ce punct se oprise oare Tomás, îl făceam să se rotească dintr-o lovitură cu mâna. Și în fiecare dimineață, alegând cu ce să mă îmbrac, îi vedeam cu coada ochiului hainele agățate în dulapul comun, cel din dormitorul nostru. Nici pe acelea nu fusesem în stare să le arunc. Dacă zăboveam vreodată să le miros sau să le ating, mă simțeam năpădită de tristețe pentru o clipă; era ca o mireasmă, deși nimic nu mai mirosea a el. Dacă observam o mică pată pe o haină, îmi ziceam că trebuie s-o duc la curățat, dar îndepărtam gândul numaidecât, spunându-mi „Pentru ce?". Și dacă vedeam vreo cută, îmi închipuiam că e produsul vechilor mișcări ale corpului; umflăturile și buzunarele înfundate mi se păreau urmele portofelului, cheilor, ale pachetului de țigări și brichetei, sau ale ochelarilor când îi ținea în toc, aproape întotdeauna îi ținea acolo, într-o zi am descoperit că erau falși, fără dioptrii, iar într-un sertar de la biroul lui am mai găsit încă trei perechi, cu monturi foarte diferite, dar toate cu sticle inocente, fețele se schimbă în funcție de ce se pune pe ele, probabil erau elemente de deghizare, mi-a trecut prin cap.

Și uneori rămâneam pe gânduri, sau îi vorbeam în gând: „Ce puțin am știut despre tine! Nu-ți cunosc o jumătate de viață, poate cea mai valoroasă pentru tine. Nu te cunosc la distanță, în călătorii și nici în misiunile tale puerile, care cu siguranță te-au condus la o moarte violentă. Prin câte suferințe vei fi trecut, pe care ai fi putut să le eviți! Cât de frică îți va fi fost! Câte ticăloșii vei fi comis, care pesemne că au apăsat ca plumbul pe sufletul tău și te-au rănit ca fierul ascuțit!

Câte nopți de veghe sau de insomnie, câte coșmaruri ca și cum ți-ar fi strivit pieptul un genunchi, sau ce spun eu, corpul unui animal mare și inert – un cal, un taur – pe care nimeni nu e capabil să-l dea la o parte singur. Câte femei te vor fi iubit și pe câte le vei fi înșelat și dezamăgit! Câte secrete vei fi smuls celor care ajunseseră să aibă încredere în tine, câte morți vei fi cauzat, la care morții nu se așteptau și le vor fi înfruntat cu îndoială! Ce meserie mârșavă aveai, oricât de mult bine ai fi făcut cu ea! Nu știu nimic despre aceasta și nu voi ști niciodată, întrucât nu te vei întoarce. Și chiar dacă te-ai întoarce, nu-mi vei povesti nimic, presupun, nici de data aceasta. Nici unde ai fost în anii aceștia, nici ce ți s-a întâmplat, de ce n-ai putut sau n-ai vrut să te întorci, nici să dai semne de viață, măcar să mă suni și să-mi spui: «Sunt viu. Așteaptă-mă». Nu știu de ce am rămas cu tine și nici de ce încă nu m-am îndepărtat de tot, acum, când nu mai ești, nici aici, nici altundeva. Viața ta s-a oprit și a mea a mers înainte, dar fără prea mult sens, fără țel, sau mulțumindu-mă cu cel pe care mi-l semnalează copiii mei, copiii tăi – sunt busola mea –, pe care nu i-ai cunoscut și nici nu-i vei cunoaște. De fiecare dată când am încercat să găsesc un țel propriu, izolată de ei și de tine, drumul mi-a fost închis, ori m-am abătut eu. Da, contemplu hainele tale goale și îmi trece prin cap că, dacă te-aș avea în fața mea și aș putea să te contemplu pe tine, mi-ai părea deopotrivă gol, cu buzunarele înfundate, cu umflături, pete și cute, tu însuți o cavitate. Absență și tăcere; sau cel mult repetarea unui vers ca inscripția cu neputință de citit de pe o lespede acoperită de zăpadă. Cel mult o șoaptă la ureche, pe care n-o voi înțelege. Te cunosc din adolescență. De atunci te-am iubit cu fermitate. Dar apoi, în lungul apoi pe care acum îl târăsc după mine și mă așteaptă, ce puțin am știut despre tine!“

Într-un răstimp de unsprezece luni, au murit părinții mei și apoi Miss Mercedes, cum o numeau elevii ei de la Institutul Britanic, mama lui Tomás. A fost de parcă s-ar fi pus de acord să marcheze sfârșitul unei povești, apusul unei generații și singurul care a lipsit la întâlnire a fost Jack Nevinson, care a rămas extrem de trist și extrem de singur. Cele două fete și celălalt fiu se îndepărtaseră de mult timp, nici măcar nu locuiau la Madrid. Una dintre cumnatele mele s-a mutat pentru vreo două săptămâni în oraș, ca să-i țină companie în primele momente; însă casa, soțul și fetița îi erau la Barcelona, așa încât curând a trebuit să se întoarcă la ei. Cealaltă, care era funcționară la Bruxelles, a venit doar la înmormântare, iar cumnatul meu, Jorge, a pretextat distanța și obligațiile ca să nici nu apară: deloc interesat de filologie și nici de diplomație, de ani buni conducea o firmă de curățenie în Canada. Independent de părinți de foarte tânăr, nu vedea deloc motive ca să traverseze Atlanticul și nu le-a văzut nici de data aceasta. „Pe scurt“, i-a spus la telefon unei surori, „mamei îi va fi indiferent dacă eu sunt acolo sau aici. Nu-mi spune că i-ar fi plăcut să ne luăm rămas-bun de la ea toți patru. Ea n-o să știe și, în orice caz, Tom nu e. Iar suferința nu îmi e mai mică la Montréal.“ Acolo răspundea la numele de George.

Am avut senzația că Jack, privat de soția lui, s-a întrebat pentru prima oară ce

dracului face într-o țară străină, a cărei limbă nu și-o însușise niciodată în totalitate și în care deodată nu-l mai reținea nimic, nici afecțiunea, nici munca. Da, trecea din când în când pe la British Council și pe la ambasadă, însă nu-l mai cunoștea aproape nimeni în locurile acelea și oamenii, pe atunci, nu mai erau leali. Să se ducă înapoi, în Anglia, totuși, nu era pentru el o opțiune: națiunea ar fi trebuit să se oprească sau ar fi trebuit să se oprească la vârsta lui, iar lucrurile acestea două nu se opresc nicicând, în nici o epocă și în nici un loc. Țările le uzurpă cei care se nasc fără să vrea, pe noi ne uzurpă adulții sau bătrânii în care ne transformăm fără să vrem.

Poate Guillermo și Elisa, de asemenea eu, îi eram sprijinul cel mai puternic, cei care puteam să-i oferim companie și o oarecare justificare pentru a continua să stea aici: nepoții săi fără tată aproape de la naștere, nora oficial văduvă și acum orfană. El încercase, cu copiii, în felul său modest și timid, să suplinească pe cât posibil figura lui Tomás, iar după ce suferisem noile pierderi, a fost dispus să devină discret și tatăl meu. Date fiind circumstanțele, mă vedea ca pe o fiică mai mult decât pe adevăratele-i fiice, iar Guillermo și Elisa erau nepoții lui prin antonomază, prin frecventare și pentru că erau moștenire de la vlăstarul său mort în îndeplinirea datoriei, pe care nu putuse să-l îngroape și nici să-l plângă fără înconjur o dată pentru totdeauna. (E alt inconvenient al celor după care nu rămâne nici cadavru și nici urmă, faptul că mâhnirea se produce în etape, nu e niciodată întreagă, e graduală și nu există doliu cum se cuvine dacă se străbate cu șovăieli și termene.) Dar noi nu eram prezenți în viața sa cotidiană, cu toate că de când a murit Miss Mercedes și el a rămas singur în locuința familială de pe strada Jenner, eu îl sunam zilnic, înainte de a pleca la facultate sau de a mă apuca de lucru acasă, ca să verific dacă în dimineața aceea se trezise bine. Nu era delicat s-o recunosc și nici s-o exprim în cuvinte: verificam în realitate că se trezise *tout court* și nu murise în timpul nopții, în tăcerea și în singurătatea lui. Pe atunci nu erau telefoane mobile, însă erau roboți telefonici. Dacă vreodată nu-mi răspundea, îi lăsam mesaj, îndemnându-l să mă sune și nu mă linișteam până ce el nu-mi îndeplinea cererea.

Nu că aș fi așteptat contrariul, dar faptul că Tomás nu apăruse la moartea mamei lui fusese alt cui în sicriul său imaginar. În felul său, era foarte legat de ea (deși îl proteja mai mult pe tatăl lui, iar dacă cel decedat ar fi fost el, coșciugul s-ar fi închis și mai mult), iar vestea a fost cât de publică putea fi. Jack a plătit două anunțuri mortuare în presă și încă unul la Institutul Britanic, iar după câteva zile un coleg de-al lui a reușit ca un ziar să-i admită un scurt necrolog sau notă biografică, plin de elogii afectuoase și candide. Bineînțeles că, dacă ar fi fost viu într-o țară foarte îndepărtată, cu greu ar fi putut Tomás să afle ceva din toate acestea.

După ce s-a înfipt acest cui, am făcut o tentativă absurdă și fără țel: cea de a da de tânărul – care nu prea o mai fi fost tânăr – cu care mă culcasem pentru prima oară, vreau să spun cu care mi-am început viața sexuală. Fusese furtunos și fără continuitate. Tocmai îl cunoscusem pe stradă, fugind de cenușii, la o manifestație studențească la care el nici măcar nu participa, în 1969, eu încă nu împlinisem

optsprezece ani. Mă ajutase să scap de un cal, mă protejase și îl potolise pe gardianul care-l călărea, îmi îngrijise acasă la el o rană la genunchi, iar când o făcuse îmi atinsese coapsele, mai întâi cu naturalețe (inevitabil ating mâinile care vindecă), apoi cu intenție. Era un banderilier care locuia aproape de Plaza de Las Ventas, se numea Esteban Yanes și nu știusem niciodată de ce se întâmplaseră toate acelea. A fost atât de spontan, că nu putusem decât s-o pun pe seama ușurătății vremii în materie de sexualitate, pasivității mele după sperietura îndurată și curiozității. Și unei puternice atracții primitive, firește. Avea o claie impresionantă de păr negru, ochi albaștri sau de culoarea prunei, sprâncene dese meridionale, o dantură demnă de invidiat, un zâmbet sincer și multă seninătate. Tomás își începuse absențele, plecase să-și facă studiile la Oxford și revenea în vacanțe, nu puteam să-mi imaginez că alternanța aceea avea să se prelungească la infinit, că acesta urma să devină felul nostru de a fi împreună: împreună și despărțiți în același timp, până când biruise despărțirea.

Banderilierului nu-i dădusem numărul meu de telefon și nici el mie pe al lui. Nici unul nu s-a străduit să-l găsească pe celălalt, scurtul răstimp pe care l-am petrecut împreună pesemne că ne-a fost de ajuns ca să ne dăm seama că aveam prea puțin în comun, iar eu nu intenționam să mențin o relație paralelă, pe atunci Tomás era departe doar provizoriu și eu eram hotărâtă să devin „Berta Isla de Nevinson", mai devreme sau mai târziu. Însă de-a lungul anilor mi-am adus aminte de multe ori de Esteban Yanes, atât când eram singură, cât și când aveam companie. Era o amintire agreabilă, frumoasă, dacă i se poate aplica acest adjectiv, chiar dacă doar pentru că făcea parte din vremurile de nepăsare și capriciu, de improvizație și frivolitate. Vremuri încă limpezi și fără probleme, când Tomás nu mă obligase să văd lumea înjumătățită și cu un singur ochi. Era o mică amintire-refugiu, ca să spun așa și adevărul e că nu aveam prea multe în viața mea. Îl cunoșteam pe Tomás de atâta vreme, că doar cele din copilărie nu mi se contaminaseră cu opacitatea lui. Știam unde locuia banderilierul, aveam să recunosc portalul, chiar dacă trecuseră douăzeci de ani. Era improbabil ca el să stea încă în apartamentul acela destul de mobilat, cu fotografii și afișe de coride și o grămadă de cărți, era un cititor avid, dar dezordonat, după cum mi-a spus, sau am dedus eu.

Nu știu prea bine ce m-a dus acolo. Presupun că zelul meu de a nu sta liniștită, de a nu deveni definitiv văduvă și cu tot ce decurge de aici, ori poate dorința de a afla dacă lăsasem amintiri în tinerețea mea. (Când trăiești în gol, ai nevoie să-l umpli cumva, fie și recurgând la trecutul estompat și nesemnificativ.) Era nesăbuit să mă gândesc că ar fi putut ieși ceva din reîntâlnirea aceea, dacă se producea. Cel mai probabil era ca Yanes să fie căsătorit și cu o droaie de copii, să se fi mutat în alt oraș sau să-și fi schimbat profesia: nu e același lucru să străbați arenele la douăzeci și ceva de ani, sau s-o faci când ai patruzeci. Pe stradă m-au invadat îndoielile. La momentul respectiv nu fusesem atentă la număr și erau două portaluri foarte asemănătoare, unul lângă celălalt. Am intrat în cel care mi s-a părut mai familiar și am întrebat-o pe o portăreasă de „Don Esteban Yanes", așa am spus. „Aici nu locuiește. Yanes, ziceți? Nu, aici nu e nici un Yanes", mi-a

răspuns cu asprime. M-am dus la cealaltă clădire și l-am întrebat același lucru pe portar, fără vreo speranță. Spre surpriza mea, mi-a răspuns: „Don Esteban e plecat în călătorie, nu se întoarce până luna viitoare. Mă rog, cu el nu se știe niciodată. Asta dacă nu vine și mai târziu". „Sunteți amabil să-i înmânați un bilet când se întoarce, vă rog?" „Cum doriți. Dați-mi-l și i-l las în cutia poștală, cu restul corespondenței." Nu prevăzusem una ca asta, ar fi trebuit să mă duc la o cafenea să-l scriu și să cumpăr un plic de la vreo librărie din cartier, mai bine să nu-l poată citi oricine. Nu că aș fi bănuitoare, dar din obișnuință. Înainte am preferat să mă conving că nu era o coincidență. „Vorbim despre toreador, nu-i așa?" Insul m-a privit cu indulgență. „Păi, toreador… Don Esteban lucrează în lumea taurilor, dar nu e toreador. Poate vreți să spuneți impresar." „Da, asta voiam să spun. A fost un lapsus, scuzați-mă." Acum s-a uitat la mine cu superioritate afectată, de parcă utilizând acest cuvânt l-aș fi desconsiderat, nu încape îndoială că nu-l cunoștea. „Îl scriu și vi-l aduc în câteva minute", am adăugat. „Vă mulțumesc pentru ajutor." M-am gândit că îi voi da bacșiș la întoarcere.

Lui Yanes i-am scris cam așa: „Dragă Esteban Yanes, sigur nu-ți mai amintești de mine. Sunt Berta Isla, cea pe care ai salvat-o de un cal în galop și de bastonul unui cenușiu acum douăzeci de ani, aproape de Manuel Becerra. Apoi m-ai dus în apartamentul tău și mi-ai curățat o rană". Nu mi s-a părut prudent să menționez ce se întâmplase după aceea, sunt oameni cărora nu le face plăcere să-și amintească episoadele din tinerețe. „Îmi spune portarul tău că nu te vei întoarce prea curând la Madrid. Am trecut prin zonă și mi-am amintit de ziua aceea și de tine. Mi-ar plăcea să te revăd și să aflu ce faci, dacă ai timp pentru o cunoscută necunoscută și ești de acord. Iată numărul meu de telefon, dacă dorești să mă suni. Sper că viața a fost bună cu tine. O jumătate de viață, cum se spune, a trecut de la ultima dată când ne-am văzut. Singura, în realitate. Cu cele mai bune gânduri, Berta Isla." Am revenit la portal, i-am dat portarului plicul și cinci sute de pesete, nu era rău pentru atât de puțină muncă, așa mă asiguram că nu-l va arunca și nici nu-l va rupe în două, din antipatie sau pentru că așa avea chef. Ajungând acasă, am început o lungă așteptare. Eram atât de obișnuită cu ea, încât după două zile am uitat.

De aceea m-a luat prin surprindere telefonul lui Esteban Yanes, peste aproape o lună. „Evident că îmi amintesc de tine", mi-a spus. „Cum să nu-mi amintesc. Am regretat de multe ori că nu ți-am cerut numărul în seara aceea. Și mă rog, n-aș fi vrut să te deranjez. Acum, că ai făcut tu pasul, sunt încântat să ne vedem, frumoaso. Spune-mi o oră și un loc, iar eu voi fi acolo cu drasticitate." M-a amuzat că încă folosea cuvântul acela inexistent, îmi aminteam că îl auzisem rostindu-l în urmă cu douăzeci de ani și îmi atrăsese atenția. Apelativul „frumoaso", în schimb, mi-a sunat mai puțin ca al lui, fusese foarte discret până și în intimitate. „Mi-a spus portarul tău că ai devenit un domn important", i-am zis. „Impresar, nici mai mult, nici mai puțin. Noi, profanii, vă imaginăm cu o havană în gură, o grămadă de bani și multă autoritate, știi tu." A râs: „Bietul de mine! Deocamdată mă ocup de începători, care luptă cu tăurași, lucru de nimic. Să vedem dacă ajunge vreunul faimos și mă umple de parale, să te-audă

Dumnezeu, scumpete“. Din nou mi-a displăcut vocativul, își dezvoltase latura vulgară. „Și ce, banderilele au rămas în urmă?“, l-am întrebat. „Foarte în urmă, foarte în urmă. Pentru asta trebuie să alergi mult și bine.“ I-am propus să bem o cafea la una dintre terasele din Plaza de Oriente. Îmi era lene să mă deplasez iar în cartierul lui, care nu-mi plăcuse niciodată și prin care trecusem o singură dată din ianuarie ’69, o vizită la Editura Siruela pentru o posibilă antologie de povestiri engleze ciudate, fantastice, care nu s-a materializat, avea sediul chiar în Piața Manuel Becerra, într-un local mult mai agreabil decât te puteai aștepta într-o zonă atât de anostă. Vocea lui Esteban Yanes suna oricum simpatică și mi l-am reprezentat bucuroasă cu zâmbetul lui larg, african. Avea să fie nostim să mă întâlnesc din nou cu el, după atâtea secole, și cine știe dacă nu avea să devină cineva pe care să-l văd din când în când și pe care să mă bazez. Cu toate că amintirea era la fel de palidă ca a unei imagini statice, ca a unui tablou văzut în străinătate o singură dată, știi mereu cu cine te-ai culcat în viață. Și cu toate că s-au dovedit dezamăgitoare sau insuportabile, față de acele persoane nutrești veșnic un fel de involuntară afecțiune sau lealitate. Banderilierul nu avusese timp să-mi devină insuportabil și nici să mă decepționeze, era intact.

În după-amiaza indicată, totuși, m-au năpădit remușcările anticipate, dacă se poate spune asta, sau m-a cuprins oarecum lașitatea. Mă temeam că impresarul nu mă va recunoaște, sau nu-l voi recunoaște eu pe el. Mă temeam mai ales că va rămâne cu buzele umflate, nimeni nu e conștient de cât s-a schimbat în două decenii, nu era același lucru o studentă foarte tânără și o femeie care se apropia de patruzeci de ani, cu doi copii care o solicitau zilnic și pe care trebuia să-i educe în singurătate, iar pe deasupra trăise în incertitudine și în pierdere (pierderea fără încheiere și fără confirmare, cea care înlănțuiește și este cea mai rea) și suferise îngrozitor. Și m-am închis în mine. Am probat mai multe rochii, fără ca vreuna să mă satisfacă. M-am fardat în diferite moduri și unele mi s-au părut prea cuminți, iar altele, exagerate. M-am privit în oglindă din toate unghiurile și nici unul nu mi-a oferit o imagine măgulitoare, ceea ce nu mi se întâmpla în celelalte zile, nu obișnuiam să mă plâng încă de mine însămi și în general nu mă simțeam nesigură, cel puțin fizic.

Mi-am dat seama că puteam să zăresc de acasă, cu un binoclu, persoanele așezate la cafenea, câteva, era luna mai, cu căldura ei timpurie. Astfel că, cu cinci minute înainte de ora stabilită, am început să scrutez de pe unul dintre balcoane. Am așteptat. Am așteptat. N-am văzut pe nimeni care putea fi el, cel din vechiul tablou și în principiu nu mi-a trecut prin cap că putea fi un individ destul de obez, care a apărut foarte punctual și s-a uitat insistent în jur înainte de a alege un scaun. Purta o pălărie cu bor lat, lucru neobișnuit pe atunci, îl făcea să pară demodat. Și banderilierul avea pălărie în ’69, uitasem și acum am văzut-o, cu bor prea îngust. Eu i-o criticasem cu impertinență și el o aruncase într-un coș de gunoi de pe stradă fără menajamente, spunând ceva de felul acesta: „La ordinele tale. Dacă ție nu-ți place, nu se mai discută“. Mi se păruse demodat pe vremea aceea, nu doar din pricina pălăriei: și din pricina ferchezuielii, a cravatei, a

paltonului lung.

Bărbatul de acum era îmbrăcat într-un costum de culoare ecru, cu o haină care nu se adaptase la îngrășarea sa, probabil treptată, era vădit că îl strângea singurul nasture încheiat. Înainte de a se așeza la una dintre mese și l-a desfăcut, haina i s-a deschis larg și i-am văzut o cravată lungă, de parcă ar fi năzuit să-și disimuleze cu ea voluminoasa burtă; atât de lungă era, că îi invada o parte din pantalon. „Nu poate fi el", am gândit. „Ar fi o schimbare prea mare. Dar douăzeci de ani sunt mulți, iar uneori sunt foarte cruzi, asta nu se poate prevedea." Și-a dat jos pălăria un moment (de culoare asortată cu costumul, totul era de bună calitate, dar nu-i stătea bine), și-a scos o batistă dintr-un buzunar și, cu atingeri ușoare, s-a șters nu doar pe frunte și pe tâmple, ci și pe chelia aproape completă, pe care a lăsat-o la vedere. „Avea păr des", am reflectat, „deci nu poate fi el. Dar e posibil să pierzi tot părul în puțin timp dacă procesul e rapid, cum poți să încărunțești în câteva zile, în condiții de suferință sau de panică, iar douăzeci de ani prisosesc pentru asta, pentru orice deteriorare sau evoluție de neconceput și nefastă. Unii îmbătrânesc și totuși sunt ușor de recunoscut până la sfârșitul vieții lor, iar alții se transformă deodată în altcineva, ca și cum chipul și corpul le-ar fi fost furate de o ființă diferită, grăsimea și calviția fac miracole la bărbați, sau mai degrabă metamorfoze." Dacă acela era banderilierul, dacă acela era impresarul, n-aveam chef să cobor și să stau de vorbă cu el. Nu avea nici o legătură cu tânărul chipeș din amintirea mea, în care nu o dată mă refugiasem cu nedeslușită nostalgie. Ce să discut eu cu domnul acela chel și gras, pe care nu-l cunoșteam, cu o meserie care nu mă interesa și despre care nu știam nimic și nici nu voiam să știu? Și mi-a venit în minte fraza pe care o citisem într-o carte a unui scriitor contemporan, numit Pombo: „Întoarcerea este infidelitatea cea mai profundă". Ah da, era foarte probabil să aibă dreptate. Dacă individul acela era banderilierul cu care mă culcasem în prima tinerețe, tocmai îmi năruise o amintire ce mă însoțise și durase o jumătate de viață.

M-am uitat în continuare cu binoclul spre alte mese și spre alți trecători, să văd dacă apare vreun alt bărbat, unul care să aibă milă de cea mai frumoasă amintire a mea. Dar nu. Astfel că am încercat să focalizez cu maximă acuratețe. Întârziasem cinci minute față de ora fixată, era perfect acceptabil, însă curând trebuia să mă hotărăsc dacă cobor sau nu, dacă îndeplineam formalitatea pe care eu însămi mi-o impusesem, sau îl lăsam definitiv cu ochii în soare. În cele din urmă s-a dus la el o chelneriță, să-l întrebe ce dorește și atunci el i-a zâmbit deschis, iar eu nu m-am mai îndoit că era vorba despre Esteban Yanes, în ciuda transformării. Zâmbetul era identic cu cel din 1969, nu și-l pierduse. Dantura puternică și puțin ieșită în afară i-a iluminat fața încântătoare, era din acelea care par să aibă viață proprie când se arată cu generozitate, un zâmbet curat și plin de farmec, în mijlocul obrajilor umflați. Dar am mai observat un detaliu care a anulat efectul pozitiv și plăcut: când s-a întors spre ospătăriță, am văzut că avea pe creștet un soi de coc japonez, sau mai bine zis de samurai, adică drept, în sus, ca și cum ar fi fost un pompon. Începeau să se vadă cozile la bărbați în anii aceia, cocul era o inovație (apoi toate acestea au proliferat *ad nauseam*, ce mai

originalitate răsuflată). O inovație înspăimântătoare, după părerea mea. Aveam intuiția că cei care purtau codiță nu erau oameni de încredere; cineva cu coc japonez te făcea să treci pe trotuarul opus și s-o iei la fugă, mai ales dacă avea menirea de a compensa o chelie și de a abate atenția de la ea. Avem cu toții ceva frivol și samavolnic, astfel că m-am agățat de grotescul ornament capilar ca să decid că nu voi coborî. Mi se părea culmea afectării și prostiei.

Cu toate acestea, am rămas să mă uit încă puțin, destul de mult. S-au scurs minutele. L-am văzut privind pe toată lumea în căutarea mea și de nenumărate ori ceasul, l-am văzut aprinzând și consumând trei țigări, l-am văzut cerând o a doua cafea, punându-și și dându-și jos pălăria de câteva ori. Și deodată am simțit că mă văzuse, că îmi individualizase la distanță silueta pe balcon. El nu avea binoclu, firește, așa încât își făcea ochii mici ca să mă distingă mai bine. Și-a îndesat pălăria pentru orice eventualitate (gestul a fost identic cu cel de a-și înfunda bereta de toreador) și s-a ridicat în picioare ca să mă fixeze cu privirea, sau așa am crezut. Lentilele de mărire m-au făcut să mă simt scrutată. Și-a agitat mâinile ca să mă salute, sau ca să mă anunțe: „Hei, hei! Dacă ești Berta, sunt aici, eu sunt eu", sau așa am crezut. Atunci m-am simțit descoperită, m-am înroșit și m-am alarmat; m-am îndepărtat de balcon, m-am adăpostit în casă, m-am ascuns, ca un spion care se știe deodată reperat. După sperietură, încetul cu încetul m-am calmat. La urma urmelor, el nu putea fi sigur. Nici măcar nu-mi văzuse fața, acoperită de binoclu. Și eu mă schimbasem, deși infinit mai puțin decât el. Am lăsat câteva minute să treacă înainte de a ieși din nou, acum cât de camuflată am putut, cu precauție. Nu era, nu l-am văzut. Și imediat a sunat telefonul, iar asta m-a speriat din nou. „Poate s-a dus în cafenea ca să mă sune, i-am dat numărul meu, ce greșeală, îl are și îl va avea." Am hotărât să nu răspund, s-a auzit de zece ori; apoi a sunat iarăși și au fost cinci, a doua oară a sperat mai puțin. Am așteptat o clipă înainte de a ieși din nou, iar când am făcut-o am constatat că avusesem toată dreptatea cu supozițiile mele: revenise la masă, nu mai era în picioare și nici nu mai saluta; se așezase la loc și zăbovea acolo neobosit, fumând răbdător, bând mai multă cafea.

M-am uitat la ceas, bărbatul acela mă aștepta de patruzeci de minute. Când avea să se sature, când avea să-și iasă din pepeni, când avea să priceapă că n-o să mă prezint la întâlnirea pe care o făcusem posibilă și o solicitasem? Gândul acesta m-a tulburat, m-a făcut să mă rușinez. „Ce nedreaptă și capricioasă sunt. Am fost să-l caut acasă la el, i-am cerut să mă sune, i-am propus să ne vedem și acum îl las cu ochii în soare, pentru că s-a schimbat în rău. Din pricina aspectului fizic, nimic altceva. Bineînțeles că e singurul pe care îl avea de partea lui odinioară, asta și faptul că m-a ajutat, s-a purtat frumos. Și s-a culcat cu mine, mai ales asta, a pus capăt virginității mele, pe care atâta o respecta Tomás, prostul." Ideea de a mă culca acum cu obezul acela mi-a trecut prin minte și mi-a provocat respingere. M-a necăjit. Deși, cine știe, poate că dacă mergeam și stăteam de vorbă cu el, dacă îi priveam din nou zâmbetul pe care îl păstra intact, mă obișnuiam repede cu noua lui înfățișare și, dincolo de ea, sfârșeam prin a-l vedea pe cel dinainte. „Dar e improbabil", mi-am zis și mi-am întărit părerea: „Dacă îl las să aștepte

degeaba, e și din cauză că m-a numit «scumpete»; și din cauza cocului de samurai. Bietul om, poate e modestul lui mod de a se simți încă toreador, pesemne că nu-i ajunge pentru coada de coridă părul din spate și cum să pună banderile unui taur cu burta aia, mi-a spus că trebuie să alergi mult și bine".

Și atunci mi-am dat seama că făceam o transpunere. Trecuseră cu mult mai puțini ani de când nu-l mai văzusem pe Tomás, șapte se împliniseră, însă erau destui pentru ca, în cazul în care era viu și reapărea, dacă se întorcea ca personajele din romane și din realitate, cum făcuseră colonelul Chabert și Martin Guerre, să se fi schimbat total, la fel ca Esteban Yanes, sau și mai mult, dacă ar fi îndurat lipsuri și prigoane, dacă ar fi fugit fără încetare, dacă era un dezertor pe care toată lumea voia să-l pedepsească. Am prefigurat o ipotetică reîntâlnire între mine și el, iar astfel mi-am mărturisit propria nenorocire: în mod irațional, nu izbuteam să renunț la speranță, tot îmi mai făceam iluzii că ar putea să se întoarcă. „Mai bine să nu vină", am gândit ca s-o alung. „Mai bine să nu se prezinte ca managerul acesta de toreadori novici, pe care l-am chemat și care mă așteaptă acolo zadarnic cu o fermitate de neînțeles, poate gras și chel ca el și pe deasupra transformat, cu caracterul înăcrit de-a binelea, taciturn, morocănos și fără chef de nimic, nici măcar de a-mi spune prin ce a trecut; conștient că orice viitor i s-ar părea palid în comparație cu emoțiile trăite în anii de călătorii și de uneltiri, cufundat în lunga lui existență încheiată cu suferințe, pericole și acțiuni abominabile, poate ros de remușcări, sau dimpotrivă, înăsprit până la limite insuportabile, lăudându-se cu incursiunile lui și cu faptul că a dezlănțuit prăpădul și iadul în toate locurile unde s-a dus, a semănat vrajba și a propagat focurile, și-a dus dușmanii la moarte, ori i-a omorât cu propriile-i mâini, strângându-i de gât, cu un pistol sau un pumnal, ce știu eu, nu voi ști nicicând. Da, întoarcerea e cea mai rea și, după ce trece prea mult timp, nu ar trebui să se mai întoarcă nimeni niciodată. Și nu, nu voi ști."

Și am început să plâng, pe nepusă masă. Ah da, mi se întâmpla adesea, din când în când nu mă puteam abține. Era un plâns scurt, care mă năpădea pe neașteptate, în împrejurări normale sau neutre, ca să spun așa. Nu întotdeauna mi-l aduceau gândurile peregrine, cum s-a întâmplat atunci. Lacrimile mă podideau deodată, când eram la cinema sau mă uitam la știrile de la televizor, când râdeam cu prietenele sau îmi făceam orele (iar în aceste cazuri eram obligată să mi le stăpânesc), când mă duceam singură pe stradă să-mi rezolv treburile, sau mă jucam cu copiii care nu mai erau atât de copii, iar dacă nu reușeam să mi le opresc mă priveau îngrijorați, pe copii îi descumpănește să-și vadă părinții neajutorați, pentru că, dacă aceștia sunt neajutorați, simt că pe ei nimeni nu-i va proteja. În fine, pe tatăl lor nu puteau să-l vadă nici mulțumit, nici trist: pe măsură ce au crescut și au pus întrebări, li s-a povestit versiunea oficială, a lui Bertram Tupra, a Foreign Office-ului sau a Coroanei, încă o pierdere în Insulele Falkland, încă unul dintre morții din acel război mic și prea puțin eroic, unul dintre cei căzuți acolo, despre care aproape nimeni nu-și amintește, în absurda confruntare, spre rușinea militarilor și spre gloria îngâmfatei Thatcher, ce foloase i-a adus. O risipă de vieți, niște morți irosiți, cum se întâmplă de obicei.

Se scurseseră șaizeci și cinci de minute de la sosirea banderilierului pe terasă. Când mă uitasem din nou, nu văzusem nimic cu ochii plini de lacrimi. Am așteptat să-mi treacă plânsul și m-am spălat bine pe față, plânsetul acela a durat mult. Șaizeci și cinci de minute și era tot acolo. Telefonul sunase din nou, târâise de zece ori, pesemne că tipul încerca discret, nu insista fără încetare. Răbdarea aceea îndelungată m-a mișcat. Atât de mult își dorea să mă vadă, atâtea iluzii își făcuse? Atâta își amintise de mine vreme de douăzeci de ani, după o tăvăleală rapidă și furtunoasă, care pentru el nici măcar nu era inaugurală, pierdută în noaptea timpurilor încă neîncepute? Am șovăit un moment. Întrucât nu plecase, mai puteam încă să cobor, să inventez orice scuză prentru întârzierea de neiertat și să stau puțin de vorbă cu el. Mi s-a făcut milă de lealitatea lui. Prea puține treburi avea, ca să-i dăruiască mai bine de o oră unei complet necunoscute, unei fantasme din trecut, care poate era la rândul ei grasă, ofilită și zbârcită, suficient de disperată ca să-l fi căutat pe el. Am șovăit, am șovăit. Și luptam cu șovăielile târzii, când l-am văzut cerând nota de plată ospătăriței, la șaptezeci de minute după ce începuse întâlnirea frustrată la care el venise atât de punctual. A plătit, s-a ridicat, a schimbat câteva cuvinte cu tânăra (stânjenit de așteptarea în van, poate i-a dat o explicație), a aruncat o ultimă privire în jur, și-a potrivit și mai bine pălăria, și-a încheiat nasturele de la haină și a luat-o spre Palatul Regal, spre strada Bailén, cu pas domol, ori foarte lent, ori poate era învins și decepționat.

Nu m-a sunat după aceea. N-a încercat să refacă întâlnirea, să afle dacă uitasem, sau dacă el greșise data, ora sau locul. N-a vrut să cerceteze, nici să mă oblige să-l lămuresc dacă stătusem pe un balcon de pe strada Pavía, dacă eu fusesem eu. S-a mulțumit cu cele întâmplate, sau a înțeles.

Da, au venit 1990, ’91 și ’92, acesta din urmă cu marile festivități, cu jocurile olimpice și optimismul generalizat în Spania, o țară care simula, deodată, prosperitatea. Dar pentru mine 1992 a marcat împlinirea a zece ani de la plecarea lui Tomás, de când ne-am luat rămas-bun temporar pe aeroportul Barajas în ziua de 4 aprilie. Mi s-a părut neverosimil că se scursese un deceniu, momentul acela era departe și aproape, aproape și departe, dar când era aproape părea alaltăieri. În septembrie împlinisem patruzeci de ani și nu-mi venea să cred, mă simțeam mult mai bătrână și în același timp mult mai tânără, ca și cum aș fi fost o femeie fără vârstă, care trăise ce îi fusese dat să trăiască și în realitate nu străbătuse decât o mică bucată de drum, cu viața terminată și neîncepută pe de-a-ntregul, necăsătorită, văduvă și în același timp căsătorită, cu viața suspendată, întreruptă, sau amânată în mod straniu. De parcă timpul n-ar fi trecut cu adevărat, deși întotdeauna trece, întotdeauna trece, chiar și când credem că ne așteaptă sau ne acordă cu generozitate moratorii. Există sute de mii de persoane care se închistează în adolescență sau în tinerețe, care refuză să le abandoneze și se eternizează în credința că toate posibilitățile rămân deschise și că nimic nu este afectat de zbârciturile trecutului, întrucât trecutul încă nu a sosit; ca și cum timpul li s-ar fi supus când i-au spus într-o zi neatenți, nici măcar cu stăruință:

„Oprește-te, stai pe loc, oprește-te, că trebuie să mă gândesc“. E o boală atât de răspândită, încât astăzi nici nu se percepe ca boală. Nu a fost chiar acesta cazul meu, ci mai degrabă mi s-a deschis o paranteză în 1982 și nu găseam niciodată momentul de a o închide. La cursuri trebuise să-l predau pe Faulkner (la nivel superficial) și am citit că într-o bună zi, fiind întrebat de ce-i sunt frazele atât de lungi, atât de kilometrice, atât de interminabile, răspunsese: „Pentru că nu sunt niciodată sigur că voi fi încă viu ca s-o încep pe următoarea“, ceva de felul acesta. Poate că mie mi se întâmpla același lucru cu paranteza aceea infinită: dacă o închideam mă temeam că mor, sau mai bine zis, mă temeam că voi ucide. Îl voi ucide definitiv pe Tomás.

Nu mă puteam abține să ies din când în când pe câte un balcon, pe unul sau pe altul, mai ales pe înserat, la căderea nopții, și să privesc întinderea pieței, cât intra în câmpul meu vizual, încercând să-i identific și să-i disting silueta, silueta familiară, mergând spre casă, ori coborând dintr-un taxi lângă biserica Encarnación; iar dacă vedeam pe cineva cu o valiză sau o geantă de voiaj (ceea ce nu era neobișnuit, ținând cont de numărul mare al turiștilor din zonă), dădeam fuga, cu inima tresăltându-mi, să iau binoclul cu care îl spionasem pe Esteban Yanes și îl îndreptam în mod absurd spre individul cu pricina, gândindu-mă mereu că, dacă reapărea Tomás după ce lipsise atâta vreme, vreun bagaj trebuia să aibă. Și uitam, ca o proastă irațională, că silueta lui, dacă nu era sub pământ sau scufundată în mare, putea fi oricum, în afară de familiară; că ar fi putut să ajungă de nerecunoscut, aidoma celei a banderilierului răbdător, conformist și leal.

Era un gest superstițios, la care, pe de altă parte, a contribuit într-o dimineață Jack Nevinson, sau era aproape de ora mesei. Ca în fiecare duminică de la moartea soției lui, venea să ia prânzul cu noi. Guillermo și Elisa (băiatul avea vreo treisprezece ani) se duseseră să se joace în Grădinile Sabatini sau pe Campo del Moro și se grăbeau cât puteau ca să se întoarcă. Deși nu bănuiam, nici el, nici eu, Jack mai avea puțin de trăit: la două luni după duminica aceea a suferit un infarct nocturn și a murit. Când i-am dat obișnuitul telefon matinal de control, n-a răspuns. I-am lăsat mesaj pe robot și a întârziat să mă sune mai mult decât se cuvenea, astfel că am luat un taxi și m-am dus acasă la el, pe strada Jenner, cu angoasă, sau acceptând deja durerea, convinsă că aceea era ziua care nu-l mai văzuse trezindu-se. Aveam cheie și am intrat, ca să-l găsesc trântit pe jos, lângă pat, în pijamaua de culoare deschisă și cu o mână încleștată pe halatul închis la culoare, de mătase, pe care nu izbutise să și-l pună, ca și cum ar fi căzut încercând să-l apuce, sau poate să ridice receptorul telefonului de pe noptieră, în cazul acesta ca să mă anunțe pe mine, cu siguranță. Atacul fusese atât de fulminant, îl paralizase în asemenea măsură, că nu reușise și pesemne că alunecase când se întinsese. Sau poate că a căutat frigul de pe pardoseală înainte de a muri, răcoarea ne alină puțin când ne simțim rău. Poate asta a fost, a vrut să scape de căldura acumulată în cearșafuri și nici măcar n-a încercat să ceară ajutor, sau să se salveze. Unii, când le sună ceasul, o admit și cu ultimul lor gând își spun că e bine, sau nu e atât de rău, că e suficient și că n-are sens să lupte, să se sforțeze ca să-și prelungească viața cu câteva luni sau săptămâni. Aplombul acesta îl au puțini, dar

îl au, iar câteodată aș vrea să fiu una dintre persoanele acestea, sau voiam atunci, când s-a întâmplat. Cu moartea lui Jack, ținând cont că Miss Mercedes decedase în urmă cu câțiva ani și frații lui Tomás se îndepărtaseră, a fost de parcă îndelungata mea legătură cu membrii familiei Nevinson s-ar fi încheiat cu totul. Deși copiii mei poartă acest nume și se vor numi mereu Guillermo și Elisa Nevinson. Pe cărțile mele de vizită, totuși, nu mai scrie „Berta Isla de Nevinson", de mult nu mai e la modă în Spania ca femeile căsătorite să-și adauge numele de familie al soțului, într-un mod cam posesiv. În ele am redevenit „Berta Isla" și atât. În amintirea și în imaginația mea, în schimb, nu.

Dar în duminica aceea Jack era bine, fără nici un indiciu care să trebuiască să ne îngrijoreze. Îmi ceruse un vin alb și se așezase unde obișnuia, de fapt unde cei mai mulți oameni care veneau acasă la mine (nu erau prea numeroși) aveau tendința de a lua loc, adică, exact în locul din care Miguel Ruiz Kindelán îmi provocase sperietura vieții mele, cu mulți ani în urmă. Își sprijinea mâna pe un baston ușor, cu mâner rotund, pe care tocmai și-l cumpărase. Mi-a făcut o demonstrație, foarte satisfăcut: mânerul se deșuruba și lăsa la vedere un poanson îngust și extrem de ascuțit, bastonul se transforma într-un soi de mică suliță, sau mic harpon, părând pe deasupra ușor de aruncat, firește că se putea dovedi mortal.

– Cu actuala nesiguranță de pe străzi, mi-a spus, nu se știe niciodată dacă nu ai nevoie de o armă disuasivă. Eu nu mai pot să mă apăr lovind și nici s-o iau la fugă. M-ar prinde ca pe un iepure. Ce spun, ca pe un melc.

– Dar văd că îți trebuie atât timp ca să-l deșurubezi, am obiectat, că până când eliberezi arma, te reduc la tăcere. Sau îți smulg bastonul și îl întorc împotriva ta. Și mai rău.

– Mă rog. A ridicat din umeri. E de folos dacă vezi venind pericolul dinainte, iar eu sunt cu ochii în patru. Atunci ai timp să-l deșurubezi și să le arăți vârful. Nu-i așa că te sperie? Asta trebuie să doară.

Era necesar să rotești mânerul de multe ori, nu i-am înțeles adevărata utilitate. Însă era bine dacă îl făcea să se simtă mai protejat, sau pur și simplu îi plăcea.

– Îți amintești că pe Tomás l-au rănit niște *muggers* londonezi acum câțiva ani? L-au tăiat îngrozitor, i-au lăsat semn pe față și apoi cicatricea i-a dispărut complet, ca și cum n-ar fi avut-o niciodată. A fost foarte misterios. Chirurgie plastică de la Foreign Office, a zis, dacă nu greșesc. Asta a povestit atunci, cine știe ce i s-a întâmplat cu adevărat?

Jack și-a sprijinit ambele mâini pe ucigașul mâner metalic, iar pe ele bărbia cu gropiță, i se adâncise la bătrânețe. A rămas pe gânduri și mi-a răspuns:

– Totul e mereu foarte misterios cu Tom. Am remarcat numaidecât timpul verbal: n-a spus „a fost", cum ar fi fost normal pentru o acțiune terminată (și deopotrivă pentru o persoană), ci „e". În fine, mereu de când pleacă la Oxford, sau de când rămâne acolo. Mă întreb dacă n-a fost o greșeală din partea mea să insist să-și facă studiile acolo. Ceva se întâmplă. Ceva se întâmplă și îl schimbă, nu știu motivul. Ție ți-a spus-o vreodată? Tot nu folosea trecutul, cel normal ca să se refere la un mort. Bineînțeles că spaniola lui Jack Nevinson era departe de a fi

perfectă, în ciuda faptului că trăise atâta aici. Alternam cele două limbi, vorbeam când în una, când în alta, după cum îi era mai ușor. Dar cum puteam eu să știu că o să i se întâmple ce i s-o fi întâmplat? Tu nu știi?

A repetat întrebarea, de parcă nu i-ar fi venit să creadă că nu.

– Nu, Jack, i-am răspuns. Tomás a fost întotdeauna ermetic. A pretextat fără încetare că nu era autorizat să-și dezvăluie sarcinile, nici destinațiile, nimic. Că, dacă îmi spune ceva, comite o ilegalitate, violează Official Secrets Act sau cum s-o chema, căruia îi era supus, iar asta nu poate s-o facă nimeni fără să suporte consecințe grave. Până și după ce se retrage, tăcere până la moarte, presupun că cei care îl încalcă sunt acuzați de înaltă trădare, încă și astăzi. În sfârșit, toate astea au fost după ce mi-a mărturisit pentru cine lucra în realitate. Dar și înainte abia dacă spunea ceva, iar adevărul e că problemelor diplomatice eu le acordam prea puțină atenție. Am păstrat tăcere câteva secunde, rememorând, și am adăugat: Însă da, ceva i s-a întâmplat la Oxford, fără îndoială, spre final. Schimbarea i-am observat-o și eu. Înainte de a ne căsători, chiar. Probabil că atunci l-au recrutat. Și-a luat asupra lui niște responsabilități pe care nu și le imaginase nicidecum când a plecat. A început să ducă o viață dublă și amândouă constau în a se preface și în a ascunde. Suficient ca să-i modifice oricui caracterul, nu?

– Da, suficient, a spus Jack. Și, cu toate acestea, în ciuda a tot… Întotdeauna îmi ziceam că mai era ceva. Tom e prea misterios, a insistat, iar de data aceasta nici măcar n-a spus „era“, ci „e“.

– De ce spui „e“?

Jack și-a ridicat bărbia de pe baston, surprins, dar și-a menținut mâinile pe mâner, se vedea că îndrăgea postura aceea.

– Am spus „e“?

– Da, „e prea misterios“, asta ai spus.

A privit absorbit afară, spre copaci, cu ochii lui albaștri inocenți.

– Ah, da. E posibil. Nu știu, a adăugat. Îmi închipui că nu te împaci niciodată cu ideea că un fiu, pe care l-ai văzut atât de mic și în același timp cu atâta energie vitală, nu mai există. De când se naște ești sigur că acel copil îți va supraviețui, că nu-ți va fi dat să-l vezi murind. Și ține cont că, la urma urmelor, eu nu l-am văzut murind, nici nu i-am văzut cadavrul, și nu l-am îngropat. Imediat s-a corectat. E răspunsul facil. Însă nu e vorba doar despre asta, Berta, de ce să te mint? Sunt primul interesat să-ți refaci odată viața și să uiți de el. Cu alt bărbat, înțelege-mă. Vreau ca nici cea mai măruntă incertitudine să nu te lege și amintirea lui să nu-ți fie o povară. Dar Tom e atât de misterios, într-adevăr, atât de alunecos și de cameleonic, de mic a fost atât de greu de înțeles, că nu pot să cred că e mort cu adevărat. Numește-o cum vrei: intuiție paternă, presimțire, bănuială, scepticism în fața versiunilor oficiale, *wishful thinking* (nu știu niciodată cum să spun asta în spaniolă). Poate negarea realității. Însă ar fi dreptul meu, bătrânii și-l câștigă. Nu mai avem prea mult timp și realitatea ne afectează deja atât de puțin, ne ignoră și nu ne ia în seamă. Aproape toate cărțile sunt jucate și abia dacă ne mai așteaptă vreo surpriză. Și, întrucât realitatea se întoarce cu spatele la noi, noi putem să facem același lucru cu ea și s-o negăm după cum ne convine. Când ne lasă câte o

portiță, cât de mică, firește, nu e cazul să delirăm. Eu n-am să neg că Mercedes a murit, bineînțeles că nu. Dar am senzația că Tom e viu pe undeva. Fugit, ascuns, sub altă identitate. A recurs din nou la chirurgia plastică, se poate. Nu știu și nici nu știu de ce. Și pesemne că nu o voi putea constata, doar dacă deodată i se găsește corpul și atunci da, voi fi obligat să accept faptul. Nu cred, în schimb, că reapare înainte să mor eu. Dacă s-a ascuns zece ani, nimic nu împiedică să fie cincisprezece, sau douăzeci, până ce se uită totul, ce e de uitat. Până la urmă totul se uită, sau le devine indiferent celor care vin din spate, celor care ne succedă. Evident, eu o să mor fără să știu nimic cu certitudine. Pe de o parte e păcat. Pe de alta e un avantaj, pentru că așa nimeni nu va putea să mă facă să renunț la ideea mea, și cu ea am să rămân.

Am fost surprinsă. „Și el a făcut supoziții", am gândit. „De câți ani le elaborează?"

– Chiar ai senzația asta? l-am întrebat.

Jack și-a întors fața de la copaci și m-a privit. Era privirea lui curată dintotdeauna.

– Sincer, sincer, sincer? A tăcut un moment, de parcă ar fi șovăit. Poate n-ar trebui să-ți spun asta, Berta, pentru că n-am nici un temei. Să nu crezi că știu ceva ce tu nu știi, nu e așa. Dar am mai mult decât atât. Am convingere.

Sigur avea dreptate, sigur nu doar bătrânii, ci toți cei care suntem vii avem dreptul de a respinge părțile din realitate care nu sunt evidente și care ne umplu de amărăciune sau de tristețe, ne privează de orice speranță, sau pur și simplu ne contrariază. Întotdeauna putem să spunem „Nu am dovezi" despre lucrurile pentru care nu avem dovezi, adevărul e că avem dovezi pentru foarte puține lucruri, vreau să spun că aproape tot ce știm se datorează altor persoane, care ne-au povestit, cărților, ziarelor și enciclopediilor, sau istoriei, cu cronicile, arhivele și analele ei, pe care le credem, pentru că sunt înrădăcinate și vechi, ca și cum nu s-ar fi mințit și manipulat pe vremea lor și n-ar fi prevalat legendele. Imediat ce asistăm la ceva, imediat ce suntem prezenți la ceva, nu suntem capabili să afirmăm aproape nimic, deși o facem neîncetat. Astfel că nu e prea greu să negăm un fapt sau existența a ceva când preferăm să le negăm, confuzia lumii și memoria imperfectă (efemeră, dubitativă, schimbătoare) ne-o servesc pe tavă. Dacă cineva admirat sau iubit comite o mârșăvie, de cele mai multe ori putem să spunem: „Nu, nu era el, sau nu era ea, nu-i stă în fire. Mi s-a părut că ar fi el, dar probabil că m-am înșelat. Nu vedeam prea bine, era întuneric și eu eram răvășit, nu dispuneam de cel mai bun unghi și nu aveam ochelarii. L-am confundat cu altcineva care-i seamănă, asta trebuie să fi fost". Cum să nu ne gândim atunci că un fiu dispărut, cel mai tânăr, o fi viu pe undeva? Priam își vede cu ochii lui primul născut, pe Hector, murind, moare lovit de lance, și de aceea se duce să-l implore pe Ahile să-i dea trupul neînsuflețit, ce fusese târât și era ca vai de el, ca să facă cele cuvenite; dacă s-a înduplecat să se umilească a fost din pricina certitudinii, pentru că o știa bine. Însă, dacă nu l-ar fi văzut, dacă doar i s-ar fi dat

vestea că Hector a căzut într-o luptă nemaipomenită pe un câmp îndepărtat, ar fi putut să-i aștepte întoarcerea, închipuindu-și că martorii greșesc, n-au văzut bine, ori s-au grăbit să tragă concluzii și nimic nu l-ar fi împiedicat să-și aștepte apropiata moarte într-o stare de incertitudine. Nu degeaba există aceste verbe: a confirma, a demonstra, a constata; a verifica, a reafirma, a reasigura; și a se încredința. Nu sunt zadarnice și nici nu au rol de ornament, ci răspund unor necesități.

Eu nu puteam să-i confirm nimic lui Jack Nevinson și nici să-i dezmint, nu se dezmint senzațiile, cu atât mai puțin convingerile. Dar m-am abținut să-i spun ce senzații aveam sau avusesem eu, cu o deosebită intensitate în 1988, apoi mi se domoliseră. Ar fi trebuit să-i povestesc vechiul episod cu soții Kindelán, pe care li-l ascunsesem mereu lui și soției lui, ca să nu-i alarmez și nici să nu-i îngrijorez. Fără îndoială, acela mă făcuse, nu o dată, să mă tem, să bănuiesc că Tomás îndeplinea misiuni murdare în Irlanda de Nord; și vedeam oamenii de acolo irascibili și plini de ură, încât îmi inspirau mai multă frică decât alții. Nu membrii IRA și unioniștii înarmați, ci populația; mi-o imaginam la fel de posedată, de sălbăticită și arzând de dorința de răzbunare ca pe a noastră, cea spaniolă, în anii treizeci ai secolului trecut, pe care nu mă obișnuiesc să-l numesc „trecut", fiindcă e al meu și eu sunt prezentă. (Sau ca pe cea bască de atunci, din anii optzeci, partea dominată de ETA.) Uniunea Sovietică, Cuba și Germania de Est, ca să menționez alte scenarii în care îmi trecea prin cap să-l situez pe Tomás în completa mea ignoranță, nu-mi provocau aceeași panică, poate în mod absurd. Puteau să fie mai periculoase, dar mă gândeam că acolo, măcar, populația nu intervenea, fiind atât de supusă.

Pe 19 martie 1988 a avut loc ceea ce a fost cunoscut ca „uciderea caporalilor", sau „*the Corporals Killings*" în limba engleză, cea pe care o vorbeau cei implicați, victime, călăi și martori. Cu trei zile înainte, în timpul înmormântării la Belfast a trei membri IRA care pregăteau un atentat și au fost omorâți de trupele britanice, un paramilitar unionist, Michael Stone pe numele său, atacase cortegiul funerar cu pistoale și grenade de mână și răpusese trei persoane, între care un alt membru al IRA, Caoimhín Mac Brádaigh sau Kevin Brady. Se înțelege că înmormântarea acestuia, pe 19, era înnegurată de tensiune, furie, teamă și suspiciuni. Ca să nu mai aprindă spiritele, poliția a hotărât să se dea la o parte și să lase ceremonia nesupravegheată. Un mare număr de membri ai IRA și ai IRA Provisional asigurau ordinea și au asistat destui ziariști, ba chiar și o echipă de televiziune. Se crede că accidental, ori pentru că nu erau la curent cu ultimele instrucțiuni, doi caporali ai armatei engleze, îmbrăcați civil și la bordul unui Volkswagen Passat argintiu, au irupt în zona cortegiului, care avea în frunte taxiuri negre. Mulțimea a crezut că e vorba de un nou atac și că ocupanții vehiculului erau din nou paramilitari de la Ulster Defence Association, ca acel Stone din urmă cu trei zile, care le omorâse omul. Automobilul caporalilor, dezorientat și abia având loc, a făcut manevre ca să se retragă, iar în una dintre ele a urcat pe trotuar, semănând spaima și o furie îngrozitoare, împrăștiindu-i pe cei prezenți. În cele din urmă, s-a văzut prins, blocat de taxiurile negre, iar atunci mulțimea s-a năpustit asupra

mașinii, a spart geamurile și a încercat să-i scoată pe acolo pe cei doi caporali. Unul dintre ei, Derek Wood, de douăzeci și patru de ani, a scos o armă scurtă pe fereastra lui, pistol sau revolver, ca să tragă un glonț în aer, care a obligat masa să se retragă. Dar numai momentan, iar curând după aceea, mulțimea, și mai întărâtată, a izbutit să scoată soldații târâș, pe Wood și pe David Howes, cu un an mai tânăr decât colegul său și i-a aruncat la pământ, unde au fost loviți și călcați în picioare. O ziaristă a relatat momentul în care caporalii s-au văzut pierduți și a spus că unul „nici nu striga, nici nu scotea chiote de luptă, se limita să ne privească cu ochi înspăimântați, de parcă am fi fost cu toții dușmani într-o țară străină și n-am fi înțeles în ce limbă vorbește, dacă ar fi cerut ajutor". I-au tras până la un teren de sport din apropiere, unde un grup de bărbați i-a dezbrăcat, lăsându-i în chiloți și în șosete. Un preot catolic iredentist, părintele Alec Reid, a încercat să-i oprească și să convingă pe cineva să cheme o ambulanță, căci, conform BBC, se torturau soldații. Dar pe preot l-au dat la o parte și l-au amenințat că îl împușcă dacă se amestecă. Au continuat să-i bată pe caporali și i-au aruncat peste un zid, dincolo de care îi aștepta unul din acele taxiuri negre foarte încăpătoare, asemănătoare cu cele londoneze, care s-a îndepărtat în mare viteză. Înăuntru erau soldații pe jumătate linșați și doi sau trei indivizi, pe lângă șofer. Cel care ocupa scaunul copilotului a fost văzut ridicându-și pumnul de vreo două ori, într-un gest de triumf furios, prin geam. Astăzi este posibil să contempli o parte din scenă pe YouTube, ce a putut să filmeze echipa de televiziune până când mulțimea, conștientă de ceea ce avea să urmeze, a împiedicat-o să continue și a îndepărtat cameramanii dându-le brânci. Gestul pumnului se vede clar, e al cuiva care fuge cu o pradă promițătoare.

Ce promitea s-a împlinit neîntârziat, ori era mare grabă să se împlinească. Taxiul nu s-a îndepărtat prea mult, doar vreo două sute de metri, până a ajuns pe un teren viran, unde, după ce au verificat identitățile atacatorilor, „i-am executat", conform comunicatului Brigăzii Belfast a IRA emis puțin după aceea. Termenul acesta nu se potrivește prea bine cu starea cadavrului lui Wood, cel care trăsese în aer după ce se văzuse înconjurat de mulțime: corpul său prezenta șase urme de gloanțe, două în cap și patru în piept, patru urme de lovituri cu pumnalul în ceafă și multiple răni în alte părți. Părea opera unor mâini numeroase și dezlănțuite, nu a unui singur executant detașat. Părintele Alec Reid urmărise pe jos taxiul, bănuind destinul final al caporalilor și cu intenția de a-l preveni. Însă, când a ajuns pe terenul viran, era prea târziu (tot incidentul a durat douăsprezece minute) și s-a limitat să rostească rugăciunea morților, a proaspeților decedați. Un fotograf a surprins momentul, iar fotografia a devenit atât de celebră, că revista *Life* a ales-o între cele mai bune imagini din ultimii cincizeci de ani, ceea ce înseamnă jumătate de secol. În ea se vede părintele Reid îngenuncheat, cu un fel de fâș sau de hanorac cu fermoar, lângă corpul însângerat și aproape gol al caporalului Howes, cel mai tânăr. Preotul privește spre cameră, sau mai degrabă spre persoana care o susține (poate căutând altă ființă umană care să-i împărtășească dezolarea și să i-o înțeleagă), cu o expresie de neputință sau de modestie, ca și cum în fond ar ști că la nimic nu-i mai folosesc cadavrului

cele din urmă rituri cu care îl îngrijește. Dar este singurul lucru pe care știe să-l facă, iar unii oameni simt nevoia să facă ceva, chiar și atunci când nu mai e nimic de făcut.

De prisos să spunem că atunci când s-a publicat fotografia aceasta, în 1988, nu m-am putut opri să mi-o amintesc pe cealaltă, despre care am vorbit și pe care însă nu am mai găsit-o niciodată, nici măcar pe internet. Mai bine așa, pe de altă parte: era mult mai insuportabilă. Celor uciși de o mulțime sau de o șleahtă li se smulg întotdeauna hainele înainte, nu știu dacă pentru a-i umili sau din simplă furie, sau ca să se simtă și mai lipsiți de apărare, sau pentru a-i anunța ce îi așteaptă, sau pentru a-i abrutiza. De când am văzut imaginile de la lichidarea caporalilor m-a invadat din nou o presimțire funestă, dacă se poate numi presimțire ceea ce, dacă s-a produs, este situat obligatoriu în trecut, poate în trecutul îndepărtat. Văzând înverșunarea colectivă cu care se acționa uneori în Irlanda de Nord, nu mă îndoiam că, dacă Tomás ar fi fost acolo și se dăduse drept irlandez și chiar drept membru al IRA o vreme, dacă izbutise să le câștige încrederea ca să le pregătească o ambuscadă sau să-i dea de gol și fusese descoperit, ceva deloc diferit de ce suferiseră caporalii (poate și mai rău), și alți soldați britanici, probabil și vreun alt agent infiltrat și evident colaboratori, îi fusese hărăzit și lui.

Doar că trupul său distrus și gol nu fusese lăsat la vedere ca învățătură de minte, nici ca fanfaronadă, nici ca mesaj, nici ca demonstrație de forță, și cu atât mai puțin se permisese ca un preot să-l ajute să călătorească până în lumea cealaltă. Pesemne că îl îngropaseră în secret într-o noapte fără lună în mijlocul unei păduri, îl aruncaseră în mare sau în lacul Neagh cu lanțuri grele, ca să nu iasă niciodată la suprafață; îl dăduseră să-l mănânce câinii sau porcii, îl făcuseră bucăți sau îl arseseră până îl prefăcuseră în scrumul care plutește până pe mâneca unui bătrân și acesta îl suflă. S-or fi străduit conștiincios să-l facă să dispară, l-or fi subtilizat superiorilor și familiei ca sporire a pedepsei, îmi fusese subtilizat mie, soția necunoscută și îndepărtată, Berta Isla. Nu avuseseră milă față de el, ci se îndârjiseră, îl exilaseră din univers, resturile și urma deopotrivă, ca și cum nicicând nu ar fi călcat pe pământ și nu ar fi străbătut lumea. Așa cum de-a lungul istoriei au fost pustiite așezări și s-a exterminat întreaga populație, ca să nu mai aibă urmași, iar pentru că n-au putut s-o omoare de două sau de mai multe ori, cum ar fi dorit călăii, au pedepsit-o cu suprimarea oricărui vestigiu și cu anularea amintirii. Așa cum este ura față de loc, ura spațială, până la transformarea în moloz și netezirea terenului (un lucru nesănătos, aversiunea față de ținuturi), este și ura biografică, ura față de persoană. Nu doar că e nimicită, ci se șterge orice rămășiță a nefastei sale existențe, e anulată de parcă nu s-ar fi născut, nici n-ar fi trăit, nici n-ar fi murit, nici n-ar fi trecut pe nicăieri; de parcă n-ar fi făcut nimic bun, nici rău și ar fi fost doar o pagină albă sau o inscripție nedeslușită, cineva neînregistrat la starea civilă, adică, de parcă n-ar fi fost nimeni. Acesta ar fi putut fi destinul lui Tomás, să se cufunde în ceața celor întâmplate și neîntâmplate, în spatele negru al timpului, înghițit de gâtlejul mării. Și să fie asta: un fir de iarbă, puțin praf, o rafală scurtă, o șopârlă urcând pe un zid vara, o

fumăraie care în cele din urmă se stinge; sau o zăpadă care cade și nu se așterne.

Nu puteam să-i vorbesc lui Jack Nevinson despre temerile mele din 1988 și dinainte, nici despre soții Kindelán, nici despre Irlanda de Nord și nici despre Irlanda. Poate l-ar fi făcut să se îndoiască, i-ar fi zdruncinat convingerea, și ce sens avea, era bătrân, era singur și e bine să te agăți de ceva când ești bătrân și singur, de cel mai nesemnificativ detaliu al zilei, iar dacă nu, de o fantezie. Când a murit, peste vreo două luni, m-am bucurat și mai mult că n-am suflat o vorbă. Astfel, căzând din pat în pijama, a putut crede mai departe că misteriosul său mezin e viu și că se va întoarce, chiar dacă el n-are să-l mai vadă. Și când, la moartea lui, am rămas eu puțin mai singură (însă copiii mei mi-au fost mereu alături în anii aceia și câte un bărbat, care a venit ca să nu dăinuie și să nu zăbovească lângă mine), nu m-am putut opri să nu mă simt câteodată contaminată de senzația lui, de convingerea lui bazată pe nimic. 1988 se scursese și cu el, cele întâmplate la Belfast caporalilor Wood și Howes, pe jumătate linșați de cortegiul unei înmormântări și apoi asasinați de mai multe mâini nesătule care au avut nevoie să-i omoare de zece ori, patru lovituri de pumnal și șase gloanțe. Da, frica s-a dus, iar ce a spus socrul meu a rămas cu mine, în schimb. De aceea, și din superstiția care uneori prinde rădăcini și devine un act reflex (ca a bate în lemn sau, odinioară, a-ți face cruce), ieșeam pe un balcon sau pe altul din când în când, mai ales în amurg, pe înserat, când se crăpa de ziuă, când zorii mă găseau treză și scrutam Plaza de Oriente, unde s-a pictat *Las Meninas*, cu binoclul sau fără el și străzile San Quintín și Lepanto, unde se aflase Casa de las Matemáticas, Plaza de la Encarnación și esplanada Palatului Regal cu numeroșii vizitatori, sperând să văd în vreun punct o figură familiară transformată de timp și de necazuri. Sau poate de o viață mai bună decât cea pe care o dusese cu mine, cu altă femeie și cu alți copii. Tomás se dovedise, într-adevăr, prea misterios, iar pe tărâmul himerelor totul era cu putință.

VIII

– Nu vă imaginați, Mr Southworth, de câte ori am gândit din nou ceea ce am gândit în momentul în care am decis ce să fac, în urmă cu douăzeci de ani, nu-i așa?

Tom Nevinson nu era mult mai tânăr decât vechiul său profesor, dar i se adresa la fel de respectuos ca pe vremea aceea, în urmă cu vreo douăzeci de ani. Există cazuri în care e imposibil să schimbi modul de a trata pe cineva, de exemplu profesorii, mai ales dacă în timpul acesta profesorul și elevul nu s-au mai văzut, dacă nu a existat continuitate.

– Ce ai gândit? îl întrebă Mr Southworth, poate mai degrabă din condescendență decât din curiozitate adevărată.

Încă nu-și revenise din surpriza vizitei, fără anunț, fără telefon prealabil; din intempestiva năvălire a acelui bărbat, de vârstă mijlocie, care spunea că e Tomás Nevinson, atât de diferit de cel pe care și-l amintea el. Acum Mr Southworth avea părul aproape alb, prematur albit, în rest nu se schimbase prea mult. Era în încăperile sale dintotdeauna la St Peter's College, era, ca întotdeauna, foarte iscusit cu valurile robei negre care-i cădea ca o cataractă în jurul picioarelor și nu i se încurca niciodată în ele, roba pe care el se încăpățâna să și-o pună pentru orele de *tutorials* și de cursuri, deși obiceiul acesta începea să nu mai fie bine văzut în anii nouăzeci, care anticipau noul, ranchiunosul secol: ca pe o trăsătură de autoritate și elitism. Începea să fie totul rău văzut, orice semn de politețe, distincție sau erudiție începea să se simtă ca o ofensă. Însă Mr Southworth era din firea lui politicos, distins și înțelept, și la fel era profesorul Wheeler, chiar mai mult (avea să fie numit Sir Peter Wheeler puțin mai târziu), și nu era dispus să meargă împotriva propriei ființe ca să mulțumească o masă manipulată, educată în victimizarea congenitală și împinsă spre complexul de inferioritate ca pașaport, alibi și motor al existenței.

– Vi se va părea exagerat, o paradă de clarviziune, răspunse Tom Nevinson, însă am fost sigur că hotărârea îmi va afecta viața, cum s-a și întâmplat. Nu următoarele zile, nici următoarele luni, nici măcar următorii ani, ci restul, viața mea întreagă, începând din clipa aceea, când eram la început de drum, dumneavoastră m-ați cunoscut atunci și vă veți aminti puțin cum eram. Nu știți cum sunt acum. Ce am gândit și mi-am repetat adesea a fost asta: „Ce va fi acum, va fi mereu. Voi fi cine nu sunt, voi fi o ficțiune, voi fi un spectru care se duce și vine, se îndepărtează și se întoarce. Și voi surveni, voi fi mare, și zăpadă, și vânt". Mi-am repetat-o ca să mi-o fixez în minte.

Rămase tăcut, uitându-se cu ochi descumpăniți și stăruitori în jur, la primitoarea încăpere plină de cărți în care petrecuse atâtea ore din timpul anilor universitari în urmă cu o veșnicie sau cu două, de parcă nu i-ar fi venit să creadă că locul nu se schimbase deloc după anii săi de rătăciri, iar pe deasupra și-ar fi dat seama că ceea ce spunea n-avea nici un sens pentru Mr Southworth, care nu era la curent cu antecedentele.

La vremea respectivă nu-l informase despre ulterioara discuție la telefon cu Wheeler, sau îl informase doar sumar. Nici despre întâlnirea cu recrutorii Tupra și Blakeston, nici despre condițiile pe care aceștia i le impuseseră. Una dintre ele fusese să se încorporeze numaidecât, alta să nu sufle nici o vorbă nimănui. Dacă urma să lucreze pentru Serviciile Secrete și să fie antrenat de ei, chiar din clipa aceea totul devenea exact asta, secret. Nevinson se dusese să-și ia rămas-bun de la Mr Southworth peste vreo două zile și, despre problema sa, la a cărei naștere fusese martor, se limitase să-i spună: „Aveați dreptate, Mr Southworth, vă mulțumesc. Domnul profesor Wheeler mi-a fost de ajutor. Mi-a dat sfaturi excelente și totul este soluționat. Poliția nu mă va mai deranja, a văzut că n-am nici o legătură cu moartea bietei fete". „Și Morse acela?", îl întrebase Southworth. „Părea abil și meticulos." „Nu vă faceți griji, și cu el e lămurită treaba. Am beneficiat de consiliere legală, iar domnul profesor e foarte convingător." „Au găsit omul?" „Nu, din câte știu eu. Dar îl vor găsi, presupun." Mr Southworth era discret și n-a vrut să insiste, nici să-l tragă de limbă. Dacă voia să mai afle ceva, îl va întreba pe Peter, cu care avea o relație apropiată, pentru el era „Peter". Și așa făcuse peste o săptămână, când se întâlniseră între patru ochi în Senior Common Room de la Tayloriana, însă Wheeler nu-i dăduse prea multe explicații, ca și cum întâmplarea ar fi fost apă de ploaie, plicticoasă și încheiată: „Ah, tânărul Nevinson", îi zisese. „Nimic. O greșeală, o neînțelegere, o sperietură. Probabil că s-a întors la Madrid, sub aripa protectoare a lui Starkie. Sau e gata să plece."

Da, bărbatul care își lăsase în urmă tinerețea și care afirma că e Tom Nevinson și cu siguranță era (de ce ar fi vrut cineva să se dea drept un fost student al său, după douăzeci de ani, de ce l-ar fi mințit atât de prostește?), bărbatul care apăruse în locuința sa de la St Peter's cu o privire febrilă și un aspect răvășit, de parcă tocmai ar fi văzut o fantomă, sau ar fi ieșit din abisul unei îndelungi și profunde amăgiri, sau poate ar fi străbătut un calvar, ori ar fi depășit o ordalie, își dădu seama că Mr Southworth nu avea habar de aproape nimic. Dar continuă. Nu știuse cu ce să înceapă și îi fusese greu să deschidă gura; odată ce își dăduse drumul, nu avea să-și piardă impulsul, chiar dacă era un impuls precipitat și vecin cu incoerența.

– Mi-am adus, de asemenea, aminte de două versuri pe care le văzusem pentru prima oară cu puțin timp înainte: „Pulbere-n aer suspendată / Locul unei întâmplări trecute-arată".

Și, înainte ca el să poată adăuga ceva, Mr Southworth, care era cult și cu vaste lecturi, menționă proveniența cu naturalețe, fără pedanterie, ca și cum ar fi recunoscut un pasaj din Biblie.

– Înțeleg. Eliot. *Little Gidding*, dacă nu mă înșală memoria.

– Da. Îl citisem din întâmplare, pe sărite, fragmente, nu întreg. Acum e multă vreme de când îl știu pe dinafară, de la cap la coadă. Atunci m-am gândit tot așa: „Aici s-a încheiat a mea, povestea mea. Ce mă așteaptă, întrucât simultan continui să fiu acum aici, iar acum este întotdeauna. Iată moartea aerului. Dar îi supraviețuiești". Asta am gândit, Mr Southworth, și că asta era un noroc și în același timp o nenorocire.

– Iarăși în spiritul lui Eliot, nu?

Tomás nu i-o confirmă de data aceasta, era absorbit de ale lui și prea tulburat, în câteva secunde privirea îi devenea pierdută sau concentrată, își îndrepta ochii vii spre vechiul său tutore și spre obiectele din jur, sau înlăuntrul său, ca morți, spre vreo amintire sau spre mai multe amintiri, ori înfierbântați, spre neant.

– Supraviețuiești acelei morți, Mr Southworth. Supraviețuiești aerului mort, eu o știu și pot să v-o spun. Eu am trăit asta. Își scoase o batistă dintr-un buzunar și și-o trecu peste frunte și peste tâmple, deși, în ciuda agitației, nu transpira. Batista se ivi curată și împăturită și rămase curată după ce se șterse cu ea. E foarte greu s-o termini cu viața, când ea nu vrea să se ducă. E greu până și să ucizi pe cineva, când viața hotărăște că nu e încă vremea să-l părăsească, nu e dispusă să se retragă. Și să fii ucis, dacă te opui cu toate puterile, cu voința mai presus de toate. Dumneavoastră nu știți de câte e în stare voința dacă e provocată, aici, la Oxford, nu puteți să știți. Acesta este un loc pacific, e în afara universului.

Mr Southworth își lăsă la o parte stânjeneala inițială și surprinderea cu care încerca să-l juxtapună pe tânărul strălucitor și dotat pentru limbi străine, care le atrăsese atât de mult atenția în timpul studiilor universitare, lui și celorlalți profesori, cu bărbatul pe care îl avea în față. Bărbatul pe care îl avea în față pesemne că împlinise patruzeci și ceva de ani (poate se scurseseră mai bine de douăzeci de când îl văzuse pentru ultima oară). Avea mustață și barbă încărunțite, se rotunjise, și la trup, și la față. Părul îi era grizonant și nu mai era abundent, îl purta dat spre spate și nu își ascundea pronunțatul început de chelie. Trăsăturile plăcute ale tânărului se vulgarizaseră: era ca și cum nasul i s-ar fi aplatizat și bărbia pătrată i-ar fi devenit trapezoidală, ca într-o bandă desenată de pe vremuri; ochii cenușii erau lipsiți de strălucirea fulgerătoare de odinioară, păreau definitiv tulburați și mați, de culoare întunecată și cu pupilele agitate, înainte doar pătrunzătoare și neliniștite; singura care nu i se schimbase era gura cărnoasă și bine conturată, cu toate că mustața i-o acoperea parțial și nu se vedea la fel de roșie și de netedă. Avea riduri adânci pe frunte, orizontale, și pe obraji, verticale, și o cicatrice veche sub colțul stâng al buzelor, foarte asemănătoare, gândi Southworth, cu cea care nu i se șterse niciodată lui Peter după îndepărtatul său accident de automobil din 1941, în timpul instruirii la Loch Ailort, pe coasta occidentală a Scoției, îl auzise povestind episodul. Lui Nevinson, cu timpul, i se va albi această cicatrice (se va pierde în paloarea sa fără să dispară niciodată pe de-a-ntregul), era straniu că amândoi și-o făcuseră în același loc și cu aceeași traiectorie, amândurora le traversa în diagonală toată bărbia.

Noul Nevinson vorbea precipitat și oarecum incoerent, dând în același timp impresia că e hotărât, că nu ar bate câmpii, odată ce redevenea calm și senin, în

posesia clarității, în largul lui. Nici nu ar umbla cu menajamente, probabil. Avea o atitudine nervoasă, de nerăbdare, de acreală, de duritate interioară, pe care tânărul nu ar fi avut-o, dacă el își aducea bine aminte. Tânărul era superficial și ironic, la bărbat se observa gravitatea și amărăciunea, nu lăsa loc pentru glume. Trecuse mult de când nu se gândea la lucrurile acestea, dar acum își aminti ce teamă îi era, aproape groază, după vizita lui Morse, la care el vrusese să fie prezent, ca să-l protejeze. Firește că timiditatea lui, dezorientarea absolută și spaima i se datorau știrii bombă, îl anunțaseră că tânăra cu care se culcase cu o noapte înainte și alte dăți fusese asasinată curând după ce se despărțise el de ea, după ce plecase din casa ei. Cum se numea? Polițistul Morse îi menționase numele, și păruse surprinzător că Tom, acum își amintea, nu avusese habar de numele de familie al fetei până în momentul acela. Era o fată care lucra la librăria Waterfield's, iar prenumele și numele de familie erau cu J, ca Joan Jefferson, sau Jane Jellicoe, sau poate Janet Jeffries. Nu citise în ziare nimic în privința aceasta, dar nu era ciudat, Mr Southworth nu le vedea zilnic, ba chiar petrecea zile întregi fără să aibă timp nici măcar să le arunce o privire la *college*, era mereu pe fugă, de la ședință la *tutorial* și de la curs la seminar, iar orele care-i rămâneau le dedica studiului și lecturii miilor de cărți. Era adevărat că Oxfordul și locuitorii săi erau în afara universului, cufundați în fleacurile lor. Tom îi spusese apoi că totul se aranjase și, ca majoritatea colegilor săi, nu era un om curios în privința lumii exterioare „congregației", ca și cum ceea ce se întâmpla în afara universității în realitate nu avea nici o legătură cu ei. Uitase numaidecât episodul, el n-o cunoștea pe fată, sau cel puțin nu-și dădea seama cine e, aproape toate i se păreau identice; iar dacă nu afecta un pupil de-al său, lucrul acela îl privea la fel de vag ca o crimă comisă la Manchester, la Paris sau la Varșovia.

Bărbatul pe care îl avea acum în față nu s-ar fi speriat din pricina aceasta, a unei morți violente, chiar dacă victima îi era apropiată, nici din pricina întrebărilor unui polițist, chiar dacă îl implicau, sau nu în același mod. „Poate", gândi E A Southworth (așa spunea inscripția de pe ușa sa), „nici măcar nu s-ar fi tulburat. Individul ăsta l-ar fi luat ca pe un incident obișnuit din lume, lumea mereu credincioasă stilului său, lumea pe care el acum o cunoaște. Ce o fi văzut acest Tom în toți acești ani?", avu timp să se întrebe în vreme ce îl scruta încă. „Ce-o fi făcut, ori ce i-or fi făcut, ca să fie atât de nemilos? Îl aștepta o carieră de diplomat în Spania sau funcționar la Foreign Office, avea căile acestea deschise, vorbind câte limbi vorbea și pe toate, perfect. Dar asta nu e fața unui diplomat și nici a unui funcționar. E a cuiva dezrădăcinat și dezamăgit, cu siguranță disperat. Dar e și nemilos."

Mr Southworth își scoase o țigară și îi oferi una lui Tomás. El o acceptă, fiecare și-o aprinse pe a sa cu bricheta proprie și profesorul îl întrebă:

– Ce ți s-a întâmplat, Tom Nevinson? Ce-ai făcut în tot timpul acesta? Nu știu despre ce hotărâre îmi vorbești, nu te înțeleg. Ce pot să fac pentru tine, dacă pot să fac ceva? Nu că nu m-ar bucura vizita ta, dar de ce dracului ai venit să mă vezi, după atâția ani?

Nimeni nu a știut niciodată ce i se întâmplase lui Tom Nevinson, nici ce devenise, nu cu exactitate, nu în detaliu; nici măcar în linii mari. În ce locuri, cu cine fusese, de ce misiuni fusese responsabil, cât rău provocase, câte nenorociri prevenise. A știut-o doar el, așa cum fiecare singur știe despre sine, și în mai mică măsură Tupra sau Reresby sau Ure sau Dundas, omul cu toate aceste nume și altele care nu se cunosc, la fel ca Blakeston: superiorii săi imediați, recrutorii, hoții vieții sale trasate dinainte. E posibil să fi știut ceva, foarte vag, diferiții și înalții șefi pe care se presupune că i-a servit, în ultimă instanță și în teorie: Sir John Rennie și Sir Maurice Oldfield, Sir Dick Franks și Sir Colin Figures, Sir Christopher Curwen și Sir Colin McColl, e greu să se fi aflat la îndepărtatele ordine ale lui Sir David Spedding, următorul director al Secret Intelligence Service, din 1994 până în 1999. Dar poate că el nu l-a văzut în viața lui pe nici unul și nici ei nu erau la curent cu peregrinările lui concrete, probabil preferau să afle cât mai puțin posibil din ce se petrecea pe feluritele terenuri și despre metodele utilizate acolo de subordonați, ținuți prudent la distanță de birourile lor. Pesemne că dădeau instrucțiuni de la vârf și așteptau să le vadă îndeplinite după un timp, fără a ști cine le îndeplinise și nici cum o făcuse. Erau recunoscători că șefii intermediari îi înșelau, menținându-i în neștiință și îi scuteau de amănuntele sinistre sau dezagreabile pe care ei le provocaseră fără să-și murdărească mâinile și că își luau propriile măsuri fără să le ceară autorizație și fără să-i consulte. Erau recunoscători că erau înfășurați în văluri opace de ignoranță, ca să nu fie vinovați dacă o operațiune sau un dispozitiv dădea greș lamentabil, sau se încheia cu o catastrofă. Pretindeau să nu se amestece. Deși cine știe dacă vreunul a binevoit să-l cunoască pe Nevinson în persoană, dacă acesta fusese foarte util sau se remarcase, ori dacă avansase până ajunsese la rândul său șef intermediar, poate mai presus de Blakeston, mereu mai prejos de Tupra, nu era Tupra din cei care permit ca un inferior să le-o ia înainte. N-a știut nimeni niciodată nici ce galoane a obținut Tomás Nevinson. Nimeni din afara Informațiilor Militare, se înțelege.

Persoana căreia i-a povestit cele mai multe lucruri a fost Mr Southworth, dar nu i-a răspuns la întrebare, ce i se întâmplase, ce se petrecuse cu el în tot acel timp. Era o întrebare mai degrabă retorică sau un mod de a vorbi, nimeni nu e capabil și nici nu e dispus să relateze douăzeci de ani sau și mai mulți dintr-odată și aproape nimeni nu e dispus să asculte, doar dacă nu e vorba de o narațiune scrisă și fictivă despre cineva inexistent, inventat, însă chiar și așa, nu e ușor să fii atent la o poveste atât de lungă. Astfel că Tomás îi rezumă cât putu din ce se întâmplase înainte de plecarea sa de la Oxford, când era încă student sau înceta să mai fie.

– Evident, dumneavoastră nu știți. Nu știți nici măcar începutul. Spunând aceasta, dându-și seama, Tom Nevinson se însenină, își reveni puțin și își axă discursul pe tema esențială, așa se comportă de obicei cei care trebuie să dea explicații, când pricep că e necesar să le dea, ca să fie cât de cât înțeleși. La vremea respectivă, v-am spus că e totul aranjat. Că eu sunt în afară de orice bănuială în privința crimei, probabil că vă amintiți, uciderea acelei fete, Janet Jefferys,

strangulată chiar în noaptea în care fusesem eu cu ea. Perspectivele erau funeste pentru mine, vă amintiți? V-am spus că am fost exclus. Dar nu și cum am obținut asta, nu în schimbul a ce, fiindcă printre condiții mi s-a impus o regulă, cea a absolutului secret, căreia îi sunt încă supus. Însă asta pot să v-o spun acum.

Și îi povesti cum îl recomandase profesorul Wheeler și îi stabilise o întâlnire cu Bertram Tupra, „persoană cu multe posibilități". Cum se prezentase acesta în Blackwell's cu Blakeston. Ce îi propuseseră. Și hotărârea rapidă pe care o luase el, în momentul pe care și-l amintea atât de bine și care i se repeta de o jumătate de viață.

– Trebuie să înțeleg că de atunci ai lucrat pentru Serviciul Secret? În toți anii aceștia? Se zvonea că ești la ambasada din Madrid și în serviciul Foreign Office-ului.

Tonul lui Mr Southworth denota o combinație de neîncredere, glumă și spaimă, de parcă n-ar fi putut concepe așa ceva din pacea lui universitară, din locul lui străin de univers. Ar fi crezut că Tom își bate joc de el, dacă n-ar fi sărit în ochi că tulburarea nu-i era prefăcută și că vorbea serios, aproape cu dramatism. Era un ins căruia nu i-ar fi trecut prin cap să facă glume despre propria-i situație, despre el însuși. Era ca și cum frivolitatea tinerească i-ar fi dispărut cu vârsta, fără să lase nici cea mai mică urmă și i-ar fi schimbat caracterul. Acum era un om introspectiv, copleșit, care ducea poveri grele și trăgea după el mult balast.

– Am fost și acolo, într-adevăr, le-am îmbinat. Însă da. În toți anii aceștia, aproximativ, răspunse Tomás. Chiar dacă a trebuit să petrec câțiva ani scos din circulație, scos din joc. Împrejurările. Și acum gata, nu mai lucrez, acum am ieșit. Chiar și așa, nu pot să vă povestesc prea multe, interdicția e pe viață. Nici unde am fost, nici ce am făcut. Pot doar să vă vorbesc în termeni generali. În destule locuri am fost și am făcut destule lucruri. Unele utile, fără îndoială, dar majoritatea urâte și sordide. Nu mai știu să fiu mândru de aproape nimic, cum eram în alte vremuri: tinerețea ajută, e automulțumită. De fapt, sunt zile în care mi-e greu să mă tolerez, să trăiesc în constanta mea companie. Faci cele necesare, ești absorbit de muncă și nu te gândești. Nu ai vedere de perspectivă, nu e timp să o ai și e mai bine așa cât ești activ. Treci de la o zi la alta și fiecare e plină de probleme stringente și de riscuri, nu poți decât să cauți soluții și nu-ți mai rămâne loc pentru nimic. Ți se dau ordine și nu e cazul să le discuți, nici măcar să le analizezi. Într-un fel, trăiești comod, când ți se spune mereu ce să faci. Îi înțelegi pe cei care vor lanțuri, nu trebuie să-și pună întrebări în nici o privință. Instrucțiuni precise, asta, aia și cealaltă. Sau imprecise, să obții rezultate. Eu am trăit așa mult timp, convins de ceea ce făceam, limitându-mă să-mi fac datoria cât mai eficient posibil. Când ești obligat să faci ceva, cel mai bine e să te convertești la cauză, să devii fanatic al ei. Eu îmi serveam țara, Coroana, în sens abstract. Bineînțeles că regina nu e la curent cu nimic, biata femeie, spre norocul ei; s-ar împușca dacă ar ști pentru ce îi e invocat numele. Își terminase țigara, astfel că scoase una de-a lui, îi oferi și fostului său tutore, care nu vru să fumeze una după alta. Mr Southworth își aminti de cele pe care le fuma odinioară Tom Nevinson, marca Marcovitch îi veni în minte, polițistul Morse se interesase de ele. Nu se

mai fabricau, acum văzu că Nevinson avea tot un pachet original, neobișnuit, George Karelias and Sons, scria pe el, numele suna grecesc. În timp ce își aprindea o țigară Karelias, Tomás rămase în tăcere, în realitate mai mult decât îi trebuise ca să și-o aprindă. Apoi continuă: Firește că uneori trebuie să alegi, în mod normal între două rele, să hotărăști din mers. Una dintre acțiunile care mă chinuiesc cel mai mult e participarea la moartea a trei colegi. Mă rog, nu erau colegi, nu-i cunoșteam. Dar erau compatrioți, soldați englezi, luptau în tabăra mea. Și au trebuit sacrificați, se folosește termenul acesta. Să permit să-i lichideze fără să-i alertez, fără să-i anunț. Vedeți, aveam sarcina necondiționată de a tăcea. Mai mult decât atât, să mai și colaborez la execuție, simulând entuziasm. Era mai important să nu zădărnicesc o operațiune îndelungată, să nu trezesc suspiciuni, să nu risc să fiu descoperit. Dacă m-aș fi abținut să iau parte, chiar și dacă m-aș fi stăpânit, dacă nu aș fi dat dovadă de o bucurie sălbatică pentru succesul atentatului, m-ar fi privit cu neîncredere sau, și mai rău, cu aversiune. Și poate aș fi fost omorât eu. Iar un om se gândește mereu la el însuși înaintea celorlalți, asta se constată imediat. Dacă îi e supraviețuirea în joc, e capabil să nu se supună ordinelor, sau să nu aștepte să le primească. Suportând consecințele, evident, dar la ele se gândește ulterior, nu în clipa aceea. În plus, dacă te prind, nu mai e misiune, nu mai e nimic, astfel că prioritatea e să nu-ți pierzi viața. Și să nu te detecteze. Măcar n-am fost mâna executoare, și-au rezervat privilegiul. Dar, dacă m-ar fi desemnat, presupun că aș fi apăsat pe trăgaci. Cum altfel? Îmi dați ceva de băut, vă rog, Mr Southworth? Mi s-a uscat gura, abia am dormit în ultimele nopți. Vorbesc în sens figurat, n-a fost cu trăgaci, ci cu detonator, ce dezastru!

Southworth îi enumeră ce avea în locuința sa și, în picioare, turnându-i un vin alb nu foarte rece, cu toate că îl ținea într-un frigider mic (era încă puțin cam devreme pentru așa ceva, la nouă și jumătate dimineața, dar fu preferința lui Tomás Nevinson din varietatea redusă), îl întrebă ceea ce înțelesese perfect:

– Erai infiltrat? Erai cârtiță? Cu asta te-ai ocupat? Ce povestești sună a Irlanda de Nord.

Mr Southworth continua să vorbească pe un ton de scepticism, ca și cum toate acestea i s-ar fi părut o poveste absurdă, lumea aceea atât de diferită de a sa. Mr Southworth nu se ducea la cinema și nici nu se uita la seriale de televiziune, nu citea alte romane în afară de ale lui Galdós, Clarín, Pardo Bazán, Valle-Inclán și Baroja, pentru cursurile sale și poate le răsfoia din plăcere pe ale lui Flaubert și Balzac, Dickens și Trollope. Nu era familiarizat cu cărțile de spionaj. Nici măcar nu putea să se sprijine pe ficțiune ca să-și facă o idee.

Tomás nu răspunse la ultima frază.

– Nu doar cu asta m-am ocupat. Însă am făcut-o de multe ori, în diferite locuri, locul nu contează, întotdeauna e același lucru, te împrietenești cu dușmanii și îi înșeli, dacă e posibil. Nu spun că nu e interesant, ba chiar pasionant: ajungi să-i cunoști. Și în ce alt domeniu să mă fi solicitat, Mr Southworth, având nenorocitul ăsta de talent la limbi străine? Vorbind câte vorbesc și putând să imit orice accent. Nu vă mai amintiți? Păi de aceea am fost recrutat, ce ziceți? Mai ales de aceea. Și primul care mi-a propus-o a fost

profesorul Wheeler, îmi închipui că nu știți nimic, pesemne că el nu abordează chestiunile acestea cu nimeni, în afară de colegii lui de la SIS, sau de la SAS, sau de la PWE, dacă mai există încă. Mai devreme m-ați întrebat de ce dracului am venit să vă văd după atâta timp. În parte am venit ca să-mi spuneți în ce măsură e responsabil profesorul. Dumneavoastră îi sunteți prieten. Dumneavoastră îl cunoașteți bine și aveți încredere în el. Dumneavoastră îl admirați, pe atunci îl adorați. Sunteți prieteni și acum, nu? Cu toate că el s-a pensionat și nu mai e în fruntea departamentului. Acum înțeleg că e un galez, nici mai mult nici mai puțin, Ian Michael?

– Responsabil pentru ce? îl întrerupse Mr Southworth.

– Pentru ce mi s-a întâmplat. Pentru ce cred că mi-au făcut. Pentru faptul că mi-au substituit viața cu alta. Acum e târziu să mi-o recuperez pe a mea, cea pe care o plănuisem. Se scurge și timpul paralel. Timpul paralel, repetă absorbit.

Își bău paharul de vin dintr-o înghițitură.

– Tom, nu te înțeleg. Dar, indiferent la ce te referi, mă tem că nu sunt capabil să-ți spun în ce măsură Peter, profesorul, e responsabil de ceva. Mai bine întreabă-l pe el. E la Oxford săptămânile astea. Apoi va pleca la Austin câteva luni. Universitățile americane îl invită frecvent de când s-a pensionat. Petrece acolo o parte din an. Îl tratează ca pe o eminență și își rotunjește veniturile.

– Nu, n-aș vrea să mă duc la el, dacă nu e într-adevăr necesar. Nu aș vrea să devin violent cu cineva de vârsta lui – cât să aibă oare, mai bine de optzeci? –, și pe care îl respectam mult. Nu aș vrea să-i cer socoteală, dacă dumneavoastră credeți că nu sunt motive. Dumneavoastră veți ști să interpretați.

– Violent? Southworth nu-și putu ține râsul, din pricina anunțului neverosimil. I se făcu poftă să-și toarne vin și se așeză din nou, cu o grațioasă învolburare a faldurilor. Despre ce vorbești? Nu știu nici dacă i-ar păsa prea mult, atâta vreme cât îl omori pe loc și ești rapid. Ultima oară când l-am întrebat ce face, mi-a răspuns: „Aștept o vizită a doamnei cu coasa, dacă se poate una nedureroasă și anunțată, ca salvele vapoarelor înainte de primele lovituri de tun". E conștient că e muritor, la nivelul acesta. E activ și stă bine cu sănătatea, dar e deopotrivă obișnuit cu ideea că se va stinge încetul cu încetul. Poate că nu l-ar deranja o moarte violentă. Poate că l-ar amuza, fiind neașteptată.

Oricărui *don* de la Oxford i se manifesta în cele din urmă latura sarcastică.

– Râdeți, dacă doriți, îi spuse Tomás cu gravitate. Mă refeream la violența verbală, nu fizică, deși nu mi-ar lipsi cheful. Uitați, dumneavoastră mi-ați părut întotdeauna cinstit, un om foarte corect, din cei care nu ascund ce gândesc. Vreau să-mi spuneți în ce măsură era profesorul la curent. Nu știți cu certitudine, evident, nu puteți să știți. Dar îmi va fi de folos părerea dumneavoastră și o voi lua de bună. Dumneavoastră îl cunoașteți pe Wheeler aproape mai bine decât oricine. Cu opinia dumneavoastră mă mulțumesc. Dacă credeți că nu era la curent, nu mă duc la el. Dar, dacă îl credeți vinovat, n-o să scape de vizita mea și n-o să mă duc doar ca să-l salut.

– Vinovat de ce? La curent cu ce? zise Southworth pe jumătate impacientat și

pe jumătate descumpănit. Serviciul Secret te-a făcut criptic. Mă rog, în asta constă, nu?

Tomás Nevinson lăsă să treacă noua glumă.

– Voi lămuri mai târziu. S-o luăm pe bucăți.

– Dacă nu sunt prea lungi… răspunse Mr Southworth, tot cu umor și aruncând o privire la ceas. Am oră la douăsprezece la Tayloriana. Din fericire pentru tine, singura din dimineața asta. Aveam de gând să folosesc răstimpul ăsta ca s-o pregătesc, dar în sfârșit, adevărul e că o predau în fiecare an, probabil că și tu mi-ai auzit-o, pe Valle-Inclán nu-l sar. N-o să-mi iasă cu mult mai rău pentru că nu recapitulez.

Tom Nevinson își dădu seama că nu era ușor să-l smulgă din obiceiurile lui pe Mr Southworth, din lumea și din ritmul său. Credea că reușise dând buzna, la început, cu înfățișarea răvășită și cu incoerența sa, un spectru de nerecunoscut și furios. Dar, îndată ce se concentrase și începuse să se explice, prevalase tonul politicos de la Oxford, ironic, sceptic, plin de nepăsare, el și-l amintea bine, se întâlnea până și la membrii comunității cei mai serioși și nobili. Mr Southworth era acolo de mult timp și poate că îl pervertiseră, îi reduseseră doza de ingenuitate și corectitudine, e greu să nu te lași contaminat de un centru clerical vechi de opt secole. Dar el nu mai era student, ci un veteran din cele mai dure medii, îl durea în cot de ierarhii. Se ridică impulsiv, se duse la Mr Southworth și îl apucă de robă, ținându-l de reverele false, cu ambele mâini, un gest agresiv, insolit.

– Nu mă luați în serios, nu-i așa, Mr Southworth? Păi trebuie s-o faceți, mă veți asculta până obosesc. Ăsta nu e un joc. Viața mea n-a fost un joc, n-a avut nici un farmec. M-ați lăsat fără ea acum douăzeci de ani dumneavoastră toți, cum se poate face asta, serviciile mele nu erau atât de importante, nu cred că eram unic. Dar statul e capricios și nu irosește nici un cetățean. V-ați avut și dumneavoastră partea: m-ați sfătuit să vorbesc cu Wheeler și să mă las pe mâna lui, Wheeler m-a condus la Tupra și de acolo n-am mai ieșit. În urmă cu doar două săptămâni am ieșit, două săptămâni. Încă nu-i dădu drumul la robă, i-o ținea cu putere și îi trecu prin cap ideea: „Așa o să vadă că pot să fiu violent, că aș fi cu profesorul, dacă ar fi nevoie, dacă ar merita-o. Nu mi-ar fi deloc greu. Vârsta nu absolvă". Iar în continuare aceasta, contradictorie: „Bietul Mr Southworth, el n-a făcut nimic, doar a vrut să mă protejeze, să mă ajute". Atunci îi dădu drumul, rușinat, făcu doi pași în spate, se așeză din nou. Scuzați-mă, Mr Southworth, am exagerat și dumneavoastră n-ați avut nici o legătură, sunt sigur. Vă rog să mă scuzați. Dar sunt mai bine de douăzeci de ani pierduți, cum vi se pare? Asta face pe oricine să-și iasă din minți și să dispere. Dumneavoastră nu puteți să vă închipuiți. I-ați petrecut aici, în liniște, la universitate, an după an, cu orele dumneavoastră, Valle-Inclán și seminarele, un *continuum*, abia ați băgat de seamă trecerea timpului. Eu, în schimb, i-am petrecut așteptând-o pe doamna cu coasa, în orice zi, la orice oră, cu câte un răgaz din când în când. Dar știi că sunt doar răgazuri și nu te odihnești. În plus, ultimul răgaz adevărat a fost în urmă cu mulți ani. Și nu i-am așteptat vizita pentru că mi-ar fi venit rândul din cauza vârstei, ca

profesorului acum, ci fiindcă m-au obligat să mă plasez foarte aproape, să cutreier meleagurile pe care le frecventează ea cel mai adesea. Unele îi aparțin mai mult decât altele, v-am spus ce li s-a întâmplat soldaților acelora. Acesta este terenul pe care am călcat. Nu. Unul mai mlăștinos, și mai periculos.

Mr Southworth își reașează roba cu calm, își netezi lungile revere false, cusute pe piept; își păstră cumpătul în tot acest timp, ba chiar își așeză un picior peste celălalt, cu grație. Avea încă paharul de vin în mână, nu i se vărsase nici o picătură, căci nu se împotrivise. Îl lăsase pe Tomás să facă ce vrea, expresia nici măcar nu i se modificase, poate doar strânsese puțin din buze, mai degrabă cu prudență decât cu indignare, în vreme ce acesta îl înșfăca, fără a ajunge să-l zgâlțâie.

– Ești scuzat, îi zise, dar, dacă se repetă, te dau afară de aici și nu mai ascult nici un cuvânt. Povestește-mi orice, întreabă-mă orice și la douăsprezece fără un sfert să încheiem. La douăsprezece îmi voi face ora de rutină.

Sună ferm și oarecum jignit, dar fără să pară supărat și nici autoritar. Tom Nevinson păru dezorientat un moment, ca și cum în realitate nu știa prea bine ce să povestească, acum, când era îndemnat s-o facă; de unde să înceapă și pe unde să continue, întrucât de început începuse, dar într-un mod dezorganizat.

– Am servit de bună credință, Mr Southworth, zise în sfârșit. Mai întâi, de voie, de nevoie, dar după aceea de bună credință, mulți ani. Am făcut ce mi se cerea, ce mi se ordona. Mai mult sau mai puțin bine, după cum puteam. Am fost în destule locuri, vă spun, și mi-am făcut datoria. M-am convins că sarcina îmi era utilă, și mai mult decât atât: că era crucială pentru apărarea regatului. Am început rebel, apoi am devenit un entuziast. Cu entuziasmul se justifică totul.

– Sarcina ta. Infiltrarea, înțeleg.

– Da. Mă rog, nu întotdeauna. De destule ori. Însă nu doar asta, am făcut și muncă de birou, investigații, rapoarte, verificări. Și ascultări, și urmăriri, gărzi. Mi-am petrecut nopți întregi într-o mașină, supraveghind un portal, o fereastră. Și am văzut o infinitate de casete video. Mai bine zis, spionajul e mai amplu și cuprinde totul. Însă da, numeroase deghizări, firește, numeroase schimbări de personalitate și de aspect, și să vorbesc cum nu vorbesc, preschimbându-mi vocea și accentul. E cel mai murdar. Ce a făcut Henric al V-lea când s-a amestecat cu soldații săi ascuns sub o capă, noaptea, ca să stea la taifas cu ei și să-i iscodească. Ori să-i descoasă. Mr Southworth era atât de citit, încât Tom nu se îndoia că va prinde referința din zbor. Poate e spionul cel mai nobil, cel puțin în ficțiune. Mi-a semnalat-o soția mea cândva, adevărul e că eu nu observasem.

Cuvântul pe care-l folosi fu „*wife*“, „soție“, nu „*woman*“, „femeie“ și nimic mai mult.

– Ai soție, firește, zise Mr Southworth.

Era natural să o aibă la vârsta sa mijlocie.

– Da, m-am căsătorit acum mulți ani, în 1974, la Madrid. Îmi era deja lodognică în perioada în care mi-am făcut studiile aici. Berta, nu știu dacă v-am vorbit atunci despre ea. Am avut doi copii, un băiat și o fată. S-au împlinit doisprezece ani de când nu i-am văzut și nici nu am vorbit cu ei, mi-am interzis-

o, din motive de siguranță, de supraviețuire. Ei mă cred mort, dacă or fi crezut, mă refer la Berta. Presupun că da, dar nu sunt în gândurile ei și acelea contează. Pentru că oficial sunt mort, Mr Southworth, nu mai exist. Și mai am o fiică, cu altă femeie, cu care am trăit câțiva ani și care nu-mi cunoaște numele adevărat. Aici cuvântul nu fu „*wife*", fu „*woman*". Fetița nu-mi poartă numele, prin urmare, ci unul inventat, cel pe care m-am văzut obligat să-l adopt după moarte și figurează încă pe documentele pe care le am. Dar curând voi redeveni Tomás Nevinson și voi ieși din arhivele morților. Fetița aceea, totuși, își va păstra mereu numele fals, mă tem. Nu cred că voi putea să-i urmăresc viața, nici măcar să aflu ce face. În fine, pe a copiilor spanioli am pierdut-o deja în mare măsură, va trebui s-o pierd pe a fetei engleze, ce să fac? Maică-sa n-o să vrea să apar. Am trăit cu ea până ce s-a săturat de misterele mele, de tăcerile mele, de viața mea pasivă și ciudată. Și a păstrat fetița, firește, copiii sunt ai femeilor cel mai adesea. Nici pe ele nu le văd de ceva timp, nu prea îndelungat. Dar dumneavoastră? V-ați căsătorit? Aveți copii?

– Oh, nu. Asta nu e pentru mine, răspunse Mr Southworth fără alte explicații, înseninat. Lui Tomás i se păruse întotdeauna un om dedicat aproape în mod religios învățământului, muzicii și literaturii, un pasionat de toate acestea. Viața sa în afara universității era o enigmă totală, dacă cumva o avea. Și zici că de soția ta nu știi nimic? De doisprezece ani? Extraordinar!

– N-o văd și nici nu vorbesc cu ea, asta am spus. Însă da, știu ceva, și despre copiii care aproape că nu mai sunt copii. Tupra mă informează despre lucrurile esențiale, din an în Paște. Mă informează că sunt bine, că nu le lipsește nimic. Ca să stau liniștit, pe cât posibil, și să nu cad pradă tentațiilor. Mă rog, așa a fost ani de zile. Știu că Bertei i s-a recunoscut văduvia cu tot ce decurge din asta, aici și în Spania. Și că în tot acest timp nu s-a căsătorit din nou, fiind liberă să o facă. Asta mă face să cred că poate n-a crezut pe de-a-ntregul în moartea mea. Bineînțeles că n-a existat cadavru, Mr Southworth. Versiunea oficială e că am dispărut în Argentina. Și, întrucât e mult de atunci, până la urmă am fost declarat mort din punct de vedere legal. Și, de fapt, sunt mort de mulți ani, credeți-mă.

– În Argentina, dintre toate locurile posibile… murmură Mr Southworth cu o notă de ironie. Cam neverosimil, nu? Cam prea departe. Până și Borges a plecat de acolo, o fi avut motivele lui.

– Văd că nici măcar dumneavoastră nu vă mai amintiți că am dus un război împotriva acelei țări. A fost dat uitării cu o ușurință frapantă. Cu excepția cazurilor când e câte un meci între selecționatele de fotbal, iar atunci se încing spiritele un răstimp.

– Ah da, ai dreptate, e adevărat. Majoritatea abia ne amintim de asta. Ai participat la războiul acela? Un meci de fotbal?

Mr Southworth nu avea habar nici de fotbal.

– Dacă am participat, nu contează. Raportul referitor la dispariția mea susține că da, că acolo mi s-a pierdut urma și că nu s-a mai știut nimic despre mine. Victimă a argentinienilor furioși, se presupune. Ce importanță mai are, v-am spus că am fost în destule locuri, vreo explicație trebuia să se dea familiei mele. Și unei

părți din Foreign Office care nu află prea multe. Cea căreia i se spune puțin, cu consimțământul său.

– De-acolo vin cei doisprezece ani.

– De-acolo vin cei doisprezece ani. Mi-am luat rămas-bun de la Berta imediat ce a început războiul acela. Dar povestea e alta, desigur, sau n-aș fi cu dumneavoastră acum. Uitați, omul crede că nu se va întâmpla, în ciuda riscurilor. În fond, toți suntem optimiști, ne culcăm gândindu-ne că ne vom trezi a doua zi. Astfel că ești mai sigur pe tine pe măsură ce duci la capăt misiuni și însărcinări, ieșind basma curată din ele. Aproape orice succes aduce după sine îngâmfare și îți dezvolți inconștient o senzație de invulnerabilitate. Dacă de data asta a mers bine, de ce n-ar merge și data viitoare, te gândești. Și cu cât mai multe obstacole depășești, cu atât mai liniștit ești, cu atât mai mult o gândești și îndrăznești. Până când, în cele din urmă, ceva se strică și dai greș. Sau nu dai greș, dar trebuie să te dai la o parte și să fii estompat, inutilizabil. Compromis, ars, după cum se spune. Nu se știe cât timp, sau dacă va fi pentru totdeauna. Mă rog, a trebuit să dispar cu adevărat, a trebuit să mă ascund, era convenabil să fiu mort pentru toată lumea, pentru soția mea în primul rând, asta e de abecedar, interzisă orice comunicare, orice contact. Imaginați-vă, unii se duseseră la ea cu mulți ani în urmă, alții, „pentru orice eventualitate", speriind-o de moarte. Dacă mă credeau mort, erau mai puține posibilități să mă caute, însă dușmanii tind să fie neîncrezători, vor mereu să vadă corpul neînsuflețit. O cărțiță e urmărită și pedepsită. E uitată doar dacă trece timpul și nu e găsită, și când cei pe care i-a prejudiciat mor sau se retrag, trec în rezervă sau se compromit la rândul lor. Pentru asta trebuie să se scurgă ani, dacă nu cumva, printr-un mare noroc, sunt lichidați sau băgați la pușcărie deodată. Nu o mie de ani, totuși: în viața clandestină durează puțin, generațiile se succedă foarte rapid, cei care vin după aceea nu te cunosc și au propriile bătălii. Nu se ocupă să-și răzbune părinții și nici bunicii, asta e legendă. Devii repede preistorie.

– Nu știu dacă te înțeleg, Tom. Nu întru totul.

Tomás vorbea acum cu viteză, ca și cum ar fi acceptat că Mr Southworth va pleca la oră.

– Firește că mă înțelegeți, Mr Southworth. Dumneavoastră sunteți foarte inteligent. Astfel că m-am șters de pe hartă. Am adoptat altă identitate, mi s-au pus la dispoziție acte și un trecut de angajat, pentru a putea duce o viață obișnuită în orașul în care m-au trimis, să deschid un cont bancar, să închiriez un apartament, să am card de asigurare, la fel ca toată lumea. Un oraș de provincie de mărime medie, unde nimeni n-avea să mă caute, în principiu. Acolo locuiesc doar cei care sunt de acolo, sau cei trimiși acolo cu slujba. Am ajuns un discret profesor de școală.

– De spaniolă, de limbi străine, presupun.

– Nu, nu de limbi străine, asta ar fi putut să trezească suspiciuni, le vorbesc prea bine pe cele pe care le vorbesc. De istorie, de geografie, de literatură, în funcție de necesitățile școlii în fiecare an. Cinci ani sau cam atât, închipuiți-vă, nu mai ții socoteala, predând copiilor de doisprezece și de treisprezece, de

paisprezece și de cincisprezece ani, cărora nu le pasă de nimic. Bine că nu le predam limbi străine, până și să vorbească bine engleza li se pare greu la vârstele acelea, e remarcabil efortul pe care-l fac ca s-o stâlcească. Din fericire, nu trăiam doar din salariul acela, însă era ca și cum aș fi trăit: trebuia să nu exagerez cu cheltuielile, nu e permis să atragi atenția cu nimic, în nici un aspect al existenței. Ce plictiseală, desigur, să stai pe loc, să fii departe, să te stăpânești! Dar de asta îți depinde viața: un pas greșit și totul se poate duce pe apa sâmbetei. Și dușmanii au cârtițe. Nu la capacitatea noastră, dar le au, toate cauzele recrutează indivizi inactivi și fără țeluri, oamenii caută motive ca să-și trăiască zilele și se înrolează în orice, nu există tabără fără fanatici. Astfel că execuți instrucțiunile și înduri, te resemnezi. Să avem răbdare și să mai amestecăm cărțile[39], cum a zis Cervantes. Cel mai rău e că nu sunt nici cărți de joc, în aceste împrejurări. Acolo ești supus, lipit cu clei, până când îți spune cineva într-o zi: „E bine, pericolul s-a redus. Dacă vrei, poți să ieși de acolo, cu prudență. Toți te cred mort, sau nimeni nu-și mai aduce aminte de tine. Nimeni nu se va supăra din cauza ta, nimeni nu-și va pierde timpul cu tine". În sfârșit, măcar am trăit decent și fără să fac economii, asta mi-ar fi lipsit, mulțumită banilor pe care mi-i dădeau în numerar din șase în șase luni, nu puteau să apară în contul meu. Trebuie să devii paranoic, trebuie să te gândești că ești supravegheat, chiar dacă sigur nu ești și nu știe nimeni unde locuiești. Că totul poate fi detectat. Tupra trimitea pe cineva, întotdeauna alt mesager, un necunoscut, care pe deasupra mă informa pe scurt ce mai era pe la Madrid. În fine, am schimbat și cu el câteva telefoane, neapărat de la o cabină. Tomás tăcu un moment și se uită în jos, spre podea, cu un gest de amărăciune subită, sau poate recuperată după o mică amânare oferită de acea vizită la Mr Southworth. Apoi adăugă: E nostim, e ironic: când profesorul Wheeler mi-a sugerat să servesc, unul dintre argumente i-a fost că în felul acesta voi interveni puțin în faptele lumii, în decizii. Că nu voi fi un exilat din univers, a spus, cum sunt și au fost mereu locuitorii pământului, cu câteva excepții în fiecare loc și în fiecare epocă. Și exact așa m-am simțit și mă simt de multă vreme, exilat din univers. Rezultă că ce mă interesează și mă salvează e circumstanța că sunt crezut mort și că nimeni nu-și amintește de mine.

Mr Southworth se ridică și îi mai turnă vin, după ce îl întrebă din privire, cu sticla în mână. Tomás Nevinson își goli paharul dintr-o înghițitură și își aprinse mașinal altă Karelias, nici măcar nu-l servi pe fostul său tutore de data aceasta. Zăbovea taciturn, absorbit, cu ochii ațintiți încă în podea. Mr Southworth se uită din nou la ceas, mai aveau destul timp la dispoziție.

– Cazul tău e special, din câte povestești. Însă da, presupun că a figura ca mort e ceea ce ne asigură tuturor în modul cel mai eficient siguranța. Nu ne cere și nu ne întreabă nimeni nimic, nu ne forțează nimeni voința și nici nu ne dă ordine, nu se deranjează nimeni să ne caute și nici nu are de gând să ne facă rău, spuse, poate ca să spună ceva, sau pentru a-l scoate pe Tom din melancolia lui. Ce voiai să mă întrebi în legătură cu Peter? Că tot l-ai menționat iarăși.

În ciuda înfățișării atât de diferite, în ciuda manierelor grosolane ale lui Tom

din urmă cu câteva minute, Mr Southworth își dădu seama că nutrește iar ceva din vechea afecțiune superficială, din vechea stimă, de pe vremea când Nevinson era un student remarcabil, uimitor până la un punct; nu pentru că ar fi fost inteligent, ci pentru că era supradotat, pentru marea lui ușurință de a învăța și vorbi orice, de a imita și reproduce. Nu se gândise nici o singură dată la el preț de douăzeci de ani – poate o dată, poate de două ori, curând după plecarea sa; poate tot de atâtea ori când îi spunea cineva că lucrează la Foreign Office sau la ambasadă –, dar acum începea să-și amintească îngrijorarea pe care o simțise pentru el într-o dimineață, când se trezise amestecat în asasinarea fetei de la Waterfield's și polițistul venise să-l interogheze chiar în încăperile acelea. Nu auzise să se fi clarificat treaba, să se fi găsit un vinovat, dar nici nu fusese atent, odată ce Tom încetase să mai fie suspect și plecase. Southworth avea un dezvoltat instinct de protecție față de studenții săi. Izbutise să juxtapună, cu chiu cu vai, chipul rotunjit și tăbăcit al acelui bărbat cu mustață și barbă, cicatrice și început de chelie cu al îndepărtatului tânăr promițător și destul de chipeș. Fizicul bărbatului din fața lui era anost, ca al atâtor englezi, ca al atâtor spanioli. Și i se părea în continuare nemilos, chiar și în interiorizarea lui bruscă. Poate momentele de tăcere se datorau faptului că își punea la cale răzbunarea, ori și-o alimenta. Emana o ranchiună în același timp abstractă și concretă, și părea să facă parte din categoria cea mai feroce dintre toate, a celor înșelați. El se ocupase cu înșelătoria, datorită naturii activităților sale, dar cu siguranță se considera deopotrivă victima unei mari înșelătorii originare. În sensul acesta îi înțelese răspunsul:

– Da, păi vreau să știu în ce măsură a participat, ce părere aveți dumneavoastră despre asta. N-o să-l înfrunt dacă dumneavoastră nu credeți că trebuie s-o fac. Dacă îl vedeți nevinovat sau neștiutor. Pe vinovatul principal l-am înfruntat deja, atât cât se poate, desigur. Sunt oameni împotriva cărora nu poți să faci nimic, oricât de mult ai dori să-i omori. Asta se învață, asta e de netăgăduit. Curvăsăriile unora trebuie să le înghiți, cel mult să li le reproșezi. Recurse la cuvântul spaniol, „putadas", Mr Southworth era hispanist, la fel ca Wheeler, la urma urmelor. Și nu poți împotriva statului, împotriva Coroanei. Coroana are întotdeauna șanse să câștige, e prea mare, e mai puternică, are legi pe care le schimbă sau le încalcă, le nesocotește fără a fi pedepsită. Și te strivește. Când lucrurile sunt evidente, când nu mai poți da înapoi… Uitați, ultimul lucru care trebuie așteptat de la lume e justiție, despăgubiri. Asta nu există. Te răzvrătești dacă poți și simți o mică satisfacție momentană, nu durează. Dar nimic nu-ți aduce înapoi ce ai pierdut. Adesea îi spuneam asta lui Meg și o scotea din sărite, pentru că nu-i spuneam niciodată la ce mă refeream, de ce o spuneam. Mă privea cu curiozitate și teamă, se întreba ce mi se întâmplase și ce pierdusem. N-a știut niciodată nimic despre mine, doar prezentul și un vag trecut inventat. Se mira că nu aveam familie și că nu vorbeam despre ea, nici părinți, nici frați, nici nimic. Nu a venit niciodată nimeni la mine, în orașul acela de provincie, nici nu mi-a scris vreo scrisoare. La început, am simulat vreo două călătorii, dar m-am plictisit imediat: în realitate mă duceam la un hotel două sau trei nopți și abia ieșeam din cameră în timpul zilei, pentru cazul în care aveam cumva nenorocul de a mă

întâlni cu ea pe stradă, când mă credea plecat.

– Meg? Cealaltă femeie?

– Da, mama fiicei mele celei mici. La început nu-mi trecea prin cap că se vor produce toate acestea, nimic asemănător. Am crezut că nu va dura mult și nu doream să stabilesc acolo nici o relație, nici una puternică. Recomandabil era să mă limitez la orele mele și să trec neobservat, un tip cenușiu, un tip searbăd. Sâmbăta mă duceam la meciurile echipei locale de fotbal, era în Premier League, lupta să nu retrogradeze, nu trebuie să fii prea ciudat, nici ursuz. Am crezut că voi suporta singurătatea fără probleme, eram obișnuit cu situații și mai rele. Dar bineînțeles, lipsa de activitate și de tensiune nu ajută, lipsa de adrenalină, asta e o povară. Timpul nu mai trece și ai nevoie de companie și să-ți mai ușurezi sufletul. Nu e bine nici să dobândești faimă de curvar, în orășele lumea află totul. Aici recurse din nou la cuvântul spaniol, de parcă termenii derivați din „puta" ar fi fost în limba aceasta mai expresivi și mai convingători. Și în sfârșit, n-a trebuit să mă străduiesc, în realitate a făcut ea toată treaba. Cea de apropiere, de cucerire, mă înțelegeți. Lucra ca asistentă la cabinetul unui dentist. Eu am fost la dentist și acolo ne-am cunoscut. Câteva atingeri involuntare sau voluntare cât mă îngrijea, pieptul în dreptul feței câteva secunde. Două glume la sosire, alte două când ne luam rămas-bun, râdea cu ușurință, un râs din acelea care măgulesc. E rău să o spun, dar i s-a pus pata repede, m-a luat la ochi. Și mă rog, știți și dumneavoastră, nu se disprețuiește un halat alb ajustat. Se opri, se întrebă dacă Mr Southworth era sensibil la felul acela de curbe, îi fu indiferent, continuă, nu era o chestiune care să-l privească. După câteva luni, ea era dispusă să se căsătorească, voia să locuim împreună, în orice caz. Cu mult mai tânără decât mine, nu chiar atât în termeni absoluți, sau așa o simțea ea. Nimic nu m-ar fi împiedicat să mă căsătoresc, în noua mea identitate eram burlac. Aș fi putut s-o fac și s-o șterg apoi, fără să-i spun adio și fără să-i dau explicații, când aveau să-mi permită să mă întorc în lume. Și cu asta eram obișnuit, să apar și să dispar din viețile oamenilor. Câteva luni ici sau colo, prefăcându-mă, la un moment dat au fost doi ani, iar apoi mă căram, odată ce îmi îndeplineam misiunea. Lăsând chiar condamnați la moarte sau vreun cadavru, iar pe alții gata să intre la pușcărie, inși cu care conviețuisem. Tomás tăcu o clipă, doar o clipă. O îndelungată tradiție de soți care-și lasă nevestele păcălite, mai degrabă decât invers. Fără o vorbă. Dar preferam să nu atrag atenția, să nu fiu obiectul petrecerilor și familia lui Meg să nu intre în scenă, stăteau altundeva și nu veneau, se ducea ea la ei. Cu cât mai puțini mă cunoșteau, cu atât mai bine. Vreau să spun îndeaproape.

Făcu o nouă pauză.

– Și totuși, ai o fată cu ea, observă Mr Southworth, profitând. Cum a fost asta?

Acum era cel puțin binevoitor, își tot punea picior peste picior în semn de interes, făcea să i se unduiască faldurile.

– Un truc, după ceva vreme. Un truc de-al ei. Oricâte măsuri de precauție îți iei, dacă o femeie vrea să rămână însărcinată, rămâne. Atât timp cât e fertilă,

firește, iar faptul că eu sunt îl știam. Astfel că într-o zi mi-a venit cu vestea („Nu știu cum s-a putut întâmpla, o neglijență"), iar atunci da, n-am mai avut încotro și am locuit împreună, pentru copil, n-avea să se ocupe ea singură, dacă eram amândoi în același oraș. Am tatonat posibilitatea de a avorta, bineînțeles, dar fără șanse. Ce șanse, dacă ea o căutase, dacă o plănuise dinadins? Nu mi-a picat bine, dar în fond nimic nu se schimba prea mult, iar dintr-un anumit punct de vedere eram avantajat: cu cât mai multă normalitate, cu atât mai puțin risc, și ce e mai normal decât să te stabilești undeva, să-ți găsești o iubită și să ai un copil? Vulgaritatea desăvârșită, la îndemâna oricui. Asta da, m-am opus să ne căsătorim; am invocat tot felul de pretexte, am tărăgănat. Tăcerile mele au început să-i dea de bănuit, la fel ca lipsa unui trecut concret, trecutul meu era o nebuloasă pentru ea. A trebuit să improvizez puțin din mers, să umplu vreun gol, să inventez episoade pe care mai târziu îmi era greu să mi le aduc aminte. Dar în sfârșit, în general eu nu eram prea vorbăreț și am scăldat-o. Ea era mulțumită, era cam uitucă, deci a uitat.

– Și de ce te-ai împotrivit atât? Tu însuți ai spus-o: erai altul și erai burlac, puteai să speli putina fără probleme când venea momentul. Fără scrupule, înțeleg.

Aici se manifestă hispanistul din Mr Southworth: hispaniștilor le plac expresiile colocviale citite în cărți, pe care nu le mai folosește aproape nimeni.

– Vedeți, eu eram constrâns să fiu altul, dar inevitabil eram tot eu. În toți anii aceștia am fost multe personaje, în asta mi-a constat munca în parte, dar întotdeauna am fost eu, pe lângă ceilalți, iar eu eram căsătorit cu Berta. Vi se va părea lipsit de logică: am fost cu destule femei, câteodată din plăcere, câteodată din singurătate sau stringență și câteodată pentru că îmi convenea, pentru că îmi facilita lucrurile, îmi oferea informații sau mă proteja. Dar, dacă nu respecți o lealitate simbolică, să zicem simbolică, ești pierdut cu totul și uiți cine ai fost, cine ești cu adevărat. Și, oricâte anomalii îți străbat viața, aștepți să fii din nou acela într-o zi. Identitatea se clatină îndeajuns, când te prefaci multă vreme și te deprinzi cu o existență împrumutată. Ceva trebuie să păstrezi intact. Vă spun, ceva simbolic, restul e aproape imposibil. Nu știu, aidoma exilatului care nu-și schimbă naționalitatea, chiar dacă stă în străinătate treizeci de ani și țara lui l-a maltratat și alungat. Cunosc multe exemple. Mai ceru vin, ridicându-și paharul și adăugă, așa încât Mr Southworth să nu-l ia drept sentimental sau tulburat mintal: Evident că m-aș fi căsătorit cu Meg, să nu credeți că nu, dacă ar fi fost necesar, dacă supraviețuirea mi-ar fi depins de asta. Nu făcusem nici un jurământ. Dar n-a fost, nu era nevoie. Pur și simplu, am preferat s-o evit. Din fericire, nu mai sunt văzute cu ochi răi perechile care nu se căsătoresc, nici măcar într-un oraș de provincie, nici măcar într-o școală. Eh! M-am descurcat. Astfel că s-a născut fetița și totul și-a urmat cursul normal. Cum nu se poate mai normal. Pe zi ce trecea, eram mai la adăpost, fiecare zi însemna o zi mai puțin ca să ies din groapă. Chiar dacă totul era extrem de lent, îmi spuneam.

– Dar Berta era oficial văduvă, zise Mr Southworth. Șovăi dacă să-i mai toarne vin, dar nu putea să i-l refuze. Lui Tom nu-i făcea rău, pesemne că era un bun băutor, dacă începea atât de devreme. Sau un alcoolic, câte unii suportă fără să se

tulbure câteva pahare. Putea să se căsătorească oricând, după cum ai spus. Lealitatea ta, ca s-o numesc cum o numești tu, ar fi fost zadarnică. Sau nici măcat atât?

– Nu știu. Se poate. Eu sunt eu și ea e ea, iar ei i-au spus că sunt mort de mulți ani, e cu totul altceva. Dar nu s-a căsătorit. După câte știu eu, nu s-a căsătorit. Asta mi-a relatat Tupra, care face investigații. Nu că aș avea încredere în cuvântul lui. Dimpotrivă: de două săptămâni, nu mai am încredere deloc. Pe el îl cred capabil de orice, însă n-ar câștiga nimic mințindu-mă în privința asta. El chiar e lipsit de scrupule. Mă rog, e mai bun decât mine în profesia noastră, care nu mai e a mea. Nu încape îndoială că el s-a căsătorit de mai multe ori, sub diferite nume. Poate că a făcut-o până și Blakeston când era agent de teren, cu fizicul său grotesc. Multe femei sunt disperate să aibă un bărbat, oricine ar fi el. La fel de multe ca bărbații disperați să aibă o femeie, oricare ar fi ea. De obicei se unesc unii cu ceilalți și așa devine lumea nemulțumită. Deodată nu fu sigur că îl menționase pe Blakeston pe numele de familie, căci adăugă: Celălalt recrutor al meu, v-am vorbit despre el. Cel deghizat în Montgomery.

Mr Southworth nu răspunse, îl întrebă:

– Mda. Și acum? Ce s-a întâmplat, ca să fii aici? De două săptămâni.

Viața își urmase cursul, într-adevăr, pentru cel care fusese Tomás Nevinson și crescuse la Madrid, își făcuse studiile la Institutul Britanic de pe strada Martínez Campos mai întâi și apoi la liceul Estudio de pe strada Miguel Ángel, un băiat din Chamberí care acum, când avea aproape patruzeci de ani, locuia într-un oraș englez de mărime medie cu o asistentă de dentist pe nume Meg și o fetiță mică pe nume Val, adică Valerie. În parte, viața aceea senină și monotonă i se părea agreabilă, un răgaz după atâtea vicisitudini și o atât de îndelungată rătăcire, cine nu-și dorește din când în când să se retragă într-unul din orașele în care orele se simt și să fie un domn de provincie cu obiceiuri metodice și lipsit de griji, un Mr Rowland oarecare, numele pe care i-l dăduseră pentru perioada de ascundere și de fugă, pentru perioada vitală de exil.

Tom Nevinson și-a iubit imediat fata, nu și-a reprimat dorința de a o adora, mai ales când a împlinit câteva luni și a început să-i zâmbească, să-i zâmbească lui cu ceva asemănător discernământului, sau măcar recunoscându-l, chiar dacă animalic, și nu să schițeze o simplă grimasă fără destinatar. Nu și-a înfrânat dragostea, chiar dacă știa că mai devreme sau mai târziu avea să se despartă de ea și că poate nu avea s-o mai vadă, sau poate tocmai de aceea. „Cât ține, trebuie să mă bucur de asta", își zicea. „Ce contează că n-am să-i las nici o urmă și nici o amintire, asta va fi mâine, iar astăzi e astăzi, asta contează, singurul lucru care a contat mereu pentru mine, am mers din zi în zi și din noapte în noapte. În mine le va lăsa și voi păstra aceste imagini și amintirea acestei atingeri delicate și catifelate, abia m-am ocupat de Guillermo și de Elisa, iar ei pesemne că sunt mărișori, prea puțin am fost prezent în primii lor ani, încât cei pe care îi apuc cu Val n-o să-i pierd, fiindcă sunt izolat, împotmolit. Și, cu toate că ea n-o să afle, nimeni nu-i va putea lua prima ei poveste de dragoste, iar despre ea se va putea

afirma: *Elle avait eu, comme une autre, son histoire d'amour*, chiar dacă va sfârși prin a fi o femeie insensibilă și nesociabilă, sau nemiloasă ca mine, chiar dacă va îndepărta oamenii, imposibil să precizezi în cine se va transforma un copilaș, pot dezamăgi și poate e mai bine să nu asist la așa ceva, mi-o spun ca să mă consolez. Ce meschin, să spui *comme une autre* – «ca oricare». Fraza aceasta a murmurat-o Mr Southworth în dimineața aceea în franceza sa aproape perfectă, ultima de libertate, ultima inocentă pe care am avut-o. Dacă îl revăd vreodată, îl întreb ce citat era acela, pentru că, fără îndoială, era un citat. Și apoi adăugase: «Nu întotdeauna recunoaștem poveștile de dragoste ale celorlalți, nici măcar când le suntem noi obiectul, scopul, finalitatea». Am avut destule ocazii s-o constat și să suport consecințele."

Astfel că aștepta cu nerăbdare momentul să se întoarcă acasă, după ziua de lucru la școală. Când fetița a putut să meargă, îndată ce a descoperit viteza, prin urmare, o lua la fugă spre ușa de la intrare imediat ce îi auzea cheia, clătinându-se, căzând, sculându-se cu o voință neverosimilă, împingând în podea cu forța mâinilor ei minuscule, până își recupera echilibrul efemer și continua să se împleticească plină de iluzii. Și i se arunca în brațe. El o înălța, o arunca în aer și o prindea de vreo două ori, râzând amândoi și cu mama în spate, preocupată de alergare, bucuroasă de scenă. Nu, nu era deloc rea viața aceea, aproape o binecuvântare în contrast cu cele care-i fuseseră hărăzite. Uneori se întreba dacă n-o fi avut vreun alt copil prin lume, fără să știe, altă fetiță sau alt băiețel, de altă naționalitate, de altă limbă, sau care să trăiască pe cealaltă insulă, crescut de dușmanii săi, educat în spiritul urii față de cei care erau ca el, îndoctrinat. Ridica din umeri: nu erau de competența lui, dacă existau, chiar dacă el îi zămislise nepăsător. Nici Val nu avea să mai fie, după ce avea s-o părăsească. Copiii uită repede, adulții își amintesc.

Însă, în același timp, Tomás dispera. Cu răbdare și doar înlăuntrul lui, cum fac cei care așteaptă fără termen și se știu fără scăpare; cei care trebuie să fie salvați. Când fetița nu era de față, când era la grădiniță sau dormea, povara fiecărei ore se prăvălea peste el. Tihna, monotonia, repetarea, calmul, senzația de zădărnicie și de marginalizare, de a fi departe de ceea ce punea lumea în mișcare, de ceea ce era semnificativ – de a putea fi dat la o parte și înlocuit –, toate acestea îl frământau și îl măcinau. Nu se amăgea: știa că va veni o zi în care va trebui să se pensioneze complet, ca atâția colegi și ca toți predecesorii săi, de pe vremea lui Sir Mansfield Cumming, din 1909, și că nu mai e mult până în ziua aceea, clandestinitatea pervertește corpul și sufletul și mistuie personalitatea, dând cu toate acestea dependență, aproape nimeni nu știe să renunțe la ea. Da, era obosit și, când se oprise, își dăduse seama în ce măsură. Dar se simțea deopotrivă încă tânăr, patruzeci de ani nu sunt nimic în alte medii, în cele mai multe. În orice caz, nu accepta că retragerea sa din cauze de forță majoră să fie în cele din urmă cea definitivă. Era prea dedicat activităților sale, ca să respecte ordinul de a le pune capăt pentru totdeauna. Deocamdată, ordinul acela nu ajunsese la el, deși timpul trecea și trecea indiferent, își putea permite să viseze că mai târziu va ieși de acolo, să-și viseze întoarcerea. Chiar dacă ar fi trebuit să elaboreze strategii și

tactici într-un birou, cum făcea din ce în ce mai mult Tupra, cu siguranță. Rău nu-i va fi, să plănuiască operațiuni, chiar dacă nu mai erau atâtea de la căderea Zidului în '89 și de la dezintegrarea Uniunii Sovietice în '91. Rămași oarecum goliți și suspendați în gol, membrii serviciului MI6, unii agenți își ofereau serviciile sectorului privat, multinaționalelor, partidelor politice, marilor companii străine. El pierduse acele evenimente istorice, închis în orașul său adoptiv; se consola, se și întrista, gândindu-se că întrucâtva contribuise la ele, dar cine avea să-și mai aducă aminte?

S-a alarmat o singură dată, în timpul nesfârșitei perioade de stabilitate în provincie, la începutul ședерii, când nici măcar n-o cunoscuse pe Meg și încă nu se bănuiau nici dezintegrarea, nici căderea. Apăruse la școala lui o femeie care întrebase de Mr James Rowland, acesta îi era numele acolo, îl numeau invariabil Jim cei cărora le permitea, firește că nu elevii, încă nu se impusese falsa camaraderie. Era la oră, portarul i-a spus femeii că nu poate fi deranjat. Când a terminat Tom lecția, nu era liber, avea alta imediat. Chiar și așa, portarul, la insistențele vizitatoarei, s-a dus în sală în timp ce ieșeau niște copii și intrau alții, ca să-i comunice că o femeie îl așteaptă în ghereta lui, nu vrusese să plece ca să revină la o oră mai potrivită, preferase să nu se miște de acolo până nu îl întâlnește.

– V-a spus cum o cheamă? l-a întrebat Tom, sau mai degrabă Mr Rowland.

– Vedeți, asta e problema. Mai întâi a zis Vera Nu-știu-cum. N-am înțeles-o, un nume de familie străin. Și are accent.

– De unde?

– Habar n-am, Mr Rowland. Eu nu știu să-l disting. Mi l-a repetat, însă, cum eu tot n-am înțeles-o, a adăugat că acum era și Mrs Rowland. Și bine, eu credeam că dumneavoastră nu aveți soție, dacă îmi permiteți observația, Mr Rowland.

– Și nu am, dom' Will, nu vă faceți griji.

– Atunci nu e soția dumneavoastră.

– Bineînțeles că nu, dom' Will. Vorbiți pe șleau. Cum arată? Vârstă?

– Vreo treizeci. Cam prea bine îmbrăcată ca să fie străină. Vreau să spun că nu pare una dintre imigrantele care sosesc. Nici chiar o doamnă, dacă știți la ce mă refer.

În realitate, a fost „*ladylike*" termenul pe care l-a folosit, echivalent mai curând cu „distinsă".

– Atunci?

– Nu știu. Ar putea fi vreo actriță, vreo prezentatoare de televiziune, are stilul ăsta. Nu că eu aș fi văzut vreuna în afara ecranului, dar totuși. E foarte parfumată, o să-mi rămână mirosul în ghereță zile întregi. Nici o problemă, e un miros plăcut. Cam puternic, dar plăcut. Asta a lăsat-o să cadă de parcă ar fi fost responsabilitatea lui Mr Rowland. Ce-i spun? Să mai aștepte o oră? E cam jenant s-o țin acolo pe un taburet. N-am ce să vorbesc cu ea. În fine, o să-i cedez scaunul meu, normal.

– Nu. Spuneți-i că am plecat și că nu mă mai întorc toată ziua.

– Sunteți sigur? Pare foarte hotărâtă să vă vadă astăzi, oricum ar fi.

– Da, sunt sigur. Trebuie să fie o greșeală, m-o fi luând drept alt Rowland.

Nu era câtuși de puțin un nume de familie rar, dar nici foarte frecvent. La Londra erau vreo treizeci în cartea de telefoane, la Oxford, șase sau șapte. De aceea i-l aleseseră: până la urmă, un Smith sau un Brown se dovedeau mai puțin credibili.

– Scuzați-mă, Mr Rowland, știu că nu e treaba mea, dar n-ar fi mai bine să lămuriți încurcătura?

– Astăzi n-am timp. Faceți ce vă cer, dom' Will, fiți amabil.

Nu i-a plăcut deloc, l-a pus pe gânduri faptul că cineva îl localizase atât de repede în orașul acela, cu noua sa identitate, pe care i-o cunoșteau atât de puțini. Și în MI6 erau cârtițe, sunt peste tot, iar pe atunci se simțea încă în mare pericol, senzația nu a început să se domolească până n-au trecut doi ani de liniște absolută și excesivă, de plictiseală, rutină și așteptare, așteptare fără durată fixată. Când i s-a încheiat ziua de lucru, s-a apropiat cu precauție de ghereta lui Will și, văzându-l singur, așezat pe scaunul lui, a ieșit la iveală, ca să întrebe:

– A plecat falsa mea soție? A mai spus ceva?

– M-a întrebat unde locuiți dumneavoastră, ca să vină să vă vadă. „Nu sunt autorizat să vă dau această informație", i-am spus. „Și telefonul?" „Nici pe acela, îmi pare rău." A spus că e cazată la Jarrold și că să fiți bun și să treceți pe acolo când terminați. Nu era cel mai bun hotel din oraș, însă era al doilea, avea cea mai îndelungată tradiție, era confortabil și demodat. Mi se pare că n-a crezut că ați plecat. Dacă nu treceți pe la hotel, o să revină mâine aici.

– E în regulă. Mulțumesc pentru tot, dom' Will.

Nu i se părea deloc în regulă. Chiar dacă era într-adevăr o greșeală, cu vizita aceea ciudată atrăgea atenția portarului, iar aceasta însemna să o atragă pe a colegilor, poate pe a directorului și pe a elevilor, iar prima poruncă era să treacă neobservat întru totul, să nu iște discuții din nici un motiv. Și, cum nu-i ceruse lui Will să fie discret, căci ar fi devenit și mai curios, și-ar fi pus și mai multe întrebări, nimic nu-l împiedica pe acesta să facă comentarii. Trăia din noutățile mărunte și din puținele lucruri neașteptate.

Tomás se gândi că nu poate risca să se întâlnească cu femeia aceea, nimeni nu-l asigura că n-o să-i tragă un glonț îndată ce-l va avea în față, chiar și într-un loc public și cu martori, n-ar fi prima oară când s-ar întâmpla, se reglează conturile și apoi, se va vedea, reglate rămân. Nu era recomandabil nici să nu facă nimic, iar acea Vera Nu-știu-cum sau Mrs Rowland să apară la școală în fiecare zi, poate nu s-ar purta mereu cu aceeași cumpătare și, în orice caz, avea să-i fie imposibil s-o evite la nesfârșit. Astfel că s-a întors în apartamentul său, a luat micul Charter Arms Undercover, pe care îi permiseseră să-l ia cu el în exil, datorită dimensiunilor reduse și a ușurinței cu care putea fi ascuns, și l-a băgat în buzunarul paltonului și s-a îndreptat spre Jarrold. Mai bine să lămurească chestiunea cât mai repede, în ciuda presentimentului funest.

A întrebat la recepție de Mrs Rowland. Cu receptorul în mână, portarul a vrut să știe pe cine trebuie să anunțe.

– Pe Mr Rowland.

– Doamna zice să urcați. Camera 38, etajul al treilea.

– Nu, spuneți-i că mai bine o aștept în salonul acela.

Erau două, câte unul în fiecare parte a vestibulului, l-a arătat pe cel pe care l-a văzut mai aglomerat.

S-a dus până acolo și a luat loc, cu ochii ațintiți asupra intrării, dar departe de ea, în capăt, cu spatele lipit de perete, bine acoperit. A așteptat cinci minute, în timpul cărora au intrat mai multe persoane și doar o femeie singură, însă de vârstă mijlocie și fără să aibă câtuși de puțin aerul de actriță sau de ceva asemănător. A cerut un ceai, iar înainte să i se aducă a văzut-o apărând pe cea care putea fi Mrs Rowland. Destul de bine îmbrăcată, cum spusese Will, într-un stil mai frivol decât al englezoaicelor, mai dichisit; de vreo treizeci de ani, deloc urâtă, dar nici frumoasă (nasul, dacă ar fi avut cu un milimetru mai mult, ar fi fost prea lung), cu o înfățișare plăcută în ansamblu. A rămas în picioare la ușă, uitându-se ici și colo, la mesele ocupate, căutând neîndoielnic pe cineva concret, inconfundabil. Privirea i-a trecut peste Tom, în prima clipă nu i s-a oprit la el, nu-l recunoștea. El și-a înălțat atunci două degete cu timiditate, ca interogând, cu cealaltă mână în buzunarul paltonului, pe care nu și-l dăduse jos, încleștată pe patul de lemn. A remarcat o grimasă de dezamăgire pe chipul femeii, aproape de dezolare; nedisimulată, s-a prefăcut imediat în una de dispreț sau iritare. Nici reacția aceasta nu era engleză, fiind prea spontană și crudă. S-a stăpânit, și-a estompat expresia cu chiu cu vai și a înaintat până la masa lui. El s-a ridicat ca s-o salute, fără să-și scoată mâna din buzunar.

– Mrs Rowland? Sunt Jim Rowland. Am înțeles că doriți să mă vedeți. Dar nu ne cunoaștem, nu-i așa?

Ea n-a schițat nici un gest să se așeze, nici să-i strângă mâna. A zăbovit în picioare, neclintită, fără să-și fixeze privirea, de parcă s-ar fi grăbit deja să plece. Și-a netezit părul cu nervozitate, îl avea galben pai, de lungime medie. Ochilor, deschiși la culoare, le lipsea doar o vagă bombare ca să pară bulbucați și puțină paloare ca să pară de nuanța vinului alb, gălbui. Toate trăsăturile erau gata s-o transforme într-o femeie respingătoare; era aproape urâtă și, totuși, părea destul de atrăgătoare.

– Nu sunteți dumneavoastră, scuzați-mă, a spus și accentul i-a sunat lui Tom italian.

Ar fi trebuit s-o audă mai mult ca să-și dea seama, putea fi iugoslav sau din vreo altă țară din est. Ideea îl puse și mai mult în gardă.

– Păi, eu sunt eu, a răspuns. Nu știu pe cine sperați să întâlniți. Azi-dimineață, m-ați căutat la școală.

– Speram să-l găsesc pe soțul meu. Dar nu sunteți dumneavoastră, scuzați-mă. A fost o greșeală. Același prenume și nume de familie. Regret că v-ați deranjat. Regret că v-am inoportunat. Vă doresc o după-amiază plăcută.

Era o coincidență, a gândit Tomás rapid, aleseseră pentru el numele unui bărbat pe care-l căuta proaspăta soție. Ea nu era dispusă să-i dea explicații. S-a întors cu spatele, ca să plece, după ce a murmurat altă scuză grăbită. Cu el nu

avea nimic de vorbit, era limpede, el nu era Jim Rowland al ei și nu avea să-i povestească viața ei. Accentul era tot nedeslușit. Vădit, dar nu foarte marcat, nu teribil.

În momentul acela i-au adus ceaiul pe care-l comandase, femeia a trebuit să se tragă înapoi, ca să facă loc ospătăriței.

– Așteptați. Dacă tot suntem aici, nu doriți să beți ceva? i-a zis Tom și, în clipa în care a rostit cuvintele, și-a dat seama că acum curiozitatea cea mai elementară îi era interzisă.

Dacă ar fi insistat, era sigur, nu i-ar fi fost prea greu să o convingă pe Mrs Rowland să-i țină companie câteva minute și să-i expună cazul său, povestea ei și a soțului ei. Dar nu trebuia să atragă atenția nimănui în orașul acela de provincie. Dacă l-ar vedea cineva stând la taifas în hotel cu o femeie probabil străină, în locul acela unde încă nu abundau, l-ar lua la ochi și ar bârfi, el nu ar părea tocmai anodin și i s-ar pune întrebări. Iar dacă ea prin vreun hazard l-ar prinde în plasă, dacă el s-ar interesa și ar simți tentația de a o ajuta să-l găsească pe celălalt Jim Rowland, de exemplu (era priceput la găsirea oamenilor), ar ieși din rolul ce-i fusese atribuit. „Sunt un profesor cenușiu și insipid, cum nu se poate mai comun, căruia nu i se poate întâmpla nimic neprevăzut", și-a amintit. „Viața mea de aventură e terminată, cel puțin atât timp cât stau aici." Și în continuare îi trecu altceva prin cap: „Poate femeia asta se preface. Pesemne că a fost trimisă să-mi vadă fața și să constate că sunt Tom Nevinson, pesemne că i-au arătat fotografii de-ale mele și m-o fi recunoscut în ciuda ochelarilor, a mustății și a acestei bărbi stupide, cu aere de intelectual. Ea n-o să-mi facă nimic, dar poate se duce cu vestea și confirmă: „Da, acel James Rowland e Tom Nevinson, nu încape îndoială. Puteți să vă ocupați de el". Sau m-or cunoaște pe alt nume cei care au trimis-o și vor veni mai târziu. De-asta nu vrea să stea de vorbă cu mine, să se așeze, pur și simplu. A văzut suficient, și-a îndeplinit misiunea și e conștientă că o să mă dea pe mâna măcelarului cu mărturia ei". I-a venit în minte cuvântul spaniol, „*matarile*". Asta înseamnă să fii bilingv, cele două limbi îți plutesc în cap fără încetare, uneori simultan.

– Nu, mulțumesc, a răspuns Vera Rowland, dacă acela îi era numele.

A ocolit ospătărița și a părăsit salonul cu pași rapizi. S-a întors negreșit în camera ei cu numărul 38 și avea să ia un tren în dimineața următoare, cine știe în ce direcție.

Cervantes, *Don Quijote*, traducere de Ion Frunzetti și Edgar Papu, Editura Leda, București, 2005, vol. II, capitolul XXIII, p. 204

IX

A fost singura sperietură din îndelungata și anosta-i ședere în orașul acela, care nu era niciodată treaz pe de-a-ntregul, ca atâtea altele în lume. Spaima în sine a durat doar câteva ore, însă i-au trebuit luni întregi ca s-o alunge, așteptând să mai sosească cineva într-o zi, un bărbat sau o femeie, cu o misiune. Sau doi bărbați, ca Lee Marvin și Clu Gulager la începutul filmului din anii șaizeci *The Killers*, își amintea că se iveau într-un loc asemănător, într-o școală sau într-un cămin, unde John Cassavetes se ascundea de ani buni, predând sau ceva de genul ăsta, *Código del hampa – Codul lumii interlope* fusese intitulat în Spania, îl văzuse la cincisprezece ani. Se inspira vag dintr-o povestire de Hemingway pe care abia și-o amintea: doar că victima asasinilor plătiți – suedezul Ole Andreson, numele și-l amintea –, nu încerca să fugă și nici nu se apăra. Își accepta execuția – eufemismul folosit de cei care au nevoie să se justifice, inclusiv de către SIS și, prin urmare, de către Tom însuși – de parcă ar fi obosit să aștepte, sau ar fi obosit de frică și și-ar zice: „În sfârșit, au dat de mine. Nu trebuie să mă plâng. Am avut o amânare. Zadarnică și fără sens, dar o amânare în univers. Și, cum amânările se sfârșesc întotdeauna, așa să fie". Atitudinea aceasta atrăgea atenția ucigașilor, Marvin și Gulager în film, și îi intriga în asemenea măsură, că din momentul acela își începeau propria investigație. Dacă i se întâmpla lui ceva de felul acesta, gândea Tom Nevinson, n-avea să stea liniștit și nici nu avea să se dovedească pasiv, nu avea să-i lase să-l țintuiască în tabla de la școală și să-l ciuruiască fără ca el să opună rezistență. În lunile în care n-a reușit să se elibereze de spaimă își vâra revolverul Undercover în buzunar chiar și când se ducea la ore. Știa că-l va cuprinde lehamitea să tot aștepte, dacă situația se prelungea prea mult, dar nu și lehamitea de a trăi cu frică, pentru că frica nu-l părăsise de când era foarte tânăr, de când fusese omorâtă Janet Jefferys într-o noapte, după ce se culcase cu ea. Era prea obișnuit ca să-l cuprindă lehamitea, conviețuise cu frica aproape sub toate formele posibile.

Însă a trecut timpul și nu a apărut nimeni, nu a venit nimeni după el și nici nu a încercat să-l lichideze. Încetul cu încetul a căpătat încredere; niciodată peste limită, își menținea antenele în alertă: unii îți dau răgaz tocmai până ce lași garda jos. Și au răbdare. Uneori își amintea de femeia aceea, Mrs Rowland, și nu se putea opri să-și imagineze posibile povești ca să-i treacă de urât, curiozitatea îi rămăsese pentru totdeauna nesatisfăcută, regreta că nu o reținuse la Jarrold și nu o interogase, i-ar fi fost ușor să-i ceară: „Mi-o datorați, m-ați făcut să mă deranjez". Dacă nu venise ca să-l identifice, pesemne că umbla cu adevărat după

soțul ei, lucru destul de straniu. Poate era o soție contractată sau cumpărată, prin corespondență. Se mutase în Anglia, se căsătorise sau crezuse că se căsătorește cu acel James Rowland („Acum sunt și Mrs Rowland", spusese Will că îi zisese ca ultimă soluție, după ce el nu-i înțelesese de două ori numele de familie străin; păcat, aceasta i-ar fi oferit lui Tom mai multe date), iar el, din cine știe ce motiv – decepție, căință, teamă târzie, bigamie –, spălase putina, după expresia uzitată încă, după părerea lui Mr Southworth, și o lăsase cu ochii în soare. Sau poate o aduseseră amăgită pentru o rețea de prostituție. Dacă acesta era cazul, reușise să scape, era evident, n-avea deloc înfățișare de târfă maltratată și supusă. Tomás o văzuse foarte hotărâtă, aproape autoritară, căutși de puțin neajutorată; machiajul îi era discret; hainele continentale și frivole pentru insula ipocrită, dar fără stridențe. Poate voia să se răzbune pe soțul șmecher și îi căuta pe toți cei care se numeau Rowland în Marea Britanie, excluzându-i unul câte unul. Sau poate pretindea doar explicații, după o părăsire vulgară și obișnuită. Totul suna ciudat, dar imaginația nu era punctul forte al lui Tom Nevinson, nu-i mai trecea prin cap nimic altceva. În afară de faptul că părea întru câtva Berta colindând prin lume în căutarea lui, el chiar era un soț dispărut. Însă pentru Berta era mort, nu avea sens să-l caute, nici măcar cadavrul său pierdut în vreun cotlon de pe glob, iar pe deasupra se ocupau alții de asta, în teorie, ori se ocupaseră fără succes.

După un timp, episodul i s-a estompat în memorie, sau l-a păstrat într-un ungher, până ce i s-a părut o profeție sau o previziune. Mai târziu a întâlnit-o pe asistenta Meg, a lăsat-o însărcinată în mod neprevăzut, s-a mutat cu ea și au avut-o pe fiica lor, Valerie, pe care o iubea atât de mult și pe care nu o va vedea crescând mulți ani. Uneori avea impresia că locuiește în orașul acela de o viață întreagă, se născuse acolo și acolo avea să moară când va fi bătrân; viața anterioară era doar un vis, oricât de variat și de intens ar fi fost. Așa se întâmplă cu tot ceea ce încetează: din pricină că a încetat, pare vis. Ceea ce nu mai este seamănă cu scrumul pe mânecă.

Până când, în 1993, a primit vizita. Tupra i-a anunțat-o cu o zi înainte, dar n-au catadicsit să apară el sau Blakeston, nici măcar vreunul dintre indivizii care îi duseseră bani în numerar din șase în șase luni, nu lipsiseră niciodată în atâția ani, probabil simpli mesageri. Au trimis pe cineva nou, posibil un subaltern, un ajutor, un începător. În ciuda anunțului, Tomás s-a dus să-l întâmpine cu băgare de seamă și cu vechiul său Undercover la îndemână, cum se cuvenea să procedeze cu orice necunoscut. S-au întâlnit într-unul dintre saloanele de la Jarrold, Tomás a făcut imediat o pasiune pentru hotel, câteodată se ducea acolo să citească presa în singurătate, ca și cum ar fi fost în trecere prin oraș. Era un tânăr sclifosit și cam fleșcăit, cu înfățișare inofensivă și cu dicție pedantă, spilcuit și cu un onduleu dickensian absurd pe frunte, de parcă ar fi purtat implantată acolo o mulură policromă (părul era de două culori, blond și șaten, făcea furori în anii nouăzeci). A afirmat că se numește Molyneux, nume de familie ce pare francez, dar nu e neobișnuit în Anglia și posibil cu o oareacare tradiție și a venit să-i spună următoarele: cu căderea Zidului și cu galopanta dezmembrare a URSS, nimeni din țările din Est nu mai era prea atent și nici activ. Stasi și celelalte servicii

secrete erau ocupate cu ele însele, cu lenta lor prăbușire și, prevăzând ce va urma, se temeau că într-o zi se va trece la represalii împotriva lor, sau vor fi linșați, în funcție de făgașul pe care se vor îndrepta evenimentele (după ce se întâmplase cu soții Ceaușescu în România, nimeni nu se mai simțea sigur întru totul). Toată lumea lua poziții, dacă nu începuse de-a dreptul debandada și distrugerea arhivelor compromițătoare.

„Nu credem", a folosit un plural pompos, care fără îndoială îl includea pe Tupra, „că se preocupă acum de reglarea conturilor din trecut, trebuie să fie ultimul lucru la care se gândesc." Cât despre Ulster, se făceau progrese discrete, dar reale, era improbabil să dorească să le strice cu o acțiune nepotrivită, răzbunătoare. Nu era exclus ca vreun element răzleț, vreun încăpățânat înverșunat, s-o încerce, în psihea indivizilor nu comandă nimeni (Molyneux a utilizat cuvântul acesta, „psihe", era pedant și în privința vocabularului). „Vor mai fi distrugeri și atentate înainte de a obține pacea, sau ceva asemănător. Asta ne-am asumat-o, nu degeaba am avut trei mii de morți în ultimii douăzeci de ani, socotindu-i pe cei din toate taberele." Dar tendința actuală era să se domolească, să lase nerezolvate lucrurile nerezolvate, cel puțin până la Judecata de Apoi, iar metafora aceasta a sa l-a satisfăcut, încât a râs, reținut, pentru sine. „Într-un cuvânt", a adăugat tânărul fleșcăit, „ni se pare că e momentul să vă întoarceți, să ieșiți de aici, Mr Nevinson, scuzați-mă, Mr Rowland. Nu complet, asta nu, nu ca să vă reîncorporați în serviciu. Asta dacă într-o bună zi veți fi solicitat, poate că da, poate că nu, nu putem să vă asigurăm de nimic. Dumneavoastră sunteți erodat, și nu v-ați mai antrenat de mult timp." Acesta a fost modul său dezagreabil de a-i anunța posibilitatea pensionării definitive. „Încetul cu încetul. Dar puteți să reveniți la Londra, să locuiți acolo și să vedem cum evoluează lucrurile. Într-o zonă centrală, nu vă faceți griji, nu va trebui să vă duceți într-un cartier îndepărtat, ca și cum ați fi tot în exil. Dar departe de noi, măcar deocamdată. Dintre puținii care vă cunosc identitatea și chipul, majoritatea probabil că vă cred mort, nu veți fi în pericol la nivelul acesta. Însă e mai bine să ne încredințăm. Mai bine să vă mențineți înfățișarea actuală și să nu vă arătați prin filialele noastre, nici pe la Foreign Office."

Aiuritul ăsta, a gândit Nevinson, își permitea să-i vorbească lui despre „noi", excluzându-l; și-a mușcat limba, a preferat să nu-l pună numaidecât la punct, îl salva faptul că era emisarul lui Tupra. Pe Tomás îl irita șuvița napoleonică absurdă, așezată ca un gândac, îi venea să pună mâna pe o foarfecă sau pe un pieptăn și să i-o suprime de pe frunte.

Dar, în același timp, nu-și putea stăpâni emoția și recunoștința, mai simțea și un ridicol impuls de a-i săruta fruntea bombată și cu pată, pentru că era purtătorul unor vești atât de bune: să iasă de acolo, să se întoarcă la Londra. Nu de puține ori seara, când își termina orele, se dusese la gară și se strecurase pe peronul cu afișul „*Trains to London*", de-a lungul anilor lini. Le văzuse intrând, trenurile acelea, oprindu-se două minute, chemându-l cu ușile lor deschise, invitându-l. Simțise o dorință enormă de a face câțiva pași și de a urca în ele, și-ar

fi plătit biletul la bord. Era atât de simplu, atât de normal, și atâția pasageri o făceau fără să stea pe gânduri, ca pe o rutină. Pentru el, în schimb, devenise ceva imposibil, de neimaginat ca a se îmbarca de acolo în direcția Java. Odată ajuns la Londra, până la aeroport erau doar câteva stații de metrou și atunci ar fi putut lua un avion direct până la Madrid, până la Berta și la adevărații lui copii, sau primii. Contemplase trenurile plecând cu melancolie, aproape cu durere câteodată, în zilele în care era mai slab. Le observase îndepărtându-se ca un țăran din secolul al nouăsprezecelea care le privește trecând în depărtare de pe potecă sau de pe câmp.

„Când aș putea să mă transfer?", l-a întrebat pe Molyneux.

„Peste o săptămână va fi gata cu totul un mic apartament în Dorset Square, lângă Baker Street, știți dumneavoastră. Foarte mic, în realitate o mansardă, dar suficient pentru un interregn. Veți decide dumneavoastră când vreți să vă mutați. Nu vă grăbiți, mansarda va fi tot acolo."

Tânărul Molyneux probabil nu avea habar că în timpul celui de-al Doilea Război Mondial o secție a faimosului SOE își avusese sediul la numărul 1 din Dorset Square. Tomás s-a întrebat dacă îi va fi dat să locuiască chiar în clădirea aceea, fie și pentru un „interregn"; dacă continua să fie proprietatea Serviciilor Secrete după o jumătate de secol. „Proprietățile Coroanei le păstrează Coroana pentru totdeauna, cu siguranță", și-a zis. „Coroana ne dă drumul doar când nu mai are nevoie de noi."

„Peste o săptămână va fi gata? Păi peste o săptămână."

Să plece pur și simplu nu era o opțiune, să plece fără să-și ia adio și fără explicații, ca atâția soți lipsiți de scrupule de-a lungul istoriei, dar și ca unele femei. Pentru ca Meg să nu facă vâlvă și să nu-l caute, ca să nu-i anunțe dispariția la poliție, a hotărât să-i spună parțial adevărul. Nimeni nu l-ar fi găsit pe James Rowland care era el, întrucât nu exista. Dar l-a îngrijorat să și-o imagineze pe Meg străbătând țara zadarnic, ca străina Mrs Rowland, nu se știe niciodată de ce sunt în stare persoanele disperate, adică cele care nu pricep ce li s-a întâmplat.

„Am o nevastă de mulți ani. Și doi copii cu ea", i-a spus. „M-am îndepărtat, am venit aici ca să uit de ei, ca să nu-mi sporesc durerea fiind aproape. De-aia n-am vrut să mă însor cu tine, pentru că eram însurat și sunt încă, n-am divorțat niciodată. Măcar n-am dus înșelătoria până la ultimele consecințe, nici n-am încălcat vreo lege. Acum am posibilitatea de a mă întoarce la viața mea dinainte, despre care ai toată dreptatea din lume, am păstrat prea multă tăcere, ar fi fost mai bine să ți-o povestesc, pentru tine era mai corect. Dacă am ascuns-o, n-a fost cu rea intenție, ci cu un egoism absolut. Omul supraviețuiește cum poate, zi de zi, se apără de tristețea infinită și se folosește de ce-o fi, fără să stea pe gânduri. M-am folosit de tine, nu încape îndoială. Îți amintesc, totuși, că n-am vrut să duc lucrurile atât de departe, n-am vrut să avem fetița. Acum nu mă căiesc, dimpotrivă, sunt recunoscător, știi bine. Nu pot să-ți cer să mă ierți, nu sper și nici nu merit. Mi se rupe inima când mă gândesc că n-o să te mai văd zilnic, nici pe Val. Dar trebuie să înțelegi că de ani de zile am inima sfâșiată pentru ceilalți copii ai mei, îi cunosc de mai mult timp." I-a fost rușine să întrebuințeze

expresiile acestea, să vorbească de propria-i durere, de inimă și de tristețea infinită, Dumnezeule; dar așa se cuvenea. Nu avea să îndulcească lucrurile cu aceasta, însă ar fi fost și mai rău dacă n-ar fi debitat clișeele acelea, lumea are nevoie de clișee în unele circumstanțe, cu siguranță în situațiile de abandon. Sunt o prefăcătorie, dar trebuie să le înșiri; nu servesc la nimic, dar atenuează efectul de lovitură, retrospectiv, nu pe moment. Și la urma urmelor, nu era prima oară în viața lui când recurgea la ele, cine se preface trebuie să știe să recurgă la ele, chiar dacă îi e întotdeauna rușine. „N-o să vă lipsească nimic. O să-ți depun în fiecare lună o sumă suficientă pentru cheltuieli. Pentru asta nu trebuie să-ți faci griji. Știu că acum te doare-n cot, asta contează cel mai puțin. O să-ți pese, mai târziu."

Tomás Nevinson știa că îl așteaptă câteva zile de psihodramă, de plânsete, de reproșuri, de rugăminți, de furie ocazională și de mutism ofensat, rând pe rând. Prețul acela îl plătea cu plăcere, voia să iasă de acolo mai presus de orice, să revină în univers, să nu se tot veștejească lent și inevitabil, să nu se ramolească definitiv. Zile și nopți de dispute inutile erau un preț mic. Vor trece și curând va fi afară, va fi la Londra, iar de la Londra, cine știe? Îl mâhnea mai mult să se despartă de fetiță decât de mamă, dar era obișnuit să se despartă de oameni, lăsându-i câteodată compromiși ori condamnați. A făcut o tentativă: „Eu aș vrea să vin să vă văd din când în când, să petrec o săptămână aici cu voi, măcar până mă înlocuiești. Pentru că mă vei înlocui, în fond o știi, chiar dacă astăzi ți se pare imposibil. Te implor să-mi permiți. Pe de altă parte, dacă nu ești dispusă, voi înțelege. Cum să nu înțeleg, dacă eu m-am îndepărtat de ai mei ca să nu-mi fie și mai greu, ca să nu-mi pun sare pe rană? Eu am fost în locul tău. Eu cunosc bine rana asta. Eu am trecut prin asta".

Nu i-a vorbit despre Madrid, nu i-a spus că e pe jumătate spaniol și nici care-i este adevăratul nume, nu i-a povestit cu ce se ocupase multă vreme în viață (oricum nu era autorizat și nu avea să fie niciodată). Mai bine să nu-și forțeze norocul, mai bine să nu cerceteze, iar numele de Tom Nevinson să fie pentru ea lipsit de semnificație, deși nu avea habar dacă într-o zi va putea să-l recupereze, pentru cei care și-l aminteau era numele unui mort. Mai bine ca, dacă el izbutea să se întoarcă într-o bună zi la Madrid, asistenta Meg să nu apară pe acolo cu o fetiță, o fetiță de-a lui, disperaților nu trebuie să le dai niciodată idei, le pot pune în practică.

„Nu, nu vreau să te mai văd, nu vreau nici să te mai vadă fata", a fost răspunsul final al lui Meg, verdictul ei, după zilele de acuzații, strigăte, lacrimi și somn chinuit, dacă a fost somn, chiar și chinuit, iar lipsa de somn îl epuizează până și pe bărbatul cel mai dur. „Dacă va avea alt tată în viitor, e mai bine ca de tine să nu-și aducă aminte. Va fi mai fericită dacă în curând nu i se va mai face dor de tine, iar după aceea te va uita complet, ca și cum n-ai fi existat. Bine-ar fi dacă aș avea și eu memoria la fel de fragilă; noi, adulții, nu avem norocul ăsta. Eu de tine o să-mi amintesc, o să te urăsc până o să mor."

Tomás Nevinson a așteptat răbdător să treacă zilele acelea. Totul sosește. A așteptat trist, fără îndoială, însă mai mult entuziasmat. A preferat să se scutească

de o despărțire în regulă, fiind conștienți de despărțire toți trei, sau măcar doi, fetița nu putea nici s-o conceapă. Era totul discutat, astfel că nu și-a anunțat exact data plecării. A profitat de o dimineață când Meg și fetița nu erau acasă, una era la cabinet și cealaltă la grădiniță, și atunci și-a făcut o mică valiză, în care a pus și Undercover-ul, nu era cazul să-l găsească Val și să aibă un accident. Și-a aruncat cheile pe patul conjugal, a ieșit și a tras ușa în urma lui, i s-a părut de prisos să scrie un bilet. Îndată ce va intra în apartament, Meg va ști că a plecat, o va mirosi. Cu pas lejer s-a îndreptat spre gară, de data aceasta va urca într-un *train to London*, nu va rămâne pe peron să-l privească îndepărtându-se. Va fi la bord, iar după câteva ore va coborî în Gara Paddington, credea, nu călătorise niciodată în capitală din orașul de provincie. De acolo, metroul până pe Baker Street, numai trei stații, și Molyneux îl va aștepta în fața hotelului Dorset Square, ca să-l conducă în mansarda lui, să-i dea cheile și, cu siguranță, instrucțiuni. Va fi liber și exilul va lua sfârșit. Ce va veni apoi, se va vedea, în momentele acelea nu avea importanță.

Când a văzut trenul intrând în gară, nu s-a clintit, nu s-a ridicat în picioare și nici nu s-a apropiat de margine, nerăbdător. Obișnuia să rămână așezat pe o bancă, în după-amiezile când se ducea acolo și a fost cât pe ce să cadă pradă actului reflex de a face ce făcea întotdeauna. Poate că l-a năpădit câteva clipe șovăiala târzie. S-a uitat la marele ceas suspendat. Va pierde trenul, dacă va lăsa să treacă două minute fără să se miște, trei cel mult. Inspira tihnă locul acela, cum nu mai cunoscuse nicăieri, în existența monotonă, și ștearsă, și odihnitoare. Este agreabil să nu simți responsabilități, sau doar pe ale oricărui locuitor. Când lucrurile se încheie, omul deodată le regretă sfârșitul și începe să le ducă dorul, până și acelora pe care își dorise cel mai mult să le vadă terminate. S-a gândit: „Ce rămâne în urmă ni se pare inofensiv, pentru că am depășit cu succes, adică, suntem în continuare vii și fără cea mai mică știrbire. Am vrea să ne întoarcem la ziua de ieri, pentru că ziua de ieri s-a dus; știm rezultatul și am vrea să repetăm ziua. «Care urma să fie valoarea năzuitei păci, a seninătății tomnatice și a înțelepciunii aduse de vârstă?» Aici am fost la adăpost și în siguranță, am avut o viață ordonată și liniștită. Plicticoasă în ansamblu, însă voi duce dorul acestei plictiseli. Voi duce dorul orelor și elevilor mei, al plimbărilor noastre pe malul râului, al contemplării apelor lui curgând, ba chiar și dorul colegilor. Voi duce dorul meciurilor de fotbal pe teren și al pauzelor mele în salonul de la Jarrold, când beam ceai și citeam presa, ca un călător în trecere, sau ca un domn fără treabă din provincie. Îmi va fi dor de Meg și de trupul ei cald, dar mai ales de Valerie, de pașii ei mici și rapizi, de alergările ei până în brațele mele și de râsetele fără motiv, care sunt cele mai naturale și cu timpul dispar. «Fiindcă știu că timpul e timp și locul e loc, iar ce e real, e real doar pentru un anumit timp și un anumit loc.»“

Trenul era acolo cu ușile deschise, atrăgându-l ca de obicei. Tomás nu trebuia să facă decât câțiva pași: unu, doi, trei, patru; poate cinci. S-a gândit, și-a amintit: „Istoria fiind un tipar de clipe atemporale…. Repede-acum, aici, acum, mereu…“ De câți ani îl însoțeau versurile acelea, citite cu nepăsare la Blackwell’s? S-a

ridicat, și-a apucat valiza, a făcut pașii, era înăuntru; dar era suficient unul în sens contrar ca să fie din nou afară, pe peron iarăși. A scrutat peronul și s-a uitat la ceasul suspendat. S-au închis ușile.

Când a pornit trenul, așezat pe scaunul său, și-a mai permis doar un gând, la fel de fugar ca aceste cuvinte, înainte de a se cufunda în uitare, ca de atâtea alte ori: „Adio, râu! Adio, femeie! Adio, fetițo! Câte acumulez, câte am tot lăsat în urmă!"

Au trecut câteva luni și a venit 1994. Tomás Nevinson s-a găsit în situația care i se impusese: să nu se apropie nicidecum de MI6, nici de MI5, nici de diversele clădiri răzlețe și semiclandestine, nici de Foreign Office; să nu-i treacă prin cap să se întâlnească cu Tupra, nici cu Blakeston, nici cu vreun alt coleg, să nu telefoneze și să nu-și arate fața. Să nu încerce să intre în contact cu Madridul, să nu cadă în ispita de a dezvălui cuiva faptul că e viu și a revenit. Nu mai era James Rowland, mai bine să nu mai utilizeze numele pe care îl cunoșteau atâția, locuitorii din orășelul obscur în care petrecuse câțiva ani și își crease legături din cale afară de puternice, lăsase urmași. Molyneux i-a înmânat acte noi, acum se numea David Cromer-Fytton, nu avea habar de ce îi atribuiseră un nume ciudat și compus (părea scos dintr-un roman, din corpul generalilor, sau direct din Războiul Crimeii), întotdeauna asemenea nume sunt mai bătătoare la ochi și se țin minte, iar el înțelegea că îi convenea să treacă deocamdată cât mai neobservat cu putință. Tom Nevinson continua să fie mort oficial și tot mai puțini își aminteau de el; când mor, oamenii în trecere sau dăunători sunt radiați și se estompează, când nu mai sunt prezenți și e zadarnic să-i păstrezi în memorie, deopotrivă cu numerele lor de telefon în agendă. Oricât de mult s-ar împotrivi cineva, în cele din urmă ambele sunt tăiate cu o linie. Dar e la fel de adevărat că amintirile se activează foarte ușor, ajunge să fie menționat un nume, sau scrutat din nou un chip. Și, cu toate că Tom își schimbase adesea înfățișarea, ar fi fost inoportun să-l recunoască vreun cunoscut de pe vremuri. A constatat că nu-i fusese hărăzit decât și mai multă așteptare, și mai multă pasivitate, și mai multă lipsă de acțiune, și mai multă invizibilitate și disimulare. Se afla, în sfârșit, la Londra, însă ca un turist sau ca un pensionar. Era acolo, dar continua să fie exilat. Măcar în celălalt oraș avea orele de la școală și fetița.

– Ce trebuie să fac? l-a întrebat pe tânărul fleșcăit, devenit singura sa legătură, la două săptămâni după ce s-a instalat în mansardă.

Era mică, dar comodă, nu-i lipsea nimic. Locuise în locuri infinit mai rele, iar acolo avea lumină și o minunată priveliște asupra pieței, care-i oferea spectacolul anodin al celor care intrau și ieșeau de la hotelul Dorset Square, unde își dădeau întâlnire el și Molyneux. Nu era în Strand, nici în St James's, dar era în centru, într-adevăr: abundau vizitatorii de la Muzeul Sherlock Holmes, încă destul de nou și de la muzeul figurilor de ceară Madame Tussauds, situate în imediata apropiere; erau grupuri care se duceau să se plimbe pe la Selfridges și câțiva rafinați, pe la Wallace Collection.

– Nimic, absolut nimic pentru moment, i-a răspuns Molyneux suflându-și mulura de pe frunte, și-o lăsase să-i crească prea mult și acum era ca și cum i s-ar fi așezat acolo să se odihnească o șopârlă împietrită, căci probabil și-o dădea cu fixativ. Faceți cu timpul dumneavoastră ce vă place cel mai mult. Duceți-vă să vedeți orașul în amănunt, sigur n-ați dispus niciodată de atâta răgaz ca acum. Sigur n-ați văzut o mie de lucruri care merită osteneala, la urma urmelor, dumneavoastră sunteți din Spania. Casa lui Sir John Soane, de exemplu? O descoperă din ce în ce mai mulți oameni. În curând nu se va mai putea pune piciorul în ea și e un loc cu detalii incitante. Sau duceți-vă la Kew Gardens.

– Ce vreți să-mi spuneți, să-mi cumpăr un ghid?

– Asta e problema dumneavoastră. Poate aveți chef să vă duceți să vedeți film după film, sau la toate teatrele, sau să vedeți filme porno. Aveți bani. Vă dăm bani. Continua să folosească pluralul cu care își dădea importanță, dar deodată a trecut la singular, Tomás a interpretat că pentru a-l vexa. Eu vă aduc astăzi bani și o să vă aduc din două în două săptămâni, în numerar. Împărțiți-vi-i cum vă convine. Una peste alta, ne costați mult.

– Aveți grijă, Molyneux, i-a spus Tom Nevinson cu seriozitate, deranjat; sau i-a spus-o Cromer-Fytton. În asta nu vă băgați. Cine o spune? Tupra? Dacă o spune el, transmiteți-i acest mesaj: oricât ați cheltui cu mine și cu familiile mele de-a lungul unei vieți, o să ieșiți mereu ieftin. Să nu mă oblige să enumăr ce am făcut. Și fondurile pe care vi le-am obținut sau le-am economisit. El o știe bine și nu ar trebui să-i aduc aminte.

Molyneux nu voia probleme cu șeful său, evident, astfel că a rectificat numaidecât:

– Scuzați-mă, comentariul era din capul meu. Mr Tupra nu a spus nimic în această privință, nici nu s-a plâns. El pesemne că știe ce face. Doar că eu am văzut că sunteți de multă vreme scos din circulație. Dar, firește, eu nu cunosc vremurile vechi. Nu trebuia să fac observația aceea, regret. O retrag.

– Vă amintesc că avem grade, deși nu le utilizăm, domnule Molyneux, iar dumneavoastră sunteți cel mult caporal. Nu vă permiteți libertăți cu mine, nici impertinențe, dacă nu vreți să plecați cu coada-ntre picioare. Nu vorbiți despre anii când eram activ ca despre „vremurile vechi". Nu e nimeni vinovat că dumneavoastră sunteți un tinerel cu caș la gură. Nu știu de ce nu mi-au repartizat pe cineva mai pregătit. Și năzuiesc tocmai să ies odată din inactivitate. N-am nici cea mai mică dorință de a sta afară din circulație, nici de a deveni pasiv. După părerea dumneavoastră, de a mă transforma într-o povară. Când voi putea să vorbesc cu Bertram?

Infatuatul Molyneux se speria numaidecât. Se lăuda mai întâi și se speria după aceea. Puțin a lipsit să nu ia poziția de drepți, după mustrare. A gândit, pesemne, că Nevinson era un dur din vechea școală și că avea multe în spate. Că sigur comisese grozăvii pe care el nici măcar nu era capabil să și le imagineze. Pentru generațiile mai noi, vremurile Zidului și ale Uniunii Sovietice începeau să devină pe cât de mitice, pe atât de arhaice, aproape fictive. Da, atât de curând, asta este

accelerația progresivă a lumii. Acum i-a răspuns cu delicatețe și respect:

– Cu Mr Tupra? Nu știu, s-ar putea să nu știe nici el. Acesta este obstacolul care nu vă permite să vă încorporați, Mr Cromer-Fytton. Măcar nu uita cum trebuie să-l numească în toate împrejurările. Trebuie să așteptați, trebuie să ne convingem că sunteți în siguranță, că nu vă caută nimeni și că nimeni n-are să vă împuște când veți scoate capul. Vorbesc metaforic, dar nu numai; mă rog, mă înțelegeți. Aveți răbdare. Va dura luni de zile, dar prin comparație vi se vor părea scurte. De aceea v-am sugerat să profitați, să vă distrați cât mai mult cu putință. Nu intenționam să vă desconsider.

– Mda. Păi nu-mi spuneți nici că, la urma urmelor, sunt din Spania, ca și cum aș fi străin. Vedeți la mine ceva străin, domnule Molyneux? Observați ceva? Vă par mai puțin englez decât dumneavoastră? Cu ce accent vreți să vă vorbesc?

– Nu, deloc. Doar că v-am studiat fișa, până unde se poate, evident, până unde ajunge. Cum probabil că vă închipuiți, sunt multe intervale în alb. Scuzați-mă încă o dată dacă v-am supărat.

– Citiți pe fața mea că vreau să văd filme porno, domnule Molyneux? Să nu vă mai înșelați în privința mea.

În săptămânile următoare, primele săptămâni din câteva luni, dacă avea noroc și așteptarea nu se prelungea, Tomás Nevinson și-a amintit acel scurt schimb de cuvinte mai des decât ar fi crezut, în interminabilele sale plimbări fără țintă, sau închis în mansardă. Încă nu împlinise patruzeci și trei de ani și făcea parte din perioadele îndepărtate, ca un mamut, pentru orice tinerel necopt. Neajunsurile faptului că începuse atât de devreme, poate. Era adevărat că o parte din anii aceia fusese afară din circulație. Și era adevărat că era din Spania, acolo își petrecuse copilăria și prima tinerețe, deopotrivă cu perioade din viața adultă. Acolo se căsătorise, soția și copiii îi erau spanioli. Acum nu călca prin țară de doisprezece ani, n-o vedea pe Berta și nici pe copii, care erau acum mai mult sau mai puțin copii. În perioada de inactivitate forțată la care s-a văzut supus, a avut timp să le ducă dorul din toată inima, poate mai mult decât în tot exilul din orașul de provincie. Acolo trebuia să-și fabrice un personaj, să se dea drept cine nu era, drept altul, inventat, lucru în care era maestru și care îl menținea ocupat și treaz, chiar dacă nu în vederea vreunei investigații sau sarcini, ci doar ca să se ascundă. La Londra, în schimb, nu trebuia să fie nimeni. În capitală abia dacă se pun întrebări și se observă, poți intra și ieși din casă zeci de ani fără ca nimeni să se intereseze ce faci și nici cu ce te ocupi, dacă ești burlac sau căsătorit, sau divorțat, sau văduv, dacă ești singur pe lume, sau ai o familie apropiată sau îndepărtată, dacă ești sănătos sau bolnav. La Londra era și mai invizibil. Adesea se întreba cine dracu' putea să-l caute, cine dracu' s-ar deranja să se posteze în vreun loc, pândindu-l să se ivească, pentru a-l ucide. Atâtea precauții i se păreau superflue, o irosire. Încetase să existe aproape pentru toți: soție, copii, părinți și firește frați, camarazi și dușmani. Prieteni în realitate nu avea, și-a dat seama, sau câțiva madrileni care îl uitaseră complet, pe care îi neglijase inadmisibil. Cine să-și amintească de el, cine să-l aibă prezent în minte? Locuia foarte aproape, la câteva stații de metrou de MI6 și de Tupra – bărbatul care-i insufla viață cu ordinele și

misiunile lui – și în același timp nu era adevărat: locuia în altă galaxie, până când aveau să-l cheme. Acum chiar că era o fantomă. Și Molyneux era un ignorant, într-adevăr: așteptarea aceasta nu i se părea mai scurtă, ci infinit mai lungă.

Cu cât te apropii mai mult de un obiectiv, cu cât se apropie mai mult întoarcerea, cu atât mai puțin poți să suporți orice amânare survenită atunci: vine un moment când încă douăzeci și patru de ore sunt un supliciu de neîndurat pentru cine așteaptă de secole.

Hoinărea, se plimba ca un om viu care a renunțat la privilegiile minime de care dispune majoritatea, cele mai modeste și mai comune: muncă și puțină companie, discuții nesemnificative cu o bere în mână, senzația de a începe ziua și senzația de a o termina, gândul că următoarea se va deosebi puțin de cea care tocmai s-a încheiat. Pentru el erau la fel dimineața, după-amiaza și noaptea, trebuia să le umple, nimic nu-l solicita, abia rostea câte un cuvânt. Se duse la casa lui Sir John Soane și la o mulțime de muzee, până și la cele mai ascunse. Se duse de câteva ori la teatru și văzu destule filme la cinematograf. Mergea pe jos ca să facă mișcare și să nu stea prea mult în mansardă, uitându-se la televizor sau citind, privind pe fereastră, însă chiar și așa zăbovea acolo mult timp. Se cufunda în mulțimile de oameni care străbăteau orașul dintr-o parte în alta, unii în grabă și cu treburi, alții cu nepăsare de turiști, totuși, plini de zel. Îi plăceau aglomerațiile, le invidia pe toate. Se îmbăta cu agitația, murmurele, frazele răzlețe auzite din întâmplare, cu gesturile banale și râsetele oamenilor. Și știa că prezența lui, în schimb, nu avea nici cea mai vagă influență asupra lor și nu le oferea nimic. El era ca aerul. „Astfel că asta sunt“, își zicea. „Aerul mort.“

În ceas rău, dacă se gândea bine, formulase expresia aceea, „să se dea drept cine nu era“, pentru că îi veni s-o analizeze. Ani întregi nu se preocupase, în aceasta îi consta munca, în a fi alții, diferiți și aproape niciodată cine era. Acum, când Mr Cromer-Fytton era lipsit de caracteristici, când nu trebuia să-i atribuie nici un rol și nici un comportament, nici să vorbească limbi diferite sau să imite dicții și accente, când era liber să-l modeleze după cum dorea, întrucât nu avea spectatori pe care să-i amăgească și să-i convingă, Tom Nevinson își dădu seama că îi era greu să știe cine e cu adevărat. Fluctuațiile și absența îl estompaseră. Un îndelungat răstimp recent fusese Jim Rowland, profesor la o școală, dar pe acesta îl înmormântă repede. Odată ce se pusese în mișcare trenul spre Londra care îl îndepărta, nu întorsese prea des privirea în urmă. Când îl năpădeau gândurile despre Meg și Val, despre Val mai ales, se scutura de ele drastic, cum făcuse după alte reîncarnări, fără menajamente și fără remușcări, nu putea să rămână prins în nici o pânză de păianjen. Singurul loc în care mintea sau amintirea i se întorceau cu putere era Madridul, în casa de pe strada Pavía și în cea de pe strada Jenner, acum goală (i se comunicaseră lucrurile fundamentale, moartea mamei mai întâi și mai târziu a tatălui), pe străzile Miguel Ángel, Monte Esquinza, Almagro, Fortuny, Martínez Campos și pe atâtea altele. Dacă încă mai era cineva, dacă timpul și circumstanțele nu îl diluaseră sau nu îl metamorfozaseră într-o piatră sau inscripție nedeslușită, era Tomás Nevinson, în ciuda a tot: fiul cel mic al lui

Jack Nevinson de la British Council și al lui Miss Mercedes de la Institutul Britanic, logodnicul Bertei Isla, soțul Bertei Isla și tatăl lui Guillermo și al Elisei. Jim Rowland fusese încă o reprezentație, o iluzie, el nu avea nici o legătură cu tipul acela, care se purtase atât de urât cu o femeie, lăsând-o însărcinată, și cu o fetiță, zămislind-o, pentru ca după aceea să le părăsească. Profesorul prostovan nu era el, însă el făcuse cam același lucru, el, Tomás Nevinson, iar pe deasupra se prefăcuse decedat și încă se prefăcea, nu-și lămurea soția în privința înșelăciunii. Deodată, îl mistuia dorul de Berta și de viața ce îi fusese sustrasă, imediat ce o începuse. Știind bine că îi este interzisă și că se scursese în mare parte, avea încredere în telefonul lui Tupra: singurul lucru care l-ar fi eliberat de zbucium și de ispite ar fi fost să se simtă din nou util și fără personalitate proprie. Inactivitata și așteptarea îl îmboldeau s-o recupereze, iar aceasta nu trebuia să și-o permită, fiindcă îl invadau slăbiciunea și descumpănirea. Îl făceau să privească spre Madrid și să conceapă idei nebunești.

Tot căutând aglomerații și mase, gloate, se ducea adesea la Muzeul Madame Tussauds, pe Marylebone Road, lângă mansarda sa, foarte la îndemână. Acolo erau mereu cozi mari, alcătuite cu precădere din turiști străini și autohtoni, grupuri de copii conduși de profesorii lor, clase întregi în excursie la Londra, peste câțiva ani Val va fi într-o zi printre ei, o vor aduce din orașul în care el o condamnase să trăiască mult timp, dacă nu veșnic. Înăuntru nu puteai să faci trei pași fără să te poticnești, sute de indivizi se fotografiau alături de figurile de ceară cele mai faimoase, ale momentului și cele încă inamovibile, de la regină până la Beatles, de la Churchill la Elvis Presley, de la Kennedy și Cassius Clay până la Marilyn Monroe. Tomás se întreba dacă vizitatorii cei mai tineri știau cine erau aceștia din urmă, sau când vor fi retrași și înlocuiți. „Cei vii uită din ce în ce mai repede", își spunea, „cu din ce în ce mai multă nerăbdare, dispreț și resentiment față de tot ce nu i-a așteptat pe ei să existe și cunosc doar din referințe, sau din iritantă legendă, la a cărei creare nu au asistat și care, prin urmare, trebuie să fie eliminată. Cei vii se simt din ce în ce mai comod în rolul lor de barbari, de invadatori și de uzurpatori, «cum a îndrăznit lumea să se considere importantă înainte de nașterea noastră, cu noi se inaugurează totul și restul e învechit, reziduuri nefolositoare, al căror destin este triturarea și gunoiul». Eu fac parte din asta", își zicea, „sunt viu și sunt un mort, pentru aproape toți, un mort care nu devine memorabil, nici măcar pentru cei care l-au iubit, nici măcar pentru cei care l-au urât."

Să stea la coadă sau înăuntrul muzeului, în mijlocul atâtor oameni aflați pentru prima oară acolo și complet vii, doritori să vadă celebritățile de odinioară sau actualii idoli neclintiți, la cheremul lor, disponibili pentru fotografii și pentru a-i atinge, deși era interzis, sculpturi de ceară perfecționate mult mai vizibile decât el, cu toate că el mergea, vorbea și vedea, îl ajuta să se simtă mai puțin singur, mai puțin trecut și fantomatic. Deși pe tăcute și solitar, străin de grupurile vesele, lua parte la entuziasmul și la hărmălaia care îl înconjurau, împingea și era împins ocazional, auzea exclamațiile extaziate când oamenii își recunoșteau cântărețul sau fotbalistul favorit, ba chiar îndrăznea să adreseze vreun comentariu

superfluu vreunui vizitator sau vreunei vizitatoare de alături: „Nu prea seamănă, nu-i așa?“, de exemplu, sau „Am înțeles că modelele acceptă să li se ia măsurile exacte, și eu credeam că Mick Jagger e mai înalt și nu atât de sfrijit, dumneavoastră nu? Poate cu vârsta se atrofiază“. La care i-a răspuns o femeie prea inteligentă: „Vi se pare că Cromwell și Henric al VIII-lea au binevoit să accepte?“

Într-o dimineață, fiind înăuntru, într-una dintre sălile cele mai ticsite, îi atraseră atenția un băiat și o fetiță, mai ales fetița. Să fi avut vreo unsprezece ani, fratele ei, cu vreo doi mai puțin, și era evidentă înrudirea, căci semănau extrem de bine. Abia dacă se opreau în fața vreunei figuri, fugeau de colo până colo, de fapt treceau dintr-un spațiu în altul și reveneau în cel anterior, ca s-o șteargă numaidecât, ieșeau din nou și intrau, copii prea agitați și neliniștiți de supraabundență, se anunțau unul pe altul și își strigau: „Uite, Derek, uite cine e aici“, și „Uite, Claire, e și James Bond“, numărul mare de personaje îi împiedica să se concentreze asupra vreunuia, neîncetatele descoperiri îi distrăgeau mereu. Atitudinea aceasta era frecventă printre copiii de la Madame Tussauds, în realitate muzeul este conceput de mult timp pentru ei și pentru adolescenți, ceea ce echivalează cu a spune că e destinat maselor din ce în ce mai numeroase din univers care au dat în mintea copiilor.

Îi atraseră atenția chipurile, trăsăturile fraților. Avu impresia stranie că îi cunoaște, că nu îi vede pentru prima oară, mai ales pe fetiță, nicidecum. Dar, cine puteau fi? Unde ar fi putut să o vadă? Simți fiorul recunoașterii neîndoielnice – sau e mai degrabă o zguduitură, un fulger –, și în continuare supărarea că nu știe să localizeze, ca atunci când apar într-un film sau serial un actor sau o actriță în rol secundar, cu o figură inconfundabilă și nu izbutim să ne amintim în ce peliculă i-am mai văzut. Și cu cât mai mult ne sforțăm, cu atât mai mult ne scapă referința, sau se confundă în creierul nostru, iar capul, pierzându-și interesul față de subiect, nu se mai odihnește până ce nu o găsește. În primă și irațională instanță se gândi că poate sunt propriii săi copii, Guillermo și Elisa, fu o idee absurdă, dictată de perplexitate. Ar fi putut să se afle în vizită la Londra, evident, însă ar avea alte vârste, Guillermo era mai mare decât Elisa și nu invers, nu ar vorbi ca englezii și nu s-ar numi Derek și Claire. Cine erau Claire și Derek, atunci? Din ce parte a minții sale veneau? De unde o cunoștea pe fetița aceea atrăgătoare? Căci va sfârși prin a fi atrăgătoare. Își recapitulă rapid în memorie copiii cu care avusese vreo relație, cât de neînsemnată, în călătoriile sale, uneori se amestecase cu populația dintr-un loc, alteori se culcase cu o mamă sau cu o tânără cu frați mici, dar vârstele nu se potriveau. El își petrecuse ultimii cinci ani sau și mai mulți departe de toate acestea, închis în orașul de provincie, limitat la el chiar și în perioadele de vacanță, iar acolo defilaseră prin fața ohilor săi numeroși elevi și eleve, dar, tocmai din pricina apropierii, păstra cu claritate în memorie majoritatea chipurilor lor și nedesluși restul, încât nici unul nu-i provocase niciodată frământarea aceea amestecată cu fascinație, aidoma celei produse de anumite tablouri, mai curând portrete, de la care ești incapabil să-ți iei ochii surprinzător de mult timp: crezi că le-ai terminat de contemplat și treci

la altele din muzeu, dar ceva te îndeamnă să te duci înapoi și să le privești din nou, ceva te obligă să nu te desparți de ele încă, de două sau de trei ori, de patru ori. Își dădu seama că nu-și putea lua ochii de la ea și că privirea i se spanioliza (în Anglia nu se obișnuiește să privești intens sau fix pe cineva, cu atât mai puțin o preadolescentă, mai ales dacă cel care o privește e un adult), că se simțea captivat de trăsăturile acelea aproape identice ale copiilor, dar mult mai evocatoare ale fetiței, mai inechivoc scrutate în alte vremuri ale vieții sale. Îl atrăgeau ca un magnet, încerca s-o urmărească prin săli fără ca ea să se piardă printre oameni. Nu avea nici un sens, Claire aceea se născuse când el împlinise treizeci de ani, minimum. Nu era posibil să se fi aflat în nici un moment al vieții sale.

Claire era foarte blondă, cu trăsături fine, dar cu o expresie cam sălbatică și fermă, trăda un caracter impetuos. Avea sprâncene frumoase, care se arcuiau în sus și pe măsură ce se îndepărtau de bază, erau mai întunecate decât părul. Avea o gură foarte roșie, tipică copiilor și tinerilor, cu colțurile ușor arcuite în jos, ceea ce îi conferea o expresie care era de dispreț uneori, iar alteori de melancolie, ca și cum ar fi anunțat o persoană dificilă în viitor, pentru ceilalți și pentru ea însăși. Însă zâmbea adesea și atunci colțurile gurii i se ridicau cu entuziasm și bucurie, lăsând să i se vadă incisivii spațiați, într-o bună zi aveau să devină pierzania vreunui bărbat, sau a mai multora. Ochii îi erau iscoditori, scrutau o statuie de ceară după alta cu repeziciune și cu perspicacitate, poate din pricina repeziciunii nu zăboveau la nici una, ea și fratele ei continuau să se deplaseze înflăcărați dintr-o parte în alta, „Uite, Derek, ăsta e Napoleon, eu am învățat despre el la școală“, sau „Mai înainte l-am văzut pe Darth Vader, Claire, nu-l rata. Întoarce-te, ai trecut de el“.

Era chestiune de timp ca agerimea fetei să-l observe pe Tom Nevinson și privirea lui, care o fixa, bărbatul ce apărea și reapărea, urma itinerarul lor haotic și pe deasupra se uita la ea cu curiozitate și neobișnuiți ochi meridionali. Însă, departe de a se speria când băgă de seamă, Claire îi răspunse la curiozitate cu coada ochiului, cu timiditatea sau modestia corespunzătoare vârstei sale. Poate îi era clar că în spionarea lui Tomás nu erau elemente tulburi și nici patologice, ci îngăduință și simpatie curate. Simpatie și activitate mintală, ca a celui care descifrează o enigmă. Pentru copiii care încă nu au ajuns la adolescență și care în general sunt ignorați de adulți, să atragă atenția unuia dintre ei e ceva măgulitor și reconfortant. Se simt individualizați și demni de a fi luați în seamă, importanți preț de o clipă. Asta i se întâmpla, pesemne, lui Claire (Derek era mai infantil și distrat, cu siguranță nu sesizase nimic). Acum fetița continua să se amuze, perindându-se de ici până colo, dar în fiecare spațiu se oprea să verifice, pe furiș, dacă Tom Nevinson, sau David Cromer-Fytton, continua să-i aducă încântătorul său omagiu vizual, ori se săturase și nu-i mai păsa. O făcea cu discreție și chiar cu pudoare, dar fără urmă de teamă. La urma urmelor, ce putea să se petreacă acolo, într-un loc atât de aglomerat, atât de vesel?

Tomás nu văzu în nici un moment părinți sau profesori care să-i însoțească. I se păreau prea mici ca să se fi dus la Madame Tussauds pe cont propriu, singuri. Poate că cei mari, părinții, îi așteptau la magazin, sau la cafenea, ori afară, pe

stradă, vizita nu-i interesa. Era o zi frumoasă, poate că părinții îi așteptau liniștiți într-un parc, ori beau ceva la o terasă. Tatăl și mama, sau unul dintre ei, mama. Mama, mama de la care moșteniseră chipul. Și deodată se lumină: copiii aceia… Nu, fetița, fetița era imaginea vie a lui Janet, amândoi semănau, dar fetița avea același gen și asemănarea era absolută, ca o reproducere în miniatură, la scară redusă. Asta era, asta era, din partea aceea îndepărtată a vieții lui venea fetița aceea. Janet. Pentru el fusese pur și simplu Janet în anii tinereții de sporadice întâlniri sexuale, și doar când murise îi aflase numele de familie, iar de atunci nu-l mai uitase niciodată. Claire părea fiica, sau și mai mult decât atât, era fiica pe care nu putuse nicicând s-o aibă biata Janet Jefferys decedată.

Aproape că nu se gândise la Janet Jefferys vreme de douăzeci sau și mai mulți de ani, iar chipul ei devenise pentru el ireal, se stinsese în paloarea lui până în momentul acela, până a văzut-o, sau mai degrabă a recunoscut-o pe cea care trebuie să fi fost fata ei, asemănarea era extraordinară. Atunci da, ca și cum i s-ar fi pus în față o fotografie, i se reprezentară cu claritate trăsăturile fine dar sălbăticite și hotărâte, părul strălucitor, probabil vopsit, de un galben scandinav, câteodată părea o cască de aur iluminată de un soare ascuns, care n-o ajungea decât pe ea printre norii trecători de la Oxford, pe stradă era inconfundabilă; gura ei extrem de roșie și incisivii spațiați care îi făceau zâmbetul copilăros, exact ca al fetiței aceleia, doar că fetița aceea era încă fetiță. Și i se reprezentă deopotrivă figura ei în mișcare și corpul gol sau pe jumătate gol, o văzuse astfel nu de puține ori, iar cea din urmă oară își apropiase ochii și două degete de sexul ei bombat și nespălat încă, după ce îl vizitase el. De atunci trecuseră o mie de ani. Din noaptea aceea, el străbătuse mai multe vieți, în schimb ea se oprise.

În realitate, încetase să se gândească la Janet imediat. Vestea despre asasinarea ei îl șocase, însă nu avusese timp s-o asimileze, să se îngrozească și s-o regrete cum se cuvenea, cum ar fi făcut-o în alte împrejurări, dacă nu s-ar fi trezit el afectat, implicat direct. Percepuse imediat pericolul care îl pândea și împotriva egoismului tinereții nu este cu putință să lupți: trebuise să se ocupe de el însuși, să țină piept amenințării. „Eu n-am omorât-o, o știu bine", îi trecu fulgerător prin minte, „dar, dacă aș fi făcut-o, nu încape îndoială că preocuparea mea principală ar fi fost să nu mă prindă și să scap nepedepsit; până și cel care ucide accidental, involuntar, se îngrozește câteva clipe și apoi începe să se protejeze, are grijă să se pună la adăpost și se străduiește să nu se aleagă praful și pulberea de existența sa și nici măcar să nu se schimbe, în ciuda faptului că existența persoanei moarte din vina lui s-a schimbat atât de mult, că a pierdut-o și nici nu mai are o existență". Crima aceea determinase existența lui, într-un fel i-o furase pe cea pe care și-o trasase el. Acceptase condițiile, se dedicase cauzei și nu era plăcut să-și amintească originea zguduirii, acel cutremur, astfel că avusese tendința de a face abstracție în toți anii aceia, îi era de-ajuns să se ocupe cu ce îl însărcinau de fiecare dată, în fiecare loc. Dacă zbuciumul continuu și prefăcătoria neîncetată aveau vreun avantaj, era faptul că îl împiedicau să întoarcă pe toate fețele motivul inițial al absurdității. Adesea îl uita complet, prin urmare, și pe

biata Janet. La urma urmelor, relația lor fusese superficială, instrumentală, aproape igienică. Din partea amândurora, din partea lui Janet poate mai intervenise, în plus, un zel de revanșă intimă, una dintre represaliile stranii, pentru satisfacție și uz propriu, dintre cele despre care cel pedepsit nici nu află. Hugh Saumarez-Hill, numele îi veni în minte din prima, nume de familie compus, din cele care se reține. Nu prosperase prea mult acel membru al Parlamentului din anii șaptezeci, sau nu vizibil. Nu că pe Tomás l-ar fi interesat politica, îi era indiferent cine conducea, în activitatea lui preferințele treceau pe un plan secundar. Se informa suficient ca să-și facă treburile în cunoștință de cauză, asta da, dar asta era totul. Însă firește, acel *whig* nu se remarcase în perioada respectivă, în caz contrar s-ar fi știut de el și ar fi apărut mai des în presă. Nu fusese ministru de nimic cât guvernase partidul său și era probabil ca promițătoarea carieră să-i fi fost retezată, ca a atâtor laburiști, de venirea la putere a celebrei *tory* Margaret Thatcher și a succesorului său John Major, ocupaseră succesiv reședința de pe Downing Street 10 vreo cincisprezece ani. Hugh Saumarez-Hill poate mai era încă parlamentar, însă unul oarecare, în definitiv nu fusese Cineva cu majusculă, cum îi spuseseră însăși Janet și Tupra sau Blakeston, parcă Blakeston. Sau poate se strecurase în sectorul privat, mai opac. Ce irosire în orice caz, cele o sută de mii de strălucite perspective de viitor care sfârșesc prin a nu fi, lumea este plină de ele, iar în politică e ușor să eșuezi dintr-o singură greșeală, o alianță dăunătoare, un calcul eronat. Dacă nu cumva Janet îl șantajase și îi distrusese sau îi curmase brusc cariera, cum îl anunțase pe Tomás că probabil va face, răzbunându-se pentru nepăsarea și neglijența lui, pentru infinita amânare și îngâmfare, nu-și amintea prea bine detaliile. Noaptea aceea fusese prima, singura, în care Janet îi vorbise despre amantul londonez și în care Tom o întrebase, de fapt. Tomás Nevinson își repetă gândul cu stupefacție: dacă nu cumva Janet nu… Ce prostie, după noaptea aceea Janet n-a mai putut să facă absolut nimic. N-a putut să vadă, nici să audă, nici să pipăie, nici să simtă, nici să vorbească, nici să se supere, nici să zâmbească, nici să privească, nici să citească, citea *The Secret Agent* întinsă în pat, deodată i se păru o anticipare ironică, în ceva de felul ăsta se transformase el… Sau da, sau putuse să facă toate acestea, ba chiar să aducă pe lume doi copii, cei pe care îi avea în față la Muzeul Madame Tussauds în dimineața aceea liberă din 1994? Erau prea identici cu Janet Jefferys când era tânără ca să nu fie ai ei, ca să nu fi ieșit din ea. Când era tânără? Doar tânără existase.

Nu se poate admite o bănuială fără ca în continuare să nu pună stăpânire, să nu invadeze totul și să nu acapareze totul, cel puțin până este exclusă. Janet era cu trei sau patru ani mai mare decât el, iar dacă copiii aveau unsprezece sau doisprezece și nouă sau zece ani, cum socotea că au, îi născuse cam târziu, între treizeci și trei și treizeci și șase de ani, cam așa, perfect posibil. Dacă ea ar fi în viață, ar avea vreo patruzeci și șase de ani acum. Dacă ea ar fi în viață? Toate aceste gânduri năucitoare îl asaltară chiar acolo, în câteva secunde, o năvalnică succesiune de fulgere. O văzuse el moartă? Nu, el nu îi văzuse cadavrul, cum nici pe al lui nu-l găsise nimeni niciodată, pentru că nu exista. Polițistul Morse îi

dăduse vestea în locuința lui Mr Southworth, iar el părea un om cinstit și cu judecată. Însă Tom știa bine acum, și de mult timp, că un modest polițist executa întotdeauna ordine, cu atât mai mult dacă superiorii săi le primeau la rândul lor de la oameni de la Serviciile Secrete, acestea fiind întotdeauna mai presus de celelalte autorități, cu excepția câtorva șefi din armată și a unor foarte înalți funcționari, sau acționa pe marginea lor, dacă nu avea încotro. Îl obligaseră, pesemne, să-l mintă, să pună în scenă pantomima și, cu toate că lui Morse nu i-ar fi plăcut să înșele un amărât de student prost, un ageamiu prea fraged, nu putuse să refuze, nici să crâcnească măcar, fără ca din cauza asta să-și distrugă cariera și poate să rămână fără slujbă.

Văzuse el știrea în ziare sau la televizor? Ah, Tom abia urmărise știrile în zilele acelea, ocupat fiind de el însuși și angoasat, iar pe deasupra dispunând de date de primă mână, pentru ce ar fi recurs la emisiunile de știri sau la un ziar? O fi citit vreun titlu din *Oxford Times* pe undeva, dar știa și el – o știa acum – cât de simplu le era lor, „nouă", să determine un ziar să insereze o știre oportună, sau chiar falsă, în general se făcea apel la datorie și la patriotism, la apărarea regatului, mai ales în cazul publicațiilor minore. Era sigur, în schimb, că nu se rezolvase cazul, că nu se găsise un vinovat (lumea încetează să-și pună întrebări și se plictisește foarte repede). Poate pentru că nu exista și nici nu putea să existe. Nici el, nici Hugh Saumarez-Hill, nici bărbatul care a sosit și a sunat la o sonerie îndată ce a plecat el, în vreme ce fuma la colțul dintre St John Street și Beaumont Street, ce departe era totul! Ce departe erau țigările Marcovitch care îl trădaseră și care nu se mai fabricau de secole, erau secole de la toate acelea, de ce trebuia să-i revină acum în forță cuiva atât de diferit și de schimbător, lui Mr Rowland și lui Mr Cromer-Fytton și altora, care se pierdeau pe rând în ceața identităților împrumutate și abandonate, care făcuseră lucruri superflue, lumea fără ele ar fi identică cu cea care era cu ele. Da, cu siguranță evitase nenorociri, dar facilitase altele, era absurd să încerce să calculeze, în realitate era imposibil, nu întotdeauna aflase consecințele acțiunilor sale, aprinsese un chibrit și o ștersese fără să asiste la incendiu. Toate acestea îi reveneau lui Tomás Nevinson în minte, pentru că era tot ce-i rămăsese în perioada aceea goală, de așteptare; era din ce în ce mai mult vechiul Tomás Nevinson, îl recupera din ce în ce mai mult, logodnicul Bertei Isla și soțul Bertei Isla, cel din Madrid și cel de la început.

Dar, cum puteau să știe că el o va vizita pe Janet în noaptea aceea? Survenise în mod neprevăzut, ca întotdeauna; el se dusese la Waterfield's dimineața și acolo începuseră efuziunile, își amintea, niște cotoare de Kipling la vedere și dorința amânată până mai târziu. Ce prostie, își zise, Janet avusese la dispoziție toată ziua ca să-i anunțe, pe Tupra, pe Blakeston, poate pe Wheeler. Janet se pretase la farsă, nu câștiga prea mult ca vânzătoare de librărie și nu avea speranțe ca situația să se schimbe cu amantul ei londonez, Hugh Saumarez-Hill sau alt Hugh, cine știe; n-ar fi deranjat-o să plece de la Oxford și să se stabilească în orice alt loc, copiii aceia aveau un ușor accent de Yorkshire, i se păruse, deloc exagerat, cum era logic dacă mama lor era de la Oxford, mamele transmit accentul și limba, în special, vocea lor este prima pe care o aud copiii. Îi oferiseră ceva bun, o nouă viață, un

loc de muncă mai solid și o sumă considerabilă pe loc, ea nu avea nimic de pierdut și nici nu-i datora lealitate lui Tom, era doar o distracție, o ușurare, un paliativ pentru singurătatea rutinară în câte o marți sau miercuri, sau joi, un mic pumnal pe care să i-l înfigă neglijentului Hugh din când în când, fără ca el să bage de seamă. Tom urma să părăsească, oricum, Oxfordul în curând și nu avea să-și mai amintească de ea, avea să se întoarcă la Madrid și la iubita lui spaniolă dintotdeauna, ce-i păsa să-i întindă o cursă? Tomás era pasager, Tomás era un fir de praf sau scrum pe mâneca unui bătrân. Nu avea de ce s-o învinovățească și nici de ce să-i facă reproșuri, dacă mai era încă în viață în Yorkshire, cu un soț și niște copii, Claire și Derek, și nu murise cu mai bine de douăzeci de ani în urmă strangulată cu un ciorap. Urâtă moarte imaginată!

Pierduse din vedere copiii aceia în veșnică mișcare și alunecoși, Claire și Derek; căzuse pe gânduri, rememorările, supozițiile și ipotezele îi distrăseseră atenția. Străbătu sprinten sălile fără să-i găsească, se blestemă o clipă, așteptă la capătul tunelului sperieturilor sau groazei sau cum s-o numi, pentru cazul în care intraseră în el, dar fără succes; mai dădu câteva raite, ieși în vestibul, se uită spre magazin și acolo îi văzu din nou și simți o ușurare: pesemne că își încheiaseră vizita și erau gata să plece. Trebuia să investigheze ceva, nu va mai avea altă ocazie, ceva trebuia să-i întrebe, nu știa ce și nici cum fără să-i alarmeze, fără să trezească suspiciuni, fără să lase loc neînțelegerilor, în 1994 să te adresezi prietenește unor copii constituia deja o problemă, dacă nu un act vicios în sine, începea epoca susceptibilităților extreme și a isteriei.

Priveau cu lăcomie niște reproduceri de plastic dur ale unor figuri de ceară, de mărimea vechilor soldăței de plumb. Le admirau, se bucurau și nu le atingeau, aliniate pe un raft, o mână de modele, probabil că nu puteau să și le permită, nu aveau destui bani. De fapt, îi văzu numărând câteva biete monede, fără îndoială calculau dacă, adunându-le, le ajung să-și cumpere măcar una. Tot nu era nici urmă de profesori sau părinți, de adulți care să-i supravegheze; erau încă singuri, poate își erau de ajuns unul altuia, sau poate erau orfani care locuiau cu o mătușă tânără și iresponsabilă care îi lăsa de capul lor, ca să scape de ei. Erau îmbrăcați normal, nu păreau bogați, nici săraci, copii obișnuiți din clasa de mijloc, cum sunt cu miile, dacă Janet murise, erau orfani de mamă și Tom se corectă numaidecât, dojenindu-se pentru că amestecase timpuri și ambianțe: dacă Janet murise când se presupune că fusese ucisă, nu puteau fi ai ei, nu-i avusese.

Se apropie, începu să se uite și el la figurine, reprezentau personajele cele mai populare: se vindea Winston Churchill, dar nu regina (poate în semn de respect), Indiana Jones sau Harrison Ford, James Bond sau Sean Connery (oricât de mulți actori l-ar fi încarnat, cel autentic era mereu Connery cu *smoking*), Shakespeare și generalul Gordon, minuscula regină Victoria, Napoleon și Montgomery cu basca lui, mustața și cravașa (nu încape îndoială că Blakeston l-ar fi achiziționat), Elvis Presley și Lawrence al Arabiei pe cămilă (probabil că era mai scump), Sherlock Holmes, doctorul Watson, Long John Silver, Oscar Wilde cu chică, baston și mănuși, Alice în Țara Minunilor, cineva care semăna cu Fagin din pricina

lungimii paltonului și a barbișonului, Mr Pickwick, Mary Poppins, monstrul lui Frankenstein și Dracula, devin mai celebre și mai memorabile personajele fictive decât cele istorice, deși câteodată nu se disting.

– Care e favoritul vostru? îi întrebă după câteva secunde, i se păru abordarea cea mai inocentă cu putință.

Copiii se întoarseră să-l privească, fetița schiță un gest involuntar de recunoaștere. Nu se sperie și nici nu intră la bănuieli, pe față avea întipărită o bunăvoință naturală (leită Janet Jefferys), aceeași pe care i-o arătase când se simțise observată de el.

– Al meu e Sherlock Holmes, răspunse prompt.

– Al meu Indiana Jones, zise băiatul cu entuziasm (copiii sunt recunoscători când se manifestă interes pentru gusturile și părerile lor). Și al dumneavoastră?

Tomás se prefăcu un moment că șovăie din răsputeri. Apoi spuse, pentru a le stârni curiozitatea:

– Favoritul meu de-adevăratelea nu-i aici, din nefericire, nici în muzeu.

– Nu? Dar cine e? întrebară intrigați, aproape la unison.

– Guillermo Brown.

O spuse în engleză, „*Just William*" și adăugă „William Brown", în onoarea lui își botezase fiul, care era pesemne adolescent și se credea orfan de tată.

– Și cine e? zise Derek cu un amestec de decepție și surpriză. Nu mă mir că nu-i aici, pe ăla nu-l cunoaște nimeni. Din ce film e?

– Eu am auzit de el, precizează Claire, dar nu știu cum e, nu l-am văzut. Nu e din filme, e din niște cărți vechi.

– Da, e de când eram eu mic, pe atunci era deja destul de vechi, nu aveți de ce să-l cunoașteți, explică Tomás. Astfel că, dintre cei de aici, îl prefer pe Sherlock Holmes, la fel ca tine. Claire se simți flatată, expresia îi era transparentă, mult mai transparentă decât a lui Janet Jefferys. Un adult îi aproba alegerea, era măgulitor pentru ea. Și pe care o să-l cumpărați? Vă văd adunând economiile.

– Dezbatem, răspunse fata, utiliză acest cuvânt. Ne ajung doar pentru o figurină.

Nu costau mult, dar pentru copii totul e scump.

– Ah, și cum o să vă întoarceți acasă dacă rămâneți fără para chioară? Sau locuiți aici, în apropiere?

– Nu, nu locuim la Londra, domnule, suntem în vizită. Claire dădea tonul; Derek contempla absorbit șirul de păpuși pe care nu putea să și le cumpere. Dar tatăl nostru ne așteaptă într-un *pub*, aici, alături. El ne duce înapoi la hotel. Nu mai stăm decât o noapte aici, mâine ne întoarcem.

Tom Nevinson sau David Cromer-Fytton văzu ocazia de a se face simpatic, sau de a se face și mai simpatic.

– Să vedem, lăsați-mă să ghicesc de unde sunteți, iar dacă nimeresc, vă fac cadou patru figurine, care vreți, două de fiecare, pentru satisfacția de a fi dezlegat enigma.

Băiatul se arătă pe cât de interesat, pe atât de sceptic:

– Da' de unde, dumneavoastră nu puteți să ghiciți așa ceva. Marea Britanie e enormă și sunt multe locuri.

– Sunteți din York sau din împrejurimi, își enunță Tomás părerea, sigur pe el.

Frații îl priviră cu gura căscată de admirație.

– Cum ați aflat? Ah, ați învățat de la Sherlock Holmes, nu-i așa?

– Toți învățăm de la el, nu încape îndoială, replică Tomás. Dar eu sunt tare la a distinge și imita accente. Cum ne-am înțeles: alegeți patru.

– De-adevăratelea? Vorbiți serios? Vă mulțumim mult.

Fericirea copiilor fu atât de mare, că nu așteptară încuviințarea, deși Tomás o exprimă imediat („Cât se poate de serios. Un pariu e un pariu și pariurile sunt sfinte"). Se întoarseră numaidecât cu spatele și dezbătură din nou, pe care patru să le aleagă, sau pe care două și două, fără a cheltui un penny. Până se hotărau, Tom continuă să pună întrebări:

– Dar mama voastră? Ea n-a venit cu voi?

Claire clătină din cap ca să-i răspundă, doar clătină din cap, acum nici ea nu era capabilă să-și ia ochii de la figurine.

– Mama noastră a murit acum un an și jumătate, domnule. Într-un accident de mașină.

O spuse fără emfază, ca una care s-a obișnuit să dea această explicație, de prea multe ori.

„Așadar, e moartă", gândi Tom cu un soi de ușurare care nu-i ținu nici o secundă. „Însă nu când trebuia."

– Îmi pare rău să aud asta, zise, regret nespus. Cum o chema? Îmi amintiți de o prietenă din tinerețe, de care nu mai știu nimic de o veșnicie. Aproape că ați putea fi copiii ei. Aproape.

Și gândi: „O să zică Janet. Și sunt orfani de mamă. Sigur o să zică Janet".

– O chema Janet, zise fetița, clătinând iarăși din cap și privindu-l cu coada ochiului, nu atât din curiozitate, cât din respect, nu voia să-i întoarcă spatele în timp ce îi vorbea.

Însă de presupusa prietenie nu-i păsa.

– Ah, păi da, ce întâmplare, ca pe prietena mea, răspunse Tom. Dar erau mii de Janet în Marea Britanie. Janet și mai cum? insistă, trebuia să insiste, nu va mai avea o a doua ocazie.

– Janet Bates, ca pe noi.

„Ăsta e numele de căsătorie, atunci", gândi Tom. „Nu s-a măritat cu Saumarez-Hill, cum să-și lase el nevasta pentru o vânzătoare de librărie? El era un MP și era pe cale să devină Cineva, pe vremea aceea. N-a reușit în politică, după câte știu eu. Astfel că s-a măritat târziu cu un vulgar Bates din Yorkshire, până și unul dintre soldații lui Shakespeare se numea astfel, unul dintre cei pe care i-a trădat Henric al V-lea ascunzându-și fața, soldat negradat, dacă îmi aduc bine aminte."

– Vreau să spun numele de fată. Prietena mea nu era căsătorită când am

cunoscut-o. Știți care îi era numele de fată?

Puteau foarte bine să nu aibă habar, soțiile engleze nu-și păstrează numele, spre deosebire de cele spaniole, spre deosebire de Berta Isla.

Derek se întoarse cu o privire perplexă, ca și cum ar fi fost prima oară în viața lui când auzea expresia, „*maiden name*“, ca și cum niciodată nu i-ar fi trecut prin cap că maică-sa ar fi putut să aibă alt nume în afară de cel dintotdeauna, ceea ce însemna întotdeauna pentru el. Dar fetița era mai mare, Claire știa, Tomás i-o citi în ochi înainte să deschidă gura. „O să spună Jefferys“, gândi, „sigur o să spună Jefferys.“

– Eu știu, anunță Claire. De tânără o chema Janet Jeffries. Lui Tom îi sună astfel rostit de ea, dar în realitate pronunția e identică sau aproape, Jeffries cu Jefferys. Prea mare coincidența pentru ca mama copiilor și Janet să nu fie aceeași persoană. Mai ales din cauza asemănării, mai ales din cauza uimitoarei asemănări, erau leiți. Și nu avea să le ceară să pronunțe numele de familie literă cu literă. Era prietena dumneavoastră?

– Nu, răspunse Tomás Nevinson. Prietena mea se numea Rowland, Janet Rowland.

Preferă să lase lucrurile așa, să se retragă, de ce să se expună la alte întrebări? Nu le datora adevărul acelor Bates din York, nu-i cunoștea de nicăieri. De fapt, de o jumătate de viață, de o viață, nu i-l mai datora nimănui, nici măcar celor mai apropiați, și cu atât mai puțin începând de acum.

Derek și-l alese pe favoritul său, Indiana Jones, și pe monstrul lui Frankenstein. Claire, pe favoritul ei, Sherlock Holmes, și pe inseparabilul Watson, cum să-l aibă în casă pe unul fără celălalt, doar pe unul, fetița înțelegea lealitatea, spre deosebire de maică-sa, cea în sfârșit decedată, dar care murise atât de târziu. El, în schimb, nu era mort, sau doar în mod oficial, iar versiunea oficială se dezminte și se anulează când reapare viu cadavrul. Tom plăti cu dragă inimă, le înmână figurinele împachetate și își luă rămas-bun la ieșire strângându-le mâna, ce vină aveau copiii aceia? Nu-l întrebară cum îl cheamă. Ar fi fost totuna dacă l-ar fi întrebat: dispunea deja de multe nume, poate de tot atâtea ca însuși Tupra. Sau Reresby sau Dundas sau Ure.

– Credeți că domnul profesor Wheeler a fost la curent cu tot, că a participat la înșelăciune, că a știut de ea de la început? îl întrebă Tomás pe Mr Southworth și adăugă: A fost primul care a încercat să mă recruteze și îmi aduc aminte că dumneavoastră mi-ați spus că lui nu-i scapă aproape nimic din ce se petrece la Oxford, și cu atât mai puțin o crimă. Că sigur a aflat cele întâmplate înaintea mea, și cu mai multe date. Și așa mi s-a părut când am vorbit cu el la telefon.

Mr Southworth rămase pe gânduri câteva momente, ochii lui mici și cinstiți se îndreptară înăuntru, ca și cum s-ar fi supus unui examen de conștiință, unui efort de aprofundare. Nu se mai uita la ceas, uitase de curs. Apoi se pronunță cu fermitate:

– Nu. Sunt sigur că nu, că și pe el l-au înșelat, i-au ascuns că era o moarte falsă. Eu nu știu prea multe despre ele, dar nu cred că Serviciile Secrete sunt

capabile să omoare un nevinovat doar pentru a încorpora un activ. Sunt în stare să facă presiune asupra lui și să-l șantajeze, să pună în scenă o farsă, asta trebuie să fie simplu pentru ele. Oftă ironic. Îmi închipui că asta e esența lor, nu?, să pună în scenă farse.

– Asta pot să v-o garantez, îl întrerupse Tom. Asta e rutină, o facem zilnic. Nu știți câți oameni avem la dispoziție, câți nebănuiți. Își dădu seama că încă folosea persoana întâi plural, că încă se includea. Ca Tupra și Blakeston în dimineața aceea îndepărtată. Dar nu se corectă. Încetul cu încetul, va învăța să se excludă, gândirea i se va obișnui. Nici cât de perseverenți sunt oamenii aceia. Odată ce te îmbarci, odată ce intri în horă, aștepți și soliciți instrucțiuni, nu vrei să te oprești niciodată, simți nevoia de a fi productiv. O farsă se pune în scenă din orice motiv, pentru o simplă chestiune de detaliu. Cât ai clipi din ochi se montează, lumea e plină de voluntari, spontani sau lipsiți de scrupule.

Și aici îi ieși expresia spaniolă, „*en un santiamén*“, „cât ai clipi din ochi“, așa o spuse, deși pe atunci era deja cam învechită. Ca spaniola lui Mr Southworth, care pesemne nu înțelegea expresia „*pispás*“, „în vâjâială“, de exemplu.

– Pe Peter îl cunosc la perfecție de o mie de ani, iar el nu ți-ar fi întins niciodată cursa asta. Nici n-ar fi încuviințat-o, dacă ar fi fost informat. Ceva de felul acesta nu se împacă deloc cu caracterul lui, cu decența lui. Sunt convins că mai crede și astăzi că fata a fost strangulată. Dacă își amintește de ea, evident. Presupun că nu, în asta îți dau dreptate. Are multe lucruri acumulate în cap, prea multe. De când s-a născut, în 1913, imaginează-ți, și asta, la antipozi.

– Totuși, a fost profesorul lui Tupra, cum a fost și al dumneavoastră, și al meu. Dumneavoastră i-ați fi făcut una ca asta?

– Eu nu, dar eu sunt altul și nu mă ocup cu ce se ocupă individul ăsta. Nu ți-aș fi făcut-o nici ție, care mi-ai fost doar discipol. Te-ai dus să vorbești cu Morse acela, polițistul? Poate că e tot aici, acum o fi măcar inspector. El ne-a dat vestea cu detalii, el o văzuse pe Janet moartă. Ridică din sprâncene neîncrezător și adăugă cu un rest din candoarea pe care în ziua aceea și-o pierdea: Nemaipomenit!

– Nu. Mi-a trecut prin cap. Dar n-am s-o fac, n-ar avea sens, răspunse Tom. El nu mi-ar povesti nimic, nici n-ar recunoaște, ba chiar ar putea să nege că m-a văzut vreodată, de la vizita aceea sunt mai bine de douăzeci de ani și pesemne că nu a fost consemnată nicăieri. Atunci a executat ordine, fără îndoială, iar acum n-o să scoată la iveală rufe murdare de pe vremea lui Pazvante Chiorul. Nici n-ar fi autorizat; ceea ce îngroapă Coroana, rămâne îngropat până la sfârșitul lumii. Cel mult ar căuta dosarul, care probabil n-a existat niciodată, întrucât n-a avut loc nici o crimă. Fiți atent, Janet Jefferys și-a păstrat până și numele, n-au obligat-o să dispară de pe pământ, să și-l schimbe, le-a fost de ajuns ca ea să plece din Oxford. Iar dacă există un dosar, de ochii lumii, mai mult ca sigur scrie pe el „Caz nerezolvat“ sau „deschis“, asta e tot. Ar însemna să-mi pierd timpul și să-l fac de rușine pe omul ăla, părea corect. Eu știu ce e aia să execuți ordine chiar dacă îți vine să urli. Sunt înțelegător în privința asta.

Mr Southworth, om pașnic și studios, părea mâhnit de aceste activități, noi

pentru el. Puternicul său simț al justiției nu-l făcu să se revolte, de parcă ar fi acceptat că nimic nu se poate opune justiției superioare, celei legalizate, a statului. Avea aerul năucit, stupefiat.

– Dar Tupra și Blakeston, ce ți-au spus? întrebă fără speranță. N-ai vorbit cu ei? Nu le-ai cerut socoteală? Ei au fost, cu siguranță. Pe Peter trebuie să-l excluzi. Nu te duce la el, te rog, nu te duce să-l tulburi. S-ar întrista să afle că recomandarea lui a avut pentru tine astfel de consecințe. Consecințe ireparabile. El s-a limitat să semnaleze cât de util ai fi, cum putea să prevadă ce aveau să facă cu informația lui, o manevră atât de întortocheată?

Mr Southworth își proteja vechiul prieten ca pe un tată. Cu toate că Tomás se calmase după ce își făcuse apariția ieșit din minți, în încăperile primitoare, fostul tutore percepuse că acum era un tip periculos, nemilos dacă era nevoie.

– Mult trebuie să fi insistat că aș fi util, ca să se deranjeze ăia în asemenea hal.

– În fine, talentul tău la limbi străine e extraordinar, extrem de rar. Mai ales printre britanici, incapabili să vorbească alte limbi. Ca tine sunt puțini, asta știi. Nu vru să mai adauge nimic ca să-și dezvinovățească profesorul. Se gândi că ar avea efect contrar să stăruie. N-au binevoit să te vadă, Tupra și Blakeston? Nu-ți rămân decât ei, obligatoriu ei au pus în scenă farsa.

Nu binevoiseră la început, dar firește că Tom vorbise cu Tupra. Asta îl mistuia, să vorbească cu Tupra, în timp ce se îndepărta de Muzeul Madame Tussauds în direcția Dorset Square, spre mansarda lui. Dar se abătuse din drum numaidecât, rătăcise prin oraș câteva ore, ba chiar se dusese către zona ce-i era interzisă, spre două clădiri ale SIS și ale Foreign Office. Zăbovise îndelung la porțile lor privindu-le, întrebându-se dacă Tupra o fi acolo în momentele acelea, sau altundeva, în călătorie. Nu, nu era cazul să intre și să facă scandal, l-ar fi oprit gorilele sau ușierii. Trebuia să-și plănuiască discuția și să nu se precipite. Dar în realitate nu era nimic de plănuit, reproșurile ies singure, la fel ca acuzațiile de netăgăduit, ies singure și se ascultă cu chipul rușinat, iar Tupra n-o să-i nege că Janet Jefferys trăise în York mulți ani. Însă chiar și așa avea să aștepte, mai bine să nu se vadă cu el pe terenul lui, mai bine în afara acelor clădiri, dintre care una nu avea nume. Mai erau două zile până la următoarea întâlnire cu interlocutorul său, tânărul fleșcăit și ondulat; avea să-i transmită lui Molyneux cererea sa și Tupra nu va îndrăzni să refuze să-l vadă acum. Deși Tupra îndrăznea aproape orice și nu se rușina niciodată.

Tomás Nevinson mersese și mersese neîncetat, până când se înnoptase și se simțise foarte obosit. Doar când revenise spre mansarda lui, când se aflase în piață, înainte de a se închide din nou înăuntru, își dăduse seama că, oricum, se sfârșise, ajunsese la capăt eterna etapă din viața sa, care-i devenise singura viață, viața pribeagă, înșelătoare și împrăștiată. Oricum ar fi urmat să fie întrevederea, nu mai era dispus să-și reia ocupația pe care chiar în dimineața aceea o regreta, înainte de a căuta zarva vizitatorilor muzeului, înainte de a-i vedea pe copiii aceia, Claire și Derek. Amenințarea care fusese suspendată deasupra capului său mai bine de douăzeci de ani, din ce în ce mai nedeslușită și uitată, nu exista și nici nu existase niciodată, decât în naivitatea și în panica lui de student, un miel, în toată

puterea cuvântului. Era prea târziu să se lamenteze: își lăsase viața la o parte, celelalte vieți nu stăteau să-l aștepte, iar cea adevărată și cea paralelă, amândouă se duseseră. De celelalte amenințări, de cele subsecvente și improbabile, contractate sub diferite nume, în diferite limbi și accente, nu-i păsa, nu conta dacă vreuna se împlinea în cele din urmă și îl scotea din lume, totul devine indiferent când înțelegi că o ficțiune a încetat.

Văzuse praful plutind în aer, îl văzuse cu claritate irefutabilă în piața transfigurată de capitularea lui, de istovirea lui, și cumpănise: „Omul se întoarce atunci când nu mai are unde să se ducă, atunci când nu-i mai rămâne nici un cotlon și povestea s-a terminat. Povestea asta s-a terminat aici, în Dorset Square, în locul ăsta și acum". Își luase câteva secunde ca să cântărească ideea, ca s-o asimileze și s-o considere definitivă, iar în continuare scrutase viitorul, adică, trecutul: „Nu pot decât să mă întorc la Berta și la casa noastră de pe strada Pavía, dacă o să mă primească. E singura posibilitate pe care o am, dăinuie și poate mă așteaptă fără să știe că mă așteaptă. Berta nu și-a refăcut viața, asta e expresia consacrată, nu s-a recăsătorit, cu toate că e văduvă de mult timp. Singura mea speranță e că ar putea să i se aplice ei citatul în franceză al lui Mr Southworth, *Elle avait eu, comme une autre, son histoire d'amour*, «Avusese și ea, ca oricare alta, povestea ei de dragoste», și că eu sunt povestea ei, mort și viu."

– Dumneavoastră vă amintiți de unde era citatul acesta? îl întrebă deodată pe Mr Southworth, și i-l repetă, nu voia să uite să-l consulte, îl ducea în memorie de prea multă vreme. L-ați pronunțat în dimineața aceea, când ați spus că nu întotdeauna recunoaștem poveștile de dragoste ale celorlalți, nici măcar când noi suntem obiectul lor. Când ați vorbit despre ce putea Janet să simtă pentru mine. Evident, nu simțea nimic, altfel nu s-ar fi pretat la capcană.

Mr Southworth stătea picior peste picior, și-l schimbă pe cel de deasupra cu gestul său caracteristic, alertat și intrigat, făcându-și faldurile să zboare. Ascultă cu atenție cuvintele, le silabisi fără a scoate un sunet, încercând să-și amintească proveniența.

– Nu, imposibil, nu am habar, răspunse curând cu iritare. Acum mă faci să mă tot gândesc. Pesemne din ceva ce citisem recent. Putea să fie Stendhal, dar și Flaubert, Maupassant sau Balzac. Ori Dumas, habar n-am. Și cine știe ce simțea ea? Poate s-a răzbunat pe indiferența ta, pe faptul că ai văzut-o ca pe o distracție. Asta n-o să afli niciodată, cu siguranță.

– Spune-i lui Tupra că trebuie să-l văd, Stevie. A intervenit ceva urgent, care nu poate aștepta. Fără întârziere. Imediat, i-o trânti lui Molyneux îndată ce acesta luă loc în salonul hotelului.

Nu doar că îi spuse pe numele de botez, când obișnuia să-i spună sec pe numele de familie, cum lui i se spusese „Nevinson", fără „Mr" în față cu mult timp în urmă, la Blackwell's și la The Eagle & Child, în ziua hotărârilor. Utiliză un diminutiv care îl făcea și mai mic pe tânăr, nu Stephen, nici măcar Steve, ci Stevie, așa era cunoscută până și o poetă excentrică, Stevie Smith, la modă când sosise el la Oxford și moartă curând după aceea. Molyneux pesemne că nu știa

asta, însă nu conta: să se audă numit în felul acesta îi va accentua impresia că i se dădea un ordin.

– Bine, bine, se apără. Spuneți-mi mie despre ce e vorba și eu îi transmit, Mr Cromer-Fytton. Când se va putea, Mr Tupra e întotdeauna ocupat.

Molyneux nu îndrăzni să-l numească „David", nici „Tom", să-i plătească cu aceeași monedă. La urma urmelor, Tomás era mai mare în grad și avea mai multă experiență.

– Musai să-l văd cât mai repede și te asigur că pe el îl interesează. Chiar astăzi, mâine, nu mai târziu. Iar dacă nu e la Londra, să se întoarcă. Cineva o să știe să dea de el. Spune-i doar asta: că i-am cunoscut pe copiii lui Janet Jefferys.

Molyneux, în ciuda tonului imperativ al lui Tom, era infatuat și iscoditor. În ziua aceea nu mai era dat cu gel în frunte și nici nu mai avea părul de două culori, își recuperase înfățișarea inițială, nu mult mai nobilă, doar mai puțin ignobilă.

– Și cine e aia? Și ce se întâmplă cu copiii ei? Ce sunt, copii sau adulți? Nu văd nici o urgență, mai ales dacă sunt niște copii.

– Tu spune-i-o, Stevie. El o să înțeleagă și ai să constați că el vede urgența. Facem pariu că îmi acordă întâlnirea imediat?

Molyneux nu făcu pariu, ar fi pierdut. În seara aceea îi telefonă lui Tomás înciudat, din partea lui Tupra.

– Spune Mr Tupra că dispune de un moment mâine la sfârșitul zilei de lucru. Întreabă dacă treceți dumneavoastră prin clădirea fără nume, așa a zis, ori vine el la hotel sau în vreun loc din zona dumneavoastră, cum preferați. La șapte după-amiaza. Nu se putu abține să nu se amestece: Auziți, care e clădirea fără nume?

Tomás nu-i răspunse. Voia să-și ia la el revolverul care-l însoțise în anii liniștiți din orașul de provincie, micul Charter Arms Undercover din 1964: pentru cazul în care Tupra îl irita cumva peste măsură, făcând ca totul să pară insignifiant, sau avea chef să-l sperie, măcar atât, cu toate că timpul înmoaie până și ceea ce este mai dur. Nu l-ar lăsa să intre cu pistolul în clădirea pe care el o cunoștea bine și în care Molyneux nu pătrunsese încă. Îi propuse să se întâlnească într-o cafenea de lângă mansarda lui, acolo aveau să fie singuri și nimeni nu avea să-l percheziționeze. Deși nu era niciodată sigur că Reresby va fi singur.

Bertram Tupra nu se schimba. Tomás nu-l mai văzuse de atâta vreme și nu se schimba, era unul dintre bărbații cărora li se congelează vârsta începând de la o anumită fază de cristalizare, sau începând de când dobândesc o voință aproape violentă, ca și cum cu ea ar izbuti să nu îmbătrânească mai mult decât consideră acceptabil. (Însă el putea foarte bine s-o fi dobândit în adolescență, sau chiar mai devreme, în el era mereu ceva în discordanță cu manierele, costumele, accentul, cunoștințele sale: o urmă nedeslușită a originilor luptătoare, din cartiere sărace, pline de greutăți.) Înfățișarea abia i se deosebea de cea pe care i-o arătase prima oară, în Oxfordul în care amândoi fuseseră studenți, nu era ușor să ți-l imaginezi pe Tupra la cursurile de istorie medievală, aceasta îi fusese specialitatea, dacă Tom își aducea bine aminte. Nu încăpea îndoială că își vopsea perciunii, unde părul îi era necontenit gata să i se încurce în melcișori, însă era singurul artificiu pe care

și-l permitea, un lucru neînsemnat. La locul lor erau cârlionții abundenți pe craniul bombat, gura afânată și lipsită de consistență, o gumă de mestecat încă neîntărită. La locul lor erau genele exagerate, mai potrivite unei femei decât unui bărbat, pielea tulburător de lucioasă și de o frumoasă culoare apropiată de a berii, sprâncenele ca niște pete de funingine și înclinate să se unească (pesemne că folosea adesea penseta), nasul butucănos și parcă spart de vechi lovituri, privirea cuprinzătoare și apreciativă, îndreptată înainte și la înălțimea adecvată, batjocoritoare și pală, iscodind trecutul și făcându-l din nou prezent în vreme ce îl scruta, conferindu-i relevanță și neconsiderându-l caduc și nici insignifiant. Spre deosebire de aproape toată lumea, pentru care ce s-a încheiat nu mai contează.

Tomás Nevinson se schimbase mult mai mult, cu siguranță. Nu doar din cauza măștilor pe care se văzuse obligat să le improvizeze sau să le adopte în anii de puneri în scenă și falsificări, ajunsese la un punct în care îi era imposibil să afle care îi e chipul adevărat, dacă e cu sau fără barbă, cu sau fără ochelari, cu mustață sau fără ea, cu părul scurt sau lung, blond, brunet sau grizonant, des sau rar, dacă avea cicatrice, dacă era slab sau nu chiar, fleșcăit ca Molyneux sau încă foarte vânjos, dacă era încă atrăgător (o cucerise pe asistenta Meg cu ceva vreme în urmă). Sau mai degrabă cum ar fi fost chipul acela, dacă ar fi evoluat natural și fără constrângeri, dacă el ar fi dispus de propria-i existență. Se întreba dacă mai putea fi recunoscut de oamenii de odinioară, de care oameni; dacă l-ar recunoaște Berta Isla, care îl cunoștea de la liceu. Pe lângă asta, se simțea istovit și zdrobit, adesea cam greoi, îmbătrânit pe dinăuntru, ca și cum în cuget ar fi avut cu zece ani mai mult, poate cu cincisprezece, peste cei patruzeci și trei pe care nu-i împlinise. Viața itinerantă te macină, deopotrivă cea ascunsă, și cea prefăcută, și cea substituită, și cea uzurpată, și cea trădătoare, și cea izgonită și sfârșită. Toate acestea fuseseră ale lui, în mare măsură, sau în cea mai mare măsură. Când senzația aceasta i se intensifica, îi veneau în cap alte versuri de Eliot, dintr-un poem timpuriu: *I grow old, I grow old, I shall wear the bottoms of my trousers rolled*, pe care nu știa prea bine cum să le traducă mintal în prima sau a doua sa limbă, cum avea obiceiul să facă cu orice, nu era clară prioritatea și nici ordinea. I se părea esențial să păstreze rima, nu neapărat metrul: „Devin bătrân, devin bătrân, marginea de la pantaloni o s-o răsfrâng"; sau mai colocvial și fidel, „Devin un moș, devin un moș…".

Asta gândi mai întâi de toate, „Devin un moș", văzându-l pe Tupra așezat în față (era deja la cafenea, îl aștepta), cu un zâmbet cordial și senin, aproape afectuos, de parcă s-ar fi văzut frecvent în perioada în care nu se întâlniseră deloc, imun la ofilire. Era mai mare decât el cu câțiva ani, nu mulți, nu avea habar cu câți exact, și părea mai tânăr, era convins că va părea mereu, mai tânăr decât el și decât era, îi va induce în eroare pe cei care nu-l cunoșteau, pe cei cărora le va fi prezentat, pe cei pe care îi va recruta și pe femeile pe care le va seduce. Expresia îi era nepăsătoare, cu toate că știa ce îl așteaptă, i se va cere socoteală, dacă nu și mai rău, o furie din trecut adusă în prezent. Dezinvoltura aceea îl irită pe Tomás. Nu-și dădu jos trenciul și probabil că nici nu avea să și-l dea jos (prevedea o

întrevedere scurtă), și duse mâna la buzunar ca în orașul de provincie, atinse patul revolverului cu vârful degetului mare și cu arătătorul, doar pentru a se încredința că e tot acolo. Sau ca să-și facă curaj, nu te eliberezi niciodată de intimidarea celui care a început prin a te intimida.

– Vasăzică i-ai cunoscut pe copiii aceia, Bates, dacă am înțeles bine? M-ai obligat să fac niște cercetări, îi spuse Tupra cu afabilitate. Cum a fost? Eu nici nu știam de ei, cum poți să-ți imaginezi, nu urmăresc soarta celor care ne servesc ocazional și cărora după aceea le găsim uneori un rost, în funcție de importanța serviciilor. Unora le-am îmbunătățit mult viața, ori le-am aranjat-o. De generozitatea noastră nu se pot plânge. Și tu ai beneficiat de ea, Nevinson. Și nu în mică măsură, continui să profiți.

Continua cu pluralul corporativ și îl numea din nou ca la început, nu încetase niciodată pe de-a-ntregul, alternase „Tom" cu numele de familie, după circumstanțe, presiuni sau rugăminți, nu o dată îl rugase Tupra, de-a lungul anilor depinsese de el câteodată, de răbdarea și ingeniozitatea lui, de învingerea scrupulelor, care cădeau întotdeauna, de îndrăzneala și tăria lui, de renunțările lui. Acum i-o luase înainte cu vorba și Tomás înțelese numaidecât: hodoronc-tronc încerca să întoarcă roata. Era ca și cum l-ar fi anunțat: „Dacă-mi vii cu reproșuri, îmi datorezi recunoștință. Dacă vrei să ne scoți ochii, gândește-te la ce am făcut pentru tine și la ce îți convine. De cum ieșim de aici depinde ca situația ta să fie acceptabilă sau să se prefacă într-un dezastru, cine știe dacă nu într-o tortură".

– Atât de important eram eu, Bertram, ca să-mi faceți ce mi-ați făcut? Mi-ați smuls viața fără s-o fi început, abia eram un debutant, îi zise Tomás cu chipul serios, înspăimântător.

Nu avea să permită să-l contagieze cordialitatea frivolă a șefului său, era amăgitoare. Era gata să înceteze să-i fie șef, asta pe deasupra, sau de fapt nu mai era, el o știa și Tupra o ghicea, cu siguranță. Era oricum, dar nu prost, iar dacă era dotat pentru ceva, era pentru a anticipa reacțiile oamenilor, pentru a întrevedea ce li se va năzări. Tomás nu avea să se mai pună la ordinele lui, avea s-o șteargă. Pulberea continua să plutească în aer, cea care arată locul unei întâmplări trecute. Tupra extrase o țigară din pachetul său egiptean și o aprinse cu o brichetă Zippo cu flacără tremurătoare. Nu se deranjă să elimine fumul într-o parte, și Tomás fuma.

– Judecă singur, Tom. Câte misiuni ai dus la capăt? Câte cu succes? În câte ai dat greș, vreau să spun iremediabil? În una, doar în una, ți-am recapitulat foaia de servicii azi-dimineață. Ai fost util sau ai fost superfluu? Ar trebui să te simți măgulit pentru că te-am văzut de la început ca pe un activ care merită osteneala, ca pe cineva care se va dovedi eficient în apărarea regatului. Ca tine nu sunt mulți, asta o știi. Noi suntem mulțumiți, în ciuda îndelungatei perioade în care ai fost scos din activitate, iar la rândul tău ar trebui să fii și tu. Înțelegerea a fost echitabilă, poate cu soldul în favoarea noastră; ambele părți am câștigat.

Iritarea lui Tomás crescu, atinse din nou patul armei, și așa se calmă, se stăpâni.

– Sold în favoarea cuiva? Eu am câștigat? De mai bine de douăzeci de ani îmi mint soția, fără să vreau. De doisprezece ani sunt mort în ochii ei și în ai copiilor mei, pe care nu-i mai cunosc. Și în ai părinților mei, n-am putut să le fiu alături nici la înmormântare. Mi-am riscat viața și pe a alor mei. Mi-ați impus o viață pe care o respinsesem, nu m-ați lăsat s-o aleg pe a mea.

– Ah, zise Tupra, ah, desigur. Trebuia să iasă la vedere grandomania din vremea noastră, e înrădăcinată în toată lumea, independent de proveniență. De când își aleg oamenii viața? De-a lungul secolelor, existențele au fost trasate, cu minime excepții. Era normal, nu o tragedie. Majoritatea oamenilor nu se mișcau dintr-un loc, se năștea și mureau la țară, în satul sau orașul lor modest, mai târziu, într-o mahala mizerabilă. În familiile numeroase se hărăzea un copil armatei, altul Bisericii, asta dacă aveau noroc și erau acceptați, cel puțin nu mureau de foame; și li se făcea vânt foarte curând, îi pierdeau din vedere când nici măcar nu erau debutanți, ca să folosesc termenul tău. Fetelor li se căuta bărbat dacă erau frumoase, câteodată un bătrân, iar adesea un tiran, și dacă nu le învățau ceva oarecum folositor și secundar, să coasă, să brodeze, să gătească, să vedem dacă le angaja cineva în serviciul său; sau erau trimise la mănăstirea săracilor, ca să facă pe servitoarele fără să fie plătite. Asta în familiile mai înstărite, ce să-ți mai povestesc despre cele care nu aveau nimic. Domnișorul nu și-a ales viața. Ca toată omenirea, până mai alaltăieri, iar ce se întâmplă acum e tot iluzoriu. Întotdeauna a fost legitim să vrei să progresezi și să prosperi, istoria e plină de oameni care au făcut avere. Dar, câți reușeau sau reușesc acum? Sunt încă un segment minim. Majoritatea se resemnează și își străbat viața fără să-și pună întrebări, sau fiind recunoscători pentru ce le-a fost dat, asta e normal; se ocupă de obstacolele zilnice și cu asta au destule de făcut. Să nu alegi nu e o ofensă, e normalitatea. Continuă să fie în cea mai mare parte a lumii, la fel ca în țările noastre, în ciuda amăgirii colective. Tu crezi că eu mi-am ales viața, sau Blakeston pe a lui, sau regina însăși? Regina, mai puțin decât oricine. Despre ce îmi vorbești, Nevinson, despre ce îmi vorbești? Îmi vorbești despre privilegii extraordinare, de care, pe deasupra, tu te-ai bucurat. Ți s-a pus un pistol la tâmplă în acel *pub* de la Oxford? Ai fost obligat, luat cu forța? Ți-a sucit Blakeston mâna și te-a amenințat că ți-o rupe? Firește că ai ales-o. Și n-o să negi că ți-a plăcut.

– O acuzație de asasinat e mai rea decât să ți se rupă o mână, îndrăzni Tom să riposteze, fără prea multă convingere.

Ce repede îi minase Tupra moralul și îl intimidase! Atinse patul armei pentru a treia oară, aceasta ca gest superstițios sau ca himeră. Putea oricând să lase vorba, dacă la vorbă pierdea. Să tragă revolverul, să taie în carne vie și să tacă. Da, nu era decât o consolare teoretică, o fantezie: acum când se vedea liber cu absolută justificare și motiv; acum când se va întoarce la Berta, dacă ea îl primea, nu avea să sfârșească în pușcăria pe care o evitase din acel *pub* de la Oxford, de ieri. Îi plăcuse viața aceea? Poate că da, într-un anumit sens, cum îi place adicția unui dependent, se cufundă în ce poate. Dar, totodată, o urâse și suferise din cauza ei. Îi va simți lipsa, se va bucura de sfârșitul ei, îi va simți lipsa. Începuse dintr-o

înșelăciune, era toată mânjită. Îi va spune adio. Și îi va simți lipsa.

Tupra îl privi cu răceală acum. Nu era omul care să aibă răbdare cu slăbiciunea, cu văicăreala, cu reproșurile, nici când era contrazis. Era cordial, da, chiar simpatic, în situațiile în care el instruia, sfătuia, perora, convingea. Se arăta comunicativ și atunci reușea să-l facă pe interlocutorul său să se simtă important și stimat, unii sfârșeau prin a considera o onoare faptul că el le cerea serviciile și îi socotea valoroși. Tom simțise asta câteodată, nu întotdeauna. Îi văzuse și duritatea, vehemența, cum recurgea la ele și își impunea voința prin persuasiune sau cu forța, într-un caz îl văzuse gata să sară la bătaie, se oprise la timp, sau când constatase că era de ajuns. Acum îi percepu expresia de lehamite. Nu de decepție, făcea parte din indivizii care sunt decepționați dinainte, când încă nu au motiv, o anticipează. Tom, la urma urmelor, era unul dintre numeroșii recruți, Tupra nu avea timp să se ocupe de supărările fiecăruia.

– Ai avut posibilitatea de a o înfrunta, îi zise. Dacă ai fi înfruntat-o, de fapt… Dacă ai fi înfruntat-o, ai fi descoperit că acuzația nu putea să existe, că era imposibil, s-ar fi topit ca o înghețată. Și ți-ai fi reînnodat liniștit viața convențională. Pe Tomás îl irită că vorbea cu atâta naturalețe de vechea cursă, de vechea farsă, ca și cum înșelăciunea nu ar fi avut nimic special, nici condamnabil. Nici măcar nu era în tonul său o scuză implicită, sau cea mai măruntă jenă. Îi pervertise existența întreagă și pentru el erau riscurile meseriei. Ce vrei să-ți spun dacă ai făcut alegerea greșită, dacă n-ai știut să suporți frica, dacă ai cedat? De asta eu nu sunt vinovat, mă limitez să-mi fac datoria, să ofer regatului ce e mai bun în regat. Și în sfârșit, gândește-te că asta ți-a oferit o viață ieșită din comun, un destin singular, nu vor lipsi cei capabili s-o citească pe chipul tău. Pe cele ale majorității oamenilor nu e nimic de citit, nu se vede nimic.

„O piatră ilizibilă", gândi Tomás Nevinson. Nu merita să se supere și nici să se certe cu insul acela, era aidoma gâtlejului mării, care înghite totul, fără să se tulbure.

– O șterg, Bertram. Renunț. Mă întorc la Madrid. Aici am terminat.

– Nimic nu te împiedică, Nevinson. Nu te-a împiedicat niciodată nimic. În plus, ești de multă vreme inactiv. N-o să-ți ducem dorul cum ți l-am fi dus acum câțiva ani. Dacă îmi permiți să mă exprim prozaic, te considerăm amortizat, ne declarăm slujiți cum se cuvine. Aprinse altă țigară și Tomás, una din ale lui, un mod de a se stăpâni. Acum bine, ai să vezi tu. Tupra trecu într-o clipă de la lucrurile administrative la cele prietenoase. Dacă te întorci la Madrid și stai acolo liniștit, o să fie mai ușor să dea de tine. Cum ți-a explicat Molyneux, nu mai vedem pentru tine mult risc. Dar există, ține cont, nu lăsa garda jos pe de-a-ntregul. Chiar dacă se vor scurge anii fără nimic la orizont. Pocni din degete ca să cheme ospătărița, un gest meridional, deloc britanic. Pentru noi există întotdeauna, până ce murim.

Era amabil că se includea, că îl însoțea în condamnarea aceea.

– O să mi-l asum, va fi neglijabil, răspunse Tom. Sunt și altele zilnice, de boală, de accident, de tâlhărie. Dacă aș crede că cineva își amintește de mine, mi-

aș da importanță. Toată lumea e ocupată cu propriul prezent, iar eu aparțin altei epoci. Noile generații își văd de ale lor și le doare-n cot de trecut, nu simt că le privește. Eu sunt trecut.

– Așa se întâmplă de obicei, zise Tupra. Dar întotdeauna poate fi cineva care să rămână închistat și să-și amintească. În general, cineva își amintește, chiar dacă doar unul singur. Cu totul altceva e ca acest cineva să se deranjeze să facă ceva. Tendința e să lase lucrurile în voia soartei, când s-a scurs mult timp și nimic nu se mai poate îndrepta. Poartă pică și gata. Asta e adevărat. Dar nu te culca pe-o ureche. Ranchiuna îi îndeamnă uneori pe oameni să se ridice de pe scaun și să facă câțiva pași. Cei suficienți.

– Încă o întrebare, Tupra. În ciuda preocupării pe care o demonstra pentru siguranța sa, nu-i veni să-i spună pe numele mic. Tomás hotărâse să nu insiste cu reproșurile, însă îi creștea resentimentul, față de Tupra și față de oricare altul, întrucât Tupra era impermeabil la ele. Cât de implicat a fost profesorul Wheeler în recrutarea mea, în toată afacerea?

Tupra răspunse cu promptitudine, fără nici o șovăială, și de aceea păru sincer, cine știe?

– Deloc. Wheeler n-a știut. S-a limitat să te descopere și să te recomande, asta a fost tot. Bine, și să te tatoneze fără succes, nu s-a dovedit prea convingător. Restul a fost în seama noastră. Pentru el tânăra aceea era la fel de moartă ca pentru tine. A băgat de seamă coincidența, desigur, norocul neașteptat, dar a sfârșit prin a o accepta ca atare, sau asta a spus. Sau n-a spus nimic. Schiță un zâmbet crispat. Dar nu puteam să-l punem la curent, cu Wheeler nu se știe niciodată. E mult mai decent decât noi, el chiar că e din alte vremuri. Poate ar fi distrus totul. Sigur ar fi obiectat. Sigur te-ar fi alertat.

– Mai bine să-l înșelați și pe el, după tine. Adevărul e că e greu de crezut. El a luat parte la război, iar în război se pierd scrupulele. Nu știu dacă se recuperează. Tupra nu răspunse, nu era nevoie. Și polițistul Morse? El chiar că era la curent. Examinase cadavrul, nici mai mult, nici mai puțin.

– Nu te înverșuna împotriva lui, în amintirile tale. Enfield Morse, mi-a rămas în minte numele după fabrica de arme, e ca și cum l-ar fi chemat Winchester sau Remington sau Smith & Wesson. De fapt, s-a împotrivit cât a putut, un om cu prea multă conștiință. Superiorii săi au trebuit să recurgă la severitate ca să-l determine să-și ducă la capăt însărcinarea, ordine de sus și chestii din astea. Acum pesemne că e inspector, cel puțin. A făcut o carieră care l-a recompensat pentru momentul neplăcut. Ar fi pierdut-o, presupun, dacă s-ar fi înverșunat. Mai e ceva, Nevinson?

Pentru Tupra erau anecdote, avea mii și câteodată îi venea chef să le rememoreze. Își scosese portmoneul să plătească, ospătărița nu-și vedea capul de treabă și nu venea.

– Nu știu. Nu cred. Tomás zăbovi scrutând masa cu ochi gânditori, sau ca și cum i-ar fi căzut pe umeri toată deșertăciunea. De fapt, e târziu pentru tot.

– Nu ca să te întorci, poate, într-adevăr, îi spuse Mr Southworth cu intenția

de a-l încuraja; de a-l scoate din stupoare măcar. Ai vorbit cu soția ta, ai sunat-o?

– Nu. Nu e ceva pentru telefon, îi răspunse Tomás, cu privirea încă descentrată; fixă, dar descentrată. Nici măcar pentru o scrisoare. Nici nu sunt sigur, trebuie să mă mai gândesc. Nu am unde să mă duc, asta așa e. Să mă întorc la Valerie și la Meg e exclus. Să mă închid din nou acolo. Oricât de mult aș iubi-o pe fetiță, ele fac parte din îndelungatul meu exil, din timpul meu fără nume și fără chip, nu mai știu care îmi e chipul. Însă mă întreb dacă a mă întoarce nu e lucrul cel mai rău pe care pot să i-l fac Bertei, iar împotriva ei n-am nimic, dimpotrivă. N-ar ști ce să facă cu mine, unde să mă plaseze și nici cum să mă trateze. Asta dacă m-ar accepta. Rămâne de văzut dacă mă acceptă. Iar de copiii mei să nu mai pomenim.

– Înțeleg greutatea. Mă rog, cuvântul ăsta e prea puțin, n-aș vrea să fiu în pielea ta. Și cu Tupra, asta a fost tot? îl întrebă Mr Southworth.

– În ceea ce mă privește, mai e ceva, Nevinson, zise Tupra și agită portmoneul în fața lui, ca să-l scoată din meditație, puțin. Chiar dacă nu vei fi activ, vei continua să ne fii supus. Nu mare lucru, nu te alarma. Informează-ne despre mișcările tale și despre reședințe, firește. Molyneux va continua să fie legătura ta, probabil, până se va schimba, dacă se schimbă. Consideră-l un apendice al meu. Coroana e recunoscătoare, asta o știi. Tu ai prestat servicii de calitate și de aceea îți întreținem familia de atâția ani. Acesta fu verbul pe care îl utiliză, fără jumătăți de măsură. Nu spuse „ajutăm", nici „îi îmbunătățim situația materială". De parcă n-ar fi fost de-ajuns, ți-ai mai întemeiat una, nu știu cum ți-a trecut prin cap. Fără contribuția noastră, îți va fi foarte greu să le asiguri cele necesare traiului. În sfârșit, dacă te întorci la Madrid vei fi reintegrat la ambasadă sau la British Council, vom vedea; în cel mai rău caz la Institutul Britanic, acolo va fi mereu loc și, cu aptitudinile tale, vei fi un profesor excelent. Doar dacă nu vrei să-ți iei altă slujbă pe cont propriu, ești cât se poate de liber, dacă ai norocul s-o găsești. Dar dacă nu, salariul îți va veni de la noi în orice caz, la fel ca venitul principal al soției tale de ani de zile. Noi nu-i abandonăm pe cei care au apărat regatul, asta ți-e clar. O facem, în schimb, cu cei care nu-l slujesc și își dau drumul la gură, cu cei care dezvăluie ce nu trebuie și nici nu au voie să dezvăluie. Soția ta îți va pune întrebări dacă reapari, nu se va putea abține; poate și alții, copiii tăi, care nu vor înțelege nimic și vor dori să le relatezi bătălii; însă mai ales ea, pentru că ea știe mai mult decât restul. Povestește-i ce ai chef, că morții nu te-au acceptat, că ai suferit de amnezie, n-o să te creadă, e totuna. Dar nu-i vorbi de nimic adevărat, dacă nu vrei să-ți retragem întreținerea, toată acoperirea economică. Și folosi din nou cuvântul ofensiv, „întreținere", nici mai mult nici mai puțin. Ar fi represaliile imediate, dar nu singurele. Am putea să-ți facem proces. Continui să fii supus Official Secrets Act și vei fi toată viața, nu uita. Cel din 1911 și cel modificat din '89, nu variază în punctele esențiale, dacă te deranjezi să le compari. Ospătărița veni, în sfârșit, și Tupra îi întinse bancnota. Așteptând restul, adăugă: În concluzie, ca să ne înțelegem: ca și cum ai fi făcut parte din PWE-ul lui Sefton Delmer.

Cele înșirate erau de prisos. Tomás era acum un veteran, nu avea să uite nimic

din toate acestea. Nu mai era tânărul impresionabil și terorizat de la prima întâlnire cu Tupra. În plus, îi rămăsese întipărit în minte, vreme de secole interminabile, ce îi spusese Ted Reresby atunci, Ted Reresby pentru provocatoarea profesoară de la Somerville, care se numea Carolyn Beckwith, își amintea (poate se culcase cu el în seara aceea): „Noi nu figurăm nicăieri, nici oficial nici oficios. Suntem cineva și nu suntem nimeni. Suntem, dar nu existăm, sau existăm, dar nu suntem. Facem dar nu facem, Nevinson, sau nu facem ceea ce facem, sau ceea ce facem nu face nimeni. Survenim pur și simplu". Frazele acelea îi sunaseră a Beckett și abia le înțelesese. Acum nu-i mai sunau a Beckett și pe deasupra le înțelegea, pentru că și el trecuse prin asta, survenise de mai multe ori. Acum avea să înceteze, era altceva.

Reresby nu lăsă bacșiș, nici un penny. Obișnuia să fie generos, chiar risipitor față de spiritul econom al compatrioților săi. Fu felul său de a pedepsi întârzierea cu care se ocupase ospătărița de el. El premia și pedepsea întotdeauna, Tom știa bine asta. Se ridicară amândoi și, ajunși afară, pe stradă, Tupra îi oferi mâna, cum fac englezii doar când își iau rămas-bun pentru multă vreme sau pentru totdeauna, nu-și strâng mâna în orice zi. Tomás scoase mâna din buzunarul trenciului într-un gest reflex, mai demn de un spaniol decât de un britanic, avusese mereu grijă să nu se trădeze cu detaliile acestea stupide. Fără tranziție, de la mângâierea patului revolverului, trecea la atingerea palmei lui Tupra. I se păru exagerat, asta și să salute așa pe cineva care îi făcuse rău, chiar dacă un rău ireparabil, ireversibil, din urmă cu o veșnicie. Astfel că își băgă mâna la loc în buzunar, fără să i-o strângă. Tupra și-o îndepărtă pe a lui cu eleganță, profită ca să aprindă altă țigară cu flacăra tremurătoare. Nu făcu pe ofensatul. Nu încape îndoială că nu-i păsă câtuși de puțin, nu avea să se răzbune pentru asta.

– Adio, Tupra.

Nu va mai avea multe ocazii să i se adreseze în viitor, însă Tomás gândi că niciodată nu-i va mai veni să-i spună cum îi spusese adesea, pe numele de botez, ca unui coleg de trude și acțiuni așa cum îi fusese câteodată, nu putea tăgădui.

– Adio, Nevinson, și noroc! Transmite-i salutări soției tale, când vei fi la Madrid cu ea. O femeie foarte plăcută, iar pe deasupra inteligentă. Lui Tomás îi trecu o idee prin cap, dar o respinse numaidecât: „Sper că el n-a remarcat-o". Nu era timp pentru întrebări inutile și retrospective. Tupra adăugă cu un zâmbet de încurajare: Eu cred că, în ciuda obișnuinței înrădăcinate, va prefera să nu fi murit.

X

O vreme n-am fost sigură că soțul meu era soțul meu, sau poate am avut nevoie să nu fiu și prin urmare m-am jucat de-a nesiguranța. Uneori credeam că da, uneori credeam că nu, și alteori hotăram să nu cred nimic și să continui să-mi trăiesc viața cu el, sau cu bărbatul acela asemănător cu el și schimbat, mai în vârstă decât el, care revenise din vreo ceață și nu fusese niciodată printre morți. Despre el, așadar, nu se putea spune: „Murim cu muribunzii: Iată-i, se duc, și noi mergem cu ei". În schimb se putea spune: „Ne-am născut cu cei morți: Iată-i, se-ntorc și ne aduc cu ei". Dar și eu îmbătrânisem pe cont propriu, în absența lui.

Câtă vreme hotăram să nu cred nimic și să merg înainte, mă simțeam aproape la adăpost. Era ca și cum aș fi recuperat starea de așteptare și de incertitudine care ne vine bine tuturor și ne ajută să trecem de la o zi la alta, pentru că nu e nimic mai rău decât să avem senzația că totul e stabilit și sigur, ori dacă nu, îndreptat pe făgașul cel bun; că ce trebuia să se întâmple s-a întâmplat deja, ori se întâmplă încetul cu încetul, că nu există zbucium, nici surprize până se va ajunge la deznodământ, sau există doar false surprize, previzibile, chiar dacă sună contradictoriu. Majoritatea locuitorilor de pe pământ se instalează în normalitatea lor cotidiană și se limitează să-și înceapă zilele de lucru și să constate cum acestea trasează un arc pentru a se scurge și a se încheia: așa mi-ar fi plăcut mie să trăiesc, când eram tânără și nu aveam în față decât viitor neted, nu prezent, nici trecut accidentat. Dar, întrucât am cunoscut altă realitate și în aceea a trebuit să mă stabilesc, pe aceea o doresc acum: cine se obișnuiește să trăiască în așteptare nu-i consimte niciodată pe de-a-ntregul sfârșitul, e ca și cum i s-ar lua jumătate din aer. Încât o perioadă Tomás a fost el și n-a fost el. Îl scrutam cu suspiciune amestecată cu bucurie, una contribuia la cealaltă, oricât de absurd ar părea, ba chiar nu putea exista fără cealaltă, se alimentau reciproc, iar suspiciunea era așteptarea, prelungirea sau supraviețuirea ei.

Nu l-am recunoscut când a apărut în piață, evident. Ieșisem foarte devreme pe unul dintre balcoane, ca de atâtea ori, într-o duminică în care Guillermo și Elisa dormiseră la prieteni. Se făcea ziuă, sau aproape, căci tocmai se dăduse ceasul înainte, adică, ni se furase o oră în noaptea dinainte, din cauza a ceea ce se numește în mod tâmpit „orarul de vară", o fură în primele zile din aprilie, ba chiar la finele lui martie. Trecuseră doisprezece ani de când Tomás își luase rămas-bun de la mine pe aeroportul Barajas, îndreptându-se spre Insulele Falkland, conform supozițiilor mele, iar războiul acela era la fel de îndepărtat ca cele două războaie engleze din Afganistan, sau ca cel din Crimeea, ca al nostru din Maroc

sau ca al soldatului iubit de femei, Luis Noval, cel cu statuia urâtă. Cine poate să-și aducă aminte de morții lor: de parcă n-ar fi existat, șterși puțin mai repede decât cei care au reușit să iasă vii din ele.

Ziua era rece, cu o lumină gălbuie care prevestea zăpadă, de aceea m-am dus pe balcon în palton, mi-am închipuit că nu voi rezista acolo prea mult. Trebuia să recapitulez *Moby Dick* din nou, pentru unul dintre repetatele mele cursuri, cu toate că îl știam bine; mă culcasem întorcând zadarnic pe toate fețele în minte o frază din primul capitol, care poate e misterioasă sau poate nu e, noi, profesorii, tratăm textele aidoma piraților la abordaj: „Fiindcă, precum știe oricine, meditația și apa sunt logodite în veci"[40]. De ce „oricine"? Cu întrebarea aceasta superfluă reușisem să adorm. Dar apoi mă trezisem neliniștită, prea devreme pentru o duminică netulburată, poate din pricina scăderii bruște a temperaturii sau a indispoziției provocate de abuzul schimbării orei. Și într-adevăr, au început să cadă fulgi la vreo două minute după ce am ieșit, mai întâi lenți și anemici, fără putere, insuficienți ca să mă deranjeze. M-au cuprins frisoanele, mai degrabă mintale decât fizice, mi-am închis paltonul dintr-o smucitură, fără să închei nasturii, m-am sprijinit cu coatele pe balustradă și m-am uitat într-o parte și în alta. Era puțină lume la orele acelea indecise, puteam să număr trecătorii. Și făcând-o – unu, doi, trei, patru, cinci, șase; și șapte – am văzut o siluetă care se apropia dinspre Teatrul Regal cu o valiză mică într-o mână, în timp ce pe cealaltă o ridica pe jumătate la fiecare câțiva pași, ca și cum ar fi salutat pe cineva cu timiditate. Făcea cei câțiva pași și se oprea, lăsa bagajul jos și arunca o privire în jur, abia ridica mâna și înainta încă o bucată mică de drum. Nu i-am văzut fața până n-a ajuns destul de aproape, sau o parte din ea, iar ce am văzut n-am recunoscut deloc. Era un tip de vârstă mijlocie, robust și cu o barbă foarte încărunțită, cum le au în filme membrii echipajelor de pe submarine, dese și deopotrivă tăiate, sau să zicem ținute în frâu. Purta un trenci închis la culoare cu centură, negru sau bleumarin, și o șapcă cu cozoroc lat, mai curând franceză sau olandeză decât spaniolă, anacronică în anii aceia, pesemne ca să se protejeze de iminentele precipitații, mă împiedica să-i disting bine trăsăturile. Era în el ceva din marinarul care se întoarce după traversadă, o imagine nelalocul ei în Madrid, nepotrivită. Avusesem impresia că mă saluta pe mine, că mă văzuse pe balcon și că de aceea ridica mâna din când în când, ca s-o coboare numaidecât – dura o secundă –, ca și cum ar fi vrut să-mi atragă atenția și după aceea să nu mi-o atragă, ca și cum s-ar fi căit de gest și acesta ar fi fost involuntar și l-ar fi suprimat îndată ce îi scăpa. Sau poate și-o cobora din pricină că nu primea răspuns din partea mea, eu n-aveam să salut un necunoscut cu o valiză – poate era beat – într-o dimineață cu zăpadă neașteptată și cu atât de puțini oameni afară. Voiam doar să mă bucur un moment de acei primi fulgi înainte de a mă cufunda într-un „noiembrie ploios"[41] al sufletului, înainte să se întețească și să devină mai groși și mai energici, dacă asta urma să se întâmple.

S-a întâmplat, dar nu mi-am dat seama suficient de repede ca să închid balconul și să mă refugiez în casă, bărbatul acela m-a distras. A ajuns aproape de portal și atunci s-a îndepărtat brusc, s-a dus până în părculețul cu statuia

soldatului și s-a așezat pe o bancă. A scos o țigară și a aprins-o, l-am văzut din profil, fumând absorbit, acum îl deslușeam cu greu, copacii îl acopereau pe jumătate. Am auzit copite de cai, le-a auzit și el, amândoi le-am căutat proveniența, doi polițiști călare înaintau pe strada San Quintín spre Plaza de la Encarnación, un cal alb și altul negru, pe primul fulgii erau invizibili, pe al doilea, ușor de remarcat, pentru câteva momente îl transformau într-un cal bălțat. Ajungând în capătul străzii Pavía, s-au abătut și au luat-o în direcția Teatrului Regal, era straniu să patruleze atât de devreme, într-o asemenea liniște și cu piața aproape goală. N-am fost în stare să-mi iau ochii de la ei, au trecut prin fața mea, i-am urmărit până s-au făcut nevăzuți, lăsând o dâră de baligă, la picioarele mele, cum se spune. Atunci l-am căutat din nou cu privirea pe olandezul rătăcitor, dar nu l-am mai găsit, dispăruse în vreme ce eu mă uitam după caii ninși. Mi-am văzut paltonul presărat cu fulgi, și eu eram ninsă, mi-am imaginat că am părul la fel, pe jumătate alb. Înainte de a reveni la „pistol și glonț", trebuia să mi-l usuc.

A sunat soneria, ultimul lucru pe care l-aș fi așteptat. Am închis balconul și m-am apropiat de ușă fără să fac zgomot, m-am uitat din precauție pe vizor, nu era oră de vizite și nici de livrat produse, mai ales că era duminică. Era marinarul, cu șapca încă pe cap. Își ținea fruntea plecată, n-am știut dacă din modestie sau din răbdare. Cu capul aplecat, cozorocul îi ascundea chipul, lăsând la vedere doar marginea bărbii. Am fost tentată să nu răspund, să mă prefac că nu e nimeni. Pesemne că greșise etajul. Ciudat era că urcase, portalul era încuiat, la interfonul meu nu sunase, probabil că îi deschisese vecinul pe care venise să-l vadă, sau vecina care avea să-l găzduiască, iar el încurcase ușa sau etajul. Nu știu de ce mi-am trădat prezența.

– Cine e? am întrebat. Pe cine căutați? Cred că ați greșit. Și am adăugat ceva superfluu, întrucât era evident: E foarte devreme.

Atunci și-a dat jos șapca cu un gest respectuos, ca și cum m-ar fi avut în față și ar fi fost un bărbat educat. I-am văzut părul, mai închis la culoare decât barba, cu început de chelie. Și-a înălțat chipul. Geamul vizorului deformează, dar și așa mi s-a părut cunoscut. Doar mi s-a părut vag cunoscut. Nu te aștepți niciodată să reapară un mort, chiar dacă nu i s-a găsit cadavrul. Și nu-i aștepți nici pe dispăruți, nici pe fugari, nici pe exilați.

– E oricum, dar nu devreme, Berta, a spus bărbatul. Nu mă recunoști, nu-i așa? Nu mă surprinde, abia mă recunosc eu. Sunt Tomás, și e oricum, dar nu devreme. Sigur e prea târziu.

L-am crezut și nu l-am crezut, ambele lucruri în același timp, nu știi niciodată. Însă ce era să fac eu în orice caz, ce era să fac eu, dacă nu să-i deschid ușa?

Acum a trecut un an și jumătate de la apariția fantomei, în duminica rece de la începutul primăverii. Tomás Nevinson, ori cel care începe să-i semene și îl înlocuiește, cel care păstrează amintiri care n-ar putea fi decât ale lui și poate nu mai are pe nimeni pe lume, nu locuiește chiar cu mine și cu copiii. El a fost

primul care a exclus posibilitatea, care nu a pretins acest privilegiu; mai mult decât atât, a socotit necesar să stea deoparte, nu era nicidecum recomandabil să împărțim permanent spațiul. A invocat mai multe motive, și toate erau judicioase, coincideau cu ale mele: Guillermo și Elisa trebuiau să se obișnuiască cu el și să-l accepte, dacă reușeau; eu îmi aveam viața mea, independentă, de mult, viața mea de femeie nemăritată sau de văduvă, nu aspira să-l includ în ea mai mult decât hotăram eu și decât aș fi avut chef ulterior; și cu toate că n-a prezentat acest argument, sau nu deschis, am crezut că înțeleg că nu se simțea pe de-a-ntregul în siguranță și că ultimul lucru pe care l-ar fi dorit era să ne asumăm vreun risc din pricina lui. Vreme de mai multe luni, lucrul cel mai explicit pe care l-a spus referitor la aceasta a fost: „Cred că pot să trăiesc liniștit, în ciuda atâtor ani în care le-am făcut zile fripte multora, în asta îmi consta munca. Totuși, circumstanțele se schimbă, dușmanii nu mai sunt dușmani, timpul trece, inșii respectivi se retrag, se ascund, îmbătrânesc, obosesc; unii mor și aproape totul se uită. Dar nu se știe. Poate rămâne mereu câte unul care să se cramponeze, să-și aducă aminte și să nu se potolească".

La fel ca odinioară, ca întotdeauna, n-am obținut răspunsuri concrete la întrebările mele, curând am renunțat să i le mai pun; nici măcar n-am știut vreodată ce a făcut în cei doisprezece ani de absență, de absență și de deces, sau, mai curând, în care a făcut pe mortul. „Tot nu sunt autorizat să-ți povestesc nimic", îmi spunea și continuă să-mi spună. „Chiar mai puțin decât înainte: am semnat un acord adițional de confidențialitate absolută ca să pun capăt activităților mele și totuși să păstrez subvențiile. Le-am pierde dacă aș vorbi, iar pe deasupra, m-ar trimite în judecată. Nu te îndoi că aș sfârși la pușcărie." Eu mi-am pierdut ajutorul de la Organizația Mondială a Turismului. După ce și-a recuperat Tomás postul la ambasadă – unul mai important, de fapt, și mai bine plătit –, s-a considerat că nu era nevoie, însemna să ne acorde două salarii.

Tomás a închiriat un mic apartament foarte aproape, o mansardă în celălalt capăt al Pieței Orientului, pe strada Lepanto, cam pe unde a fost cu secole în urmă Casa de las Matemáticas. De aceea nu locuiește chiar cu noi. Însă e la doi pași și vine adesea, din ce în ce mai des, cu încuviințarea mea și a copiilor. Nu poate să le povestească aventuri care nu încape îndoială că i-ar entuziasma fiind la vârsta la care încă visează, dar i-a cucerit imitând perfect tot felul de oameni, oameni pe care ei îi cunosc. Cum făcea la liceu. L-au primit bănuitori la început, Elisa cu o timiditate evazivă, Guillermo cu o iritare nedisimulată. Dar tatăl lor a fost atât de cumpătat în acest an și jumătate, chiar delicat, i-a întrebat fără a-i copleși, s-a interesat fără a cădea în lingușeală, aproape le-a cerut voie să aibă o relație cu ei, de parcă ar fi fost un intrus căzut din cer și nu cel care-i întreține și i-a întreținut în mare măsură indirect (chiar și când îl credeam decedat), încât încetul cu încetul l-au acceptat, ba îl mai și solicită. Îl găsesc amuzant cu vocile, punerile în scenă și accentele lui, și intuiesc că nu e o persoană cu un destin vulgar și obișnuit, consideră de la sine înțeles că a trăit experiențe ciudate, dacă nu misterioase (el nu se privează de a face câte o insinuare, pe cât de discretă, pe atât de incitantă), și că li le va destăinui într-o zi. În privința aceasta se înșală,

însă, întrucât nu au habar, nu contează: au așteptări de la el, ceea ce înseamnă că îl privesc cu o curiozitate susținută. Prezența lui îi stimulează, cel puțin deocamdată. Țin din ce în ce mai mult seama de el și se obișnuiesc, iar dacă n-are încotro, Tomás le va spune povești false ca să-i mulțumească, are destul material ca să fabuleze. Câteodată îmi zic că pentru el va fi floare la ureche să-și cucerească copiii atât de tineri, presupun că în trecut a cucerit personaje crude și pervertite, oameni care erau în gardă, mereu gata să intre la bănuieli, cu neîncrederea drept principală tovarășă și invariabil scut. L-au antrenat pentru asta, pentru a învinge împotrivirile.

A slăbit imediat și n-a mai fost bărbatul robust care a sunat la ușă cu șapca lui olandeză încă pe cap, nu i-am mai văzut-o niciodată. Foarte curând și-a ras barba de căpitan Nemo și a părut mai puțin îmbătrânit, scăpând de atâta păr alb. Atunci i-a apărut o cicatrice necunoscută, care-i traversa bărbia, nici nu mi-a trecut prin cap să-l întreb. Îndată ce s-a reîncorporat la ambasadă, a început să poarte costum și cravată, uneori își pune costum cu vestă, din stofă urâtă, în dungi, poate pentru a-și accentua jumătatea engleză, mica vestă e ridicolă. Se duce zilnic la lucru și își îndeplinește strălucitor sarcinile de serviciu, sau asta îmi spune, se laudă puțin, ca și cum ar putea să mă impresioneze cu asta. Mi-a cerut să-l însoțesc la câteva recepții și la câte o cină, ca să facă impresie bună, și n-am avut nimic împotrivă, m-am înduplecat din când în când, ca pe vremuri, după ce am fost reticentă luni întregi. La urma urmelor, n-am divorțat niciodată, doar că am fost din greșeală văduva lui, iar greșeala e îndreptată.

Cu mine i-a fost mai greu decât cu copiii, pentru ei era nou, pentru mine, un spectru care revenea. Deși a fost deopotrivă respectuos și prudent, n-a încercat niciodată să forțeze nimic, eu îl priveam cu reproș când venea în vizită la început și încă mă întrebam dacă era el, sau dacă putea să fie după atâta timp, atâta timp fără măcar să sune o dată și să-mi spună: „Berta, n-am murit“. „Nu puteam, nu puteam, înțelege. Ani de zile nu trebuia să știe nimeni că sunt în viață, dacă se afla, cel mai probabil era să mor. În plus, erau ordine“, se justifica. Mintea mea îl înțelegea, dar îl priveam în tăcere și gândeam: „Ce puțin am contat pentru tine, de-a lungul vieții noastre! Ce rol insignifiant am jucat în viața ta, care s-a scurs separat!“ Nu-mi puteam stăpâni ciuda, era inevitabilă, știu că îmi va fi ciudă până la moarte. Chiar și dacă el moare înainte, eu o voi simți în continuare, există ciudă postumă, care nu expiră odată cu dispariția celui care a cauzat-o.

Însă îmi displăcea să mă văd jalnică și înăsprită. Nu-mi refăcusem viața, cum se zice, și nimic nu dispare complet dacă n-a fost înăbușit și înlocuit. Și descoperi – fără să te surprindă prea mult, e adevărat – că sunt lealități nemeritate și devotamente necondiționate inexplicabile, persoane cu care ai stabilit ceva și ai avut un scop juvenil sau mai degrabă primitiv, și că primitivismul prevalează asupra maturității și a logicii, a urii celor înșelați și a resentimentului. Cu timpul, l-am lăsat să stea mai mult în casă, rămânea să cineze cu noi în câte o seară și într-o noapte n-a plecat după cină și nici când s-au culcat copiii. L-am acceptat în patul meu pustiu uneori și indiferent alteori, prin care defilaseră alți bărbați abia alterându-l, iar acolo am constatat că era el, sau o parte din el, că nu se schimbase

prea mult în lunga călătorie spre butuc, spre foc, se apropiase mult, dar nu ajunsese până la ele: același mod de a face dragoste ca în îndepărtatele perioade de insomnie sau de ațipire, aceeași atitudine aproape animalică atunci când intra în mine, doar că acum cu mai puțină vigoare (avem patruzeci și patru de ani), ca și cum ar fi vrut ca trupul să amăgească un răstimp spiritul, sau să-l deruteze, sau să-l facă să tacă. El nu vorbea despre ce trăise, însă nu încăpea îndoială că amintirile și experiențele îi ocupau fără încetare gândurile, în singurătate și la muncă și cu noi, clipă de clipă, iar el avea nevoie să-și golească mintea prin actul fizic, chiar dacă dura doar câteva minute. Eu nu mi-am putut stăpâni gestul de a-mi întinde brațele, de parcă m-aș fi pregătit să-l reținmai curând decât să-l primesc, de parcă ar fi plecat în loc să revină. Când am terminat, i-am trecut degetul peste buzele mai puțin ferme și mai ridate, dar la fel de bine conturate.

Nu numai incertitudinea și așteptarea, dar și irațională expectativă, fanteziile, devin esențiale pentru inima unui om, și nu mai e în stare să renunțe la ele. Până și jalea, tristețea și ciuda pot deveni esențiale și sfârșesc prin a-i determina felul de a conviețui cu lumea. Nu este și nici nu era cazul meu. Dar acceptându-l în patul meu se împlinea o speranță ireală, care nu era astfel anulată, pentru că noaptea aceea și cele care au urmat și urmează după bunul meu plac – sunt puține, au fost puține –, le consider excepții care nu au de ce să se repete, și nu o reîntoarcere. Vom vedea, vom vedea cu vremea, totul dăinuie indecis, ca atunci când Tomás oscila între vii și morți, ba chiar înclina către aceștia din urmă. Și nu înseamnă nimic, nimic, faptul că atunci când e în brațele mele îmi trece prin cap, ca un fulger, ideea aceasta care tot revine: „Ce puțin am contat pentru tine, de-a lungul vieții noastre! Ce rol insignifiant am jucat în viața ta, care s-a scurs separat! Dar iată, acum ești aici, cu mine, aici înăuntru“. Am spus că e doar un fulger, dispare numaidecât.

Tomás a experimentat o evoluție în acest an și jumătate, în unele aspecte. Curând a părut să se obișnuiască să locuiască din nou la Madrid și cu distinsul său post de la ambasadă, a cunoscut oameni noi, a legat prietenii superficiale, a recuperat una sau două prietenii vechi în măsura posibilităților, o măsură redusă după atâtea secole. Dar dincolo de această existență normală aparentă, eu simțeam că stă ca pe jar, tensionat. Tresărea cu ușurință la orice zgomot pe care nu-l cunoștea, să nu mai pomenim de zarvă, de parcă s-ar fi temut să nu fie atacat: cineva care și-ar fi adus aminte, cineva care s-ar fi cramponat, să vină de departe să-l caute, ori să trimită pe cineva din apropiere.

Într-o seară de vară, când beam un pahar fără să vorbim la o terasă de pe Rosales (încă ne era greu să vorbim cu o continuitate minimă, era la început), s-a iscat o încăierare care nu avea nici o legătură cu noi, doar că ne aflam la mică distanță de cei doi indivizi care s-au certat, s-au insultat, s-au împins ieșindu-și din minți, încât unul dintre ei a spart o sticlă de bere și s-a năpustit asupra celuilalt cu arma aceea improvizată. Am văzut o secundă de spaimă în ochii lui Tomás, ca și cum și-ar fi imaginat că cel cu sticla o să-i taie lui gâtul și nu adversarului, care apucase un amărât de scaun de răchită. Și imediat după

secunda aceea, fără tranziție, i s-a înăsprit privirea, s-a ridicat fără să stea pe gânduri, s-a dus până la individ și, înainte ca acesta să-l poată vedea măcar, cu o mână i-a imobilizat brațul înarmat și cu cealaltă i-a dat un pumn sec, nu știu unde exact, care l-a doborât la pământ. A fost ca un sac atârnat, căruia i s-ar fi tăiat sfoara. A zăbovit acolo în nesimțire și vlăguit, de parcă ar fi murit pe loc din singura lovitură. Am avut impresia că Tomás mai făcuse asta în alte împrejurări, sau lucruri asemănătoare. Atunci, în anul 1994 (recapitulez, revizuiesc și rememorez aceste notițe după două decenii sau mai mult, e mult de când nu-mi mai notez), altercațiile încă se mai rezolvau fără denunțurile inevitabile de astăzi și fără să intervină întotdeauna poliția. Însuși Tomás l-a reanimat puțin pe cel căzut, a constatat că nu i se întâmplase nimic grav, l-a lăsat în grija altor bețivi care-l însoțeau (treji deodată din pricina sperieturii), și am șters-o. Mi-a fost cam frică de reacția violentă, dar pe de altă parte m-am liniștit încredințându-mă că știa să se apere cum trebuie, și prin urmare să ne apere pe noi, dacă într-o zi ar fi fost necesar.

Totuși, acum, după un an și jumătate, văd că a ieșit din starea continuă de tensiune și de alertă. Dimpotrivă, adesea se arată melancolic și pasiv. Când vine acasă și eu sunt ocupată, iar copiii sunt plecați, se uită îndelung de la balcoane, cu privirea ațintită asupra copacilor care au fost doar ai mei ani și ani. Se așază pe canapea și se cufundă în gândurile lui, în vreme ce eu îmi pregătesc orele în biroul meu. Și când mă întorc în salon și s-a înserat, stă tot acolo, ca și cum pentru el nu s-ar fi scurs timpul acela. Nu știu ce gândește, nici ce își amintește, nu știu la ce meditează și nici nu voi ști vreodată. Îmi spun că avem cu toții tristețile noastre secrete. Și cei care am stat liniștiți și la adăpost de zguduieli puternice. Sau, cum a scris Dickens, pe care îl predau la câteva cursuri, dacă nu mă înșel asupra citatului, îmi spun că „fiecare făptură omenească a fost astfel alcătuită încât să prezinte o taină adâncă și un mister pentru orice altă făptură. Ori de câte ori sosesc noaptea într-un oraș mare, mă încearcă gândul solemn că fiecare clădire din îngrămădeala aceea întunecoasă închide propria ei taină; că fiecare inimă care bate în sutele de mii de piepturi de acolo, este, într-unele din năzuințele ei, o taină pentru inima cea mai apropiată. E ceva ce-ți evocă lucruri ireversibile…“[42]

Când îl văd pe Tomás astfel, meditativ și învins, sau poate lăsându-se în voia aducerilor aminte, mă năpădește amintirea dezagreabilă a cuvintelor lui Miguel Ruiz Kindelán în cea mai îngrozitoare dimineață: „Din asta se iese întotdeauna rău“, îmi spusese, cu bricheta încă aprinsă în mână, referindu-se la locul în care se băgase Tomás. „Eu am cunoscut vreo doi dintre ei și am studiat alți câțiva, și în mod normal ies tulburați sau morți. Iar cei care supraviețuiesc ajung să nu mai știe cine sunt. Își pierd viața, ori li se rupe în două și aceste părți se resping. Unii încearcă să revină la normalitate peste câțiva ani și nu sunt capabili, nu știu să se reîncorporeze în viața civilă, iar pensionarea îi distruge. Nu contează vârsta pe care o au. Dacă nu mai sunt de folos, ori s-au lăsat descoperiți, sunt retrași fără menajamente; sunt trimiși acasă, ori să vegeteze într-un birou și există indivizi care, înainte de a împlini treizeci de ani, lâncezesc conștienți că vremea lor a

trecut. Tânjesc după zilele de acțiune, de mârșăvie, de înșelăciune și de falsitate. Rămân prinși în trecutul lor cel mai tulbure, iar câteodată îi năpădesc mustrările de cuget: când se opresc își dau seama că ceea ce au făcut n-a servit la prea multe, ori n-a servit la nimic. Că nu erau absolut necesari, în cel mai bun caz. Că oricine altcineva ar fi putut s-o facă în locul lor și totul ar fi fost cam la fel. Descoperă deopotrivă că nimeni nu le mulțumește pentru efort și nici pentru talent, viclenie sau răbdare, nici urmă de gratitudine sau admirație în domeniul acesta. Ce a fost pentru ei important nu mai este pentru nimeni altcineva, e doar trecut necunoscut…“

Nu întotdeauna e așa, nicidecum. Are zile pline de activitate, a învățat să se bucure de noul sau vechiul său loc de muncă și la câteva luni călătorește în Anglia ca altădată; dar acum sunt șederi scurte, de maximum o săptămână, și mă sună de acolo aproape zilnic, la căderea nopții, când se termină ziua de lucru. Când stă la Madrid, totuși, îl invadează din ce în ce mai des momentele de reflecție, sau poate de capitulare. Ca și cum, spre deosebire de starea de spirit pe care o avea curând după ce se reinstalase, când era prea agitat, acum ar fi acceptat că n-ar putea face nimic împotriva cuiva care și l-ar fi amintit, împotriva cuiva care nu s-ar fi îmblânzit niciodată și ar veni să-i ceară socoteală pentru lucruri de demult; ca și cum n-ar mai fi fost dispus să fugă și nici să se apere, dacă ar fi fost cazul; ca și cum ar fi fost obosit să aștepte sau obosit să-i fie frică și atunci și-ar fi zis: „M-a găsit, în sfârșit. Nu trebuie să mă plâng. Am avut o amânare îndelungată. Inutilă și lipsită de sens, dar o amânare în univers. Și, cum acestea se sfârșesc întotdeauna, așa să fie“.

Nu știu. Într-o seară am fost la cinema împreună. Când s-a terminat filmul și s-au aprins luminile, iar el și-a despăturit trenciul pe care-l ținuse pe genunchi, i-a căzut pe podea un mic revolver, însă mocheta a înăbușit zgomotul. L-am privit uluită înainte ca el să-și dea seama și să-l ia repede, ca să și-l vâre la loc în buzunar. N-a mai văzut nimeni altcineva, din fericire.

– Și pistolul ăla?

– Nimic, nimic, nu-ți face griji. Doar că sunt obișnuit să-l am. Sunt mulți ani, înțelege-mă.

– Îl ai întotdeauna?

– Nu, nu întotdeauna. Din ce în ce mai rar.

Încât nu mai știu dacă s-ar apăra, ori nu exclude să se împuște într-o zi, dacă e cumva el cel care se cramponează și își aduce aminte și nu poate să-și suporte continuitatea pe pământ. Când contemplă copacii din locul lui de pe canapeaua din casă, mă întreb fără să stărui prea mult ce lucruri oribile o fi acumulat în atâția ani, în vreme ce eu nu jucam nici un rol în viața lui, nici în cea de mort și nici în cea de viu. Este o binecuvântare să nu am habar de ele, e bine că nu-i autorizează să povestească absolut nimic, de ce să adauge o relatare la ceea ce pur și simplu se întâmplă? Majoritatea oamenilor se înverșunează, dimpotrivă, să nu lase nimic să se întâmple pur și simplu. Reconstruiesc și repetă până la sfârșitul lumii, fără a permite niciodată să înceteze.

Adesea îmi spun că nu e deloc nefiresc să nu-mi cunosc soțul, la fel ca pe

oricare altul. A scris-o de asemenea Dickens, dacă e al lui citatul care îmi plutește prin memorie: „Prietenul meu a murit, vecinul meu a murit, dragostea mea, iubita sufletului meu, a murit; aceasta este inexorabila consolidare și perpetuare a tainei care zace în fiecare dintre noi, și pe care și eu am s-o port în mine până ce zilele or să-mi ia sfârșit. În oricare dintre cimitirele acestui oraș pe care-l străbat, doarme oare vreun mort mai inscrutabil decât sunt pentru mine locuitorii săi vii și activi, în străfundurile personalității lor, sau decât aș fi eu pentru dânșii?“[43] Tomás însuși, din tinerețe, din adolescență, n-a fost niciodată interesat să se cunoască și nici să se descifreze, să afle ce fel de individ era. I se părea un exercițiu narcisist și o pierdere de timp. Poate în privința asta nu s-a schimbat, în ciuda a tot ceea ce a trăit, sau poate că i-a fost foarte clar totul încă de la primii pași ai conștiinței sale. Și de ce ar trebui să mă căznesc eu să înțeleg pe cineva care nu se observă el însuși? Avem multe pretenții: pretindem să deslușim oamenii, mai ales pe cine ațipește și respiră lângă perna noastră.

În câte o noapte rămâne în patul meu, rareori, sau rămân eu în mansarda lui de pe strada Lepanto; dacă au nevoie de mine copiii, sunt foarte aproape, nu trebuie decât să mă sune, sau să tragă o fugă, să traverseze piața ferindu-se de mașini, sunt mari. Tomás nici acum nu doarme profund; doarme frământat și întristat, murmură, dar doarme. Când îl privesc, îmi vine să-l mângâi delicat pe ceafă și să-i șoptesc: „Stai aici liniștit, iubirea mea. Nu te mișca și nici nu te întoarce, așa te va învălui somnul profund fără să-ți dai seama și încetul cu încetul vei înceta să gândești înlăuntrul coșmarurilor tale. Bine că nu-mi spui la ce te gândești atâtea ore, oră de oră, adormit și treaz. Ceva ți se întâmplă mereu și nu știu ce, din fericire, mai bine să continui cu pagina albă. Știu că ai motive, soarta ta e ca mintea să nu ți se mai odihnească niciodată“. Dar mă abțin și nu i-o spun, nici nu i-o voi spune, oricâți ani voi trăi. O păstrez pentru mine și mă limitez să o gândesc. Să i-o spun ar fi un cadou excesiv, chiar dacă el n-ar afla: a fost departe de mine prea mult timp, a îndrăznit să se declare mort, și-a lăsat trupul pe-un țărm departe.

Câteodată, când privește pe balcon îngândurat, își pipăie cu unghia degetului mare cicatricea de pe obraz care nu mai există de o veșnicie, i-au scos-o foarte repede printr-o operație estetică. Atunci mă gândesc poate la ce se gândește el când invocă acest vestigiu pe care nu-l vede nimeni și doar el și-l amintește și știe cu adevărat ce origine are, probabil nu un atac, ci ceva premeditat, o răzbunare sau o pedeapsă. Și pesemne reflectează că, ținând cont de toate acestea, face parte din cei care nu se consideră protagoniști nici măcar ai propriei povești, zdruncinate de alții de la început; care descoperă la jumătatea drumului că, oricât de unică ar fi fiecare din ele, a lui nu va merita să fie spusă de nimeni, ori va fi doar obiect de referință când se va spune povestea altuia, mai furtunoasă și mai frapantă, și în special mai aleasă. Nici măcar pentru a omorî timpul după o masă prelungită, într-o noapte lângă foc, când somnul întârzie. Asta se întâmplă de obicei cu viețile care, ca a mea și ca a lui, în realitate ca atâtea și atâtea, doar există și așteaptă.

Herman Melville – *Moby Dick*, *ed.cit.*, vol. I, p. 27

Idem, vol. I, p. 25

Charles Dickens – *Poveste despre două orașe*, traducere de Antoaneta Ralian, Editura Eminescu, 1973, p. 18

Idem, p. 19

Marcovitch
Black & White
MAGNUM
Cigarettes
MADE IN ENGLAND BY
MARCOVITCH OF PICCADILLY